

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 27 том 2

Одеса
2017

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету протокол № 7 від 11 липня 2017 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев**, д-р техн. наук, проф.; **В.М. Запорожан**, д-р мед. наук, проф., акад. АМН України; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **І.В. Ступак**, д-р філол. наук, доц.; **Г.П. Пекліна**, канд. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **І.В. Ступак**

Відповідальний секретар – кандидат філологічних наук, доцент **Л.І. Морошану (Дем'янова)**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

Н.В. Бардіна, доктор філологічних наук, професор; **О.А. Жаборюк**, доктор філологічних наук, професор; **К.Б. Зайцева**, кандидат філологічних наук, доцент; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор; **Е. Пирву**, кандидат філологічних наук, професор; **Т.М. Корольова**, доктор філологічних наук, професор; **В.А. Кухаренко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор; **І.Б. Морозова**, доктор філологічних наук, професор; **О.М. Образцова**, доктор філологічних наук, професор; **Н.В. Петлюченко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Г. Таранець**, доктор філологічних наук, професор.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету», допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2017

© Міжнародний гуманітарний університет, 2017

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ
ТА СХІДНІ МОВИ

Андрійшина К. І.,
аспірант кафедри англійської філології і філософії мови
імені професора О. М. Мороховського
Київського національного лінгвістичного університету

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЇ АВТОРИЗАЦІЇ

Анотація. У статті розглядається формування категорії авторизації, яка спочатку потрактовувалася як схвалення автором тексту свого твору, передусім під час перекладу на інші мови (авторизований переклад), виявлялася через пошук формальних кількісних параметрів тексту у межах стилеметрії, а нині розуміється як узагальнення різних якостей автора (анонімність, його образу, наратора тощо).

Ключові слова: категорія авторизації, категорія автора, анонімний автор, образ автора, автор-наратор.

Постановка проблеми. Розвиток дискурсивної категорії авторизації спирається на трансформацію розуміння категорії автора, формування якої пройшло багато етапів і зайняло багато століть. Періоди нівелювання та активізації категорії автора, розширення та поглиблення її змісту, диференціація анонімного автора, поширення класифікації категорії автора залежно від кількості авторів та засобів їх представлення припадають на Античність, Середні віки, Відродження, XX та XXI ст. Основну тенденцію розвитку категорії автора з найдавніших часів і до наших днів можна охарактеризувати як перехід від інструментально-перформативного розуміння авторства до індивідуальності автора [18, с. 480].

Базовими категоріями становлення авторизації є автор та авторство. Автор – реальний або емпіричний – у вузькому сенсі творець нових, написаних із комунікативною метою унікальних текстів [16, с. 1], оригінальність яких гарантує їх захист відповідно до законів інтелектуальної власності, відомої як авторське право [21, с. 15]. Поряд із категорією автора існує поняття «авторство», яке розглядається як статус щодо твору з урахуванням культурно диференційованих концепцій тлумачення автора, пов'язаних з авторською саморефлексією і самопрезентацією – у спектрі коливань від впевненості до скепсису з приводу обґрунтованості та обсягу претензій на авторство [16, с. 2].

Мета статті полягає у виявленні етапів формування дискурсивної категорії авторизації, яка постає внаслідок розвитку категорії автора. Досягнення вказаної мети передбачає розв'язання таких завдань: дати визначення дискурсивної категорії авторизації; визначити й охарактеризувати її розвиток внаслідок узагальнення її різних видів, які формувалися впродовж тривалого часу з античності до XXI ст.

Виклад основного матеріалу. Поступове розширення тлумачення категорії автора у художніх, публіцистичних, наукових та інформаційно-ділових текстах призвело до її узагальнення як дискурсивної категорії авторизації, яка відбиває різні грані вияву творця тексту. Дискурсивна категорія авторизації реалізується у творах різних жанрів, відіграючи роль універсальної текстотвірної компоненти, яка через своє співвіднесення з категорією «автор» ототожнюється з нею, але не є їй ідентичною.

Категорія «автор» як основа дискурсивної авторизації почала формуватися у філософії ще за античних часів [1]. Платоном

було розроблено і використовувалося для позначення творчості поняття «ентузіазм» (буквально «одержимість Богом»), до якого додався образ автора, захищеного (божественним) натхненням, а також «пророка» [12, с. 14]. Крім панівної ідеї про створення творів за допомогою натхнення, далі модель автора визначалася в «Поетиці» Аристотеля як *poietes* («творець») [12, с. 14].

Нові погляди на автора з'явилися в результаті розширення комплексу значень терміна *auctor* у давньоримській правовій системі: *auctor* став носієм *auctoritas* – той, хто користується певними правами і / або може передати (і, таким чином, дозволити використання) цих прав із метою сприяння досягненню якоїсь мети. Цей «авторитет» ґрунтувався і підтверджувався спеціальними знаннями, наявними в розпорядженні *auctora*. У зв'язку з цим розуміння статусу учасника творення письмового тексту піднеслося від *автора-ремісника* до *автора-знавця* або *автора-вченого* [16, с. 4]. Використання латинського терміна *auctor* (англ. Author; італ. Autore; фр. Auteur; ісп. Autor) поширилося на авторство наукових і художніх текстів. У принципі, тільки з кінця XV ст. вчених і поетів стали іноді називати *auctores* [14, с. 162] – ця практика тривала аж до початку XVIII ст. На відміну від наукових, художні тексти в ширшому сенсі найчастіше поширювалися без вказівки на ім'я автора, через що в цій сфері превалювала індивідуальна і колективна анонімність [16, с. 5].

Розвиток категорії автора з подальшою трансформацією в авторизацію охоплює кілька етапів. Послідовно виникало розуміння авторства у розробленій нами класифікації – *автора-виконавця*, *автора-аноніма*, *псевдоавтора*, *колективного автора*, *автора-творця*, *образу автора*, *іманентного автора*, *легітимізації автора*, *витіснення автора*, *автора-наратора*.

Поняття «автор-виконавець» сформувалося в період Античності, коли категорії автора та виконавця були злиті воедино [3, с. 39]. Зазначений автор – це двоїстий суб'єкт-медіум, посередник, який з'єднує творчу силу автора, представленого виконавцем, з аудиторією [7, с. 17]. Розщеплення автора та виконавця сталося з винаходом у XVI ст. письменства, коли друкований канал комунікації превалює над усним. Виникла громадська сфера, що базувалася на писемній мові, для якої, як у домінуючій науковій літературі, так і в найрізноманітніших сферах *belles lettres* (художня література), індивідуальність автора [13, с. 9], а також справжність і унікальність твору і надійність його копій (завіренних для друку) набула першорядної важливості [16, с. 5].

Поняття «авторська анонімність» й «псевдоавторство» набуло поширення у Середні віки, коли відбулася заміна форми «я» на форму «він»: щоб бути прийнятим публікою, письменник не мав виявляти свою індивідуальність [2, с. 72–73]. У постійному триманні свого імені в невідомості вбачалося переконавання, свого роду початок, що ставить думку, розкрити у творі,

незрівнянню вище особистості автора [3, с. 44]. Не тільки автори, а й самі переписувачі не вважали за потрібне називатися на ім'я. Автор-творець ще не сформувався – єдиним творцем у Всесвіті був Бог. Твір цього періоду мав відповідати християнській істині, автор писав із натхненням, яке надавалося Богом [14, с. 161]. Рідко траплялося, щоб автор відкривав своє ім'я читачам, і в такому разі різними епітетами й описовими висловами він намагався заглибити порушення авторської скромності [6, с. 443]. У часи Відродження поняття «псевдоавторство» та «анонімність» набувають подальшого поширення. Псевдоніми використовувалися особами, які за різних причин – соціальних, гендерних, духовних – не могли вказати свої справжні імена [6, с. 443]. Анонімними авторами найчастіше ставали особи, які письмово оформлювали твори авторів, неписьменних або тих, хто не бажав бути названими.

Розуміння *колективного автора* виникло у середньовічній літературі, де здебільшого постає колективний автор, а динаміка тексту набагато складніша, ніж в особистому [3, с. 43]. Колектив характеризується співіснуванням кількох авторів, які працювали разом, розподіляючи обов'язки, над одним текстом – корпоративне письмо [21, с. 24]. Авторські колективи були поширеними у Середньовіччі, яке не знало авторського права (позначення одного індивідуального автора) і дуже мало зважало на авторський текст, що ставить під сумнів вказане авторство багатьох наукових і художніх творів [3, с. 41]. Тексти переписувалися колективами осіб, яким повністю авторство не належало, швидше, мало місце співавторство. Межі між творцем тексту, упорядником, редактором, а іноді й переписувачем у період Середньовіччя були дуже хиткими [3, с. 39]. Без особливих відмінностей між творцями, переписувачами, редакторами, коментаторами і укладачами текстів, «справжнє» авторство вимагало протекції [14, с. 162], набагато сильніший акцент робився на колективній ідентичності залежно від типу тексту, чи то імітація старовини, підтримувана каноном як основоположною моделлю, чи, в разі медіальної орієнтованості, – колективні манускрипти [16, с. 5].

Розуміння *автора-творця* активно розвивалося у період Відродження, коли роль автора посилилася, уподібнюючи його особистість в єдності біографічної і естетично-творчої іпостасей творцю, де текст – одна з можливих (потенційно нескінченних) реалізацій індивідуальної творчої сили [7, с. 17]. Модель *автора-творця* за натхненням, іноді у значенні іпостасі Бога [15, с. 350], де автор як суб'єкт мовлення, коли оповідь ведеться від першої особи, представлений у самому тексті поряд з іншими суб'єктами. Автор не виражається через деякі елементи тексту, а представлений сам предметно та як властивість певного тексту виявляється в творі – як у своєму існуванні, так і у своїх якостях, творчих можливостях, пристрасті у ставленні до світу і характері його сприйняття [2, с. 54]. У художній літературі модель *автора-творця* наукових текстів стала переважати над просто *автором-творцем*, починаючи з епохи гуманізму. Належна форма аналізу для текстів цього періоду – замість «тлумачення» прийнятним типом аналізу тексту було «коментування», що стосується першоджерел, підкріплених «авторитетом» [15, с. 347]. Однак авторство залишалося юридично недоказовим [15, с. 350].

Поняття «*образ автора*» розвивалось, починаючи з XVIII ст., коли виникає культурна потреба у зверненні до фігури автора заради інтерпретації та формування оцінних суджень про твір, заснованих на розумінні творчого процесу,

автентичності, індивідуальності, оригінальності, єдності твору і його глибинного сенсу [16, с. 1]. Особистість автора та використаних ім мовних засобів виходить на перший план. Також у XVIII ст. перед літературою постає проблема достовірності знань автора і питання суб'єктивної його точки зору на описані події. З висуванням особистості як основи творчості пов'язане виникнення понять «*авторський суб'єктивізм*» і «*образ автора*» [2, с. 74–75], які у художній літературі накладають свої оцінки на будь-який персонаж тексту [2, с. 76].

Поняття «*легітимізація автора*» виникло та набуло поширення в результаті важливих національних і культурних подій в Європі у процесі XVIII ст., коли були розроблені перші контракти між видавцями і авторами, що стосувалися, наприклад, виплати прибутків [16, с. 5], і автор перетворився на легітимну інстанцію, отримав права на матеріал та став носієм особистої відповідальності за зміст власних публікацій [16, с. 6]. Із виникненням об'єктивних умов для створення наукових і художніх текстів, завдяки маркетингу і комунікації поняття «автор» набуло значення професії «письменник». З'явився широкий спектр моделей індивідуального і колективного авторства для різних соціальних ролей [11, с. 302–310], які тлумачились конкретним автором або супроводжувалися роздумами авторів [17, с. 18]. Нові критерії письменницької діяльності – креативність та унікальність (геніальність) – стали важливими для розуміння автора як письменника в останній третині XVIII ст. [11, 310–313].

Розуміння *іманентного автора*, тобто можливості і необхідності читацької та дослідницької реконструкції «організуючої творчої волі» зі складу та структури створеної нею естетичної реальності [7, с. 17] виникло у період класичного реалізму та постреалістичного напрямку кінця XIX ст.

Поняття «*витіснення автора*» («*смерть автора*»), розроблене французькими сюрреалістами в 1920-х, припускає, що твір є справжнім, якщо автор розуміється просто як виконуюча інстанція [8, с. 142–148] автономно продуктивної літературної мови. У концепціях інтертекстуальності та дискурсу функція автора замінила його особистість (автор як «інтертекстуальна конструкція», автор як «функція дискурсу»): ніцшеанським жестом Барт і Фуко оголосили про «*смерть автора*» [8; 10]. «*Смерть автора*» або *витіснення автора* – це не просто історичний факт, автор став меншим на зріст, як фігура у самій глибині літературної «сцени». Для тих, хто вірить в автора, він завжди мислиться в минулому щодо літературного тексту; текст і автор самі собою розташовуються на загальній осі, орієнтованій між до і після; вважається, що автор виношує текст, тобто передує йому, мислить, страждає, живе для нього [8, с. 168].

Поняття «*витіснення автора*» продовжило свій розвиток у 1960-і і 1970-і рр. XX ст., коли європейські вчені, зацікавлені в письмовій формі самовираження та розвитку «*авторського голосу*», і вчені-естети зі стилістичним спрямуванням досліджень звернули свою увагу на авторів текстів, вважаючи, що справжні творці створюють для себе, а не для інших [9, с. 71]. Тенденція багатьох текстів XX ст. – витіснення автора з оповіді, відмова від власних роздумів, прогнозів і знань наступних подій, від безпосереднього контакту автора з читачем, перевага сценічного зображення, посилення ролі невластиво-прямої мови і внутрішнього монологу [2, с. 78]. Що ширшим ставав спектр взаємодії з текстом і його аналогами протягом другої половини XX ст., поширювалася *парадигма витіснення автора* та зростав інтерес до матеріальних умов виробництва й комунікації:

авторство стало розумітися як аранжування, монтаж, бриколаж і ремікс [18, с. 486, 491–492]. Виникає специфічне поняття «автор» в теорії і сприйнятті продукції так званих нових текстів, наприклад, гіпертексту і кібертексту, де існування автора досі оскаржується [19, с. 334].

Поняття «автор-наратор» виникло у ХХ сті. Це, в першу чергу, особистість зі своїм світосприйняттям, принципами, судженнями, біографією та творчим шляхом. Формується автор-наратор як оповідач із вкрапленнями власних суджень та роздумів. Форми подання авторства виявляються у різних видах тексту. Відображення автора залежить від загальних характеристик тексту, його призначення та функцій. У дискусії вчених ХХІ ст., що виходить за рамки методологічних проблем текстової інтерпретації, в якій доводилася необхідність виправдання і повернення в науковий обіг різних аспектів поняття «автор» [11, с. 299–302]. Посилився взаємозв'язок актуальності, походження, біографії і досвіду автора з процесами письма і формою вираження. Це важливо в концепції постколоніальних досліджень, для яких інтерес до обставин авторської творчості і його наукового вивчення тільки посилювався [16, с. 10], для соціології літератури і культурного матеріалізму важливим є дослідження ролі автора, соціальних інститутів і процесів, які впливають на його роботу [20, с. 395–399; 11, с. 291].

Автор-наратор відрізняється від різновидів авторства (медіативних) інстанцій всередині тексту «голосом», включаючи наратора з різним ступенем визначеності та персонажів, про яких розповідається у тексті. Автор несе відповідальність за комунікативні інтенції і форму наративної організації твору [16, с. 1].

Усі зазначені розуміння автора призвели до об'єднання з дискурсивною категорією авторизації, формуючи її як співвіднесення тексту з його джерелом, вказівкою на автора, його оцінкою, сприйняттям, думкою.

Висновки. Отже, поступове розшарування якостей автора призвело до необхідності виділення категорії, яка б об'єднувала усі згадані риси вияву автора письмового тексту. З цією метою в науковий обіг була введена дискурсивна категорія авторизації, яка набуває поширення в працях ХХІ ст. Формування дискурсивної категорії авторизації на основі категорії автора як реальної людини, творця тексту, носія певного уявлення про реальність, виразника певної точки зору, який те тільки говорить (мовець), а письмово оформлює свої думки, демонструє виникнення та походження різних розумінь автора художніх та нехудожніх текстів як об'єднаних різними поняттями авторизації, яка підпорядковує усі різновиди авторства. У майбутньому вважаємо доцільним розгляд дискурсивної категорії «авторизація медійного тексту».

Література:

1. Аверинцев С. Риторика и истоки европейской литературной традиции / С. Аверинцев. – М.: «Языки русской культуры», 1996. – 448 с.
2. Брандес М. Стилистический анализ / М. Брандес. – М.: Высшая школа, 1971. – С. 52–88.
3. Виноградов В. Проблема автора в художественной литературе / В. Виноградов // О теории художественной речи. – М.: Высшая школа, 1971. – 118 с.
4. Располова С. Автор как реальный человек и образ автора в медиатексте / С. Располова // Вопросы теории и практики журналистики. – 2015. – Т. 4. – № 2. – С. 149–158.
5. Солганик Г. Стилистический словарь публицистики: Около 6 000 слов и выражений / Г. Солганик. – М.: Русские словари, 1999. – 650 с.
6. Сухомлинов М. Исследования и статьи по русской литературе и просвещению / М. Сухомлинов. – СПб.: изд. А.С. Суворина, 1889. – Т. 2. – 516 с.
7. Тамарченко Н. Автор / Н. Тамарченко // Литературная энциклопедия терминов и понятий / Под ред. А. Николюкина. – М.: НПК «Интелвак», 2001. — С. 17–18.
8. Barthes R. The death of the author / Roland Barthes // Media texts, authors and readers: A reader / Edited by D. Graddol, O. Boyd-Barrett. – Multilingual matters Ltd: The Open University, 1993. – P. 166–171.
9. Encyclopedia of Rhetoric / ed. Th. Sloane. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 837 p.
10. Foucault M. Aesthetics, method, and epistemology / Michel Foucault // Essential works of Foucault, 1954–1984 / Edited by J. Faubion – New York: The New York Press, 1998. – Vol. 2. – P. 205–222.
11. Haynes C. Reassessing “genius” in studies of authorship: The state of the discipline / C. Haynes // Book History # 8, 2005. – P. 287–320.
12. Kleinschmidt E. Autorschaft. Konzepte einer Theorie / E. Kleinschmidt. – Tübingen: Francke, 1998. – 165 p.
13. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man / M. McLuhan. – London & New York: MIT Press ed., 1994. – 361 p.
14. Minnis A. The Medieval concept of the author / A. Minnis // Media texts, authors and readers: a reader / Edited by D. Graddol, O. Boyd-Barrett. – Multilingual matters Ltd: The Open University, 1993. – P. 161–166.
15. Scholz B. Alciato asemble matum pater et princeps. Zur Rekonstruktion des früh modernen Autorbegriffs / B. Scholz // Rückkehr des Autors. Zur Erneuerung eines umstrittenen Begriffs / Ed. by F. Jannidis. – Tübingen: Niemeyer, 1999. – P. 321–351.
16. Schönert J. Author / J. Schönert // Handbook of Narratology / Ed. by P. Hühn, J. Pier, W. Schmid, J. Schönert. Narratologia Issue 9: Berlin, 2009. – P. 1–13.
17. Selbmann R. Dichterberuf: zum Selbstverständnis des Schriftstellers von der Aufklärung bis zur Gegenwart / R. Selbmann. – Darmstadt: Wiss. Buchges., 1994. – 301 p.
18. Wetzel M. Autor / Michael Wetzel // Ästhetische Grundbegriffe / Ed. by K. Barck. – Stuttgart: Metzler, 2000. – Vol. 1. – P. 480–544.
19. Winko S. Autor-Funktionen. Zur argumentativen Verwendung von Autorkonzepten in der gegenwärtigen literaturwissenschaftlichen Interpretationspraxis / S. Winko // Autorschaft. Positionen und Revisionen / Ed. by H. Detering. – Stuttgart: Metzler, 2002. – P. 334–354.
20. Wolf N. Wie viele Leben hat der Autor? Zur Wiederkehr des empirischen Autor- und des Werkbegriffs in der neueren Literaturtheorie / N. Wolf // Autorschaft. Positionen und Revisionen / Ed. by H. Detering. – Stuttgart: Metzler, 2002. – P. 390–405.
21. Woodmansee M. The construction of authorship: textual appropriation in law and literature / M. Woodmansee, P. Jaszi. – Duke University Press: Durham and London, 1994. – 457 p.

Андрішина Е. І. Етапи формування категорії авторизації

Анотація. В статті розглядається формування категорії «авторизація», яка трактувалася як одобрення автором тексту свого произведения, прежде всего, при переводе на другие языки (авторизированный перевод), проявлялась в поиске формальных количественных параметров текста, рассматриваемых с позиций стилистики, а сейчас понимается как обобщение различных качеств автора: анонимности, его образа, нарратора и др.

Ключевые слова: категория «авторизация», категория «автор», анонимный автор, образ автора, автор-нарратор.

Andriushyna K. Stages of formation authorization category

Summary. The article deals with the formation of authorization category which was initially interpreted as an

author's approval of his works especially their translation into other languages (authorized translation version), revealed formal qualitative textual parameters from the stylistic perspective and at present is treated as a generaliza-

tion of an author's different features: anonymity, his image, author as narrator etc.

Key words: authorization category, category of author, anonymous author, image of author, author-narrator.

Бажура Т. А.,
аспірант

Київського національного лінгвістичного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСИВНИХ
МАРКЕРІВ “YOU KNOW”, “YOU SEE”, “I SAY”

Анотація. Статтю присвячено огляду досліджень основних властивостей дискурсивних маркерів “you know” / “you see” / “I say” у діалогічному спілкуванні. Розглянуто проблеми номінації та класифікації дискурсивних маркерів, що є віддзеркаленням їх поліфункціонування. Граматикалізація є причиною синтаксичної та семантичної гетерогенності групи цих мовленнєвих одиниць.

Ключові слова: дискурс, дискурсивний маркер, діалогічне спілкування, граматикалізація.

Постановка проблеми. Нині дослідження діалогічного дискурсу значно розширилось, охоплюючи інтерактивний аспект спілкування. У зв'язку з цим у центрі уваги з'являється вивчення особливостей функціонування дискурсивних маркерів як засобів його організації та регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття дискурсивних маркерів не є новим у лінгвістиці. Основу їх вивчення було закладено Я. Остманом [10], Д. Шиффрін [12], але дослідження дискурсивних маркерів зберігає свою актуальність й у наші дні [5; 8; 11]. Все ще тривають суперечки між лінгвістами стосовно якісного та кількісного складу групи дискурсивних маркерів, їх найменування, підходів до вивчення, принципів класифікації тощо. Остаточного не встановлено, чи утворюють одиниці, що входять до групи дискурсивних маркерів, самостійний гомогенний клас, чи вони є «уламками» різних частин мови, зібраних разом через своє нетрадиційне функціонування.

Мета статті передбачає встановлення основних характерних ознак дискурсивних маркерів “you know” / “you see” / “I say”. Заради досягнення поставленої мети передбачено виконання наступних завдань: ознайомлення з основними напрацюваннями з теми наукового дослідження, встановлення та аналіз взаємозв'язку функціонування дискурсивних маркерів із варіантами назв цих мовленнєвих одиниць, наведення прикладів класифікацій дискурсивних маркерів, пояснення причини виникнення дискурсивних маркерів як класу.

Виклад основного матеріалу. У наукових розвідках минулого століття дискурсивні маркери (далі – ДМ) вважалися паразитарними елементами мови, порожніми словами, що порушують хід мовлення, засмічують мову, є так звані «словесні сміття» (*verbal garbage*) [12; 13], не варті уваги лінгвістів. Залишалось невирішеним запитання, до якого класу слів вони належать. Неприязне ставлення до ДМ зникло, коли було встановлено, що існують чіткі правила вживання того чи іншого дискурсивного маркера [9, с. 153; 10, с. 9] і що заміна одного такого мовленнєвого засобу на інший може спричинити зміну значення усього висловлення.

Одним із невирішених досі питань залишається проблема ідентифікації та номінації тих одиниць мови, які вчені відносять до дискурсивних маркерів. Складність встановлення єдиного терміна виникає внаслідок різноманітності елементів мови, що входять до переліку дискурсивних маркерів, оскільки

вони включають однослівні дискурсивні маркери типу *well, so, now, right, yeah* та двокомпонентні дискурсивні маркери, наприклад, “you know”, “you see”, “I say”, “I mean”. Зрештою, єдиним можливим критерієм ідентифікації подібних гетерогенних слів та висловлень як дискурсивних маркерів пропонується функціональний критерій [9, с. 5].

Спільними ознаками дискурсивних маркерів прийнято вважати такі: вони є зазвичай короткими, пропозиційно ненаповненими, тобто такими, що семантично не додають змісту реченню; є фонетично зредукованими або ненаголошеними, характеризуються високою частотністю використання навіть у межах одного речення, визначаються незмінністю форми та функцій, можуть утворювати окрему тональну групу і модифікують висловлення загалом [3, с. 33; 12, с. 328]. Структурною особливістю дискурсивних маркерів є їх факультативність використання та вільний тип синтаксичного зв'язку з основною частиною висловлення, що сприяє збереженню змісту викладу у разі структурного усунення ДМ.

В аспекті граматики ДМ є синтаксично непов'язаними елементами (*syntactically detachable*) [12, с. 31–32]. Тому, коли під час перекладу з однієї мови на іншу ДМ просто пропускається, інформаційний склад тексту не зазнає втрат. На письмі ДМ відокремлюються від основного речення розділовими знаками, зокрема комою, або становлять окреме речення. Синтаксично ДМ “you know” / “you see” / “I say” можуть займати позицію на початку, всередині чи наприкінці висловлення.

У функціональному аспекті спостерігаємо застосування дискурсивних маркерів з метою організації висловлення, структурування та забезпечення зв'язності дискурсу, полегшення процесу його інтерпретації. Тобто дискурсивні маркери сигналізують про те, як треба сприймати сказане. Їх використання в окремих випадках діалогічного спілкування є також свідченням непередбаченої комунікації, в якій співрозмовникам доводиться спонтанно поєднувати процеси планування, продукування та сприйняття інформації, піддаючись власному хвилюванню, впливу ситуації тощо. Зазвичай, це відбувається в умовах неофіційного дискурсу [3, с. 33], хоча спостерігаємо використання ДМ й у формальних ситуаціях, наприклад, вживання ДМ “you know” професором під час спілкування зі студентами на семінарському занятті [10, с. 20]. Таке узагальнення пояснюється тим, що численні дослідження проводились переважно на матеріалі усного спілкування [13, с. 234]. Ми підтримуємо думку про те, що часта поява ДМ “you know” / “you see” / “I say” у висловленні спричинена специфікою неформального діалогічного дискурсу, що характеризується фрагментацією реплік, спробами мовця впорядкувати думки або сформулювати висловлення внаслідок емоційного напруження.

Дискурсивні маркери мають широкий спектр застосування. Поліфункціонування цих елементів мовлення у різних комунікативних ситуаціях сприяє виникненню різноманітних термі-

нів на позначення подібних мовленнєвих одиниць. Наведемо приклади номінації дискурсивних маркерів в англійській: «вигуки» (*interjections*) [10, с. 16], «прагматичні маркери» (*pragmatic markers*) [1; 2, с. 12], «заповнювачі мовленнєвих пауз» (*pause-filler*) [10, с. 9], «гамбіти» (*gambits*) [7, с. 93], «дискурсивні конектори» (*discourse connectives*) [12; 4, с. 221], «нашупувачі» (*fumbles*) [1, с. 25], «реплікові маркери» (*cue markers*) [4, с. 221] тощо. Термін «дискурсивні маркери» (*discourse markers*) [12], на відміну від інших, дає можливість не обмежуватись окремо взятою функцією, наприклад, заповнення мовленнєвих пауз, а позначити різноманітне застосування вказаних елементів мовлення та наголосити, що вони є невід'ємною складовою частиною дискурсу.

Існують численні спроби класифікувати дискурсивні маркери. Окрім зазначеного вище виокремлення однослівних та двокомпонентних ДМ, розрізняють ДМ, які можна вважати ядром групи, або прототипними ДМ (сюди належать *well, you know, like, say, I mean, oh*), та ті, які відносяться до периферії через їх обмежене функціонування (це *now, kind of, but, I suppose*) [9, с. 153]. Також заслуговує на увагу класифікація дискурсивних маркерів А. Юкера та С. Сміт [6], в межах якої мовленнєві одиниці, що беруть участь у встановленні спільних для комунікантів знань, можна поділити на маркери презентації (*presentation markers*) та маркери сприйняття (*reception markers*) інформації [6, с. 174]. Так, дискурсивні маркери сприйняття (*yeah, oh, okay*) передають реакцію адресата на запропоноване висловлення, сигналізують мовцю, чи є повідомлення зрозумілим співрозмовнику та чи складно було його розтлумачити, тоді як дискурсивні маркери презентації допомагають адресату ефективніше сприйняти повідомлення [6, с. 174]. Сюди належать два типи презентативних ДМ: інформаційно-орієнтовані (*information-centered*), до переліку яких входять ДМ *like, kind of, sort of* і які уточнюють висловлення та орієнтовані на адресата (*addressee-centered*), що встановлюють зв'язок між повідомленням та знаннями співрозмовника (ДМ *"you know", "I mean"*) [6, с. 174].

Дотримуючись цієї класифікації у нашому дослідженні, ми відносимо ДМ *"you know" / "you see" / "I say"* до категорії презентативних маркерів, а саме інформаційно-орієнтованих маркерів, що функціонують як вказівки про те, як треба сприймати повідомлення, і які є одночасно маркерами, орієнтованими на адресата, що використовуються з метою налагодження міжособистісних відносин між співрозмовниками. Дискурсивні маркери *"you know"* та *"you see"* є адресатно направленими експліцитними атрактантами уваги із займенником *you* (приклад 1), що налаштовує на відомий / очевидний факт дійсності, тоді як ДМ *"I say"* є адресатно-спрямованим імпліцитним атрактантом уваги з егореферентним займенником *I* (приклад 2), який налаштовує на прийом нового для адресата повідомлення. Наприклад:

(1) Gertrude: *Well, that was, uh, crazy. You know, people are gonna be talking about this forever.*

Andrew: *Yeah. Yeah* (The Proposal, 2009: 1:31:35).

(2) Pettigrew: *I saw you at the jail. I saw you.*

Michael: *Oh, it's you! I say, I'm awfully sorry about that* (Miss Pettigrew Lives for a Day, 2008: 38:27).

У висловленні дівчини ДМ *"you know"* інтродукує припущення про те, що вчинок Ендрю стане предметом активного обговорення односельчан. Очевидно, співрозмовник про це теж вже здогадався. У прикладі (2) спостерігаємо вживання

ДМ *"I say"*, що сигналізує про введення вибачення Майкла за попередній інцидент, та підкреслює збентеження мовця.

Ряд дослідників [1; 3; 4; 12] вважає, що ДМ, втративши своє первинне значення (*loss of meaning*), набули певної дискурсивної функції через граматикулізацію. Процес граматикулізації означає, що слова, які належать до традиційних класів слів, набувають нового, позапропозиційного статусу і розвивають множинні функції. Граматикулізацію розуміють як комплексний функціонально мотивований процес втрати повнозначним словом лексичної самостійності за умови вживання його у службовій функції або перетворення на службове слово чи морфему [1, с. 16]. Синтаксична гетерогенність ДМ спричинена переходом таких елементів, як прислівники, сполучники, вигуки тощо, до групи ДМ. Внаслідок історичних процесів граматикулізації відбувся семантичний зсув і попереднє значення змінилось на нове [13, с. 234, 251]. Більшість представників групи ДМ є словами, що належать до самостійних частин мови і стають ДМ лише за умови регулярного виконання набутих функцій. Найбільш частотно вживаними функціями ДМ *"you know" / "you see" / "I say"* є функції встановлення контакту з адресатом, заповнення мовленнєвих пауз хезитації, організації зміни теми обговорення та зміни комунікативних ролей тощо.

Існує інша точка зору, відповідно до якої ДМ не є граматичними одиницями, оскільки основні ознаки граматикулізації їм не притаманні. Вони не належать до певного граматичного класу, не дотримуються чіткої синтаксичної позиції; їх дискурсивна функція відноситься не до певного слова у реченні, а до всього висловлення, тому вони не впливають на синтаксичну структуру дискурсу і функціонують прагматично, тобто передають ставлення мовця до висловлення, щойно повідомленої інформації, до комунікативної ситуації загалом [3]. Тому ДМ розуміються як такі, що частково піддалися змінам, характерним для прагматикулізації інтеракції. В одних випадках вони використовуються як повнозначні слова з дотриманням усіх лексичних ознак, в інших випадках ті самі елементи мовлення функціонують як маркери дискурсу.

Висновки. Отже, діалогічному мовленню притаманне використання дискурсивних маркерів. Велика кількість термінів на їх позначення пояснюється поліфункціональним застосуванням цих мовленнєвих одиниць. Дискурсивні маркери притаманні головним чином усній комунікації, в письмовій формі з'являються рідко, що пояснюється тим, що автор письмового повідомлення завчасно формулює висловлення. Поліфункціональність та гетерогенність класу ДМ пояснюється тим, що вони розвинулись внаслідок граматикулізації. Форма ДМ закріпилась після тривалого регулярного застосування дискурсивних функцій маркерів. Перспективою подальших досліджень є встановлення гендерних особливостей використання ДМ *"you know" / "you see" / "I say"* у діалогічному спілкуванні.

Література:

1. Aijmer K. English Discourse Particles: Evidence from a Corpus / K. Aijmer. – Amsterdam: John Benjamins, 2002. – 299 p.
2. Andersen G. Pragmatic Markers and Propositional Attitude / G. Andersen, T. Fretheim. – Amsterdam: John Benjamins, 2000. – 269 p.
3. Brinton L. Pragmatic Markers in English: Grammaticalization and Discourse Functions / L. Brinton. – Berlin: Walter de Gruyter, 1996. – 428 p.
4. Blakemore D. Discourse Markers / Diane Blakemore // The Handbook of Pragmatics / L. Horn, G. Ward (eds.). – Oxford: Blackwell, 2006. – PP. 221–240.

5. Fraser B. Topic Orientational Markers / B. Fraser // Journal of Pragmatics. – No. 41. – Elsevier, 2009. – PP. 892–898.
6. Jucker A. “And People Just You Know Like ‘Wow’”. Discourse Markers as Negotiating Strategies / A. Jucker, S. Smith // Discourse Markers. Description and Theory / A. Jucker, Y. Ziv (eds.). – Amsterdam: John Benjamins, 1998. – PP. 171–201.
7. Keller E. Gambits: Conversational Strategy Signals // Conversational Routine: Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech / F. Coulmas (ed.). – The Hague: Walter de Gruyter, 1981. – PP. 93–113.
8. Lauwers P. Pragmatic Markers and Pragmaticalization: Lessons from False Friends / P. Lauwers, G. Vanderbauwhede, S. Verleyen (eds.). – Amsterdam: John Benjamins, 2012. – 160 p.
9. Östman J.-O. The Symbiotic Relationship between Pragmatic Particles and Impromptu Speech / J.-O. Östman // Impromptu Speech: A Symposium / N. E. Enkvist (ed.). – Abo: Abo Akademi, 1982. – PP. 147–177.
10. Östman J.-O. You Know: A Discourse Functional Approach / J.-O. Östman // Pragmatics and Beyond. – Amsterdam: John Benjamins, 1981. – 91 p.
11. Redeker G. Discourse Markers as Attentional Cues at Discourse Transitions / G. Redeker // Approaches to Discourse Particles / K. Fischer (ed.). – Elsevier, 2006. – PP. 339–358.
12. Schiffrin D. Discourse Markers / D. Schiffrin. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 364 p.
13. Schourup L. Discourse Markers: Tutorial Overview / Lawrence Schourup // Lingua. – 1999. – Vol. 107. – PP. 227–265.

Бажура Т. А. Теоретические принципы исследования дискурсивных маркеров “you know”, “you see”, “I say”

Аннотация. Статья посвящена обзору исследований основных свойств дискурсивных маркеров *you know / you see / I say* в диалогическом общении. Рассмотрены проблемы номинации и классификации дискурсивных маркеров, что являются отражением их полифункциональности. Грамматикализация является причиной синтаксической и семантической гетерогенности группы этих речевых единиц.

Ключевые слова: дискурс, дискурсивный маркер, диалогическое общение, грамматикализация.

Bazhura T. Theoretical principles of research of discourse markers “you know”, “you see”, “I say”

Summary. The article dwells on the basic properties of the discourse markers *you know / you see / I say* in a dialogic interaction. The problem of the nomination and classification of discourse markers, which reflect their multi-functioning, are in the focus of the author’s study. Grammaticalization is determined as a reason of syntactic and semantic heterogeneity of the group of these speech units.

Key words: discourse, discourse marker, dialogic interaction, grammaticalization.

*Батринчук З. Р.,
асистент кафедри англійської мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ЕЛІПСИС ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу експресивного потенціалу еліпсиса у сучасному англомовному епістолярному дискурсі. Матеріалом для аналізу слугували сучасні англомовні романи епістолярного жанру, написані у формі традиційних листів та електронного листування. У статті детальніше описані особливості функціонування узуальних та оказіональних еліпсисів з експлікацією їх експресивної функції.

Ключові слова: еліпсис, епістолярний дискурс, оказіональний еліпсис, узуальний еліпсис, парцеляція.

Постановка проблеми. Великим потенціалом у плані жанрово-стилістичних форм презентації різноманітних сфер міжособистісної та соціальної взаємодії володіють епістолярні тексти. Це концептуально, прагматично та інформативно значимий письмово-мовленнєвий витвір, категоріальними ознаками якого є політематичність, стандартна структура, особлива роль пресупозиції та фактора адресата.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження епістолярного тексту як об'єкта мовознавчих дисциплін проводиться в різних напрямках: у жанрово-стильовому (Н. Белунова, Ю. Бельчиков, Т. Демешкіна, А. Григор'єва, А. Єфімов, О. Сєдова, Л. Ніжников тощо), з точки зору лінгвістичних особливостей (Л.В. Зубова, О. Клінг, О. Рєвзіна, Л. Кеца, З. Данкер), у світлі теорії комунікативності (Н. Ковальова, А. Попова), з позиції прагмалінгвістики та мовного етикету (А. Акішина, Н. Формановська, І. Оні) [1, с. 7].

Сучасний епістолярний жанр зазнав змін, дедалі частіше зустрічаємо твори, написані традиційними для сучасності електронними листами зі збереженими формами та клішованими конструкціями, присутніми у листах, що пересилаються через електронну пошту. М. Кронгауз зазначає, що електронний лист – жанр різноманітний та демократичний, особливістю якого є поєднання компонентів усного та писемного етикету [2, с. 57].

М. Бахтін, основоположник теорії мовних жанрів, часто підкреслював той факт, що в кожен історичну епоху задають тон певні жанри і, у свою чергу, історичні умови слугують тим контекстом, що зумовлює появу тих чи інших тенденцій у процесі жанротворення [3, с. 249]. Сучасний дослідник мовних жанрів В. Гольдін також відзначає, що мовний жанр має сліди впливу відповідної сфери комунікації, погоджену партнерами тональність спілкування, та мовленнєвої події [4, с. 44]. Схожий функціональний підхід під час дослідження мовних жанрів заснований на сучасному уявленні про текст як дискурс – складну комунікативну подію, що співвідноситься з просторовими, часовими, соціально-політичними контекстами. Дискурсивний аналіз тексту, що має жанрову приналежність, здійснюється з урахуванням комплексу лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, що є релевантними для відповідної комунікативної

ситуації, важливим складником якої є текст. Великим потенціалом у цьому плані володіє епістолярний дискурс.

Типологічна характеристика сучасного епістолярного дискурсу виокремлює такі різновиди аутентичних епістолярних текстів:

– поштова кореспонденція: приватні та ділові листи, телеграми;

– тексти, що надсилаються за допомогою телефонного зв'язку: факсимільна переписка, повідомлення на пейджер, смс-повідомлення;

– електронні послання: тексти, що надсилаються на електронну пошту, а також інші, що фігурують в рамках інтернет-комунікації на сторінках чатів, сайтів чи форумів [1, с. 11].

Метою статті є аналіз експресивного потенціалу еліпсиса у сучасному англомовному епістолярному дискурсі, представленого англомовними епістолярними романами, що написані у формі традиційних листів та електронних послань.

Виклад основного матеріалу. Особливої уваги заслуговують інструменти вираження експресивності, серед них явище еліпсиса. Структуралісти визначають еліпсис як неповне речення, вважаючи еліпсисом будь-яке відхилення від структури «підмет-присудок», тобто опущення тих чи інших елементів. Слідом за ними граматисти-класики Р. Квірк, С. Грінбаум, Дж. Ліч і Дж. Свартвік розуміли еліпсис як опущення не лише головних, але й другорядних членів речення, а також опущення сполучників у складних реченнях.

Твердженню структуралістів про сутність еліпсиса як опущення того чи іншого елемента речення можна протиставити семантичний критерій виділення еліпсиса. Зокрема, в роботах Ш. Баллі в основі визначення еліпсиса лежить семантичний критерій відсутності будь-якого мовленнєвого фактору, що сприяв розумінню сенсу. Так, він відносить до еліпсиса не лише опущення одного чи кількох слів, але і кількох слів зі сполучених речень, що утворюють семантично зв'язну групу [5, с. 13].

Водночас вітчизняна лінгвістика доповнює семантичний критерій ще і поняттям «сміслової неповноти» в рамках синтаксичної то діалогічної єдності. Багато науковців продовжують розглядати еліпсис як неповне речення. М. Брандес, описуючи редукцію синтаксичної структури як одного з прийомів зміни будови речення, оперує поняттями «неповне» та «еліптичне» речення як абсолютними синонімами [6, с. 66]. О. Скобликова визначає еліптичні речення як неповні, що характеризуються неповним складом членів речення, необхідних для вираження завершеної думки. Як повноцінна одиниця спілкування вони можуть виступати до тих пір, поки спираються на контекст чи безпосередньо на мовленнєву ситуацію [7, с. 48].

Підсумувавши, можна стверджувати, що еліпсис – висловлювання з невербалізованими складовими елементами, розуміння яких здійснюється завдяки спільним для мовця та того,

що слухає, пресупозиціям та мовленнєвій ситуації. Еліптичні висловлювання характерні для розмовної мови, якій присутні конструкції з «вакантною» синтаксичною позицією. Еліпсис зумовлений ситуативністю та наявністю невербальних засобів, присутніх у безпосередньому спілкуванні. Еліптичні висловлювання широко використовуються в ораторстві, художньому дискурсі та публіцистиці як стилістична фігура, що надає тексту динамічності та посилює його експресивність. Експресивність – властивість мовних одиниць, що полягають у здатності передавати суб'єктивне ставлення мовця до змісту чи адресата мовлення, а також сукупність якостей мовлення чи тексту, організованих на основі таких мовних одиниць. Лінгвістичним механізмом експресивності є відхилення від стереотипів у використанні мовленнєвих одиниць різних рівнів. На виникнення експресивності як характеристики мовлення чи тексту впливають властивості комунікативної ситуації: наміри мовця / письменника, пресупозиції читача / слухача, а також лінгвістичний та екстралінгвістичний (соціальний) контекст комунікативного акту [8, с. 210].

Загальним завданням експресивності є вираження чи стимуляція суб'єктивного ставлення до висловлювання. З боку мовця / письменника – посилення, виділення, акцентування сказаного, відхилення від мовленнєвого стандарту, висловлення почуттів, емоцій, настрою, наділення висловлювання емоційної сили, оцінювання, досягнення образності та створення естетичного ефекту. З боку слухача / читача – посилення уваги, підвищення рефлексії, виникнення емоцій та почуттів. Сигналом додаткової експресивності може стати відхилення від норми, порушення соціальних та мовленнєвих стереотипів. Будь-яке відхилення від норми посилює не лише увагу, але й емоції адресата. Часто, розпочинаючи діалог, мовець робить помилку під час пошуку словоформи, що найбільш адекватно відтворила би ситуацію. Однак часто це не заважає досягненню максимального комунікативного ефекту [9, с. 51].

“I took a deep breath and gathered my senses. “Unlock the door”, I told Sommers. “And fetch a porter.”

Sommers began to argue. “But Miss Mary, you can’t.”

“Do it!” I commanded. “Quickly.” [10, p. 72]

У прикладі особливий емоційний стан учасників діалогу змушує їх застосовувати еліпсис у мовленні з метою пришвидшення ходу подій, досягнувши комунікативного ефекту. Спостерігаємо динамічність діалогу, підсилення експресивності за допомогою еліптичних речень.

Говорячи про тенденцію до посилення мовної експресії, К. Долінін підкреслює, що фраза, яка виражає живу думку, рідко побудована таким чином, щоб усі поняття та логічні відношення між ними були експліцитно висловлені. К. Долінін вважає, що емоція, названа прямим словом, втрапивши під контроль свідомості, втрачає ступінь інтенсивності. Жива та інтенсивна емоція висловлюється переважно імпліцитно [11, с. 343].

У стилістиці виділяють узуальний та оказіональний еліпсиси [12, с. 178]. До першого відносять неповні висловлювання, що функціонують в усталених зворотах, типових комунікативних ситуаціях. Експресивні можливості цього виду еліпсиса засновані на парадигматичному контрасті повних та неповних структур. Неповні структури, в свою чергу, беруть участь у творенні процесу метонімізації – частина структури представляє всю структуру: *“Honeymoon, stupid. Four weeks in Pakistan with my mad auntsies”* [13, p. 23], наведений приклад з епістолярного роману, написаного у формі електронного листування, ілюструє

за допомогою еліпсиса емоційне налаштування автора слів, надає висловлюванню динамічності та експресивності шляхом порушення структури «підмет-присудок», що є типовою для традиційного речення англійської мови. У прикладі *“When did you tear out your own soul and fill the empty space with nothing but monthly targets and expenses paid lunches? What are you angling for this quarter? A set of steak knives?”* [10, p. 32] спостерігаємо схожу ситуацію; мовець із відвертим роздратуванням застосовує еліптичну конструкцію з метою вираження власного емоційного стану, уточнюючи лише найважливіші деталі. В інших прикладах експресивність узуального еліпсиса полягає у забарвленні висловлювання додатковою динамікою та стурбованістю. *“Sorry, it’s been a while, but you know how it is. Left Sydney on Thursday, travelling across the South Coast.”* [10, p. 114]. Так, у прикладі *“I stared at him. Excitement and fear mingled inside me. A night raid!”* [13, p. 31] спостерігаємо, що автора застали зненацька, тому еліпсис застосований, щоб показати критичність ситуації, повідомивши лише основне.

Оказіональний еліпсис становлять різного роду обриви висловлювання, виділення окремих частин в самостійно оформлене висловлювання (парцелювання). У цьому разі процес метонімізації представлений у більшому ступені. Його зворотною стороною є імплікація сенсу, що витікає із ситуації. Експресія виникає з контрасту імпліцитного сенсу та його метонімічного уявлення (нерідко одним словом) [12, с. 51]. Оказіональний еліпсис реалізується у вигляді парцельованих та незавершених висловлювань. На відміну від узуального, такий вид еліпсиса може бути прогнозованим, його виникнення залежить лише від намірів автора висловлювання. Парцельовані уточнюючі висловлювання приєднуються до попереднього висловлювання з метою розширення, доповнення, пояснення його рематичної частини. Експресивний ефект уточнюючих парцелятивів полягає у логічному виокремленні певної деталі, події, факту. У прикладі *“You should have come out with us last night. Went to Mill Lane. It was kind of fun. Distracting, really, more than fun”* [13, p. 7] спостерігаємо рематичний центр повідомлення у першому реченні, експресія досягається завдяки динамічному опису подій. У прикладі *“You are quite generous in extending your hospitality. Especially to a virtual stranger”* [10, p. 97] еліптичне речення відіграє роль уточнювального, що вжите для підкреслення особливої риси характеру стосовно адресанта.

Висновки. Зважаючи на вищесказане, можна стверджувати, що еліпсис у сучасному епістолярному дискурсі – явище доволі поширене. Цей факт пояснюється особливістю побудови епістолярного тексту, зважаючи на максимальну близькість мови листів до звичної повсякденної мови, та лаконічним стилем викладу інформації (особливо в текстах електронного листування). Варто теж зазначити, що узуальний еліпсис більш поширений у текстах електронного листування, на противагу традиційному, що характеризується розлогим викладом думок, повними поширеними реченнями. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в детальному аналізі типологічних характеристик еліпсиса.

Література:

1. Курьянович А. Коммуникативные аспекты слова в эпистолярном дискурсе М. Цветаевой : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / А. Курьянович. – Томск, 2001. – 25 с.
2. Кронгауз М. Русский язык на грани нервного срыва / М. Кронгауз. – М. : Астрель, CORPUS, 2012 – 480 с.

3. Бахтин М. Постановка проблемы и определение речевых жанров / М. Бахтин // К философским основаниям гуманитарных наук. – СПб. : Азбука, 2000. – С. 249–250.
4. Гольдин В. Проблемы жанроведения / В. Гольдин. – Саратов : Колледж, 1997. – 132 с.
5. Давыдова М. Прагматические характеристики эллипсисов (на материале современного английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / М. Давыдова. – Курск, 2012. – 22 с.
6. Брандес М. Стилистика немецкого языка / М. Брандес. – М. : Высшая школа, 1983. – 271 с.
7. Скобликова Е. Современный русский язык : Синтаксис простого предложения / Е. Скобликова. – М. : Флинта, 2006. – 320 с.
8. Давыдова М. Экспрессивность эллипсиса (на материале современного английского языка) / М. Давыдова. // Инновации в современной науке: материалы II Международного осеннего симпозиума (27 ноября 2013 г.). – М. : Спутник+, 2013. – С. 210–212.
9. Елисеева В. Речевые ошибки в коммуникации : разрыв или укрепление контакта? / В. Елисеева // Язык и человек. Материалы межвузовской конференции. – Краснодар, 1995. – С. 50–54.
10. Cary K. Bloodline / К. Cary. – NY : Penguin Group, 2005. – 324 p.
11. Долинин К. Стилистика французского языка / К. Долинин. – М. : Просвещение, 1987. – 303 с.
12. Кострова О. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка : [учеб. пособие] / О. Кострова. – М. : Флинта: Моск. Психол.-соц. Ин-т, 2004. – 240 с.
13. Llewellyn D. Eleven / D. Llewellyn. – Wales : Poetry Wales Press Ltd, 2006. – 130 p.

Батринчук З. Р. Эллипсис как один из инструментов выражения экспрессивности в современном англоязычном эпистолярном дискурсе

Аннотация. Статья посвящена анализу экспрессивного потенциала эллипсиса в современном англоязычном эпистолярном дискурсе. Материалом для анализа послужили современные англоязычные романы эпистолярного жанра, созданные в форме традиционных писем и электронной переписки. В статье более подробно описаны особенности функционирования узуальных и окказиональных эллипсисов с экспликацией их экспрессивной функции.

Ключевые слова: эллипсис, эпистолярный дискурс, окказиональный эллипсис, узуальный эллипсис, парцелляция.

Batrynychuk Z. Ellipsis as an instrument of expressiveness in modern English epistolary discourse

Summary. The article is dedicated to the analysis of an expressive potential of elipsis in modern English epistolary discourse. Modern English novels written as a set of traditional letters and as a set of e-mails have been analyzed. Peculiarities of usual and occasional ellipses together with the explication of their expressive function have been described.

Key words: ellipsis, epistolary discourse, occasional ellipsis, usual ellipsis, parceling.

*Білик О. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

*Козак І. П.,
студент факультету іноземних мов
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ ПЕРЕДВИБОРЧОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ ДОНАЛЬДА ТРАМПА)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лінгвостилістичних засобів реалізації стратегій передвборчого дискурсу на прикладі промов кандидата в президенти США Дональда Трампа. Проаналізовано аргументативні та маніпулятивні стратегії, оскільки саме вони є визначальними у передвборчій кампанії. Виділено та опрацьовано основні тактики та лінгвостилістичні особливості їх реалізації.

Ключові слова: передвборчий дискурс, стратегія, тактика, пафос, логос, етос, маніпулятивний вплив, аргументація.

Постановка проблеми. Одним із перспективних наукових напрямів останніх десятиліть стала політична лінгвістика, що виникла на перетині таких наукових дисциплін, як лінгвістика і політологія.

Одним із завдань політичної лінгвістики є детальне вивчення стратегій і тактик, що застосовуються у політичному світі і відображаються у зв'язку між мовленням та впливом на аудиторію. У передвборчому дискурсі завдання оратора – переконати потенційного виборця у власній перевазі над іншими кандидатами, позиціонує себе людиною, більш гідною обійняти певний пост. З метою досягнення цього завдання оратору треба реалізувати певні стратегії, що націлені на формування позитивного враження про власну особистість в аудиторії [2; 7; 8; 9].

Вибір матеріалу для аналізу мотивований тим, що, по-перше, передвборчий дискурс являє собою найбільш яскравий приклад висловлювання в політичному середовищі, а по-друге, подальша перемога Дональда Трампа у виборах дає підстави вважати, що реалізовані ним стратегії повною мірою відповідають потребам американського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передвборчий дискурс розглядаємо як жанр політичної комунікації, що являє собою складне комунікативне явище з ознаками інституційного (політичного), ритуального і риторичного характеру та містить високий маніпулятивно-ідеологічний потенціал комунікативних стратегій і тактик [1].

Вплив на емоційну, вольову й інтелектуальну сферу адресата здійснюється з допомогою мовленнєвих тактик і стратегій. У лінгвістичній літературі, присвяченій політичному дискурсу, стратегію розуміють як планування мовленнєвої діяльності, визначену спрямованість мовленнєвої поведінки у певній ситуації заради досягнення мети комунікації, а тактику – як конкретний спосіб реалізації стратегії, тобто вибір принципів, способів, прийомів, які забезпечать досягнення успіху в межах певної

стратегії [4, с. 19; 6]. І.Є. Фролова дає детальний опис поняття «стратегія» з позицій дискурсології як комунікативно-соціальної єдності чинників свідомості, мислення, мови і мовлення, що включає комунікативний намір мовця і мовну об'єктивацію цього наміру [5, с. 85]. Дослідники політичного дискурсу виділяють різні стратегії на основі комунікативної мети та особливостей комунікативної ситуації, а саме: стратегія пониження, стратегія підвищення, стратегія театральності; стратегії саморепрезентації, дискредитації, нападу, самозахисту [8], формування емоційного настрою адресата, інформаційно-інтерпретаційна, аргументативна, агітаційна і маніпулятивна стратегії [4]; стратегія завуальювання, містифікації й анонімності [7]. У політичній лінгвістиці не існує чітких правил для виділення стратегій і тактик, але підґрунтям для цього є мета, сформована політичним життям, тому стратегії політичного дискурсу орієнтовані на зміну політичних поглядів адресата, його ставлення до політичних ситуацій, подій, людей.

У нашій статті ми будемо опиратися на визначення стратегії, запропоноване О.С. Іссерс, за якою комунікативна стратегія розглядається як комплекс мовних дій, спрямованих на досягнення комунікативних цілей, що включають в себе планування процесу мовної комунікації залежно від конкретних умов спілкування і особистостей комунікантів, а також реалізацію цього плану [3].

Реалізація тієї чи іншої стратегії відбувається шляхом тактик, що являють собою конкретний етап реалізації комунікативної стратегії, для якого характерний певний набір прийомів, що визначають використання тих чи інших мовних засобів.

Метою статті є дослідження лінгвостилістичних засобів, які використовуються з метою реалізації стратегій і тактик у передвборчих виступах кандидата в президенти США Дональда Трампа.

Виклад основного матеріалу. Передвборчому дискурсу притаманні ознаки риторичної комунікації, оскільки прототипним для передвборчого виступу є жанр звернення кандидата-оратора до електорату, що співвідноситься з різними аспектами риторичного впливу: пафосом, логосом і етосом [1].

Пафос розглядається як апеляція до почуттів та емоцій аудиторії і реалізується на основних маніпулятивних стратегіях і тактиках:

1) стратегія дискредитації опонента, що реалізується через тактики критики і компрометації дій опонента, «навішування ярликів», звинувачення опонента, непрямой «оцінки» дій опонента, оборони, надання «самостійного» вибору виборцям та ін.;

2) стратегія самореклами, що реалізується через тактики протиставлення себе опонентів, обіцянки, приписування собі політичного досвіду, непрямого заклику проголосувати за певного кандидата [1].

Логос розглядається як апеляція до розуму аудиторії і реалізується в аргументативних стратегіях і тактиках:

1) стратегія раціонального аргументування, що реалізується через тактики верифікації, заклику, обіцянки, приведення прикладу, переконання;

2) стратегія емоційного аргументування, що реалізується через тактики звинувачення, заклику, прихованої загрози.

Етос розглядається як апеляція до морально-етичних засад і принципів нації і розкривається в топосах, що відображають:

1) універсальні цінності – топос відповідальності, духовності, свободи і демократії, релігії та ін.;

2) національні цінності – топос американської нації, американського уряду, неперевершеності США та ін.;

3) групові цінності – топос американців середнього покоління, американців старшого покоління, американських дітей як основи нації, американських ветеранів, американських вчителів та ін. [1].

Аналіз передвиборчих промов Д. Трампа показав, що апеляція до почуттів та емоцій виборців (пафосу) реалізується через стратегії і тактики маніпулятивного впливу (стратегії дискредитації опонента і самореклами) за допомогою емоційно-оцінної лексики, а також нейтральних лексичних одиниць, що здобувають коннотативне значення в ситуації передвиборчого виступу.

Стратегія позитивної самопрезентації, що реалізується разом із негативною презентацією політичного суперника і «працює» над його негативними характеристиками, у виступах Д. Трампа гранично і відверто перебільшена. Її прояв можна спостерігати у висловлюваннях, які демонструють зарозумілість і зверхність, що межують із вихваланням. Такому сприйняттю відповідає частотність вживання конструкцій з особовим займенником *I*, як бачимо, в таких прикладах:

I look presidential ... Most people like me.

I'm the only person running for the presidency who understands this.

My financial statement is so strong.

Стратегія дискредитації опонента, яку використовує Трамп, спрямована на політичні фігури, які не беруть участь у комунікативних діях (так звана критика «позаочі»). Мішенями таких атак стають:

а) безпосередній політичний конкурент:

Hillary Clinton has perfected the politics of personal profit and even theft <...> we don't need or want another Clinton or Obama / we just can't take it any more <...> The most corrupt person;

Hillary Clinton and her campaign of fear will try to spread the lie that these actions will start a trade war;

б) чинний президент і його адміністрація:

I'm not a fan of Barack Obama <...> These people are such liars <...> stupidity of the U.S. <...> we are going to get rid of Obamacare and we are going to repeal and replace it;

Obama is totally incompetent <...> inept president <...> Horrible and incompetent group that we have in Washington. They're absolutely terrible. It doesn't get worse. It can't get worse;

President Obama has weakened our military <...> logic was replaced by foolishness.

Оратор збагачує свою промову епітетами, перебільшеннями та метафорами, роблячи її більш яскравою та тим самим зближується з публікою.

Образлива семантика посилюється завдяки властивим для стилю кандидата стилістичним прийомам, а саме: багаторазовим лексичним повторам (*She is a horrible horrible human being*), анафоричним повторам і клаймаксу (*How are these people gonna lead us? How are we gonna – how are we gonna go back and make it great again? We can't. They don't have a clue. They can't lead us. They can't. They can't even answer simple questions. It was terrible. It's virtually useless. It's virtually useless. It is a disaster*).

Менш образливим за формою, але аж ніяк за змістом, є звернення до інтелектуальної сфери звинувачення, сформульоване у вигляді риторичного запитання:

But all of these politicians that I'm running against now, they're trying to disassociate. I mean, you looked at Bush, it took him five days to answer the question on Iraq. He couldn't answer the question. He didn't know. I said, "Is he intelligent?"

Аналіз передвиборчих виступів показав, що апеляція до раціональної сфери електорату (логосу) являє собою аргументацію і реалізується через стратегії і тактики аргументативного впливу – стратегії раціонального аргументування і стратегії емоційного аргументування. Під раціональною аргументацією розуміється мовний акт, що складається з тези і ряду аргументів, за якого обов'язковим є наявність фактичного (статистичного та ілюстративного) матеріалу. Розглянемо такі приклади: *Homicides last year increased by 17 percent in America's fifty largest cities. That's the largest increase in 25 years. In our nation's capital, killings have risen by 50 percent. They are up nearly 60 percent in nearby Baltimore.*

Household incomes are down more than \$4,000 since the year 2000. Our trade deficit in goods – think of this – our trade deficit reached nearly \$800 billion last year alone.

Як бачимо, фрагменти виступу містять тези (*Homicides last year increased; Household incomes are down*), які посилюються аргументами у вигляді статистичних даних (*by 17 percent; by 50 percent; nearly 60 percent; \$4,000 since the year 2000; nearly \$800 billion last year alone*). Наведені вище аргументи викликають у адресата процес доведення, що базується на критичному осмисленні отриманої інформації. Висловлюючи осуд чинного уряду та занепокоєння майбутнім власної країни, Дональд Трамп намагається довести переваги та необхідність віддання виборцями свого голосу саме йому. Отже, у проаналізованих прикладах реалізується стратегія раціонального аргументування.

Під емоційною аргументацією розуміється мовний акт, що складається з тези і ряду аргументів, заснованих на емоційних домислах і припущеннях кандидатів за відсутності фактичного матеріалу [3]. У наступному прикладі передвиборного виступу реалізується стратегія емоційного аргументування: *"Yet Hillary Clinton is proposing mass amnesty, mass immigration, and mass lawlessness. Her plan will overwhelm your schools and hospitals, further reduce your jobs and wages, and make it harder for recent immigrants to escape the tremendous cycle of poverty that they're going through right now and make it almost impossible to join the middle class."*

"My opponent would rather protect bureaucrats than serve American children."

Оратор апелює до емоційно-психологічного стану виборців, вживаючи лексико-фразеологічні емотеми (метафору та гі-

перболу). Таким чином Дональд Трамп намагається викликати почуття гніву та страху до Гіллари Клінтон та змінити думку людей про свого опонента.

Апеляція до морально-етичних засад електорату (етосу) реалізується через топоси, або «загальні місця», що відображають універсальні, державні та групові цінності, які розділяються кандидатом і його виборцями і представлені на мовному рівні тематично релевантною лексикою [3]:

I'll bring back our jobs from China, from Mexico, from Japan, from so many places. I'll bring back our jobs, and I'll bring back our money.

Дональд Трамп намагається показати свої гарні риси характеру, розповідаючи глядачам про своє прагнення повернути працю та гроші з Китаю, Мексики, Японії тощо своїй країні. Оратор підкреслює свої інтенції за допомогою повторів. Це допомагає йому заволодіти довірою аудиторії.

Висновки. Проаналізований матеріал передвиборчих виступів Дональда Трампа дав змогу виявити дві найбільш вживаних стратегії: стратегію дискредитації опонента і стратегію самореклами. На мовному рівні ці стратегії реалізуються такими лінгвостилістичними особливостями, як метафора, епітети, повтори, порівняння, іронія та анафора. У перспективі дослідження логічним видається аналіз лінгвостилістичних засобів реалізації стратегій у дебатах та інтерв'ю.

Література:

1. Гайкова О. Предвыборный дискурс как жанр политической коммуникации : на материале английского языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / О. Гайкова ; Волгогр. гос. ун-т. – Волгоград, 2003. – 19 с.
2. Данышина Е. Стратегии и тактики американского предвыборного дискурса / Е. Данышина // Вісник Сум. держ. ун-ту. – 2007. – № 1. – Т. 2. – С. 24–28.
3. Иссерс О. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. Иссерс. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
4. Паршина О. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России : дис. ... док. филолог. наук : 10.02.01 / О. Паршина. – Саратов, 2005. – 325 с.
5. Фролова І. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі : монографія / І. Фролова. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 344 с.

6. Чудинов А. Политическая лингвистика: [Учеб. пособие] / А. Чудинов. – Москва: Изд-ва «Флинта», «Наука», 2006. – 254 с.
7. Шейгал Е. Семиотика политического дискурса : дис. ... док. филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Е. Шейгал. – Волгоград, 2000. – 440 с.
8. Campaign 2000: A Functional Analysis of Presidential Campaign Discourse / [William L. Benoit, John P. McHale, Glenn J. Hansen et al.]. – Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2003. – 286 p.
9. Danler P. Morpho-Syntactic and Textual Realizations as Deliberate Pragmatic Argumentative Linguistic Tools? / P. Danler // Manipulation and Ideologies in the Twentieth Century : Discourse, language, mind / Ed. by L. de Saussure and J.P. Schulz. – 2005. – Vol. 17. – P. 45–61.
10. 2016 Presidential Election Speeches and Remarks [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.presidency.ucsb.edu/2016_election_speeches.php?candidate=45&campaign=2016TRUMP&doctype=5000.

Билык О. И., Козак И. П. Лингвостилістическіе особенности реализации стратегий предвыборного дискурса (на материале речей Дональда Трампа)

Аннотация. Статья посвящена исследованию лингвостилістических средств реализации стратегий предвыборного дискурса на примере речей кандидата в президенты США Дональда Трампа. Проанализированы аргументативные и манипулятивные стратегии, поскольку именно они являются определяющими в предвыборной кампании. Выделены и обработаны основные тактики и лингвостилістические особенности их реализации.

Ключевые слова: предвыборный дискурс, стратегия, тактика, пафос, логос, этос, манипулятивное влияние, аргументация.

Bilyk O., Kozak I. Linguostylistic peculiarities of the realization of the election discourse strategies (based on the speeches of Donald Trump)

Summary. The article investigates the linguostylistic means used in the election discourse strategies. Argumentative and manipulative strategies are analyzed, as they are crucial in the election campaign. The basic tactics and linguostylistic features of their implementation are singled out and discussed.

Key words: election discourse, strategy, tactics, pathos, logos, ethos, manipulative impact, argumentation.

*Бойко О. О.,**магістр**Національного університету біоресурсів і природокористування України**Козуб Л. С.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри романо-германських мов і перекладу**Національного університету біоресурсів і природокористування України*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПРЕСИВНИХ ЗАСОБІВ У СУЧАСНОМУ БРИТАНСЬКОМУ КІНЕМАТОГРАФІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей використання засобів емотивності у британському кінематографі, зокрема, на прикладі британських історичних фільмів та екранізованих версій романів. Особлива увага звертається на використання мовних засобів різних рівнів, які здатні викликати в адресата певні емоції та спонукати його до дій.

Ключові слова: кінодискурс, емотивність, національно-культурна специфіка, прагмалінгвістичні особливості, емотивний дискурс.

Постановка проблеми. Мова як головний інструмент людського спілкування не лише забезпечує обмін інформацією, але й відображає емоційний стан мовців. У мові різні види емотивного змісту передаються за допомогою спеціально пристосованих для цього знаків.

Нині дослідження проблеми мови та емоцій є одним з основних пріоритетних напрямів сучасного вітчизняного мовознавства. Лінгвістів, насамперед, цікавить класифікація емотивної лексики, емотивність на синтаксичному рівні, а також питання міжкультурної специфіки вербальної та невербальної маніфестації емоцій.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Нині дедалі більше уваги приділяється вивченню різних аспектів кінематографа, який виконує не лише розважальну, а й пізнавальну функції, дає змогу простежити вплив історії та культури на мову.

Значний внесок у лінгвостилістичне дослідження кінодискурсу здійснили Р. Барт та У. Еко. Проблемами визначення особливостей мови кіно займалися А. Віларейо, Р. Стем, Р. Картер, С. Козлоф, І. Бондеб'єрг. Серед вітчизняних науковців питання кінематографа розглядали М. Жинкін, М. Яновський та В. Шевченко.

Метою статті є виявлення особливостей використання засобів емотивності у сучасному британському кінематографі шляхом аналізу мовних засобів різних рівнів.

Виклад основного матеріалу. Емоції виступають невід'ємною частиною людського життя, регулюючи процеси сприйняття та осмислення дійсності. Вони є психічним відображенням реальності через переживання життєвих подій та ситуацій, що вказує на їх значущість для реалізації потреб індивіда [8, с. 445]. Емоції як соціокультурний феномен дійсності передаються двома способами: вербальними (різними типами номінації) та невербальними (паралінгвальними) засобами. У спілкуванні вербальний і невербальний коди поєднуються та становлять єдиний комунікативний процес [2, с. 5].

На сьогодні поняття «емотивність» трактується у мовознавстві досить широко: емотивний відтінок значення знаходять практично у будь-якому висловлюванні.

Емотивність властива всім мовним рівням: фонетичному, морфологічному, лексичному і синтаксичному. Кожен із них має свою систему засобів вираження. Так, на фонетичному рівні науковці висловлюють припущення про існування зв'язку між входженням певного звуку до складу слова та значенням цього слова. За їх твердженням, звук може викликати у свідомості мовців певне значення, тобто заміщати собою предмет чи дію, стаючи їхнім символом. А оскільки явища навколишньої дійсності оцінюються тим, хто їх сприймає, його оцінки переносяться і на звуки, що супроводжують ці явища. Так виникають символічні значення звуків узагалі, які поширюються на звуки мовлення [4, с. 27]. При цьому певні звуки здатні викликати відповідне коло асоціацій.

На синтаксичному рівні з метою вираження емоцій можуть вживатися окличні, питальні, еліптичні, інвертовані речення, вставні елементи. Чим вищим є ступінь емоційного напруження, тим вищим є ступінь дезорганізації синтаксичної структури. Перерваність, повтори, незакінченість синтаксичних конструкцій характерні для високої концентрації емоцій. Незважаючи на те, що неможливо виділити набір синтаксичних структур, що використовуються з метою вираження певної емоції, все ж можна простежити деякі закономірності. Наприклад, для вираження подиву характерні питальні, питально-заперечні структури, повтори, перервані та незакінчені речення [6].

Найбільш детально емотивність досліджена на лексичному рівні. Існують різні підходи щодо виділення та опису емоційної лексики, що зумовлено різним розумінням поняття «емотивність» та її місцем у семантичній структурі слова. Так, три групи лексики для мовної репрезентації емоцій виділяють В. Шаховський та Н. Силаєва: лексика, що називає, описує та виражає емоції [10, с. 86; 9, с. 209]. Емоційною називається категорія слів, яка, крім об'єктивного лексичного значення, містить і значення суб'єктивне – ставлення мовця до висловленої думки. Незважаючи на те, що суб'єктивне значення і емоція – різні поняття, як і лексичні способи їх реалізації, чимало оцінних слів можна віднести до емоційної лексики. Коли людина, користуючись певним типом лексики, висловлює свої позитивні чи негативні емоції, у цьому їй завжди допомагає експресія (сила вияву переживань, почуттів), яка може міститися в семантиці окремого слова або в контексті загалом. Проте в будь-якому разі вона супроводжуватиме вияви почуттів мовця [3, с. 195].

Досліджуючи прагмалінгвістичні особливості емотивного дискурсу, І. Мац виділяє два його компоненти: екстралінгвальний, що охоплює емоційну предметну й емоційну комунікативну ситуацію, та лінгвальний, до якого належать емотивна лексика, фразеологія, емотивні конструкції, відповідне емотивно-просодичне оформлення [6, с. 260]. Разом із тим В. Маслова зауважує, що емотивними можна вважати лише ті вислови, які характеризуються домінуванням емоційного плану змісту над інтелектуальним. За функціонально-семантичним принципом автор виділяє три групи емотивних висловів: висловлення ствердження або заперечення, емоційна оцінка, волевиявлення [5, с. 187].

Аналіз емотивного дискурсу передбачає розгляд його лінгвальних і екстралінгвальних компонентів. До лінгвальних компонентів емотивного дискурсу належать емотивна лексика, фразеологія, емотивні конструкції, відповідне емотивно-просодичне оформлення. Екстралінгвальні компоненти тісно пов'язані з емоційно-предметною ситуацією, що містить національно-культурний компонент, і емоційно-комунікативною ситуацією, що охоплює емоційну пресупозицію, емоційні наміри комунікантів та їх загальний емоційний настрій [6, с. 260].

Стимулами емоційних відношень та реакцій, за твердженням Х. Беркешук, є культурні асоціації. Автор поділяє лексику вираження емоцій на власне емотивну (емотивно марковану) та емотивно потенційну [4, с. 89]. На думку В. Маслової, поняття «емоційне забарвлення» необхідно розуміти як конкретні емоційні нашарування, відтінки, яких набуває мовна одиниця у певному контексті. Джерела і фактори емотивності охоплюють зміст інформації, комунікативне завдання та наміри автора, його уявлення про адресата [5, с. 188]. Так, мовна особистість, виражаючи свій емоційний стан, неодмінно має враховувати соціальний статус реципієнта повідомлення, його вік, психологічні особливості, рівень комунікативної компетенції, що дає змогу мовцю реалізувати свої інтенції, здійснити вплив на поведінку та емоційний стан адресата. Наприклад, викликати радість, жалість, співчуття, шокувати, здивувати, розсмішити тощо [7, с. 261].

Досліджуючи проблеми відображення емоцій у мові, І. Мац зазначає, що художній твір не може викликати у всіх однакові емоції. Це залежить від суспільного досвіду, що формує особистість, та особливостей індивідуальності, специфіки відчуттів у певний момент. Саме тому, окрім асоціативного способу, існують інші форми емоційного впливу, що менше залежать від індивідуального досвіду людини: контраст, новизна художнього слова і повтор [6, с. 261].

Таким чином, емотивність є однією з основних категорій художнього тексту і досягається через використання мовних засобів різних рівнів (фонетичних, граматичних, синтаксичних), які здатні викликати в адресата певні емоції. Емотивність притаманна і британському кінодискурсу, оскільки для нього характерним є експресивний вплив на глядача та спонування його до певних дій.

Проаналізувавши емотивні висловлювання сучасного британського кінодискурсу, у ньому можна виділити два основних види емотивних інтенцій: емоційне вираження почуттів і емоційний вплив. У кінофільмах найчастіше використовуються висловлення, які спрямовані на передачу мовцем власних емоцій, а також висловлення, які мають на меті змінити емоційний стан співрозмовника. Варто зазначити, що репліки героїв фільму змінюють емоційний стан не лише співрозмовників, а й аудиторії, яка переглядає кінострічку.

Так, діалоги, в яких мовець і адресат збігаються, тобто ті види діалогів, які називають «діалогами із самим собою», мають у кінофільмі свої характерні для мови кіно особливості, оскільки їх завдання – не лише передати емоційний стан героя, а й змусити глядача співпереживати. Так, роздуми юної принцеси з фільму «Молода Вікторія» (“Young Victoria”) позитивно налаштовують аудиторію до головної героїні та допомагають зрозуміти її основні життєві труднощі: *Some people are born more fortunate than others. Such was the case with me. But as a child I was convinced of quite the opposite. What little girl does not dream of growing up as a princess? But some places are not at all what you'd think. Even a palace...can be a prison.*

Варто також зазначити, що «діалоги із самим собою» часто простежуються на початку кінострічок, у цьому випадку режисери використовують прийом, який дає їм змогу швидко ознайомити глядача з подіями, які передували розповіді, та змусити його співпереживати героям кінострічки: *Is he married? I do not know that he is, and get, so eligible a gentleman would surely by now have formed an attachment. Will he bring his wife here? And his children? I only pray that I am spared any meeting. I know my chance of happiness has passed forever, but to be reminded of it by his presence here would, I'm certain, be more than my spirits could bear.* Героїня фільму «Переконання» (“Persuasion”), Енн, глибоко страждає вже з першої хвилини фільму, коли дізнається, що, можливо, зустрінеться зі своїм юнацьким захопленням, капітаном Фредеріком. Персонаж використовує мову, перш за все, як засіб зняття емоційного стресу, адже відомо, що мовлення поглинає емоційне переживання, яке ніби розчиняється в словах і зникає. Таким чином, наведене висловлення не спрямоване на адресата, а є для мовця лише засобом самовираження.

Проте для міжособистісної взаємодії більш характерною є орієнтація емотивного висловлення на партнера по комунікації. Висловлюючи власне емоційне переживання, мовець прогнозує можливу реакцію з боку адресата: *It's just exactly how you imagined? – Oh, I think it's even more wonderful! – We must find father. He'll be so happy to see you* (“Golden Bowl”). У наведеному прикладі героїня ділиться своєю радістю з приводу приїзду подруги та висловлює припущення про те, що і її батько радітиме зустрічі з нею.

Для того щоб висловити емоції або вплинути на співрозмовника, мовець використовує широкий спектр емотивних мовних засобів, зокрема, емотивно-оцінну лексику та емотивні синтаксичні конструкції. Реалізація мовних засобів вираження емоцій у кінофільмі має свою специфіку, що зумовлюється особливостями діалогічної форми мовлення.

У діалозі кінострічки важливу роль відіграють невербальні засоби комунікації (інтонація, тембр, тон, міміка, жести тощо), які разом з екстралінгвістичною ситуацією забезпечують максимальну економію мовних зусиль. Крім того, варто підкреслити, що однією з основних функцій емоцій є функція компенсації інформаційної недостатності. Її суть полягає в тому, що емоції дають адресату змогу зрозуміти позицію чи реакцію мовця, навіть якщо той не надає достатньої інформації. З іншого боку, вони дають можливість мовцю використовувати мінімум мовних засобів для передачі інформації. Таким чином, емотивні висловлення кінодискурсу зазвичай є актуалізацією простих, найчастіше односкладних речень. Це можна простежити таких прикладах: *No, this is impossible. I can't do it. I won't. It's all fantasy. It's madness* (“Affinity”); *Such manners, such conversations. Such capital* (“Persuasion”); *We missed the*

Queen's birthday. We will not miss the King's. We've accepted. We're going ("Young Victoria").

Часто вживаними в емоційному діалогічному мовленні персонажів фільму є еліптичні конструкції. Спрощення синтаксичної структури полегшує сприйняття інформації, сприяє оперативності спілкування, адже увага відразу акцентується на нових елементах повідомлення:

I've invited the Coburg brothers to come and stay. You ought to know them better. – Why? – Because you should ("Young Victoria");

You haven't changed. – Course I have, thank God. – You can't. And don't. Not ever. If you do, I won't let you ("The Edge of Love").

Найчастіше еліптичні конструкції використовуються, щоб передати такі емоції, як захоплення, нетерплячість, задоволення. Необхідно також зазначити, що вони часто поєднуються з невербальними засобами комунікації, щоб посилити емоційний вплив на адресата.

Висновки. Результати дослідження засвідчили, що мові британського кінематографа притаманна емотивність та експресивність, що суперечить стереотипному баченню англіців як нації, що є стриманою у прояві своїх емоцій. У сучасному британському кінодискурсі емотивні засоби реалізуються найчастіше на синтаксичному рівні. Серед синтаксичних засобів використовуються повтори, риторичні запитання, інверсія та еліipsis. Серед лексико-семантичних засобів зазвичай вживаються протиставлення, метафора, порівняння та гіпербола.

Отримані результати можуть бути використані з метою подальшого поглибленого вивчення національно-культурної специфіки сучасного британського кінематографа.

Література:

1. Беркешук Х. Культурні асоціації як джерело емотивності / Х. Беркешук // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія: № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. – Вип. 1. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. – С. 8992.
2. Борисов О. Невербальні маркери вираження емоційного концепту «Страх» (на матеріалі сучасної англійської художньої прози) / О. Борисов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dissert.com.ua/137930.html>.
3. Дробко Н. Словотворення прикметників емоційного стану в англійській мові / Н. Дробко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/VZhDU/2009_46/42_46.pdf.

4. Калита А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання / А. Калита. – К. : КДЛУ, 2001. – С. 2437.
5. Маслова В. Некоторые онтологические аспекты эмотивности текста / В. Маслова // Язык и эмоции: Сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 185189.
6. Мац І. Прагмалінгвістичні особливості емотивного дискурсу / І. Мац // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – № 19. – С. 260–262.
7. Мац І. Різновиди емоцій та способи їх вербалізації / І. Мац [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/3511/1/03miiesv.pdf>.
8. Петровський А. Краткий психологический словарь / А. Петровський. – М. : Политическая литература, 1990. – 494 с.
9. Силаева Н. Некоторые средства выражения экспрессивности в эпистолярных текстах / Н. Силаева // Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием «Высшее гуманитарное образование 21 века: проблемы и перспективы». – Самара : Узд-во СГПУ, 2006. – С. 206213.
10. Шаховский В. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. Шаховский. – Воронеж : Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1987. – 192 с.

Бойко О. О., Козуб Л. С. Особенности использования экспрессивных средств в современном британском кинематографе

Аннотація. Стаття посвящена дослідженню особливостей використання засобів емотивності в британському кінематографі, в частині на прикладі британських історичних фільмів та екранізованих версій романів. Особливу увагу приділено використанню мовних засобів різних рівнів, які здатні викликати у адресата певні емоції та підбадьлюють його до дій.

Ключевые слова: кинодискурс, эмотивность, национально-культурная специфика, прагмалингвистические особенности, эмотивный дискурс.

Boiko O., Kozub L. Peculiarities of Expressive Means Usage in Modern British Cinematography

Summary. The article deals with the study of the peculiarities of emotivity means usage in British cinematography, in particular, on the example of British historical films and screen versions of novels. Special attention is paid to the use of different language means, which can evoke certain emotions and induce some actions.

Key words: film discourse, emotivity, national and cultural specificity, pragmalinguistic peculiarities, emotive discourse.

Бухінська Т. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЧАСТОТА ВЖИВАННЯ ТА РОЗМІР РІЗНИХ ТИПІВ СИНТАКСИЧНИХ СТРУКТУР У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ЯК ОДНА З ОЗНАК АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ Г. КАНТА

Анотація. Статтю присвячено вивченню авторського стилю Г. Канта за ознаками: частотою вживання та розміром різних типів синтаксичних структур у його творах. Нами було досліджено різножанрові твори письменника – роман та оповідання.

Ключові слова: текст, авторський стиль, частота вживання, синтаксичні структури, довжина, середня довжина речення.

Постановка проблеми. Авторський стиль є важливою проблемою текстології, адже основою для дослідження авторського стилю є текст.

Індивідуальний стиль є сукупністю мовно-виражальних засобів, що виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших. У широкому значенні це своєрідність мови окремого індивіда. Це поняття, насамперед, стосується стилю майстра слова і залежить від творчої індивідуальності автора, його світосприймання та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та їх оцінки. Хоч письменник і користується загальноживаною мовою, його індивідуальне світосприйняття, психологія мовотворчості зумовлюють особливий мовний стиль. Власне індивідуалізуючих одиниць у мові письменника може бути незначна кількість, проте виразність ідіостилу твориться не лише ними. Характер авторського стилю залежить від співвідношення загальних та індивідуалізуючих ознак, від того, які функції виконують загальномовні засоби в системі індивідуального стилю, що ґрунтуються на зв'язку мови і мислення.

Складовою частиною ідіостилу є ідіолект письменника. За О. Селівановою, ідіолект є індивідуальним різновидом мови, що реалізується в сукупності різних ознак мовлення окремого носія мови, а в письмовому мовленні виявляє риси ідіостилу. Поняття «ідіолект» та «ідіостиль» співвідносяться як норма й узус національної мови, з одного боку, та індивідуальна манера мовлення, з іншого, тобто ідіостиль постає як індивідуально-творче використання національної мови, що, фактично, закорінене в ідеях В. Виноградова про те, що ідіостиль відтворюється засобами ідіолекту, який є сукупністю мовних засобів індивідуального мовлення [3, с. 107].

У більшості наукових праць ідіостиль досліджується з дедуктивних позицій, тобто його особливості з'ясовуються порівняно з загальною типологією стилю даного типу тексту. Однак дедалі частіше з'являються праці, написані з індуктивних позицій: особливості ідіостилу виводяться з аналізу дискурсу окремого автора. Від майстерності письменника, його мовної інтуїції і знання мовної системи залежить естетична своєрідність використаних ним лінгвістичних елементів, за якими і визначають художній стиль митця.

Визначення особливостей індивідуального стилю письменника залежить і від врахування певного літературного напрямку. Метод визначає загальний напрям творчості, а стиль – індивідуальні властивості художника слова. Л. Тимофеев стверджує: «В методі знаходять, насамперед, те загальне, що пов'язує митців, а в стилі – те індивідуальне, що розділяє їх: особистий досвід, талант, манера письма та ін.» [7, с. 64].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою вивчення індивідуального стилю письменника працювали В. Виноградов, А. Федоров, Б. Томашевський, Р. Будагов, Л. Тимофеев, А. Ревякін, А. Докусов, Г. Поспелов, Ю. Бондарев, Т. Бугайко, Є. Пасічник, С. Єрмоленко, Л. Ставицька, Н. Сологуб, Н. Волошина та ін.

Поглибленню теоретичних положень, пов'язаних з ідіостилем та дослідженням особливостей дискурсу окремих видатних осіб присвячена значна кількість сучасних лінгвістичних досліджень (В. Григор'єв, Л. Савицька, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, Л. Пустовіт, І. Бабій, А. Мойсієнко, Г. Жуковець, О. Кухар-Онишко, Д. Наливайко, С. Перепльотчикова, І. Смушинська, А. Ткаченко, О. Фоменко, А. Шайкевич, Н. Шмарова та ін.).

Вивчення ідіостилу окремої особи є надзвичайно важливим, адже мовна особистість може бути унікальною. Як носій культурного ідіолекту вона може стати суттєвим компонентом культурної парадигми. Крім того, ідіолект однієї особи може мати важливий вплив на розвиток мови, становлення норми та формування риторичних традицій.

Останнім часом стрімко розвиваються методи атрибуції літератури, що ґрунтуються на аналізі синтаксичних структур мови. Тут виділяються два напрями. Перший пов'язаний із побудовою та аналізом графів синтаксичних зв'язків у рамках типічних фраз та речень. Другий напрям опирається на ті чи інші закономірності у взаємозв'язках різного роду синтаксичних конструкцій. У сучасному мовознавстві з'явилися також дослідження, що розвивають квантитативний напрям у вивченні мовлення, стилю і мови.

Метою статті є спроба охарактеризувати індивідуальний стиль Г. Канта за однією з ознак: частотою вживання та розміром синтаксичних структур у текстах деяких із його творів. Актуальність запропонованої розвідки зумовлена потребою сучасних галузей науки, зокрема стилістики, лінгвістичного аналізу тексту, з'ясувати способи використання мовного матеріалу у моделюванні індивідуально-авторської стилістики. Матеріалом дослідження послужили роман та оповідання Г. Канта: Gold. Der dritte Nagel. Das Impressum. Методом суцільної вибірки із цих творів (з кожного 2–5 сторінки) отримано 690 простих речень (ПР), 313 складносурядних речень (ССР), 233

складнопідрядних речень (СПР) та 482 речення ускладненого типу (РУТ). Загальний корпус досліджуваних одиниць складає 1 719 одиниць [2].

Виклад основного матеріалу. Виникає запитання: чи існує відмінність у виборі синтаксичних структур у творах одного автора, тобто внутрішньоавторська варіативність? З метою розв'язання поставленої задачі ми досліджували різножанрові твори письменника – роман і оповідання. Розподіл різних типів речень у романі й оповіданнях автора занесено в таблицю 1.

З метою визначення відповідностей та відмінностей між наведеними в таблиці величинами ми використовуємо критерій хі-квадрат – χ^2 – та обчислюємо його за формулою:

$$\chi^2 = \sum \frac{(O - E)^2}{E}, \quad (1)$$

де O – фактично отримані величини, E – теоретично очікувані величини [6].

Досвід застосування квантитативних методів свідчить, що критерій χ^2 є ефективним і достовірним під час порівняння досліджуваних матеріалів, неоднакових за обсягом [5]. Отримані дані занесено в таблицю 2.

З метою інтерпретації отриманих даних необхідно визначити значущість суми «хі-квадрат». У нас вона складає $\sum \chi^2 = 59,55$, є статистично значущою та показує наявність відмінностей у вживанні синтаксичних структур у романах та оповіданнях Г. Канта. Особливий зв'язок виявили ознаки [ПР] і [ССР] та [роман], а також [СПР] та [оповідання]. Відмінності у вжи-

ванні певних типів речень у романі та оповіданнях Г. Канта є статистично значущими величинами та спонукають до констатації факту існування внутрішньоавторської варіативності.

Обчислені значення коефіцієнта K дають змогу констатувати міру зв'язку у вживанні синтаксичних структур у різножанрових творах одного письменника. Найсильніший зв'язок спостерігається між ознаками [Роман] і [ПР] та [Оповідання] і [СПР], про що свідчить значення коефіцієнта K (відповідно? 0,09 та 0,15).

Досліджені нами твори засвідчили, що в різних жанрах одного автора в плані вживання різних синтаксичних структур наявні відмінності в мові.

Нам видається доцільним вивчити також частоту вживання різних типів складнопідрядних речень у творах письменника. Отримані дані занесені в таблицю 3.

Застосувавши квантитативні методи дослідження, ми обчислили критерій χ^2 та коефіцієнт K отриманих величин. Результати обчислень висвітлені в таблиці 4.

Значущість суми «хі-квадрат» складає $\sum \chi^2 = 14,84$ і є статистично значущою та показує наявність відмінностей у вживанні різних типів складнопідрядних структур у романах та оповіданнях Г. Канта. Особливий зв'язок виявили ознаки [підрядні речення мети] і [роман] ($\chi^2=4,85$; $K = 0,14$), що свідчить про частіше вживання цього типу речень в романі автора порівнянн з оповіданням. Це може бути зумовлено як обсягом самих досліджених творів, так і їх темою.

Таблиця 1

Розподіл різних структурних типів речень у романах та оповіданнях Г. Канта

Жанр	ПР	ССР	СПР	РУТ	Разом
Роман	574	261	147	370	1352
Оповідання	117	52	86	112	367
Разом	690	313	233	482	1719

Таблиця 2

Величини суми χ^2 та коефіцієнта спряженості K для розподілу різних типів речень у романах та оповіданнях Г. Канта

Жанр	ПР χ^2 K	ССР χ^2 K	СПР χ^2 K	РУТ χ^2 K
Роман	13,88 0,09	5,02 0,05		
Оповідання			39,16 0,15	1,49

$\sum \chi^2 = 59,55$.

Таблиця 3

Розподіл різних типів складнопідрядних речень у романах та оповіданнях Г. Канта

СПР	Роман	Оповідання
Загалом	147	86
означальні	49	19
місця	5	3
часу	24	20
модальні	1	
порівняльні	4	3
наслідкові		2
причини	6	2
мети	8	
умовні	20	10
допустові		1
обмежувальні		1
додаткові	28	20
підметові	2	5
присудкові		

Для вивчення авторського стилю кожного автора важливим показником є розмір синтаксичних структур у текстах його творів. Середня довжина речення в нашій роботі визначалася за кількістю слів у проаналізованому тексті, групі текстів або фрагменті тексту, поділеному на загальну кількість речень у цьому масиві тексту. А отже, ми поділяємо погляди деяких вчених стосовно того, що довжина речення безпосередньо пов'язана зі змістом тексту, дистрибуцією та стилістичною функцією у тексті. Показники довжини різних структурних типів речень у творах Г. Канта показані в таблиці 5.

Якщо розглядати абсолютні величини, то у різних структурних типів речень помічено відхилення середньої довжини у текстах різних жанрів. Подані в таблиці 5 показники середньої довжини речення є абсолютними величинами і не можуть показати, наскільки значущі відхилення між ними, а також речення якого розміру переважають у романах та оповіданнях письмен-

ника. Точніші статистичні обчислення можна отримати, обчисливши критерій χ^2 та коефіцієнт К. З цією метою необхідно передати абсолютні величини середньої довжини речень у вигляді підкласів. Весь отриманий шляхом вибірки корпус речень було розбито за розміром на чотири підкласи: короткі (КР) – до 10 слів, середні (СР) – 11–30 слів, довгі (ДР) – 31–60 слів та наддовгі (НДР) – більше 60 слів. Отримані результати розподілу підкласів у різних типах речень у всіх досліджених творах Г. Канта та їх довжини показані в таблицях 6 та 7.

Обчисливши значення χ^2 та К для довжини речень у романах та оповіданнях Г. Канта, ми виявили, що в деяких із них існують значні відхилення у вживанні різних за розміром речень в окремих жанрах. Отримані величини критерію χ^2 та коефіцієнта спряженості К подані в таблиці 8.

Сума $\sum \chi^2 = 48,68$ значно перевищує критичну величину (при $df = 3$ і $P = 0,05$ для наших таблиць критичною та зна-

Таблиця 4

Величини суми χ^2 та коефіцієнта спряженості К для розподілу складнопідрядних речень у романах та оповіданнях Г. Канта

χ^2	Роман χ^2 К	Оповідання χ^2 К
означальні	3,32	
місця		
часу		1,7
причини	0,5	
мети	4,85 0,14	
умовні	0,19	
додаткові		0,59
підметові		3,69
присудкові		

$\Sigma \chi^2 = 14,84$.

Таблиця 5

Довжина різних структурних типів речень у творах Г. Канта

Жанр	ПР	ССР	СПР	РУТ	Середня довжина
Роман	6.45	20.48	16.89	48.31	21.75
Оповідання	7.47	19.75	16.34	33.66	19.28
Середня довжина	6.62	20.36	16.69	44.91	21.0

Таблиця 6

Розподіл підкласів речень у романах та оповіданнях Г. Канта

Жанр	КР	СР	ДР	НДР	Разом
Роман	569	511	169	103	1352
Оповідання	117	182	61	7	367
Разом	686	693	230	110	1719

Таблиця 7

Середня довжина різних підкласів речень у Г. Канта

Жанр	КР	СР	ДР	НДР	Середня довжина
Роман	5.48	18.43	41.92	95.02	21.75
Оповідання	5.99	18.35	40.69	79.00	19.28
Середня довжина	5.56	18.40	41.59	94.0	21.22

Таблиця 8

Величини критерію χ^2 та коефіцієнта спряженості К для розподілу підкласів речень у романах та оповіданнях Г. Канта

Жанр	КР		СР		ДР		НДР	
	χ^2	К	χ^2	К	χ^2	К	χ^2	К
Роман	12.54	0.09					15.72	0.1
Оповідання			16.19	0.1	4.23	0.05		

$\Sigma \chi^2 = 48,68$ при $df = 3$ критична величина $\chi^2_{0,05} = 7,81$; $\chi^2_{0,01} = 11,34$.

чушою буде сума $\chi^2 = 7,81$, а для $P = 0,01 - \chi^2 = 11,34$) і вказує, що показники χ^2 та K є значущими для досліджуваних величин.

Висновки. За обчисленням значень χ^2 у творах Г. Канта виявився зв'язок між ознаками [роман] та [КР] ($K=0,09$), [роман] та [НДР] ($K=0,1$), [оповідання] та [СР] ($K=0,1$); решта зв'язків виявились несуттєвими. Значна кількість коротких речень у романі Г. Канта – це наслідок великої кількості діалогів; середніх та наддовгих речень (описів природи та філософських авторських роздумів). Найбільша питома вага середніх та довгих синтаксичних сполук продиктована також схильністю автора до суб'єктивних та об'єктивних характеристик персонажів.

Довжина речення та його розмір може змінюватися у текстах одного автора. Чим більше у творі діалогів, тим меншою може виявитись довжина речення, і, навпаки, твори філософські, спрямовані на висвітлення внутрішнього світу персонажа, мають зазвичай більшу довжину та розмір речення. Наше дослідження виявило: Г. Кант тяжіє до вживання наддовгих речень, що є суттєвою ознакою індивідуального стилю автора.

Підсумовуючи, можемо сказати, що індивідуальний стиль письменника – явище складне. Саме тому існують різні концепції сприйняття та визначення категорії індивідуального стилю письменника. Він виникає на основі переплетення багатьох факторів (як особистісних, так і соціальних), проходить певні стадії свого розвитку, має свої чинники (наприклад, світогляд митця, суспільно-історичні умови, співвідношення традиції та новаторства та ін.), свої носії (зовнішня форма художнього твору, композиція, плани зображення та вираження, система образів та ін.), може з часом змінюватися. Аналіз особливостей індивідуального стилю письменника – завдання достатньо складне, але дає глибшу картину розуміння його творчості.

У подальших дослідженнях варто було б порівняти довжину наддовгих речень у творах Г. Канта з довжиною аналогічних речень інших письменників.

Література:

- Бойко Ю. Вживання підрядних речень у текстах різних функціональних стилів (на матеріалі англійської прози та публіцистики): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ю. Бойко; Одеськ. нац. ун-т. – Одеса, 2002. – 20 с.
- Бухінська Т. Розмір та частота вживання різних типів речень у німецькій мові (на матеріалі художньої прози та публіцистики): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Т. Бухінська; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2007. – 488 с.
- Виноградов В. О художественной прозе / В. Виноградов // Избранные труды. – М.: Наука, 1980. – С. 56–284.
- Вихованець І. Семантико-синтаксична структура речення / І. Вихованець, К. Городенська, В. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1983. – 220 с.
- Левицкий В. Квантитативные методы в лингвистике / В. Левицкий. – Черновцы: Рута, 2004. – 190 с.
- Перебийніс В. Статистичні методи для лінгвістів / В. Перебийніс. – Вінниця: Нова Книга, 2001. – 168 с.
- Тимофеев Л. Советская литература: Метод. Стил. Поэтика / Л. Тимофеев. – М.: Сов. писатель, 1964. – 523 с.
- Altmann G. Verteilungen der Satztlängen / G. Altmann // In: Schulz, K.-P., Glottometrika 9. – Bochum: Brockmeyer, 1988. – S. 147–169.
- Best K.-H. Satztlängen im Deutschen: Verteilungen, Mittelwerte, Sprachwandel / K.-H. Best // Göttinger Beiträge zur Sprachwissenschaft, 7. – Göttingen: Peust und Gutschmidt, 2002. – S. 7–33.

Бухинская Т. В. Частота употребления и размер разных типов синтаксических структур в художественных произведениях как одна из характеристик авторского стиля Г. Канта

Аннотация. Статья посвящена изучению авторского стиля Г. Канта по признакам: частота употребления и размер разных типов синтаксических структур в его произведениях. Нами были исследованы разножанровые произведения писателя – роман и рассказы.

Ключевые слова: текст, авторский стиль, частота употребления, синтаксические структуры, средняя длина предложения.

Bukhinska T. The frequency of use and the size of various types of syntactic structures in literary works as one of the peculiarities of G. Kant's author's style

Summary. The objective of the investigation under discussion is an attempt to characterize G. Kant's individual style according to the following features: the frequency of use and the size of various syntactic structures in the texts of the works under study. We investigated different genres of G. Kant's works – novel and short stories.

Key words: text, author's style, frequency of the usage, syntactic structures, average size of the sentence.

*Віннічук І. Я.,
магістр*

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Козуб Л. С.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри романо-германських мов і перекладу

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНО-НЕЙТРАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ МОВЛЕННЯ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЗМІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей використання гендерно-нейтральних та гендерно-маркованих лексичних одиниць в англомовних засобах масової інформації, виявленню їх прагматичного потенціалу, впровадження норм мовної коректності в сучасному медіа-просторі. Аналіз здійснювався з урахуванням жанрової специфіки медіа-текстів та їх орієнтації на певну аудиторію.

Ключові слова: масмедійний дискурс, гендерно-нейтральна лексика, гендерно-марковані лексичні одиниці, норми мовної коректності.

Постановка проблеми. Варто зауважити, що глобалізація економічних та соціальних процесів, які особливо активно спостерігались наприкінці ХХ ст., викликала певні зміни у мові ЗМІ. Як наслідок, у цей час в англомовних країнах, зокрема у США, поширюється концепція політичної коректності, що проникає в усі суспільні сфери: освіту, релігію, мистецтво, політику і, насамперед, масову комунікацію. Зрештою, саме явище пов'язане з актуальними соціальними тенденціями, необхідністю враховувати полікультурність суспільства [1, с. 8].

Отже, політична коректність – це добровільний суспільний кодекс поведінки, що стихійно склався на Заході і досліджується сучасною міждисциплінарною наукою з погляду соціології, культурології, лінгвопрагматики та лінгводидактики. В його основі лежить прагнення усунути ті мовні одиниці, які вражають почуття, достоїнство індивіда, утискають його людські права мовною безтактністю або прямолінійністю стосовно расової чи статевої приналежності, віку, стану здоров'я, соціального статусу, зовнішнього вигляду тощо, а також бажання знайти для них відповідні нейтральні або позитивні еквіваленти [2].

Аналіз останніх джерел і публікацій. Незважаючи на те, що дослідження засобів масової комунікації розпочалося ще на початку ХХ ст., воно вже має свою історію та традицію. Відомо, що першими, хто почав вивчати різні аспекти мас-медіа, були психологи К. Ховленд та У. Шрамм, соціологи П. Лазарсфельд, Б. Берельсон, С. Стауффер, К. Левін, а також політолог Г. Ласуелл. Результати їхньої праці не лише стимулювали розвиток лінгвістичних вчень у цій сфері, але й сформували теоретичне підґрунтя для наукової діяльності в галузі мовознавства.

Сучасний стан лінгвогендерологічних досліджень та їх методології описаний у працях О. Бессонової, О. Горошко, А. Кириліної, С. Ромейн. Лінгвокомунікативні та функціональні особливості гендерно-маркованих одиниць різних рівнів проаналізовано у роботах О. Александрової, М. Дойл, І. Кобякової, С. Міллер та К. Свіфт.

Метою статті є вивчення специфіки запровадження гендерно-нейтральних стандартів мовлення у сучасних англомовних засобах масової інформації.

Виклад основного матеріалу. Не дивно, що цей масштабний та досить успішний рух в історії лінгвістики розпочався саме в США, адже англійська мова як мова міжнародної та міжкультурної комунікації, використовується світовою спільнотою. Більше того, США є країною, населення якої складають представники різноманітних народів та рас, а тому міжнаціональні та міжетнічні проблеми є досить вагомими. Крім того, культ індивідуалізму є головним стержнем американської ідеології, а отже, усіх державних систем – політичної, економічної, культурної, соціальної [5, с. 7].

Аналізуючи різноманітні визначення політичної коректності, О. Колтунов стверджує, що цей термін є семантично неоднозначним і найчастіше вживається у сучасному суспільстві у чотирьох значеннях: а) як технологія розв'язання конфліктів шляхом відмови від використання у суспільній лексиці образливих виразів стосовно тих соціальних груп, що зазнають дискримінації і виступають проти цього; б) як ідеологічна програма, що лежить в основі цієї технології; в) як політичний рух, що здійснив реалізацію цієї ідеологічної програми наприкінці ХХ ст. в США у сфері, насамперед, освіти і суспільно-політичної лексики; г) як іронічне позначення курйозних результатів застосування технології заміни образливих термінів нейтральними словами і виразами [4, с. 5]. З іншого боку, на думку В. Паніна, політична коректність є своєрідним поняттям-лозунгом, що демонструє ліберальне спрямування американської політики, відображає зміст, символічні образи та коректування мовного коду, а тому подвійна структура терміну складається з культурно-поведінкової та мовної категорії. При цьому обидва аспекти є неподільними та реалізуються ефективно лише за умови взаємодії та взаємопроникнення [5, с. 3].

Зважаючи на те, що у лінгвістиці немає єдиного підходу до розроблення критеріїв перетворень, а також загальних параметрів оцінки важливості та необхідності тих чи інших змін у словнику мови, нині існує два способи реформування мови: усунення дискримінаційних слів, фраз та заміна їх іншими та поділ слів і фраз на компоненти та зосередження уваги на другорядному значенні окремих частин мовних одиниць [3, с. 10]. Отже, метою впровадження таких лінгвістичних змін на рівні граматики та лексики є використання особливої мови, що містить вирази, які мають емоційно позитивно сприйматись

представниками усіх чи більшості груп адресатів, а також накладає табу на цілу низку мовних одиниць, які можуть бути причиною негативних асоціацій [1, с. 8].

Утворення політично коректної лексики має певні структурно-семантичні закономірності, головною з яких є вживання слів, які набувають нових значень через розширення сфери їх застосування. Особливо активні перетворення стосуються професійної термінології. Так, зі зростанням кількості жінок, які почали опановувати чоловічі професії, виникла необхідність перейменування тих слів, які містять сексистські елементи. При цьому гендерно-нейтральний формант *-person* майже не простежується. Замість нього використовуються узагальнюючі поняття *attendant, clerk, officer, worker* [3, с. 10].

Проте деякі нововведення часто висміюються науковцями, оскільки вони вважають їх невиправданими і безглуздими. Як свідчать дослідження, політично некоректними вважаються найменування імбирного пряника *gingerbread man* (натомість, вживається *gingerbread person*), назва різдвяної пісні "God Rest Ye Merry Gentlemen" (коретними вважаються варіанти "God Rest Ye Merry Persons" або "Higher Power Rest Ye Merry Persons"), дитячі вірші про *Humpty Dumpty*, чие невдале падіння зі стіни вважається особистою образою з боку влади, що допустила його до такої небезпечної стіни, й вірші про дівчинку Поллі, яку змусили поставити чайник на вогонь (обурення феміністів викликало те, що примус стосувався дівчинки, а не хлопчика). Через це у багатьох підручниках вірші були змінені згідно з нормами політичної коректності [7, с. 2280]. Разом із тим наведені факти свідчать про те, що у певних випадках політична коректність є не способом утвердження рівності, а самоціллю і, таким чином, не враховує фактора контексту та доречності. Таку тенденцію Д. Кристал називає термінологічною абсурдністю, а сам термін часто починає вживатись іронічно [6, с. 177].

З метою усунення відкритого та прихованого лінгвістичного сексизму це питання було розглянуте низкою міжнародних неурядових організацій, не пов'язаних із феміністичним рухом, на кшталт Лінгвістичного товариства Америки та Асоціації видавництва американських університетів. Ще одним із результатів мовної реформи в США стала поява програми позитивних дій, що є сукупністю ідей і конкретних дій, спрямованих на ліквідацію наслідків і запобігання дискримінації за расовою, етнічною чи статевою ознакою у суспільному житті США, що включає гендерні квоти [4, с. 13]. У 1990 р. Рада Європи прийняла спеціальний документ із рекомендаціями щодо усунення мовного сексизму та заміни дискримінаційних понять альтернативними. Пізніше майже у всіх англомовних країнах ці норми були закріплені офіційними нормативними розпорядженнями та відображені у посібниках із масової комунікації. Наприклад, нині більшість видавництв США приймають у друк лише ті праці, які не містять андроцентричних мовних штампів, а у Великій Британії компанія BBC забезпечує усіх працівників довідниками з гендерно-коректного використання мови.

З іншого боку, особливо важливим є те, що здійснюючи такий своєрідний контроль над соціально-політичною реальністю, масова комунікація несе певну відповідальність за стан її сприйняття населенням країни. В цьому аспекті О. Колтунов наголошує на вирішальній ролі мас-медіа у формуванні образу «інших» не як опозицію «не ми», а «інших», які є частиною «нас», що стосується і статевої дискримінації. Тому очевидно, що ЗМІ є найвпливовішим інструментом

впровадження гендерно-нейтральних стандартів мовлення, а отже, підвищення загальної культури суспільства, розвінчання стереотипів сприйняття, зокрема, суджень, що спираються на соціальний, історичний, завжди порівняний досвід, та формування позитивної поведінки в проблемних ситуаціях взаємодії [4, с. 10, 16]. Це підтверджує і те, що у Великій Британії реформи мови згідно з нормами політичної коректності проходять повільніше та складніше, ніж у США і гендерно-марковані одиниці залишаються не менш вживаними, ніж їх нейтральні відповідники. Така консервативність лінгвістичної свідомості пояснюється незначною увагою до нових норм у ЗМІ, що досі допускають андроцентризм у публікаціях та мовленні теле- та радіостанцій.

Отже, питання мовної політичної коректності є глобальною проблемою і потребують комплексного вирішення, а тому мають регулюватися міжнародними нормами права. Незважаючи на суперечливість явища мовної гендерної реформи та складності, які супроводжують цей процес, введення норм політичної коректності сприяє зменшенню випадків відкритої дискримінації, що забороняється законом, а отже, дозволяє більше представництво різноманітних меншин на всіх рівнях соціальної ієрархії і зміну суспільних стандартів стосовно статі.

Проведений аналіз англомовного масмедійного дискурсу дав змогу виділити низку характерних рис використання гендерного компоненту у масовій комунікації та визначити прагматичний потенціал цих мовних одиниць. Вагомою ознакою тенденції до уникнення асиметричності у британській та американській пресі є використання гендерно-нейтральних найменувань професійних та статусних ролей індивіда. Раніше професії невисокої соціальної значимості та доходу частіше формулювались саме через поняття жіночого роду, відображаючи суспільний престиж та стереотипні патріархатні уявлення. Проте з метою залучення широкої аудиторії преса вдається до норм мовної коректності, і тому частка гендерно-нейтральних відповідників, як свідчить здійснене дослідження, постійно зростає. Найчастотнішими у дослідженій пресі є поняття *employee, staff, border guard, sales rep, cops, police officer, police sergeant, police constable, nursery worker, anchor, motorist, racer, firefighter, postal carrier, homemaker, military officer, media personality, business owner, businessperson, landowner, presenter, chief of staff, personnel*, особливо коли вони згадуються у множині. Однак нарівні з ними цілком усвідомлено використовуються і слова *sideman, cameraman, brewmaster, draughtsman, steward, middleman, policeman, policewoman, militiaman, tribesman, freshman, salaryman, clergyman, craftsmanship, gunman, oysterman, barman, anchorman, marksman, marketing man, salesman, watchman, doorman, taxman, linesman, paceman, guardsman, security man, oarsman, fishermen, maintenance man, landlord, postman, taxman, seaman, insurance man, highway man; midwife, actress, make-up lady, stewardess, barmaid wife, landlady, dinner lady, waitress, maid, ballerina*. Зрештою загальне співвідношення гендерно-маркованих та гендерно-нейтральних понять становить 64% і 36% в американській та 43% і 57% – у британській пресі.

Варто звернути увагу і на те, що, попри більший консерватизм британських мас-медіа щодо мовної реформи і переважання гендерно-маркованих номінацій професій, кінець 2016 р. відрізняється високою лінгвістичною толерантністю, що можна пояснити бажанням сучасних ЗМІ апелювати до широкої аудиторії.

Аналіз підтвердив і позитивну динаміку заміни загально-родового займенника *he*. Зокрема, у 95% прикладів використовуються синоніми, особові займенники другої особи, пасивний стан та конструкції на кшталт *he and she, his or her*; займенники *anyone, no one, someone, everybody, one*:

Дослідження особливостей використання гендерно-маркованої і гендерно-нейтральної лексики у сучасних американських і британських друкованих мас-медіа свідчить про те, що найменш впливовими для мовної реформи є фразеологізми: *I have no opinion on that. I think Senator McCain is his own man, as we all know* (Time); *It's a no-man's-land where the law is only as real as the nearest cop* (Time); *Accounts last week painted him as a man on the edge, but friends and colleagues remember him differently* (The Daily Telegraph).

Крім того, у британській пресі для створення певного стилістичного ефекту використовуються різні гендерні мовні трансформації: *<...>an Englishwoman's home is no longer her castle, and if I don't let them in, they can batter down my door* (The Daily Telegraph); *Deep in Robin Hood country, Stags fans will be anything but merry men this morning* (The Daily Telegraph).

Втім, особливо гендерно-забарвленими у британській пресі залишаються спортивні повідомлення, оскільки саме у цій сфері часто використовуються гендерно-марковані терміни з метою підкреслення маскуліноцентричності самого явища. Статті на спортивні теми посідають друге місце після політики за наповненням гендерно-маркованою лексикою: *"Harry has done the rounds and he is a good man. He is the ideal person for the man in the street who relates to football"* (The Daily Telegraph); *Man in charge: Martin Johnson puts a good performance down to every man taking responsibility for the game* (The Daily Telegraph).

Варто зазначити, що й досі існують чіткі уявлення щодо розмежування на суто «жіночі» та «чоловічі» види спорту. Так, в американських виданнях не існує нейтральних еквівалентів понять *batsmen, marksman, groundsman*, а в британській пресі часто вживаються слова *midfielder* та *winger*. Таке вживання зазначених термінів можна пояснити лінгвокраїнознавчою специфікою, оскільки вони вживаються на позначення атрибутики футболу, який є досить популярним у світі, а отже, і більш толерантним до гендерних ознак.

У британській пресі чітко простежується тенденція до використання нейтральних термінів у публікаціях, присвячених темі Олімпіади. Очевидно, що журналісти намагаються максимально дотримуватися мовної коректності: *And according to a study of NCAA athletes, the tears occur at least twice as often – and in some sports up to eight times as often – in female athletes as in male athletes* (Time); *But being a sportsperson is a huge privilege* (The Daily Telegraph).

Необхідно звернути увагу і на те, що майже у всіх виданнях 2012–2016 рр. простежується паралельне використання маркованої та нейтральної лексики, що свідчить про несвідоме використання норм мовної коректності у пресі, а отже, і про те, що вони стають невід'ємною частиною сучасних друкованих ЗМІ та сьогодення.

Висновки. Таким чином, попри позитивну динаміку змін та активне впровадження гендерно-коректної мови у сучасних друкованих ЗМІ, значна кількість лексики, що використовується

пресою, є гендерно-маркованою. Саме ці лексичні одиниці свідчать про певні стереотипні уявлення, які й досі існують у суспільстві. Як свідчать результати дослідження, причиною мовної асиметрії є соціокультурна та політична ситуація. Досить часто вона використовується свідомо з метою реалізації маніпулятивних комунікативних стратегій впливу на потенційного адресата.

Отримані результати можуть бути використані для подальшого вивчення окремих питань щодо впровадження норм мовної коректності у суспільстві та для аналізу соціолінгвістичної специфіки масмедійного дискурсу.

Література:

1. Базылев В. Языковые императивы «политической корректности» / В. Базылев // Политическая лингвистика. – 2007. – № 3(23). – С. 8–10.
2. Дмитрієва М. Що таке політична коректність, або шляхи боротьби із сексизмом / М. Дмитрієва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://linguistics.kava.kiev.ua>.
3. Емірсуїнова Г. Лексикон сучасного фемінізму (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Г. Емірсуїнова. – К., 2003. – 15 с.
4. Колтунов О. Політична коректність: концептуальні основи та технологічні прийоми : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / О. Колтунов. – К., 2005. – 20 с.
5. Панин В. Политическая корректность как культурно-поведенческая и языковая категория : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / В. Панин. – Тюмень, 2004. – 19 с.
6. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 437 p.
7. Watts R. Politeness / R. Watts. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 304 p.

Винничук І. Я., Козуб Л. С. Особенности внедрения гендерно-нейтральных стандартов в современных англоязычных СМИ

Аннотация. Статья посвящена исследованию особенностей использования гендерно-нейтральных и гендерно-маркированных лексических единиц в англоязычных средствах массовой информации, выявлению их прагматического потенциала, соблюдению норм языковой корректности в современном медиа-пространстве. Анализ осуществлялся с учетом жанровой специфики медиа-текстов и их ориентации на определенную аудиторию.

Ключевые слова: массмедийный дискурс, гендерно-нейтральная лексика, гендерно-маркированные лексические единицы, нормы языковой корректности.

Vinnichuk I., Kozub L. Features of Gender-Neutral Standards Introduction in Modern English Media

Summary. The article deals with the study of the peculiarities of gender-neutral and gender-marked lexis usage in modern English media, their pragmatic potential as well as linguistic norms realization in present-day media space. The analysis was done taking into consideration genre characteristics of media-texts and their appealing to the potential addressee.

Key words: media discourse, gender-neutral lexis, gender-marked lexical units, linguistic correctness norms.

Герасимів Л. Я.,

аспірант кафедри англійської філології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ПРАГМАТИЧНИЙ КОНТЕКСТ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ ЗВИНУВАЧЕННЯ/ВИПРАВДАННЯ В АНГЛОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню прагматичного контексту реалізації комунікативної ситуації звинувачення/виправдання як особливого типу конфліктної взаємодії. Запропоновано детальний аналіз його складових елементів: комунікативного контексту (комунікативна мета, інтенція, мотив, комунікативні ролі, комунікативна ініціатива), соціального контексту (позиції, ролі, статуси, якості, функції), особистісного контексту (знання, думки, побажання, переваги, відношення), паралінгвістичного контексту (регістр, тональність, атмосфера спілкування, тип спілкування, принципи, правила та конвенції спілкування).

Ключові слова: прагматичний контекст, комунікативна ситуація звинувачення/виправдання, конфліктна взаємодія, інтерактивність, інтенційність, комунікативна тактика.

Постановка проблеми. Комунікативна ситуація звинувачення/виправдання відображає комунікацію двох учасників спілкування в їх діалогічній взаємодії. Вона складається з двох комунікативних актів – звинувачення та виправдання, причому звинувачення є ініціюючим комунікативним актом, а виправдання – реактивним.

Комунікативна ситуація звинувачення/виправдання враховує зворотну реакцію комунікантів (інтерактивність), відображає активну позицію адресанта під час ініціації комунікації (інтенційність) та зміну комунікативних ролей відповідно до вимог комунікації (діалогічність). Цей процес неминує охоплює продукування адресантом повідомлень із врахуванням цілей, інтенцій та мотивів, їх інтерпретацію та оцінку адресатом з огляду на контекст та ситуацію, а також реагування на них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження впливу прагматичних факторів та соціальних параметрів комунікантів на реалізацію комунікативної ситуації звинувачення/виправдання в англійській художній дитячій літературі зумовлений переважним зверненням лінгвістів до комунікативних дій звинувачення та виправдання відокремлено (А.Л. Погребиська [15], І.Р. Корольов [11], А.А. Король [10], Т.А. Мирончук [13], Т.В. Дубровська [6]) та спорадичним дослідженням окремих аспектів звинувачення та виправдання у їх діалогічній єдності (С.В. Лаврентьєва [12], О.П. Снежик [20]).

Метою статті є аналіз прагматичного контексту реалізації комунікативної ситуації звинувачення/виправдання як особливого типу конфліктної взаємодії. Матеріалом дослідження слугують фрагменти текстів англійської художньої прози для дітей сучасних авторів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз прагматичного контексту реалізації комунікативної ситуації звинувачення/виправдання в англійській художній дитячій літературі базується на аналізі прагматичного контексту, запропонованому Т.А. ван

Дейком [5, с. 20], та аналізі комунікативної ситуації, розробленому Ф.С. Бацевичем [1].

Т.А. ван Дейк вважає: «Схема прагматичного розуміння відображає початковий контекст комунікації, тобто стан справ, який під час здійснення мовленнєвого акту безперечно міняється» [5, с. 21]. Отже, після кожної нової реалізованої мовленнєвої дії прагматичний контекст є іншим, і відбувається процедура приписування значущості тій інформації, яка гіпотетично може стати важливою в умовах подальшої взаємодії. Це дає підстави диференціювати початковий контекст або контекст 1 (до реалізації комунікативної тактики звинувачення) і контекст 2 (після реалізації комунікативної тактики звинувачення) (за Т.А. ван Дейком).

За модель прагматичного контексту взято контекст *типової* комунікативної ситуації звинувачення/виправдання із двома комунікантами, один з яких є дорослим (адресант), інший – дитиною (адресат).

Прагматичний контекст комунікативної ситуації звинувачення/виправдання має такі складові елементи: комунікативний, соціальний, особистісний та паралінгвістичний контекст.

1) Комунікативний контекст виформовується комунікативною метою, інтенцією, мотивом, комунікативними ролями, комунікативною ініціативою.

Початком будь-якої комунікації є виникнення потреби, яка склалась під впливом певних обставин у тій чи іншій ситуації. Основними комунікативними потребами людини є потреба спілкування (контактовстановлювальна потреба), отримання інформації (інформаційна потреба) та впливу (маніпулятивна потреба).

У ситуації звинувачення/виправдання базовою потребою, що стимулює реалізацію звинувачення, є потреба впливу на адресата. Вона виформовується на основі мотиву – незадоволенні поведінкою адресата та негативному ставленні до його вчинків, які певною мірою стосуються адресанта.

Рушійною силою реалізації стратегій є мотиви, тобто те, заради чого досягається комунікативна ціль. На відміну від усвідомлюваних стратегій, мотиви не завжди усвідомлюються мовцем. Часто мотивування дій комунікантом не відповідає справжнім мотивам його дій. Про наявність мотиву у комуніканта можна судити по його бажаннях і потребах, які виконують роль сигналів та стимулів до дії. Отже, комунікативні стратегії мають глибинний зв'язок із мотивами й очевидний зв'язок із потребами та бажаннями.

Основними мотивами під час реалізації звинувачення є: 1) бажання змінити відчуття адресата, змусивши його відчути вину; 2) бажання змінити дії адресата, змусити його припинити негативні вчинки; 3) бажання автора дати вихід своїм негативним емоціям [2].

Мотиви комунікантів втілюються в інтенціях, під впливом яких відбувається будь-яка мовленнєва діяльність (Дж. Серль [19], Й.А. Стернін [21], Г.Г. Почепцов [16], П.Ф. Стросон [22], О.М. Гнатковська [4]).

І.С. Шевченко вважає, що інтенція висловлювання виникає в адресанта на основі його минулого досвіду та умов комунікативної ситуації [24]. Інтенція – це «осмислений чи інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення та спосіб її втілення» [1, с. 116], «бажання, з метою реалізації якого будуть вжиті певні кроки» [17, с. 74].

Комунікативна стратегія визначає перелік теоретичних ходів, які будуть реалізовані для досягнення певної комунікативної цілі, а інтенція визначає спосіб об'єднання цих ходів в єдине ціле. Інтенціями можна назвати стимули, реалізовані в результаті виникнення наміру досягти певної цілі.

Мотив та потреба втілюються в інтенції звинувачення заоряди досягнення основної комунікативної цілі – змінити поведінку адресата у потрібному для адресанта напрямку.

Ціль є стратегічним результатом, на який спрямований комунікативний акт. На зв'язок стратегій із загальним змістом кінцевої цілі вказує Н.І. Формановська [23, с. 111], тобто стратегія передусім реалізує глобальний намір комунікації.

Цілі можуть бути мовними та немовними (прагматичними). Коли мовець намагається досягти певної прагматичної цілі, її мовне оформлення є засобом досягнення цілі, а не ціллю (йдеться про досягнення немовної цілі). Але для її досягнення спочатку ставиться мовна ціль – за допомогою мови створити висловлювання, яке б задовольняло умови реалізації цієї цілі. Так, стратегію можна розуміти як засіб досягнення глобальної (прагматичної) цілі, а тактику – як засіб досягнення мовної цілі. Організація тактик у певному порядку і формує певну комунікативну стратегію.

Залежно від основних мотивів людської поведінки О.С. Іссерс виділяє першочергові та другорядні цілі. Першочерговими є цілі впливу, тобто те, заради чого здійснювалась комунікація. Другорядні цілі походять від різних мотивів людської діяльності. Вони пов'язані із самовираженням, моральними нормами, самооцінкою, ефективною взаємодією співрозмовників, збереженням фізичних і моральних цінностей, бажанням керувати ситуацією, уникнути негативних емоцій тощо [7, с. 58].

Механізм втілення мовленнєвих стратегій складається з декількох стадій: 1) стадія формування цілі (вибір однієї цілі з множини заданих цілей, перетворення мотиву у мотив-ціль, визначення проміжних цілей); 2) стадія виконання (процес вербалізації) [18, с. 138].

Дискусійним є питання про онтологічну першість понять «стратегія» та «інтенція». Оскільки стратегія є «перемікачем» із передкомунікативної фази на фазу власне лінгвостилістичної реалізації інтенції автора, можна припустити, що інтенція є онтологічно первинним поняттям: саме вона є стимулом, який змушує автора обирати необхідне мовне оформлення висловлення [18, с. 137].

Інтенція, еквівалентом якої є думка в комунікативному плані, є першою ланкою в ряді дій мовця [3, с. 14]. Адже вона не лише визначає вибір вербального засобу, а й стимулює «більш активну, цілеспрямовану дію – розміщення даного засобу в комунікативний прийом» [3, с. 18].

Реалізація основної мети здійснюється за допомогою інтенції звинувачення:

“You nearly got Ron and me expelled,” he said fiercely. “You’d better get lost before my bones come back, Dobby, or I might strangle you.” Dobby smiled weakly. “Dobby is used to death threats, sir. Dobby gets them five times a day at home” [26, p. 177].

Адресант вказує на небажаність наслідків вчиненої дії адресатом (*You nearly got Ron and me expelled*) та погрожує йому (*or I might strangle you*), проте адресат не реалізує виправдання і реагує тільки на вираження погрози (*Dobby is used to death threats*). Отже, адресант не отримав бажаного перлокутивного ефекту від реалізації звинувачення, очевидно тому, що втілена далі погроза має сильнішу ілюкцію, й адресат відреагував на неї.

Звинувачення втілюється адресантом в ініціальной репліці, тому комунікативна ініціатива належатиме продуценту звинувачення: він задає тон комунікативній ситуації і має вищий комунікативний статус. Адресат звинувачення виконує роль комунікативно залежного партнера.

Виправдання є респонсивною комунікативною дією, і інтенція виправдання полягає у поясненні причин свого вчинку, а й також у знятті із себе відповідальності за вчинене, покращенні емоційного стану співрозмовника та переведенні розмови у русло кооперації.

2) Соціальний контекст визначається позиціями (ролями, статусами), якостями (віком, гендером, етнічною належністю), функціями (ситуативними ролями).

Соціальний статус та соціальна роль є одними з ключових параметрів у ситуації звинувачення/виправдання, оскільки від них прямо залежать комунікативні статуси мовця та адресата, відповідно, і їх потенційна можливість реалізації дій звинувачення та виправдання.

Принциповим параметром, на основі якого здійснюється класифікація якостей, є вік. Відповідно до нього, виділяємо чотири типи комунікативних ситуацій: «ДОРΟΣЛИЙ–ДОРΟΣЛИЙ», «ДИТИНА–ДИТИНА», «ДОРΟΣЛИЙ–ДИТИНА», «ДИТИНА–ДОРΟΣЛИЙ».

У найтиповішій, як показує матеріал дослідження, ситуації звинувачення/виправдання ситуативні ролі співрозмовників, які вони підсвідомо обирають під час інтеракції, мають такий розподіл: адресант (дорослий) – Батько, адресат (дитина) – Дитина.

Комунікативна поведінка Батька передбачає зверхнє ставлення до співрозмовника, моралізаторство, апеляцію до совісті, безапеляційність, нав'язування своєї точки зору. Комунікативна позиція Дитини базується на надмірній емоційності, вразливості, грайливості, непостійності, допитливості тощо [1, с. 111]:

“What on earth were you thinking of?” said Professor McGonagall, with cold fury in her voice. Harry looked at Ron, who was still standing with his wand in the air. “You’re lucky you weren’t killed. Why aren’t you in your dormitory?” [...] Then a small voice came out of the shadows. “Please, Professor McGonagall – they were looking for me” [27, p. 157].

У прикладі чітко визначена роль адресанта-Батька: він дозволяє собі підвищений тон (*with cold fury in her voice.*), безапеляційність у твердженнях (*You’re lucky you weren’t killed*) та запитання-вимогу про мотиви вчинків адресатів (*What on earth were you thinking of*). Специфіка втілення комунікативної тактики звинувачення дає також змогу відзначити вищий соціальний статус адресанта (вчитель) та нижчий статус адресатів (учнів). Така конфігурація учасників є поширеною в ситуації реалізації звинувачення.

Отже, дорослий адресант з метою винесення звинувачення у комунікативній ситуації звинувачення/виправдання обирає роль Батька як таку, що дасть йому змогу дати негативну оцінку певним діям свого співрозмовника й вчинити вплив на його поведінку. У відповідь на репліку адресанта-Батька реакцією молодшого за віком адресата є прийняття ролі Дитини для того, щоб відреагувати на звинувачення за допомогою виправдання чи будь-якої іншої тактики.

3) Особистісний контекст базується на знаннях, думках; побажаннях, перевагах, ставленнях, установках; почуттях, емоціях комунікантів.

Для того, щоб ініціювати звинувачення, адресант має володіти достовірною інформацією, тобто фактами. Щоб висувати звинувачення особі, іншими словами, брати на себе відповідальність оцінювати її вчинки відповідно до суспільно-прийнятної системи цінностей, варто бути впевненому у цих фактах, адже інакше ініціатор звинувачення буде змушений відповідати за неправдиву інформацію.

Почуття та емоції комуніканта, який ініціював звинувачення, не можна назвати доброзичливими та спокійними. Адже особа, яка звинувачує, відчуває дискомфорт та негативні емоції щодо свого комунікативного партнера. Вона намагається змусити його виправити цю ситуацію і так покращити свій емоційний стан:

"You... you little cheat!"- The father suddenly shouted, pointing at her with his finger! "You looked at my bit of paper! You read it off from what I've got written here!" "Daddy, I'm the other side of the room! Matilda said, How could I possibly see it?" [25, p. 51].

Батько звинувачує дитину у брехні та хитруванні. Своє звинувачення він посилює за допомогою інвективної лексики. Дитина намагається виправдатись, пояснивши логічно неможливість вчинення небажаного вчинку, проте Батько не бажає переходити в русло кооперативної комунікації, тому можна констатувати недосягнення бажаного результату.

Бажаним результатом впливу на емоційний стан співрозмовника має бути відчуття вини за скоєне. Вина може бути прямою та опосередкованою [14, с. 152]. Пряма вина – це прямий вчинок Х-а, опосередкована вина – це негативні наслідки вчинків Х-а.

Диференціюють вину 1 (поганий вчинок чи його наслідок, за який Х несе відповідальність) та вину 2 (стан/відчуття людини, яка вчинила негативну дію, що призвела до поганої ситуації) [14, с. 160]. Різниця між двома станами вини полягає у причиново-наслідковому зв'язку: вина 1 – «Х був причиною поганої дії, тому є в такому стані», вина 2 – «Х є в такому стані, тому що був причиною поганої дії».

Отже, за допомогою вираження негативної оцінки ініціатор звинувачення викликає у звинувачуваного емоційний дискомфорт, результатом якого є зміна його поведінки.

Адресат, у свою чергу, прагне зняти з себе провину і виправдатись. Він використовує для цього лексичні засоби із семантикою істинності як доказ своєї невинності, мовленнєві засоби впливу, щоб переконати адресанта.

Емоції звинувачуваного варіюються від обурення у разі безпідставного обвинувачення до сорому через негідну поведінку. Звинувачуваний використовує усі тактико-стратегічні засоби, щоб максимально ефективно реалізувати виправдання, адже від його реалізації залежить не лише емоційний стан автора звинувачення, а й його власний.

4) Паралінгвістичний контекст складають реєстр, тональність, атмосфера спілкування, тип спілкування, принципи, правила та конвенції спілкування.

Реєстр, тональність та атмосфера спілкування залежать безпосередньо від конкретної ситуації. У більшості ситуацій звинувачення/виправдання у дитячій художній літературі реєстр спілкування є переважно побутовим, інколи офіційним у межах усного каналу комунікації.

Оскільки комунікативна ситуація звинувачення/виправдання належить до некооперативного типу взаємодії, тональність є зниженою (холодно-зверхньою або емоційно-напруженою), а атмосфера спілкування – напруженою та конфліктною (контекст 1) із можливим переходом у більш дружню тональність та теплішу атмосферу (контекст 2). Можливість переходу залежить від того, чи зміниться конфліктний тип взаємодії на кооперативний:

"I demand that you leave at once, sir!" he said. "You are breaking and entering!" "Ah, shut up, Dursley, yeh great prune," said the giant; he reached over the back of the sofa, jerked the gun out of Uncle Vernon's hands, bent it into a knot as easily as if it had been made of rubber, and threw it into a corner of the room [27, p. 47].

Адресант веде комунікацію в офіційному реєстрі, дотримуючись етикетних правил (*sir*) і намагаючись продемонструвати свій вищий статус. Адресат не підтримує систему соціальної ієрархії, прийняту в цьому суспільстві, тому він не приймає звинувачень, відповідає грубо (*shut up*) і використовує інвективу (*yeh great prune*). У цьому випадку інтеракція не ввійшла у кооперативну форму, а тональність комунікації стала ще більш напруженою.

Реєстр, тональність та атмосферу задає головним чином адресант-Дорослий, в той час як адресат-Дитина змушений прилаштуватись до заданих параметрів комунікації.

За типом спілкування у ситуації звинувачення/виправдання комунікація є: 1) вербальною, оскільки відбувається тільки за участю мови; 2) неформальною, оскільки здійснюється за неформальних обставин; 3) відкритою (за формою спілкування); 4) вимушеною для обвинувачуваного та ініціативною для ініціатора звинувачення; 5) конфліктною, оскільки співрозмовники не бажають досягти консенсусу.

У ситуації реалізації звинувачення (контекст 1) мовець не дотримується принципів та постулатів спілкування. Оскільки йдеться про конфліктну мовленнєву взаємодію, то принцип кооперативності Г.-П. Грайса не береться до уваги. Стосовно принципу ввічливості Дж. Ліча, який формує стосунки між комунікантами, більшість його максим порушуються в комунікативній ситуації звинувачення/виправдання, а саме максими тактовності (неврахування адресантом інтересів співбесідника), великодушності (постійне домінування адресанта в процесі комунікації), схвалення (негативне оцінювання адресата), згоди (небажання йти на комунікативні поступки) та симпатії (недоброзичливе ставлення до партнера по комунікації).

З іншого боку, контекст 2 характеризують намагання звинуваченого виправити ситуацію, тому він прагнутиме дотримуватись обох принципів міжособистісного спілкування, щоб продемонструвати своє бажання кооперативності і подальшого виправлення ситуації.

Висновки. Комунікативна ситуація звинувачення/виправдання є замкненою, відображає двосторонній процес обміну повідомленнями з увагою зворотну реакцію та зміну комунікативних ролей. Вона характеризується прагматичною маркова-

ністю послідовних протилежних мовленнєвих дій, одна з яких спрямована на конфліктну взаємодію (звинувачення), а інша – на регуляцію конфлікту (виправдання).

Перспективним видається аналіз способів модифікації ілюктивної сили в комунікативній ситуації звинувачення/виправдання в англійській художній дитячій літературі.

Література:

1. Бациевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. Бациевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
2. Верещагин Е. В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеведческих тактик / Е. Верещагин, В. Костомаров. – М. : Ин-т рус. языка им. А.С. Пушкина, 1999. – 84 с.
3. Винокур Т. К характеристике говорящего. Интенция и реакция / Т. Винокур // Язык и личность. – М. : Наука, 1989. – С. 11–12.
4. Гнатковська О. Комунікативні інтенції «Я-висловлень» у сучасному англійському дискурсі : лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Гнатковська. – Чернівці : Рута, 2009. – 20 с.
5. Дейк Т., ван. Стратегии понимания связного текста / Т. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. – М. : Прогресс, 1988. – С. 153–211.
6. Дубровская Т. Речевые жанры «осуждение» и «обвинение» в русском и английском речевом общении : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Т. Дубровская. – Саратов, 2003. – 233 с.
7. Иссерс О. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
8. Карасик В. Язык социального статуса / В. Карасик. – М. : Ин-т языкознания РАН ; Волгогр. гос. пед. Ин-т, 1992. – 330 с.
9. Клюев Е. Речевая коммуникация / Е. Клюев. – М., 2002. – 320 с.
10. Король А. Висловлення-звинувачення у сучасному німецькомовному художньому дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / А. Король. – Чернівці, 2007. – 237 с.
11. Корольов І. Комунікативна ситуація «виправдання» : функціонально-прагматичний та лінгвокультурний аспекти (на матеріалі української, російської та англійської художньої прози XIX ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / І. Корольов. – К., 2008. – 238 с.
12. Лаврентьева Е. Речевые жанры обвинения и оправдания в диалогическом единстве : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Е. Лаврентьева. – Новосибирск, 2006. – 261 с.
13. Мирончук Т. Семантичні та прагматичні особливості висловлювань виправдання в сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Т. Мирончук. – Київ : Київський держ. лінгвістичний ун-т, 1998. – 194 с.
14. Падучева Е. Семантика вины и смещение акцентов в толковании лексем / Е. Падучева // Логический анализ языка. Языки этики. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 149–165.
15. Погребиская А. Коммуникативно-содержательная характеристика диалогических реплик обвинения в британской языковой культуре : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / А. Погребиская. – Тверь, 2007. – 156 с.
16. Почепцов Г. Теория коммуникации / Г. Почепцов. – М. : «Рефлбук»; К. : «Ваклер», 2006. – 656 с.
17. Почепцов О. Основы прагматического описания предложения / О. Почепцов. – К. : Вища школа, 1986. – 116 с.
18. Проблемы эффективности речевой коммуникации. – М. : ИНИОН, 1989. – 220 с.
19. Серль Дж. Что такое речевой акт? / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. – М. : Прогресс, 1986. – С. 151–169.
20. Снежик О. Висловлення звинувачення та виправдання у вербальних інтеракціях (на матеріалі сучасної французької мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 / О. Снежик. – Запоріжжя, 2007. – 308 с.
21. Стернин И. Практическая риторика / И. Стернин. – М. : Академия, 2003. – 272 с.
22. Стросон П. Намерение и конвенция в речевых актах / П. Стросон // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. – М. : Прогресс, 1986. – С. 130–150.
23. Формановская Н. Речевое общение : коммуникативно-прагматический подход / Н. Формановская. – М. : Рус. яз., 2002. – 216 с.
24. Шевченко И. Историческая динамика прагматики предложения : английское вопросительное предложение XVI – XX вв. / И. Шевченко. – Х. : Константа, 1998. – 168 с.
25. Dahl R. Matilda / R. Dahl. – Puffin, 1996. – 240 p.
26. Rowling J. Harry Potter and the Chamber of Secrets / J. Rowling. – Scholastic Press., 1999. – 341 p.
27. Rowling J. Harry Potter and the Sorcerer's Stone / J. Rowling. – Scholastic Press., 1998. – 309 p.

Герасымив Л. Я. Прагматический контекст реализации коммуникативной ситуации обвинения/оправдания в англоязычной художественной детской литературе

Аннотация. Статья посвящена исследованию прагматического контекста реализации коммуникативной ситуации обвинения/оправдания как особого типа конфликтного взаимодействия. Предложен детальный анализ его составляющих: коммуникативного контекста (коммуникативная цель, интенция, мотив, коммуникативные роли, коммуникативная инициатива), социального контекста (позиции, роли, статусы, качества, функции), личностного контекста (знания, мнения, пожелания, предпочтения, отношение), паралингвистического контекста (регистр, тональность, атмосфера общения, тип общения, принципы, правила и конвенции общения).

Ключевые слова: прагматический контекст, коммуникативная ситуация обвинения/оправдания, конфликтное взаимодействие, интерактивность, интенциональность, коммуникативная тактика.

Gerasymiv L. The Pragmatic Context of the Realization of the Communicative Situation of Accusation/Excuse in the English-Language Children's Literature

Summary. The article deals with the analysis of the pragmatic context of the realization of the communicative situation of accusation/excuse as a special type of conflict interaction. A detailed analysis of its components is proposed: the communicative context (communicative purpose, intention, motive, communicative roles, communicative initiative), social context (position, role, status, quality, function), personal context (knowledge, thoughts, wishes, preferences, attitudes), paralinguistic context (register, tone, atmosphere of communication, type of communication, principles, rules and conventions of communication).

Key words: pragmatic context, communicative situation of accusation/excuse, conflict interaction, interactivity, intentionality, communicative tactics.

*Грижак Л. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

*Приймаченко А. В.,
магістр кафедри англійської мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ПОВТОР ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ В ПОЕЗІЇ ВІЛЬЯМА БЛЕЙКА

Анотація. У статті досліджено особливості функціонування лексичних і синтаксичних стилістичних повторів у збірці поезій Вільяма Блейка «Пісні невинності та пісні досвіду», зокрема, визначено їх типи, функціональні та комунікативно-прагматичні особливості застосування.

Ключові слова: стилістична фігура, повтор, поезія, лексичний, синтаксичний.

Постановка проблеми. Стилiстичнi фiгури посiдають чiльне мiсце в поетичному дискурсi, оскiльки надають йому образностi, експресивностi та виразностi. Завдяки ним поет створює особливу iндивiдуально-iнтимну атмосферу, акцентуючи увагу на певних символах, образах, деталях, iдеях тощо. Одним з таких дiєвих засобiв, який надає експресiї, емоцiйноi виразностi поезiї та композицiйно формуює художню картину поетичного твору, є стилiстичний повтор. Виступаючи текстотворювальним елементом дискурсу, стилiстичний повтор є не тiльки засобом когезiї та когерентностi тексту, але й дозволяє автору привернути увагу читача до важливого фрагмента тексту. Таким чином, вивчення ролi повтору в поетичному дискурсi дозволяє проникнути в авторськi задуми, розкрити й iнтерпретувати їх. У загальнолiнгвiстичному планi дослідження функцiонування та комунікативно-прагматичної ролі повтору в тексті поезій сприятиме розвитку й поглибленню теоретичних і практичних засад лінгвістики тексту, зокрема комунікативно-прагматичних аспектів функціонування виражальних засобів мови в поетичних творах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням повтору займалися багато вітчизняних (В. Кухаренко [9], О. Мороховський та ін. [13]) і зарубіжних стилістів (І. Арнольд [1], І. Гальперін [4] та ін.). Серед останніх досліджень слід виокремити праці О. Берегової [3], Д. Кайсіної [6], М. Костюк [8], Л. Мужеловської [11], І. Соколової [12], в яких науковці дослідили види, функції та роль повтору на матеріалі різних мов.

Так, О. Берегова, досліджуючи види повтору в іспанській народній загадці, приходять до висновку, що «фігури повтору сприяють акцентуванню уваги слухача, психологізації смислового й емоційного посилення, вираженню ритмічної організації та зв'язності тексту загадки» [3, с. 105]. Д. Кайсіна стверджує, що «повтор однотипних синтаксичних конструкцій автоматизує сприйняття, що полегшує прийняття ідеї, запропонованої ідеатором» [6, с. 29].

Проаналізувавши функції повторів у поезії французьких поетів кінця ХІХ ст., М. Костюк виокремлює такі основні функції повтору: «прийом акцентування уваги читача, створен-

ня особливого пісенного ритму у вірші, виділення головної ідеї поезії, підкреслення взаємозв'язку образів» [8].

На художньо-естетичних функціях повтору як стилістичного засобу творення експресії наголошує й Л. Мужеловська, розглянувши функціонування повторів у поетичному мовленні Олександра Олеса [11].

У дисертаційному дослідженні І. Соколової простежено комунікативно-прагматичні характеристики повтору в текстах-анонсах, у результаті чого авторка зазначає, що «в прагматико-комунікативному аспекті повтор виступає одним із засобів реалізації прагматичної інтенції продуцента в процесі текстотворення, а також як засіб реалізації прагматичної настанови реципієнта для адекватного розуміння тексту» [12, с. 6].

Однак, незважаючи на велику кількість праць, які досліджують повтор як мовне явище, особливості його функціонування в поезії одного з найвидатніших англійських поетів епохи романтизму Вільяма Блейка досі не були предметом вивчення в лінгвістичних працях. Слід також зауважити, що на відміну від численних літературознавчих праць, в яких розкривається літературне значення, філософські, естетичні мотиви творчості В. Блейка (напр., Ж. Батай [2], Т. Демко [5]), мовні атрибути його поезій мало вивчалися лінгвістами сучасності.

Мета статті – проаналізувати функціональні та комунікативно-прагматичні особливості використання лексичних і синтаксичних повторів у збірці поетичних творів В. Блейка «Пісні невинності та пісні досвіду» [15].

Виклад основного матеріалу. У роботі повтор визначається як «фігура мови, що полягає у дво- або кількаразовому використанні в межах контексту в певній послідовності тотожних чи подібних (як у формальному, так і в семантичному аспектах) звуків, слів або їх частин, синтаксичних конструкцій, ужитих компактно або дистантно, для досягнення відповідного виражального чи виражально-зображального ефекту» [14, с. 496]. Таким чином, стилісти виокремлюють звукові, морфемні, лексичні та синтаксичні повтори. Обмежений обсяг статті не дає змоги докладно висвітлити всі види повторів, тому в дослідженні ми розглянемо тільки два останні види. У ході роботи нами проаналізовано 46 поезій В. Блейка зі збірки віршів «Пісні невинності та пісні досвіду» [15].

Неординарна людина свого часу, провидець, якого багато сучасників вважали божевільним [2, с. 60], В. Блейк «віддавав перевагу видінням свого поетичного генія, а не прозової реальності зовнішнього світу» [2, с. 61]. Т. Демко зазначає, що робота поета «сповнені невловимого, на перший погляд, символізм-

му, контрастують із творчістю сучасників, утверджуючи нові поняття й художній світ [5, с. 249].

Т. Еліот виділяв два основні мотиви творчості В. Блейка – людська душа та чесність. Художнику слова притаманна глибока зацікавленість емоціями людини та пізнання їх, тому в поезіях автор зображує емоції в простих і абстрактних формах. Саме емоції є інструментом опису людської душі [16].

Лексичні та синтаксичні повтори можуть мати різні композиційні види залежно від місця повторюваної лексичної чи синтаксичної одиниці, однак мовознавці не мають єдиного погляду на їх види та кількість. Проаналізувавши низку джерел із тематики дослідження [1; 7; 8; 9; 14], ми виокремлюємо в поетичному дискурсі В. Блейка такі види лексичних і синтаксичних стилістичних повторів залежно від способу їх розташування в синтаксичних одиницях: *анадиплосис, анафора, епіфора, кільцевий повтор, паралелізм, простий повтор, послідовний повтор, симпока, хіазм*.

Розглянемо особливості використання кожного виду повторів у досліджуваній збірці поезій В. Блейка, які поет талановито використовує для надання своїм творам виразності, оригінальності й експресивності.

Стилістична фігура анадиплосису (зіткнення) полягає у звуковому чи словесному повторенні кінця віршованого рядка та початку наступного [9, с. 284]. Наприклад: *“Thy Maker lay, and wept for me: / Wept for me, for thee, for all”* [15, с. 21–22].

У досліджуваній збірці поезій виявлено сім прикладів повтору цього виду. Так, у деяких строфах автор уживає анадиплосис як засіб плавного переходу від одного рядка до іншого, зв’язуючи їх структурно та семантично й транслюючи ідею Божої посмішки, адресованої всім на світі як символ Божого благословення: *“Wept for me, for thee, for all, / When He was an infant small. / Thou His image ever see, / Heavenly face that smiles on thee, / Smiles on thee, on me, on all; / Who became an infant small”* [15, с. 22]. Окрім анадиплосису, у цих строфах поезії митець також використовує епіфору *“an infant small”* як аллюзію на народження Ісуса Христа.

Слід зауважити, що В. Блейку властивий синкретизм різних видів повторів, тому неодноразово (10 разів) різні види лексичних і синтаксичних повторів траплялися у віршах одночасно, створюючи міцну композиційну єдність. Приміром, у нижченаведеному прикладі строфічна анафора межує з простим повтором. Слово *“every”*, яке використовується в обох видах повтору, отримало експресивну виразність і значимість: *“In every cry of every Man, / In every Infants cry of fear, / In every voice; in every ban, / The mind-forg’d manacles I hear”* [15, с. 42].

Анафора є фігурою мови, що утворюється повторенням певних звуків, слів чи синтаксичних конструкцій на початку суміжних мовних одиниць [14, с. 25], наприклад: *“Piping down the valleys wild, / Piping songs of pleasant glee”* [15, с. 3]. У збірці поезій виявлено 47 випадків застосування анафори. У нижченаведених строфах, повторюючи лексеми *“And I”* на початку кожного рядка, автор увиразнює послідовність дій, які в кінці приводять до певного результату: *“And I made a rural pen, / And I stain’d the water clear, / And I wrote my happy songs, / Every child may joy to hear”* [15, с. 3].

Цікавим є також приклад, де за допомогою анафори автор імплементує риторичне запитання, яке виражає його ставлення до інших людей, його відчуття чужого болю: *“Can I see another’s woe, / And not be in sorrow too? / Can I see another’s grief, / And not seek for kind relief?”* [15, с. 5]. Окрім

перехресного анафоричного повтору в цих рядках, поет також використовує повтор синонімічних лексем *“woe”* та *“grief”* із метою надання певної семантичної єдності строфам, а словам – більшої емоційності, не відволікаючи уваги від первинної ідеї автора.

Епіфора – фігура мови, що утворюється повтором певних мовних елементів у закінченнях суміжних віршових рядків, строф, речень, абзаців, розділів твору [14, с. 175], наприклад: *“But I said “I’ve a pretty rose tree” / And I passed the sweet flower o’er. / Then I went to my pretty rose tree, / To tend her by day and by night”* [15, с. 39]. Епіфора творить виразний художньо-стильовий ефект: підсилює значення повторюваного мовного елемента, сприяє появі «по вертикалі» нового мікрообразу, підтекстових асоціацій [14, с. 176]. В. Блейк уживав епіфору в досліджуваній збірці віршів 15 разів. У поезії *“The School Boy”* автор ототожнює образ школи з холодним вітряним днем, який вривається в тепле літо. І саме «поява» цього холодного вітру підкреслюється за допомогою епіфори, вираженої словом *“appear”*, наприклад: *“How shall the summer arise in joy / Or the summer fruits appear? / Or how shall we gather what griefs destroy / Or bless the mellowing year, / When the blasts of winter appear?”* [15, с. 7].

Іншою композиційною фігурою в поезії В. Блейка є кільцевий повтор, який базується на тому, що повторювана одиниця (слово, словосполучення, пропозиція) знаходиться й на початку, і в кінці уривка, утворюючи своєрідну рамку [4, с. 260]. Цю фігуру поет майстерно використовує в нижченаведеному прикладі, де за допомогою кільцевого повтору лексеми *“mystery”* акцентує увагу читача на образі дерева, який утілений у цьому слові: *“Soon spreads the dismal shade / Of Mystery over his head, / And the caterpillar and fly / Feed on the Mystery”* [15, с. 43]. Вагомість цього образу розкривається в подальших строфах, де дерево породжує плід обману (*the fruit of Deceit*) і на якому ворон як символ зла робить своє гніздо (*“In its thickest shade”*). У досліджуваному поетичному дискурсі виявлено тільки два приклади кільцевого повтору.

Цікавим є також застосування кільцевого повтору у вірші *“The Tyger”*, де поет, щоб підкреслити могутність та красу тигра, повторює перший рядок у кінці вірша, змінивши модальне дієслово *“could”* на *“dare”*, таким чином посилюючи семантичну когерентність тексту:

“Tyger Tyger, burning bright, / In the forests of the night; / What immortal hand or eye, / Could frame thy fearful symmetry? <...> Tyger Tyger burning bright, / In the forests of the night: / What immortal hand or eye, / Dare frame thy fearful symmetry?” [15, с. 37].

Паралелізм – фігура мови, яка побудована на паралельному використанні (повторі) однієї й тієї ж синтаксичної структури з тотожною модальністю (спонукальною, питальною чи оповідною), однаковим порядком слів та ідентичним інтонаційним малюнком [14, с. 175]. У вірші *“A Little Boy Lost”* В. Блейк використовує паралельні речення для критики проблем клерикального характеру: *“The weeping child could not be heard, / The weeping parents wept in vain; / They strip’d him to his little shirt, / And bound him in an iron chain; / And burn’d him in a holy place”* [15, с. 45]. Автор змальовує жахливу картину, де невинну дитину, «носія» Бога, приговорюють до смерті іменем самого Бога, який є не чим іншим, як зброєю в руках церкви. Поет удається до використання цієї фігури мови лише 3 рази.

У нижченаведеному прикладі, окрім паралельного повтору, який надає експресивності опису тигра (“*And what shoulder, and what art / Could twist the sinews of thy heart? / And, when thy heart began to beat, / What dread hand and what dread feet?*” [15, с. 38]), виявлено простий вид повтору словосполучення “*thy heart*”. Простим вважається такий тип повтору мовних одиниць, коли вони не мають фіксованого місця в реченні [9, с. 79]. У досліджуваному поетичному дискурсі виокремлено 13 випадків повтору цього виду.

На переконання В. Кухаренко, послідовний повтор, який є ланцюжком близько розташованих один до одного повторів, є найбільш виразним видом повторів, який характеризується піком емоційного вияву мовця [9, с. 79]. У наступному прикладі послідовний повтор реалізується у формі звертання й указує на благання хлопчика до батька, виражаючи емоції страху та розгубленості: “*Father! father! where are you going? / O do not walk so fast. / Speak, father, speak to your little boy, / Or else I shall be lost*” [15, с. 20]. Цей вид повтору траплявся у віршах 16 разів.

Варіацією паралельного повторення мовних одиниць є симплока – фігура синтаксичного паралелізму в суміжних строфах [7, с. 263]. Цей вид повтору має два підвиди: а) поєднання анафори й епіфори в суміжних рядках; б) паралелізм в середині строф із різними початками та закінченнями [7, с. 263]. У досліджуваному дискурсі симплока другого підвиду трапляється 5 разів, наприклад: “*For Mercy has a human heart, / Pity a human face, / And Love, the human form divine, / And Peace, the human dress*”. У цьому фрагменті за допомогою симплоки автор наголошує на чотирьох божественних чеснотах, притаманних людині: милосерді, жалості, любові й миру.

Ще один вид повторів, виявлений у поезії В. Блейка, є також різновидом паралелізму – *хіазм* (1 приклад). Його особливістю є зміна синтаксичних зв'язків між членами синтаксичної конструкції, які повторюються [13, с. 154], наприклад: “*And wish to lead others, when they should be led*” [15, с. 11]. У реченні автор змінює синтаксичну роль дієслова “*lead*” з додатка на частину присудка з метою критики архаїчних соціальних норм і релігійних інститутів, наголошуючи, що вони потребують оновлення й нового взірця.

Загальні результати дослідження лексичних і синтаксичних повторів у збірці поезій В. Блейка «Пісні невинності та пісні досвіду» відображені в таблиці 1.

Як свідчать результати дослідження особливостей використання лексичних і синтаксичних повторів у поезіях В. Блейка, поет надавав перевагу анафорі для створення особливої атмос-

фери емоційної виразності у віршах, а найменшу кількість разів застосовував кільцевий повтор і хіазм.

Висновки. У віршах В. Блейка використовується багато видів лексичних і синтаксичних повторів, які несуть різне смислове навантаження й мають різні художньо-естетичні функції, проте слугують дієвими стилістичними засобами творення структурної та смислової єдності тексту, надання поезії виразності й експресії. Автор майстерно підбирає ті повтори, які допомагають йому краще передати символіку та динаміку образів, створених ним, із метою вплинути на емоції та відчуття читача. Варто зазначити, що найчастіше автор використовує такий тип повтору, як анафора.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо як у дослідженні мовних особливостей віршів В. Блейка, так і у вивченні функціонування інших засобів створення виразності в його поезії.

Література:

1. Арнольд И. Стилистика современного английского языка. Стилистика декодирования : [учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по специальности № 2103 «Иностранные языки»] / И. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1981. – 295 с.
2. Батай Ж. Литература и Зло / Ж. Батай ; пер. с фр. и коммент. Н. Бунтман и Е. Домогацкой. – М. : МГУ, 1994. – 166 с.
3. Берегова О. Стилистика декодування: прийом повтору в іспанській народній загадці / О. Берегова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 43(1). – С. 99–106.
4. Гальперин И. Очерки по стилистике английского языка / И. Гальперин. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1958. – 460 с.
5. Демко Т. Концептосфера поеми Вільяма Блейка «Видіння дочок Альбіону» / Т. Демко // Іноземна філологія. – 2014. – Вип. 127(1). – С. 249–256.
6. Кайсіна Д. Повтор як засіб сугестивного впливу (на матеріалі англомовних ідеаційних промов) / Д. Кайсіна // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. – 2016. – Вип. 24. – Том 2 – С. 27–30.
7. Квятковский А. Поэтический словарь / А. Квятковский. – М. : Сов. энцикл., 1966. – 376 с.
8. Костюк М. Функції і види повторів у творах французьких поетів / М. Костюк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2014. – № 5. – С. 96–100.
9. Кухаренко В. Практикум по стилистике английского языка. Seminars in Stylistics : [учеб. пособие] / В. Кухаренко. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 184 с.
10. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 752 с.
11. Мужеловська Л. Повтор як стилістичний засіб творення експресії в поетичному мовленні Олександра Олеся / Л. Мужеловська // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2012. – Вип. 12. – С. 224–229.
12. Соколова І. Прагматико-комунікативні характеристики категорії повтору в текстах-анонсах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / І. Соколова. – Х., 2002. – 19 с.
13. Мороховський А. Стилистика английского языка : [учеб. пособие для студентов ин-тов и фак. иностр. яз.] / А. Мороховський, О. Воробьева, Н. Лихошерст, З. Тимошенко. – Киев : Вища школа, 1984. – 248 с.
14. Українська мова. Енциклопедія / НАН України : Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні ; Інститут української мови / ред. В. Русанівський. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2000. – 750 с.
15. Blake W. Songs of Innocence and Songs of Experience / W. Blake. – New York : Dover Publications, 1992. – 52 p.
16. Eliot T. The Sacred Wood: Essays on Poetry and Criticism / T. Eliot [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bartleby.com/200/sw13.html>.

Таблиця 1

Лексичні та синтаксичні повтори в збірці поезій В. Блейка «Пісні невинності та пісні досвіду»

Вид повтору	Кількість прикладів
анадиплосис	7
анафора	47
епіфора	15
кільцевий повтор	2
паралелізм	3
простий повтор	13
послідовний повтор	16
симплока	6
хіазм	1

Грижак Л. М., Приймаченко А. В. Повтор как средство создания эмоциональной выразительности в поэзии Вильяма Блейка

Аннотация. В статье исследованы особенности функционирования лексических и синтаксических стилистических повторов в сборнике стихов Уильяма Блейка «Песни невинности и песни опыта», в частности, определены их типы, функциональные и коммуникативно-прагматические особенности применения.

Ключевые слова: стилистическая фигура, повтор, поэзия, лексический, синтаксический.

Hryzhak L., Pryimachenko A. Repetition as a means of creation of emotional expressiveness in William Blake's poetry

Summary. The paper deals with the peculiarities of functioning of lexical and syntactic stylistic repetition in William Blake's collection of verses "Songs of Innocence and Songs of Experience". The authors examine types of repetition used in poems as well as their functional and communicative-pragmatic features.

Key words: figurative language, repetition, poetry, lexical, syntactic.

Дерябіна А. А.,
викладач німецької мови
ВСП «Чернівецький юридичний коледж»
Національного університету «Одеська юридична академія»

СИНОНІМІЧНІ Й ДУБЛЕТНІ ТЕРМІНОСПОЛУКИ В НІМЕЦЬКІЙ ФАХОВІЙ МОВІ ПРАВА

Анотація. У статті досліджуються іменниково-прикметникові лексичні дублети, в яких компоненти терміносполуки піддаються лексичним змінам при сталій структурі, тобто коли іменниковий або прикметниковий компонент терміносполуки можна замінити іншим словом. Ці лексичні модифікації пояснюються насамперед явищем синонімії, яке виникає завдяки особливому зв'язку, з одного боку, між мовою права та загальноповсякденною мовою, а з іншого – між мовою права та латинською мовою.

Ключові слова: дублетні терміносполуки, варіювання, термін, фахова мова.

Постановка проблеми. Синонімія, тобто наявність одиниць із близькими або тотожними значеннями, але відмінною звуковою формою, є поширеним типом лексико-семантичних відношень. У загальнолітературній мові синонімія є позитивним явищем, що сприяє її збагаченню. Проте у фаховому спілкуванні вживання синонімів може заважати однозначному розумінню та тлумаченню тексту. Синонімію, що зумовлює неточність, нечіткість змісту терміна, дослідники здебільшого кваліфікують як негативну рису термінолексики [6, с. 42]. О. Суперанська вважає, що явище синонімії в термінології тимчасове й свідчить або про зміни термінологічних норм, або про недостатнє вивчення певного явища, яке потребує номінації [8, с. 89]. Проте аналіз термінологічних словників доводить, що синонімія властива різним галузям термінології на всіх етапах їхнього розвитку: синонімічні та варіантні терміни й боротьба між ними за місце в науковій термінології є показником її постійного розвитку [7, с. 20]. Якщо на ранніх етапах формування терміносистеми певне наукове поняття одержує декілька найменувань, то з часом це дає можливість шляхом відбору знайти найбільш доцільні мовні засоби для позначення цього поняття, які відповідали б нормативним правилам, що сприяє розвитку терміносистеми в цілому [1]. Оскільки синонімія є своєрідною ознакою літературної мови, законом розвитку й існування мови, вважаємо, що немає підстав говорити про синонімію термінів як явище негативне й надлишкове або взагалі її заперечувати, бо на термінологію як на підсистему літературної мови поширюються мовні закони (пор. [10, с. 71]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом наявність синонімів серед термінологічної лексики заперечується з інших теоретичних позицій: більшість термінологів вважає, що немає синонімічних термінів, близьких за значенням, а є тільки дублети (пор. [2, с. 76; 4, с. 103–107]). Це випливає із самої природи синонімії: по-перше, синоніми можуть позначати як те саме поняття, так і декілька близьких понять, які певною мірою пересікаються чи накладаються. У цьому разі синонімічний термін не буде еквівалентним до вихідного терміна. По-друге, навіть якщо синоніми позначають те саме поняття, їхня семантична структура може бути відмінною: якщо її роз-

класти методом компонентного аналізу на елементарні смисли, то спільними можуть виявитися лише основні компоненти змісту. Якщо ж збігаються всі без винятку компоненти значень синонімів, як це прийнято в термінології, то йдеться про дублети. Цю точку зору послідовно відстоює А. Коваль: «Наявні в термінології паралельні назви того самого поняття є дублетами. Дублетність – це явище, відмінне від загальномовної синонімії. Оскільки термін має своє визначення й саме через нього співвідноситься з поняттям, він у своїй словесній формі містить певну наперед задану кількість істотних ознак цього поняття. Поки визначення поняття не змінюється, будь-яка словесна форма буде дублетом до попередньої, тобто одиницею з тією самою дефініцією» [3, с. 262]. З інших теоретичних позицій наявність синонімів серед термінів заперечує О. Тараненко: дублетність передбачає співвідношення синонімів з одним денотатом, а тому в межах терміносистеми маємо справу тільки з дублетами [9, с. 16–19]. Ми вважаємо, що синонімічні терміни зі спільним денотатом, але різною формою вираження, що мають тотожні або майже тотожні значення, є дублетами.

Традиційно термінологи трактують дублетність у термінології як явище негативне та надлишкове, але також визнають наявність дублетів на різних етапах формування термінологічної лексики певної галузі, передусім у час становлення національної термінології, а також на етапі виникнення нових напрямів у науці. У багатьох лінгвістичних дублетах одержали різні найменування: *термінологічні дублети* (В. Молодець), *синонімічні дублети* (М. Степанова, І. Чернишова), *дублетні найменування* (І. Квітко), *паралельні терміни* (Л. Булаховський), *стовідсоткові синоніми* (М. Шанський), *тотожні синоніми, повні синоніми* (С. Бережан) та ін. У нашій роботі послуговуватимемося поняттям «терміни-дублети».

У термінологічній лексиці терміни-дублети класифікують за різними критеріями. Найчастіше базовими критеріями типологізації терміноодиниць є лексичне значення, структура й етимологія. Ураховуючи ці критерії, виокремлюють лексичні, морфологічні й синтаксичні (структурні) терміни-дублети [5, с. 102]. Лексичні терміни-дублети – терміни, різні за звучанням і написанням, але близькі чи тотожні за значенням. Морфологічні дублети розрізняються морфологічними категоріями компонентів у їхньому складі. Синтаксичні дублети мають розбіжності в структурі за повної семантичної відповідності терміносполук.

У дослідженні ми розглянемо іменниково-прикметникові лексичні дублети, в яких компоненти терміносполуки піддаються лексичним змінам за сталої структури, тобто коли іменниковий або прикметниковий компонент терміносполуки можна замінити іншим словом. Ці лексичні модифікації пояснюються насамперед явищем синонімії, яке виникає завдяки особливому зв'язку, з одного боку, між мовою права та загаль-

новживаною мовою, а з іншого – між мовою права та латинською мовою.

Отже, *об'єкт нашого дослідження* – дублетні терміносполуки фахової юридичної мови, що використовуються для укладання правових законів, актів, для ведення судової справи тощо. *Предмет дослідження* – принципи лексичного варіювання дублетних терміносполук німецької фахової субмови юриспруденції.

Мета статті – описати найчастотніші терміносполуки-дублети, прослідкувати їх лексичні модифікації та встановити особливості їх функціонування в юридичних текстах різних жанрів. *Матеріалом дослідження* слугує суцільна вибірка іменниково-прикметникових терміносполук, виписаних із Цивільного кодексу Німеччини [11], окремих судових вироків на державному й федеральному рівнях [12], а також коментарів до Цивільного кодексу Німеччини [14]. Розглянемо іменниково-прикметникові дублетні терміносполуки детальніше.

Виклад основного матеріалу. У терміносполуках-дублетах німецької фахової мови права можна замінити прикметник чи дієприкметник I/дієприкметник II іншим спорідненим словом, як-от *treuhänderisches Rechtsgeschäft* «договір довірчого управління майном» → *fiduziarisches Rechtsgeschäft* «фідучіарний договір»; *schlüssiges Handeln* «конклюдентний договір» → *konkludentes Handeln* «конклюдентний договір»; *verdecktes Rechtsgeschäft* «договір, укладений для приховання іншого договору» → *dissimuliertes Rechtsgeschäft* «удаваний договір»; *wirklicher Wille* «справжній умисел» → *wahrer Wille* «правдивий умисел» → *tatsächlicher Wille* «фактичний умисел» → *realer Wille* «реальний умисел».

У наведених прикладах німецькі прикметники замінено лексичними еквівалентами латинського походження. На основі вже згаданого історично зумовленого зв'язку між латинською та німецькою мовами наявність такої подвійної термінології не дивує. І в наш час уживаються лексичні вирази та звороти, які збереглися ще з античних часів і якими часто оперують юристи, наприклад, *pacta sunt servanda – Verträge müssen eingehalten werden* («договори повинні виконуватися»). На відміну від цього вживання дублетних терміносполук із синонімічною німецькою лексикою зумовлене, як правило, контекстом, і залежить від можливості контекстуально залежної взаємозамінності елементів терміносполуки. Наявні приклади, в яких в одному й тому ж контексті можуть уживатися два дієприкметники, які виступають означеннями та які утворені від дієслів з абсолютно різними значеннями, наприклад: *dienendes Grundstück* «обслуговуюча земельна ділянка» → *belastetes Grundstück* «земельна ділянка, щодо якої встановлений земельний сервітут». Проте тут ідеться не про два зовсім різні поняття, тобто два різні терміни, а про дублетні терміносполуки, пор.: *Für den gutgläubigen Erwerb der subjektiv-dinglichen Rechte ist dabei massgebend der Inhalt des Grundbuchs für das belastete (dienende) Grundstück.* – «Що стосується добросовісного набуття суб'єктивних речових прав користування чужою земельною ділянкою, то тут вирішальну роль відіграє зміст земельного кадастру про обслуговуючу земельну ділянку»; *Bei Grunddienstbarkeiten stehen sich zwei Grundstücke gegenüber; ein belastetes, das „dienende“, und das... – «У праві земельного сервітуту протиставляються дві земельні ділянки: земельна ділянка, щодо якої встановлений земельний сервітут (обслуговуюча земельна ділянка), і...»*

Наведені приклади стали поштовхом для детальнішого розгляду синонімічних зв'язків між обома висловлюваннями.

У Цивільному кодексі Німеччини вживається виключно дієприкметник II в атрибутивній функції (*belastetes Grundstück* – «земельна ділянка, щодо якої встановлений земельний сервітут»). Дієприкметник I наявний лише в назві відповідного параграфу (§ 1026): *dienendes Grundstück* – «обслуговуюча земельна ділянка». Лише в певних ситуаціях обидва дієприкметники вживаються як термінологічні синоніми в контексті сервітуту; порівняємо приклад із тексту підручника: *Bei Grunddienstbarkeiten stehen sich zwei Grundstücke gegenüber; ein belastetes, das „dienende“, und das... – «У праві земельного сервітуту протиставляються дві земельні ділянки: земельна ділянка, щодо якої встановлений земельний сервітут (обслуговуюча земельна ділянка), і...»*. Поза межами цього контексту вони вживаються в такому співвідношенні: не кожна *земельна ділянка, щодо якої встановлений земельний сервітут (belastetes Grundstück)*, є одночасно *обслуговуючою (dienend)*, але кожна *обслуговуюча ділянка (dienendes Grundstück)* є одночасно такою, *щодо якої встановлений земельний сервітут (belastetes Grundstück)*. Тут має місце вид контекстуальної часткової синонімії.

Інша відмінність полягає у формальних властивостях, оскільки дієприкметник II у своїй предикативній формі (*belastet*) може виступати як означення. За необхідністю у висловлюваннях, які стосуються лише одного конкретного випадку, можна розширити семантику слова *Belastung* («обтяження»), як-от *X veräußerte das so belastete Grundstück* («Землевласник X передав право власності на земельну ділянку, щодо якої встановлений сервітут») → **X veräußerte das so dienende Grundstück* («*Землевласник X передав право власності на обслуговуючу земельну ділянку»). У цьому прикладі розширення терміносполуки відбувається з урахуванням конкретної ситуації та її текстуальної реалізації, де важливу роль відіграє попередня позатекстуальна інформація. Можливою є трансформація (перетворення) терміносполуки в підрядне речення, щоправда, з уживанням лише дієприкметника I *dienend* «обслуговуюча», як-от *X veräußerte das Grundstück, das so belastet wurde* («Землевласник X передав право власності на земельну ділянку, щодо якої встановлений сервітут») → **X veräußerte das Grundstück, das dient* («*Землевласник X передав право власності на земельну ділянку, яка є обслуговуючою»).

На основі сказаного вище ми дійшли висновку, що обидві терміносполуки в межах одного фахового контексту можуть виступати синонімами. Тут ідеться про два різні терміни, структура лексичних відповідників яких має різний рівень стійкості. Терміносполука *dienendes Grundstück* («обслуговуюча земельна ділянка») незмінна за своєю структурою, оскільки її неможливо розширити, а терміносполуку *belastetes Grundstück* («земельна ділянка, щодо якої встановлений земельний сервітут») за певних обставин можна розширити (*X veräußerte das so belastete Grundstück* («Землевласник X передав право власності на земельну ділянку, щодо якої встановлений сервітут») → **X veräußerte das so dienende Grundstück* («*Землевласник X передав право власності на обслуговуючу земельну ділянку»)) або видозмінити: *X veräußerte das Grundstück, das so belastet wurde* («Землевласник X передав право власності на земельну ділянку, щодо якої встановлений земельний сервітут») → **X veräußerte das Grundstück, das dient* («*Землевласник X передав право власності на земельну ділянку, яка є обслуговуючою»).

У деяких випадках на місці стрижневого іменника в терміносполуці можуть чергуватися німецький іменник і його

латинський відповідник, як-от *versteckter Einigungsmangel* → *versteckter Dissens* («прихована розбіжність сторін у поглядах»), *stille Abtretung* → *stille Zession* («негласна цесія»). Той факт, що явище взаємозамінності іменників спостерігається рідше, ніж у випадку з прикметниками, не має тут суттєвого значення. Загалом можливість заміни іменникового компонента має те ж саме пояснення, що й у випадку з взаємозамінністю прикметникових фахових синонімів. Загальноприйнятим є такий факт: якщо німецький іменник має латинський відповідник і може утворювати за допомогою сполучення з прикметниковими означеннями похідні поняття, то в цьому разі для передачі одного й того ж поняття можна використовувати як німецький, так і латинський варіант, наприклад: *...liegt versteckter Dissens [§ 155] vor* («якщо спостерігається прихована розбіжність сторін у поглядах під час укладання договору»); *...liegt versteckter Einigungsmangel [§ 155] vor* («...якщо спостерігається незгода сторін»). Це можна пояснити на прикладі запису, взятого зі словника: *Liegt dagegen ein versteckter Einigungsmangel – sog. versteckter Dissens – vor* («Якщо спостерігається прихована загроза сторін під час укладання договору – так зв. розбіжність у поглядах»).

Те саме відбувається, коли йдеться про взаємозамінність іменників *Abtretung* – «цесія» та *Zession* – «цесія», як-от *stille Abtretung* → *stille Zession* («негласна цесія»). Обидва іменники, як німецький, так і латинський відповідник, по черзі вживаються в сполученні з прикметником *stille* «негласний», не змінюючи при цьому значення цілого поняття. Дещо інше явище спостерігаємо тоді, коли йдеться про вживання цих іменників у складних словах, де стрижневим словом є лише іменник *Zession* «цесія», як-от *Globalzession* («глобальна цесія»), *Mantelzession* («тиха цесія»).

У вищенаведених паралельних формах *versteckter Einigungsmangel* («прихована незгода сторін під час укладання договору») → *versteckter Dissens* («прихована розбіжність сторін у поглядах») і *stille Abtretung* → *stille Zession* («негласна цесія») із погляду семантики йдеться про поняття в теорії права, що виключає можливість їхнього вживання в Цивільному кодексі Німеччини. В інших типах текстів, наприклад, у текстах коментарів до законів, переважає вживання терміносполуки з іменником латинського походження. Ця тенденція простежується і в іншому типі тексту – у текстах вироків, що також є об'єктом нашого дослідження. Уживання лише латинських термінів у більшості випадків передбачає наявність у реципієнтів «фонових знань у галузі права та знань юридичних фахових висловлювань» [13, с. 84]. Проте це правило не діє, коли предметом розгляду є лише іменник *Abtretung* («цесія»), тобто родове поняття до терміносполуки *stille Abtretung* («негласна цесія»). Обидві форми терміносполуки, як із німецьким, так і з латинським іменником, є термінами, в яких, крім цієї лексичної модифікації, не відбуваються інші зміни структури словосполучення, наприклад: *auch im Falle des versteckten Dissenses* («також у разі прихованої розбіжності сторін у поглядах») → **auch im Falle des Dissenses, der versteckt ist* («*також у разі розбіжності сторін у поглядах, яка є прихованою») → *auch im Falle des dort versteckten Dissenses* («*також у випадку з прихованою там розбіжністю сторін у поглядах»).

Наша гіпотеза щодо залежності вживання латинських і німецьких компонентів в юридичних словосполученнях від типу тексту та цільової групи підтверджується за допомогою порівняння з іншими типами тексту, які адресовані не лише

досвідченим юристам чи юристам-початківцям, а й навіть нефахівцям у цій галузі. У підручниках та юридичних словниках, як правило, латинський відповідник наводиться лише після німецького слова або стоїть безпосередньо після нього в дужках, лапках чи в сполученні з виразом *so genannt* («так зване») або його часто вживаним скороченням *sog.* («т. зв.»). Цей метод часто застосовується в мові права й стосується як окремих слів, так і цілих словосполучень, незалежно від частини мови, як-от *Zession* – «цесія», *kontrahieren* – «укладати договір», *C.I.C. (Centro de Investigación Criminal)* – «Центр кримінальних розслідувань» тощо.

Висновки. Загалом уживання дублетних терміносполук залежить від типу тексту. Цивільний кодекс Німеччини – це єдиний тип тексту, де в разі наявності німецько-латинських дублетних термінів перевага надається вживанню німецького терміна. Наявність великої кількості німецьких термінів у Цивільному кодексі Німеччини має суспільно-історичні передумови. Якщо юристи у своїх промовах звертаються до інших юристів, то в текстах вироків і в коментарях до законів вживаються як латинські, так і німецькі дублетні терміни, вибір між якими залежить здебільшого від особистого стилю автора тексту.

Перспективним вважаємо дослідження дієслівних терміносполук, які виступають дублетами в різних типах юридичних текстів, що матиме прикладне значення для методики викладання німецької фахової мови.

Література:

1. Боярова Л. Терміни-синоніми як об'єкт лексикографії (на матеріалі ринкової термінології) / Л. Боярова, О. Покровська // *Vocabulum et Vocabularium* : сб. науч. тр. по лексикографии. – Харьков, 1996. – Вып. № 3. – С. 60–62.
2. Капанадзе Л. О понятиях «термин» и «терминология» / Л. Капанадзе // *Развитие лексики современного русского языка*. – М. : Наука, 1965. – С. 75–85.
3. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови / А. Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – 348 с.
4. Лейчик В. Термины-синонимы, дублеты, эквиваленты, варианты / В. Лейчик // *Актуальные проблемы лексикографии и словообразования*. – Новосибирск : Изд-во НГУ, 1973. – Вып. 2. – С. 103–107.
5. Мартиняк О. Явище синонімії у термінологічній лексиці / О. Мартиняк // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Проблеми української термінології. – 2008. – № 620. – С. 100–103.
6. Польщикова О. Синонімія в українській телекомунікаційній термінології / О. Польщикова // *Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». – 2010. – № 675. – С. 42–44.
7. Рибак Н. Існування дублетних термінів як показник безперервного процесу творення термінології / Н. Рибак, Т. Рибак, Н. Хомик // *Проблеми української науково-технічної термінології* : тези 4-ї Міжнар. наук. конф. – Л., 1996. – С. 20–21.
8. Суперанская А. Литературный язык и терминологическая лексика / А. Суперанская // *Проблемы работы и упорядочения терминологии в Академии наук союзных республик*. – М., 1983. – С. 81–90.
9. Тараненко О. Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника) / О. Тараненко. – Кам'янець-Подільський : Видавництво Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту, 1996. – 170 с.
10. Фецо І. Термінологія музейництва: формування, системно-структурна організація, термінотворення : дис. ... канд. філ. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Фецо. – Львів : ЛНУ, 2015. – 611 с.
11. BGB. Bürgerliches Gesetzbuch. – 79. Aufl. – München: dtv, 2017. – 890 S.

12. Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen: BGHZ / Hrsg. von den Mitgliedern des Bundesgerichtshofes und der Bundesanwaltschaft. – Bd. 208. – Köln [u. a.]: Heymanns, 2016. – 662 S.
13. Larenz K. Allgemeiner Teil des deutschen bürgerlichen Rechts. Ein Lehrbuch / K. Larenz, M. Wolf, J. Neuner. – München : Verlag C.H. Beck, 2012. – 708 S.
14. Palandt. Bürgerliches Gesetzbuch.–76. Aufl.–München : Beck, 2017. – 3247 S.

Дерябина А. А. Синонимические и дублетные терминосочетания в немецком профессиональном языке права

Аннотация. В статье исследуются именительные-прилагательные лексические дублеты, в которых компоненты терминосочетаний подвергаются лексическим изменениям при постоянной структуре, то есть когда именной или прилагательный компонент терминосочетания можно заменить другим словом. Эти лексические модификации объясняются, прежде всего, явлением синонимии, которое

возникает благодаря особой связи, с одной стороны, между языком права и общеупотребляемым языком, а с другой – между языком права и латинским языком.

Ключевые слова: дублетные терминосочетания, варьирования, термин, профессиональный язык.

Deryabina A. Synonymic and doublet terminology in the German professional language of law

Summary. The article deals with noun-adjective lexical doublets in which the components are exposed terminological lexical changes on a constant structure, that is, when the noun or terminological adjective component can be replaced by other words. These lexical modifications are explained first and foremost by the phenomenon of synonymy, which arises due to the special connection, on the one hand, between the language of law and the common language, on the other hand, between the language of law and the Latin language.

Key words: doublets, termcombinations, variation, term, professional language.

*Покровська І. Л.,**доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри тюркології**Інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**Емірмзаєва А. С.,**асистент кафедри тюркології
Інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Кримськотатарська мова формувалася протягом декількох століть у два етапи: давня (з XIII–XIV ст.) і середня мова (з XV–XX ст.) Надпотужний вплив на кримськотатарську мову спостерігався з боку арабської мови, згодом – із боку османської й інших тюркських мов. Стаття присвячується питанню формування та становлення кримськотатарської мови; значна увага відводиться саме абетці. Виділено й проаналізовано фонетичні, морфологічні особливості кримськотатарської мови (qırımtatar tili).

Ключові слова: кримськотатарська мова, писемність, фонетичні, морфологічні особливості, лексико-семантичні зміни.

Постановка проблеми. Особливу актуальність має питання становлення та використання давньої кримськотатарської писемності, починаючи з XIII століття й до початку XX ст. Останні сто років увагу більшості таких дослідників, як Н. Абдулваапов, І. Кая, А. Меметов, А. Одабаш привертає той факт, що давня кримськотатарська писемність насамперед пов'язана з кримськотатарською середньовічною літературою. Саме в цю епоху кримськотатарська мова набула апогею свого розвитку. У нашій роботі вперше досліджується специфіка давньої кримськотатарської мови.

Метою статті є необхідність надати загальну інформацію щодо кримськотатарської мови на зазначених етапах розвитку, розкрити та показати зв'язок з іншими мовами, звернути увагу на характерні для кримськотатарської мови особливості.

Об'єктом дослідження є лексичні одиниці кримськотатарської мови XIII – початку XX ст., **предметом** дослідження – графічні, фонетичні та морфологічні особливості зазначених лексем кримськотатарської мови.

Виклад основного матеріалу. Кримськотатарська мова належить до тюркської мовної групи алтайської сім'ї. Разом із татарською, башкирською, казахською та киргизською утворює кипчакську підгрупу. Кримські татари, як і значна частина інших тюркських народів, у своєму історичному розвитку користувалися системою письма, що сформувалася на основі кількох різних писемностей.

1. Орхон-енісейська писемність (давньотюркське рунічне письмо, або стародавня писемність). Починаючи з VI по VIII ст. тюркські народи користувалися цією писемністю, що застосовувалася в Центральній Азії для записів тюркськими мовами в VIII – X ст. і за формою знаків нагадували написи Західної Європи, тобто німецькі руни (кілька рун збігаються, мають близьке фонетичне значення) [3, с. 10].

2. Уйгурська писемність. З X до XV ст. частина тюрків (Східний Тюркістан і Середня Азія) користувалися уйгурською писемністю [3, с. 3].

3. Арабська писемність. Починаючи з VIII ст., підкорившись арабам і прийнявши іслам, тюрки повністю (з деякими особливостями) переймають арабську писемність. У середині XIII ст. починає формуватися саме давня кримськотатарська писемність на основі арабської та перської абеток. Кримські татари використовували цю писемність до 1929 р. [2, с. 4].

4. Латиниця. Після 1929 р. упродовж 10 років кримські татари використовували латинське письмо.

5. Кирилиця. Починаючи з 1938 р. і до нашого часу кримські татари використовують писемність, яка сформувалася на основі кириличної абетки.

6. Латиниця. У 1990-х рр. розпочався поступовий перехід кримськотатарської мови на нову латинську абетку, в основі якої лежав турецький алфавіт. У 1997 р. новий варіант латинської абетки офіційно затвердила Верховна Рада АР Крим [6, с. 9]. Проте писемність кримських татар навіть після цього продовжувала ґрунтуватися переважно на кирилиці. Останні роки знову активно почали підіймати питання переходу кримськотатарської мови на латиницю, зроблені перші кроки в цьому напрямку [7].

Кримськотатарська мова, маючи давні писемні, орфографічні й літературні традиції, протягом століть не залишалася осторонь впливу інших мов, які не належать до тюркської групи. Унаслідок впливу арабської, перської, грецької, російської й інших мов постійно поповнювалося її лексичне багатство [5, с. 9]. Історична спадщина кримськотатарської мови, що створювалася сотні років, була написана арабським письмом.

Арабські літери пишуться справа наліво. У цьому письмі немає великих і маленьких літер, вони не виділяються окремо. Кримські татари підлаштовували арабське письмо під систему звуків своєї мови, кілька разів робили виправлення (проводили мовну реформу) (таблиця 1) [3, с. 4].

У давній кримськотатарській абетці налічується 33 літери, з яких 24 мають чотири форми з'єднання (таблиця 1), а решта – 7 (таблиця 2) – сім. [1, с. 6].

У давній кримськотатарській писемності можна виділити деякі найважливіші особливості. У давній кримськотатарській абетці, яка сформована на основі арабської абетки, є 8 літер, які за вимовою не зовсім відповідають кримськотатарській мові та використовуються лише в запозичених словах. Можна виділи-

ти літери, які можуть уживатися тільки в арабських запозиченнях: ط ظ ح ذ ص ض ث ع. Такі дослідники давньої (тобто середньої кримськотатарської мови), як І. Кая, А. Меметов, А. Одабаш виявили, що:

– з трьох видів s слід використовувати س (сін), яка найбільше відповідає кримськотатарській мові (ص ث س): ساری – *sari* – жовтий; سیز – *siz* – ви; سابان – *saban* – плуг;

– з чотирьох z слід використовувати ز (зе), яка найбільше відповідає кримськотатарській мові (ز ظ ض ذ): زارار – *zarar* – шкoda.

– з двох t слід використовувати ت (те), яка найбільше відповідає кримськотатарській мові (ت ط): تاتا – *tata* – сестра [3, с. 8].

Але є й інша думка стосовно використання літер «сін», «зе», «те». Так, літери س ز ت використовуються в споконвіч-

Таблиця 1

Літери кримськотатарської мови арабським письмом

Назва	Вимова (набл. до латинської)	Написання літер				№
		У кінці слова	У середині слова	На початку слова	Окреме написання	
elif	a, e, â	ا	ا	ا	ا	1
be	b	ب	ب	ب	ب	2
pe	p	پ	پ	پ	پ	3
te	t	ت	ت	ت	ت	4
se	s	ث	ث	ث	ث	5
cim	c	چ	چ	چ	چ	6
çim	ç	چ	چ	چ	چ	7
ha	h	ح	ح	ح	ح	8
hı	h	خ	خ	خ	خ	9
dal	d	د	د	د	د	10
zel	z	ذ	ذ	ذ	ذ	11
re	r	ر	ر	ر	ر	12
ze	z	ز	ز	ز	ز	13
je	j	ژ	ژ	ژ	ژ	14
sin	s	س	س	س	س	15
şın	ş	ش	ش	ش	ش	16
sad	s	ص	ص	ص	ص	17
dad(zad)	d,z	ض	ض	ض	ض	18
tı	t	ط	ط	ط	ط	19
zı	z	ظ	ظ	ظ	ظ	20
'ayın	'a	ع	ع	ع	ع	21
ğayın	ğ	غ	غ	غ	غ	22
fe	f	ف	ف	ف	ف	23
qaf	q	ق	ق	ق	ق	24
kef	k	ك	ك	ك	ك	25
sağır nun	ñ	ڭ	ڭ	ڭ	ڭ	26
gâf (gef)	g	گ	گ	گ	گ	27
lâm	l	ل	ل	ل	ل	28
mim	m	م	م	م	م	29
nun	n	ن	ن	ن	ن	30
vav	o, ö u, ü, w(v)	و	و	و	و	31
he	h (e, ye)	ه	ه	ه	ه	32
ye	y, i, i	ي	ي	ي	ي	33

Джерело: [1; 3; 9].

Таблиця 2

Дві форми з'єднання окремих кримськотатарських літер

Назва	Вимова (набл. до латинської)	У кінці слова	У середині слова	На початку слова	Окреме написання	
elif	a, e	ا	ا	ا	ا	1
dal	d	د	د	د	د	2
zel	z	ذ	ذ	ذ	ذ	3
re	r	ر	ر	ر	ر	4
ze	z	ز	ز	ز	ز	5
je	j	ژ	ژ	ژ	ژ	6
vav	o, ö u, ü, w(v)	و	و	و	و	7
he	e, ye	ه	ه	-	ه	8

* Ця таблиця взята з праці А. Меметова [3, с. 6], проте в неї була внесена ще одна літера (у кінці таблиці), яка крім приголосної [h] відтворює голосні звуки [e], [ye].

Голосівки

	Ötre/Üstre араб. дамма [u], [ü], [o], [ö]	Esre араб. касра [i], [i]	Üstün араб. фатха [a], [e]
Harekeler (голосівки)	رُ	تِ	بِ
	rü	tî	be
	بُر	بِر	бар
	bür	bir	bar
	* Cezim -араб. сукун – ُ		
	كُتُب	بِزِم	كَيْك
	kütüb	bizim	kepek
Tenvin Подвоєння в кінці слова однієї з трьох голосівок, що позначають голосні звуки	أ	إ	أ
	ün	in	en
	مُشَارُون	سَهْلِين	بَعْظَان
	müşârün	cehlin	ba'zen

* Ця таблиця є похідною з деякими правками [8, с. 22].

но тюркських та в слов'янських, а ص ث ذ ط ظ ض – суто в арабсько-перських запозиченнях [1, с. 5]:

– Літера ا (еліф) може читатися як ا – a – e: ا – ата – пращур;

او – ev – дім.

– Літери ق ط ظ ص ض надають твердого звучання наступним за ними голосним звуком: قالماق – qalmaq – залишатися; – قیز qız – донька; – صیصیقاق – sıvıcaq – гаряче; صوқ soñ – нічля [1, с. 38]; – طایاق tayaq – палка; طوپال topal – кульгавий [3, с. 29]; – ارارض arız – виклад; نيزام nizam – порядок [3, с. 28].

– Літери گ (кеф) گ (геф) вимагають після себе використання м'яких голосних звуків, а носова گ (нъ), як і ці дві літери, частіше зображується однаково (ك) [1, с. 6]: كوجوك küçük – маленький; – شاکرد şagird (суч. şegirt) – підмайстер [1, с. 13]; صوқ soñ – нічля.

– Літера و (вав) вимовляється як приголосний звук [v], крім цього ще використовується для вираження голосних звуків [ö], [o], [ü], [u]. На початку слова має такий вигляд: او (ö, o, ü, u): اولماق olmaq – бути; – اوтор otür – життя; – اوچ aç – три [1, с. 31]; – ده deve – верблюд.

– Літера ی (йе) вимовляється як приголосний звук [y], крім цього, ще використовується для позначення голосних звуків [i], [i]. На початку слова має такий вигляд: ای (i, i): ایسته mek – бажати [1, с. 28]; – ایئل il – рік [1, с. 35].

– Літера ل (лям), поєднавшись з літерою ا (аліф), має такий вигляд (це потрібно запам'ятати) – لاله lüle – тольпан.

В арабській мові для того, щоб правильно читати, використовують голосівки (знаки حركة (харакят, або хареке)) – систему надрядкових і підрядкових діакритичних знаків, які вживаються в арабському письмі для позначення коротких голосних звуків та інших особливостей вимови слова, які не відображаються буквами. Оскільки літерами арабського алфавіту позначаються тільки приголосні й довгі голосні, то текст без а неможливо «читати вголос»: можна лише «вгадувати вимову» написаних у ньому слів. Текст із розставленими голосівками, навпаки, містить всю необхідну для його прочитання інформацію [12]. На початку ісламізації в тюркському світі з XIII і до XVI ст. використовували хареке, щоб правильно читати Quran (Коран), а також інші літературні твори [3; 8].

Harekeler (голосівки):

Üstün (фатха, араб. فتحة «розкриття») Рисочка над літерою позначає звуки [a], [e]. Відповідна буква подовження – (аліф).

Ötre/Üstre (дамма, араб. ضمة «з'єднання») Гачок над літерою позначає звуки [u], [ü], [o], [ö]. Відповідна буква подовження – و (вав).

Esre (касра, араб. كسرة «ламання») Рисочка під літерою позначає звук [i], [i]. Відповідна буква подовження – ي (йа ').

Cezim (сукун, араб. سكون «тиша») Кружечок над буквою позначає відсутність голосної.

Tenvin (üstünlü tenvin, ötreli tenvin, esreli tenvin) Подвоєння в кінці слова однієї з трьох голосівок, що позначають голосні звуки (танвін, араб. تنوين), утворює закінчення відміни, що позначає невизначений стан цього слова та вимовляється як an, in або un залежно від подвоєння голосівки. Танвін присутній також у деяких іменах власних, наприклад مُحَمَّدٌ – мухаммадун («Мухаммад»). У класичній арабській мові закінчення відміни не вимовляється в кінці фрази або перед паузою; у розмовній мові воно не вимовляється зовсім (таблиця 3) [8; 12].

Наприклад, в афіксах присудковості третьої особи повинно бути -dir (-dir), але ми бачимо, що в давній кримськотатарській писемності не відображаються короткі звуки [i], [i]: قابودیر – це двері? – یو نه یر? – це що? [1, с. 10]; – شاکرد şagird (суч. şagirt) – підмайстер.

Важливою особливістю сучасної кримськотатарської фонетики є закон сингармонізму голосних і приголосних [9]. Зокрема, відповідний закон сингармонізму приголосних такий: якщо остання буква слова глуха приголосна (p, k, t, ş тощо), то доданий афікс буде розпочинатися глухою приголосною (якщо цей афікс має варіант із глухою приголосною); а якщо остання літера – дзвінка (b, g, d тощо) чи сонорна (l, m, n, ñ, r тощо), то афікс розпочинатиметься дзвінкою приголосною: ev – эв – дім; evde – эвде – вдома; evden – эвден – з дому; sinif – сыныф – клас; sinifta – сыныфма – у класі; siniftan – сыныфтан – із класу; [9] azbar – азбар – двір, azbarda – азбарда – у дворі, azbardan – азбардан – із двору. У давній кримськотатарській мові вищезазначені афікси (місцевого й висхідного відмінків) мають тільки дзвінки відповідники (دا – da, ده – de; – дан dan – den), але після літер ت ش ک ت вимовляються як -ta, -te; -tan, -ten: – قیزلار азбарда küçük qızlar azbarda – маленькі дівчатка вдома [1, с. 12]. До цього правила можна додати ще афікси минулого часу (-di, -di): – اچدی açtıq – відкрили; اتدی – attı – кинув [1, с. 24].

Висновки. Лексика кримськотатарської мови, у своїй основі кипчацька, містить значну кількість елементів південно-західних мов, завдяки чому в мові багато синонімів. Окрім того,

потужними були впливи булгаро-хазарських і давньоогузських говорів, а пізніше – турецької, російської мов [9]: *tata* – старша сестра – *ابلا* (*abla* – старша сестра) (, с. 31].

З огляду на вищезазначене, дослідження давньої кримськотатарської писемності допоможе вирішити низку питань, зокрема, збагатить лексичний склад кримськотатарської мови.

Література:

1. Кая И. Руководство для обучения крымскотатарскому языку / И. Кая., А. Одабаш. – Симферополь : Крымиздат. – 1924. – 108 с.
2. Кокиева А. Къырымтатар эдебиятынынъ тарихы. 9-нджы сыныф ичюн / А. Кокиева – Симферополь : Къырымдевет окув педагогика нешрияты. – 2002. – С. 232.
3. Меметов А. Эски къырым-арап язылары / А. Меметов. – Акъмесджит : Оджакънешрияты. – 2012. – 35 с.
4. Меметов А. Крымскотатарский язык. История изучения. Лексикология. Фонетика. Морфология : [монография] / А. Меметов. – Симферополь : КРП «Издательство Кримнавчпеддержвидав» – 2013. – 576 с.
5. Севортян Э. Крымскотатарский язык / Э. Севортян. – Москва : Языки народов СССР. – Том 2. Тюркские языки. – 1966. – С. 234.
6. Усеинов С. Изучайте крымскотатарский язык / С. Усеинов. – Симферополь : Оджакъ, 2005. – 200 с.
7. Эмирова А. Правила крымскотатарской орфографии и пунктуации / А. Эмирова И. Керимов, Е. Ганиева. – Симферополь : КРП «Издательство «Кримнавчпеддержвидав», 2012. – 92 с.
8. Develi H. Osmanlı türkçesi kılavuzu 1 /H. Develi – İstanbul : 3F Yayinevi – 2006. – 400 s.
9. Кримськотатарська мова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Кримськотатарська_мова.
10. Орхоно-енісейська писемність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.khakasia.com/forum/index.php/Орхоно-енісейська_писемність.
11. Клавиатура фарси (раскладка языка фарси) [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.neoland.ru/klaviatura_farsi.htm.
12. Огласовки в арабском письме [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [wikipedia.org/wiki/Огласовки в арабском письме](http://wikipedia.org/wiki/Огласовки_в_арабском_письме).
13. Онлайн словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://medeniye.org/lugat/>.

Покровская И. Л., Эмирамзаева А. С. Этапы становления и развития крымскотатарского языка

Аннотация. Крымскотатарский язык формировался в течение нескольких столетий в два этапа: старокрымскотатарский – с XIII–XV ст. и среднекрымскотатарский – с XV–XX вв. Сверхмощное влияние на язык наблюдалось со стороны арабского языка, затем – османского и других тюркских языков. Статья посвящается вопросу формирования и становления крымскотатарского языка, большое внимание уделено алфавиту. Выделены и проанализированы фонетические, морфологические особенности крымскотатарского языка (qırımtatar tili).

Ключевые слова: крымскотатарский язык, письменность, фонетические, морфологические особенности, лексико-семантические изменения.

Emiramzayeva A., Pokrovska I. Stages of formation and development of the Crimean Tatar language

Summary. The ancient Crimean Tatar language was formed for several centuries, namely in two stages: the Old from the XIII – XIV centuries. And Middle in the fifteenth and twentieth centuries. Excessive influence on the language was from the Arabic language, later – also from other Turkic languages, and the latest five centuries from the Ottoman Turkish language. The article is devoted to the issue of forming the Old Crimean Tatar language during these stages. High attention is paid to the alphabet. The phonetic, morphological features of the Old Crimean Tatar language (eski qırımtatar tili) are highlighted and analyzed.

Key words: Old and Middle Crimean Tatar language, written language, phonetic, morphological features, lexical and semantic changes.

Zhaboruk O. A.,*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor of the department of English Grammar
Odessa I. I. Mechnikov National University***Zhaboruk I. A.,***Candidate of Philological Sciences Associate Professor of the Department
of Germanic Philology and Methods of teaching of foreign Languages
South Ukraine National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*

THE GRAMMATICAL CONTENT AND USE OF THE PROGRESSIVE TENSES IN MODERN ENGLISH (LINGUODIDACTIC ASPECT)

Summary. Is dedicated to the 100-th anniversary of an outstanding grammarian of our time, founder of Odessa grammatical school, A. Korsakov. His ideas are still alive and remain topical. In the article we have made an attempt of linguodidactic reconsideration of the theoretical heritage of prof. A. Korsakov, namely his theory of aspect, suggested by him in the 70-ies of the previous century.

Key words: aspect, linguodidactics, model, frequency, aspectual forms.

This article is dedicated to the 100-th anniversary of prof. A. Korsakov (November, 1916) – an outstanding linguist and a talented lecturer. His most significant work “The Use of Tenses in English”, published about 50 years ago, in the late 60-ies, is still in demand. Despite numerous attempts to penetrate into the essence of this phenomenon, it still remains the most fundamental work on the English tenses ever written. Furthermore – it is a model of linguistic research. Based on the enormous corpus of about 50 000 examples collected consecutively – which is a rather rare occurrence, theoretically it presents a unique combination of two philosophical trends: the neo-positivistic approach of the American descriptivism and the materialistic dialectics – an approach not only remarkable in his days but also worth being made a note of by a linguist at present.

The article below is an anniversary one. It touches upon the problem of the English aspect as it has been worked out by prof. A. Korsakov [6]. In doing this we lay special emphasis on the linguodidactic side of A. Korsakov’s theory – and this is our own contribution. The reason for this is that, acknowledged theoretically by all, the principle of linguodidactics, which sets forward high demands to the linguistic content and scientific quality of the material delivered, is often ignored in practice. This is especially characteristic of foreign language teachers who, paying much attention to other aspects of teaching, give very little thought, if any, to the linguistic quality of the material presented. In this they wholly rely on books, being unaware that most of what the latter suggest is scientifically not grounded, not to say wrong. Naturally, this makes the process of teaching much less effective than it could possibly be. Another reason for our turning to linguodidactics are the numerous learners of English whose native tongues don’t possess progressive tenses (as the Ukrainian language, for instance) and for whom, as the practice shows, it is rather difficult to understand why and when they should be used. Hence **the aim** of the article is to reveal from within the interdependency between the linguistic content of the material in question and its best possible way of its presentation. Each grammatical issue in our article is supplied with methods of teaching commentaries.

Proceeding from the statistics on tenses and aspect given by prof. A. Korsakov and relying on our long-term practical experience we recommend to take up the topic of aspect after the learners have gone through the system of the indefinite and perfect tenses (according to A. Korsakov – the system of absolute and anterior tenses [6, p. 14–16]. This order of succession is called forth not only by the much lower frequency of occurrence of the progressive tenses compared with the non-progressive ones but also by the fact that the progressive tenses never occur in their pure form, as is the case with the Indefinite and Perfect tenses, but blend with the latter. That is why to grasp the nature of the aspect is much more difficult than that of the tense. So to understand what the aspect is one has first to know what the tense is. The suggested order is much more scientifically justified than the one presented in most of manual on grammar, where the aspect is not treated as a separate grammatical topic based on the category of tense, but where aspectual forms simply alternate with the tense forms [25, p. 1; 1, p. 332, 38, 40–50; 5, p. 159–171; 2 p. 3–7].

Another method of teaching recommendation is that the presentation of the theory of aspect should be carried out in five strictly outlined stages (portions of material). Let us dwell upon each stage in detail.

The first stage includes the explanation of the general notions: the difference between tense and aspect. The tense is a grammatical category which implies the set of forms denoting time relationships. The term aspect is understood as a system of oppositions of different verbal forms referring to different modes of action. In the English grammar aspect is the opposition of the forms –ing₀ // –ing denoting *the speed of the development of the process in time* [6, p. 11]. As such it could be treated as a specific *measure of time*, which makes it closely related to the category of tense. That explains the fact of blending by linguists of the two categories in the morphological boundaries of the English verb.

We believe that here it would be appropriate to draw the attention of the students to *the cognitive value* of this grammatical category. The category of aspect is not only a matter of linguistics or a matter of practical mastering of the language but is also a specific means of understanding the objective reality in quite a new, unaccustomed way, typical of a nation, namely – the English nation.

The second stage implies the use of visual aids, namely, *The Frequency Table of the English Tense and Aspect Forms*, which should be commented on with the focus on the progressive tenses. The comments should be made by students with the help of the teacher.

The Frequency Table of the English Tense and Aspect Forms is given below. *The Table* is compiled by on the bases of statistics taken from A. Korsakov's manual and the works by his postgraduates [6, p. 51, 52], [8, p. 28; 10, p. 12]. It presents the frequency of tense and aspect forms in narration, dialogue speech and technical literature. The basis of comparison is narration. Therefore the tense and aspect forms are listed in order of their decreasing frequency in narration. Besides the traditional names we also give the names, suggested by A.K. Korsakov (table 1).

Judging by the Table the aspectual forms ("the progressive tenses") are used by the Englishmen much less frequently than the indefinite and perfect tenses: from about two and a half to less than one percent. The exception is the present progressive which makes up 7.3% in dialogue speech. The second frequent tense is the past progressive tense. It is registered in 2.5% in narration and 1.4% in dialogue speech. The rest three tenses are used extremely rarely- in less than one per cent each. The future perfect progressive exists only theoretically and is practically never used by Englishmen.

This fact of the rare occurrence of the progressive tenses is unfortunately ignored by most grammar manuals [1, p. 9], especially secondary school exercise books, which make emphasis in the material delivered precisely on the progressive forms at the expense of the frequently used tenses. What concerns the present progressive form it should be practiced mostly on extracts from dialogue speech, which is a natural sphere of its occurrence. Our methods of teaching recommendations are especially important for secondary school teachers, who waste much time and efforts on training tense and aspect-forms that are practically out of use.

The third stage is focused on the morphological and syntactic paradigm of the progressive tenses. This material is allotted much space to in all grammar books. The task of the teacher therefore is only to outline the items that should be paid special attention to. They are: affirmative, negative and interrogative forms of the pro-

gressive tenses; full and contracted variants of these forms; spelling variations before "-ing".

It would be also important to stress that all the changes in the morphological paradigm of the progressive tenses are caused by the changes of the auxiliary "to be", the "-ing-element" being unaltered.

The fourth stage is devoted to the grammatical content of the Progressive tenses in opposition to the non-progressive ones. It is the most important and at the same time the most complicated one. The grammatical content is covered by four semantic models [6, p. 21–35].

Before passing over to presenting the models we would like to make one reservation: the models given below are illustrated with the simplest examples. This is necessary to make the explanation as clear as possible. The analysis of the examples from the original sources should be given later – only after the students have understood the models perfectly.

The verbal presentation of the models is supplemented with their graphic variants.

Model I: the non-progressive tenses represent *verbal processes with emphasis on their limits*, while the progressive ones represent *verbal processes in their development*.

Graphic representation of M I: [V] // VVV

The peculiarity of this model lies in the fact that it corresponds to the Ukrainian *perfective and imperfective aspects* (in the past and future time spheres). That is why we recommend to begin with the explanation of Model I by opposing examples of the past indefinite and the past progressive tenses (the future indefinite and the future progressive ones). The examples should be translated into Ukrainian [6, p. 21].

Examples:

He opened his eyes // He was opening his eyes.

(Він відкрив очі) // (Він відкривав очі).

Cf.: He opens his eyes // He is opening his eyes.

Table 1

The Frequency Table of the English Tense and Aspect Forms

№	The name of the tense	The form	Relative frequency		
			Fiction		Technical literature
			narration	dialogue	
1.	Past Indefinite <i>Past Static</i>	lived, went	57.2	22.0	18.0
2.	Present Indefinite <i>Present Static</i>	lives, goes	25.5	58.7	70.2
3.	Past Perfect <i>Beforepast Static</i>	had lived, gone	5.2	—	0.2
4.	Present Perfect <i>Beforepast Static</i>	have/has lived, gone	3.8	9.8	8.1
5.	Future Indefinite <i>Future Static</i>	shall/will live, go	3.0	—	2.0
6.	Past Progressive <i>Past Dynamic</i>	was/were living, going	2.4	1.4	0.16
7.	Present Progressive <i>Present Dynamic</i>	am/is/are living, going	1.9	7.3	1.16
8.	Present Perfect Progressive <i>Beforepresent Progressive</i>	have/has been living, going	0.2	0.8	0.04
9.	Past Perfect Progressive <i>Beforepast Dynamic</i>	had been living, going	0.17	—	—
10.	Future Progressive <i>Future Dynamic</i>	shall/will be living, going	0.06	—	0.04
11.	Future Perfect <i>Beforefuture Static</i>	shall/will have lived, gone	0.002	—	—
12.	Future Perfect Progressive <i>Beforefuture Dynamic</i>	shall/will have been living, going	—	—	—

(Він відкриває очі) ≠ (Він відкриває очі).

He closed his eyes // He was closing his eyes.

He took off his coat // He was taking off his coat.

He jumped from the fence // (while) he was jumping from the fence.

Since some grammarians associate the grammatical meaning of the progressive tenses with duration of the processes in time (from here is another name of them – the “continuous tenses”) ask the students to perform the actions mentioned in the above examples in order to see if *opens* really differs in duration from *is opening*, etc.

Model II: the non-progressive tenses represent *processes as a relatively static feature* or a *static relationship* characteristic of them, while the progressive represent *processes in their development* (exactly as in Model I).

Graphic representation of M II: F; R // VVV

a) General processes: not pinned up to the moment of speech (not going on at the moment of speech):

Examples:

1. They teach English. // They are teaching English.

2. He paints portraits // He is painting portraits.

3. He plays football // He is playing football.

(Model I is out of question as the above processes are represented as non-terminative: He taught English → Він викладав англійську // He was teaching English → Він викладав англійську).

Here we may come across the difficulty of the students' not understanding of the fact that the semantics the verbs, besides actions and states, as it usually said in grammar books, also has a shade of the meaning of a feature. The evidence of this is the existence in some languages semantically identical but structurally different utterances: *Він хворіє* (the verb) and *Він був хворий* (verb + adjective) (Ukrainian) *Er hat sich verspätet* and *Er war spät* (German). In the English language, however, there is just one structurally corresponding translation of each of the two utterances that is with the help of the structure “verb + adjective”: *He was ill* and *He was late*. Semantically the latter utterances represent the specific existence of the substance *he* by its property (feature) at a certain moment (period) of time expressed by an adjective *ill* (*late*). From here it follows that *They teach English* could also be understood as *They are teachers of English*. So the answer to “What do they do for living?” could be both: *They teach English* or *They are teachers of English*. The same concerns other examples with the present indefinite: *He paints portraits* (*He is a portraitist*); *He plays football* (*He is a football player*), etc.

Another case is the utterance *They are teaching English*. It could also be an answer to the question “What do they do for living?” In this case we mean that every day they are in the process of performing activities typical of a teacher.

So both answers *They teach English* and *They are teaching English* to the question “What do they do for living?” are perfect English, the difference between them being that by the first utterance we mean that *they are teachers of English* while by the second that *they every day are in the process of performing activities typical of a teacher*. This could be compared to a photograph and a video. Some more examples of Model II:

Why is she so pale?

She smokes hard // – She is smoking hard.

(She is a hard smoker) // (She is often in the process of smoking).

b) “On line” processes: going on or being performed at the moment of speech:

The above mentioned difference in meaning between indefinite and progressive forms concerns not only general processes as in the above examples but also the processes that are going on right now, before the eyes of the speaker.

Examples:

– **What is she doing now?**

– She cooks an omelette // – She is cooking an omelette.

– (She is an omelette cook at present) // (She is in the process of cooking an omelette)

The answer “*She cooks an omelette*” to the question **What is she doing now?** Could also be compared to a photograph of the corresponding situation, while the utterance “*She is cooking an omelette*” to a video. By using the progressive tense you bring the situation to life.

– Look! She dances divinely. // Look! She is dancing with him.

(She is a divine dancer) // (She is in the process of dancing.)

This model is more than any other peculiar of the English language. It represents the specific way the Englishmen reflect in mind the objective reality: statically – as a photograph and dynamically – as a video. The best way to show the difference between the usages of non-progressive and progressive aspect in the analysis of examples where these aspectual forms are used parallel. For example:

Phil lay in stupor. His little hands plucked incessantly at the bed-clothes. He breathed now very quickly, now so slowly that one began to wonder whether he was breathing at all (A. Huxley). In this utterance *He breathed now very quickly, now so slowly* could be transformed into *His breath → was now quick, now so slow* while *whether he was breathing at all* into *→ whether he was doing it at all*.

She was certain that everyone in the ward was noticing how badly she walked. But she was walking – that was the important thing (D. Cusack). In this utterance *how badly she walked* could be transformed into *→ how bad her walk was* while *she was walking* into *→ she was doing it*.

Diana Haddon was at this moment brushing her sleek fair hair before the mirror of her dressing table. She brushed it with a fierce fatigue (T. James).

Diana Haddon was at this moment brushing her sleek fair hair → Diana Haddon was busy brushing her sleek fair hair; she brushed it with a fierce fatigue.

→ That action (the action of brushing; her brushing was that of a fierce fatigue) // was fiercely fatigue.

So as could be seen from the above examples the non-progressive aspect (static) aspect allows the transformation into substantives (gerund, noun), while for the progressive forms such transformation is out of the question. The latter, however, allow the transformation into **be doing; be busy doing smth.**

Bellow we list a number of examples of Model II where the progressive form is practically never used. The reason for that is that it is not possible to imagine these processes in their development. (The list of examples could also be given after the teacher has explained Model II, at the end of it).

The column stands 17 feet high. → The column is 17 feet high.

The shoes fit me perfectly. → The shoes are my size.

The clock says five. → The time is five.

Model III: the non-progressive tenses represent the verbal processes as a relatively static feature (or a relationship), exactly as in Model II, while the progressive tenses represent it as a changing feature (relationship) in respect to the anterior or posterior period of time.

Graphic representation of M III: F; R // F_(t1-t2); R_(t1-t2)

Examples:

1) *He's as thin as bone. He hardly eats a bit (Th. Wolfe)* He is a poor eater (no changes are implied.) // *"You're not eating very much", she commented as she saw his ribs beginning to arc through the skin (I. Stone)* He was a good eater before, now he is a poor eater. His appetite has undergone certain changes.

2) *He talks charmingly. Dances divinely. //When a baby begins to talk, he at first uses single words. Later on <...> he puts words together. Soon he is talking fluently (A. Strong).*

3) *"I teach and do the Appeals work, that's all" (A. Maltz) // "Pete, I often think of what your dad used to tell me about teaching. Now I'm teaching myself, I see what he meant" (J. Updike) [6].*

Analysis by Model II in these cases is out of the question as you can't observe any changes taking place before your eyes. The changes which are implied in these utterances appear as a result of your comparing the two states of the person – before and after something have happened to him. It is so as if you were comparing the two photographs and by comparing them you come to a certain conclusion as to the changes in the characteristic features of the person. You define the tendency of those changes (in the appearance of the person) by using the progressive form. The same concerns relationship processes:

Examples:

Another complete castle before you... with its eight enormous round towers which still stand (Th. White) No signs of ruination → // *The castle is still standing, and you can see its lovely ruined walls with ivy on them (Th. White)* One can observe signs of ruination. [6]

Model IV concerns only relationship-processes that are **transitory** by nature.

By Model IV the non-progressive tenses represent verbal processes without emphasis on their transitory nature, while the progressive ones, on the contrary, lay special emphasis on it. In Model IV, the same as in Model II, the choice of the aspectual form is subjective: in most cases it is a matter of a speaker.

Graphic representation of M IV: R_{tr} // R_{tr}

Examples:

1. *"A plain wooden chair with a homely round back stood at the foot of the bed, and a fairly serviceable broom was standing in one corner" (Th. Dreiser).* (Without emphasis on their transitory nature of the spatial relationship between the chair and the bed).

2. *"May I at least get my hat? It hangs on the peg opposite to us" (Ch. Dickens) // Take my waterproof to lie on: it is hanging up in the hall (B. Shaw).*

(Without emphasis on their transitory nature of the spatial relationship between the hat and the peg //with emphasis on their transitory nature of the spatial relationship between the waterproof and the place (the piece of furniture) it hangs on).

Comparing the cases of the aspectual oppositions covered by Model III and Model IV, we see that in the sentence "A chair stands near the window" (Model IV) the progressive form is much more probable than in the sentence "The house stands on the hill" and "The picture hangs on the wall" (Model III). That is explained by the fact that the process represented in the first sentence is transitory by nature, while the processes of the two last sentences are not. In the last two sentences the progressive form, though possible, is much rarer than the non-progressive one. The transitory nature of the processes covered by Model IV makes it possible for the speaker to use the two aspectual forms parallel (equally frequent).

Graphic representation of the Models:**M I:** [V]// VVV**M II:** F; R // VVV**M III:** F; R // F_(t1-t2); R_(t1-t2)**M IV:** R_{tr} // R_{tr}**Where:**

V – a verbal process;

/V/ – a verbal process with its limits emphasized;

VVV... – a verbal process in its progression;

F – feature expressed by a verb in a context;

R – relationship expressed by a verb in a context;

tr- transitory;

tr"- transitory emphasized.

In the fifth stage we summarize the grammatical material. The students with the help of the teacher try to reduce the semantics of the four models to one essential semantic opposition between the non-progressive and progressive tenses. The conclusion will be as follows: the non-progressive tenses represent verbal processes **in the static way**, while the progressive tenses – **in the dynamic**. In conformity with this we, following A. Korsakov, suggest new names to the tenses: the non-progressive tenses should be called **static tenses**, the progressive ones – **dynamic tenses**. (The present indefinite tense → the present static tense; the present progressive → the present dynamic tense).

Finally, the teacher helps the students **to define the grammatical meaning** of the tenses with regard to their aspectual oppositions (e.g.: the grammatical meaning of the present static tense is the mental present of the speaker represented as relatively statistically // the grammatical meaning of the present dynamic is the mental present of the speaker represented as relatively dynamicaly) [6, p. 60, 95].

Below we will analyse some uses of the dynamic tenses from the standpoint of the suggested theory of aspect on the examples taken from the original sources. For this purpose we recommend for the teacher to take the text which the students have already read. Here we analyse the utterances taken from the English fairy tale "The Tulip Pixies" [11, p. 34–36]. First of all we suggest the students to analyse the use of the dynamic tenses in the fairy tale in general (their relative frequency, forms, etc. See: Stage I and Stage III.) Then we analyse each case of the dynamic tenses separately.

E.g.: *Then she got out of bed and peered from the window. There below her in the moonlight all the tulips in their shining colours were waving their heads in tune with the sweet music. It seemed as though they were singing too.*

From the context it is clear that the process is represented in its development. The old woman was observing it from the window in detail, in motion (VVV...).

This means that the use of the dynamic tense in this case could be explained either by Model I or by Model II. To find out by which model exactly we substitute the form "were waving" for "waved" and analyse the semantics of the two sentences by translating them into Ukrainian [9, p. 243] and then by comparing them. As a result we get the same translation of both: *Тюльпани коливали голівками в такт до солодкої музики*. The translation shows that despite the substitution of the dynamic form by the static the process remains non-transitive which makes Model I out of the question. So the conclusion is: the use of the dynamic form in this case could be explained by Model II only.

e.g.: *"They are lulling their babies to asleep, I do declare", said the old woman delighted. "Ssh, yes, dear soul, I see them now.*

The pixie babies are fast asleep and there go the pixie folk themselves to dance in the meadow grass”.

This process is also represented in its development. The old woman observes it stage by stage, in detail. That means that this case of the dynamic tense falls under the first two models (VVV...). To decide exactly under which we substitute the form “*are lulling*” for “*lull*”. This is not enough as the opposition becomes evident only after we have checked it up on the corresponding past forms of the Ukrainian language. That is why we convert “*are lulling*” into “*were lulling*” and “*lull*” -into “*lulled*.” After we have got two parallel English utterances with a dynamic and static form in the past we translate them into Ukrainian and compare the semantics of the utterances translated: *заколюсували* // *заколюсали*, respectively. The analysis shows that “*are lulling*” represents the process as a non-terminative one. From here it follows that this case falls under Model I.

“*You shouldn’t be gathering they gooseberries out of season*”, *the neighbour warned him (the new tenant)*. The usage of the continuous form in it implies the changes that are going to be introduced in the garden by the new tenant which appeared in the house after the old lady’s death. To put it in other words – a more or less stable **relationship** between *gooseberries* and *the time of their gathering* observed strictly by the old lady is soon going to be ruined). Being a relationship process this case falls under Model III. The same concerns the utterance “*Surely, you won’t be digging up they tulips?*”. The permanent **relationship** between *the bed-flower* and *tulips* is also under the threat of ruination. The utterances “*What be you putting in?*” and “*I be putting a bed of parsley, if you must know*”, however, are cases of Model I. The speaker implies that he will be soon in the process of doing it (be busy doing it). This is proved by the terminative and non-terminative meaning of the static and dynamic forms. Cf.: *What will you put in?* // *What will you be putting in?* (*Що ти посадиш?* // *Що ти будеш садити?*)

The suggested way of presentation of the category of aspect, on the one hand, is scientifically more grounded, and as such, more reliable. On the other, it makes the process of teaching more effective and economical by excluding from it a number of cases of low frequency that are usually wasted much time on under the traditional approach.

References:

1. Alexeyeva I. Theoretical Grammar Course of Modern English / I. Alexeyeva. – Vinnytsya : Nova Knyha, 2007. – P. 327.

2. Evans V. New Round-Up. English Grammar Practice. Student’s Book / V. Evans, J. Dooley. – Pearson Education Limited, 2011. – P. 256.
3. Gordon E. A Grammar of the Present-Day English / E. Gordon, I. Krylova. – М. : Высшая школа, 1985. – P. 236.
4. Kaushanskaya V. A Grammar of the English Language / V. Kaushanskaya. – L. : Prosveshcheniye, 1967. – P. 319.
5. Karaban V. Practical Grammar of English. Vol. I / V. Karaban, L. Chernovaty. – Вінниця : Нова книга, 2005. – С. 275.
6. Korsakov A. The Use of Tenses in English / A. Korsakov. – К. : Вища школа, 1978. – С. 251.
7. Quirk R. A University Grammar of English / R. Quirk. – М. : Высшая школа, 1982. – С. 391.
8. Тарасова В. Ситуативное употребление перфектных форм настоящего времени в современном английском языке : дис. канд. филос. наук / В. Тарасова. – Одесса, 1980. – С. 164.
9. Харітонов І. Теоретична граматики англійської мови / І. Харітонов. – Вінниця : Нова книга, 2008. – С. 352.
10. Ципенко Л. Реализация глагольной парадигмы в английском научно-техническом тексте / Л. Ципенко. – Одесса, 1987. – С. 16.
11. Folk Tales of the British Isles. – М. : Raduga Publishers, 1987. – 368 p.

Жаборюк О. А., Жаборюк І. А. Граматичне значення т. зв. «продовжених часів» у сучасній англійській мові

Анотація. Стаття присвячена 100-річному ювілею видатного граматики сучасності, засновника Одеської граматики школи А.К. Корсакова. Його надбання живуть донині й не втратили своєї актуальності. У статті робиться спроба лінгводидактичного переосмислення теоретичного спадку вченого, зокрема запропонованої ним у 70-х рр. минулого століття теорії аспекту в сучасній англійській мові.

Ключові слова: аспект, лінгводидактика, модель частотності, видно-часові форми.

Жаборюк Е. А., Жаборюк И. А. Грамматическое значение т. н. «продолженных времен» в современном английском языке

Аннотация. Статья посвящена 100-летию юбилею выдающегося грамматиста современности, основателя Одесской грамматической школы А.К. Корсакова. Его идеи живы и поныне и до сих пор не утратили своей актуальности. В статье сделана попытка лингводидактического переосмысления теоретического наследия ученого, в частности предложенной им в начале 70-х гг. прошлого столетия теории аспекта в современном английском языке.

Ключевые слова: аспект, лінгводидактика, модель, частотность, видно-временные формы.

Захарова Н. О.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри німецької мови
та літератури з методикою викладання
Криворізького державного педагогічного університету

ВПЛИВ ІЗОЛЯНТІВ НА ПРАГМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЕГМЕНТОВАНОГО ВИСЛОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ)

Анотація. Статтю присвячено вивченню прагматичних особливостей сегментованих висловлень, тема яких супроводжується ізолянтами. Метою подібного аналізу є визначення додаткових відтінків значень порівняно із сегментованим висловленням, де ізолянт у складі теми відсутній.

Ключові слова: сегментоване висловлення, тема, рема, ізолянт, прагматика.

Постановка проблеми. Мова є необхідною людині не лише для обміну інформацією або для набуття нових знань, вона слугує засобом передачі певних емоцій і почуттів. Часто емоційний стан мовця виражається не лише лексично чи інтонаційно, але й за допомогою спеціальних емпатичних синтаксичних конструкцій, що є специфічними для кожної окремої мови. Так, однією з експресивних синтаксичних конструкцій французької мови вважається сегментоване висловлення (*phrase segmentée*, або *disloquée*), прагматичне значення якого представляє об'єкт нашого дослідження. Експресивність таких конструкцій забезпечується насамперед завдяки структурному оформленню, проте існують сегментовані висловлення, тематичний компонент яких супроводжується спеціальними словами, так званими ізолянтами. Прагматичні особливості подібних сегментованих конструкцій є предметом нашої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до вивчення сегментованих висловлень з'явився ще на початку ХХ ст. завдяки дослідженням французького лінгвіста Ш. Баллі, який уперше визначив сегментоване висловлення як окремий тип синтаксичної конструкції. Його послідовники (В. Вартбург, П. Цумтор, В. Гак, О. Андрієвська, С. Реферовська, А. Васильєва) заклали основи для досліджень сучасних науковців, серед яких варто відзначити Ф. Гаде, О. Новаковську, М. Бласко, П. ле Гоффік, Е. Пелле. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених аналізу сегментованих висловлень, прагматичне значення конструкцій з ізолянтами є недостатньо висвітленим, що обумовлює актуальність роботи.

Мета статті – визначити особливості відтінків значень, що їх набувають сегментовані висловлення, тема яких поєднується з ізолянтами. Досягнення поставленої мети видається можливим шляхом порівняльного аналізу сегментованих висловлень з ізолянтами та без них у семантико-прагматичному аспекті, на основі чого маємо змогу визначити додаткові відтінки значень, що виникають у разі комбінування теми з ізолянтами.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на неоднозначність інтерпретації сегментованого висловлення, зауважимо, що в нашій роботі сегментоване висловлення розуміється як бінарна конструкція, де сегмент-тема відокремлюється від рема-

тичної частини інтонаційно (пунктуаційно) і характеризується мобільністю позиції відносно неї. При цьому тема репрезентується в ремі у формі займенника-субститути, що відтворює її граматико-синтаксичну функцію, забезпечуючи цілісність реми:

Cette écharpe, je l'ai portée tout l'hiver (6, p. 188).

Залежно від позиції тематичного компонента відносно рема-тичної частини науковці (О. Андрієвська, В. Гак, П. ле Гоффік, О. Новаковська, С. Реферовська) визначають два основні структурні типи сегментованих висловлень: репризу, коли відокремлена тема займає препозицію відносно реми, й антиципацію в разі постпозитивної теми.

Зазначимо, що певний структурний тип обирається мовцем залежно від поставленої комунікативної задачі, його суб'єктивної інтерпретації змісту висловлення. Під комунікативною задачею ми розуміємо не лише бажання мовця висловити власну точку зору, але й вплинути на співрозмовника.

Вважається, що під час вибору структурного типу репризи мовець має на меті: а) привернути увагу співрозмовника до певного поняття, особи, ознаки, дії. Це основне значення такої конструкції; б) використати тему як зв'язну ланку між попереднім і наступним висловленням, тим самим забезпечуючи зв'язність дискурсу; в) у деяких випадках протиставити двох осіб або дві події:

а) *«La confiance, il faut aussi la mériter, dit Héloïse. Ça n'est pas un cadeau du bon Dieu»* (2, p. 239);

б) *«Je ne pus y distinguer rien d'autre qu'une petite forêt d'oliviers et d'amandiers, qui mariaient leurs branches folles au-dessus de broussailles enchevêtrées: mais cette forêt vierge en miniature, je l'avais vue dans tous mes rêves, et, suivi de Paul, je m'élançai en criant de bonheur»* (7, p. 109);

в) *«Sans l'heureux événement, vous seriez sur le départ, surtout Félix, parce que toi, ma Césarine, tu seras toujours la bienvenue ici»* (3, p. 196).

У разі антиципації основна сила виділення скерована на самі висловлення (рему) і насамперед на предикат або залежні від нього слова. Останнє особливо помітно там, де є складений іменний присудок [3, с. 12]. У таких конструкціях завжди присутній елемент оцінки, що ще більш експліцитно виражає афективну природу сегментованого висловлення [3, с. 14]. Коли в сегмент виноситься особовий займенник, то подібно до репризи антиципація зазвичай набуває додаткового відтінку зіставлення:

«Il a de l'expérience et je n'en ai pas, moi!» (4, p. 114).

Наведене вище свідчить, що експресивність сегментованих висловлень обумовлена насамперед їхньою структурою, проте певні відтінки значень виникають залежно від форми самої ві-

докремленої теми. Ще однією особливістю тематичного компонента є його здатність комбінуватися зі спеціальними словами, які називають ізолянтами [5; 8].

До ізолянтів лінгвісти (В. Вартбург, П. Цумтор, С. Реферовська, А. Васильєва) відносять такі вирази: *quant à, pour, en ce qui concerne, pour ce qui est de, pour ma (ta, sa) part*. На думку С. Реферовської й А. Васильєвої, комбінування теми із цими виразами підвищує її формальну незалежність. Іншими словами, ізолянти виключають можливість уживання прийменника перед відокремленим сегментом, що зменшує рівень зв'язності основних синтагм висловлення [5, с. 90]. Уточнимо, що тут мається на увазі прийменник, що відображає тему в корелятивній синтаксичній ролі непрямого додатка або обставини. Крім того, корелятивна синтаксична функція теми не впливає на форму самих ізолянтів, яка залишається незмінною.

Відомо, що тема сегментованого висловлення характеризується мобільністю своєї позиції, однак у разі вживання з нею ізолянта тема втрачає цю властивість. Її місце у висловленні визначається ізолянтом, який має фіксовану позицію, це, як правило, препозиція відносно рематичної частини:

«*Quant à l'Impératrice, elle demeurait assez belle pour que personne pût songer qu'elle prenait de l'âge*» (4, р. 250).

«*Pour sa part, la veuve détestait le théâtre; un lieu de perdition, disait-elle, qu'il valait mieux tenir à l'écart*» (5, р. 118).

«*Pour ce qui est des premiers occupants, les Portugais, on les a oubliés depuis longtemps*» (1, р. 266).

«*Pour moi, je suis devenu un époux respectable et chauve; mais je suis heureux*» (4, р. 263).

Зауважимо, що інколи трапляються випадки постпозиції:

«*Même dans le faubourg Saint-Germain, les dames de la bonne société ne donnaient plus d'ouvrage comme autrefois; pour le moment, le clergé soutenait, quant à lui, le travail des brodeuses, mais là encore, il fallait pleurer pour en avoir*» (5, р. 97).

«*Je n'ai, quant à moi, hérité que de son caractère enjoué*» (3, р. 119).

Лінгвісти В. Вартбург і П. Цумтор [8] наголошують на відмінності, що існує між наведеними вище ізолянтами. Вона полягає в особливостях їх уживання в мовленні. Усі ізолянти перекладаються українською мовою як «що стосується, відносно, щодо», проте вони не завжди можуть взаємозамінятися. Зокрема, *quant à* використовується в письмовому мовленні й характеризує більш офіційний стиль, тоді як *pour* є ознакою розмовного стилю. Крім того, аналіз корпусу прикладів дає змогу визначити відмінності між ізолянтами за такими критеріями: морфологічне вираження теми, узгодження теми й ізолянта, прояв корелятивної синтаксичної функції теми. Так, для *quant à* і *pour* морфологічне вираження теми не має суттєвого значення, оскільки вони комбінуються з усіма можливими темами:

«*Et pour l'Impératrice, laisse-la donc en paix, pauvre femme*» (4, р. 398);

«*Pour moi, je ramassai le pied coupable, et je constatai avec plaisir que sa longue rupture en biseau promettait une réparation facile*» (Pagnol, GdMP, р. 109);

«*À mon avis, les finances de Thanathos ne sont pas nettes. Quant à celles du club de bridge, où des sommes folles s'échangent autour des tapis verts, n'en parlons pas!*» (3, р. 230);

Натомість *pour ce qui est de* і *en ce qui concerne* використовуються лише з темою, вираженою іменником (номінальною групою):

«*Et pour ce qui est de la Princesse, elle ne l'aimait pas*» (4, р. 317).

«*En ce qui concerne Frédéric Profit, a repris Charles, je tiens à te féliciter de l'avoir laissé tomber*» (2, р. 74).

Що стосується ізолянта *pour ma part*, то до нього взагалі не приєднується жодна тема. Вочевидь, цей зворот сам виступає темою, а присвійний займенник у його складі змінює форму залежно від роду й числа референта:

«*Pour ma part, j'aurais envie d'avancer très timidement le fait que l'accomplissement intellectuel de Jeannette – après tout exceptionnel – réquerait une tension intérieure permanente, un stress aiguillonné par une volonté inflexible, quasi obsessionnelle, qui pourraient être le signe d'un état profondément névrotique*» (5, р. 417–418).

«*Pour sa part, la veuve détestait le théâtre; un lieu de perdition disait-elle, qu'il valait mieux tenir à l'écart*» (ibid, р. 118).

Крім *pour ta part*, лише *quant à* узгоджується з темою, вираженою іменником (номінальною групою) у роді й числі, що проявляється у формі прийменника *à*. Так, у чоловічому роді *à* змінюється на *au*, а в множині – на *aux*:

«*Quant au cousin Louis, je n'y ai pas songé une fois en trente-et-un ans. Je veux dire de 1934, où je l'ai vu en passant à mon retour de Java, jusqu'à aujourd'hui, dans cet octobre brûlant de 1965...*» (1, р. 76).

«*Quant aux gens vraiment riches, ils déposaient leur avoir chez un notaire, voire un établissement spécial appelé «banque»*» (5, р. 314).

Нагадаємо, що корелятивна синтаксична функція теми не впливає на форму ізолянта. Ця функція теми може бути визначена лише завдяки формі прономінального субститути теми. Порівняймо два висловлення з ізолянтом *quant à*, де перше виявляє сегментацію підмета, а друге – прямого додатка:

«*Quant aux soixante francs qu'on lui faisait miroiter pour la suite, ils lui parurent un vrai pactole!*» (5, р. 250).

«*Quant à l'amour précisément, il ne l'avait jamais rencontré, ni chez les autres, ni pour lui-même*» (4, р. 219).

У наведених прикладах ніщо не підказує корелятивну синтаксичну функцію теми, проте наявність прономінального субститути забезпечує однозначну інтерпретацію висловлення.

Незважаючи на перераховані відмінні риси сегментованих конструкцій з різними ізолянтами, спільним для цих висловлень є їхнє прагматичне значення. За словами В. Вартбурга й П. Цумтора, функція ізолянтів полягає у відокремленні компонента висловлення з метою привернення до нього уваги слухача [8, с. 174]. Найчастіше ізолянти вживають, коли треба підкреслити зміну ходу думок мовця [8, с. 174]. Отже, основна мета ізолянтів – підкреслити або позицію певної особи (осіб), або певну подію, явище:

«*Le rire d'Yves, c'était le prénom du gardien, résonna si fort que deux moineaux abandonnèrent leur branche pour s'enfuir à tire-d'aile. Quant à moi, je partis tête basse, mains dans les poches, à l'autre bout de la cour*» (6, р. 25).

Крім того, комбінування теми з ізолянтами передає протиставлення, яке може мати як експліцитний (а), так і імпліцитний (б) характер:

а) «*Mon père allait souvent au village pour «les commissions» ou dans la colline pour herboriser; quant à l'oncle Jules, il passait en ville trois jours par semaine, car il n'avait que vingt jours de vacances, et ils les avait répartis sur deux mois*» (7, р. 119);

б) «*Quant au reste du voyage, je ne m'en souviens plus. Allongé à mon aise et bercé par la route, je sombrai dans un profond sommeil*» (6, p. 200).

У другому висловленні протиставлення імпліцитне, оскільки перша частина подорожі протиставляється другій, хоча в попередньому контексті перша частина не описується.

Отже, наведені приклади свідчать, що сегментовані висловлення, тема яких поєднується з ізолянтами, передають два основні відтінки значень: акцентування уваги та протиставлення.

Висновки. Проведений аналіз сегментованих висловлень, тема яких ужита без ізолянта, і тих, де тема супроводжується ізолянтами, свідчить, що відтінки значень обох конструкцій практично ідентичні. Проте, на нашу думку, наявність ізолянта може сприйматися як подвійна акцентуація теми, оскільки ізолянти чіткіше, ніж просто відокремлення теми, підкреслюють позицію мовця, про що свідчить аналіз прикладів. При цьому наявність ізолянтів, як правило, обмежує вибір мовця з погляду мобільності теми, обумовлюючи необхідність використання конструкції з репрізою. Отже, ізолянти не наділяють тему додатковими відтінками значень, а лише підсилюють наявні.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в поглибленому аналізі стилістичних відмінностей між самими ізолянтами.

Література:

1. Андриевская А. Синтаксис современного французского языка / А. Андриевская. – К. : Вища школа, 1973. – 204 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М. : Изд. Иностран. Литер., 1955. – 416 с.
3. Васильева А. О смысловых особенностях расчлененного предложения / А. Васильева // Современный французский язык. Ученые записки. Т. 212. – Ленинград, 1959. – С. 5–19.
4. Гак В. Теоретическая грамматика французского языка / В. Гак. – М. : Добросвет, 2000. – 832 с.
5. Реферовская Е. Теоретическая грамматика французского языка. Ч. 2. Синтаксис простого и сложного предложений. (На фр. яз.) : [Учебник по курсу теорет. грамматики фр. яз. для студентов интов и фак. иностр. яз.] / Е. А. Реферовская, А. К. Васильева. – М. : Просвещение, 1983. – 334 с.
6. Goffic P. le Grammaire de la phrase française / P. le Goffic. – Paris : Hachette, 1993. – 592 p.

7. Nowakowska A. Thématization et dialogisme: le cas de la dislocation / A. Nowakowska // Langue française. – 2009. – № 163. – P. 79–98.
8. Wartburg W. Précis de syntaxe du français contemporain / W. von Wartburg, P. Zumthor. – Berne : Éditions Francke, 1973. – 400 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

9. Aragon L. Blanche ou l'oubli / L. Aragon. – Paris : Gallimard, 1971. – 596 p.
10. Boissard J. Moi, Pauline / J. Boissard. – Paris : Fayard, 1981. – 252 p.
11. Boissard J. Bébé couple / J. Boissard. – Paris : Fayard, 1997. – 283 p.
12. Clément C. La valse inachevée / C. Clément. – Paris : Calmann-Lévy, 1994. – 525 p.
13. Duneton C. La Dame de l'Argonaute / C. Duneton. – Mesnil-sur-l'Estrée : Éditions Denoël, 2009. – 450 p.
14. Levy M. Le voleur d'ombres / M. Levy. – Paris : Éditions Robert Laffont, 2010. – 280 p.
15. Pagnol M. La gloire de mon père. Souvenirs d'enfance. T. 1 / M. Pagnol. – Paris : Pastorelly, 1993. – 250 p.

Захарова Н. А. Влияние изолянтов на прагматическое значение сегментированного высказывания (на материале французского художественного дискурса)

Аннотация. Статья посвящена изучению прагматических особенностей сегментированных высказываний, тема которых сопровождается изолянтами. Цель анализа – определить дополнительные оттенки значений по сравнению с сегментированными высказываниями, в составе тематического компонента которых изолянт отсутствует.

Ключевые слова: сегментированное высказывание, тема, рема, изолянт, прагматика.

Zakharova N. The impact of isolants on the pragmatic meaning of the segmented sentence (on the basis of French fiction discourse)

Summary. The present paper focuses on the study of pragmatic features of segmented sentences where the theme is combined with an isolant. The goal of the analysis is to determine additional shades of meaning in comparison with segmented sentences without isolants.

Key words: segmented sentence, theme, rheme, isolant, pragmatics.

*Карпусенко М. В.,
старший викладач кафедри
ділової іноземної мови та перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

*Карпусенко Н. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології та перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ У США (НА ПРИКЛАДІ Д. ТРАМПА І Х. КЛІНТОН)

Анотація. На прикладі Х. Клінтон і Д. Трампа у статті розглядаються комунікативні стратегії й тактики, які вживаються кандидатами на президентських дебатах у США. Наводиться аналіз стратегій залежно від спрямованості, а також аналіз тактик реалізації цих стратегій з акцентом на професійні або моральні якості учасників.

Ключові слова: політичний дискурс, президентські дебати, комунікативні стратегії, комунікативні тактики.

Постановка проблеми. Президентські дебати є невід'ємною частиною життя демократичного суспільства. Демократія в США має давні традиції й бере початок у XVII столітті, коли в деяких північноамериканських колоніях священники обиралися, а не призначалися, і мали розповісти про свої плани після обрання. Лише після цього паства голосувала за одного з них [12]. На нашу думку, це можна вважати початком традиції проводити дебати перед тим, як обрати кандидата на посаду, у т. ч. президента країни. Це є важливим для пересічних громадян, адже виборці отримують змогу наочно порівняти програми кандидатів, їхнє вміння відстоювати власні погляди й протистояти тиску з боку опонентів. Ця проблема пов'язана з розбудовою демократичних інститутів у сучасній Україні. З лінгвістичного погляду значущість президентських дебатів полягає у високій мірі невідповідності мовлення учасників, непередбачуваності аргументації опонентів і запитань ведучого. Ця невизначеність дає змогу лінгвісту вивчити мовленнєві особливості кандидата набагато краще, ніж у разі дослідження підготовленого мовлення політиків, наприклад, під час звернень, промов і навіть прес-конференцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти англійського політичного дискурсу вже досліджувалися: когнітивно-комунікативні характеристики (О.В. Горіна), мовностилістичні особливості політичної полеміки (І.В. Лосева), лінгвокогнітивний і комунікативно-когнітивний аспекти формування іміджу президента (М.Б. Тхір), когнітивно-комунікативні аспекти президентського дискурсу Барака Обами (А.А. Прокопенко), аргументативно-сугестивний потенціал складних синтаксичних структур (А.Ю. Понікарьова), інтердискурсивність політичного дискурсу (І.С. Шевченко), тактики ініціації говоріння в електоральному дискурсі (М.Л. Ільченко) [3; 8; 14; 10; 9; 17; 6]. За допомогою системного контент-аналізу було проаналізовано семантичні та прагмалінгвістичні особливості побудови авторами британського парламентського дискурсу, що транслюється через Інтернет (Г.Л. Рябоконь) [13].

Недостатньо дослідженими залишаються синтаксичні та лексичні особливості дискурсу президентських дебатів у США. Зокрема, цікавим є дослідження цих особливостей в аспекті їх уживання для реалізації комунікативних стратегій (далі – КС) і тактик.

Серед науковців, що займалися вивченням КС і здійснювали спробу їх класифікації, слід відзначити дослідження Л.Р. Безуглої, А.Д. Бєлової, С.А. Дацюка, Т. ван Дейка, О.С. Іссєрс, О.С. Селіванової, І.Є. Фролової [1; 2; 4; 5; 7; 11; 15]. За Л.Р. Безуглою, під дискурсивною стратегією комуніканта розуміється когнітивно-прагматична програма спілкування, яка ґрунтується на мотивах комуніканта й визначає характер реалізації комунікативних актів у дискурсі. Дискурсивна тактика комуніканта являє собою спосіб реалізації стратегії, що впливає на вибір ним засобів здійснення комунікативних дій [1, с. 84–85].

Низка досліджень присвячена визначенню комунікативних стратегій в англійському політичному дискурсі, зокрема роботи О.С. Іссєрс, І.В. Лосєвої, Г.Л. Рябоконь, М.Б. Тхіра, О.Я. Чепіль, О.В. Яшенкової [7; 8; 13; 14; 16; 18]. Вважаємо за необхідне більш детально зупинитися на класифікаціях комунікативних стратегій, запропонованих М.Б. Тхіром, І.В. Лосєвою й О.В. Яшенковою, яка виділяє такі комунікативні стратегії політичного дискурсу: самопрезентації, агітаційна, формування емоційного контролю, інформаційно-інтерпретаційна, аргументативна, маніпулювання, дискредитації, нападу, самозахисту [18, с. 168–170]. І.В. Лосєва вважає стратегію самопрезентації основоположною, реалізація її здійснюється за допомогою тактик солідаризації й ототожнення [8, с. 185–187]; серед інших називаються стратегії дискредитації й нападу, аргументативна стратегія, яка реалізується тактиками ілюстрування й акцентування позитивної інформації [8, с. 188]. М.Б. Тхір виокремлює такі комунікативні стратегії, що впливають на формування іміджу президента: стратегія самопрезентації з тактиками ототожнення з американським народом і демонстрації сили [14, с. 159–173], а також стратегія-презентація з тактиками дискредитації опонента, позитивної презентації співвітчизника, прогнозування позитивного майбутнього [14, с. 173–185].

Метою статті є вивчення особливостей реалізації комунікативних стратегій учасників президентських дебатів на прикладі Д. Трампа й Х. Клінтон.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, для кожного кандидата метою президентської кампанії є переконати виборців

голосувати за себе, щоб одержати перемогу. Головним показником успішності чи неуспішності президентської кампанії в цілому й президентських дебатів зокрема є саме перемога в день виборів. Це та мета, заради якої обираються конкретні засоби її досягнення: стратегії й тактики, частиною яких є комунікативні стратегії й тактики. Беручи до уваги проведені дослідження, вважаємо за необхідне розділити комунікативні стратегії, які використовують учасники президентських дебатів, Х. Клінтон і Д. Трамп, на дві групи: стратегії, спрямовані на мовця (далі – СМ) і стратегії, спрямовані на опонента (далі – СО).

Для реалізації СМ можуть бути застосовані такі тактики: тактика доведення власної компетентності (далі – ТК) і тактика ілюстрації власних моральних якостей (далі – ТМ). Для реалізації СО учасники президентських дебатів використовують тактику заперечення компетентності опонента (далі – ТЗК) і тактику ілюстрації негативних (з погляду цільової аудиторії) моральних якостей опонента (далі – ТНМ).

Прикладом реалізації ТК у президентських дебатах може слугувати таке висловлення Х. Клінтон:

“Because I think if we work together, if we overcome the divisiveness that sometimes sets Americans against one another and instead we make some big goals and I’ve set forth some big goals, getting the economy to work for everyone, not just those at the top” [19].

У цьому прикладі вона позиціонує себе як кандидата, який здатен покращити стан економіки в країні.

У наступному прикладі Клінтон демонструє свою близькість до кожного громадянина та здатність зрозуміти простого виборця:

“I hope we will all come together in this campaign. Obviously I’m hoping to earn your vote, I’m hoping to be elected in November and I can promise you I will work with every American” [19].

Трамп, використовуючи цю тактику, намагається продемонструвати виборцям здатність змінити ситуацію в країні за багатьма напрямками:

“We’re going to make great trade deals, we’re going to have a strong border, we’re going to bring back law and order” [19].

Уживаючи займенник «we», він ототожнює себе з американським народом і заявляє про наявність своєї «команди».

Трамп уміло поєднує декілька тактик в одному висловленні: він звинувачує своїх опонентів у бездіяльності та вказує на свої здібності сприяти покращенню умов життя етнічних меншин:

“But I want to do things that haven’t been done, including fixing and making our inner cities better for the African-American citizens that are so great and for the Latinos, Hispanics, and I’m looking forward to doing – it’s called make America great again” [19].

Підтверджуючи свої професійні здібності, Клінтон заявляє про своє вміння працювати з матеріалами, що становлять державну таємницю:

“I take classified materials very seriously and always have. When I was on the Senate Armed Services Committee, I was privy to a lot of classified material. Obviously, as secretary of state I had some of the most important secrets that we possess, such as going after Bin Laden. So, I am very committed to taking classified information seriously and as I said, there is no evidence that any classified information ended up in the wrong hands” [19].

ТК реалізується Клінтон, коли вона заявляє про недостатність того, що вже зроблено та, демонструючи максималізм, обіцяє домогтися найкращих показників у медичній реформі:

“Right now we are at 90% health insurance coverage. That’s the highest we have ever been, in our country. I want to get to 100% and get cost down and quality up” [19].

Прикладом реалізації ТМ у президентських дебатах може слугувати таке висловлення Х. Клінтон:

“I have a positive and optimistic view of what we can do together. That’s why the slogan of my campaign is stronger together” [19].

Клінтон робить акцент на власних позитивних моральних якостях, ототожнюючи себе з народом і висловлюючи впевненість у можливості досягти більшого разом.

Трамп також використовує цю тактику для переконання виборців у наявності в нього позитивних моральних якостей. У нижченаведеному прикладі він, відповідаючи на звинувачення щодо сексуальних домагань, вибачається перед своєю родиною та своїм народом, нібито спокутуючи свою провину.

“Cooper: We received a lot of questions online, Mr. Trump about the tape that was released on Friday, as you can imagine. You called what you said ‘locker room banter’. You described kissing women without consent, grabbing their genitals. That is sexual assault. You bragged that you have sexually assaulted women. Do you understand that?” [19].

Trump: No, I didn’t say that at all. I don’t think you understood what was said. This was locker room talk. I am not proud of it. I apologize to my family, I apologized to the American people. Certainly, I am not proud of it. But this is locker room talk. You know, when we have a world where you have ISIS chopping off heads, where you have them, frankly, drowning people in steel cages, where you have wars and horrible, horrible sights all over and you have so many bad things happening, this is like medieval times. We haven’t seen anything like this” [19].

Окрім того, намагаючись не втратити своїх позицій, він переконує людей у незначущості того, в чому його звинувачують: *“But this is locker room talk”*. Для того, щоб відволікти аудиторію від своєї персони, він змінює тему розмови, говорячи про важливіші, на його думку, проблеми.

Х. Клінтон також використовує ТМ, прагнучи показати прийняття нею визнаних народом авторитетів:

“Well, first let me start by saying that so much of what he just said is not right, but he gets to run his campaign any way he chooses. He gets to decide what he wants to talk about instead of answering people’s questions, talking about our agenda, laying out the plans that we have that we think can make a better life and a better country. When I hear something like that, I am reminded of what my friend Michelle Obama advised us all. When they go low, you go high” [19].

У цьому прикладі Клінтон, відповідаючи на звинувачення Трампа, цитує М. Обаму й вказує на те, що вона не буде вдаватися до тактики дискредитації опонента, як це робить Трамп. Таким чином вона ще раз апелює до своїх позитивних моральних якостей.

Як уже наголошувалося раніше, учасники президентських дебатів намагаються залучити виборців на свій бік, не лише презентуючи власні професійні здібності та моральні якості, але й дискредитуючи свого опонента. Наприклад, Д. Трамп, використовуючи тактику заперечення компетентності опонента, безжально критикує економічну та зовнішньополітичну діяльність діючої влади, правлячої партії демократів, вказуючи на їхню професійну некомпетентність і критикуючи таким чином Х. Клінтон, адже вона є представником цієї влади.

"When I watch what's happening with some horrible things like Obamacare where your health insurance and health care is going up by numbers that are astronomical: 68%, 59%, 71%. When I look at the Iran deal and how bad a deal it is for us, it's a one-sided transaction, where we're giving back \$150 billion to a terrorist state, really the number one terrorist state, we've made them a strong country from, really, a very weak country just three years ago" [19].

В іншому прикладі Трамп критикує погляди Х. Клінтон щодо системи охорони здоров'я:

"If you ever noticed, the Canadians, when they need a big operation, when something happens, they come into the United States in many cases. Because their system is so slow, it's catastrophic in certain ways. But she wants to go to single payer, which means the government basically rules everything. Hillary Clinton has been after this for years" [19].

Відповідаючи на закид із боку Х. Клінтон у попередженому ставленні до американських громадян, що є представниками етнічних меншин, Д. Трамп сам звинувачує її в підтримці нею рішення про війну з Іраком й у нерозумінні нею наслідків власних рішень:

"First of all, Captain Khan is an American hero and if I were president at that time he would be alive today because, unlike her who voted for the war without knowing what she was doing, I would not have had our people in Iraq. Iraq was a disaster. So he would have been alive today" [19].

Х. Клінтон також використовує ТЗК, називаючи висловлення Трампа не лише надзвичайно нерозумними, а й навіть небезпечними:

"So I thought that what he said was extremely unwise and even dangerous and indeed you can look at the propaganda on a lot of the terrorist sites and what Donald Trump says about Muslims is used to recruit fighters" [19].

Намагаючись дискредитувати свого опонента через його моральні якості, учасники президентських дебатів вдаються до ТНМ. У наступному прикладі Клінтон не лише звинувачує Трампа в аморальності та протизаконних діях, але й напругу вказує на його брехню.

"What we all saw and heard on Friday was Donald talking about women, what he thinks about women, what he does to women, and he has said that the video doesn't represent who he is. But I think it's clear to anyone who heard it, that it represents exactly who he is" [19].

Клінтон завдає нищівної критики Трампу за його жорсткі випадки на адресу різних категорій американців:

"Because he has also targeted immigrants, African-Americans, Latinos, people with disabilities, POWs, Muslims and so many others. So this is who Donald Trump is" [19].

Клінтон вдається до закидів щодо безвідповідальності Трампа у виборі засобів ведення передвиборчої кампанії:

"Well, first let me start by saying that so much of what he just said is not right, but he gets to run his campaign any way he chooses" [19].

У деяких випадках, використовуючи ТНМ, кандидати вдаються до прийомів, які традиційно вважаються «забороненими», як-то закиди на адресу членів родини опонента:

"If you look at Bill Clinton, far worse. Mine are words and his was action" [19].

Іноді під час президентських дебатів кандидати намагаються вжити декілька стратегій і тактик одночасно, що, на нашу думку, є проявом популізму. Наприклад, Д. Трамп намагається вжити ТК, ТЗК і ТНМ в одній відповіді:

"I've heard them [these words] where Hillary is constantly talking about the inner cities of our country which are a disaster education-wise, job-wise, safety-wise, in every way possible. I'm going to help the African-Americans, I'm going to help the Latinos, hispanics. I am going to help the inner cities. She has done a terrible job for the African-Americans. She wants their vote and she does nothing" [19].

Висновки. За результатами нашого дослідження можна зробити певні висновки. Під час президентських дебатів у США учасники реалізують стратегії, спрямовані на себе й на опонента, за допомогою тактики доведення власної компетентності, тактики ілюстрації власних моральних якостей, тактики заперечення компетентності опонента й тактики ілюстрації негативних моральних якостей опонента. Уживання таких стратегій і тактик було проілюстроване на прикладах 2-х президентських дебатів.

Перспективним є дослідження спільних рис і відмінностей мовлення окремих кандидатів і стилістичних засобів реалізації вищезгаданих стратегій і тактик.

Література:

1. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія] / Л.Р. Безугла. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
2. Белова А.Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики / А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. – С. 11–16.
3. Горіна О.В. Когнітивно-комунікативні характеристики американського електорального дискурсу республіканців : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О.В. Горіна; Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. – 21 с.
4. Дацюк С.В. Коммуникативные стратегии модулируемых коммуникаций. Тезисы доклада / С.В. Дацюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uis.kiev.ua/~xyz/moderation.html>.
5. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
6. Ільченко М.Л. Тактики ініціації говоріння в англійському електоральному дискурсі (на матеріалі передвиборчих теледебатів) / М.Л. Ільченко // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2012. – № 1003. – Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Вип. 70. – С. 34–40.
7. Иссерс О.С. Речевое воздействие : [учебн. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению (специальности) «Связи с общественностью»] / О.С. Иссерс. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 223 с.
8. Лосева І.В. Мовностилістичні особливості політичної полеміки кандидатів у президенти США (на матеріалі інтернет-дискурсу) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / І.В. Лосева. – Л. : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 261 с.
9. Понікарьова А.Ю. Аргументативно-сугестивний потенціал складних синтаксичних структур англійського політичного дискурсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / А.Ю. Понікарьова. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – 20 с.
10. Прокопенко А.А. Президентський дискурс Барака Обами: когнітивно-комунікативні аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / А.А. Прокопенко. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – 23 с.
11. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О.О. Селіванова. – Полтава, 2008. – 712 с.
12. Слєзкин Л.Ю. У истоков американской истории: Массачусетс. Мэриленд. 1630–1642 / Л.Ю. Слєзкин. – М. : Наука, 1980. – 337 с.
13. Рябоконь Г.Л. Дискурсивні особливості інтернет-публікацій дебатів британського парламенту : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Г.Л. Рябоконь. – К. : КНУ «Києво-Могилянська академія», 2005. – 276 с.

14. Тхір М.Б. Створення іміджу президента в американському політичному дискурсі: лінгвокогнітивний та комунікативно-когнітивний аспекти (на матеріалі політичних промов Барака Обами) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / М.Б. Тхір ; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2014. – 295 с.
15. Фролова І.С. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі : [монографія] / І.С. Фролова. – Харків : вид-во ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 343 с.
16. Чепіль О.Я. Особливості реалізації комунікативних стратегій у політичному дискурсі / О.Я. Чепіль // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. – 2015. – Вип. 52. – С. 274–276 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_52_94.
17. Шевченко І.С. Інтердискурсивність політичного дискурсу / І.С. Шевченко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2009. – № 848. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Вип. 58. – С. 53–57.
18. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації : [навчальний посібник для вузів] / Яшенкова О.В.. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.

Джерело ілюстративного матеріалу:

19. Clinton vs. Trump (2nd debate) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kfor.com/2016/10/10/full-transcript-and-video-from-second-2016-presidential-debate/>.

Карпусенко М. В., Карпусенко Н. В. Особенности реализации коммуникативных стратегий в президентских дебатах в США (на примере Д. Трампа и Х. Клинтон)

Аннотация. На примере Х. Клинтон и Д. Трампа в статье рассматриваются коммуникативные стратегии и тактики, используемые кандидатами на президентских дебатах в США. Приведен анализ стратегий в зависимости от направленности, а также анализ тактик реализации этих стратегий с акцентом на профессиональные или моральные качества участников.

Ключевые слова: политический дискурс, президентские дебаты, коммуникативные стратегии, коммуникативные тактики.

Karpusenko M., Karpusenko N. Communicative strategy implementation in US presidential debates (as illustrated by Clinton-Trump debates)

Summary. The article discusses communicative strategies employed by H. Clinton and D. Trump during US presidential debates. The work analyzes both the strategies depending upon their direction and the tactics employed to implement them with the emphasis on professionalism or morality of the participants.

Key words: political discourse, presidential debate, communicative strategies, communicative tactics.

*Каціон І. О.,
аспірант кафедри східної філології
Київського національного лінгвістичного університету*

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖПОЛЬОВИХ УТВОРЕНЬ НОМІНАТИВНИХ ПОЛІВ КОНЦЕПТІВ ЖИТТЯ І СМЕРТЬ У ТУРЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Анотація. Статтю присвячено семантичному аналізу міжпольового сегмента номінативних полів концептів ЖИТТЯ й СМЕРТЬ у турецькій мовній картині світу. Дослідження проведене методом суцільної вибірки на матеріалі, зібраному з лексикографічних джерел, збірок афоризмів і авторських висловів, а також описовим методом. Наведені семантичні характеристики паремій для подальшого їх використання у формуванні моделі образних концептів. Отримані результати дозволяють побачити пріоритетність між життям і смертю в баченні турків, їх ставлення до цих онтологічних понять, висвітлюють вікові, релігійні й метафоричні аспекти світогляду нації щодо цих категорій.

Ключові слова: концепт, концептосфера, номінативне поле, бінарна опозиція, міжпольове утворення, міжпольовий сегмент.

Постановка проблеми. Мовознавчі галузі антропоцентричного спрямування наразі знаходяться на піку своєї популярності. Серед них одне з провідних місць займає когнітивна лінгвістика, що розглядає мову як засіб вираження глибинних структур людської свідомості, культури й світогляду в цілому. Концепти при цьому становлять об'єкт подібних наукових розвідок, дослідивши який, з'являється можливість робити висновки про певні елементи мовної картини світу того чи іншого етносу. На вербальному рівні концепти розглядаються через призму різних методологічних підходів, зокрема концептуального аналізу, початковий етап якого полягає в семантичній інтерпретації елементів номінативного поля досліджуваного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як одне з найактуальніших питань у лексичній семантиці О.Ю. Антомонов розглядає структуру семантичного поля. Він називає фактором, що об'єднує погляди дослідників, розуміння семантичного поля як структури, що має ядро й периферію [1, с. 187–193].

М.В. Жгенті зазначає, що семантична впорядкованість словесного поля зумовлена семантичною ознакою – словесним значенням одиниць, що входять до його складу. Дослідник пропонує методику «семантичних ознак», що дозволяє порівнювати структурно-семантичні організації полів різних мов [2, с. 12–14].

Говорячи про структуру поля, слід зазначити, що воно класично складається з ядра, приядерної зони й периферії. Між ядром і периферією відбувається розподіл функцій поля: одна частина функцій переходить на ядро, а інша – на периферію. Між ядерною та периферійною зонами відсутня чітка межа. Складові елементи поля можуть належати до ядра одного поля й одночасно перебувати на периферії іншого поля. Периферія поля складена з одиниць, що є найвіддаленішими за своїм значенням від ядра. Вони деталізують і конкретизують основне значення поля. Польовий принцип організації системи мови

свідчить про обов'язкову наявність периферії в кожному полі. Жодне мовне явище не може складатися лише з ядра, оскільки периферія є таким же повноправним елементом лексичного значення, як і ядро [5, с. 38].

Семантичний простір по-різному членується в мовах, кількість слів у межах семантичного поля не збігається, а тому й не збігаються значення слів-відповідників. У ядрі містяться найважливіші слова, вони пов'язані між собою сильними семантичними відношеннями й утворюють синонімічні, антонімічні й родо-видові групи. На периферії містяться функціонально менш важливі слова, що, як правило, належать до іншого семантичного поля [5, с. 49]. Особливу увагу вони привертають під час дослідження одразу двох семантичних полів бінарно опозиційних понять, які при перетині дають низку міжпольових утворень, що є важливими для визначення ступеня взаємодії між цими двома полями. За словами Н.І. Толстого, саме через периферійну зону може бути встановлений зв'язок різних полів, які перетинаються і входять одне в одне, що й надає лексико-семантичній системі мови не лише міцну внутрішню цілісність, але й мобільність і гнучкість [9, с. 52].

Аналіз перетину полів став предметом розгляду багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. В.В. Тарасова розглядає лексико-семантичне поле, яке базується на широкому за обсягом компоненті «засоби пересування», що дозволило провести мультипольове дослідження й детально дослідити всі елементи взаємодії між кожною складовою частиною [8]. Наукова праця Н.П. Канонік на базі понять простору й часу розглядає міжпольову взаємодію в лексичній системі сучасної англійської мови. Автор зазначає, що перетин полів є можливим лише за наявності багатозначних членів поля. У цьому дослідженні увага акцентується на полісемії як формотворчому чиннику в польовій взаємодії [4]. Структура полів, об'єднаних компонентом «негативні емоції», і їх взаємодія з полем «біль» стали предметом дослідження Ю.О. Калашнікової. Результатом роботи є детальний аналіз взаємодії полів із семантично різноплановими ядрами [3].

Оскільки стаття присвячена детальному розгляду фрагмента перетину номінативних полів образних бінарних концептів, ми виконаємо семантичний аналіз тих фразеологічних утворень, що формують цей міжпольовий сегмент.

Мета статті полягає в семантичній характеристиці міжпольових утворень номінативних полів концептів ЖИТТЯ й СМЕРТЬ у турецькій мовній картині світу.

Виклад основного матеріалу. Можливість перетину окремих полів є важливою характеристикою лексичної системи; цей перетин призводить до утворення загальних сегментів, зон семантичного переходу [6, с. 5] і здійснюється завдяки декільком семемам, специфіка яких полягає в тому, що вони знаходяться на перетині різних груп, полів; вони виражають різні

ступені людського пізнання, різні градації явищ об'єктивної дійсності [7, с. 120].

Методом суцільної вибірки з фразеологічних, пареміологічних словників, а також довідників афоризмів було виокремлено 2 фраземи й 19 паремій (21 одиницю), з яких складається цей перехідний сегмент.

Із двох представлених фразем одна знаходиться безпосередньо на межі двох полів, оскільки метафорично виражає стан, коли людина може опинитися або в одному, або в іншому світі: «*Hayat temat meselesi*» – «*Питання життя або смерті*». Інша лексична одиниця при цьому несе негативну конотацію й відображає велику вірогідність того, що особа перейде до іншого потойбічного світу: «*Canınun derdine düşmek*», «*Can kaugısına düşmek*» (досл. «*Впасти в горе душі*») – «*Відчувати небезпеку для життя*» (укр. «*Відчувати лабету смерті*»).

Зібраний паремійний матеріал можна розділити на дві групи: та, що має прямі номінації життя й смерті, і та, що таких не має, проте зі змісту стає очевидною їх семантика. В обох групах приблизно однакова кількість одиниць, що дає нам змогу говорити про відсутність у турецькій свідомості пріоритетів щодо вживання тих чи інших паремій.

Говорячи про елементи з прямою номінацією, варто зазначити, що 3 одиниці позиціонують смерть домінуючою над життям, а під останнім вбачається шлях, що логічно й завжди призводить до смерті, нівелюючи тим самим сутність самого життя, попереджаючи, що воно є кінечним у будь-якому разі; також робиться акцент на порівняно невеликій кількості часу, за який слід багато встигнути:

«*Yaşamak çok kişi için yeyip içerek ölümü beklemektir*» – «*Життя для багатьох людей – це очікування смерті, поки вони їдять і п'ють*».

«*Biz ne dersek diyelim, son söz bu hayatta dilsiz ölümündür*». – «*Що б ми там не казали, але останнє слово в цьому житті належить смерті*».

«*Yaşamak her saniye biraz ölmektir*». – «*Жити – це трошки помирати з кожною секундою*».

У доповнення до цього 2 наступні паремії вказують на те, що дії й учинки за життя мають неабиякий сенс, особливо після смерті, а вона сама по собі вже є логічним підведенням лінії:

«*Zor olan kahramanca ölmek değil kahramanca yaşamaktır*». – «*Важко не померти героєм, а жити, як герой*».

«*Hayattayken sesleri duyulmayanların ölümleri bilinmez*». – «*Смерть тих, чий голос не були почуті за життя, є невідомою*».

«*Aslında yaşamak ölmekten daha zordur*». – «*Насправді життя важче за смерть*».

Окрема група паремій, що також складається з двох одиниць, зображує ставлення людини різного віку до смерті, що прийде. Із них стає зрозуміло, що лише люди літнього віку починають усвідомлювати те, що смерть прийде незабаром. Чим молодша людина, за поглядами турків, тим нижчий рівень усвідомлення нею того факту, що вона смертна:

«*Hayat bizi öyle aldatıyor ki galiba öldükten sonra bile öldüğümüze tamıyla inanamayacağız*». – «*Ми так звикаємо до життя, що, мабуть, навіть після смерті до кінця в неї не повіримо*».

«*Ölüm fikri hayat safhalarını ne güzel sınırlandırır; çocuklukta anlatamaz; gençlikte inanmaz; orta yaşta o bize görünür; ihtiyarlıkta biz ona bağlarız*». – «*Думка про смерть дуже гарно окреслює межі життя: у дитинстві ми цього не розуміємо,*

в молоді роки – не віримо, у середньому віці вона нам ввижається, а в старості ми з нею пов'язані».

Окремою паремією є зв'язок зазначеної бінарної понятійної пари з релігією. Для всього людства й для турків зокрема смерть завжди є містичною, переходом у потойбічний світ, про який усі лише мають уявлення, тож не дивно, що саме релігія може певною мірою прояснити ці таємниці:

«*Dini yaşatan her şeyden önce ölümdür. Ölüme çare bulunmadıkça din ölmez*». – «*Те, що постійно живить релігію, – це, перш за все, смерть. Поки не знайдуть, як зарядити смерті, релігія не помре*».

Наступною великою групою паремій є ті одиниці, що не мають прямої номінації одного з елементів досліджуваної пари. Цікавим є той факт, що всі з нижченаведених фразеологізмів можна більшою мірою віднести до периферії номінативного поля концепту ЖИТТЯ, оскільки вони мають пряму номінацію лише цього поняття, проте зі значення можна зробити висновок про їх міжпольову природу.

Найчисельнішою групою (4 паремії) є одиниці, що повчають людину за життя намагатися відтягнути момент смерті, адже життя є праведною, богоугодною справою. Не можна здаватися, слід зберегти життя за будь-яких обставин:

«*Doğru olan yaşatmaya çalışmaktır*». – «*Достовірним є намагатися жити*».

«*İyi yaşamak en iyi intikamdır*». – «*Гарно жити є найкращою помстою*».

«*Şansın varsa yaşatmaya devam edersin*». – «*Якщо в тебе є шанс, продовжуй жити*».

«*Yaşam herşeye karşı yaşamaktır*». – «*Життя значить жити попри все*».

Наступна група паремій позиціонує життя як Божий дар, тож варто жити, дати змогу й можливість жити іншим і намагатися не допустити їх смерті:

«*Yaşa ve yaşat*». – «*Живи і дай жити*».

«*Yaşamın tek yolu paylaşmayı bilmektir*». – «*Єдиний спосіб жити – це вміння ділитися*».

Існує й така нечисленна група паремій, що позиціонує життя через метафору. При цьому саме метафоричність натякає на драматичний кінець життєвого процесу за будь-яких обставин у вигляді настання смерті:

«*Yaşam son perdesi kötü yazılmış bir oyundur*». – «*Життя – це вистава, остання сцена якої написана погано*».

«*Yaşamak bir borçtur*». – «*Життя – це борг*».

Останньою паремією, яку ми віднесли до міжпольового сегмента, є досить суперечлива одиниця, що показує динаміку життєвого процесу через його постійну змінність, проте однією з останніх життєвих змін можна вважати смерть:

«*Değişim yaşamın temelidir*». – «*Зміни – це основа життя*».

Висновки. Семантичний аналіз міжпольових утворень є вкрай важливим етапом на шляху до повного й кращого опису будови номінативних полів концептів і моделювання їх когнітивної структури в подальшому.

Зібраний лексичний матеріал є досить нечисленим порівняно із загальною кількістю одиниць, які об'єктивують досліджувані концепти, проте він становить собою вкрай інформативну частку в загальному лінгвоконцептуальному дослідженні. Основна частина одиниць при цьому є пареміями, і лише нечисленний відсоток становлять фраземи. У процесі дослідження паремії було поділено на 2 групи – з прямою номінацією понять і без.

Прямо номінативні паремії визначають переважання смерті над життям, позиціонують її в якості логічного підведення risks, а також показують ставлення людини різного віку до смерті під час її життя. Одна з представлених у цій групі паремій зображує міцний зв'язок містичного складника смерті з релігією.

Паремії без прямої номінації досліджуваних понять представлені в основному лише словом *життя* й лише за змістом відображають його зв'язок зі смертю. З аналізу одиниць цієї групи стає очевидним, що життя є благословенним даром, його слід зберігати (як власне життя, так і життя інших) і за будь-яких обставин намагатися не допускати смерті.

Література:

1. Антомонов А.Ю. Исследование структурной организации лексико-семантического поля / А.Ю. Антомонов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mydisser.com/ru/catalog/view/20683.html>.
2. Жгенти М.В. Семантическое поле как принцип исследования словесных значений : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / М.В. Жгенти. – Тбилиси, 1983. – 26 с.
3. Калашникова Ю.А. Пересечение лексико-семантических полей (ЛСП) абстрактных имен негативных эмоций и ЛСП абстрактного имени БОЛЬ / Ю.А. Калашникова [Электронный ресурс] – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/v/peresechenie-leksiko-semanticheskikh-poley-lsp-abstraktnykh-imyon-negativnyh-emotsiy-s-lsp-abstraktnogo-imeni-bol>.
4. Канонік Н.П. Міжпольова взаємодія в лексичній системі сучасної англійської мови (на матеріалі лексико-семантичних полів простору і часу) / Н.П. Канонік [Електронний ресурс] – Режим доступа : <http://eprints.zu.edu.ua/2472/1/08knpsam.pdf>.
5. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів : уклад. С.Я. Єрмолаєнко. – К., 2001. – 223 с.
6. Полевые структуры в системе языка. – Воронеж, 1989. – 198 с.
7. Соколовская Ж.П. Проблемы описания лексической семантики / Ж.П. Соколовская – К. : Наукова думка, 1990. – 184 с.
8. Тарасова В.В. Лексико-семантичне поле «засоби пересування» у світлі когнітивної лінгвістики / В.В. Тарасова [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://eprints.zu.edu.ua/1915/1/6.pdf>.

9. Толстой Н.И. Некоторые проблемы сравнительной славянской семантики / Н.И. Толстой // Славянское языкознание. – М., 1968. – С. 50–56.

Кацион И. А. Семантическая характеристика межполевых образований номинативных полей концептов ЖИЗНЬ и СМЕРТЬ в турецкой языковой картине мира

Аннотация. Статья посвящена семантическому анализу межполевого сегмента номинативных полей концептов ЖИЗНЬ и СМЕРТЬ в турецкой языковой картине мира. Исследование проведено методом сплошной выборки на материале, собранном из лексикографических источников, сборников афоризмов и авторских высказываний, а также описательным методом. Приведены семантические признаки паремий для дальнейшего их использования в формировании модели избранных концептов. Полученные результаты позволяют увидеть приоритетность между жизнью и смертью во взглядах турок, их отношение к этим онтологическим понятиям, описывают возрастные, религиозные и метафорические аспекты мировоззрения нации в контексте этих категорий.

Ключевые слова: концепт, концептосфера, номинативное поле, бинарная оппозиция, межполевое образование, межполевой сегмент.

Katsion I. Semantic characteristics of interfield formations of LIFE and DEATH concepts nominative fields in the Turkish worldview

Summary. The article has been devoted to the semantic analysis of interfield formations of LIVE and DEATH concepts nominative fields in the Turkish worldview. The investigation method is continuous sampling. The material is collected from different lexicographical sources and authors' quotations. The other used method is the descriptive one. The paremia semantical features have been stated for further concept modeling. The investigation results show the life and death balance in the Turkish worldview and their attitude to these ontologically deep concepts. The age, religious and metaphorical aspects of the national mentality are described in the framework of these categories.

Key words: concept, concept sphere, nominative field, binary opposition, interfield formation, interfield section.

Коваль І. І.,
аспірант кафедри німецької філології
Київського національного лінгвістичного університету

ЛЕКСИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ ЯДРОВИХ ЛЕКСЕМ КОНЦЕПТУ SCHÖNHEIT

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лексичної сполучуваності, що є одним з основних аспектів концептуального аналізу. У роботі проведено аналіз найбільш частотного оточення прикметника *schön* та іменника *Schönheit*, які є ядровими лексемами концепту SCHÖNHEIT, а також визначено семи, які найчастіше актуалізуються в зазначених словосполученнях.

Ключові слова: концепт, сема, комбінаторна семасіологія, сполучувальні потенції, закон семантичного узгодження.

Постановка проблеми. Краса в повсякденному розумінні є тим, що викликає захоплення, прагнення чимось милуватися. Цей концепт є одним із основних емоційно-чуттєвих ментальних утворень, він пов'язаний з інстинктивним розумінням прекрасного й наявними канонами краси. Тобто інстинктивною в розумінні краси є загальнолюдська частина концепту SCHÖNHEIT, а раціонально-оцінна характеристика предметів, явищ, подій і якостей становить етнокультурну частину концепту SCHÖNHEIT. Будучи абстрактним поняттям, концепт SCHÖNHEIT у мовній свідомості пов'язується з предметом, якому дається естетична оцінність. Ми виходимо з того, що існують як предмети, естетична характеристика яких складає їх базову частину, так і предмети, які в колективній свідомості не пов'язані з можливістю встановлення естетичної оцінності. Для визначення характеристик естетичної оцінності в німецькій лінгвокультурі необхідно встановити, які предмети (у широкому значенні) викликають естетичну реакцію як одну з найперших. Для встановлення такої типології застосовується аналіз сполучуваності слів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження лексичної сполучуваності є одним з основних аспектів концептуального аналізу. Аналіз найбільш частотного оточення прикметника *schön* та іменника *Schönheit* як ядрових лексем концепту SCHÖNHEIT дає можливість встановлення тих змістових компонентів концепту, які з тих чи інших причин не зафіксовані в словниках, що дає змогу встановити лінгвокультурологічні особливості концепту.

Сполучення лексем, що здійснюється в потоці мовлення, є взаємозалежним зі значенням і лежить в його основі, оскільки є найважливішим власне мовним показником значення [1, с. 29]. Одним із правил лексичної сполучуваності є закон семантичного узгодження (термін Л. та В. Вунджеймерів), який зводиться до такого: для того, щоб два слова утворили сполучення, вони повинні мати, окрім розрізнавальних сем, одну спільну сему. Функцію об'єднання слів у сполучення може виконувати будь-яка сема, що повторюється [2, с. 53].

Оскільки слово реалізує своє лексичне значення в складі синтаксичних одиниць [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9] і є не лише структурним, але й смисловим елементом, у реченні слова перестають існувати як окремі лексичні одиниці, а вступають у предика-

тивні відношення для утворення смислового цілого. Тому через лексичне значення, яке виражається за допомогою слів-розповсюджувачів у процесі створення висловлювання, через семний склад слова і його лексико-семантичні варіанти можна встановити зміст концепту, сформованого у свідомості певної лінгвокультури [1, с. 29].

В основі комбінаторної семасіології лежить поняття синтагматики, тобто лінійні зв'язки слова, його сполучуваність, контекст. Між значеннями слова та його сполучуваністю існує тісний зв'язок. Значенням слова зумовлюється його сполучуваність, а розширення чи зміна сполучуваності слова (вживання слова в незвичайних контекстах) призводить до зміни його значення [10].

Однією з найважливіших властивостей лексичних одиниць є валентність, тобто здатність вступати у взаємні зв'язки як на рівні лексем, так і на рівні сем [11, с. 128]. Тобто це можливість сполучення мовних одиниць у мовленні, закладена в самій системі мови. На мовленнєвому рівні проявляється сполучуваність слів, відбувається реалізація валентності слова. Під час розмежування валентності й сполучуваності враховується дихотомія мови й мовлення: валентність – явище мови; сполучуваність – явище мовлення, актуалізована в мовленні валентність. Валентність є однією з найважливіших структурних характеристик лексичних одиниць: вона фіксує сполучуваність лексичної одиниці з іншими й усю її дистрибуцію, тобто сукупність усіх сполучень (оточень, контекстів), у яких ця одиниця функціонує [12, с. 5].

Метою статті є дослідження найбільш частотного оточення прикметника *schön* та іменника *Schönheit*.

Поставлена мета визначає завдання статті:

- визначити лексичні одиниці, які найчастіше корелюють із прикметником *schön* та іменником *Schönheit*;
- встановити, які семи актуалізуються в таких словосполученнях.

Виклад основного матеріалу. Прикметник *schön* та іменник *Schönheit* належать до слів із найбільшою частотністю. Так, у Мангеймському корпусі німецької мови зафіксовано 6 583 413 випадків уживання прикметника *schön* і 436 838 випадків уживання іменника *Schönheit* (для порівняння: *glücklich* – 1 557 731 посилання, *Glück* – 2 623 648 посилань; *freundlich* – 873 659 посилань, *Freundschaft* – 491 619 посилань).

Аналіз лексичних одиниць, які найчастіше корелюють із прикметником *schön*, згідно з даними корпусу DWDS, дає змогу встановити, які семи актуалізуються в тих чи інших словосполученнях. Отже, згідно з результатами дослідження, можна окреслити 4 тенденції.

1. Актуалізація семи прикметника *schön* «*positiv auf das ästhetische Empfinden wirkend; von vollendeter Gestalt*». Прикметник *schön* актуалізує зазначену сему найчастіше з лексемами *die Frau* (9360 прикладів у DWDS), *das Mädchen* (1730

у якості означення, а також із лексемою *die Frauen* (286) у якості предикативу, тобто відбувається об'єктивація краси людини, наприклад: «*Sie ist eine schöne Frau, und ihre Schönheit machte sie zu ihrem Beruf: Waris Dirie ist Fotomodell, und mit ihrem schlanken Körper und den glatten, klaren Gesichtszügen gehört sie zu den international begehrten Top-Modellen*» [МК: Süddeutsche Zeitung, 14.01.2000 p.].

У сполученні прикметника *schön* та іменника *Schein* (2448 прикладів) реалізуються інтегральні семи «*positiv auf das ästhetische Empfinden wirkend; von vollendeter Gestalt*» та «*äußerer Eindruck*» відповідно, наприклад: «*Stollen, Lebkuchen, Mandelhörnchen – gerade jetzt in der Vorweihnachtszeit sind die Theken der Bäckereien prall gefüllt. Doch der schöne Schein der Weihnachtsleckereien trägt: In ihrem Kerngeschäft mit Brot und Brötchen haben die Bäcker zu kämpfen*» [МК: Nordkurier, 13.12.2013 p.].

Краса природи виражається в словосполученнях *schöne Aussicht* (2194 приклади), *Blick ist schön* (100) і *Landschaft ist schön* (84), в яких *schön* уживається як «*positiv auf das ästhetische Empfinden wirkend; von vollendeter Gestalt*», а *Aussicht* та *Landschaft* відповідно «*Sicht nach verschiedenen Seiten, ins Weite, in die Ferne*» та «*Gebiet der Erde, das sich durch charakteristische äußere Merkmale von anderen Gegenden unterscheidet*». Оскільки в семемах немає сем, які збігаються, в дію вступає допоміжне упорядкування – актуалізація потенційних сем, тобто акцентоване виокремлення в процесі мовного функціонування однієї з потенційних ознак слова під час одночасного перегрупування інших. Наприклад, згідно з даними *Stilwörterbuch Duden* іменник *Landschaft* поєднується з такими прикметниками: *herrlich, bezaubernd, malerisch, öd, düster, schwermütig, karg, gebirgig, steppenartig*, і семантичний зв'язок реалізується за однією з багатьох сполучувальних потенцій кожного із цих окремо взятих слів сем [13, с. 163].

Аналогічна сема прикметника *schön* актуалізується в словосполученнях *eine schöne Stadt* (3267 прикладів), *die Stadt ist schön* (226), *die schöne Welt* (2856), *die Welt ist schön* (410), *die schönen Künste* (2439), *das schöne Bild* (3375), *die Bilder sind schön* (162), *das Dorf ist schön* (208), *das Haus ist schön* (92), *Musik ist schön* (91), в яких реалізуються такі концептуальні ознаки краси, як краса архітектури та мистецтва, наприклад: «*Venedig ist eine besonders schöne Stadt und wir haben es uns gut gehen lassen: Neben dem Besuch bekannter Sehenswürdigkeiten war auch genug Zeit für Kaffeehausbesuche und Shopping*» [МК: Burgenländische Volkszeitung, 13.06.2013 p.].

2. Актуалізація семи прикметника *schön* «*klar, nicht trübe*». У частотних словосполученнях *der schöne Tag* (5294) і *der Tag ist schön* (130), *das schöne Wetter* (3839) і *das Wetter ist schön* (420) актуалізовано інтегральну сему прикметника *schön* «*klar, nicht trübe*» та інтегральні семи іменника *Tag* «*Zeitraum etwa zwischen Sonnenaufgang und Sonnenuntergang, zwischen Beginn der Morgendämmerung und Einbruch der Dunkelheit*», а також іменника *Wetter* «*Zustand der Atmosphäre zu einem bestimmten Zeitpunkt*», наприклад: «*Da gleich zwei Geburtstagskinder an Bord waren, sangen ihnen die anderen Bewohner ein Ständchen. Am Ziel angekommen, nutzten viele das schöne Wetter für eine Kaffeestunde auf der Terrasse, andere ließen sich die hausgemachten Torten im gemütlichen Cafe schmecken...*» [МК: Mannheimer Morgen, 18.04.2015 p.].

Оскільки у словосполученнях відсутні спільні семи, а також контрарні семи, такі смисли можна скласти [14, с. 137]. Од-

нак у словосполученнях *der schöne Tag* та *der Tag ist schön* прикметник *schön* може також репрезентувати сему «*angenehm*», наприклад: «*Kinder können hier Kinder sein, sie können noch spielen, sie können Dinge ausprobieren, sie können Velo fahren, Parcours laufen, malen, sich beschminken lassen ... Es soll einfach ein schöner Tag für die Kinder sein, damit sie so viel wie möglich erleben können*» [МК: Die Südschweiz, 28.06.2014 p.]. Аналогічна сема прикметника *schön* актуалізується в словосполученнях *die schönen Momente* (1544 прикладів) та *die Zeit ist schön* (136 прикладів).

3. Актуалізація семи прикметника *schön* «*angenehm*». Абстрактне розуміння краси реалізується в сполученні прикметника *schön* з іменником *das Gefühl* (1524) у ролі означення, а також з іменниками *das Leben* (1085), *das Fliegen* (689), *der Sieg* (119) у ролі предикатива. У цих словосполученнях відбувається актуалізація семи «*angenehm*», наприклад: «*Dieser Sieg ist schön und gut. Aber vielmehr zählt, dass wir einfach guten Fußball gespielt haben. Ich muss meiner Mannschaft ein dickes Lob aussprechen*» [МК: Niederösterreichische Nachrichten, 19.12.2007 p.].

У сполученні з іменником *das Wort*, яке є частотним і становить 3626 прикладів, актуалізується також потенційна сема прикметника *schön* «*schmeichlerisch*», «*leer*», наприклад: «*Nicht schöne Worte. Taten sind heute gefragt*» [МК: Die Südschweiz, 01.05.2014 p.].

Залежно від контексту в частотних сполученнях прикметника *schön* з іменниками *die Dinge* (2103) та *die Sache* (1548 прикладів вживання) відбувається актуалізація семи прикметника *schön* «*angenehm*» і семи синонімічних іменників *die Dinge* та *die Sache* «*nicht näher bezeichnete, als bekannt vorausgesetzte Angelegenheit oder Geschehen*», наприклад: «*Stundenlang im Stehen Zug fahren ist schon alleine keine schöne Sache. Mit Kindern ist es ein Horrortrip*» [МК: Die Zeit, 06.12.2010 p.]. В інших випадках у зазначеному словосполученні поєднуються відповідно семи «*positiv auf das ästhetische Empfinden wirkend; von vollendeter Gestalt*» та «*nicht näher bezeichneter Gegenstand*», наприклад: «*Es sind richtig schöne Sachen abgeben worden, bei denen es schade wäre, wenn sie irgendwann weggeworfen würden. So hast du die Gewissheit, dass dein lieb gewonnenes Kleidungsstück von jemand anderem in Zukunft getragen wird*» [МК: Die Zeit, 10.08.2009 p.].

4. Актуалізація семи прикметника *schön* «*gut*», «*anständig*». У сполученнях з іменником *das Buch* (1872) у ролі означення й іменниками *die Geschichte* (130), *der Fußball* (100) у ролі предикативу залежно від контексту *schön* може набувати значення *hochaktuell, gut, fesselnd, spannend* тощо, наприклад: «*In seinem ersten längeren Prosatext findet er [Thomas Schenk] zu einer eigenen, lakonischen Tonalität. In langen Parataxen, die mitunter an Max Frisch erinnern, lässt er die Welt seines unspektakulären Helden erstehen. Der ist ein Hypochonder und Bünzli. Wir verstehen, dass seine Freundin es nicht mit ihm aushält. Aber er wächst uns ans Herz. Ein kleines und stilles, präzises und sehr schönes Buch*» [МК: NZZ am Sonntag, 14.02.2010 p.].

Сема «*gut*», «*anständig*» реалізується також у словосполученнях *der schöne Name* (1746), *das schöne Beispiel* (1742) та *das schöne Geschenk* (1247), в яких розкривається потенційна сема «*passend*», наприклад: «*Als Serendipity-Prinzip definierte der amerikanische Soziologe Robert K. Merton vor fünfzig Jahren «die zufällige Entdeckung von wichtigen, nicht gesuchten Erkenntnissen durch einen theoretisch vorbereiteten Geist». Ein schönes Beispiel*

für dieses Prinzip ist etwa die Erfindung der Post-it-Klebezettel» [МК: Zeit Wissen, 20.09.2011 p.].

У частотному словосполученні *schöne Regelmäßigkeit* (1608) прикметник *schön* виражає ступінь вияву, інтенсивність ознаки, тобто надає іменнику *Regelmäßigkeit* градації, наприклад: «Bislang hat Silvester hier die *schöne Regelmäßigkeit* geherrscht: Seit einer gefühlten Ewigkeit haben die traditionsbewussten Motorbooty! – DJs im Molotow das Jahr ausgeläutet» [МК: Die Tageszeitung, 28.12.2013 p.].

У найбільш частотних сполученнях іменника *die Schönheit* з іншими лексемами згідно з даними DWDS простежуються дві основні тенденції:

1) актуалізація семи іменника *die Schönheit* «*schönes Aussehen*». Частотні словосполучення *weibliche Schönheit* (240 прикладів), *blonde Schönheit* (226) і *dunkelhaarige Schönheit* (80), *Schönheit des Körpers* (102) і *Schönheit des Gesichts* (34) відображають різні критерії краси людини, а саме: жіноча краса, красиве волосся (світле чи темне), красиве тіло та красиве обличчя, наприклад: «In Japan ist die *Kirschblüte* ein wichtiges Symbol, denn sie verkörpert den Anfang des Frühlings und steht für Aufbruch, Vergänglichkeit und die zerbrechliche *weibliche Schönheit*» [МК: Leipziger-Volkszeitung, 14.04.2014 p.].

2) актуалізація семи іменника *die Schönheit* «*etwas besonders Schönes*». У більшій частині найчастотніших словосполучень, кількість яких становить 35, актуалізується сема іменника *die Schönheit* «*etwas besonders Schönes*», причому в десяти словосполученнях ідеться про красу природи, ландшафтів і архітектури – *landschaftliche Schönheit* (494 прикладів), *Schönheit der Landschaft* (426), *Schönheit der Natur* (495), *Schönheit der Insel* (121), *architektonische Schönheit* (98), *Schönheit der Heimat* (81), *Schönheit des Ortes* (59), *Schönheit der Umgebung* (46), *Schönheit der Berge* (39), *Schönheit der Gegend* (32), *Schönheit der Küste* (31), наприклад: «Ist es die *landschaftliche Schönheit* des Lauerzensees, die prachtvoll eingebettete Insel Schwanau oder die heimelige Atmosphäre des Insel-Restaurants, die jedes Jahr viele Besucher auf die Insel lockt? wird im Text zur Vernissage vom letzten Samstag gefragt» [МК: Neue Luzerner Zeitung, 15.04.2013 p.].

Наступною групою найбільш частотних словосполучень є сполучення іменника *die Schönheit* із прикметниками *zeitlos* (163 приклади), *makellos* (159), *atemberaubend* (144), *strahlend* (134), *überwältigend* (100), *vollkommen* (88), *spröde* (85), *betörend* (78), *erhaben* (72), *unvergleichlich* (68), *überirdisch* (67), які виступають у ролі означення й описують неземну, ідеальну красу, а семантичний зв'язок реалізується за однією з багатьох сполучувальних потенцій кожного із цих окремо взятих слів, наприклад: «Es gibt Wissenswertes über Tibet und seine Bewohner, Spannendes über Lawinen und Wetterstürze, amüsante und emotionale Geschichten sowie wunderschöne Aufnahmen aus dem tibetischen Hochland und dem Himalaya. Lassen Sie sich 120 Minuten entführen in eine fremde Kultur und genießen sie die *atemberaubende Schönheit* des Landes aus Felsen, Eis und Schnee» [МК: Leipziger-Volkszeitung, 28.10.2014 p.].

Протилежним за змістом є словосполучення *schlichte Schönheit*, частотність якого становить 161 і в якому актуалізуються семи прикметника *schlicht* «*einfach*» та іменника *die Schönheit* «*etwas besonders Schönes*», наприклад: «Das englische Volkslied aus dem 15. Jahrhundert bestach durch seine *schlichte*

Schönheit in Wort und Melodie, abgerundet mit einem dezenten Gitarrenpart» [МК: Allgemeine Zeitung, 08.04.2015 p.].

Дивна, екзотична краса передається трьома сполученнями іменника *die Schönheit* і прикметників *herb* (167), *exotisch* (116), *bizar* (100), наприклад: «Jetzt hat die Orchidee einen Namen: Gräfin Sandra Bernadotte hat die *exotische Schönheit* mit Sekt getauft» [МК: Neue Westfälische, 02.03.2012 p.].

Інтегральну сему «*Ton*» мають іменники *die Musik* (115), *der Klang* (49), *die Melodie* (36), *der Ton* (31), які належать до таких, що найчастіше поєднуються з іменником *Schönheit*. Іменник *die Musik* має диференційну сему «*Tonkunst*», *die Melodie* – «*singbare, in sich geschlossene Tonfolge*», *der Klang* – «*Art, wie der Ton empfunden wird*», *der Ton* – «*hörbare Luftschwingung; Klang*», наприклад: «Ihn [Paulus Waldmann] fasziniere die *Schönheit* der Orgel und die *Schönheit* der Musik» [МК: Salzburger Nachrichten, 28.01.2014 p.].

Сема іменника *die Schönheit* «*etwas besonders Schönes*» реалізується також у сполученнях з іменниками *die Sprache* (166), *das Bild* (106), *die Form* (72), *die Schöpfung* (58) та *der Augenblick* (53), кожен з яких актуалізує потенційні семи іменника *die Schönheit*, наприклад: «Die *Schönheit* des Augenblicks einfach genießen zu können und sich in der Abgeschiedenheit einer fremden Person hinzugeben, die man vorher nie getroffen hat, das habe ich sofort aus meinem Leben wiedererkannt» [МК: Die Zeit, 05.06.2007 p.].

Висновки. Отже, структурування картини світу можливе за допомогою дослідження специфіки найчастотніших словосполучень із прикметником *schön* та іменником *Schönheit*, які репрезентують концепт SCHÖNHEIT, даючи змогу проаналізувати ментальний простір і встановити релевантні на синхронному зрізі ознаки краси. Найчастотніші семи вказують, які ознаки краси є найбільш релевантними. Так, найчастіше в словосполученнях актуалізується сема прикметника *schön* «*positiv auf das ästhetische Empfinden wirkend; von vollendeter Gestalt*» (51,8% словосполучень), наступною за частотністю є «*angenehm*» (28,3% словосполучень). У 13,6% словосполучень прикметник *schön* виявляє сему «*gut*», «*anständig*». Найменш частотною є сема «*klar, nicht trübe*», яка простежується в 6,3% словосполучень. Сема іменника *die Schönheit* «*schönes Aussehen*» простежується у 18,1% словосполучень, для 81,9% провідною семою є «*etwas besonders Schönes*», а семантичний зв'язок реалізується за однією з багатьох сполучувальних потенцій сем кожного окремо взятого слова. Перспективами подальших розвідок є дослідження словотвірного поля як форми мовної об'єктивації концепту SCHÖNHEIT.

Література:

1. Влавацкая М. Комбинаторная семасиология (семантика и сочетаемость слов) / М. Влавацкая // Мир науки, культуры, образования. – 2009. – Вып. 7(19). – С. 29–34.
2. Федоренко О. Закономерности лексичної сполучуваності слів / О. Федоренко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки. – 2013. – Кн. 3. – С. 53–55.
3. Апресян Ю. Избранные труды / Ю. Апресян. – М. : Языки русской культуры, 1995. – Т. 1 : Лексическая семантика (синонимические средства языка). – 464 с.
4. Виноградов В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / В. Виноградов. – М. : Наука, 1977. – 312 с.
5. Гак В. К проблеме семантической синтагматики / В. Гак // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Наука, 1972. – С. 367–395.

6. Никитин М. Лексическое значение слова (структура и комбинаторика) / М. Никитин. – М. : Высшая школа, 1983. – 127 с.
7. Стернин И. Коммуникативное поведение в структуре национальной культуры / И. Стернин // Этнокультурная специфика языкового сознания. – 1996. – С. 97–112.
8. Супрун А. Лексика и вероятностный характер языка / А. Супрун // Проблемы лексикологии. – Минск : Изд-во БГУ, 1973. – С. 160–166.
9. Уфимцева А. Слово в лексико-семантической системе языка / А. Уфимцева. – М. : Наука, 1968. – 272 с.
10. Кочерган М. Вступ до мовознавства / М. Кочерган. – К. : Академія, 2014. – 368 с.
11. Ищенко Н. Потенциал словообразовательной валентности существительных современного немецкого языка / Н. Ищенко // Наукові записки. Серія «Філологічна». – 2013. – Вип. 35. – С. 128–131.
12. Денисенко З. Семантичне узгодження між компонентами словосполучення в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. кандидата філологічних наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / З. Денисенко. – Київ, 2005. – 20 с.
13. Денисенко З. Утворення словосполучень з адитивними смислами компонентів / З. Денисенко // Мовознавчий вісник. – 2013. – Вип. 16–17. – С. 160–168.
14. Денисенко З. Семантичне узгодження в словосполученні на рівні периферії денотативно-сигніфікативного макрокомпонента / З. Денисенко // Мовознавчий вісник. – 2016. – № 21. – С. 134–141.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. MK: Manheimer Korpus der deutschen Sprache (das Institut für Deutsche Sprache) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web>.

Коваль И. И. Лексическая сочетаемость ядерных лексем концепта SCHÖNHEIT

Аннотация. Статья посвящена исследованию лексической сочетаемости, что является одним из основных аспектов концептуального анализа. В работе рассматривается наиболее частотное окружение ядерных лексем концепта SCHÖNHEIT – прилагательного *schön* и существительного *Schönheit*, а также определяются семы, которые наиболее часто актуализируются в указанных словосочетаниях.

Ключевые слова: концепт, сема, комбинаторная семасиология, потенции сочетаемости, закон семантического согласования.

Koval I. Word co-occurrence of core words of concept SCHÖNHEIT

Summary. In this article, the problem of word co-occurrence that is one of the main aspects of conceptional analysis is investigated. The research deals with the most frequent distribution of core word of the concept SCHÖNHEIT – adjective *schön* and substantive *Schönheit*. In addition, the semes that are the most frequent in these co-occurrences are distinguished.

Key words: concept, seme, combinatorial semasiology, the potency of word co-occurrence, law of semantic matching.

*Ковальчук А. К.,
аспірант кафедри теоретическої
і прикладної фонетики англійського мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ДИНАМИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕЧИ БРИТАНСКИХ ШЕФ-ПОВАРОВ В ГЕНДЕРНОМ АСПЕКТЕ

Аннотация. Данное исследование посвящено изучению просодических (динамических) параметров речи британских шеф-поваров Делии Смит и Гордона Рамзи в момент представления рецептов приготовления блюд. Проведенное исследование показало, что динамической особенностью речи исследуемых информантов является уверенная авторитетная манера, которая выражается в широком диапазоне интенсивности, максимальных показателях, что на перцептивном уровне соответствует громкому четкому голосу.

Ключевые слова: динамические характеристики, интенсивность, квазиспонтанная речь, монологическая речь, гендерная идентификация.

Постановка проблемы. Одной из актуальных задач современной лингвистики является изучение особенностей социофонетической вариативности речи. Гендерно обусловленная вариативность речи британских шеф-поваров представляет несомненный интерес в силу того, что до настоящего времени просодические (динамические) параметры их речи не получили должного освещения в литературе.

Анализ последних исследований и публикаций. Многочисленные вопросы, связанные с социофонетическим звучанием речи, нашли свое отражение в трудах отечественных и зарубежных лингвистов: А.А. Калиты, Т.И. Шевченко, Дж. Уэллса и многих других [1; 5; 6]. Важность подобных исследований заключается в изучении просодических характеристик речи в социальном аспекте.

Цель исследования заключается в выявлении динамических параметров гендерно обусловленной речи британских шеф-поваров.

В задачи исследования входило:

- проведение инструментального анализа квазиспонтанной монологической речи британских шеф-поваров;
- определение основных динамических характеристик речи участвующих в составлении речевых портретов британских шеф-поваров.

Основным материалом исследования послужили аудиозаписи квазиспонтанной речи исследуемых информантов, а именно Гордона Рамзи и Делии Смит, в момент представления рецептов приготовления блюд. Время звучания аудиоматериала составило 45 минут.

Изложение основного материала. Под квазиспонтанной речью понимаем разновидность спонтанной речи, которая характеризуется определенной степенью подготовленности речевого акта и находится под контролем говорящего, являясь заранее определенной той или иной установкой. Наиболее спорным среди трех основных компонентов просодии (мелодия, динамика, темп) является статус динамического компонента, которому на акустическом уровне соответствует интенсивность, а на уровне восприятия – громкость.

Анализ интенсивности звучания относится к тем физическим характеристикам, исследование которых в области интонационного оформления речи осуществлено недостаточно [3, с. 24]. Интенсивность является сложным акустическим феноменом, который обусловлен целым рядом факторов, прежде всего, факторами чисто физиологическими [2, с. 7].

Интенсивность звучания зависит от напряженности и амплитуды колебания голосовых связок. Чем больше амплитуда колебания, тем лучше звук. На слух различают уровень интенсивности. Он бывает низким, средним и высоким. Значения амплитуды интенсивности речи определяются в экспериментальных исследованиях преимущественно по максимальным и минимальным точкам, то есть во внимание, прежде всего, берется диапазон интенсивности. При анализе интенсивности фразы внимание сосредотачивается и на таких показателях: величина максимальной амплитуды интенсивности, ее место во фразе, средняя величина амплитуды интенсивности во фразе в целом [3, с. 25].

Традиционно считалось, что английский язык, как и другие германские языки, является языком с динамическим (то есть силовым) ударением. Это означает, что интенсивность должна быть определяющим компонентом в акцентной выделенности состава. Английский язык также характеризуется более высокими показателями степени выделенности ударных слогов по всем компонентам: интенсивности, ЧОТ, длительности; то есть ударение в английском языке действительно является более сильным [5, с. 54].

Результаты исследований Т.И. Шевченко, проведенных на материале спонтанной речи, показали, что максимум интенсивности локализован в терминальном тоне в 53,14% случаев, в первом ударном слоге – в 26,68% случаев и в шкале – в 20,18% случаев [5, с. 57].

Инструментальный анализ динамического компонента интонации продемонстрировал, что некоторые параметры этой просодической характеристики могут служить индикатором гендерной принадлежности говорящего. Изменение громкости играет важную роль при передаче эмоционально-модальной информации, более важные в смысловом отношении части предложения характеризуются более высоким уровнем суммарной интенсивности, то есть являются более громкими, чем малозначимые части предложения.

В нашем исследовании рассматривались такие динамические характеристики речи носителей британского варианта английского языка:

- 1) максимальные (I_{max}), минимальные (I_{min}) и среднеслоговые (I_{mean}) показатели интенсивности всей синтагмы (в дБ);
- 2) динамический диапазон всех синтагм (в дБ);
- 3) локализация максимума интенсивности в синтагме (первый ударный слог, шкала, ядерный слог).

Пиковая интенсивность речи исследуемых информантов продемонстрировала следующие показатели (рис. 1): I_{mean} – среднее значение 80,0 дБ; 83,0 дБ – у Гордона Рамзи и 77,0 дБ – у Делии Смит.

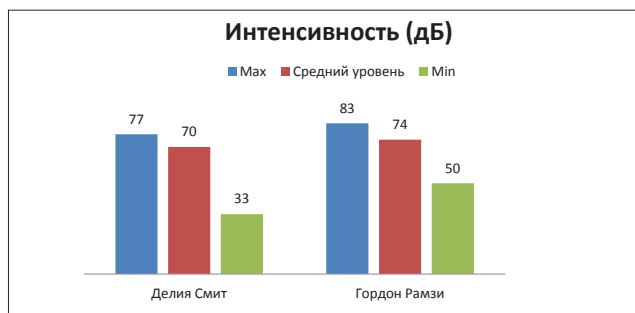

Рис. 1. Пиковая интенсивность речи Делии Смит и Гордона Рамзи

В исследуемом материале наблюдается незначительное варьирование пиковой интенсивности в речи информантов, отметим несколько более высокие показатели пиковой интенсивности в мужской речи по сравнению с женской.

Следующей анализируемой динамической характеристикой являлся средний диапазон интенсивности речи (то есть

разница между максимальным и минимальным значением интенсивности в синтагме), который измерялся в дБ. Проведенный анализ диапазона интенсивности информантов показал, что наиболее широкий диапазон интенсивности маркирует речь Гордона Рамзи (22,5 дБ). Диапазон интенсивности мужской речи превышает диапазон женской речи (22,5 дБ – Гордон Рамзи, 21 дБ – Делия Смит).

Полученные результаты по исследованию речи шеф-поваров противоречат общеизвестным фактам, что диапазон женской речи шире, чем мужской [4]. Это, возможно, объясняется более эмоциональным характером речи информанта-мужчины. Речь Гордона Рамзи живая, энергичная, информант активно использует в представлении рецепта блюда вариативный характер тональной организации, его речь громкая, четкая, уверенная.

Остановимся на рассмотрении вопроса позиционной обусловленности семантического центра в динамическом контуре синтагмы. В нашем исследовании были проанализированы усредненные максимальные показатели в трёх позициях: 1) на первом ударном слоге; 2) в шкале; 3) на ядерном слоге (табл. 1).

Полученные результаты позволяют констатировать, что для речи Делии Смит характерным является сильноконечный

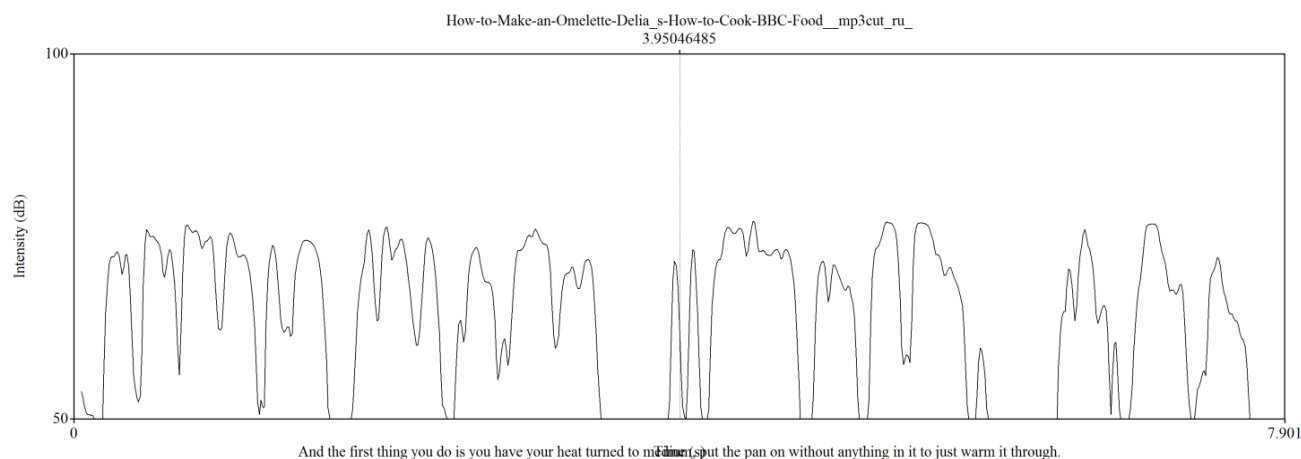

Рис. 2. Осциллограмма фразы Делии Смит:

“And the first thing you do | is have your heat turned to medium, | put the pan on without anything in it | to just warm it through”||

Рис. 3. Осциллограмма фразы Гордона Рамзи:

“Now, | don't season it, | because if you put the salt in now, | what actually happens - | it breaks down the eggs | and it starts turning into something sort of very watery”

Таблица 1

Позиционное расположение	Локализация максимумов интенсивности, %	
	Делия Смит	Гордон Рамзи
Первый ударный слог	32,5	44,3
Шкала	11,8	15,5
Ядерный слог	55,7	40,2

динамический контур, в то время как речь Гордона Рамзи маркирует сильное начало контура. Наибольший процент локализации максимума интенсивности на первом ударном слоге представлен в речи Гордона Рамзи (44,3%). Меньший процент локализации максимума интенсивности на первом ударном слоге характеризует Делию Смит (32,5%). Ее же речь маркирует наибольший процент локализации максимума в ядерном составе (55,7%).

Проиллюстрируем динамические показатели примерами из речи исследуемых информантов (рис. 2, 3).

Таким образом, проведенное исследование показало, что динамические характеристики речи являются достаточно информативными для гендерной идентификации речи шеф-поваров – носителей британского варианта английского языка. Можно выделить определенные дифференциальные признаки речи исследуемых информантов: более широкий диапазон интенсивности и сильноначальный динамический контур в мужской речи, а также сильноконечный контур и постепенное увеличение среднего значения интенсивности в синтагме в речи женщины.

Выводы. Подводя итог проведенному анализу речи британских шеф-поваров (Делии Смит и Гордона Рамзи), мы можем заключить, что речь выступает главным средством самовыражения личности. Как ее содержание, так и ее фонетические особенности создают у слушателя определенный психологический портрет субъекта высказывания.

Просодической (динамической) особенностью речи исследуемых информантов является уверенная авторитетная манера, которая выражается в широком диапазоне интенсивности, максимальных показателях, что на перцептивном уровне соответствует громкому четкому голосу.

Перспективой дальнейшего исследования считаем изучение корреляции между динамическими характеристиками речи и невербальными компонентами коммуникации.

Литература:

1. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання / А.А. Калита – К. : Вид. центр КДПУ, 2001. – 351 с.
2. Потапова Р.К. Коннотативная паралингвистика / Р.К. Потапова. – М. : Триада, Междунар. науч. фонд Сороса, МГУ, 1997. – 67 с.
3. Багмут А.Й. Типологія інтонації мовлення / А.Й. Багмут, І.В. Борисюк, Г.П. Олійник, Н.П. Плющ. – К. : Наукова думка, 1977. – 494 с.
4. Чеснокова М.В. Социолінгвістическіє характеристики речі і поведіння представителів основних вікових груп / М.В. Чеснокова // Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». – Кіровоград : РВВ КДПУ імені В.В. Винниченка, 2014. – Вип. 126.
5. Шевченко Т.И. Социальная дифференциация английского произношения / Т.И. Шевченко. – М. : Высшая школа, 1990. – 144 с.
6. Wells J.C. Accents of English / J.C. Wells – Vol. 2 : The British Isles. – Cambridge University Press, 1982. – 465 p.

Ковальчук О. К. Динамічні характеристики мовлення британських шеф-кухарів у гендерному аспекті

Анотація. Дослідження присвячене вивченню просодичних (динамічних) параметрів мовлення британських шеф-кухарів Делії Сміт та Гордона Рамзі під час представлення рецептів приготування страв. Проведене дослідження показало, що динамічною особливістю мовлення досліджуваних інформантів є впевнена авторитетна манера, яка виражається в широкому діапазоні інтенсивності, максимальних показників, що на перцептивному рівні відповідає гучному чіткому голосу.

Ключові слова: динамічні характеристики, інтенсивність, квазіспонтанне мовлення, монологічне мовлення, гендерна ідентифікація.

Kovalchuk A. Dynamic characteristics of speech of British chefs in the gender aspect

Summary. This study is devoted to the study of prosodic (dynamic) parameters of speech of British chefs Delia Smith and Gordon Ramsay while presenting cooking recipes. The conducted research has shown that the dynamic feature of the speech of the informants being studied – is a confident authoritative manner of speech, which is expressed in a wide range of intensity, maximum indexes, which correspond to a loud clear voice at the perceptual level.

Key words: dynamic characteristics, intensity, quasi-spontaneous speech, monologue speech, gender identification.

Kunets Kh. B.,
Candidate of Philological Sciences,
Assistant of the Department of English philology
Ivan Franko National University of Lviv

EXPLETIVE IT AND TRUTH VALUE IN ACADEMIC WRITING

Summary. In this paper we have analyzed syntactic structures with expletive *it* in terms of truth-value of the sentences in which they appear within the scope of academic writing. They have been considered as presupposition triggers and propositional attitude reports. The paper also presents a communicative approach to writing academic texts, taking the peculiarities of their syntactic structure as a starting point.

Key words: expletive *it*, academic writing, proposition, presupposition, propositional attitude, truth value

Scientific research always finds its representation in the text of science. Scholars not only rely on their own empirical research, but also on the research of their colleagues, which can be a premise of their own research, and all this usually happens through texts. That is why erroneous interpretation of academic texts (possibly, because of the way that text was written, too) may lead to scientific inaccuracies or mistakes. Thus, language is important both for cognition and for representation of results of cognition, in the form of academic discourse.

Problem statement. When we use constructions with expletive *it* in sentences, we say something like “it seems that”, “it appears that” etc., but we mean something like “it seems to me”, “I think”, “I am of the opinion that”. There is no reference to the seat of knowledge in the impersonal construction like this, but often this seat of knowledge is the author/the speaker him/herself. Besides the reasons for and the effect of (if any) of using such impersonal attitudinal phrases instead of the personal ones, there are three more things that attract our attention here: 1) if the phrase with expletive *it* is a part of proposition, 2) how it projects presuppositions, 3) its truth value; and answering these three questions is **the purpose of this paper.**

A lot of **recent research** has been dedicated to the focus in the left periphery of the sentences [1; 2] and evidentiality markers [3]. Expletive *it* both functions as evidentiality marker and moves the evidence for the statement to the focal position, where it serves as an attitudinal operator as well. Relying on the latter syntactic and pragmatic theories, and also on the older tradition in philosophy of language [4; 5] we will do research into their influence on the truth value of propositions.

Firstly, we need to define what type of syntactic structures is to be analyzed. These are structures with expletive *it*, such as in (1), which does not have any lexical meaning, that is with a formal grammatical subject which does not project any lexical properties, but must fill the subject position (according to the EPP) [6, p. 69–70].

1) *It seems* that anthropology be used at this time to contribute to the debate on policing, for since the 1964 Police Act and the preceding Royal Commission which was generated through concern over police practice, the organization has held an increasingly central place in the public imagination [BNC A0K 127].

2) It is good news that the introduction of GCSE has endorsed this kind of methodology and response [BNC CCV 1389].

Such constructions present either evaluative or evidential phrase that allows an author to place their evaluation or evidence in a priority position, making the meaning of attitude a starting point of an utterance and a perspective from which content of a sentence is viewed. With the help of expletive constructions it is separated from what it refers to, at the same time being salient and accentuated. Such sentences in a way relate to indirect discourse, with that difference that instead of an expression referring to a speaker, which is characteristic of sentences in indirect discourse, we have an impersonal construction; compare, for example, (3a) and (3b): both have two-place predicate “said” (or equivalent) and a demonstrative referring to an utterance.

3) (a) He said that it was a complicated issue.

(b) It was said that it was a complicated issue.

It is interesting how a predicate in such sentences relates expletive (which in other cases of indirect discourse could represent the originating speaker or source of evidence), present speaker and a sentence. According to Davidson sentences of this type entail a paradox: on the one hand we discover semantically significant structure in a clause, not in a principal sentence, and on the other hand, the failure of consequence-relation invites us to treat clauses as semantically inert [5, p. 133].

When we speak about the relation between certain phenomena we describe in an academic piece of writing and the language we use to describe them, what really matters (or is supposed to matter) is coherence between our statements and reality, in a way that these statements hold to truth-conditions and are true. However, the meanings of the sentences of which we build our discourse do not necessarily correspond to these phenomena in such a way. According to Frege, the sense of a sentence is its proposition, not nominatum [4, p. 90]. He further states, that in every judgment a step is made from propositions to nominata (the objective facts) [4, p. 91]. From this follows that proposition alone does not give knowledge, but also nominatum alone is not the truth value of a sentence, so the truth value consists in proposition together with its nominatum. Then we have a real object (or objective fact), a sign, that represents it (a word, phrase or sentence) and sense of that sign. Be as it may, but this correspondence is not that easy to gain because of inconsistencies of the natural language, especially at the level of propositions and presuppositions, definition of which in certain cases (e. g. in complex sentences) often poses a difficulty; and it seems to be the case with expletive constructions. Special attention here is drawn by complex sentences with expletive in a principal clause: the actual content of an utterance seems to come in a subordinate clause, but expletive clause seems to affect its truth value in several ways. The problem is that one single proposition is formed by the principle sentence (in our case – with the expletive *it*) together with its clause, and, following Frege, the truth of the whole implies neither the truth nor the falsity of the subordinate clause, while the actual sense of the whole sentence appears to be contained exactly in the subordinate clause. Let us

have a closer look at such sentences considering expletive phrases as presupposition triggers.

One of the issues of the biggest interest in presupposition researches [7; 8; 9; 10] has been the explanation of the behavior of presuppositions occurring in embedded positions, within the scope of an attitude verb, including the cases when presuppositions are projected by this attitude verb. Among presuppositional triggers (expressions and constructions projecting presuppositions) there are factives [11] and clefts [12]. Presuppositions are viewed both as a semantic notion, whereby only sentences presuppose something [13] and a pragmatic notion involving both the speaker and the listener [13]. For the sentences with the expletive phrase in the principal clause it has the following consequences: on the one hand, semantically these presuppositions cannot be avoided, and pragmatically they affect the context and communication (here – academic communication), which poses a problem, since addressees take a lot for granted. The structure we are going to speak about in this part of the paper are those with factive predicates (predicatives), “holes” in Karttunen’s terminology [8, p. 188], that seem to generally allow presuppositions to project.

Speaking about academic writing, where the concept of truth is the key one, some questions arise concerning such an evaluation. It may appear that utterances with factive evaluation can be viewed in terms of truth value. However, from the perspective of semantics, only the principal clause can be ascribed truth-value here, while the actual content of an utterance is found in a subordinate clause, which contains proposition as well; but, the factive predicate functions as a presupposition-trigger, requiring from the proposition of a subordinate clause to be true, thus turning it into presupposition, which cannot be attributed truth-value any longer (it can only be true, never false, otherwise, the whole utterance is semantically inconsistent). The subordinate clause becomes a complement of the factive predicate and a presupposition of a sentence as a whole [8], so what is expected to be a proposition, turns into presupposition, causing certain ambiguity for truth-conditions in discourse.

Factive evaluative impersonal constructions create what can be called *niches* in language structure [15], which help to produce utterances that semantically seem to be true, even if they are not in reality. In other words, judging from the surface structure an utterance is true, but it is only a halo covering another structure of an utterance, in regard to which the surface one is only a reflection, moreover, a distorted one.

Verbs in higher clauses may also be propositional attitude reports. They can be factive, as the above described, but not necessarily. If we try to embed presupposition under trigger, e. g. “believe”, as in (4), we observe two types of inference, (a) and (b):

(4) *It is believed* that they migrated to central Italy from Asia Minor or possibly further east in the eighth century B.C.; remaining dominant and independent until the third century B.C. after which they were gradually Latinised under Roman rule [BNC HBV 2084].

(a) they migrated;

(b) it is believed that they migrated.

According to Karttunen, predicates like *believe* are not classified as ‘holes’, but as ‘plugs’, which have the property that the presuppositions of the complement sentence are not presuppositions of the superordinate sentence [8, p. 188]. That is, the impersonal construction in the principal clause is not a presuppositional trigger, because the subordinate clause does not have to be true anymore: someone may completely believe in something without its being true. In this case (but not exclusively) we observe another

function of impersonal construction – it serves as a propositional attitude report.

Propositional attitude reports are associated with the cognitive relations people bear to propositions. As we find in Fintel and Heim [7], expressions like *believe, know, doubt, expect, regret* and so on are usually said to describe propositional attitudes, expressing relations between individuals (the attitude holder) and propositions (intensions of sentences). All of these can be found in expletive phrases. Propositional attitudes are mental states that we might have towards propositions (e. g. belief, knowledge, suspicion, discovery etc.), expressed by such attitude predicates as *believe, know, realize, think, desire, discover, want* etc. The domain of propositional attitudes, however, can be expanded to speech predicates (such as *say, ask* and so on), since these have many semantic and syntactic parallels with attitude predicates [16], for example, both embed propositions and show the attitude of the author or any second/third person to them; also this sentence-embedding makes them similar in terms of propositions and presuppositions of a principal sentence and a subordinate clause.

What is interesting about impersonal constructions as propositional attitude reports is that there is no reference to the source of attitude. There is a predicate which refers to proposition, but no person (subject) associated with that predicate. So, it may appear that authors in this way may express an attitude, distancing themselves from it.

There are also expletive phrases which function as modal operators, for example, *it could be that, it is possible, it seems, it must be, it should be, it is necessary* etc. Modality in such cases explicitly refers to the whole statement, not an object (modality *de dicto*), and expletive phrases demonstrate how thoughts, ideas are modalized in academic writing. Modality as an expression of propositional attitude means that the predicate which expresses attitude carries proposition of a sentence. For example, the sentence *It is said that the earth is round* is true, if somebody really says so, and it is not necessary for the earth to be round for the statement to be true [17]. Such constructions take the commitment off the author, since he/she in fact does not make their own statement, but refers to some source (which, by the way, may not even exist), while the most important information is found in that part of a sentence, which comes to be out of proposition, and the actual proposition loses its propositional features – it becomes inappropriate to speak of its truth-conditions. Impersonal constructions then make it possible for authors to distance themselves from the modal stance, and they add objectivity and authoritativeness to the whole statement, in case there is not enough evidence for it to do without modality at all. Nevertheless, authors of academic texts should be careful with modality.

Another point, expletive phrases mark evidentiality. Evidentiality is a grammatical category, the most important meaning of which is a source of information [18, 3]. In many languages reference to the source of information marks also speaker’s attitude to the reliability of this information [19, p. 342–343]. This can be seen in English impersonal constructions. For example, a sentence with a construction of the type “*It is said that...*” has three meanings: (1) a speaker refers to the second/third persons as a source of information; (2) a speaker is not sure, whether information is true (modal meaning); (3) a speaker avoids responsibility for truthfulness of presented information (this meaning points that the construction also functions as a hedge). The second meaning relates evidentiality with epistemic modality (evidential modality in Palmer’s classification [20]). The construction “*It is said*” introduces indirect discourse,

and contains a lexical marker of evidentiality, but, being impersonal, does not refer an addressee to the source of information, showing that the source of evidence is not the author of an utterance, and focalizes the information that the author is trying to restrict his responsibility for proposition. Turning to academic writing, every realization of the category of evidentiality conceals or reveals a source of information, and since the purpose of any academic text is to establish the real world picture, then a source of information is very important in it as an instrument for interpretation of its truthfulness.

Conclusions. Writing academic texts aims at establishing and spreading the truth, so the truth value of the sentences they consist of cannot be overlooked. One of the syntactic structures which affect truth value are constructions with expletives. Sentences with expletive *it* have their peculiarities in terms of semantic meanings independent of the context. But context, the pragmatic aspect should be always taken to consideration when using them in order to avoid communicative deviations which in this case also mean scientific mistakes. That is why authors should be careful when using them for expressing their evaluation towards information in propositions if they lack evidence and do not want to add it to the common ground. Also, expletive *it* constructions distantiate authors from propositions they express and reduce their responsibility for truth-value. Focal position of such constructions in the sentence structure raises question for **further study**.

References:

- Rizzi L. Locality and Left Periphery / L. Rizzi // Structures and Beyond. The Cartography of Syntactic Structures ; vol. 3. – NY: OUP, 2004. – P. 223–251.
- Cinque G. The Cartography of Syntactic Structures / G. Cinque, L. Rizzi // Studies in Linguistics 2, 2008. – P. 42–58.
- Cruschina S. Hearsay and Reported Speech. Evidentiality in Romance / S. Cruschina, E.-M. Remberger // Selected Proceedings of the 34th Incontro di Grammatica Generativa. – Padova : Unipress (Special Issue Rivista di Grammatica Generativa, Vol. 33), 2008. – P. 95–116.
- Frege G. On Sense and Nominatum / G. Frege // Readings in Philosophical Analysis. – AppletonCenturyCrofts, 1949. – P. 85–102.
- Davidson D. On saying that / D. Davidson // Synthese, Volume 19, Issue 1–2 : 1968. – P. 130–146.
- Haegeman L. Introduction to Government and Binding Theory / L. Haegeman. – Oxford : Blackwell, 1994. – 728 p.
- Fintel K von. Lecture Notes on Intensional Semantics / K. von Fintel, I. Heim // Spring 2011. (Massachusetts Institute of Technology: MIT OpenCourseWare) [Electronic resource]. – Mode of access : <http://ocw.mit.edu>.
- Karttunen L. Presuppositions of Compound Sentences / L. Karttunen // Linguistic Inquiry 4, No. 2, 1973. – P. 169–193.
- Langendoen T. The projection problem for presuppositions / T. Langendoen, H. Savin // Studies in Linguistic Semantics. – Irvington, 1971. – P. 54–60.
- Soames S. Philosophical Essays, Volume 1 : Natural Language: What It Means and How We Use It / S. Soames. – Princeton : Princeton University Press, 2008. – 440 p.
- Kiparsky P. Fact / P. Kiparsky, C. Kiparsky // In Semantics. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 1970. – P. 345–369.
- Delin J. Presupposition and shared knowledge in it-clefts / J. Delin // Language and Cognitive Processes, 10(2), 1995. – P. 97–120.
- Fraassen B.C. van. Presupposition, implication, and self-reference / B.C. van Fraassen // The Journal of Philosophy, 65(5), 1968. – P. 136–152.
- Stalnaker R. “Presuppositions” / R. Stalnaker // The Journal of Philosophical Logic, 2, 1973. – P. 447–457.
- Meibauer J. On Lying: Intentionality, Implicature and Imprecision / J. Meibauer. – Intercultural Pragmatics 8–2 (2011). – P. 277–292.
- Holton R. 24.251 Introduction to Philosophy of Language, Spring 2005. (Massachusetts Institute of Technology: MIT OpenCourseWare) [Electronic resource]. – Mode of access : <http://ocw.mit.edu>.
- Meibauer J. Pragmatik: Eine Einführung / J. Meibauer. – Stauffenburg, 2001. – 208 s.
- Aikhenvald A. Evidentiality in Typological Perspective / A. Aikhenvald // Studies in Evidentiality. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins P. C., 2004. – P. 1–31.
- Dendale P. Introduction : Evidentiality and Related Notions / P. Dendale, L. Tasmowski // Journal of Pragmatics 33, 2001. – P. 339–348.
- Palmer F. Mood and Modality / F. Palmer. – Cambridge University Press, 2001. – 236 p.
- The British National Corpus [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.natcorp.ox.ac.uk>.

Кунец Х. Б. Эксплетивне *it* та значення істинності в академічному письмі

Анотація. У статті аналізуються синтаксичні конструкції з експлетивним *it* у термінах значення істинності речень, в яких вони вживаються, в академічному письмі. Розглянуто, як названі конструкції проєктують пресупозиції й виражають пропозиційне ставлення. Стаття також представляє комунікативний підхід до академічного письма.

Ключові слова: експлетивне *it*, академічне письмо, пропозиція, пресупозиція, пропозиційне ставлення, значення істинності.

Кунец Х. Б. Эксплетивное *it* и значение истинности в академическом письме

Аннотация. В статье анализируются синтаксические конструкции с эксплетивным *it* с точки зрения значения истинности предложений, в которых они используются, в академическом письме. Рассмотрено, как названные конструкции проецируют пресуппозиции и выражают пропозициональное отношение. Статья также представляет коммуникативный подход к академическому письму.

Ключевые слова: эксплетивное *it*, академическое письмо, пропозиция, пресуппозиция, пропозициональное отношение, значение истинности.

*Курбанлы Н. Ч.,**преподаватель кафедры азербайджанского языкознания
Бакинского государственного университета*

СОВРЕМЕННЫЕ ФАКТОРЫ, ОБУСЛОВЛИВАЮЩИЕ ПРОЦЕСС ВЗАИМНОГО ОБОГАЩЕНИЯ ЯЗЫКОВ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы исторической взаимосвязи тюркских языков. При отсутствии или слабости подобных связей наблюдаются ослабление либо отсутствие развития взаимного обогащения языков и наречий. Возникновение групп тюркских языков способствовало также становлению сходства между ними по определенным лингвистическим критериям. Развитие языков вне зависимости от наличия или отсутствия между ними родственных связей играет существенную роль в перспективном развитии языка в рамках пространства и времени соответствующего периода исторического развития.

Ключевые слова: турецкие языки, языковое обогащение на уровне государственного языка, дифференциация диалектов разговорного языка.

Постановка проблемы. Взаимосвязь тюркских языков зависела от исторических факторов и ряда других условий. Тюркские языки, возникшие в итоге исторического развития и дифференциации одного праязыка, могут быть связаны между собой более или менее прочными связями. Чем сильнее были связи, тем быстрее шел процесс взаимного обогащения. Если же связи были слабыми или совсем отсутствовали, то не было и взаимообогащения. Современное состояние тюркских языков требует возврата к данному процессу и его более углубленному изучению. Существуют разные точки зрения относительно процесса дифференциации древнетюркских языков. Прежде всего, следует учитывать вне зависимости от того, какой, родственной или чуждой, язык оказывает влияние на исходный язык, причем в рамках временного пространства, периода и места воздействия.

Изложение основного материала исследования. Язык, как известно, имеет письменную и устную формы выражения. Язык, существовавший вначале в устной форме, впоследствии отличается от письменного языка. Период, когда у устного языка или речи не было письменного аналога, оценивается по характеру функционирования языка, его самобытности и богатству, лексико-грамматическим особенностям. Известно, что здесь есть определенные издержки, то есть письменный язык способствует более активному развитию указанных параметров. Исследователям приходится обращаться к письменным источникам соседних языков, к устному народному творчеству, диалектизму, говорам и стилям речи, а также к мифам и сказаниям.

«Обращение к письменной речи случается в определенное время, исходя из потребности людей в общении. Ясно, что звуки речи безо всякого перевода их в графическое изображение могут быть в определенное время утрачены. К примеру, если необходимо на большом расстоянии передать информацию, поручение, приказ, сделать это через определенный период времени, к примеру, через год, становится уже труднее. Но сделать это при помощи письменности намного легче. Кроме того,

устная речь не может быть передана на большие расстояния без средств записи речи. Именно потребность в передаче на расстояние звуков речи привела к необходимости сохранения в памяти речи, ее передачи, проверки и защиты».

Становление письменности послужило не только передаче информации на дальние расстояния, но и ее сохранению. У письменной речи есть своеобразные признаки, которые отличают ее от устной речи. Письменность материализует языковой материал. Письменная речь требует также следования правилам определенной знаковой системы. Письменная речь постепенно развивается, применяя систему определенных правил. Письменная речь, по сравнению с устной речью, является более консервативной и обеспечивает сохранение правил языковых структур. Письменная речь реализует такие свои функции, как передача информации на дальние расстояния, ее сохранение и накопление. Во всех случаях наличие языка на том или ином уровне, мысли и суждения о ее системе формируются на основании ее древних памятников, все это развивается и превращается впоследствии в научные факты.

Орхоно-енисейский древнетюркский язык в старой тюркской языковой системе исследуется на основе письменных рунических памятников. Рукописи найдены в долинах рек Орхон и Енисей. Письменные памятники связаны с языком тюркских племен, живших еще до появления скандинавских рунических письменных памятников V–VII веков. Письменные памятники найдены в притоках Енисея, на берегах рек Талас и Суджи, потому так и называются «таласские и суджийские рукописи». Они отражают языковые особенности их носителей V–VI веков. Еще большие по объему памятники были найдены на берегу реки Орхон и называются «орхонские рукописи». Они больше отражают в себе языковые особенности тюркских племен VII–VIII веков. Как видно, орхоно-енисейские памятники отражают более чем двухвековую жизнь тюркских наречий того времени. Причем выявляется определенная дифференциация языков у носителей его в V и VII веках.

Б. Халилов пишет об этом, что «естественно, что язык орхоно-енисейских памятников VII–VIII веков, принадлежавший древним тюркам, проживавшим в Сибири, Монголии, вокруг указанных рек, отличался от языка прототюрков. Это является первым этапом дифференциации носителей наречия орхоно-енисейских памятников от языка прототюрков» [1].

А. Демирчизаде отнес вышеуказанные памятники Талаша и Суджи к тюркскому языку V–VI веков. Помимо этого, говоря об уйгурских памятниках, можно прийти к выводу, что они строятся на алфавите, исходящих из согдийской письменности. В тюркологии это называется «уйгурский алфавит». Уйгуры приспособили алфавит к своему языку, на основе которого примерно в V–XIII веках он стал широко распространяться. А. Демирчизаде подчеркивает, что «последние исследования показали, что на основе этой письменности, начиная с V века,

вплоть до XV века на тюркском языке было написано много литературных произведений» [1].

Часть произведений, написанных на уйгурском языке, отражают в себе особенности языка V–VI веков. К примеру, к этим произведениям следует отнести «Манихейские молитвы». Остальная часть произведений отражает в себе особенности языка уже IX–XIII веков. Стоит отметить, что письменные уйгурские языки отразили в себе особенности согдийско-уйгурского, манийского, брахманийского, сирийского, тибетского и прочих алфавитов [2].

Переход ряда материалов из уйгурского языка в древние тюркские языки в V веке говорит о первом периоде дифференциации и близком участии этого языка в обогащении других тюркских языков.

Следует согласиться с мнением Б. Халилова, согласно которому орхоно-енисейские памятники являются первым этапом различения прототюркских языков. Наряду с этим следует учесть участие в этом процессе и уйгурского языка.

На каждую языковую систему оказывает влияние ее письменная фиксация, это влияние проявляется в фонетической и грамматической системах. С этой точки зрения следует, по-видимому, учитывать письменную систему языка как дифференцирующий фактор. Известно, что в период тюркских исламских государств, таких как Караханлинское, Сельджукское, Джигатайское, Османское государства, использовали при записи языка арабский алфавит. Источники языка на основе арабского алфавита охватывают период после X века.

Здесь наблюдается уже довольно высокий уровень дифференциации. Ясно, что письменные памятники характеризуют конкретно язык того или иного тюркского народа. После X столетия многие тюркские языки сформировались как общенародный язык. Одновременно и памятники, сохранившиеся на основе арабской письменной традиции, также явились обобщающим фактором, разделив тюркские языки на определенные группы. Наряду с такими произведениями, как «Кудатгу Билиг», «Хиббетил-хагаиг», следует напомнить о таких произведениях, как «Китаби-дивани-люгет-ит-тюрк», предположительно написанный в XV веке «Кодекс Куманикус». Последнее произведение написано на латыни.

В период Османской империи, Турецкой Республики применялся арабский алфавит и затем латиница, в тюркских республиках СССР писали на кириллице, затем перешли на латынь (получив независимость). Можно сказать, что в этот период дифференциация языков подошла к концу. Одновременно стоит указать, что изменение алфавита способствовало углублению дифференциации.

Согласно Б. Халилову, процесс второй дифференциации начался с XI века. Он подчеркивает, что М. Кашкари («Китаби-дивани-люгет-ит-тюрк») и Юсиф Баласагунлу («Китабгу билик») уже представляют языковые нормы тюркского языка. Каждое из указанных произведений рассказывает о сосредоточенных в определенном географическом ареале тюркских племенах.

М. Кашкари написал свое произведение на основе материалов диалекта хаганийе, причем он сравнивал языки и диалекты 20 племен. Произведение Юсифа Баласагунлу охватывает особенности языка государства Караханидов [1, с. 15].

Таким образом, одной из основных причин дифференциации тюркских языков было различие в алфавитах, в письменности. Как подчеркивал А. Демирчизаде, дифференциация

началась примерно в X веке. Б. Халилов вторую волну дифференциации относит к XI веку. Естественно, что выделенные М. Кашкари 20 тюркских диалектов говорят о завершении этого процесса. В последующих периодах между тюркскими языками также продолжалось расслоение. Б. Халилов пишет об этом, что «в XI столетии в тюркских диалектах возникли фонетические различия, создавшие основу для очередной волны дифференциации. На основе этих различий и начался второй этап дифференциации. Третий этап охватывает XII–XVI века. После XI столетия тюркские наречия стали выделяться и занимать доминантное положение в таких регионах, как Византия, Индия, Россия, Кавказ и т. д. Обширность территории, занимаемой тюрками, способствовала образованию различных языков и наречий, в частности джигатайской языковой группы, тюркской (анатолийской) языковой группы, кумано-кыпчакско-половецкой группы, огузской языковой группы [1, с. 20].

Становление тюркских языковых групп создало возможность формирования внутригрупповых лингвистических критериев, дававших возможность определить степень их сходства или различия. Тюркские племенные объединения, тюркские роды были многочисленными, поэтому их проживание на обширных территориях привело к еще более резкому размежеванию между языками. Именно поэтому не затруднительно определить группы тюркских языков. Впоследствии дифференциации сказались на становлении тюркских языковых групп. В то же время шел процесс социально-экономического расслоения между племенами и народами в том числе и на основе языкового различия.

Считается, что число тюркских племен и племенных объединений на самом деле было намного больше. В словаре В.В. Радлова можно на основании выявленных различий между диалектами (или языками) определить уровень и степень этих различий [1, с. 21–22]. В указанном словаре есть 32 варианта наречий тюркского языка. Естественно, что такое многообразие тюркских языков и наречий сформировалось, начиная примерно с XI века. Однако рост различий или дифференциации связан не только с различными применяемыми алфавитами. Ведь не все диалекты имели свою письменность, причем это продолжалось в течение длительного периода. Следовательно, можно прийти к выводу, что есть и другие причины.

Б. Халилов определил две причины, которые способствовали формированию фонетических различий в тюркских наречиях, а именно: 1) проживание в различных общинах и странах; 2) географические и климатические различия (ландшафт, природные богатства и проч.) [1, с. 16–17]. Он пишет, что «различия в географическом ареале, в местности, в стране, социальном и политическом развитии, межпоколенческих отношениях и др. привели к тому, что сегодня в Турции, Азербайджане, Казахстане, Киргизии, Туркмении сформировались и функционируют разные тюркские языки. И сегодня эти языки сохраняют древнюю, первичную фонетику, лексику и грамматику, вместе с тем имеют своеобразие в развитии» [1, с. 18–19].

Как уже отмечалось, все тюркские языки имеют общий корень, общие истоки. Это и есть тюркские языки – современный турецкий, азербайджанский, казахский, туркменский, узбекский, башкирский, чувашский, гагаузский и проч. языки. Все они развиваются как самостоятельные языки. Слово «тюркский» сохраняет свой корень в государственном языке Турецкой Республики. Это не обобщающее слово, а название языка.

Таким образом, формирование на базе древнего диалекта тюркского языка в виде диалектов, наречий в родах, племенах и улусах приняло широкий характер именно в XI веке. Это было отражено в знаменитом словаре М. Кашкари. То, что он назвал 20 тюркских наречий, рассмотрел их, подтверждает идею о дифференциации тюркских языков в указанный период. К примеру, процесс отделения уйгуров от древних тюрков излагается на основе интересных предположений. Уйгуры обладали письменностью еще до ислама. Они занимали сравнительно сильные позиции в экономическом и социальном положении. В XI веке страны Бархан и Табгас (вместе назывались «Мачин») Китая находились в экономически зависимом положении от уйгуров. У них было сильное государство. Хаган получил имя «Кюль Бильге Хаган». Ввиду того, что они не принимали ислам вплоть до XI века, их прозывали татами (то есть чужак, неверный). Так их называли те тюркские народы, которые приняли ислам. Тюрки-мусульмане длительное время считали татами Табгадж, они сражались с ним, находились во враждебных отношениях.

Следовательно, один прототюркский язык после длительного процесса дифференциации через определенное время создал основу для становления ряда новых, но на единой тюркской основе, языков. Это привело к отдалению и еще большей дифференциации языков.

В последние десятилетия XX века изменения в политической карте мира были связаны с увеличением числа независимых государств. Распад Советского Союза привел к созданию национальных государств на базе бывших союзных республик. В итоге Азербайджан, лишенный когда-то независимости, смог вернуться к суверенному существованию. Принятым 18 октября 1991 года Конституционным законом «О государственной независимости Азербайджанской Республики» суверенитет Азербайджана был восстановлен.

Получение независимости привело к значительным изменениям экономической, политической и социальной жизни страны. Прерывались прежние связи, все это сопровождалось также образованием новых связей. Отношения с Россией и другими странами бывшего Советского Союза слабели, но братские отношения Азербайджана с Турцией начали быстро развиваться.

Для каждого объединения, для социальной сплоченности типичен комплекс внутренних, а также внешних коммуникаций. Язык играет важную роль в реализации всех этих контактов. Политическая и экономическая ситуация, изменения непосредственно воздействуют на связи, их направления и формы развития языковых процессов. Роль языка в обществе, изменения, которые происходят в языке, тесно связаны с государственностью. «Государственность является оплотом языка, его движущей силой и гарантом влияния в обществе. Развитие языка, его обогащение и влияние замкнуты на государственности, язык считается одним из ведущих атрибутов государственности. Роль языка в жизни общества на основе государственности растет, расширяя возможности для получения информации» [3, с. 3].

Создание независимого Азербайджанского государства, конечно же, привело к необходимости определения азербайджанского языка как предмета международного права. Государственный язык Азербайджанской Республики предлагали назвать азербайджанским диалектом тюркского, турецким или просто азербайджанским языком, шли конкретные дискуссии вокруг именованья.

«В первой Конституции независимой Азербайджанской Республики при рассмотрении проекта государственного языка название языка было предметом широкого обсуждения. Задача комиссии по разработке нового конституционного проекта состояла в обсуждении проблемы в различных научных формах, на встречах, в организациях, на предприятиях, проблема была подробно рассмотрена в свободной, демократической манере. Наконец, 12 ноября 1990 года народ через референдум продемонстрировал свою позицию в отношении азербайджанского языка как государственного языка Азербайджанской Республики, поддержав проект» [4].

С принятием новой Конституции азербайджанский язык получил статус государственного языка. Конечно, азербайджанский язык не впервые получает статус государственного языка. Эта статья была принята еще в 1978 году в Конституции Азербайджанской ССР, которая являлась частью Советского Союза. Если в Конституции 1978 года это был официальный язык, то в настоящее время существует полное единство между законом и реальностью. Принятие азербайджанского языка в качестве официального государственного языка способствовало тому, что он используется в качестве официального языка. В этой области нет никаких препятствий [5].

По Конституции 1978 года азербайджанский язык был объявлен государственным языком, однако закон о его применении не был принят. Закон «О государственном языке» впервые принят в Азербайджанской Республике после 22 декабря 1992 года – 30 сентября 2002 года. В первом пункте первой статьи закона определено, что «долг каждого гражданина Азербайджанской Республики знать государственный (азербайджанский) язык». Во втором пункте говорится, что «азербайджанский язык используется во всех сферах политической, социальной, экономической и культурной жизни страны». В четвертом пункте указывается, как расширить сферу применения языка. «Деятельность, связанная с применением государственного языка в органах государственной власти и местного самоуправления, государственных структурах, политических партиях, неправительственных организациях (общественных объединениях и фондах), профсоюзных организациях, других юридических лицах, их представительствах и филиалах, учреждениях в Азербайджанской Республике, осуществляется в соответствии с настоящим Законом, в том числе на государственном языке ведется делопроизводство» [6].

Следует отметить, что Закон «О государственном языке» способствовал расширению применения его в официальных церемониях, в образовании, сфере обслуживания, рекламе и объявлениях, правоохранительных органах, вооруженных силах, в нотариальных действиях, административных процедурах, международной переписке и т. д. Таким образом, возможности применения государственного языка значительно расширяются.

Создание независимого государства дало толчок к формированию и развитию собственной армии. Система военной терминологии формировалась в советский период и, таким образом, адаптирована к российской военной терминологии. Отсутствие армии, развитие русского языка в армии сопровождалось увеличением количества заимствований. *Рота, завод, батальон, сержант, старшина, лейтенант* и другие слова заимствованы через русский язык, таких слов множество. Создание армии привело к изменениям в военной терминологии в некоторых ключевых моментах. Для создания новых слов

в азербайджанском языке велась активная работа. Образовывались новые военные термины: *gizir, tabor, taqım, çavuş, bölük* (прапорщик, батальон, взвод, отряд). Некоторые из этих слов также заняли свое место в общей лексике языка. Большую роль в развитии отраслевых пластов языка играет пресса. Терминологии прессы в развитии данной области меньше. Стоит упомянуть газету «Азербайджанская армия», где также используются новые военные слова и фразы.

Выводы. Таким образом, становление независимого государства наряду с множеством других социальных и природно-экономических факторов обеспечивает основу для развития различных сфер языка. Эти новые области языка тем самым реализуют творческий потенциал языка.

Литература:

1. Халилов Б. Введение в тюркологию / Б. Халилов. – Баку : Нурлан, 2006. – 384 с.
2. Гемальмаз Г. Вчера, сегодня и завтра тюркского языка / Г. Гемальмаз [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://efrasiyar.tripod.com/yayin/yayin.html>.
3. Юсифов М. Язык и государственность / М. Юсифов. – Баку : Нурлан, 2004. – 176 с.
4. О совершенствовании применения государственного языка : Указ Президента Азербайджанской Республики. – Баку, 2001. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://az.wikisource.org/wiki>.
5. Сеидов Ю. Длинный путь демократии / Ю. Сеидов. – Баку : Изд. БГУ, 2002. – 216 с.
6. О государственном языке Азербайджанской Республики : Закон Азербайджанской Республики 30 сентября 2001 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.translit.az/>.

Курбанли Н. Ч. Сучасні фактори, що зумовлюють процес взаємного збагачення мов

Анотація. У статті розглядаються питання історичного взаємозв'язку тюркських мов. За відсутності або слабкості подібних зв'язків спостерігаються ослаблення або відсутність розвитку взаємного збагачення мов і діалектів. Виникнення груп тюркських мов сприяло також становленню подібності між ними за певними лінгвістичними критеріями. Розвиток мов незалежно від наявності або відсутності між ними родинних зв'язків відіграє істотну роль у перспективному розвитку мови в рамках простору й часу відповідного періоду історичного розвитку.

Ключові слова: турецькі мови, мовне збагачення на рівні державної мови, диференціація діалектів розмовної мови.

Kurbanli N. Modern factors determining the process of mutual enrichment of languages

Summary. Article tells about the historical ties of Turkish languages. While this ties are weakening and or not existing, in the process of mutual enrichment weakening and not existing is in the spotlight. Creating a groups of Turkish languages makes an opportunity to placing the languages similar with some linguistic features. Language developing, despite of if it kindred language or not, influence the other language, the time, using area of this language and processes during this time makes a big sense in this issue.

Key words: Turkish languages, language enrichment the official language, differentiation of languages spoken language.

*Лисенко Н. Є.,
доцент кафедри іспанської та французької філології
Київського національного лінгвістичного університету*

СПОСОБИ КОНСТРУЮВАННЯ ГІПОТЕТИЧНО-ФАНТАСТИЧНОГО МОЖЛИВОГО СВІТУ В ОПОВІДАННЯХ БЕРНАРА ВЕРБЕРА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ “L'ARBRE DES POSSIBLES”)

Анотація. Статтю присвячено виокремленню способів конструювання можливих світів в оповіданнях сучасного французького письменника-постмодерніста Бернара Вербера. Дослідження проведено з урахуванням екстралінгвальних – специфіки сучасного літературного процесу й жанру, до якого належать твори автора, фактів із його життя та інтралінгвальних чинників – композиційно-стильових особливостей оповідань автора, оповідний простір яких визначено як гіпотетично-фантастичний можливий світ.

Ключові слова: можливий світ, постмодернізм, оповідання, текстова референція, екстралінгвальні чинники, інтралінгвальні чинники.

Постановка проблеми. Художня вигадка, фікційність, а отже, світ художнього твору в різнобічному висвітленні постійно перебуває «на гребені хвилі» міждисциплінарного мейнстріму сучасних філологічних студій. Результати наукових пошуків не тільки лінгвістів, а й філософів і логіків ХХ – початку ХХІ століття дають право розуміти текст як результат реакції людини на світ та інші тексти [1, с. 6, 89], розглядати його як наслідок або граничну одиницю мовного відображення світу – світу, можливо відносно реальної дійсності [1, с. 8, 92].

Прийнято вважати, що терміносполука *можливий світ* уведена в науковий арсенал на початку ХVІІІ століття філософом, математиком і фізиком Г. Лейбніцем, хоча останнім часом з'являються твердження (А.А. Веретенников, С.А. Сремєєва, Ю.А. Обелець), що спроби дослідження цього явища зроблені задовго до появи трактатів німецького вченого. Теорія Г. Лейбніца репрезентує один із загальноновизнаних підходів до розуміння поняття *можливого*: у процесі творення світу Бог мав вибір і з-поміж багатьох можливих світів вибрав найкращий [2, с. 135–136]. До філософів, котрі вивчали природу й специфіку феномена можливих світів (І. Кант, Р. Карнап, С. Кріпке, Д. Льюїс, Я. Хінтікка, В. Целішев та ін.), долучились лінгвісти (А.П. Бабушкін, Л. Долежел, Т. Павел, К.А. Переверзев, М.-Л. Раян, Ю.С. Степанов, Н.В. Черемісіна та ін.), спрямовуючи наукові пошуки на способи реалізації можливих універсумів у тексті, зокрема в художній оповіді, побудову типологій художніх можливих світів тощо. Так, американська дослідниця М.-Л. Раян, розрізняючи текстовий реальний світ і світи, створені розумовими процесами персонажів, виокремила шість типів останніх, які є альтернативними першому: 1) епістемічні – знання персонажів про основний світ; 2) гіпотетичні – уявлення персонажів про майбутні події в текстовому світі; 3) інтенціональні – наміри персонажів щодо змінення подій основного світу; 4) світи бажань, тобто зміни в реальному текстовому світі, що відбивають бажані/небажані для персонажа події; 5) облігаторні – зміни основного світу, які збігаються/не збігаються з моральними принципами пер-

сонажа; 6) фантастичні – сни, фантазії, галюцинації або власні тексти персонажів [3, с. 109].

Метою статті є виявлення й опис способів конструювання можливих світів в оповіданнях сучасного французького письменника-постмодерніста Бернара Вербера. Дослідження проводиться на матеріалі збірки “L'arbre des Possibles”, оповідний простір якої визначено як гіпотетично-фантастичний можливий універсум.

Виклад основного матеріалу дослідження. Російська дослідниця-семіотик О.Є. Бразговська визначає *можливий світ* як епістемологічний варіант бачення світу реального, єдиним способом існування цього варіанта є висловлення/текст [1, с. 92]. В основі будь-яких стратегій текстотворення перебувають способи референції [1, с. 8]. Референція тексту, як і будь-який акт референції, визначається комунікативними намірами мовця та впізнаванням цих намірів адресатами. При цьому референційні інтенції автора здебільшого зумовлюються й визначаються «контекстом» і традиціями культурного середовища, в якому він перебуває [1, с. 22]. Однак жоден текст не є повністю експліцитним стосовно всіх характеристик вигаданого автором світу, і незрозуміло, наскільки читач має право заповнювати інформаційні прогалини висновками зі своїх спостережень навколишньої дійсності [4, с. 655] і як це відповідатиме авторському задуму. Російський лінгвіст О.Д. Шмельов звертає увагу на той факт, що вигаданий світ породжується самим художнім текстом, причому твориться щоразу заново під час кожного нового його прочитання. Світи, породжувані в різних актах прочитання одного й того самого тексту, можуть різнитися між собою залежно від сприйняття читача. Питання про стан справ у «дійсності» художнього твору є недоречним, оскільки її не існує окремо від актів прочитання цього тексту [1, с. 656]. Отже, характеристика «істинність/хибність» не є релевантною для художнього твору, референтом якого є можливий світ як можливий стан справ або можливий напрям розвитку подій [5, с. 38].

Специфікою сучасної епохи постмодернізму є розмитість меж між реальним та умовним, унаслідок чого ідея реальності поступово «стирається» зі свідомості людини. Стирання меж між фантастичним і міметичним у мистецтві, нерозрізнення фантастичних і нефантастичних жанрів у літературі пов'язано насамперед зі змінами уявлень про саму реальність, із кризою репрезентативності мистецтва, яке найчастіше відображає так звану перетворену дійсність, тобто конструкцію реальності у свідомості й символічній мові різних соціальних груп [6, с. 143]. Наявність у постмодерністському художньому дискурсі елементів фантастики не є чимось чужорідним, вони постають природним вираженням поетики постмодернізму, виявляються в наративах і метатекстах. У творах літератури пост-

модерну фантастичне постає як «онтологічне», як безумовний атрибут моделі світу твору, іманентна риса зображеної умовної реальності [6, с. 140–142].

Збірка оповідань французького письменника-постмодерніста Бернара Вербера “L’arbre des Possibles” є поєднанням гіпотез автора щодо майбутнього стану справ у людському суспільстві (“*Chacune de ces histoires présente une hypothèse poussée jusqu’à son extrême*”), ймовірного розвитку подій за умов деяких фантастичних перетворень (“*si on envoyait une fusée vers le Soleil, si une météorite tombait sur le jardin du Luxembourg, si un homme arrivait à avoir une peau transparente...*”). Являючи собою суміш жанрів – фантастики, зокрема наукової, пригодницької літератури та есе, оповідання Б. Вербера є своєрідними роздумами про сутність людської цивілізації (“*cette technique du “regard exotique sur l’humanité”*”), в основу яких покладено як філософські теорії та наукові експерименти деяких учених (“*après une discussion avec le professeur Gérard Amzallag, biologiste à la pointe des recherches mondiales sur le vivant*”), так і спостереження самого автора (“*d’une observation lors d’une promenade, d’une conversation avec un ou une amie, d’un rêve, d’une contrariété que je veux exorciser à travers une histoire*”) [10, р. 10–11]. У передмові до збірки письменник говорить про витoki своєї творчості – історії, які батько розповідав йому на ніч і які він бачив потім уві сні (“*j’en rêvais la nuit*”), казки, вигадані самим автором у скрутні моменти життя (“*j’inventais un conte où je mettais en scène les éléments de mon problème*”), що допомагали йому віднайти психологічну рівновагу (“*Ce qui m’apportait un apaisement immédiat*”), захоплені історії, складені в шкільний період життя на прохання дітей (“*À l’école, les autres enfants me demandaient d’imaginer des histoires pour eux. Elles commençaient souvent par: “Il ouvrit la porte et fut frappé de stupeur”*”), які з часом набували все більшої фантастичності, перетворюючись на *гру*, основним правилом якої була постановка проблеми й пошук неординарного способу її вирішення (“*Avec le temps ces récits sont devenus de plus en plus fantastiques. Puis cela devint un jeu dont la seule règle consistait à poser une problématique et à trouver une manière inattendue de la résoudre*”). Написання оповідань для письменника слугувало своєрідним тренуванням у швидкому вигаданні історій (“*j’ai eu envie d’entretenir ma capacité d’inventer rapidement une histoire*”) та способом розслабитись увечері, відпочиваючи від уранішньої праці над складанням «великих» романів (“*en consacrant une heure le soir à la rédaction d’une nouvelle. Cela me détendait de ma matinée consacrée à l’écriture de “gros romans”*”) [ibid., р. 9].

В основу вигаданих світів Б. Вербера покладено певні події та випадки з його життя, що, отже, визначають екстенціональний простір його творів, такі як відвідання притулку для старих (“*La dernière révolte*”), розповідь племінника про ієрархію учнів у класі залежно від знання цифр і вміння рахувати (“*Le mystère des chiffres*”), спостереження на вулиці за поведінкою перехожого, що намагався допомогти старому, котрий цього не потребував (“*Noir*”). Оповідання “L’arbre des possibles”, яке дало назву всій збірці, написано після того, як письменник програв у шахи комп’ютеру, що спонукало його висунути гіпотезу про можливість «купи залізьяк» (“*ce tas de ferraille*”), за умови закладення в неї сукупності людських знань прогнозувати варіанти розвитку суспільства на короткий, середній і довгий терміни. “L’école des jeunes dieux” є нарисом майбутнього роману – продовження твору “L’Empire des anges”, і спробою змало-

вання щоденного життя гіпотетичних юних богів, котрі вчать керувати життям людей. Розглядувана збірка оповідань – це, за свідченням самого автора, спосіб розповісти читачеві, як творяться його романи (“*Ces nouvelles sont aussi une manière de vous présenter la genèse de mes romans*”) [ibid, р. 11].

Жанрова форма творів, об’єднаних у збірку і названих Б. Вербером “*nouvelles*”, визначається словником як “*Oeuvre littéraire, proche du roman, qui s’en distingue généralement par la brièveté, le petit nombre de personnages, la concentration et l’intensité de l’action, le caractère insolite des événements contés*” [9], тобто характерними рисами оповідання є спорідненість із романом, мала форма, невелика кількість персонажів, концентрація й інтенсивність зображеної дії, незвичайний характер описаних подій. Ураховуючи той факт, що оповідання французького письменника є певною мірою постмодерністськими, вважаємо за необхідне виокремити таку їх особливість, як *загострена гіперболізація*, в основу якої покладено переважно *фантастичну* вигадку, «часом повний розрив із правдоподібністю, яка призводить до узагальнення, високого ступеня умовності» [7, с. 61]. У конструюванні гіпотетично-фантастичного можливого світу творів Б. Вербера визначну роль відіграє феномен так званого когнітивного *очуднення* (термін В. Шкловського), основним прийомом якого є *зсув просторово-часових координат* можливих світів далеко від звичного перебування персонажів [8]: від поверхні Землі – “Apprenons à les aimer”, “Fragrances”, “Le chant du papillon”; від часу зображеної у творі дійсності – подорожі в часі “PARIS. 1666” [10, р. 48] у “Vacances à Montfaucon”, змалювання подій, що відбуваються в далекому майбутньому, – “depuis 12008” [ibid., р. 14] в “Apprenons à les aimer”; розширення кола персонажів за рахунок таких, що відрізняються від звичайних людей (“*La cliente enchâssa la loupe sur le plus proche de ses huit yeux globulaires*” [ibid., р. 34], “*Elle voyait déjà comment placer ce bijou entre ses huit seins*” [ibid., р. 35], “*Des Soliens. Ils avaient l’apparence de bouffées de plasma animées, de grands papillons aux voilures orange. Ils pouvaient communiquer par télépathie*” [ibid., р. 113]); персоніфікація феноменів живої (дерев у “L’ami silencieux”) і неживої природи (предметів інтер’єру в “Un monde trop bien pour moi”), окремих частин людського тіла (лівої руки, яка збунтувала проти її володаря в “Manipulation”).

Визначною прикметою постмодерністських творів Б. Вербера є *мовна гра*, що спостерігається на всіх рівнях тексту й виявляється в цитатності (посилання на Біблію в “Le règne des apparences”), відсиланні до результатів неіснуючих текстів (наукових експериментів вигаданих учених і їх результатів в “Apprenons à les aimer”), поєднанні в просторі одного твору текстів різних жанрів і стилів (художнього й публіцистичного в “Apprenons à les aimer”, “La dernière révolte”, художнього та розмовного стилю, міфу й побутового мовлення в “Celle qui hante mes rêves”, художнього та наукового в “Le chant du papillon”, художнього, розмовного й рекламного дискурсу в “Vacances à Montfaucon” тощо), на лексичному рівні – в особливому авторському словотворенні зі специфічною референційністю неолексем, що набувають ознак лінгвістичних знаків, актуалізуючись у контексті оповідань (*jabot-porte-monnaie* [ibid., р. 19], *humanicide, humanier, Chkronx, glapnawouet* [ibid., р. 22], *Glapnawouët* [ibid., р. 34]); на графічному рівні – у параграфемних засобах, таких як міжрядковий інтервал,

написання як окремих слів, так і цілих речень із великої літери. Наведені складники мовної гри автора з текстом і читачем творять своєрідний *іронічний стиль* письма.

Висновки. Являючи собою сни, галюцинації, марення, уявлення, припущення-гіпотези, оповідацько-персональні макрокосми у своїй сукупності становлять можливий універсум оповідань Б. Вербера, що дає підстави визначити його як гіпотетично-фантастичний, який твориться під впливом як екстралінгвальних, так й інтралінгвальних чинників, реалізуючи гіпотетичне через фантастичне й навпаки.

Література:

1. Бразговская Е.Е. Референция и отображение (от философии языка к философии текста) : [монография] / Е.Е. Бразговская. – Пермь : Перм. гос. пед. ун-т, 2006. – 192 с.
2. Лейбниц Г. Опыт теодицеи о благости Божией, свободе человека и начале зла / Г. Лейбниц // Лейбниц Г. Соч. : в 4 т. / Г. Лейбниц. – М. : Мысль, 1989. – Т. 4. – 1989. – С. 49–414.
3. Ryan M.-L. Possible Worlds, Artificial Intelligence and Narrative Theory / M.-L. Ryan. – N.-Y. : Bloomington & Indianapolis Press, 1991. – 285 p.
4. Шмелев А.Д. Суждения о вымышленном мире: референция, истинность, прагматика / А.Д. Шмелев // Логический анализ языка. Избранное. 1988–1995. – М. : Индрик, 2003. – С. 655–663.
5. Хинтиikka Я. Логико-эпистемологические исследования. Логика и методология науки : сб. избр. ст. / Я. Хинтиikka. – М. : Прогресс, 1980. – 448 с.
6. Иеронова И.Ю. Элементы фантастики во французском постмодернистском дискурсе / И.Ю. Иеронова, М.А. Белей // Вестник Балтийского федерального университета имени И. Канта. – 2015. – Вып. 2. – С. 140–145.
7. Бабелюк О.А. Поетика постмодерністського художнього дискурсу: принципи текстотворення (на матеріалі сучасної американської прози малої форми) : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.А. Бабелюк. – К., 2010. – 448 с.
8. Олейнікова Г.О. Композиційно-мовленнєві засоби вираження інших світів в англomовному науково-фантастичному тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Г.О. Олейнікова. – Одеса, 2009. – 23 с.

Довідники:

9. Centre national des ressources textuelles et lexicales [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cnrtl.fr/definition/nouvelle>.

Джерело ілюстративного матеріалу:

10. Werber B. L'Arbre des Possibles / B. Werber – P. : Albin Michel, 2002. – 277 p.

Лысенко Н. Е. Способы конструирования гипотетически-фантастического возможного мира в рассказах Бернара Вербера (на материале сборника “L’arbre des Possibles”)

Аннотация. Статья посвящена выявлению способов конструирования возможных миров в рассказах современного французского писателя-постмодерниста Бернара Вербера. Исследование проведено с учетом экстралингвальных – специфики современного литературного процесса и жанра, к которому принадлежат произведения автора, фактов из его жизни и интралингвальных факторов – композиционно-стилистических особенностей рассказов автора, повествовательное пространство которых определено как гипотетически-фантастический возможный мир.

Ключевые слова: возможный мир, постмодернизм, рассказ, текстовая референция, экстралингвальные факторы, интралингвальные факторы.

Lysenko N. Methods of constructing a hypothetically fantastic possible world in the narratives of Bernard Werber (based on the collection of “L’arbre des Possibles”)

Summary. The article is devoted to the separation of the methods of constructing possible worlds in the narratives of Bernard Werber, a modern French postmodern writer. The research has been conducted taking into account the extralingual factors – the specifics of the modern literary process and genre, which includes works of the author, facts from his life and intralingual factors – compositional and stylistic peculiarities of the author’s narratives, whose narrative space is defined as a hypothetically fantastic possible world.

Key words: possible world, postmodernism, a narrative, textual reference, extralingual factors, intralingual factors.

Мельник О. М.,

здобувач кафедри практики англійської мови

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ КОМУНІКАНТА-ЕГОЇСТА

Анотація. У статті проаналізовано маніпулятивну стратегію, якою послуговується комунікант-егоїст під час комунікативної інтеракції. Розглянуто тактики, які залучає комунікант-егоїст: персуазивну тактику, тактику створення позитивного соціального обличчя, тактику тиску, тактику гри на зниження, тактику хитрування, тактику підлезування й тактику емоційного шантажу.

Ключові слова: маніпулятивна стратегія, тактика, комунікант-егоїст, прихований вплив.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на вивчення особливостей мовленнєвої поведінки комунікантів крізь призму міжособистісної комунікативної взаємодії.

Учені розглядають мову як систему знаків і правил їх уживання, що має великі можливості для маніпулювання людьми [1; 2]. Науковці стверджують, що «мова у своїй істотній частині призначена для маніпуляції», «вона не меншою мірою є засобом маніпуляції, ніж засобом передачі інформації» [1, с. 61]. Вплив завжди реалізується у спілкуванні. Термін «маніпуляція» вживається для позначення впливу на людину «з метою спонукати її зробити щось (повідомити інформацію, зробити вчинок, змінити свою поведінку) несвідомо чи всупереч її власному бажанню, думці, наміру» [3, с. 72].

Подібну точку зору відстоює В.В. Зірка, яка визначає маніпуляцію як декодування повідомлення так, як вигідно маніпулятору [4, с. 87]. Лінгвіст Г.А. Копніна стверджує, що маніпулювання спрямоване на «приховане насадження у свідомість адресата цілей і настанов, що спонукають його здійснити вчинок, вигідний маніпулятору» [5, с. 49].

Метою розвідки є висвітлення маніпулятивної стратегії й тактик, якими послуговується комунікант-егоїст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Маніпулятивна стратегія передбачає захоплення смислового простору комунікації комунікантом-егоїстом з метою нав'язати співрозмовнику свою комунікативну стратегію і своє світобачення [6]. Маніпулятор використовує ті тактики й комунікативні ходи, які демонструють вищість його власної точки зору. Маніпулятор цілком контролює ситуацію та має приховану мету, при цьому адресат не здогадується про справжню інтенцію маніпулятора, оскільки останній «завульовує» дійсну мету, іноді «підмінюючи» її іншою. Комунікант використовує «хитрування-маніпуляцію» як прийом, за допомогою якого він хоче полегшити спілкування для себе й утруднити його для комунікативного партнера [7]. Розглянемо приклад.

1) *Nevertheless, today, (a) when the young man spoke of settling something, taking a line, she felt that it was the truth, and she answered very simply and without hesitating.*

(b) *"We must do our duty", she said. "We must speak to my father. I will do it tonight; you must do it tomorrow".*

(c) *"It is very good of you to do it first", Morris answered.*

"The young man – the happy lover – generally does that. But just as you please".

(d) *It pleased Catherine to think that she should be brave for his sake, and in her satisfaction she even gave a little smile. "Women have more tact", she said.*

(e) *"They ought to do it first. They are more conciliating; they can persuade better". "You will need all your powers of persuasion. But, after all", Morris added, (f) "you are irresistible". "Please don't speak that way – and promise me this: Tomorrow, when you talk with Father, you will be very gentle and respectful". (g) "As much so as possible", /.../.*

"Do you know the first thing your father will say to you?" "No, Morris; please tell me". "He will tell you I am mercenary". "Mercenary!" "It's a big word, but it means a low thing. It means that I am after your money". "Oh!" murmured Catherine, softly [8, с. 37].

У наведеному прикладі комунікант-егоїст (Моріс Таусенд) використовує тактику підлезування, бажаючи уникнути зустрічі з батьком героїні (Кетрін Слупер), який уважає Моріса егоїстичним аферистом, що за будь-яку ціну хоче знайти багату наречену й переслідує корисливі мотиви. Маніпулятор (Моріс), використовуючи персуазивну тактику (e), метою якої є переконання засобами логіки й емоційного впливу, підштовхує героїню до того, щоб вона перша поговорила з батьком і запевнила його в серйозності намірів свого нареченого. Тактика персуазивності впливає на оцінку й точку зору адресата з метою змусити його прийняти точку зору адресанта. Тактику персуазивності використовують як для хороших, так і поганих цілей, із етичними та неетичними намірами. Науковці пов'язують персуазивність із пропагандою й маніпуляцією [9]. Адресат (Кетрін) не розпізнає прихованої мети адресанта і з радістю виконує поставлене перед нею завдання (b, d).

Розглядаючи маніпуляцію крізь призму непрямой комунікації, вчені трактують її як різновид прихованого впливу [10, с. 90; 11], хоча це не означає, що будь-який прихований вплив є маніпулюванням. Критерієм розрізнення вчені вважають цілі, які ставить перед собою суб'єкт впливу, і результат впливу [11]. Як зазначає О.С. Попова, маніпулювання має місце там, де суб'єкт впливу ставить особисті, корисливі цілі, що можуть завдати шкоди об'єкту впливу. Якщо мовець прагне допомогти об'єкту впливу так, щоб той цього не усвідомлював, не помічав способів цього впливу, – це просто прихований вплив [11, с. 35]. Як показує фактичний матеріал, егоїст, використовуючи маніпулятивну стратегію, переслідує особисті корисливі цілі. Маніпулятивне спілкування – це таке спілкування, за якого до партнера ставляться як до засобу досягнення зовнішніх стосовно нього цілей. Інакше кажучи, комунікативний партнер розглядається не як цілісна людина, а скоріше як сукупність функціональних якостей, що можуть стати в нагоді для досягнення мети маніпулятора [12, с. 128–130].

Мовці-егоїсти використовують маніпулювання як комунікативний засіб впливу, спрямований на досягнення своїх цілей,

на шкоду іншій конфліктуючій особі, що може підсилити агресію суб'єкта конфлікту, і конфлікт знову проходить по замкнутому колу, динамічно деструктивно розвиваючись [12, с. 349].

Маніпулятор для досягнення поставленої мети, наприклад, успішного одруження, як у наведеному нижче прикладі, намагається завоювати прихильність комунікативного партнера і схилити його на свій бік.

2) (a) *"He doesn't like me – he doesn't like me at all", said the young man.*

"Who doesn't like you?" asked Catherine.

(b) *"Your father; extraordinary man!"*

"I don't see how you know", said Catherine, blushing.

"I feel; I am very quick to feel".

"Perhaps you are mistaken".

"Ah, well, you ask him, and you will see".

(c) *"I would rather not ask him, if there is any danger of his saying what you think". Morris looked at her with an air of mock melancholy.*

"It wouldn't give you any pleasure to contradict him?"

"I never contradict him", said Catherine.

(d) *"Will you hear me abused without opening your lips in my defense?" "My father won't abuse you. He doesn't know you enough".*

Morris Townsend gave a loud laugh, and Catherine began to blush again.

"I shall never mention you", she said, to take refuge from her confusion.

(e) *"That is very well, but it is not quite what I should have liked you to say. I should have liked you to say, 'If my father doesn't think well of you, what does it matter?'"*

"Ah, but it would matter; I couldn't say that!" the girl exclaimed [8, с. 27].

Маніпулятор-егоїст спершу застосовує тактику гри на зниження. Стверджуючи те, що батько нареченої його не любить ((a) *"He doesn't like me – he doesn't like me at all"*), комунікант-егоїст має на меті спровокувати реакцію незгоди з боку адресата (нареченої), що, у свою чергу, підвищить статус мовця [13]. Також Моріс використовує тактику лестошів, демонструючи переваги особистісних якостей батька нареченої (b) для завоювання її симпатії.

Маніпулятор-егоїст обирає для себе роль жертви, задля того щоб здобути прихильність і заручитися підтримкою комунікативного партнера. Так, продовжуючи скаржитися на «нелюб» з боку батька, мовець змушує свою наречену співчувати йому (d), щоб маніпулювати її волею й розумом. Кетрін не вірить у людську підлість, підступність та егоїзм. Мовець використовує тактику хитрування (c), щоб запобігти недовірі й звинуваченню з боку батька Кетрін. Недовіра не є безпідставною: Моріс розтратив сімейні гроші на свої примхи. У ході подальшої комунікації мовець-егоїст використовує тактику тиску (e), щоб проігнорувати волю батька, вживаючи лексичні повторени (*what I should have liked you to say; I should have liked you to say*). Кетрін намагається відстояти уявні чесноти Таусенда.

Одним із прийомів маніпулятора є вплив на почуття адресата через емоційний шантаж. Емоційний шантажист добре знає, наскільки адресат цінує взаємини з ним і використовує це, щоб домогтися підпорядкування адресата. Наприклад:

3) *"I – think I would rather – leave".*

"I cannot prevent you from doing so, but I should be very disappointed" [14].

Комуніканти-егоїсти, послуговуючись маніпулятивною стратегією, можуть дотримуватися принципу ввічливості. Дж. Ліч розглядає ввічливість як прагматичний фактор, який регулює процес спілкування. Принцип ввічливості підтримує соціальну рівновагу та дружні стосунки між співрозмовниками [15, с. 82]. Дотримання принципу кооперації П.Г. Грайса і принципу ввічливості Дж. Ліча призводить до ефективного спілкування [16], тобто досягнення поставленої мети й одночас збереження гармонійних взаємин зі співрозмовником, – комунікативної рівноваги, тобто відведення співрозмовнику під час спілкування ролі, не нижчої за ту, яка обумовлена його соціальною роллю та уявленням про його власну гідність [17].

Однак, як зазначає К.В. Піщикова, за удаваної універсальності принципу кооперації існує низка мовленнєвих ситуацій, у яких мовці не дотримуються максим П.Г. Грайса. Ідеться про ситуації, у яких через певні причини простежується конфліктний характер [18, с. 33]. Наприклад:

4) *.../ he [Mick] was a selfish devil, as well as unkind and a bad provider.*

'Ye're an ungrateful little bitch,' he said at last, shoving her across the room. 'That's what happens when a man's wife only gives him daughters.' He ate half the potatoes Keara had cooked then went out to drown his sorrows with his friends.

Only then did Ismay bring Mara back inside. 'Did he leave anything for us?'

'He ate half of them, the greedy pig.'

He didn't care about anyone but himself... [19, с. 6–27].

У наведеному прикладі нетверезий батько-егоїст (Mick) використовує лайку на адресу своєї дочки (*Ye're an ungrateful little bitch*) через її небажання віддати йому зароблені гроші. При цьому він з'їдає їжу, що була приготована для дітей (*He ate half of them, the greedy pig*). Своєю поведінкою він порушує принцип кооперації.

Розглянемо приклади, які ілюструють дотримання максим спілкування.

5) *"We will try him again", said the doctor. And he crossed the room and joined his sister and her companion, making her a sign that she should leave the young man to him. She presently did so, while Morris looked at him, smiling, without a sign of evasiveness in his affable eye.*

"He's amazingly conceited!" thought the doctor; and then he said, aloud, "I am told you are looking out for a position".

"Oh, a position is more than I should presume to call it", Morris Townsend answered. "That sounds so fine. I should like some quiet work – something to turn an honest penny".

"What sort of thing should you prefer?"

"Do you mean what am I fit for? Very little, I am afraid. I have nothing but my good right arm, as they say in the melodramas".

"You are too modest", said the doctor [8, с. 32].

У наведеному прикладі Моріс, комунікант-егоїст, намагається виставити себе у вигідному світлі (*Morris looked at him, smiling, without a sign of evasiveness in his affable eye*), хоча лікар помічає його вражаючу самовпевненість (*"He's amazingly conceited!"*). У діалозі з лікарем про пошук роботи (*I am told you are looking out for a position*) Моріс применшує посаду, яку хоче знайти (*Oh, a position is more than I should presume to call it*), і стверджує, що шукає скромне місце і пристойний зарібок (*I should like some quiet work – something to turn an honest penny*). Щоб у лікаря склалася думка, що він скромний і стриманий (*You are too modest*), Моріс порівнює себе з героями ме-

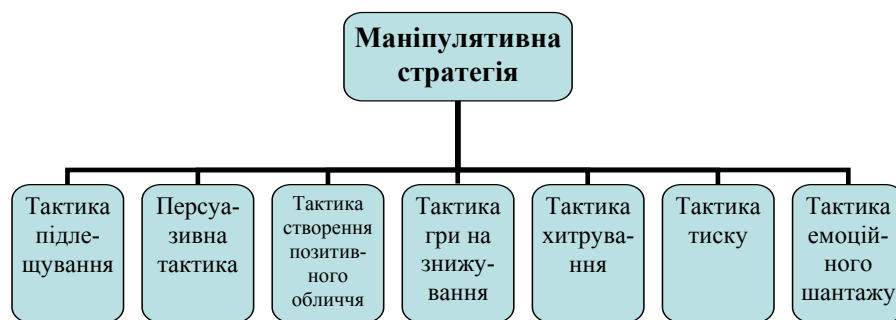

Рис. 1. Тактики реалізації егоїстичної манипулятивної стратегії

лодрам і пропонує пару чесних рук (*I have nothing but my good right arm, as they say in the melodramas*).

Отже, адресант залучає максимум скромності, тобто відхиляє компліменти (похвалу) на власну адресу й навмисне применшує свої можливості, і максимум тактовності, щоб приховати справжні комунікативні наміри й уникнути потенційно небезпечних тем [20, с. 131]. Комунікант-егоїст також ураховує чинник дистанції «претендент на руку доньки – батько», що сприяє мінімізації конфліктогенності під час комунікативної інтеракції.

Отже, як засвідчує аналіз ілюстративного матеріалу, під час комунікативної інтеракції мовець-егоїст для здійснення власного задуму враховує інтереси й почуття співрозмовника. Загалом у таких випадках простежується підтримка мовцем гармонійних відносин із комунікативним партнером, що є позитивним мікрокліматом для досягнення його мети. Створення сприятливих умов спілкування є частиною задуму комуніканта-егоїста, оскільки саме так він може досягти мети.

Висновки. Отже, комунікант-егоїст, використовуючи манипулятивну стратегію, залучає такі тактики: персуазивну тактику, тактику створення позитивного соціального обличчя, тактику гри на зниження, тактику хитрування, тактику підлецування, тактику тиску й тактику емоційного шантажу.

Література:

1. Мегентесов С.А. Лингвистические аспекты психического воздействия и приемов манипуляции / С.А. Мегентесов, И. Мохаммад. – Краснодар : Изд-во Кубан. ун-та, 1997. – 111 с.
2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : [монография] / В.И. Карасик ; Науч.-исслед. лаб. «Аксиол. лингвистика». – М. : Гнозис, 2004. – 389 с.
3. Стернин И.А. Введение в речевое воздействие / И.А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2001. – 252 с.
4. Зирка В.В. Манипулятивные игры в рекламе: лингвистический аспект : [монография] / В.В. Зирка. – Днепропетровск : ДНУ, 2004. – 291 с.
5. Копнина Г.А. Речевое манипулирование : [учебное пособие] / Г.А. Копнина. – 2-е изд. – М. : Флинта ; Наука, 2008. – 176 с.
6. Дацюк С. Коммуникативные стратегии / С. Дацюк // Центр гуманит. технологий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/2751>.
7. Панкратов В.Н. Манипуляции в общении и их нейтрализация : [практическое руководство] / В.Н. Панкратов. – М. : Ин-т психотерапии, 2001. – 208 с.
8. James H. Washington Square / H. James. – N.Y. : Harper – Brothers. – [Electronic resource]. – Access mode : https://openlibrary.org/authors/OL21001A/Henry_James_Jr.
9. Perloff R.M. The Dynamics of Persuasion: Communication and Attitudes in the Twenty-First Century / R.M. Perloff. – 4th edition. – N.Y. : Routledge, 2010. – 448 p.
10. Остроушко Н.А. Речевое воздействие как лингвистическая проблема (к понятию языкового манипулирования) / Н.А. Остроушко // Мир русского слова. – 2002. – № 5. – С. 89–91.

11. Попова Е.С. Рекламный текст и проблемы манипуляции : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / Е.С. Попова ; Урал. гос. ун-т им. А.М. Горького. – Екатеринбург, 2005. – 256 с.
12. Бутенко Н.Ю. Коммуникативні процеси у навчанні : [підручник] / Н.Ю. Бутенко. – К. : КНЕУ, 2004. – 383 с.
13. Кольцова Е.А. Реализация тактики игры на понижение в межличностной коммуникации: гендерный аспект (на материале речевых номинаций лица) / Е.А. Кольцова // Вестник СамГУ. – 2008. – № 4(63). – С. 55–60.
14. Cartland B. Riding to the Moon / B. Cartland. – Barbara Cartland Ebooks Ltd., 2012. – 345 p.
15. Leech G. Principles of Pragmatics / G. Leech. – L. ; N.Y. : Longman Linguistic Library, 1983. – 250 p.
16. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, S.C. Levinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 214 p.
17. Барташева А.И. Взаимодействие невербальных и вербальных компонентов ситуации коммуникативного доминирования в англоязычном дискурсе : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / А.И. Барташева ; Харьк. нац. ун-т им. В.Н. Каразина. – Х., 2004. – 194 с.
18. Пищикова Е.В. Стратегии доминирования в аргументативном дискурсе: гендерный анализ (на материале английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Е.В. Пищикова ; Харьк. нац. ун-т им. В.Н. Каразина. – Х., 2002. – 210 с.
19. Jacobs A. A Pennyworth of Sunshine / A. Jacobs. – L. : Hodder & Stoughton General Division, 2003. – 528 p.
20. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лінгвістики : [підручник] / Ф.С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. – 344 с.

Мельник Е. Н. Манипуляция как стратегия коммуниканта-эгоиста

Аннотация. В статье проанализирована манипулятивная стратегия, которой пользуется коммуникант-эгоист во время коммуникативной интеракции. Рассмотрены тактики, которые использует коммуникант-эгоист: персуазивная тактика, тактика создания положительного социального лица, тактика давления, тактика игры на понижение, тактика хитрости, тактика заискивания и тактика эмоционального шантажа.

Ключевые слова: манипулятивная стратегия, тактика, коммуникант-эгоист, скрытое влияние.

Melnyk O. Manipulation as a communicant-egotist's strategy

Summary. The article deals with a manipulative strategy used by a communicant-egotist in communicative interaction. Egotists involve such tactics as, a persuasive tactic, a tactic of creating positive social face, a tactic of pressure, a self-estimation lowering tactic, a ruse tactic, a flattering tactic and an emotional blackmail tactic.

Key words: manipulative strategy, tactic, communicant-egotist, hidden influence.

Микуляк О. В.,

аспірант кафедри німецької мови

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

МОВНІ ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ ЕТНІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ТЕКСТАХ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ МІГРАНТІВ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню мовних засобів експлікації етнічних стереотипів. На основі прикладів із художніх текстів німецькомовних авторів-мігрантів описано засоби мовного вираження авто- й гетеростереотипних уявлень німців і поляків; визначено характерні риси цих етнічних спільнот; зазначено роль автора під час опису стереотипів.

Ключові слова: етнічні стереотипи, авто- й гетеростереотипи, німці, поляки, мовні засоби експлікації.

Постановка проблеми. Сприйняття культури, як своєї, так і чужої, є джерелом стереотипізації наших знань. Їх структурізація й систематизація спрощує, полегшує та пришвидшує реакцію за потреби, оскільки така кількість інформації у світі не може хаотично існувати в нашій свідомості. Відповідно, розуміння своєї та чужої культур у цілісності презентується через відомі стереотипні уявлення, які становлять групу етнічних стереотипів.

За А. Львовичкіною, етнічні стереотипи – це відносно стійкі уявлення про моральні, розумові й фізичні якості, що властиві представникам тих чи інших спільнот [1, с. 21]. Етнічні стереотипи, у свою чергу, діляться на автостереотипи та гетеростереотипи. Автостереотипи – це думки, судження, оцінки, котрі стосуються певної етнічної спільноти представниками цієї самої спільноти. Гетеростереотипи – це сукупність оцінних суджень про інші народи [1, с. 21].

Поняття «стереотип», входячи у сферу дослідження як і лінгвістики, так і соціології, етнографії, когнітології, психології та етнопсихолінгвістики, розглядається в працях науковців: У. Ліппмана, І. Кона, Ж. Коллена, Ю. Апресяна, Ю. Сорокіна, В. Рижкова, Ю. Прохорова, В. Красних, П. Шихирева, А. Міхеєва, С. Толстої, Е. Бартмінського, А. Байбурина, Г. Батигіна, С. Сілінського, В. Маслової. Проте відсутність досліджень мовної репрезентації стереотипів у текстах німецькомовної літератури мігрантів зумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є дослідження засобів мовного вираження етнічних стереотипів, зафіксованих у мові текстів німецькомовної літератури мігрантів.

Спираючись на теоретичну базу, першочерговими завданнями подальшого дослідження є проаналізувати засоби мовного вираження авто- й гетеростереотипних уявлень німців і поляків; визначити характерні риси цих етнічних спільнот; простежити роль автора під час опису стереотипів.

Аналіз проводиться на матеріалі художніх текстів німецькомовних письменників-мігрантів Ш. Мьоллера “Viva Polonia” й Максима Горькі “Gebrauchsanweisung für Deutschland”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до наявних стереотипів про себе та інших, формуються сталі мовні конструкції, які викликають відповідні асоціації, припущення про ті чи інші ознаки народів, деякі ґрунтуються на пережитому досвіді автора. У нашому випадку наведемо низку таких конструкцій про поляків і німців.

Німці вирішують конфлікти у відвертих дискусіях: *sind den westlichen Diskussionstil gewöhnt* [2, с. 140]; люблять факти, аргументи, докази: *das Land der trockenen Fakten* [2, с. 188], вони звикли в офіційній формі нагадувати про виконання обов’язків, попереджати, застерігати: *und der schweren, mahnenden Leitartikel* [2, с. 188]; їм властивий індивідуалістський, еґоїстичний менталітет: *die individualistische, egoistische, protestantisch-liberale West-Mentalität* [3, с. 206]; їм притаманний страх перед незапланованими ситуаціями: *in einer Gesellschaft, die zur Hysterie neigt* [2, с. 234]; зазвичай вони відразу виражають невдоволення, критикують, не дають скривдити себе: *Konflikte auf der deutsche Art zu lösen* [2, с. 224]; їм властиве логічне, обґрунтоване мислення, німці завжди намагаються все спланувати: *Das ist deutsches Denken* [2, с. 129].

Поляки, на противагу, беззаперечно підкоряються старшим за віком, посадою: *starkes Hierarchiedenken* [2, с. 165]; люблять виставляти свої почуття напоказ: *eine Rendezvous-Kultur* [2, с. 168]; у певних ситуаціях їм властивий комплекс меншовартості: *der Minderwertigkeitskomplex* [5, с. 170]; уважаються відкритими, душевними, їм властива легкість: *ein Bild von der Seele* [2, с. 187]; польське суспільство спирається на ідею традиції та спадкоємності в соціальному й культурному житті: *eine konservative Gesellschaft* [2, с. 205]; вони краще обійдуть конфлікт, ніж будуть його вирішувати: *die Mimosenhaftigkeit* [2, с. 226], мало довіряють, часто вважають людей обманщиками: *das unwahrscheinliche Misstrauen* [2, с. 238]; завжди вміють знайти вихід із непередбачуваної ситуації, коли що-небудь йде не за планом, мають альтернативний варіант: “*Plan B-Land*” [2, с. 250]; часто змінюють місце роботи, не бачать довгострокової перспективи: *Rein-Raus-Mentalität* [2, с. 91]; поляки дуже романтичні, вміють робити компліменти й галантно обходитися один із одним (в основному це стосується закоханих): *eine Gesellschaft für gegenseitige Schlemmerei* [2, с. 288].

У художньому тексті, як ми помітили, авто- й гетеростереотипи мають свою специфіку мовного оформлення, хоча це, звичайно ж, залежить від манери письма автора. Посилаючись на обрані тексти, проаналізуємо найпоширеніші мовні конструкції. Яскравим мовним засобом вираження авто- й гетеростереотипу є етнонім (гр. *ethnos* – народ + *опума* – ім’я, назва) – назва етносу (народу, племені, народності, нації тощо), який може функціонувати як самоназва та «зовнішня» назва етносу [4, с. 87].

Наведемо приклади стереотипів, виражених етнонімами: *Viele Deutsche waren...* [5, с. 64], *Wir Deutschen haben uns hingegen daran gewöhnt...* [2, с. 238], *Ein Deutscher wird...* [2, с. 116], *Polen sind...* [2, с. 128], *Wir Polen mögen...* [3, с. 80], *Ein Pole ohne fatalistische Einstellung würde...* [2, с. 88]. Слова-етноніми можуть уживатися як в однині, так і в множині: *ein Deutscher, der/die Deutsche* – *die Deutschen*; *ein Pole* – *die Polen*. До етноніма-автостереотипу додається особовий займенник *wir*, який указує, що мова йде про свій народ.

Гетеростереотипні судження виражаються найчастіше за допомогою складнопідрядних речень: із підрядними додатковими зі сполучником *dass*: *Heute weiß ich, dass die Polen...* [2, с. 242], *Ich wusste auch nicht, dass die Polen sich dieser Eigenschaft rühmen* [5, с. 234], *Aber ich persönlich finde, dass sie...* [2, с. 234], *In Polen ist man überzeugt, dass wir Deutschen...* [2, с. 132]; з підрядними означальними: *Sehr selten trifft man hier Menschen, die...* [2, с. 249]; із підрядними допустовими: *Zwar sind die Polen zu Recht für ... bekannt...* [2, с. 248], із підрядними обставинними часу: *Bevor ich das Land kennenlernte, hatte ich ein anderes Bild von...* [2, с. 187].

За частотністю вживання вирізняються порівняльні мовні сполуки. Вони використовуються для порівняння себе з іншими, зіставлення свого народу з чужим, часто вказують на різницю або відсутність типової ознаки в одного народу, але наявність її в іншого, утворюються поєднанням дієслова у 3-й особі однини та прислівників *anders* чи *ganz anders*: *Polnische Konfliktlösung sieht anders aus...* [2, с. 232], *Das ist in Polen ganz anders* [2, с. 246]; дієслова і прикметника чи прислівника вищого ступеня порівняння, можливе додавання підсилювальних прислівників, таких як *viel*, *dreimal*: *Polen sind weniger...* [2, с. 206], *Viel tiefer sitzt der Aberglaube in Russland* [2, с. 24], ... *dafür aber auch dreimal radikaler ist* [2, с. 33]; прикметника вищого ступеня порівняння та сполучника *als* (як): *polnische Männer in den besten Mannesjahren viel besser aussehen als ihre deutschen Altergenossen* [2, с. 100]; прислівника *anders* і сполучника *als*: *Anders als bei uns gilt ein mit allen möglichen Vor-, Haupt- und Nachspeisen...* [2, с. 38]; дієслова та займенникового прислівника *dagegen* (порівняно з): *Die Polen selbst halten sich dagegen für extreme Individualisten...* [2, с. 132] або сполучника *hingegen* (проте): *Polen hingegen wimmelt es von...* [2, с. 168]; уживанням сталих конструкцій *im Vergleich zu* (порівняно з), *im Unterschied zu* (на відміну від): *sind wir Deutschen im Vergleich zu den Polen...* [2, с. 108], *Doch das polnische Misstrauen ist, im Unterschied zur tätlichen deutschen Aggression, immerhin nur passiv* [2, с. 29]; підрядних речень часу зі сполучником *während* (тоді як): *Während die Deutschen vor dem Fernseher sitzen, trinken die Polen draußen Bier...* [2, с. 160]; підрядними порівняльними реченнями з парними сполучниками *je ... desto* (чим ... тим): *Je fester der Händedruck, desto aufrechter und ehrlicher der Mann* [3, с. 37].

Для утворення й характеристики стереотипів використовуються обставини місця *in Polen, in Deutschland*: *Heute weiß ich, dass man in Polen alles widerrufen, ändern, verschieben oder absagen kann* [2, с. 242], ... *dass in Deutschland, zumindest auf der Straße, eine große Herzlichkeit ... herrschte* [2, с. 139]; особові займенники *wir, uns, ihr sie*: *Die Wechselblütigkeit stört uns Deutsche. Wir sind ein gemäßigtes Land, stets wohltemperiert – ich würde sogar sagen, dass es umgekehrt ist: Wir sind in der Arbeit lebhafter als zu Hause* [2, с. 138], *Ihr Deutschen, ihr könnt euch unterordnen...* [2, с. 33], *Sie definieren sich nicht über ihre Arbeit, sondern über ihre Familie* [2, с. 115]; присвійні займенники *mein*: ... *doch den Geschmack meiner Wuppertaler Kalbsleberwurst werde ich niemals mehr gegen etwas Neues tauschen* [2, с. 180], *unser*: *Unser Charakter macht mir Angst, weil er Freiheit zu Anarchie pervertiert* [2, с. 132], *ihr*: *Zum einen ihre angeborene Skepsis gegen jedwede Stimmungsmache von Medien und Politikern* [2, с. 238]; ступені порівняння прикметників і прислівників, які вказують на ступінь засвоєння стереотипу: *tief – besonders tief – viel tiefer*: *Der polnische Anarchist nämlich tief verletzt, wenn*

man ihn als Anarchisten bezeichnet [2, с. 33], *Besonders tief ist der Aberglaube in Polen nämlich auch wieder nicht verwurzelt* [2, с. 24], *Viel tiefer sitzt der Aberglaube in Russland* [2, с. 24]; *gewieft – viel gewiefter*: *Polen sind da viel gewiefter, jeder ein kleiner Diplomat* [2, с. 77]; *gern – lieber, wohl – am wohlsten*: *Ihr Deutschen mögt lieber den Alltag, wir dagegen fühlen uns am wohlsten, wenn es hoch hergeht...* [2, с. 80]; *wenig – weniger, tolerant – toleranter*: *Polen sind weniger herrschsüchtig und toleranter* [2, с. 206]; *offen – offener, hilfsbereit – hilfsbereiter*: *Aber man geht doch zumindest offener, hilfsbereiter miteinander um* [2, с. 139].

Стереотипи часто є прикладом для наслідування. Це спричинено передусім авторитетом народу-зразка. Зберігаючи у свідомості ці стереотипи, люди намагаються поводитися відповідно до них, ототожнюють себе з народом, до якого мають особливий інтерес. Про це свідчить такий приклад: *“Als ich noch Deutsch unterrichtete, hatte ich Privatschüler, die nicht nur großes Interesse an der deutschen Sprache mitbrachten, sondern mir auch durch ihr Verhalten demonstrieren wollten, dass sie mit den üblichen Klischees über Polen nicht zu tun hatten. Sie kamen stets überpünktlich, schrieben alles pedantisch mit und bezahlten sogar für ausgefallene Stunden”* [2, с. 69]. Ш. Мьоллер описує ситуацію з власної досвіду. Звідси випливає, що його учні вважали німців надто пунктуальними та відповідальними, демонструючи цим свою прихильність до німецького народу, тому намагалися поводитися відповідно до наявних уявлень. Проте гетеростереотипні судження часто не збігаються з прийнятими нормами того народу, який бажають наслідувати, що призводить до розчарування, про що і стверджує Ш. Мьоллер: *“Sie waren enttäuscht, wenn ich ihnen zu erklären versuchte, dass sie das Land ihrer Träume zu sehr idealisieren. Wie bitte? Ein echter Deutscher würde nie für eine ausgefallene Stunde zahlen? Das kann nicht wahr sein”* [2, с. 69]. Означальне словосполучення *ein echter Deutscher* указує на ще одну визначальну ознаку стереотипів – типовість.

Національні стереотипи є груповими уявленнями про типовість певних ознак і рис характеру, властивих кожному представникові своєї або іншої етнічної спільноти як складника інтегративного поняття «нація» [5, с. 5].

Типовість виражається за допомогою іменників, які називають стереотипну ознаку: *Bescheidenheit ist eine polnische Kardinaltugend* [2, с. 37], *Typisch für den jungen Kapitalismus ist die starke Fluktuation in fast allen Bereichen der Arbeitswelt* [2, с. 91], *Sie ist für mich vielleicht die wichtigste polnische Eigenschaft: die polnische Herzlichkeit* [2, с. 115], *Für einen Polen beginnen deutsche Steifheit, Inflexibilität und Obrigkeitshörigkeit bereits bei den Vornamen* [2, с. 243]; прикметників, які вказують на характерну ознаку народів: *als im sonst so warmherzigen Polen herrschte* [2, с. 139], ... *ebenso wie für die steifen Deutschen, die keine Ahnung von Improvisation haben* [2, с. 6]; неозначеного займенника *jeder*: ... *bei uns herrscht Anarchie. Jeder macht, worauf er Lust hat* [2, с. 33], *Polen sind da viel gewiefter, jeder ein kleiner Diplomat* [2, с. 77], *In Deutschland führt sich jeder als Chef auf...* [2, с. 92], який у реченні може виконувати функцію прикметника: ... *dass jeder Pole ein Minister ohne Geschäftsbereich ist* [2, с. 132]; прикметників *typisch, echt, klassisch*: *“Diskretion, Höflichkeit und Abneigung gegen direkte Konfrontation sind typisch polnisch”* [2, с. 123]. Прислівникове словосполучення *typisch polnisch* у наведеному прикладі вказує на групу наявних стереотипів про поляків: таємничість, увічливість та уникнення прямої конфронтації. Ці стереотипи виражені іменниками:

Ein echter Deutscher würde... [2, с. 69]; **Klassisch** ist die Putzfrau, die morgens um sieben Uhr ins Büro des Zoodirektors hereinplatzt [2, с. 168].

Типові ознаки народів і, відповідно, авто- й гетеростереотипи допомагають розрізнити прикметники, утворені від етнонімів. У нашому випадку це прикметники *deutsch, polnisch: Aber es war doch immerhin auch eine Art von Schlagfertigkeit. Eine sehr deutsche* [2, с. 190], ... *hatte ich ein anderes Bild von der polnischen Seele* [2, с. 187].

У художньому тексті автор виступає не тільки пасивним спостерігачем, а й критиком, він оцінює ситуацію, поведінку людей. На основі аналізу варто зауважити, що у творі помітна тенденція автора до більш критичного зіставлення своєї національної групи з іншою. Виражається це за допомогою порівняльних синтаксичних конструкцій, де основну функцію виконують сталі мовні звороти: поєднання неозначеного займенника *nichts* і прикметника *wert: Die deutsche Ehre ist nichts wert im Vergleich zur polnischen* [2, с. 187]; прислівника *viel* і частки *zu: Polen erschien mir bereits viel zu verwestlicht* [2, с. 7]; прислівників *meist viel* і вищого ступеня порівняння прикметників: *Fremden gegenüber sind Polen meist viel vorsichtiger und schüchterner als Deutsche* [2, с. 117].

Поширеними є мовні конструкції, які виражають авторські припущення, думки, спостереження, зацікавлення, які найчастіше виражаються простими означено-особовими реченнями: *Schrankenlos bewundern kann ich nur das Verhältnis der Polen zur Arbeit* [2, с. 35]; простими безособовими реченнями: *Mir selber ging es ja nicht anders mit dem polnischen Deutschlandbild* [2, с. 220], інфінітивними реченнями: ... *es ist schwer, verzerrte Fakten zu bekämpfen...* [2, с. 222]; підрядними додатковими реченнями: *Denn eigentlich würde ich behaupten, dass...* [2, с. 196]; підрядними безсполучниковими із з'ясувальним значенням: *In Deutschland habe ich das seither immer wieder beobachtet: Schuhverkäufer...* [2, с. 74]; підрядними означальними реченнями: *In meiner Phantasie herrschten lange graue ... Wintertage, an denen...* [2, с. 187].

Висновки. Проведена розвідка доводить, що стереотипи є вербальними репрезентантами наших переконань, де авто- й гетеростереотипи є носіями культурних і національних рис народів, які виявляються через певні мовні конструкції. Найяскравішим мовним засобом вираження авто- й гетеростереотипів є етноніми *die Deutschen, die Polen*.

Згідно з результатами дослідження, типовість як основна риса та ознака народів виражається за допомогою прикметників *typisch, echt, klassisch*, а також окремих прикметників, які вказують на стереотипну ознаку свого або чужого народів, неозначеного займенника *jeder*, що в реченні може виступати в ролі прикметника. Установлено, що стереотипи можуть виступати зразком для наслідування, але надмірна ідеалізація народу-зразка викликає розчарування через розбіжності власних уявлень із реальністю. Під час аналізу прикладів ми зауважили,

що письменник досить лояльно, з обережністю оцінює чужий народ і навіть дуже критично говорить про свій. За нашими спостереженнями, гетеростереотипи у дослідженому матеріалі виявляється більше. Відсоткове відношення авто- й гетеростереотипів становить 30:70. Звідси випливає, що образ «чужих» завжди викликає більшу цікавість, ніж образ «своїх», у силу психологічних причин. Саме цим пояснюється популярність і масовість етнічних гетеростереотипів, що виражають наші уявлення про інших.

У наступному дослідженні вважаємо за доцільне проаналізувати мовні особливості етнічних стереотипів у творах інших письменників-мігрантів, щоб перевірити закономірність зроблених висновків.

Література:

1. Львовичкіна А.М. Етнопсихологія / А.М. Львовичкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.
2. Möller, Steffen (2008) Viva Polonia. Als deutsche Gastarbeiter in Polen. – Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH. – 400 S.
3. Gorski, Maxim (1999) Gebrauchsanweisung für Deutschland. – München: R. Piper GmbH & Co. KG. – 138 S.
4. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф.С. Бацевич. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка : Довіра, 2007. – 207 с.
5. Кацберт Т.Л. Національні стереотипи в англо-німецьких відносинах: лінгвокультурний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т.Л. Кацберт. – К., 2008. – 17 с.

Мыкуляк О. В. Языковые средства экспликации этнических стереотипов в текстах немецкоязычной литературы мигрантов

Аннотация. Статья посвящена исследованию языковых средств экспликации этнических стереотипов. На основе примеров из художественных текстов немецкоязычных авторов-мигрантов описаны средства языкового выражения авто- и гетеростереотипных представлений немцев и поляков; определены характерные черты этих этнических общностей; указана роль автора при описании стереотипов.

Ключевые слова: этнические стереотипы, авто- и гетеростереотипы, немцы, поляки, языковые средства экспликации, литература мигрантов.

Mykuliak O. Linguistic Means of Explicating Ethnic Stereotypes in the Texts of the German-Language Literature of Migrants

Summary. The article is devoted to the research of linguistic means of explicating ethnic stereotypes. Based on the examples from the fiction texts of German-speaking migrant writers, the means of linguistic expression of auto- and hetero-stereotypic beliefs of Germans and Poles were described. The author determined distinctive features of these ethnic communities and defined the author's role in describing stereotypes.

Key words: ethnic stereotypes, auto- and hetero-stereotypes, Germans, Poles, linguistic means of explication.

Очковська А. П.,

викладач кафедри іноземних мов і новітніх технологій навчання
Житомирського державного університету імені Івана ФранкаОСОБЛИВОСТІ АРАНЖУВАННЯ КОНСТИТУЕНТІВ
РАНЬОНОВОАНГЛІЙСЬКИХ РЕЧЕНЬ ІЗ РЕЙЗИНГОВИМИ
КОНСТРУКЦІЯМИ З ПІДМЕТОМ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей аранжування конститuentів у реченнях із рейзинговими конструкціями з підметом ранньоновоанглійського періоду з позиції генеративної граматики. Виокремлено дві базові моделі порядку слів у ранньоновоанглійських реченнях із рейзинговими конструкціями, а саме: $S_i V Inf O_i$ та $S_i V Inf$; три альтернативні моделі: $S_i V Adv_i Inf O_i$, $S_i O V Inf$, $Aux S_i V Inf$. Досліджено структурну будову ранньоновоанглійських речень із рейзинговими конструкціями з підметом, проаналізовано явища топікалізації, властиві означеним конструкціям.

Ключові слова: рейзингова конструкція з підметом, генеративна граMATика, категорія перехідності/неперехідності дієслів, топікалізація.

Постановка проблеми. Сучасний стан лінгвістичних досліджень незмінно пов'язаний із дослідженням синтаксичних явищ, їх дворівневої організації, що є відмітною ознакою граматичного сьогодення.

Інтересом до проблем синтаксичного ладу германських мов позначені праці дослідників, які працюють у межах наукових парадигм вивчення мови в синхронному (Р. Лангекер, А.М. Приходько, Г.П. Почепцов) і діахронному (Д. Денінсон, К. Харріс, Д. Лайтфут, Р. Ласс, О.М. Мороховський, О.І. Смирницький) аспектах. Великий внесок у розвиток вчення про речення та його конститuentи зробили Н. Хомський і його послідовники (Д. Едгер, А. Редфорт, Л. Хегман, Р. Фрейдін).

Проте досі існують лакуни знань, пов'язані з появою, становленням та особливостями структурної будови окремих синтаксичних утворень, насамперед структур складної комплементативної, до яких належать рейзингові конструкції з підметом.

Метою статті є аналіз особливостей аранжування конститuentів ранньоновоанглійських речень із рейзинговими конструкціями з підметом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом ранньоновоанглійського періоду відбувається остаточне зникнення ознаки перехідності/неперехідності як властивості категорії дієслова, вагомим значенням набуває синтаксична орієнтація дієслова на додаток, незалежно від того, додаток є прийменниковим чи безприйменниковим [1, с. 226]. У зв'язку зі зміною статусу категорії перехідності/неперехідності дієслів розглянемо дві типові ранньоновоанглійські моделі порядку слів у реченні, а саме SV та SVO.

За **результатами** дослідження ранньоновоанглійських рейзингових конструкцій із підметом виявлено два базові варіанти порядку слів, що відповідають особливостям розвитку англійської мови цього періоду та представлені в більшості:

- 1) $S_i V Inf O_i$ – 75% (серед 2 100 досліджуваних одиниць).
- 2) $S_i V Inf$ – 15%.

(1) *For these two heads do seem to speak to me* (Shakespeare, Titus Adronicus, p. 1935).

(2) *but with a din confus'd enforce the present execution of what we chance to sentence* (Shakespeare, Coriolanus, p. 314).

Речення (1) є прикладом першого варіанта порядку слів, у якому S_i – *two heads*, V – *do seem*, Inf – *to speak*, O_i – *to me*. Речення (2) має порядок слів відповідно до варіанта (2): S_i – *we*, V – *chance*, Inf – *to sentence*.

Хоча в мові ранньоновоанглійського періоду наявні риси, що є характерними для сучасної англійської мови, однак іноді спостерігаємо відносно вільний порядок слів у реченні [3]. Як правило, альтернативні варіанти розташування конститuentів ранньоновоанглійського речення характеризуються зміною позицій конститuentів у головній та інфінітивній клязах і становлять лише 10%. Для рейзингових конструкцій із підметом виділяємо такі альтернативні варіанти порядку слів:

3) $S_i V Adv_i Inf O_i$.

(3) *He seem'd in running to devour the way* (Shakespeare, Henry IV, p. 559).

4) $S_i O V Inf$.

(4) *Upon our first, he sent out to suppress his nephew's levies; which to him appear'd to be a preparation 'gainst the Polack* (Shakespeare, Hamlet, p. 444).

5) $Aux S_i V Inf$.

(5) *And therefore is Love said to be a child, because in choice he is so oft beguil'd* (Shakespeare, A Midsummer Night's Dream, p. 1394).

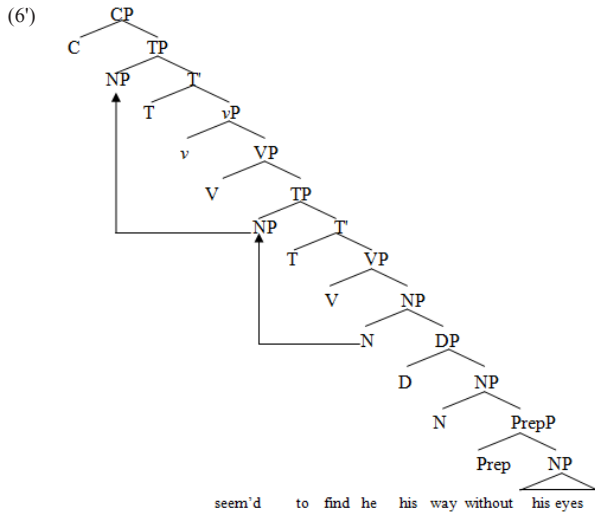
Модель (5) притаманна конструкціям із рейзинговими пасивними дієсловами. Такі конструкції є прикладом інверсії підмета й допоміжного дієслова, використовуються для акцентування уваги реципієнта.

Розглянемо особливості структури рейзингових конструкцій із підметом у ранньоновоанглійській мові на прикладі (6):

(6) *He seem'd to find his way without his eyes* (Shakespeare, Hamlet, p. 442).

Процес деривації речення (6) відбувається так. Утворена NP *his way without his eyes* поєднується з *find* (V), утворює V-штрих *find his way without his eyes*, яка поєднується із зовнішнім аргументом (тематичним підметом) *he*, якому асигнує тема-роль агенса. У результаті утворена VP *he find his way without his eyes* разом з інфінітивним часовим маркером *to* формує TP *to he find his way without his eyes*, яка поєднується з рейзинговим дієсловом *seem'd* і утворює VP *seem'd to he find his way without his eyes*, яка, у свою чергу, поєднується з афіксальним нульовим дієсловом (*affixal null light verb*) та утворює vP. Оскільки *seem* є неакузативним і не має повної аргументної структури, тобто не має зовнішнього аргументу в позиції [Spec, v], vP ще не є групою й тому поєднується з T, утворюючи T'. Ураховуючи те,

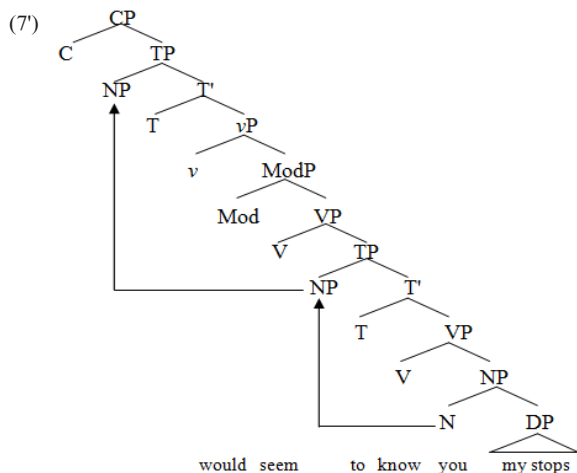
що T є фінітним і має неінтерпретовані ф-ознаки, то поводить як *Probe* та перебуває в пошуках *Goal* у межах відношень структурного пріоритету (*c-command*) [4]. T узгоджується з підметом підрядної клаузи *he* й асигнує йому називний відмінок і, відповідно до ПРП, що належить T, спричинює підняття підмета підрядної клаузи до позиції підмета в головній клаузі. Підмет *he* поєднується з T' й формує TP [5]. Утворена TP, нарешті, поєднується з декларативним комплементаризером та утворює CP (6'):

Структура ранньоніовоанглійського речення, як правило, ускладнюється використанням модальних дієслів, що надає реченню більшого відтінку ймовірності й невпевненості, наприклад:

(7) *You would seem to know my stops* (Shakespeare, Hamlet, p. 462).

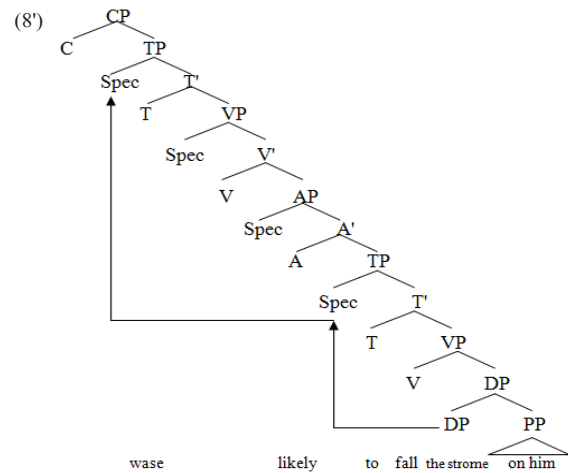
Процес деривації речення (7) продемонструємо так (203'). Утворена VP *you know my stops* поєднується з інфінітивним часовим маркером *to*, формує TP *to you know my stops*, яка, у свою чергу, поєднується з рейзинговим дієсловом *seem* та утворює VP *seem to you know my stops*. Утворена VP поєднується з модальним дієсловом *would* і формує ModP *would seem to you know my stops*. Утворена ModP поєднується з афіксальним нульовим дієсловом (*affixal null light verb*) та утворює vP, що поєднується з T, утворюючи T'. T узгоджується з підметом підрядної клаузи *you* й асигнує йому відмінок. Відповідно до ПРП, відбувається підняття підмета підрядної клаузи до позиції підмета в головній [6]. Підмет поєднується з T', утворює TP, яка далі поєднується з декларативним комплементаризером та утворює CP.

Аналізуючи структурну будову рейзингових конструкцій із підметом у ранньоніовоанглійській мові, принагідно зосередити увагу на конструкції з рейзинговими прикметниками. Ядерним є дієслово-зв'язка *be*, яка є неакузативною, не має внутрішнього аргументу й не асигнує тета-ролі [7, с. 303]. Розглянемо особливості структури речення з дієсловом-зв'язкою *be* та рейзинговим прикметником на прикладі (8):

(8) *The storme wase likely to fall on him* (in hatton corresp., camden soc., 1689, ii. 138 (15 aug.)).

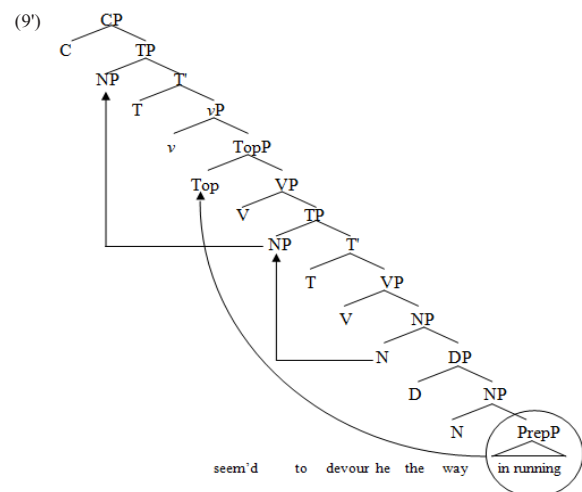
У реченні (8) підмет *the storme* породжується в тематичній позиції дієслова *fall*, проте в процесі деривації зазнає підняття до позиції маркованої називним відмінком [Spec, TP]. Продемонструємо пересув підмета в схемі-дереві (8'):

Як було вище зазначено, у ранньоніовоанглійській мові рейзингові конструкції з підметом демонструють нетипове розміщення певних елементів. Продемонструємо деякі з них на прикладі (206):

(9) *He seem'd in running to devour the way* (Shakespeare, Henry IV, p. 559).

У прикладі (9) відбувається акцентування структурного елемента *in running*, розміщеного у функціональній проекції CP, де зазнає пересуву до позиції *TopP*, оскільки це є відомою інформацією для читача. Розташування елемента у функціональній проекції *TopP* структурно підкреслює його семантичну вагомість для висловлення, й автор наголошує на тому факті, що вершники дуже поспішали та не мали часу відповідати на запитання. Продемонструємо структурні позиції елементів проекції CP речення в схемі-дереві (9'):

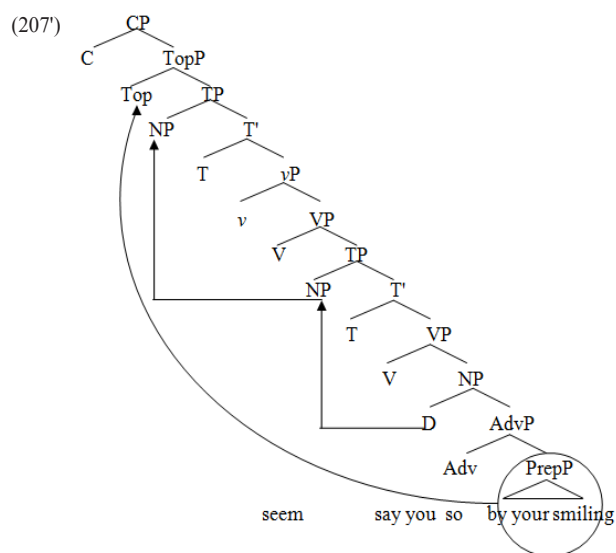

Пересув елементів речення, окрім підмета, ліворуч у структурі речення називається топікалізацією [8]. У ранньомовноанглійських реченнях із рейзинговою конструкцією з підметом виокремлюємо такі випадки топікалізації:

– медіальна топікалізація (позиція між присудком та інфінітивним комплементом), наприклад, речення (9);

– ініціальна топікалізація, наприклад, у реченні (10) препозиція прийменникової групи наголошує на інформації відомій, яка маркована присвійним займенником *your*:

(10) *By your smiling you seem to say so* (Shakespeare, Hamlet, p. 448).

Висновки. Отже, з огляду на основні моделі розташування слів у реченнях із рейзинговими конструкціями з підметом, у ранньомовноанглійській мові SVO є базовою моделлю порядку слів у реченні. Альтернативні моделі порядку слів є непоширеними і становлять лише 10% усіх випадків використання рейзингової конструкції з підметом. Протягом ранньомовноанглійського періоду відбувається становлення класу рейзингових дієслів, які є одноаргументними й не асигнують тета-ролі. У ранньомовноанглійському періоді структура речення з рейзинговою конструкцією з підметом ускладнюється модальними дієсловами. Крім того, відбувається акцентування елементів структури для надання висловленню експресивності й наголошення на важливій інформації. Пересуву зазнають елементи і групи, які містять відому інформацію, для набуття семантичної вагомості в структурі речення до позицій [Spec, TopP]. Топікалізація в ранньомовноанглійських реченнях відбувається в ініціальній і медіальній позиціях речення.

Література:

1. Иванова И.П. История английского языка / И.П. Иванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов. – М. : Высшая школа, 1976. – 319 с.
2. Shakespeare W. Full Collection of Works / W. Shakespeare [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/305276/>.
3. Denison D. English Historical Syntax / D. Denison. – London, New York : Longman, 1993. – 530 p.
4. Chomsky N. The Minimalist Program / N. Chomsky. – Cambridge, London : The MIT Press, 1995. – 420 p.
5. Radford A. English Syntax. An Introduction / A. Radford. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 384 p.
6. Radford A. An Introduction to English Sentence Structure / A. Radford. – New York : Cambridge University Press, 2009. – 445 p.
7. Haegeman L. English Grammar: A Generative Perspective / L. Haegeman, J.E. Guéron. – Oxford : Blackwell Publishers, 1999. – 672 p.
8. Prince E. Topicalization, Focus-Movement and Yiddish-Movement / E. Prince // Proceedings of the Sixth Annual Meeting of Berkeley Linguistics Society. – 1981. – Vol. 7. – P. 249–264.

Очковская А. П. Особенности аранжировки конститuentов раннеанглийских предложений с рейзинговыми конструкциями с подлежащим

Аннотация. Статья посвящена исследованию особенностей аранжировки конститuentов в предложениях с рейзинговыми конструкциями с подлежащим в раннеанглийском языке с позиции генеративной грамматики. Выделены две базовые модели порядка слов в раннеанглийских предложениях с рейзинговыми конструкциями, а именно Si V Inf Oi и Si V Inf, и три альтернативных модели: Si V Advi Inf Oi, Si O V Inf, Aux Si V Inf. Исследована структура раннеанглийских предложений с рейзинговыми конструкциями с подлежащим, проанализировано явление топикализации, присущие указанным конструкциям.

Ключевые слова: рейзингова конструкция с подлежащим, генеративная грамматика, категория переходности/непереходности глаголов, топикализация.

Ochkovska A. Peculiarities of the Constituent Arrangement in the Early Modern English Sentences with Subject Raising Constructions

Summary. The article deals with the analysis of the peculiarities of the constituent arrangement in the Early Modern English sentences with subject raising constructions from the standpoint of the generative grammar. Two basic models of word order in the Early Modern English sentences with subject raising constructions such as Si V Inf Oi and Si V Inf are defined, and three alternative models – Si V Advi Inf Oi, Si O V Inf, Aux Si V Inf. The structure of the Early Modern English sentences with subject raising is investigated and the phenomena of topicalization is analyzed in the article.

Key words: subject raising construction, generative grammar, category of transitive/intransitive verbs, topicalization.

*Pashayeva A. A.,
Teacher in Faculty of Oriental Studies
Baku State University, Baku Azerbaijan*

PECULIAR PROPERTIES OF USE OF DERIVATIVE AND NON-DERIVATIVE POSTPOSITIONS IN SENTENCES IN URDU LANGUAGE

Summary. The article investigates postpositions which create connection between words and word combinations and have a wide range of use in sentence structure in Urdu language, their peculiar properties of use in the sentence in modern Urdu language. The article also explains on the basis of samples types of derivative postpositions divided into from semantic point of view, parts of speech with which non-derivative postpositions are used and different relationships used in their expression.

Key words: Urdu language, postposition, indirect case, word combination, part of speech, semantic type.

Nature of the work

Relevance of the topic. Postpositions in the grammar of Urdu language have a priceless function. Therefore postpositions fulfill the relation between words and word combinations in the sentence. It is impossible to talk about sentence structure in Urdu language without using postpositions.

Despite all this Urdu language and its grammar haven't been widely researched and studied in Azerbaijan. In this respect, studying the topic and including researches related to postpositions in contemporary Urdu language in the extensive scientific revolution are one of the features making this subject urgent. Thus, the study of postpositions, their types and features of use in the sentence in Urdu language is necessary.

Object and subject of study. The object and subject of study are the derivative and non-derivative postpositions in Urdu language.

Purpose and objectives of the study. The purpose of the study is as follows:

– To study derivative postpositions in Urdu language and the features of their use in contemporary Urdu language.

– To study non-derivative postpositions in Urdu language and the features of their use in contemporary Urdu language.

Scientific innovation of the study. The scientific innovation of this study is that so far Urdu language and its grammar have not been extensively studied and developed in Azerbaijan. The study of postpositions playing an indispensable role in the grammar of Urdu language, their types and features of the use in Urdu language can be considered as a scientific innovation of this research.

Theoretical and practical significance of the study. From theoretical and practical points of view this study has a particular importance. In other words, some professionals and students can benefit from this article in practice.

Sources of the study. Popular-scientific publications, libraries, as well as materials obtained from the websites were used in this study work.

In Urdu language postpositions define the meaning of indirect case and do not function independently.

Postpositions – are the only indirect grammatical indicators of nouns in singular which do not have inflection. e.g.:

کرسی پر [kursi par] on the chair;

کرسی کے پاس [kursi ke pas] by the chair.

In terms of morphological structure postpositions in Urdu language are divided into simple, derivative and compound.

However in terms of formation postpositions in Urdu language are divided into two groups:

1. Derivative postpositions.

2. Non-derivative postpositions.

Derivative postpositions.

Derivative postpositions are compared to the parts of speech either for their origin or formation. Derivative postpositions comprise compound and derivative postpositions. Among compound derivative postpositions the followings differ:

1. Postpositions formed from the noun and adjective, e.g.:

کی طرف [ki taraf] from;

کے قابل [ke kabl] worth;

انہوں نے شمال کی طرف سے چڑھنے کی کوششیں کیں اور یہ ان کی غلطی تھی۔

They tried to get out from the north side, but it was their fault (8, page 201).

2. Postpositions formed from adverbs, e.g.:

اندر کے [ke andr] inside;

کے سامنے [ke samne] in front of;

میں نے اس کے سامنے بیٹھے ہوئے پوچھا۔

I sat in front of him and asked (15, page 57).

3. Postpositions formed from simple gerunds and active verbs, e.g.:

کے لئے [ke liye] for;

کے مارے [ke mare] because of

بیچاری لومڑی کے لئے آنے کے سوا کوئی چارا نہ تھا۔

The poor fox had no choice but to come (13, page 166).

4. Postpositions formed from postpositions of Arabic and Indian origin according to their origin. e.g.:

کے بغیر [ke bağeyr] –without4;

کے ما [ke ma] together;

کے بنا [ke bina] –without4;

بغیر عوام کے، بغیر ان کی مسلسل کوششوں کے یہ قدرتی دولت بے کار رہتی تھی۔

Without people and their continuous efforts this treasure of the nature would remain untapped (8, page 7).

Derivative (compound) postpositions consist of two parts: postposition کا [ka] (کے [ke] or in the form of کی [ki]) or postposition سے [se] and noun, adjective, adverb, gerund or preposition.

In derivative (compound) postpositions the second part generally preserves its lexical meaning, but the first part postpositions کا [ka] (کے [ke], کی [ki]) or سے [se] serve to unite the controlled word with the second part of the postposition.

If the second part of derivative (compound) postpositions expressed by the masculine noun (adjective, gerund, or adverb) then the postposition کا [ka] appears in the form of کے [ke], e.g.:

بیچ [ke biç] – in the center (بیچ [biç] – center, noun, masculine);
 خلاف [ke xilaf] – contrary (خلاف [xilaf] – contrary, adjective);
 کے لئے [ke liye] – for (لئے [liye] – gerund, لینا [lena] – to take);
 کے پاس [ke pas] – beside (پاس [pas] – side, nearness, adverb);
 ان کے سامنے دو راستے تھے –

[Un ke samne do raste the.]

There were two ways in front of them (9, page 13).

If the second part of a compound postposition is expressed with the feminine noun then the postposition کا [ka] is used in the form of کی [ki], e.g.:

طرح کی [ki tarah] – in the style (طرح [tarah] – style, type, way, noun, feminine);

طرف کی [ki taraf] – in the side (طرف [taraf] – side, noun, feminine);

میں نے کھڑکی کے شیسے سے نیچے کی طرف دیکھا –

I looked from the window glass down (8, page 176).

اب رانی پہلی کی طرح سست نہ رہی –

Now Rani wasn't as gloomy as before (15, page 66).

During the use of possessive pronouns with compound postpositions the first element of postposition کا [ka] is omitted. However the possessive pronoun either acquires [e] which is the ending of indirect case (if the first element is کا [ka]) or gets [i] which is the ending of feminine gender (if the first element is کی [ki]), e.g.:

پاس کے [ke pas] – near;

میرے پاس [mere pas] – near me;

لئے کے [ke liye] – for;

تمہارے لئے [tumhare liye] – for you;

طرف کی [ki taraf] – on the side;

ہماری طرف [hamari taraf] – our side, to our side;

– میرے لئے ایک چائے کا کپ لاؤ

Bring me a cup of tea (17, page 168).

کل میرے پاس کیوں نہیں آئے؟
 Why didn't you visit me yesterday? (8, page 190).

– ہمارے سامنے پہاڑی راستہ تھا –

There was a mountainous road in front of us (15, page 61).

In Urdu language there are seven compound (complex) postpositions, the first element of which is سے [se] :

سے پہلے [se pehle] before, till²;

سے قبل [se kabil] before, till²;

سے پہنچنے سے پہلے [se pehne se pehle] before, till²;

سے اوپر [se upar] – on;

سے آگے [se aqe] – before;

سے پیچھے [se piche] – behind;

سے باہر [se bahr] – outside;

لیکن میں نے اس سے پہلے تو تمہیں کبھی نہیں دیکھا –

But I have never seen you before (9, page 53).

From semantic point of view, derivative (compound) postpositions in Urdu language are divided into the following groups. Some of them are: 1. Postpositions indicating exceptions and additions:

کے مارے [ke mare] therefore;

کے سبب [ke sabab] therefore;

لیکن ہگلی کا دھانہ بڑا اور گہرا ہے اس لئے جہاز اندر تک آ جاتے ہیں –

The source of Hooghly river is large and deep, therefore ships are sailing inside (8, page 190).

2. Postpositions pointing on the means of action or indicating the source of action:

ذریعہ کے [ke zariya] by means of;

ان کے ذریعہ سامان بھی ایک مقام سے دوسرے مقام کو بھیجا جاتا ہے –

By means of them the things are delivered from one place to another (8, page 182).

3. Postpositions expressing togetherness:

کے ساتھ [ke sath] together, with;

کے ساتھ [ke ma] together, with;

– سنسکرت آریہ لوگ کے ساتھ ہندستان میں آئی اور خوب پھیلی

Sanskrit language was brought to India and spread by means of Arias (8, page 188).

4. Postpositions expressing concession:

کے باوجود [ke bacudud] despite;

بار بار ناکامیوں کے باوجود ۱۹۳۴ء میں ننگا پربت کی چوٹی کو فتح کرنے کے لئے ایک مہم اور تیار ہوئی

Despite the repeated failures in 1934 another expedition was organized again to conquer Mount Nanga Parbat (8, page 173).

5. Postpositions expressing equality, imitation:

کی طرح [ki tarah] as;

کی مانند [ki mannd] like;

کے برابر [ke barabar] equal.

6. Postpositions expressing shortcoming, absence of something or someone:

کے بغیر [ke bağeyr] without⁴;

کے بنا [ke bina] without⁴;

کے بلا [ke bila] without⁴;

عوام کے بغیر، ان کی مسلسل کوششوں کے بغیر یہ قدرتی دولت بے کار تھی۔

Without people and their continuous efforts this wealth would be useless (8, page 15).

7. Postpositions expressing shortcoming, absence of something or someone:

کے بدلے [ke badle] instead, instead of;

کے بجائے [ke bacaye] instead, instead of.

8. Postpositions expressing comparison:

کے مقابلے [ke mukable] in comparison;

کے مقابل [ke mukabl] in comparison.

9. Postpositions expressing or indicating to be worthy:

کے قابل [ke kabl] worthy;

کے لائق [ke layik] ntl;

10. Postpositions expressing approximate amount:

کے قریب [ke karib] approximately, nearly;

کے لگ بھگ [ke laqbhaq] roughly;

کے (سے) اوپر [ke (se) upar] much, more.

Sometimes compound postpositions have repetitions, in this case either the meaning gets stronger or the form of postposition is changed. These repetitions do not happen completely, only the second component is repeated, e.g.:

کے اندر اندر [ke andr andr] during;

کے پیچھے پیچھے [ke piche piche] after;

کے ساتھ ساتھ [ke sath sath] together;

کے بیچ بیچ [ke biç biç] in the center;

– ہم بہت دیر تک ساحل کے ساتھ ساتھ گھومتے رہے۔

We walked by the seaside ntl late (16, page 169).

ہمارے ملک میں قومی آمدنی کے ساتھ ساتھ مزدوروں اور ملازموں کی تنخواہیں بھی بڑھتی جا رہی ہے

Along with the increase in the national income in our country the salaries of workers and employees increases as well (8, page 16).

Non-derivative postpositions.

Non-derivative postpositions comprise simple postpositions.

They are seven: اک [ka], وک [ko], ت [tak], یم [me], نے [ne], اپ [par], س [se].

The most commonly used postposition in Urdu language is postposition کا [ka]. It is compatible with a number of parts of speech:

The compatibility of postposition اک [ka] with pronoun, e.g.:

آپ نے اس کا سامان اٹھا لیا اور اس کے گھر تک لے گئے۔

You took his belongings and brought to his home (9, page 366).

2. The compatibility of postposition کا [ka] with infinitive. e.g.:

میں تجھے ایسا کرنے کی اجازت نہ دیا۔

I do not give you a permission to do so (9, page 365).

3. The compatibility of postposition کا [ka] with participle. e.g.

مقابلوں میں انعام پانے والوں کے ملک میں بڑی قدر ہوتی تھی۔

Those who won prizes in competitions were greatly respected in their own countries.

اب ہوائی سفر کرنے والوں کی تعداد بڑھ رہی ہے۔

Currently, the number of people travelling by plane is increasing (8, page 177).

4. The compatibility of postposition کا [ka] with adverb, e.g.:

آج کی رات رانی نے اپنے ارمانوں کے پورا ہونے کی خواہش میں آنکھوں میں کلٹ دی۔

Tonight Rani closed his eyes with the wish for his dreams come true (15, page 67).

The postposition کا [ka] expresses three types of syntactical relationship between words and word combinations:

1. Attributive (defining) relationship.

2. Commercial relationship.

3. Predicative relationship.

During the expression of attributive relationship a word used with the postposition کا [ka] mainly expresses the following:

a) The subject of action, e.g.:

پہاڑوں پر چڑھ کر سورج نکلنے اور ڈوبنے کا منظر اچھا لگتا ہے۔

While climbing mountains the view of sunrise and sunset is very beautiful (8, page 351).

b) Belonging, e.g.:

شمالی علاقے کی آب و ہوا کھیتی کے لئے مناسب نہیں ہے۔

The atmosphere of the northern regions is not suitable for agriculture (8, page 142).

c) Representing feature, e.g.:

اس کے چہرے پر ایک ایسی عورت کا فخر نظر آتا ہے جسے اپنے حسن کا احساس ہے۔

In her face it was possible to notice a woman pride feeling her own beauty (8, page 99).

d) Attribute of an object, e.g.:

کراچی میں لوہے اور فولاد کا سامان، رشمی، اونی، سوتی کپڑے، جوتے اور سگریٹ بنانے کا کارخانہ قائم ہو گئے ہیں۔

There have been established factories manufacturing iron and steel items, silk, wool, cotton fabrics, shoes and cigarette in Karachi (8, page 212).

The words used with the postposition کا [ka] during the expression of object relationship are basically used in the following meanings:

a) Subject of activity. e.g.:

سانپ کا کٹا رسی سے ڈرتا ہے۔

A scalded dog fears cold water. (Proverb) (8, page 86).

b) Object of essence, e.g.:

ہر مسافر کو اپنے ساتھ بیس کلوگرام سامان مفت لے جانے کی اجازت ہے۔

Each passenger is allowed to carry twenty kilograms of item with him for free (8, page 175).

ممبئی، کلکتہ، پونا، مدراس وغیرہ میں فلم بنانے کی کمپنیاں ہیں۔

Bombay, Kolkata, Puna, Madras and other cities have film companies.

Words or word combinations used with the postposition اک [ka] in the expression of predicative relationship act as the nominative form of verbal predicate in the sentence, e.g.:

وہ اپنے دادا کو ان کے جنم دن کے موقع پر بدھائی کا تار بھیجینگے۔

He will send a letter of congratulation on the occasion of the birthday of his grandfather (8, page 171).

One of simple postpositions used in Urdu language is the **postposition سے [se]**.

The postposition سے [se] is used in the expression of two types of relationship:

1. Object relationship 2. Adverbial modifier relationship.

During the expression of an **object relationship** the postposition سے [se] together with the word it is used performs the function of indirect object in the sentence.

During the expression of object relationship the postposition سے [se] is usually used with:

a) An indirect object depending on a verb expressed by a noun or nominative pronoun, e.g.:

سری نگر کے باشندے جہلم دریا کو کشتی سے پار کرنے کے عادی ہیں۔

Srinagar population got used to go boating on the river Chelam (8, page 82).

اس کی آنکھیں گریبا حاصل کرنے کے احساس سے چمکنے لگیں۔

Her eyes began to shine with the senses to get a doll. Onun (15, page 66).

b) Object infinitive or noun, e.g.:

اس کو جنگل میں جانے سے خوف آتا تھا۔

He was afraid of going to the forest (13, page 181).

During the expression of an **adverbial modifier relationship** (time, reason, place etc.) a word used with the postposition سے [se] performs a function of adverbial modifier in the sentence.

During the expression of adverbial modifier relationship the postposition سے [se] is usually used with:

a) Adverbial modifier of time denominated in nouns or word combinations pointing to the time of execution of any case, e.g.:

لیکن اس زمانے کو نہ جانے کتنے سال ہوئے۔

But how many years had passed since then is unknown (8, page 211).

b) Word combination indicating the duration of any case, e.g.:

فلم شروع ہونے سے پہلے نیم تاریک چھا جاتی ہے۔

Before the start of the film it becomes half dark (8, page 127).

c) Adverbial modifier of place expressed by a noun or word combination denominated the starting location of any action, e.g.:

ٹاکیہ ایک شہر سے دوسرے شہر میں چٹھیاں کس طرح پہنچاتا ہے؟

How does a postman deliver letters from one city to another (8, page 179)?

یہاں سے بزار دور ہے؟

Is the market far from here (17, page 247)?

d) Adverbial modifier of place expressed by a noun, nominative pronoun or adverb, e.g.:

کلکتہ سے چند میل کے فاصلے پر ربنگرانتھ ٹاگور کا تعلیمی ادارہ ہے۔

Rabingranat Tagore's educational center is located a few miles away from Calcutta (8, page 190).

– کام سے واپس آ کر وہ چپکے سے پیسے لے جانے لگی۔

Returning home from work, he will take the money secretly (15, page 67).

e) Adverbial modifier of reason expressed by a noun, nominative pronoun or infinitive, e.g.:

کلکتہ کے تجارتی اور صنعتی مرکز ہونے سے یہاں تمام بھارت کے لوگ آباد ہیں۔

Since Calcutta is a commercial and cultural center, the entire Indian population is settled here (8, page 191).

The postposition میں [me] which is one of non-derivative (simple) postpositions serves for the expression of two types of relationship:

1. Object relationship 2. Adverbial modifier relationship.

During the expression of an **object relationship** the postposition **سے** [me] performs a function of indirect object in the sentence and is usually used with:

An indirect object depending on a verb expressed by a noun or nominative pronoun, e.g.:

دوکاندار روپیہ لیتا ہے اور کپڑے کو کاغذ میں لپیٹ دیتا ہے۔

The seller takes the money and wraps the fabric (8, page 229).

During the expression of an **adverbial modifier relationship** the postposition **سے** [me] usually expresses:

a) The place where an action takes place, e.g.:

پاکستان میں چار موسم ہیں: گرمی، سردی، بہار اور برسات۔

There are four seasons in Pakistan: summer, winter, spring and rain season (13, page 298).

b) Direction of an action, e.g.:

وہ ایک جنگل میں جا پہنچا۔

He reached a forest (13, page 179).

c) The time when an action occurs, e.g.:

گرمی میں بھی سدا برف ہی برف ہوتی ہے۔

Even in summer each side gets in snow (8, page 192).

پاکستان میں گرمیوں کے موسم میں سخت گرمی اور سردیوں میں سخت

سردی ہوتی ہے۔

In Pakistan the summer is very hot, the winter is very cold (8, page 143).

The **postposition** **پر** [par] is a postposition used during the expression of three types of relationships.

1. Object relationship 2. Adverbial modifier relationship 3. Predicative relationship.

The postposition **پر** [par] together with the word it used performs a function of an indirect object in the sentence.

During the expression of an **object relationship** the postposition **پر** [par] is usually used with:

a) An indirect object depending on a verb expressed by a noun, nominative pronoun, or word combination, e.g.:

میں اس کے قریب جا کر اس کی آنکھوں پر ہاتھ رکھتے ہوئے کہا۔

I came to him and putting my hands on his eyes told him (13, page 179).

b) An indirect object expressed by a noun, nominative pronoun, or an infinitive, e.g.:

پچھلے اتوار کو ارشد نے ہمیں کھانے پر بلایا تھا۔

Last Sunday Irshad invited us for dinner (8, page 174).

During the expression of an **adverbial modifier relationship** the postposition **پر** [par] (time, purpose, reason, attribute etc.) is usually used with:

a) An adverbial modifier of place expressed by a noun, nominative pronoun or word combination, e.g.:

وہ گھر پر جا کر چپ چاپ پڑا رہا۔

He sat quietly going home (13, page 164).

b) An adverbial modifier of time expressed by a noun, infinitive, or word combination, e.g.:

کوٹھی سے واپسی پر وہ دوکان کے شوکس میں رکھی گڑیا کو ایک لمحے کے لئے دیکھی ہوئی گھر کی طرف دوڑی۔

While returning from villa for a moment she looked at the doll at the shop window and ran towards the house (15, page 67).

During the expression of **predicative relationship** a noun or a subject together with an infinitive acts as a predicative part of nominative predicate, e.g.:

میرے خیال میں وہ غلطی پر ہے۔

I suppose he is mistaken (8, page 83).

The **postposition** **تک** [tak] – postposition **تک** [tak] is used during the expression of two types of relationships:

1. Object relationship 2. Adverbial modifier relationship

During the expression of an **adverbial modifier relationship** the postposition **تک** [tak] is usually expressed by:

a) An adverbial modifier of place expressed by a noun, or any other word, e.g.:

وہ باپ کو پکڑنے کے لئے دوڑی مگر اس کا دور دور تک کوئی نام و نشان نہ تھا۔

He ran to catch his father, but there were no footsteps until the long distance (15, page 67).

b) An adverbial modifier of time expressed by a noun, word combination or adverb, e.g.:

میں نے تو آج تک نہیں دیکھا کہ کبھی کسی لیڈر کے لئے کوئی آواز اٹھائی گئی ہو۔

So far I have never seen any leader to be raised voice for (15, page 59).

The **postposition** **نے** [ne] being one of simple postpositions is the indicator of subject in ergative construction, e.g.:

میں نے کہا: “آپ کو کس نے بتایا کہ وہاں کا کھانا سب سے عمدہ ہے؟”

I said: “Who told you that their food is very good?”

(9, page 119).

اس نے کھلے آسمان کی طرف دیکھتے ہوئے پوچھا۔

Looking at the open air he asked (15, page 61).

This article is devoted to the study of peculiar features of the use of derivative and non-derivative postpositions which have a wider scale of use in Urdu language. While talking about similarities and differences between Urdu and Azerbaijani languages, we should admit that there are no prepositions in Urdu language. The relationship between word combinations and parts of speech is fulfilled exactly by postpositions. According to the explanations and samples regarding postpositions provided by various urdu scholars and russian scientists in their works we conclude that postpositions have an indispensable role in the grammar of urdu language.

References:

1. “Grammar of Azerbaijan language”. Part I, Press by Academy of Sciences of Azerbaijan. – Baku, 1960.
2. Zograf G.A. Languages of India, Pakistan, Nepal / G.A. Zograf. – M., 1982.
3. Zograf G.A. Morphological structure of the new Indo-Aryan languages / G.A. Zograf. – M., 1980.
4. Dimshits Z.M. Grammar of Urdu language / Z.M. Dimshits. – M., 2001.
5. Dimshits Z.M. Outline of Urdu language grammar (Phonetics and Morphology) / Z.M. Dimshits. – M., 1959.
6. Urdu-Russian Dictionary / [S.V. Birulyev, U.N. Vinogradov, A.V. Efimova, B.I. Kluyev]. – M., 1964.
7. Russian-Urdu Dictionary / [B.I. Kluyev, A.I. Akimov, N.V. Glebov, V.S. Meresh]. – M., 1959.
8. Davidova A.A. Urdu language textbook / A.A. Davidova. – M., 1970.
9. ۹ اشفاق احمد طلسم ہوش افزا – لاہور ۲۰۰۰
10. ۱۰ سلطانہ بخش خوشبو پھول تحریر کرتی ہے۔ اسلام آباد ۲۰۰۶
11. مولوی عبدالحق قواعد اردو۔ نیا دہلی ۲۰۰۳ ۱۱
12. محر محمد حیات علمی اردو جنرل۔ لاہور ۲۰۰۲ ۱۲
13. محمد مسعود الحق، محمد عمر اسلام الحق قواعد اردو۔ راولپنڈی
14. ڈاکٹر عین اللہ مددتی حیدر علی یو آذربائیجان کے قومی رہبر اسلام آباد ۸ ۲۰۰۰
15. ۱۵ ماہ نو۔ مارچ ۲۰۰۳
16. ۱۶ درخشان کاشف جدید درسی اردو کراچی ۲۰۰۴
17. Prof. M. Zaman and Naveed Akhtar “Spoken English”, Lahor.

Пашасва А. А. Особливості використання похідних і непохідних постпозицій у пропозиціях мовою урду

Анотація. У статті досліджуються постпозиції, які створюють зв'язок між словами і словосполученнями й мають широкий спектр використання в структурі речень мовою урду, їх особливості використання в реченні в су-

часній мові урду. Також пояснюються на основі зразків типи похідних постпозицій, поділених на семантичні точки зору, частини мови, з якими використовуються непохідні післялоги, і різні відносини, які використовуються в їх вираженні.

Ключові слова: мова урду, постпозиція, непрямий випадок, словосполучення, частина мови, семантичний тип.

Пашаева А. А. Особенности использования производных и непроизводных постпозиций в предложениях на языке урду

Аннотация. В статье исследуются постпозиции, которые создают связь между словами и словосочетаниями и имеют широкий спектр использования в структуре предложений на языке урду, их особенности использования в предложении в современном языке урду. Также объясняются на основе образцов типы производных постпозиций, разделенных на семантические точки зрения, части речи, с которыми используются непроизводные послелоги, и разные отношения, используемые в их выражении.

Ключевые слова: язык урду, постпозиция, косвенный случай, словосочетание, часть речи, семантический тип.

Передон Н. О.,
асистент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

КОМУНІКАТИВНИЙ ВНЕСОК МЕДІАТОРА В ГАРМОНІЗАЦІЮ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У СИТУАЦІЇ ПРИМИРЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню лінгвістичного аспекту медіації як одного з видів конструктивного завершення конфлікту. Установлено, що для сприяння відновленню гармонійних міжособистісних стосунків учасників спілкування в комунікативній ситуації «примирення» медіатор послуговується персуазивною стратегією. Здійснено спробу виокремити, виконати поділ на групи і схарактеризувати тактики, що імплементують указану стратегію в мовленні комуніканта-медіатора.

Ключові слова: медіація, медіатор, стратегії, тактики, комунікативна ситуація «примирення», ініціатор примирення, об'єкт примирення.

Постановка проблеми. У сучасному світі проблема конструктивного розв'язання конфліктів є настільки актуальною, що її вирішення сприймається як один із важливих чинників комфортного існування людини в соціумі. **Медіація** є видом альтернативного розв'язання конфліктних ситуацій за участі третьої сторони – медіатора (посередника, миротворця), який допомагає комунікантам гармонізувати процес спілкування, спрямовуючи взаємодію з конфліктної до кооперативної [1; 2; 3]. Тому вивчення медіації як соціально-комунікативної практики є одним із актуальних напрямів досліджень сучасної науки загалом і лінгвістики зокрема.

Явище медіації описане насамперед у галузі юриспруденції, конфліктології, філософії, психології та політології (С.І. Калашникова, Н.І. Мінкіна, Л.І. Скібіцька, Л.В. Куликова, М.І. Пірен, Х. Бесемер, І. Атватер, С. Грего Морассо та ін.). Роботи ж, що розглядають медіацію в рамках лінгвістичних парадигм, є поодинокими (Н.С. Барбіна, А.Г. Чернишенко). **Метою статті** є спроба описати діяльність медіатора в комунікативній ситуації (далі – КС) «примирення», виокремивши та описавши стратегії й тактики, якими він послуговується для гармонізації інтерперсональних стосунків конфліктуючих сторін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній лінгвістиці медіація визначається як «менеджмент процесу когнітивної, вербальної та емоційної трансформації суб'єктів конфліктного спілкування в рамках континууму від комунікативного дисонансу до комунікативного консенсусу» [4, с. 102].

Одним з основних чинників, які впливають на ефективність діяльності посередника в конфліктній ситуації, вважають правильний вибір медіатором стратегій і тактик розв'язання конфліктної ситуації [5, с. 489].

Саме стратегії й тактики, до використання яких удається медіатор, на думку А.Г. Чернишенко, є найважливішим фактором, що визначає ефективність медіації. Правильно обрані та успішно імплементовані стратегії допомагають медіатору контролювати ситуацію, скеровуючи її до досягнення основної мети – примирення сторін [6, с. 139]. Дослідниця справедливо зауважує, що «медіатор завжди дотримується тактик, спрямованих на примирення й досягнення згоди» [6, с. 148].

Аналіз фактичного матеріалу дає змогу стверджувати, що метою діяльності медіатора в КС «примирення» є сприяння оптимізації взаємодії ініціатора та об'єкта примирення, створення атмосфери довіри, за якої об'єкт примирення став би більш сприйнятливим до аргументів, що наводяться медіатором на захист ініціатора примирення, і розглянув можливість зміни своєї позиції в конфлікті й відновлення гармонійної міжособистісної інтеракції з комунікантом-ініціатором примирення.

Досягнення мети детермінується успішністю виконання основних завдань, що стоять перед медіатором. До них зараховуємо такі:

- 1) здійснення впливу на об'єкт примирення з метою зміни ставлення до ситуації, що склалася, з негативного на позитивне;
- 2) переконування об'єкта примирення в необхідності відновлення гармонійної інтеракції з ініціатором примирення.

Оскільки обидва завдання пов'язані зі здійсненням впливу на мовця з метою зміни його комунікативної поведінки, визначаємо стратегію, якою послуговується медіатор для досягнення мети, як **персуазивну**.

За В.Є. Чернявською, персуазивність – це вплив автора усного чи письмового повідомлення на реципієнта з метою переконання в чомусь, заклику до здійснення чи нездійснення ним певних дій. Намагаючись переконати партнера по комунікації, адресант свідомо продукує повідомлення, метою яких є викликати певну поведінкову реакцію адресата чи вплинути на його точку зору, установки [7, с. 25].

Аналіз ілюстративного матеріалу дає можливість поділити тактики, що імплементують **персуазивну стратегію** у мовленні медіатора, на три групи. Поділ здійснено з огляду на домінуючий фактор фокусації медіатора на певному аспекті конфліктної ситуації.

Розглянемо кожен з груп тактик детальніше.

І. Тактики, що демонструють зайняту медіатором позицію в конфліктній ситуації та його ставлення до її учасників:

1. Тактика демонстрації власного бачення розв'язання конфліктної ситуації маніфестує позицію медіатора в конфліктній ситуації та вербалізується в його мовленні у вигляді поради, прохання, які містять заклик до пробачення й відновлення балансу в стосунках між ініціатором та об'єктом примирення, або ж за допомогою вказівки на особистий досвід виходу медіатора з подібної ситуації.

Наведений нижче приклад експлікує розмову матері й доньки. Донька не може пробачити зраду чоловіка. Вона розгублена, тому звертається за допомогою до найближчої людини.

“Hi, mom”.

“Baby, what's wrong? [...] Let me tell you a little story. Angelica, about your father and me. Not so long after your father and I were married, around that time you were about nine, he had

an affair. When I found out about it and confronted him with it, he said it meant nothing and that it would never happen again. Now we've been married for twenty-six years and in time that trust was rebuilt. There are no secrets that we keep from one another anymore. So if you love this man with all your heart like you say you do, forgive him; and I mean truly forgive him. [...] Just remember it takes a strong woman to forgive those mess-ups and take it from here. Just don't let another woman walk in and steal all your dreams without fighting for them."

"Mom, you may be right" [8, с. 83].

Матір переконує доньку в необхідності пробачення, розповівши схожу історію з власного досвіду. Жінка вказує, що рішення пробачити зраду, яке вона прийняла свого часу, виявилось правильним, оскільки дало можливість зберегти сім'ю, повернути довіру та відбудувати міцні гармонійні стосунки. Про те, що вибір тактики виявився правильним, свідчить реакція адресата (*Mom, you may be right*).

2. Тактика демонстрації позитивного ставлення до одного чи обох учасників конфліктної ситуації. Експлікуючи позитивне ставлення до одного чи обох учасників конфліктної ситуації, комунікатор-медіатор має на меті засвідчити свою небайдужість і зацікавленість у конструктивному вирішенні конфлікту й оптимізації міжособистісної інтеракції ініціатора примирення та об'єкта примирення.

"If you still love him maybe you should take it as a sign that you should give him a second chance. Try starting over. [...] *You are not a bad person, David. You are loyal and funny and a good man who deserves to be happy. Owen made you happy once. I think he could make you happy again. [...] Can you promise me you'll try? After tonight, I think Owen deserves that much*" [9, с. 64].

Аналізована тактика імплементується в мовленні медіатора за допомогою реплік, у яких перераховуються позитивні якості об'єкта примирення (*You are not a bad person, David. You are loyal and funny and a good man who deserves to be happy*). Для маніфестації приязного ставлення до ініціатора примирення медіатор обирає два висловлювання. За допомогою першого він експлікує свою впевненість у тому, що ініціатор примирення здатний зробити життя об'єкта примирення щасливим (*I think he could make you happy again*). Демонстрацією впевненості в цьому слугує репліка *I think Owen deserves that much*.

3. Застосування підгрупи тактик мінімізації провини ініціатора примирення має на меті виправдати вчинок ініціатора примирення, реабілітувавши його в очах об'єкта примирення, продемонструвати впевненість у невинності ініціатора примирення, тим самим виразивши спонукання до відновлення втраченого балансу в стосунках між комунікантами. Проте, на відміну від тактик, описаних вище, тактики цієї підгрупи демонструють позитивне ставлення медіатора до ініціатора примирення в імпліцитній формі.

До аналізованих тактик належать:

1) тактика заперечення провини ініціатора примирення:

"I think Dee's right," Mom says. "You should forgive her. [...] *It's not her fault*" [10, с. 73];

2) тактика вказівки на ненавмисність завданої ініціатором примирення шкоди:

"That's enough Virgil. *He didn't mean for this to happen. Try to put yourself in his shoes. He's been through enough. [...] You have to forgive and let it go*" [11, с. 62–63];

3) тактика вказівки на повну або часткову провину об'єкта примирення:

"Please don't tell me you think we should reconcile with her". [...]

"*You created the problems today, Sarah, not your mother*" [12, р. 50];

4) тактика пояснення причин малефективних дій ініціатора примирення:

"I think you should reconcile with your mother. I think you need to at least try. [...] *Anything could have happened to her. Anything*" [12, р. 50–51];

5) тактика узагальнення:

"You need to forgive her, Paige, somehow. You came back here seeking answers, and now you have them. [...] *We all make mistakes. We all have our shortcomings. We all keep our secrets*" [13, с. 127].

II. До тактик щодо перспектив розвитку конфліктної ситуації належать:

1. Тактика змалювання оптимістичного розвитку подій.

2. Тактика змалювання песимістичного розвитку подій.

Використовуючи кожну з аналізованих тактик, медіатор зображує примирення як єдино можливий правильний вихід із ситуації. Якщо комунікатор *погодиться* на примирення, це буде вигідно насамперед для нього, оскільки дасть змогу позбутися негативних почуттів, викликаних конфліктною ситуацією. Результатом *відмови* прийняти пробачення та примиритися стануть душевні страждання об'єкта примирення, оскільки тягар образи зробить життя нестерпним.

Тактика змалювання оптимістичного розвитку подій представлена в такому прикладі.

Sofia and Hanna are still talking in front of Sofia's house. Now that I understand so much more, my heart wells up with compassion for everyone involved, Hanna too.

I am actually feeling sorry for her now. [...] "Maybe you should try forgiving her for whatever you think she did. [...] You don't have to tell her anything. You don't even have to be friends anymore. But forgiving her could make it easier to stop being angry. You and everyone else might feel better" [14, с. 50–51].

Рішення прийняти прохання про пробачення змальовується медіатором як фактор, що сприятиме відновленню гармонійного емоційного стану комуніканта (*But forgiving her could make it easier to stop being angry*) та людей із його близького оточення, які так чи інакше постраждали від конфліктної ситуації, що склалася (*You and everyone else might feel better*).

Наведений нижче приклад експлікує застосування **тактики змалювання песимістичного розвитку подій**.

Лінді, яка в аналізованій комунікативній ситуації виконує роль медіатора, намагається примирити закоханих.

Lindy was quiet for a moment, drinking her juice and thinking. "You want my nickel's worth of free advice?"

"Yes".

"Owen leaving four years ago hurt you badly. It's a wound that's never been given a chance to heal, because you had no real explanation. No closure. And now his return has ripped off the bandage and exposed the wound again. I think that if you still love him, and you truly want to try again, then you need to find a way to forgive him for leaving. *Because if you don't let that wound heal, you'll never be able to move on. It'll fester until it destroys you*" [9, с. 64].

Намагаючись переконати об'єкт примирення в необхідності відновити стосунки з ініціатором примирення, медіатор уда-

ється до тактики змалювання песимістичного розвитку подій. Для більшої експресивності й переконливості Лінді порівнює образ, що переживає об'єкт примирення через малефективний вчинок ініціатора примирення, з відкритою раною. Аналізована тактика вербалізується в мовленні медіатора висловлюванням *Because if you don't let that wound heal, you'll never be able to move on. It'll fester until it destroys you*. Примирення зображене як єдино можливий спосіб зцілити рану. Відмова від примирення показана як рана, що погіршуватиме душевний стан об'єкта примирення, доки не знищить його (*It'll fester until it destroys you*).

III. До тактик третьої групи належать:

1. Тактика вказівки на позитивне ставлення ініціатора примирення до об'єкта примирення.

2. Тактика змалювання емоційного стану, в якому перебуває ініціатор примирення через конфлікт.

Використовуючи *тактику вказівки на позитивне ставлення ініціатора примирення до об'єкта примирення*, медіатор актуалізує в свідомості адресата фактор попереднього досвіду гармонійного спілкування з адресантом. Ще один чинник, що допомагає досягти мети, – нагадування про приязне ставлення комуніканта, чия малефективна поведінка стала причиною дисбалансу в стосунках, до комуніканта, який постраждав від указанного поведіння.

"But you have to forgive her. She's your mother, and she loves you so much. And she's worried sick about you". Matthew hugged his father and sobbed the way he had when he was only five and Curtis could no longer maintain his composure [15, с. 16].

Медіатор намагається розв'язати конфліктну ситуацію, наголосивши на тому, що матір (ініціатор примирення) любить свого сина (об'єкт примирення) (*she loves you so much*) і дуже за нього хвилюється (*she's worried sick about you*).

Використання *тактики змалювання емоційного стану, в якому перебуває ініціатор примирення через конфлікт*, має на меті зміну ставлення об'єкта примирення до ініціатора примирення з негативного на позитивне. Такий перлокутивний ефект досягається за допомогою експлікації душевних переживань ініціатора примирення та пригніченого стану, в якому він перебуває через скоєний вчинок.

"Baby doll, you must try to understand him. He feels so terrible about what happened. He really loves us both, and he means no harm to all. It's just those dreadful nightmares his sickness left. They keep coming back, but he would die before he'd hurt you. Do forgive him, baby doll. [...]" [16, с. 4].

Переконуючи в необхідності примирення, медіатор вербалізує емоційний стан комуніканта, чий вчинок став причиною виникнення конфліктної ситуації (*He feels so terrible about what happened*). Для посилення ілюкативного впливу застосовуються також вказівка на позитивне ставлення ініціатора примирення до об'єкта примирення (*He really loves us both*), його неспроможність свідомо завдати шкоди (*he means no harm to all; he would die before he'd hurt you*) та виправдання малефективного акту за допомогою пояснення причин, через які він був учинений (*It's just those dreadful nightmares his sickness left. They keep coming back*).

Аналізована тактика може втілюватися в мовленні медіатора й через запевнення у щирості каяття ініціатора примирення:

"Dad, why don't you forgive her? I believe she's truly sorry for whatever she did to make you hate her [17, с. 213].

Висновки. Отже, у ході аналізу фактичного матеріалу встановлено, що метою діяльності медіатора в комунікативній си-

туації «примирення» є зміна взаємодії учасників спілкування з конфліктної на кооперативно-спрямовану. Для сприяння конструктивному вирішенню конфліктної ситуації між ініціатором та об'єктом примирення комунікант-медіатор послуговується **персуазивною стратегією**, яка, у свою чергу, втілюється за допомогою тактик, що належать до однієї з трьох груп. Поділ на групи здійснений з огляду на домінуючу фокацію медіатора на певному аспекті конфліктної ситуації. До першої групи зараховуємо **тактики, що демонструють зайняту медіатором позицію в конфліктній ситуації і ставлення до її учасників** (тактика демонстрації власного бачення розв'язання конфліктної ситуації; тактика демонстрації позитивного ставлення до одного чи обох учасників конфліктної ситуації; тактики мінімізації провини ініціатора примирення). Друга група представлена в мовленні комуніканта-медіатора тактиками щодо **перспектив розвитку конфліктної ситуації** (тактика змалювання оптимістичного розвитку подій; тактика змалювання песимістичного розвитку подій).

Третю групу репрезентують тактика вказівки на позитивне ставлення ініціатора примирення до об'єкта примирення й тактика змалювання емоційного стану, в якому перебуває ініціатор примирення через конфлікт. Використання комунікантом-медіатором усіх зазначених тактик сприяє відновленню гармонійної міжособистісної інтеракції між ініціатором та об'єктом примирення.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні вербальної й невербальної поведінки комуніканта-медіатора в КС «примирення».

Література:

1. Бесемер Х. Медиация. Посредничество в конфликтах / Х. Бесемер ; пер. с нем. Н.В. Маловой. – Калуга : Духовное познание, 2005. – 176 с.
2. Барбина Н.С. Когнитивный механизм контраргументации в дискурсе медиации : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / Н.С. Барбина. – Иркутск, 2012. – 189 с.
3. Конфліктологія : [підруч. для студентів вищ. навч. закл. юрид. спец.] / [Л.М. Герасіна, М.І. Панов, Н.П. Осіпова та ін.] ; за ред. професорів Л.М. Герасіної та М.І. Панова. – Харків : Право, 2002. – 256 с.
4. Куликова Л.В. Исследовательские подходы к дискурсу медиации в фокусе междисциплинарности / Л.В. Куликова, О.А. Прохорова // Филологические науки. Серия «Вопросы теории и практики». – 2016. – № 2(56). – Ч. 2. – С. 100–104.
5. Анцупов А.Я. Конфликтология : [учеб. для вузов] / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – М. : ЮНИТИ, 2000. – 551 с.
6. Чернышенко А.Г. Современный англоязычный дискурс медиации: основные прагматические стратегии и тактики коммуникантов / А.Г. Чернышенко // Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе. – Орел, 2014. – С. 139–150.
7. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия : [учеб. пособие] / В.Е. Чернявская. – М. : Флинта : Наука, 2006. – 132 с.
8. Deveraux A. Until Death Do We Part / A. Deveraux. – Strategic Book Publishing, 2013. – 132 p.
9. Arthur A.M. Foundation of Trust / A.M. Arthur. – Samhain Publishing, 2014. – 239 p.
10. Lam A. Turpin Legs / A. Lam. – iUniverse, 2008. – 356 p.
11. Risky R. The Private Eyes / R. Risky. – Strategic Book Publishing, 2010. – 72 p.
12. Vargo M. Shades of Sin / M. Vargo. – Tate Publishing, 2010. – 241 p.
13. Ashley C. Storm Surge / C. Ashley. – Kensington, 2016. – 165 p.
14. Crisetig L. Finding Sofia: Be Inspired / L. Crisetig. – Balboa Press, 2015. – 162 p.

15. Roby K.L. Sin No More / K.L. Roby. – Harper Collins, 2009. – 304 p.
16. Williamson J. The Queen of the Legion / J. Williamson. – Hachette UK, 2013. – 278 p.
17. Andrews V.C. If There Be Thorns / V.C. Andrews. – Simon and Schuster, 2011. – 384 p.

Передон Н. А. Коммуникативный вклад медиатора в гармонизацию межличностных отношений в ситуации примирения

Аннотация. Статья посвящена исследованию лингвистического аспекта медиации как одного из видов конструктивного завершения конфликта. Установлено, что для содействия восстановлению гармонических межличностных отношений участников общения в коммуникативной ситуации «примирение» медиатор использует персуазивную стратегию. Предпринята попытка выделить, осуществить деление на группы и дать характеристику тактик, имплементирующих указанную стратегию в речи коммуниканта-медиатора.

Ключевые слова: медиация, медиатор, стратегии, тактики, коммуникативная ситуация «примирение», инициатор примирения, объект примирения.

Peredon N. Communicative contribution of mediator to restoring harmonious interpersonal relations in the situation of reconciliation

Summary. The focus of this article is to explore the linguistic nature of mediation as one of the kinds of constructive conflict resolution. It has been determined that the mediator uses the persuasive strategy to help the participants of the communicative situation of reconciliation restore their harmonious relations. An attempt has been made to determine the tactics the mediator uses to implement the persuasive strategy in his speech, as well as to divide the tactics into groups and describe their characteristic features.

Key words: mediation, mediator, strategies, tactics, communicative situation of reconciliation, initiator of reconciliation, object of reconciliation.

*Преух О. І.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

ТАКТИКА ОБВИНУВАННЯ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТІВ У СПОЛУЧЕНОМУ КОРОЛІВСТВІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей утілення стратегії дискредитації опонента, що реалізується за допомогою тактики обвинувачення під час проведення парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. Розглянуто специфічні мовні і стилістичні засоби, якими оперують учасники дебатів під час засідань Палати Громад британського парламенту в період посттетчеризму.

Ключові слова: парламентські дебати, стратегія, тактика, негативна оцінка, перформатив, комунікативний хід, мовленнєвий акт.

Постановка проблеми. Усебічні дослідження особливостей, функцій і учасників політичного дискурсу, а також специфіки комунікативної взаємодії в такому типі дискурсу актуалізують фокусування уваги на проблемі мовленнєвого впливу, який у широкому розумінні розглядають як комунікативну діяльність, що є вмотивованою та цілеспрямованою. Відповідно до вузької дефініції, мовленнєвий вплив є мовленнєвою дією адресанта, підпорядкованою комунікативними установками і спрямованою на зміну поведінки, психологічного стану, мислення адресата [1, с. 228], його ставлення до представленої інформації тощо. Для парламентських дебатів як жанру політичного дискурсу мовленнєвий вплив, який є результатом комунікативної взаємодії, відіграє ключову роль для структурування свідомості безпосередніх учасників дебатів і потенційних адресатів – виборців, що в результаті призводить до завоювання й утримання влади адресантами політичної комунікації.

Проблемі мовленнєвого впливу присвячені численні роботи науковців (Р. Бендлер, Дж. Гріндер, Т. Дридзе, М. Желтухіна, О. Іссерс, Р. Лакофф, М. Мінський, О. Селіванова, Й. Стернин, І. Черепанова). Мовленнєвий вплив розглядається як взаємодія комунікантів на основі взаємного впливу на свідомість і зміну світосприйняття партнерів комунікації в дослідженнях таких науковців, як А. Баранов, Р. Блакар, Ч. Ларсен та ін. Результативність комунікативних стратегій і тактик для досягнення мовленнєвого впливу досліджено в наукових працях таких дослідників, як Є. Верещагін, Дж. Гамперц, Т. ван Дейк, О. Іссерс, К. Келерман, Дж. Каспер, К. Фач та ін. Проте, незважаючи на значну кількість робіт, комплексний аналіз мовних засобів реалізації стратегії дискредитації опонента, втіленої використанням тактики обвинувачення в політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві, ще не був предметом дослідження, що й зумовлює новизну здійсненого нами дослідження, актуальність якого спричинена увагою сучасних мовознавців до проблем успішної комунікативної взаємодії та її лінгвістичних та екстралінгвальних чинників.

Мета статті полягає в детальному аналізі втілення стратегії дискредитації опонента, що реалізується застосуванням так-

тики обвинувачення в політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Можливість та ефективність мовленнєвого впливу як результату комунікативної взаємодії зумовлено певними чинниками. Лінгвістичний чинник заснований на механізмах вербального впливу на свідомість через використання лексичного матеріалу, зокрема оцінної лексики, експліцитності й імпліцитності тощо. Екстралінгвальний чинник пов'язаний з інформаційною потребою, що включає різні аспекти, такі як семіотичні, психічні, етнокультурні, соціальні, когнітивні. Семіотичний чинник розглядається у зв'язку з варіюванням мовних висловлювань відповідно до установок, цілей комунікантів. Соціальний чинник ураховує редагування інформації з урахуванням стереотипів і міфів масової свідомості, орієнтацію на «МИ-групу», авторитетні заяви. Когнітивний чинник – це сприймання інформації та її інтерпретація. Здатність до стандартизації ситуації ритуалізує мислення й поведінку партнерів комунікації, а також дає можливість передбачення їхніх мовленнєвих стратегій і тактик. Психологічний чинник безпосередньо врегульовує емоційний вплив на комунікантів [2, с. 59–60]. Емоційний вплив зумовлений сформованими установками та впливає на створення нових установок, стереотипів і цінностей [3, с. 113].

Мовленнєвий вплив забезпечується використанням певних комунікативних стратегій і тактик. Стратегію можна розуміти як «когнітивний загальний план, або «вектор», мовленнєвої поведінки» [4, с. 14; 5, с. 6], деяку інваріантну схему, яка складається з однієї або декількох дій, спрямованих на реалізацію ситуації [6]. Стратегія як «комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативних цілей», включає планування процесу мовленнєвої комунікації залежно від конкретних умов спілкування й особистостей комунікантів, а також реалізацію цього плану [4, с. 54], що здійснюється за допомогою різноманітних тактик. Мовленнєвою тактикою вважають чіткий мовленнєвий хід (крок, оберт, етап) [5] або одну чи кілька дій, які сприяють реалізації стратегії [7, с. 78].

Стратегія дискредитації опонента є дієвим інструментом формування іміджу політичних діячів, оскільки виявляє всі слабкі сторони, недоліки, провали й помилки в діяльності опонентів, що сприяє покращенню іміджу обвинувачів. В основі стратегії дискредитації, покликаної знизити статус усіх комунікантів, які знаходяться по іншій бік у залі парламенту, тобто є опонентами під час парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, лежить гостра негативна оцінка й критика діяльності опонентів. Однією з тактик, що реалізують стратегію дискредитації опонентів, є тактика обвинувачення.

Тактика обвинувачення забезпечує зниження рейтингу об'єкта обвинувачення завдяки вказуванню на помилки, негативні сторони в політичній діяльності.

Так, у поданому фрагменті політичних дебатів обговорення відбувається між міністром внутрішніх справ від Консервативної партії та представником опозиційної Лейбористської партії:

Mr. George Howarth: *Is the Minister aware that Home Office statistics reveal that the use of hard drugs in privatised prisons is 60 per cent. Higher than in comparable prisons in the rest of the prison estate? Will she confirm that those private companies that operate private prisons have donated £2.6 million to Conservative party funds? Is it not the case that private prisons are soft on drugs and that this Government are soft on private prisons?* (HC Deb 20 Mar 1997: Column 1059).

Різка обвинувачення міністра внутрішніх справ у відкритій підтримці приватних в'язниць, у яких, на думку обвинувача, частими є випадки розповсюдження важких наркотичних препаратів, а також розкриття фактів фінансування такими приватними закладами фондів Консервативної партії з наведенням квантитативних аргументів (60 per cent; £2.6 million), повністю дискредитує співрозмовника й політичну партію, яку він представляє. Агресивна манера обвинувачення створюється завдяки сталій конструкції *to be aware of*, що містить у своєму значенні *knowing that smth exists, or having knowledge of a particular thing* [8] натяк на необізнаність доповідача про реальний стан речей у таких виправних закладах. Цей фокусивний комунікативний хід у формі квеситиву відкриває обговорення більш конкретної теми, так будучи модифікатором значення головного ходу. Мовець також застосовує перфомативне дієслово *to confirm*, яке зазвичай використовується в спілкуванні на підтвердження сказаного, проте в цьому випадку в контекстуальному оточенні кваліфікується як перфоматив осуду, як засудження дій Консервативної партії. В останньому мовленнєвому акті, представленому у формі питання, міститься констатив як ствердження про діяльність уряду та імпліцитна негативна оцінка. Підсилення негативної оцінки відбувається за рахунок лексичного повтору прикметника *soft*, який, як зафіксовано в *Cambridge Dictionary*, у значенні *not severe enough in criticizing or punishing those who have done smth wrong* [8] використовується лише на позначення несхвального критичного ставлення. Тобто уряд критикується за недостатньо суворий контроль за приватними виховними закладами.

Аналізований фрагмент діалогу між членом британського офіційного уряду і представником опозиції є експресивним, спрямованим на вияв різко негативного ставлення до супротивника по комунікації, а також демонстративно компетивним, оскільки передбачає конкуренцію думок, що є типовим для парламентських дебатів, які зазвичай характеризуються постійним протистоянням між учасниками, відповідно до балансу цілей партнерів комунікації, він є конфліктним завдяки протилежності цілей комунікантів, які намагаються не зберегти баланс обличчя, а, навпаки, понизити його.

До взаємно обвинувального обговорення приєднується ще один діяч дебатів, який представляє провладну Консервативну партію й, відповідно, підтримує міністра-доповідача:

Mr. Nigel Evans: *Does my right hon. Friend agree that we must send a clear message to people who deal in 1060 drugs, whether they are in or out of prison: that we will have zero tolerance of drug dealing? Will she therefore guarantee that, when we are re-elected on 1 May, one of the first things that the Conservative Government*

will do is reverse the wrecking amendments that the Labour party tabled to the Crime (Sentences) Bill, so that people convicted for a third time of dealing in hard drugs will automatically get seven years in prison? Does not that demonstrate that the Labour party is soft on crime (HC Deb 20 Mar 1997: Column 1060)?

Його репліка виконує кілька функцій. Так, перша частина репліки є відтворювальним комунікативним ходом, оскільки повертає знову до теми розмови, а саме до початку репліки попереднього доповідача про зміни в режимі управління виховними закладами. Звертаючись до доповідача, комунікант використовує мовленнєвий акт директив (для поради плану майбутніх дій) у питальній формі, що сприяє встановленню кооперативної взаємодії та збереженню статусу співрозмовників. Уживання сталої сполуки *zero tolerance (the act of punishing all criminal or unacceptable behavior severely, even if it is not very serious* [8]), функціонування якої обмежено правоохоронною сферою, асоціюють із суворою системою правил та обмежень, які зазвичай урегульовують покарання для правопорушників і тих, хто вживає наркотичні препарати, демонструє серйозність дій. Друга частина репліки комуніканта розвиває далі хід розмови щодо критики діяльності Лейбористської партії як протидії її критичної оцінки консерваторів. Негативна конотація в оцінці роботи лейбористів досягається вживанням оцінної лексичної одиниці *wrecking* для характеристики запропонованих опонентами поправок до кримінального законодавства. Ця лексема, яка в прямому значенні сигналізує про процес руйнування, пошкодження фізичних об'єктів (*the act of causing the destruction of a ship, vehicle, building, etc* [9]), отримує метафоричне значення *the act of completely spoiling smth* [9]) шляхом перенесення знаків із донорського домену БУДІВНИЦТВО до реципієнтного домену ПОЛІТИКА, що додає експресивності висловленню про повне руйнування функціонування кримінального права, а саме системи обвинувальних актів. Мовленнєвий акт констатив підводить до логічного висновку про поступливість лейбористів стосовно злочинності, що слугує максимальному зниженню статусу Лейбористської партії.

Для учасників дебатів обговорення підготовки до виборчої кампанії за місця в майбутній парламент є можливістю продемонструвати слабкі сторони роботи опонентів. Так, представлення заступником міністра внутрішніх справ підготовки виборчих дільниць до майбутнього голосування та їх прилаштування для людей з особливими потребами провокує критичні судження від представника опозиції:

The Parliamentary Under-Secretary of State for the Home Department (Mr. Tom Sackville): *We issue advice and guidance to acting returning officers, who are most directly responsible for selecting polling places and polling stations, and provide grant aid towards the costs of purchasing temporary ramps and polling booths specially adapted to the needs of voters who are wheelchair users.*

Mr. Gerrard: *Does the Minister recall that a survey conducted at the time of the last general election revealed that 88 per cent. Of polling stations had access problems? Does he accept that the vast majority of disabled people want to vote in person? Does he accept also that many of them will not be able to do so at this general election because simple improvements, such as ramps, better lighting or allowing people to vote at a more accessible location, have not been carried out because the Government failed to do what they could, and should, have done in the Disability Discrimination Act 1995 to ensure that accessibility is not an option, but a legal requirement* (20 Mar 1997: Column 1058)?

Для дискредитації роботи уряду комунікант оперує квантитативними аргументами, називаючи точні відсотки дільниць, які мають невіршені проблеми (88 *per cent.*), посилається на офіційний документ (*the Disability Discrimination Act 1995*), демонструючи свою повну обізнаність щодо ситуації. Звернення відбувається в демонстративно емоційному стані, з відвертим намаганням висунути претензії до співрозмовника. Така манера спілкування впливає й на вибір мовних засобів і структур. Усі репліки мають форму запитань, у яких простежується анафоричний повтор конструкції *does he accept*, що вимагає безсумнівного погодження та підтримки виголошених питань. Незважаючи на форму вираження, самі питання втілюють мовленнєвий акт констатив як ствердження про наявні недоліки та проблеми. Вони виголошені в градуальному порядку, переходячи від констатування проблем через відсутність можливості усамітнення, пандусів, достатнього освітлення, зручного місця розташування до відвертого обвинувачення урядовців у провалі втілення в життя законодавчого акта щодо прав і захисту людей з обмеженими можливостями. Це обвинувачення, до якого чітко й системно підведено з наданням необхідних фактів і даних, стає кульмінацією виступу, є обрамлювальним комунікативним ходом, що позначає межі мовленнєвої взаємодії та фокусує увагу учасників дебатів на найголовнішому. Для нагнітання негативної оцінки до кульмінаційного питання залучено ампліфікацію як висхідну градацію однорідних слів завдяки модальним дієсловом *could* і *should*, тобто використано різкий перехід від того, що консерватори мали здатність зробити, до того, що бажано було зробити, чого від них очікували, проте не отримали. У кінці останнього питання створюється ефект своєрідної антитези – контрасту між вибором і потребою (*option – legal requirement*), які представляють різні полюси значення та вимір серйозності сприйняття й вирішення наявної соціальної проблеми.

Висновки. Політичний дискурс парламентських дебатів у Сполученому Королівстві характеризується повсякчасним використанням стратегії дискредитації опонента під час обговорень, що реалізується дієвим застосуванням тактики обвинувачення. Ця тактика є ефективним засобом висвітлення опонентів у негативному світлі, що призводить до пониження їхнього статусу й іміджу на політичній арені та втрати місць у парламенті. Перспективою подальших досліджень є детальний розгляд інших тактик, які слугують утіленню стратегії дискредитації опонента під час проведення парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

Література:

1. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації : [підручник] / О.О. Селіванова. – Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. – 350 с.
2. Желтухина М.Р. Тропологическая суггестивность масс-медиаального дискурса: о проблеме речевого воздействия тропов в языке СМИ : [монография] / М.Р. Желтухина. – М. : Ин-т языкознания РАН ; Волгоград : Изд-во ВФ МУПК, 2003. – 656 с.
3. Узнатдзе Д.Н. Основные положения теории установки / Д.Н. Узнатдзе // Экспериментальные основы установки. – Тбилиси, 1961. – 158 с.
4. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
5. Сковородников А.П. О необходимости разграничения понятий «риторический прием», «стилистическая фигура», «речевая тактика», «речевой жанр» / А.П. Сковородников // Риторика ↔ Лингвистика : сборник статей. – Смоленск : СГПУ, 2004. – Вып. 5. – С. 5–11.
6. Егорова-Гантман Е. Политическая реклама / Е. Егорова-Гантман, К. Плешаков. – М. : Николло, 1999. – 240 с.
7. Верещагин Е.М. Речевая тактика «призыва к откровенности» / Е.М. Верещагин, Р. Ротмайр, Т. Ройтер // Вопросы языкознания. – 1992. – № 6. – С. 77–84.
8. Cambridge Dictionaries Online [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/ebb-and-flow>.
9. Collins Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.collinsdictionary.com/>.

Пьецух О. И. Тактика обвинения в политическом дискурсе парламентских дебатов в Соединенном Королевстве

Аннотация. В статье рассмотрены особенности воплощения стратегии дискредитации оппонента, реализованной посредством тактики обвинения при проведении парламентских дебатов в Соединенном Королевстве Великобритании и Северной Ирландии. Рассмотрены специфические языковые и стилистические средства, которыми оперируют участники дебатов во время заседаний Палаты Общин Британского парламента в период посттэтчеризма.

Ключевые слова: парламентские дебаты, стратегия, тактика, негативная оценка, перформатив, коммуникативный ход, речевой акт.

Pjetsukh O. Blame tactics in the political discourse of the UK parliamentary debates

Summary. This article focuses on the peculiarities of the strategy of opponent's discreditation in the UK parliamentary debates that is realized via the blame tactics. It analyses specific language and stylistic means used by the debates' participants to discredit opponents during the meetings of the UK House of Commons in the post-Thatcher period.

Key words: parliamentary debates, strategy, tactics, negative evaluation, performative, communicative move, speech act.

*Пономарева Л. Ф.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

К ВОПРОСУ О ПУТЯХ РАСШИРЕНИЯ ПОТЕНЦИАЛЬНОГО СЛОВАРНОГО ЗАПАСА ДЛЯ ЧТЕНИЯ ТЕКСТОВ ПО ЭКОНОМИКЕ НА ПРОДВИНУТОМ ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ

Аннотация. Статья посвящена поиску путей расширения потенциального словарного запаса для чтения специальных текстов на продвинутом этапе обучения (аспиранты). Проводится систематизация экономической лексики, отбор лексики и выделение типов упражнений для формирования и закрепления ассоциативных полей с целью создания необходимого запаса слов для чтения и интерпретации экономических текстов.

Ключевые слова: чтение, специальный текст, словарный запас, формирование и закрепление ассоциативных полей, типы упражнений.

Постановка проблемы. Содержательная сторона языкового материала при обучении иностранному языку аспирантов приобретает первостепенное значение, поскольку целью обучения является извлечение новой информации в любой форме. Задачей преподавателя поэтому является расширение потенциального словаря всеми доступными способами. Для этого необходимо активизировать знания, уже имеющиеся у обучающихся, развить у них способности функционально владеть языком, уметь высказаться, интерпретировать и обговаривать услышанное, увиденное или прочитанное между двумя и более партнерами, одним из которых может быть устный или письменный текст как один из основных видов получения новой информации [5, с. 12]. Для достижения этой цели необходима интенсификация процесса обучения иностранным языкам, которая подразумевает, в частности, разработку новой системы учебных пособий и упражнений для отбора и накопления лексики для решения профессиональных задач обучающихся. Поскольку у взрослых трудности усвоения лексики связаны с уменьшением способности к механическому заучиванию, в последнее время все большее внимание уделяется использованию механизмов речи и особенностям их функционирования, в частности, для формирования у обучающихся во время обучения иностранному языку ассоциативных функционально-тематических полей. В предлагаемой работе предпринимается попытка систематизации экономической лексики; отбора лексики для работы над текстом и выделения типов упражнений для формирования и закрепления ассоциативных полей с целью создания необходимого запаса слов для чтения и интерпретации текстов по специальности.

Изложение основного материала исследования. Практика показала, что умение читать учебные адаптированные тексты еще далеко недостаточно для чтения оригинальных экономических текстов с непосредственным пониманием для дальнейшей интерпретации и обсуждения прочитанного. Перейти к такому виду чтения возможно лишь в том случае, если обучающиеся имеют определенный словарный запас (около 3–4 тысяч слов),

который включает все активно и пассивно усвоенные слова. А также если они умеют понимать значение большинства незнакомых слов, включая потенциально-знакомые слова, на основе языковой и контекстуальной догадки.

На большое значение ассоциаций в обучении языку в работах указывают лингвисты, психологи и методисты [1; 2; 3; 4; 6; 7; 8]. Изучение лексики иностранного языка с опорой на парадигматические, синтагматические и деривационные ассоциации, как показывает практика, повышает осознанность и уменьшает механистичность в усвоении лексических единиц. Слово воспринимается и запоминается в группе тематически связанных слов, и запоминание отдельного слова подкрепляется другими словами, входящими в эту группу. Как отмечает Ю.Н. Караулов, «в словаре нет и не может быть слов, изолированных в семантическом отношении. Каждое слово связано десятками, сотнями нитей со значениями других. Это связи синонимические, паронимические, антонимические, словообразовательные, связь значений полисемантического слова и т. п.» [3, с. 75]. Следовательно, при изучении лексики иностранного языка ассоциативным способом мы идем путем, свойственным нашей памяти, и формируем аналогичные, хотя и менее богатые и разнообразные связи между лексическими единицами иностранного языка. Это естественный путь усвоения, присущий нашим механизмам речи, что способствует раскрытию резервов нашей памяти (увеличивает объем запоминаемой лексики) и функционированию механизмов речи соотносено с системой изучаемого языка, поскольку в памяти человека существует не банк отдельных слов, а открытый банк ассоциативных, функциональных полей, которые связаны с его деятельностью, запросами, интересами [8, с. 150].

В результате рассмотрения и анализа лексического состава немецких экономических текстов (около 200 тысяч печатных знаков) его можно разделить на несколько групп. Они включают слова лексического минимума общей лексики, имена собственные, географические названия, интернационализмы, общенаучные и узкоспециальные термины, слова общего значения, выражающие абстрактные понятия; каждая группа отличается в первую очередь повышением сложности беспереводной семантизации. Исходя из указанной выше цели, значительные трудности представляют именно незнакомые односложные слова и слова, выражающие абстрактные понятия. Имена собственные, географические названия (около 0,5 процента выборки) и слова лексического минимума общей лексики (24,5 процентов выборки) практически не вызывают трудностей. Наименьшие трудности представляют собой интернационализмы (25 процентов выборки) и общенаучные термины. Наибольшие трудности для понимания иноязычного

текста вызывают и узкоспециальные термины (35,5 процентов выборки), поскольку, например, понятийный аппарат менеджмента и маркетинга представлен в основном заимствованиями из английского языка, а также незнакомые односложные слова и слова, выражающие абстрактные понятия (15 процентов выборки). Их не всегда возможно семантизировать или возможно семантизировать только в отдельных случаях, используя такие беспереводные способы семантизации, как контекстуальная догадка или догадка на основе единства корня в сравниваемых языках.

Особое внимание при обучении чтению следует уделить семантизации и активному усвоению слов, которые выражают предикат суждения в предложении, то есть значения слов, которые несут в себе основную информацию. Это, прежде всего, слова, которые в предложении являются сказуемыми или дополнениями, прямыми либо косвенными. Анализ текстов показал, что предикаты суждений в предложении в основном выражаются общенаучными терминами. Узкоспециальные термины обычно в предикативной функции не используются.

В предикативной функции в научных текстах чаще всего используются такие глаголы, как *festlegen, ermitteln, bestehen, bewerten, tendieren, akzeptieren, wahrnehmen, ausgehen, lassen, betreffen, zählen, zusammenfassen, umfassen, durchführen, zugehören, darstellen, entwickeln, ausarbeiten, beinhalten, kennzeichnen, sich herausstellen u.a.* В процессе чтения следует делать упор не на изолированные слова, а на их сочетаемость с другими словами, главным образом на сочетание глагола с существительным, глагола с наречием, существительного с прилагательным и на фразеологические обороты.

Особое место занимает также работа над лексическим материалом, отражающим логико-грамматические связи в предложении, которые используются для двух видов описания. Один из них направлен на то, чтобы причислить одно понятие другому (отношение часть → целое: *gehören, angehören zu, zählen zu, rechnen zu*), другой на то, чтобы понятие охватывало ряд других (отношение целое → часть: *umschließen, umfassen, beinhalten, zusammenfassen, subsumieren, unterordnen, einordnen*).

Важной является также работа над союзами, союзными словами и другими словами, которые указывают на информацию, уже имеющуюся в тексте (*daher, hierfür, hingegen, dagegen, damit, um bei dem Beispiel zu bleiben, die weiter oben, insbesondere, mit dem Zweck u.a.*) или на последующую информацию в тексте (*weil, insofern, einerseits ... andererseits, weder ... noch, nicht nur ... sondern auch, sowohl ... als (wie) auch, wenn, wenn auch u.a.*). Обладая важным семантическим значением, они сигнализируют о разнообразных логических отношениях внутри текста: пояснении, уточнении, сопоставлении, расширении понятия, противопоставлении, подведении итога.

Существование в системе механизмов речи ассоциативных функционально-тематических полей также, как и прежде, может служить основой для обучения лексике иностранного языка на продвинутом этапе, поскольку овладение иностранным языком предполагает формирование ассоциативных функционально-тематических полей и ассоциирование их с уже существующими представлениями и образами, которыми располагает обучающийся, и возникновение новых образов и представлений для создания новой системы отношений между уже имеющимися системами представлений и образов и системой новых лингвистических реальностей, объединяющихся на основании свойств нашей нервной системы.

Каковы основные принципы ассоциативного подхода к изучению лексики? Изучение лексического материала с целью формирования ассоциативных тематических полей предполагает определенную систему предъявления лексических единиц и их отработки, а именно: предъявление изолированных парадигматически ассоциирующихся друг друга на основе парадигматических ассоциаций; изучение парадигматически ассоциируемых лексических единиц в их синтагматических ассоциациях; отработку парадигматически ассоциируемых единиц в составе производных ассоциаций. Ассоциативный способ требует, прежде всего, отказаться от алфавитного принципа предъявления лексики и перейти к принципу степени значимости [8, с. 151–152].

Лексика должна группироваться вокруг ведущих по степени значимости слов, составляющих парадигматическую ассоциацию: напр.: *Firma, Unternehmen, Betrieb, Werk, Fabrik, Gesellschaft, Produkt, Ware, Erzeugnis, Güter*. Слова предъявляются одновременно в употребительных словосочетаниях, что репрезентирует синтагматические и производные ассоциации: напр.: *eine Firma gründen, bei der Firma (im Betrieb, Werk, in der Fabrik) arbeiten, Kleinunternehmen, Großunternehmen, Unternehmungsform, Familienbetrieb, Unternehmungsleitung, Sachgüter, Sachgüter produzieren, Waren verkaufen, anbieten, bestellen u.s.w.*

В упражнениях большинства пособий после текстов преобладают виды работ на закрепление наиболее употребительных словосочетаний, т. е. они способствуют практически формированию соответствующих синтагматических ассоциаций, что в большей степени обеспечивает успех работы по этому пособию. Однако работа над формированием ассоциаций не предусматривается и не имеет в основном системного характера. В построении пособий обычно стихийно реализуются элементы ассоциативного принципа в подаче лексики или упражнениях, но они носят случайный, чисто прагматический характер. Необходимо, чтобы все виды упражнений способствовали реализации такой системы. Система упражнений на усвоение лексики не должна ограничиваться только на закреплении предлагаемых видов ассоциаций с помощью таких упражнений, как заполнение пропусков слов, связанных с парадигматической ассоциацией, синтагматической ассоциацией и производной ассоциацией; на заполнение пропусков предложенными синтагматическими ассоциациями на изучаемом языке; на дополнение предложений синтагматическими ассоциациями путем перевода соответствующих словосочетаний с родного языка; на замену слова синонимами, т. е. с опорой на парадигматическую ассоциацию; на перевод на родной язык и изучаемый язык предложений, включающих в свой состав изучаемые виды ассоциаций [8, с. 154].

Изучение лексики иностранного языка с опорой на парадигматические, синтагматические и деривационные ассоциации, как показывает практика, повышает осознанность и уменьшает механистичность в усвоении лексических единиц. Слово воспринимается и запоминается в группе тематически связанных слов, запоминание отдельного слова подкрепляется другими словами, входящими в эту группу. И для обеспечения эффективности профессионально-ориентированного обучения целесообразна разработка пособий, включающих систему упражнений, основанных на названных видах ассоциаций и направленных на формирование и закрепление профессионально-ориентированной лексики. Это могут быть как языковые,

так и речевые упражнения, упражнения открытого и закрытого типов. Например, при выполнении упражнения «удали лишнее слово» учащиеся, опираясь на действия идентификации, сравнения, должны осознать принадлежность языковых единиц (лексических или грамматических) к определенному классу или понятийной категории, выбрать и удалить один лишний элемент, не относящийся к этому классу. Понятийная категория, на основе которой происходит сортировка языкового материала, может быть задана в упражнении или определяться самим учащимся. Упражнение способствует усвоению лексических единиц, а также может быть полезным для закрепления навыков словосочетания.

Учебно-методические приемы организации языковых или речевых единиц, их классификация в соответствии с заданными категориями или без заданных категорий лежат в основе целой группы упражнений, в которых учащиеся выполняют речевые действия, соотносимые с познавательными действиями и общефункциональными механизмами речевой деятельности. К этим упражнениям относятся упражнения по идентификации, выбору, сравнению, соотнесению, сортировке, группировке и ранжированию. Упражнения открытого типа исключают единственно верный вариант ответа, решения, выполнения задания. Они не могут жестко регламентироваться по времени и строго контролироваться учителем. В таких упражнениях внимание сосредоточено преимущественно на содержании высказывания. Учащиеся обладают большей свободой в определении этого содержания, в выдвижении гипотез, в выборе и комбинировании языковых средств. Упражнения открытого типа могут быть разного уровня сложности, но именно к этой группе относятся все подлинно коммуникативные, творческие упражнения. К упражнениям данного типа можно отнести, кроме вышеназванных, прежде всего, *Brainstorming* – совместная разработка семантического поля какого-либо понятия или определенной схемы, в основе которой лежат приемы семантических ассоциаций. Он эффективен также при подготовке монологических высказываний в устной и письменной форме. В основе упражнения *Mind-mapping* – составление семантической карты (интеллектуальной карты), как и при «мозговом штурме», реализуются приемы порождения семантических ассоциаций. Логико-смысловая карта способствует ассоциативному опосредованному запоминанию слов и выражений, служит путеводителем для построения самостоятельных устных высказываний, облегчает планирование и написание письменных работ. «Информационное неравновесие» является характерной чертой естественного речевого общения. Процесс обмена информацией отличается тем, что вначале, владея лишь частью общего «банка информации», каждый в результате речевого взаимодействия получает более полный объем сведений. Стремление восполнить информационные пробелы является стимулом для речевого общения.

Приемы работы с содержательным аспектом языкового материала в обязательном порядке должны включать также и составление семантических карт, схем и специальных тематических учебных словарей [6] и др.

Выводы. Таким образом, при обучении чтению оригинальных экономических текстов с непосредственным пониманием прочитанного следует обратить внимание на усвоение глаголов в предикативной функции, а также слов, которые выражают логико-грамматические связи в предложении. При понимании субъектно-предикатных отношений в конкретном предложении

возникает объективная возможность понять смысл всего предложения и логического суждения, которое выражается этим предложением, и, в конечном итоге, всего текста.

Для формирования ассоциативных функционально-тематических полей необходима определенная система отбора лексики и разработка пособий, включающих систему упражнений, основанных на названных видах ассоциаций и направленных на формирование и закрепление профессионально-ориентированной лексики.

Литература:

1. Бондарко А.В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии / А.В. Бондарко. – 2-е изд. – М. : Эдиториал УРСС, 2007. – 208 с.
2. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика : [учебное пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений] / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. – 2-е изд., испр. – М. : Академия, 2005. – 336 с.
3. Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография / Ю.Н. Караулов. – М. : Наука, 1976. – 363 с.
4. Мильруд Р.П. Компетентность и иноязычное образование / Р.П. Мильруд // Сборник научных статей ТГУ. – Таганрог, 2004. – С. 65–79.
5. Нунан Д. Создание коммуникативных заданий для урока / Д. Нунан. – Кембридж: Университетская Пресса Кембриджа, 1998. – 215 с.
6. Ощепкова Е.С. Учебный ассоциативный словарь как средство формирования образов языкового мышления / Е.С. Ощепкова // Филологический класс. – М., 2013. – № 1 (31). – С. 51–54.
7. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – М., 1985. – 208 с.
8. Рознюк В.К. Ассоциативные функционально-тематические поля и их роль в обучении иностранным языкам / В.К. Рознюк // Общеполитический и научный текст как предмет обучения иностранным языкам. – М. : Наука, 1987. – С. 145–158.
9. Русский ассоциативный словарь : в 2 т. / [Ю.Н. Караулов, Г.А. Черкасова, Н.В. Уфимцева, Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов]. – М. : Астрель, АСТ, 2002. – Т. 1 : От стимула к реакции: Ок. 7000 стимулов. – 2002. – 784 с.

Пономарьова Л. Ф. Щодо питання про шляхи розширення потенційного словникового запасу для читання текстів з економіки на просунутому етапі навчання

Анотація. Статтю присвячено пошуку шляхів розширення потенційного словникового запасу для читання спеціальних текстів на просунутому етапі навчання (аспіранти). Проводиться систематизація економічної лексики, відбір лексики й виділення типів вправ для формування та закріплення асоціативних полів з метою створення необхідного запасу слів для читання й інтерпретації економічних текстів.

Ключові слова: читання, спеціальний текст, словниковий запас, формування та закріплення асоціативних полів, типи вправ.

Ponomareva L. To the problem of ways of enlarging potential vocabulary for reading texts on economics at the advanced level of studying

Summary. The article is devoted to the search for the ways of enlargement of potential vocabulary for reading special texts at the advanced level of studying (post graduate students). We perform systematization of the lexis on economics, choice of lexis and distinguish the types of exercises to form and consolidate associative fields for creating the necessary vocabulary in order to read and interpret texts on economics.

Key words: reading, special text, vocabulary, formation and consolidation of associative fields, types of exercises.

Раєвська І. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

УЖИВАННЯ ДІАЛЕКТУ НА ПРИКЛАДІ МОВЛЕННЯ МОЛОДІ ІТАЛІЇ В ОБЛАСТІ УМБРІЯ

Анотація. У статті зроблено спробу описати пасивний та активний складники володіння діалектом представниками молоді Умбрії й визначити прагматичний аспект його вживання. Крім того, авторка намагалася виділити та описати гендерні чинники такого вживання і простежити тенденції майбутнього розвитку обраного субдіалекту.

Ключові слова: діалект, субдіалект, соціолінгвістичне вивчення, італофонія, прагматичне вживання, денотативна й експресивна функції.

Постановка проблеми. Володіння діалектом, принаймні діалектною лексикою, у молоді більш обмежене, якщо порівняти з особами старшого віку; різні діалектні форми найчастіше є малозрозумілими для молоді. Крім того, в Італії, особливо в північній частині країни, як у великих містах, так і в дрібніших поселеннях усе складніше знайти молодь, котра говорить діалектом [2, с. 23; 6, с. 40; 7, с. 14].

З іншого боку, поряд із тенденцією до виключної італофонії (використання італійської літературної мови, а не діалекту) серед рівних, із представниками одного й того самого соціального класу, існує тенденція в ситуаціях спілкування з товаришами, друзями до вживання діалекту, особливо це стосується підлітків. Така поведінка характерна передусім для представників чоловічої статі, значно менше – для дівчат. Пояснити це можна тим фактом, що з поняттям «діалект» «асоціюються конотації чоловічої зрілості й агресивності, що зумовлює вживання діалектних комунікативних засобів, вербальних і невербальних» [3, с. 36; 4, с. 130].

«У мовленні молоді діалектні слова вживаються не стільки з необхідності точного позначення чого-небудь (денотативної функції), скільки для експресивної, емотивної або гумористичної функції» [4, с. 131].

Діалектизми також виконують оцінну функцію: їх часто використовують для вираження особистих характеристик когось-небудь, оскільки окремі лексеми певною соціальною групою вважаються негативними. Часто діалектизми виконують окличну функцію або функцію привернення уваги. Наприклад, в області Венето (місто Местре й прилегла до нього територія) *àreo!* (літ. мова 'guardalo!' 'подивися на нього!') є однією з форм вітання, прийнятою серед друзів [6, с. 41].

У мові молоді часто відбувається зміна коду, яка реалізується по-різному: починають діалог літературною мовою, а закінчують діалектом і навпаки; змішують літературну мову й діалект; використовують слова літературної мови, говорячи діалектом, і навпаки [6, с. 41].

Про функціональну різницю у використанні літературної мови й діалекту говорять М. Дардано та П. Тріфоне: «Для більш формальних цілей передусім на письмі використовують літературну мову, за винятком особливих випадків, для неформальних же випадків здебільшого в розмовному мовленні в

родині зараз більше воліють спілкуватися діалектом. Але найчастіше відбувається випадкове або навмисне змішування цих різних систем» [5, с. 10].

Для визначення активного й пасивного володіння діалектом зі школярами Умбрії проведено анкетування.

Вивчення мовної ситуації в Італії, динаміки її змін вельми актуальне для сучасного італійського та європейського мовознавства загалом, оскільки дає змогу простежити основні тенденції розвитку італійської мови протягом значного часу, прогнозувати напрями її подальшого розвитку, а також визначити соціолінгвістичні тенденції серед італійської молоді.

Метою дослідження є визначення активного й пасивного складників володіння діалектом школярами віком 10–18 років. Це дослідження мало велике значення для подальшої систематизації даних про сучасну реалізацію діалекту в області Умбрія.

Мета дослідження зумовила розв'язання таких завдань: дослідити прагматичний аспект вживання діалекту в мовленні молоді Умбрії, окресливши тим самим можливі шляхи розвитку діалектів цього регіону в майбутньому; на прикладі мовлення школярів простежити роль гендерних чинників у вживанні діалектів.

Полеом для дослідження послугувала територія, на якій розташовані 92 населені пункти, що, за класифікацією Дж. Боретті, належать до п'яти різних діалектних зон. Спостереження й анкетування проведено в трьох пунктах: в обласному центрі – в місті Перуджа, де населення становить близько 160 000 чоловік, у місті середнього розміру Губбіо з населенням – 3 000 чоловік, у селищі Поццуоло, розташованого в районі Кастельйоне-дель-Лаго, з населенням 1 200 мешканців.

Об'єктом дослідження стала мовна компетенція учнівської молоді міста Перуджа та його околиць, а саме місця субдіалекту в її складі, вживання цього субдіалекту й найхарактерніших рис на сучасному етапі.

Предметом дослідження є ознаки субдіалекту Перуджа на всіх мовних рівнях і особливості його функціонування в складі сучасних умбрійських діалектів у мовленні молоді Умбрії.

Обраний віковий параметр – учні шкіл віком від 10 до 18 років. У Перуджа визначена середня школа й опитані учні 5, 6 і 7 класів. У Поццуоло обрана теж середня школа – 6 клас, у Губбіо – 4, 5 і 7 класи середньої школи.

Методологія. Об'єктом дослідження стала поведінка учнів у різних комунікативних ситуаціях: спонтанне й підготовлене мовлення. Реєстрація мовленнєвої реалізації відбувалася під час уроку у формальному (складається з діалогів учень-учень та учень-учитель, опитування, переказу прочитаних уривків, усних вправ, читання вголос) і неформальному (розмови між учнями під час перерви, на занятті за відсутності вчителя й під час заняття спортом у школі) контекстах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб оцінити підготовлене мовлення, респондентів попросили розповісти про власну лінгвістичну компетентність, оформити відповідь за запропонованим планом (міркування на тему «Діалектна ситуація в Італії й Умбрії» після прочитання ними деяких статей із цієї теми), а також з учнями велася розмова про частоту використання діалекту. На цій стадії учні за допомогою вчителя згадували слова й вирази рідного діалекту, використовуючи словник і збірку прислів'їв і приказок, лічилки, ігри, записані діалектом, переглядали комікси й розгадували загадки, заповнювали соціолінгвістичну анкету. В анкеті респондентів попросили вказати номер школи, класу, статі, місце проживання та професію батьків.

Нижче подається аналіз відповідей на запропоновані в анкеті питання, що стосуються знання й використання таких мовних категорій, як «італійська мова» та «діалект».

На питання «Який діалект ти знаєш і використовуєш?» більшість учнів відповіли, що знають і використовують місцевий діалект. У Губбію майже всі учні відповіли, що знають і використовують місцевий діалект. Вищий рівень пасивного володіння діалектом виявлено в Перуджа. І в першому, і в другому випадках були учні, які, крім знання місцевого діалекту, засвідчили знання діалектів інших регіонів, але більше на рівні розуміння, ніж практичної реалізації. Це пояснюється використанням інших діалектів одним із батьків. А ось у Поццуоло виявлено іншу тенденцію: майже половина опитаних (8 із 20) відповіли, що не знають жодного діалекту. Майже всі діти цього населеного пункту належать до родин, чий соціальний стан оцінюється як «невисокий».

При цьому треба зауважити, не завжди учні усвідомлювали, що їхнє мовлення близьке до мовлення носіїв діалектів сусідньої області (Тоскана), тому вони оцінювали його як «говорю неправильно», а не «розмовляю діалектом». Цей феномен пояснює провідний спеціаліст кафедри діалектології в університеті міста Перуджа А. Батинті: «... слово «діалект» для багатьох означає належати до низького класу в соціально-економічному й культурному аспекті, тоді як «говорити погано» належать до низького класу в лінгвістичному аспекті, тобто до класу, який можна завжди поміняти» [1, с. 30].

На друге питання «Чи часто ти говориш діалектом протягом дня?» учні відповіли так: Губбію посіло перше місце: позитивно відповіли 34 з 41 респондентів; у Перуджа менше школярів відповіли позитивно – 15 із 31. Порівняно з Губбію в Перуджа спостерігається зниження частоти використання діалекту й зростає показник спонтанності використання. Але загалом вважаємо, що ситуація однорідна. Кардинально відрізняються результати, отримані в Поццуоло: половина опитаних сказали, що взагалі ніколи не використовують діалект у спілкуванні (10 із 20), а учні, які відповіли позитивно, діляться на тих, хто іноді використовує діалект, і тих, хто використовує його часто. Останні належать до чоловічої статі. Цей факт ще раз підтверджує результати гендерних досліджень в Італії, які виявили референтне використання діалекту представниками чоловічої статі.

Що стосується відповідей на третє питання «З ким і в яких ситуаціях ти говориш діалектом?», то вони загалом однакові в трьох пунктах опитування. Респонденти відповіли, що говорять діалектом передусім із рідними (бабусями та дідусями, батьками, братами й сестрами, родичами), а найчастіше з «бабусею» або «мамою», тобто з тими людьми, з ким вони прово-

дять найбільше часу. Крім цього, були названі друзі й однокласники, з якими вони обмінюються фразами на діалекті під час ігор чи занять спортом. Можна дійти висновку, що представники нового покоління італійців воліють використовувати діалект у неформальному середовищі з рівними собі.

Сказане суперечить дослідженням, проведеним у 2003 році дослідницьким центром ISTAT, стосовно використання мови в родині й колі друзів. Відповідно до цього дослідження, відсоток молодих людей, які говорять виключно італійською мовою з рідними й друзями, набагато вищий. Дані дослідження ISTAT збігаються з нашими даними щодо використання мови й діалекту з незнайомцями. Отже, на питання «З ким і за яких обставин ти ніколи не говориш діалектом?» респонденти відповіли – «з незнайомцями» та «з учителями в школі». Явно помітна тенденція обмеження використання діалекту у формальних ситуаціях. Деякі учні (7 у Перуджа, 1 у Поццуоло) заявили, що ніколи не використовують діалект у спілкуванні з батьками. Після аналізу анкет цих респондентів з'ясувалося, що ані місце проживання, ані професія батьків не впливають на мовну поведінку опитаних, а негативне ставлення батьків до діалекту впливає на лінгвістичний вибір їхніх дітей.

Останнє питання було таке: «Чи знаєш ти приказки, лічилки або загадки, складені діалектом?» Учні Губбію показали гарне знання фольклору, 15 записів із 21 на цю тему належать учням міста Губбію. Не помічено якоїсь конкретної тенденції щодо знання приказок тощо залежно від статевої належності учнів або роду заняття батьків, але виявлено, що все-таки діти з окраїн знають краще й більше приказок, лічилок. Ситуація в Перуджа дещо відрізняється. Найбільше приказок тощо подано дітьми з периферії, але важливу роль тут відіграла й статеві відмінності, бо переважно хлопчики давали позитивні відповіді на поставлене питання. Респонденти з Поццуоло взагалі відповіли негативно.

Явища, виявлені в мовній реалізації опитаних учнів, характерні для умбрійських діалектів. Крім того, вони зберігають характерні риси, властиві окремим зонам. Серед фонетичних особливостей можна виділити реалізацію зубного глухого *s* після приголосних *l*, *r*, *n* як напіввибухового *ts*: *inzieme/zieme (insieme), inzalata/nzalata (insalata), penzando (pensando), io lo zo (io lo so)*. Це помічено в спонтанній активності, багатьма мовцями не виділяється як діалектна спадщина, хоча трапляється також під час читання й на письмі. У вимові необхідного палатального звуку *ll* (італ. буквсполучення *gl*) реалізується *jj*: *mejjo, fjiio, ajjo* замість *mello, filllo, alllo*. Ця риса визнана прикметною рисою умбрійських діалектів, особливо перуджійського варіанта. У мовленні учнів у Поццуоло виявлено нижчу інтенсивність у ненаголошеній позиції й високу інтенсивність у переднаголошеній: *famija – pijjatoci n caffè*. У Губбію завжди вимовляють *fio, aio, famia*, тобто звук *jj* не реалізується.

У мові учнів Перуджа помічена характерна для цієї зони особливість: ослаблення або зникнення ненаголошеної голосної як на початку слова, так і всередині, наприклад, *ndovina (im. indovina), pallavno (im. parlavano)*.

Це явище усвідомлюється дітьми як діалектне й частіше трапляється в спонтанному мовленні або в уживанні прислів'їв і приказок рідним діалектом.

Виявлено також скорочення довготи приголосних. Так, школярі вимовляють з однією приголосною такі італійські слова, як *machine (macchina), arivati (arrivati)*. Крім того, у дітей у Губбію й частково в Перуджа виражена тенденція збереження

наголошеного відкритого *o* у відкритому складі: *scòla, nòve*, замість *scuola, nuove*, в літературній мові. У Перуджа та Поццуоло виявлено реалізацію дзвінкого *g*, замість альвеольного глухого *k*: *guasi (quasi), cingue (cinque)*. Респонденти розцінюють це як вияв діалекту.

Заміна наголошеного *a* на *é* типова для північних частин Умбрії, хоча в Перуджа вона практично не трапляється й уважається ознакою «неосвіченості». Так, *chésa (casa), méle (male)* незрозумілі й не сприймаються школярами. Дехто з них сказав, що чули ці слова від бабусі, а деякі з них (слів) їм знайомі з діалектних ідіоматичних виразів, наприклад, *che ne sé? (che ne sai? 'що ти про це знаєш?')*. Тобто це явище в мовленні підлітків поступово зникає, оскільки воно в їхній свідомості ідентифікується з мовленням старшого покоління. У Поццуоло воно теж мало поширене, але в Губбіо трапляється часто.

На морфосинтаксичному рівні діалектні явища ще очевидніші й поширеніші. До них належать:

- форми означеного артикля *l* (замість *il* у літературній мові) і форми *n, no, na* (замість *un, uno, una*, відповідно);
- артикль чоловічого роду множини *i* замість *gli*;
- означений артикль із власними іменами (*la Maria*);
- форма прийменника *de* замість *di (n cugino de Milano)*;
- форми *ta* замість *a (ta te t'amazzo!)*;
- артикльований прийменник *la, de la* замість *con la, della*;
- форми *me, te, ce* замість *mi, ti, ci (te piace?)*;
- усічені форми вказівних займенників *sto, sta* замість *questo, questa (sta gatta)*.

На морфологічному рівні широко використовуються дієслівні форми, характерні для досліджуваних говорів:

- усічена форма інфінітива *lava' (lavaze), tene' (tenere)*;
- форми першої особи множини *entramo, tornamo* (замість *entriamo, torniamo*), тобто випадіння голосного *i* в закінченні;
- заміна префікса *ri/re-* на *ar-* (*argimo*).

Для учнів усіх зон виявилася характерною заміна дієприкметників місця *dove* на *ndu, du (Ndu vai? Du abiti?), tuqui* замість *qui (tuqui vicino), lu/lue* замість *lui*.

Що стосується лексичного рівня, то виконане дослідження не дає точних і повних висновків, цей рівень потребує більш глибокого вивчення. Результати отримані на підставі запису розмов дітей після прочитання ними спеціально підготовленого тексту з елементами діалектної лексики. Деякі з учнів були здивовані, довідавшись, що використовувани ними слова є не італійськими, а діалектизмами. Наприклад, *mollo (im. bagnato)* 'мокрый', *boconotto (maccheroni)* 'макарони'.

Деякі слова належать до їхнього щоденного лексичного запасу, який вони використовують систематично, наприклад: *brencio (straccio)* 'ганчірка', *caciarra (confusione)* 'сум'яття, безладдя', *smorza (spegnere)* 'вимикати', *mira (guarda)* 'дивися!', *sciaqua (lavare)* 'мити'. Інші слова в їхній свідомості посідають місце діалектної лексики й асоціюються з «мовою» дідусів і бабусь, наприклад: *nguasti (arrabbiare)* 'сердити', *gi (andare)* 'йти'. Молоде покоління часто використовує слова: *bulo/sgaggio (divertente)* 'розважальний', *begio (tonto)* 'дурний', *frego/fiolo (ragazzo, fidanzato)* 'хлопець, наречений', *lasca (schiaffo)* 'удар'. Прислівники й вигуки італійської мови теж часто поступаються місцем діалектизмам: *mannaggia* 'чорт візьми!', *manco (neanche)* 'навіть не', *nisba (nulla)* 'нічого', *mesa (forse)* 'може бути'.

Крім того, учням запропонували до розгляду 132 висловлення, прислів'я та приказки на діалекті, які зібрані нами під

час вивчення фольклорного й літературного спадку на субдіалектах області Умбрії. Метою було виявити, чи вони їх розуміють взагалі та чи їх використовують у щоденному спілкуванні. Учні відповіли, що розуміють сенс цих висловлювань і розуміють, у яких умовах вони можуть бути вжиті. Але лише деякі з них використовуються ними під час спілкування з друзями й у родині.

Абсолютно всі учні позначили лише 29 висловлювань і приказок, які вживають систематично, що становить 22% від загальної кількості запропонованих одиниць.

Так само, як і у відповіді на останнє запитання в анкеті, наявна гендерна тенденція, тобто хлопчики розуміють краще фольклор і частіше вживають його в повсякденному житті. Наведемо приклади деяких висловлювань перуджійським субдіалектом, які часто вживаються учнівською молоддю: *Se stia mejo aunno se stia peggio* (іт. *si stava meglio quando si stava peggio*) 'коли було гірше – було краще'; *Cane c'abbaia non mozzica mai* (іт. *cane che abbaia non morde mai*) 'собака, що гавкає, не кусає'; *E' meju un ladro che na spia* (іт. *e' meglio un ladro di una spia*) 'шпигун гірший за крадія'; *La svintura fa conosce' l'amico* (іт. *la sfortuna fa conoscere l'amico*) 'друг пізнається в біді'.

Прагматичний аспект уживання субдіалекту в родині та з друзями може бути описаний так:

– у родині діти вживають діалект під час спілкування з родичами, навіть більше з дідусями та бабусями, які розмовляють діалектом. Отже, вони краще розуміють один одного й почувують себе більш любимими представниками старшого покоління;

– у спілкуванні з друзями вибір діалекту (субдіалекту) може бути зумовлений декількома причинами: бажанням показати, що, окрім італійської національної мови, вони вільно розмовляють своєю автохтонною мовою у формі субдіалекту й розуміють її, отже, закріпити чи підвищити свій авторитет серед друзів; підтримкою зусиль органів місцевого самоврядування щодо відродження і пропагування субдіалекту цього регіону, який виявляється в поетичних і прозаїчних творах, драматургії та піснях. Для сучасної молоді вживання субдіалекту є елементом самоусвідомлення та самоідентифікації. Крім того, вживання діалектної лексики під час повсякденного спілкування (школа, під час ігор і спортивних змагань) має емоційний відтінок і виконує роль передавача емоцій, почуттів як негативного, так і позитивного забарвлення.

Висновки. На основі проведеного серед учнівської молоді Перуджа й низки інших міст області соціолінгвістичного опитування зроблений висновок, що кількість молодих людей, які говорять діалектом у родині, постійно зменшується. З іншого боку, поряд із тенденцією до виключного використання італійської літературної мови є й інша тенденція до вживання діалекту особливо в підлітковому віці. Найчастіше це буває серед рівних, із представниками того самого соціального класу, в ситуаціях спілкування з товаришами та друзями. Така поведінка властива передусім представникам чоловічої статі.

У мовленні молоді діалектні слова вживаються здебільшого з експресивною й емотивною функціями. Діалектизми часто виконують й оцінну функцію, оскільки використовуються для особистих характеристик, які певною соціальною групою вважаються негативними. Часто діалектизми виконують окличну функцію або функцію привернення уваги.

Під час спілкування найчастіше відбувається зміна коду: починають діалог літературною мовою й закінчують діалектом

і навпаки, змішують літературну мову та діалект, використовують слова літературної мови, говорячи діалектом, і навпаки.

Результати дослідження показали, що діалект живий і ним послуговується молоде покоління. З них 88% розуміють і використовують місцевий діалект, 54% використовують його як засіб спілкування в родині й колі друзів, тоді як у спілкуванні з незнайомими людьми або вчителями надають перевагу італійській мові. Представники чоловічої статі краще знають і частіше використовують діалект.

Архаїчними формами субдіалектів послуговуються менше. Частіше використовуються спільні для області діалектні риси, ніж локальні, котрі в основній масі знаходяться в пасивному запасі.

Прагматичний аспект уживання субдіалекту з друзями, представниками учнівської молоді пов'язаний насамперед із бажанням підкреслити свій статус у групі чи надати більшої емоційності спілкуванню. Уживання субдіалекту в родині дає можливість кращого порозуміння, зокрема, серед родичів старшого віку.

Література:

1. Batinti A. *Lingua italiana e dialetto in Umbria* / A. Batinti, M. Merendelli. – Perugia : Guerra, 1991. – 180 p.
2. Berruto G. *Gli italiani regionali e la situazione sociolinguistica italiana* / G. Berruto. – Roma : Bulzoni, 1985. – 230 p.
3. Bonucci P. *Dal dialetto alla lingua: osservazioni sulla struttura morfofonologica dell'italiano di Perugia*. Tesi di laurea inedita / P. Bonucci. – Perugia : Università degli Studi, 1992. – 320 p.
4. Cortelazzo M. *Avviamento critico allo studio della dialettologia italiana* : in 3 vol. / M. Cortelazzo. – Pisa : Pacini, 1969–1972.
5. Dardano M. *La lingua italiana* / M. Dardano, P. Trifone. – Bologna : Zanichelli, 1985. – 463 p.
6. Marcato C. *Dialetto, dialetti e italiano* / C. Marcato. – Bologna : Mulino, 2002. – 220 p.
7. Merendelli M. *Lingua italiana in Umbria*. Tesi di laurea inedita / M. Merendelli. – Perugia : Università degli Studi, 1990. – 315 p.

Раевская И. В. Использование диалекта на примере речи молодежи Италии в области Умбрия

Аннотация. В статье сделана попытка описать пассивную и активную составляющие владения субдиалектом представителями молодежи в области Умбрии с выделением гендерных составляющих и определить прагматический аспект такого использования, а также отследить основные тенденции дальнейшего развития выбранного субдиалекта.

Ключевые слова: диалект, субдиалект, социолингвистическое изучение, италофония, прагматическое использование, денотативная и экспрессивная функции.

Rayevska I. Dialect praxis illustrated by the Italian youngsters' speech in the region of Umbria

Summary. The article presents an attempt to illustrate both passive and active components of subdialect praxis in Umbria and also to describe pragmatic aspect of such usage taking into consideration gender influence. Another aim of this article is to track the main trends and tendencies of a possible future development of this subdialect.

Key words: dialect, subdialect, sociolinguistic study, italo-phony, pragmatic use, denotative and expressive functions.

*Рашидли Вефа Ахмед,
преподаватель*

Академии Министерства чрезвычайных ситуаций Азербайджана

СИНТАКСИЧЕСКИЕ СИНОНИМЫ В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ И ИХ ЭКВИВАЛЕНТЫ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. В статье изучаются синтаксические синонимы языков, отличающихся друг от друга с типологической точки зрения. Прежде всего, раскрывается суть синтаксических синонимов, определяются их критерии, уделяется внимание новым подходам. Устанавливаются преимущественные позиции различных критериев. Показывается изучение синонимии в синтаксисе как сложного противоречивого механизма, который вскрывает изоморфный, системный, специфичный характер и сущность лингвистических явлений. Используемые материалы фактически показывают, что на синтаксическом уровне можно изучить синонимичные отношения.

Ключевые слова: грамматическая синонимия, синтаксические синонимы, эквивалентность, вариативность, ситуативный контекст, синтаксическое построение, грамматические категории, конструктивная вариативность.

Постановка проблемы. Одним из направлений современной лингвистики является исследование сопоставительного метода синтаксических структур языка.

Анализ и сопоставительный метод синтаксической структуры двух языков (азербайджанского и английского) наряду с определением общих языковых черт выявляет структуру и типичные свойства этих языков, дает возможность понять на разных языках структуру иностранного языка.

Изложение основного материала исследования. Грамматические синонимы, в том числе синтаксические синонимы, являются показателем языкового богатства. Впервые термин «грамматический синоним» (Grammatical synonims) использовал в произведении “Essential of English grammar” («Основа английской грамматики») О. Есперсон.

В целом в современной лингвистике исследования в этой области расширяются все больше. Исследователи пытаются определить значение синтаксической синонимии всевозможными способами.

Среди основных параметров берутся разнообразная структура, функциональная общность, общность грамматического значения, лексическая и мысленная общность, межситуативные отношения, сложная сигнификативная общность, схожесть синтаксических значений, выбор метода (различие метода) и т. д. [1].

В большинстве исследований функциональная и грамматическая общность считается основным параметром для синтаксических синонимов [2].

Для синтаксических синонимов признак взаимозаменяемости тоже считается начальным. Например:

On entering the room he greeted everybody most kindly.

Entering the room he greeted everybody most kindly.

When he entered the room he greeted everybody most kindly [3].

В последние годы иностранные лингвисты лингвистическую вариативность и ситуативный контекст принимают как синонимичные единицы; значимость проблемы ищут во взаимосвязи языка и речи [4].

Иностранные лингвисты, говоря о синонимии, параллельно имеют в виду синтаксические конструкции и «эквиваленты» [5].

Путем использования этого метода в исследовании и изучении грамматической синонимии можно добиться значимых результатов. Кроме того, в результате такого исследования возможно выявить лингвистическую вариативность языка. Эта вариативность внутренне тесно связана с лингвистически-функциональными, прагматическими, методическими, социальными качествами; проблема эта «выборочная», т. е. синтаксическая конструкция в любом речевом процессе имеет возможность охватить, выбрать и использовать два грамматических значения. Это «схожесть и различие» механизмов. Основным признаком являются единство мысли и структурно-функциональное различие языковых единиц, синтаксический вариант и различие дублетов. «В рамках изучения данного явления возникает необходимость установления совокупности универсальных для синтаксических единиц признаков, объединяющих их в синонимический ряд, а также определения семантических, структурно-грамматических и стилистических свойств, присущих каждому члену синонимического ряда.

Неоднозначность и специфика явления синтаксической синонимии заключаются в том, что, в отличие от лексической синонимии, мы сталкиваемся с необходимостью учета не только семантического значения языковых единиц, но и ряда других, не менее важных особенностей. К этим особенностям относятся грамматическое значение, синтаксическое окружение, принадлежность к определенному синтаксическому уровню, способность выполнять в предложении определенную синтаксическую функцию, возможность трансформации, позиционные особенности и т. д.» [6, с. 8].

У. Агаева в исследовательской работе «Анализ синтаксической семантики эквивалентов предложения» пишет: «В принадлежащих языку обобщенных сопоставимостях для представления нового понятия используют языковые знаки. В двух различных системах языков (английском и азербайджанском) в огромном количестве существуют эквиваленты предложения, сопутствующие речи и представляющие новое понятие. Значение слова является не только обозначением предметов и явлений объективного мира. В представлении нового предмета должно быть объективное содержание этого понятия. С помощью речевого мышления выражается сопоставление, характерное национальному сознанию, здесь метафора и метонимия с еще большей точностью находят свое развитие.

В языковом сопоставлении для ознакомления с новым предметом используются обобщенные языковые знаки. Таким образом, в системе современной лингвистики с точки зрения методологии формируются новые выражения, пришедшие на арену «семантической области», обогащающие словарный состав языка, определяющие границу синтаксической семантики и являющиеся причиной ее углубления.

Объединение языкознания с семиологией (еще одной наукой) доказало, что образование знаков и их значение, а также изучение законов трансформации совместно с областью синтаксической семантики увеличивают возможности образования и использования форм речевых моделей. А это, в свою очередь, сводится к тому, что в итоге образуется классификация высказываний широкого формата, создающих содержание эквивалентов предложений в английском и русском языках и еще одной ступени синтаксико-семантического слоя, являющего ее источником» [7, с. 3].

В общем, грамматическая синонимия, в особенности задача синтаксической синонимии, представлена как один из начальных этапов современной лингвистики. Начало этот тип синонимии берет от начальных грамматических категорий и на основе этих же категорий продолжает свою деятельность. Окружение таких синонимов характеризуется значительным выходом за пределы грамматических границ.

Синтаксическая синонимия предоставляет богатый материал для множественных грамматических категорий в области языкового аспекта, их соотносительности друг с другом и частоты использований, а также определяет, какая грамматическая форма более активна, а какая менее. Синтаксическая синонимия представляет интересные факты для определения различия выражений при сопоставлении литературного языка и разговорной речи, письменного литературного языка и устной литературной речи.

Словосочетания, простые и сложные предложения, простые предложения с глаголами, новые типы придаточных предложений являются близкими по грамматической семантике различных придаточных предложений. Охват этой грамматической близости такого количества синтаксических единиц еще раз доказывает широту данной темы. Нашей целью является уточнение в современном азербайджанском языке противоположных параметров межсинонимичных отношений различных языковых систем.

Таким образом, при переводе с одного языка на другой словосочетаний или синтаксических единиц (предложения, высказывания, тесты и т. д.) получаются соответствующие или не соответствующие по смыслу формы. В настоящее время при использовании синтаксико-синонимичных слоев современного азербайджанского языка в английском языке можно столкнуться с такой картиной. Вначале мы проведем сопоставление по определенной части, выявим синтаксические конструкции азербайджанского языка, эквивалентные английскому языку.

Прежде всего, отметим, что задача синтаксической синонимии английского и турецкого языков была сопоставима на основе материалов [6]. А. Хайрутдинова в представленной исследовательской работе определяет синтаксическую синонимию как обзорную проблему, уточняет ее границы как разовый языковой случай, исследует эту задачу в понятии сферы многоаспектного времени; уточняет ряды синтаксической синонимии; поясняет внутренние и внешние условия синтаксической синонимии; систематизирует семантику и структурно

грамматические свойства: «Изучение синонимии в синтаксисе как сложного противоречивого механизма тождества, различий в синтаксической системе языка дает возможность более глубокого проникновения в сущность данного явления, вскрывает изоморфный, системный и специфичный характер, сущность лингвистических явлений» [8, с. 3].

Синонимия отглагольных словосочетаний:

В азербайджанском языке:

1. Bu dağdan aşmaq olmaz, qizildan başmaq olmaz (песня).

2. Addim-addim dərə keçib, addim-addim dağ aşdıqca (Н. Хазри).

В английском языке:

1. You can't get over this mountain; you can't get shoes made of gold (song).

2. As you get over the vale step by step, as you get over the mountain step by step (N. Khazri).

2) Подлежащее придаточное и его глагольная синонимия:

В азербайджанском языке:

1. Uzun illərdir ki, biz bu məsələlərin hamısını danışmışıq (M.C. Ordubadi).

2. Bizim bu məsələlərin hamısı danışdığımız uzun illərdir.

В английском языке:

1. We has been talking about these matters for many years (M.S. Ordubadi).

2. All of our matters are the years we have been talking about.

3) Придаточное сказуемое и его глагольная синонимия:

В азербайджанском языке:

1. Arzum budur ki, dənizdə təzə Abşeron olsun (M. Гусейин).

2. Arzum, dənizdə təzə Abşeronun olmasıdır.

В английском языке:

1. I hope there would be new Absheron in the sea (M. Guseyin)

2. My dream is new Absheron in the sea.

4) Придаточное изъяснительное и его глагольная синонимия:

В азербайджанском языке:

1. Eldar fikirləşirdi ki, uzaq dəniz içərisinə doğru Xəzərin altında lap böyük meşə var (Дж. Алибеков).

2. Eldar, dənizin içərilərinə doğru Xəzərin altında lap böyük meşə olduğunu fikirləşirdi.

В английском языке:

1. Eldar was thinking that probably there is a larger forest beneath the Caspian Sea (J. Alibayov).

2. Eldar was thinking about the existence of a larger beneath the Caspian Sea.

5) Придаточное определительное и его глагольная синонимическая составляющая:

В азербайджанском языке:

1. Elə bir vaxtlardır ki, ağ yelkənləri yam-yaşıl qırçınlı lentlər əvəz edir (Дж. Алибеков).

2. Ağ yelkənləri yam-yaşıl qırçınlı lentlər əvəz edən vaxtlardır.

В английском языке:

1. These are such times that green pleated ribbons replace white sails.

2. These are the times when green pleated ribbons replace white sails.

6) Придаточное обстоятельство и его глагольная синонимическая составляющая:

В азербайджанском языке:

1. O gün biz dağı çıxıb qurtardıq, qarşımızda balaca bir kənd mənzərəsi açıldı.

2. Biz dağ ı çıxıb qurtardığımız gün qarşımızda balaca bir kənd mənzərəsi açıldı (И. Эфендиев).

В английском языке:

1. That day we climbed up the mountain and a sight of little village appeared in front of us.

2. On the day we climbed the mountain a sight of a little village appeared in front of us.

7) Придаточное времени и его глагольная синонимичная составляющая. Эта синонимичность в английском языке – между общей функцией и функцией обстоятельства времени. Инфинитив, причастие, герундий и комплекс придаточного времени. Функциональную схожесть между ними в английском языке создают союзы “when”, “while”, “as”. Таким образом, эти связи создают структурно-морфологическое различие между придаточным времени и глагольной составляющей. Целостная одновременность обстоятельства времени и инфинитива бывает в комплексных конструкциях герундия. Например:

She seemed more anxious to listen to the troubles of others than to discuss her own (Maugham).

– She seemed more listening to the troubles of others of discuss her own.

– She seemed more anxious in listening to the troubles of others than to discuss her own.

– She seemed more anxious in listened to the troubles of others than to discuss her own.

В английском языке связи “when”, “while”, “as” в основной части предложения играют роль в создании одновременности. Например:

To look at his pictures have thought that Manet, Manet and the rest of the Impressionists had never been. – Looking at his pictures you would have thought that Manet, Mane and the rest of the Impressionist had never been. - In looking at his pictures you would have thought that Manet, Manet and the rest the Impressionist had never been. – When you were looking at his pictures you would have thought that Manet, Manet and the rest of the Impressionists had never been.

Синонимичность однотипных придаточных.

8) Синонимичность придаточного подлежащего:

В азербайджанском языке:

1. Bir an mənə elə gəldi ki, o sonsuz mavi ümman bizi gözləyir (И. Эфендиев).

2. Bir an mən elə düşündüm ki, (zənn etdim ki,) o sonsuz mavi ümman bizi gözləyir. (tamamlıq budaq cümləsi).

В английском языке:

1. It seemed to me for a moment that, that endless blue ocean was waiting for us (I. Afandiyev).

2. I thought for a moment that, that endless blue ocean was waiting for us.

9) Синонимичность сказуемого придаточного:

В азербайджанском языке:

Təəccüblüsü burasıdır ki, gəlinlər salonda olduğu müddətdə oğlanların heç biri salona gəlmədi (M.C. Ordubadi).

В английском языке:

Surprising is that none of the boys entered the salon during the period when brides were there (M.S. Ordubadi).

10) Синонимичность изъявительного придаточного:

В азербайджанском языке:

Çoxdan Cavanşirə söz vermişdim ki, onu dağlara ova aparım (H. Abbaszade).

В английском языке:

Long ago, I promised Javanshir that I would take him to mountains for hunting (N. Abbaszadeh).

11) Синонимичность определительного придаточного:

В азербайджанском языке:

1. Biz elə bir dövrdə yaşayırdıq ki, sözümlə işimiz bir-birindən ayrılmamalıdır (H. Gəndjəvi).

2. Biz dövrdə yaşayırdıq ki, sözümlə işimiz bir-birindən ayrılmamalıdır.

В английском языке:

1. We live in such kind of age that our words shouldn't be separated from our deeds.

2. We live in time that our words shouldn't be separated from our deeds (N. Babayev).

12) Синонимичность придаточного времени:

В азербайджанском языке:

1. Belə məsəl çəkmiş aqıl bir insan: "Qurd girməz sürüyə, yatmasa çoban" (H. Gəndjəvi).

2. Qurd onda sürüyə girməz ki, çoban yatmasın.

В английском языке:

1. Once a wise man said: "wolf will never attack the flock if shepherd doesn't sleep".

2. Wolf will not attack the flock when shepherd doesn't sleep (N. Ganjavi).

13) Синонимичность придаточного причины:

В азербайджанском языке:

Heç kim dinmirdi, ondan ötrü ki, (ona görə ki, o səbəbə ki) hamının bu işdən xəbəri var idi (M. İbrahımov).

В английском языке:

Nobody was talking as (because, due to) everybody was aware of the happened (M. Ibrahimov).

14) Синонимичность придаточного образа действия:

В азербайджанском языке:

Qara Nəbi yolun içində vurnuxaraq dodaqlarını dili ilə elə yalayirdi ki, elə bil badam yemiş adam idi (Dj. Barğuşad).

В английском языке:

Gara Nabi, niggling on the road, was licking his lips with his tongue in that way as if he was a man who ate almond.

15) Синонимичность придаточного места:

В азербайджанском языке:

Narada ki ağac bar verə bilər, orada ək; Elə yerə get ki, orada iş görə bilərsiniz.

В английском языке:

Plant a tree where it can bear a fruit; Go where you can work.

16) Синонимичность придаточного количества:

В азербайджанском языке:

Elm nə qədər inkişaf edirsə, texnika bir o qədər artır.

В английском языке:

The more science progresses the more technology improves.

17) Синонимичность придаточного противопоставления:

В азербайджанском языке:

Mən gözlərimi qaranlığa tutub gizlətmək istəsəm də, qarşımdan məşin işığı buna mane oldu (И. Эфендиев).

В английском языке:

Although I tried to hide looking into the darkness the lights of forthcoming car hindered it (I. Afandiyev).

Синонимичность многокомпонентных сложных предложений: односоставные или двусоставные многокомпонентные сложные предложения используются во всех языках. Все сложные предложения, образованные перечисленными способами (кроме сложноподчиненных предложений) и используе-

мые в литературном языке, состоят из определенного количества компонентов, а эти же компоненты бывают двуполярны [8, с. 411]. Такая поляризация предложений связана с актуализацией мысли этой или другой части речевого процесса при подаче новой информации. Предложение делится на две части, первая из этих частей, связанных между собой в форме сложноподчиненного и сложносочиненного предложений, обозначает «известное», а вторая – «новое», а предложение само по себе формируется, как сложносочиненное или сложноподчиненное предложение [9, с. 414].

В трехсоставных сложных предложениях: 1) ряд сложных предложений с подчинением однозначному главному однозначному (идентичному) предложению; 2) объединение и графическое соединение этих сложноподчиненных предложений по одной конструкции; 3) представление этих сложноподчиненных предложений в скрытой параллельной структуре подчинения.

Эти формы выражения показывают, что одинаковые по содержанию жизненные реальности и ситуации в системном отношении различных конструкций или их деривативные модели представлены так, что эти способы выражения составляют этот или же другой уровень арсенала синтактико-синонимического фактора, составляют и приводят в действие синтактико-синонимический механизм языка на законном уровне. Например:

O zaman heç kəsin ağılna gəlməzdi ki, körpə böyüdükcə onun taleyi bəşərin taleyi olacaq və heç kəs bilməmişdi ki, həyatın dolaşığı yollaında bu gün Nəriman Vladimirlə görüşəcək (М. Ибрагимов. Первана. Часть 1).

В этой конструкции, как и в “etimon” (начальном) типе, два минимальных сложноподчиненных предложения объединяются в параллельной плоскости и создают целостное единство выражения, содержание обоих главных предложений (hər kəsin ağılna gəlməzdi; heç kəs bilməmişdi) не является важным знаком, оно связано с методом эффективного усиления. На самом деле на этом этапе возможно исключение одного из главных предложений, потому что оба главных предложения должны быть синонимичными. В зависимости от синонимичной степени или повторяются главные предложения, или придаточные предложения примыкают к одному и тому же главному члену предложения. Соотношение этих трех конструктивных вариантов можно представить следующим образом: 1) как объединение двух параллельных сложноподчиненных предложений; 2) как объединение одного главного предложения с двумя параллельными придаточными предложениями (члены повторяющихся предложений); 3) как одно главное предложение соединяется с двумя придаточными предложениями при помощи одного члена предложения [10, с. 90].

Выводы. Таким образом, фактические материалы показывают, что на синтаксическом уровне можно изучить синонимичные отношения. Синонимичный метод является одной из центральных проблем. Существуют присущие только ему степени и размеры. Синтаксическая синонимия в определенной степени – отличительная языковая единица от параллельности и вариативности. С синтаксической деривацией также существует ее связанность. Параллельные синтаксические конструкции играют большую роль в обогащении речевой культуры двух сопоставимых языков. Синонимичные словосочетания, синонимичные выражения привносят в речь эмоциональную экспрессию.

Литература:

1. Агаева У. Синтактико-семантический разбор эквивалентов предложения (по материалам английского и азербайджанского языков) / У. Агаева. – Баку, 2010. – 27 с.
2. Абдуллаев З. Современный азербайджанский язык / З. Абдуллаев, Ю. Сеидов, А. Гасанов. – Баку : Просвещение, 1985.
3. Ахмедова К. Многокомпонентные сложные предложения (по материалам современного азербайджанского языка) / К. Ахмедова. – Баку : Наука и образование, 2014.
4. Власова Ю.Н. Синонимия синтаксических конструкций в современном английском языке / Ю.Н. Власова. – Ростов н/Д., 1981.
5. Гордон Е.М. The English Verbals / Е.М. Гордон, И.П. Крылова. – М., 1973.
6. Иванова Л.Б. Временные семикомплексные инфинитивные предложения и их синтаксические синонимы в современном английском языке / Л.Б. Иванова // Гуманитарные и социальные науки. – 2011.
7. Кязымов Г. Избранные произведения / Г. Кязымов. – Баку : Нурлан, 2008. – Том 5. – 2008.
8. Хайрутдинова А.Р. Синтаксическая синонимия в английском и турецком языках: на материалах односубъектных темпоральных синтаксических конструкций уровня предложения / А.Р. Хайрутдинова. – Казань, 2007.
9. Blokh M.Y. Theoretical English Grammar / M.Y. Blokh. – Moscow, 2010.
10. Sweet H.A. English Grammar Logical and Historical Oxford / H.A. Sweet. – Moscow, 2005.
11. Poutsma H. Grammar of Tale Modern English Groningen / H. Poutsma. – Moscow, 2008.
12. Yespersen O.A. System of Grammar / O.A. Yespersen. – Moscow, 2002.

Рашідлі В. А. Синтаксичні синоніми в сучасній азербайджанській мові та їх еквіваленти

Анотація. У статті вивчаються синтаксичні синоніми мов, що відрізняються одна від однієї з типологічного погляду. Передусім розкривається сутність синтаксичних синонімів, визначаються їх критерії, приділено увагу новим підходам. Установлюються переважні позиції різних критеріїв. Показується вивчення синонімії в синтаксисі як складного суперечливого механізму, що розкриває ізоморфний, системний, специфічний характер і сутність лінгвістичних явищ. Використані матеріали фактично показують, що на синтаксичному рівні можна вивчити синонімічні відносини.

Ключові слова: граматична синонімія, синтаксичні синоніми, еквівалентність, варіативність, ситуативний контекст, синтаксична будова, граматичні категорії, конструктивна варіативність.

Rashidli V. Syntactic synonyms in modern Azerbaijani language and their equivalents in English

Summary. In the article the synonyms of the different languages from typological point of view are studied. First of all, the essence of the syntactic synonyms is come out, the criteria are formed, the place is give to the new methods of approaching. The superior positions of the different criteria are formed. Shows the study of synonymy in syntax as a complex and contradictory mechanism, which reveals an isomorphic, system, specific character and essence of the linguistic phenomena. In this article, the materials used actually show that on the syntactic level, you can explore synonymous relationship.

Key words: grammatical synonymy, syntactic synonymy, equivalence, variability, situational context, syntactic structure, grammatical categories, constructive variation.

*Ришилян И. Д.,
ассистент кафедры тюркологии
Института филологии*

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

ВОПРОСЫ ФРАЗЕОЛОГИИ В ИСТОРИИ ГАГАУЗСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ

Аннотация. Статья посвящена изучению научной разработки проблем фразеологии в гагаузском языке. Рассматриваются исследования по гагаузскому синтаксису и лексикологии, попутно затрагивающие вопросы фразеологии, а также учебники, учебные пособия и словари, в которых представлен фразеологический материал. Отмечается, что не решен вопрос относительно места фразеологии среди других дисциплин лингвистики. Намечаются пути исследования фразеологии гагаузского языка.

Ключевые слова: история фразеологии, фразеологическая единица, гагаузское языкознание, фразеологический корпус гагаузского языка.

Постановка проблемы. Фразеология происходит от греческого *phrasedos* – выражение и *logos* – слово, учение. В качестве лингвистического термина слово «фразеология» употребляется для обозначения раздела языкознания, изучающего фразеологический состав языка в его современном состоянии и историческом развитии, а также для обозначения совокупности фразеологизмов данного языка, подобных сочетаний, свойственных данному языку [17, с. 560].

Фразеология как отдельный раздел языкознания со своим предметом и методологией сформировалась к концу 50–60-х гг. XX ст. в рамках русистики. Достижения русской фразеологической науки признаны во всем мире и использованы при разработке теоретических основ фразеологии многих национальных языков [28, с. 147]. Сегодня фразеологический фонд разных языков преимущественно является объектом исследования лингвокультурологии, изучающей языковую картину мира, представления носителей конкретного языка об окружающем мире.

Согласно распространенному в науке мнению, основоположником современной фразеологии считается Ш. Балли, впервые в истории языкознания теоретически осмысливший фразеологические явления [18, с. 6]. На историческую несправедливость, допущенную в отношении «крупнейшего представителя логико-грамматического направления в русистике» – Ф.М. Буслаева, указывает Л.П. Дядечко: «... лингвистический очерк о пословицах имеет отнюдь не меньшее значение, чем известная книга Ш. Балли» [13, с. 89]. По ее мнению, основы понимания фразеологии, ориентированной на семантический аспект номинативных единиц русского языка, заложены Ф.М. Буслаевым еще в 1844 г. в книге методического характера «О преподавании отечественного языка», где он впервые выделил особый раздел под названием «Фразеология». «Оно <понимание фразеологии> являлось не только главным, но и единственным на начальном этапе развития фразеологической мысли, сохраняло свое лидирующее положение до 30-х гг. XX века...» [13, с. 81].

Заслугу филологов – специалистов в разных областях языкознания – в становлении фразеологии как отдельной дисциплины справедливо отмечает и Н.Н. Амосова: «Возникновение и развитие этой лингвистической дисциплины – результат исследовательской работы языковедов, проводимой на материале различных языков» [2, с. 3].

Особый интерес к изучению фразеологии появился после опубликования работ академика В.В. Виноградова, относящихся к периоду 1946–1954 гг. [7; 8]. После 1950 г. появилось большое количество статей, диссертаций, монографий, посвященных фразеологии отдельных языков, в том числе некоторых тюркских. В последнее время исследования в области фразеологии приобрели широкие масштабы, охватив большой круг языковых семей.

Следует признать, что общее состояние исследования фразеологии как самостоятельного раздела гагаузского языкознания значительно отстает от состояния изучения фразеологии в других языках. Фразеология гагаузского языка является той областью, которая ждет всестороннего глубокого научного исследования.

Целью статьи является изучение вопросов фразеологии в истории гагаузского языкознания, выявление состояния гагаузской фразеологической науки на современном этапе.

Изложение основного материала исследования. Определяя место фразеологии среди других дисциплин лингвистики, ученые расходятся в своих мнениях: некоторые относят ее к лексикологии [1; 3], другие рассматривают в синтаксисе [24], третьи же считают фразеологию пограничной дисциплиной, находящейся на пересечении всех уровней языковой системы [28].

Этапом, предшествующим появлению теории фразеологии в гагаузском языкознании, можно считать работы синтаксического направления, где попутно упоминается об устойчивых словосочетаниях. Еще В.В. Виноградов отмечал, что «изучение словосочетаний неотрывно от изучения вопросов фразеологии. Подобно тому, как морфологический анализ слова приводит к более глубокому пониманию его лексических функций и возможностей, так и анализ форм словосочетания и видов словосочетаний уясняет многое и старое в семантической природе разных типов фразеологических объединений» [9, с. 393].

Предметом исследования большинства синтаксических работ в гагаузском языкознании являлись характерные черты синтаксиса гагаузского языка, в частности синтаксис предложения [11; 12; 21; 25]. Проблема фразеологии стала объектом внимания ученых-гагаузоведов лишь с 1967 г. Впервые об устойчивых сочетаниях гагаузского языка упоминается в статье Г.А. Гайдаржи и Б.П. Тукана «Способы выражения синтаксических отношений в гагаузском языке», где авторы разделяют словосочетания на устойчивые и свободные, определяя их характерные признаки и отличие. «Устойчивые словосочетания

образуют и лексическое, и синтаксическое единство (*üülen ekmää* – обед; *demir yol(u)* – железная дорога; *dikmäa maşinası* – швейная машина; *köpek üzümü* – паслен), в то время как свободные словосочетания образуют только синтаксическое единство (*pak ruba* – чистая одежда; *eni çerpiç* – новые ботинки; *on kişi* – десять душ; *altın üzüik* – золотое кольцо и т. д.)» [10, с. 49].

В статье «О словосочетаниях в современном гагаузском языке» Д.Н. Танасоглу говорит о «фразеологических словосочетаниях» вскользь, констатируя только их наличие в языке: «В настоящей статье мы рассмотрим словосочетания в гагаузском языке, причем лишь словосочетания синтаксические, не касаясь словосочетаний фразеологических» [26, с. 231].

Синтаксису словосочетания посвящена работа И.Д. Банковой, где автор впервые в гагаузском языкознании делает попытку четко разграничить понятия «слово», «словосочетание» и «предложение», а также указывает на необходимость выделения фразеологических единиц и их изучения: «... не исследованы еще фразеологизмы в гагаузском языке и границы фразеологических единиц...» [6, с. 166].

Несмотря на то, что «анализ словосочетания неизбежно должен был привести ученых к выводу о неоднородности словосочетаний, как в отношении синтаксической связи компонентов, так и выражаемой ими семантики» [19, с. 390–391], теоретическая разработка основ фразеологии гагаузского языка так и не развивалась.

В специальной литературе по гагаузской фразеологии пока еще отсутствуют работы, предметом самостоятельного всестороннего исследования которых является отграничение фразеологических явлений от образований другого порядка. К настоящему времени научная разработка проблем фразеологии сводится фактически лишь к кратким сведениям, содержащимся в некоторых учебниках и учебных пособиях для общеобразовательной школы.

Так, в учебнике для 5-го класса «Ана дили» Д.Н. Танасоглу впервые использует термин «фразеология» и дает следующее определение: «Фразеология – это система устойчивых словосочетаний в языке» [27, с. 12]. Для обозначения устойчивых словосочетаний автор вводит термин «фразеологизма» в кириллической транскрипции, также предлагая в качестве синонима «фразеология чевиртмелери». Отличие свободных и устойчивых сочетаний Д.Н. Танасоглу объясняет с помощью их сравнения на примере нескольких словосочетаний: *Ичерляр нек гениш* – *Ичерляр* – *арабийлан дөн* [27, с. 12]. Сведения о гагаузской фразеологии содержатся и в учебнике по синтаксису гагаузского языка для 8–9 классов, отдельный параграф которого «Бөлүнмәз лафбирлешмелери (Фразеологические сочетания)» посвящен фразеологическим единицам. Авторы учебника Н.И. Бабоглу и И.И. Бабоглу отмечают, что фразеологические сочетания (бөлүнмәз лафбирлешмелери, фразеология лафбирлешмелери) отличаются от свободных тем, что употребляются в речи как готовые единицы и являются одним членом предложения [4, с. 16]. Краткие сведения по фразеологии гагаузского языка встречаем и в экспериментальном учебнике Н.И. Бабоглу и И.И. Бабоглу в разделе «Синтаксис словосочетаний». В данной работе авторы разделяют словосочетания на свободные (*bol lafbirleşmeleri*) и устойчивые, фразеологические словосочетания, выделяя в качестве характерного признака последних образность, и предлагают для их обозначения уже перечисленные термины *bölünmäs lafbirleşmeleri*, *frazеologiya lafbirleşmeleri*, например: *laf çıkarmaa*, *gelmää*

hergelä paskellesinä, *boş kafalı*, *uzun dilli* [31, с. 215]. Представленная в данном учебнике характеристика фразеологизмов совпадает с указанными в более ранних работах авторов их отличительными признаками. Те же сведения о фразеологических единицах изложены и в школьных учебниках для 8-го класса, переизданных в последние два десятилетия [33, с. 35].

Кроме синтаксиса, изучение вопросов фразеологии затрагивается попутно в работах, посвященных другим разделам гагаузского языка.

Определение фразеологизма и его категориальные признаки выносятся в отдельный параграф “Gagauz dilinin frazeolog izmaları” в учебнике для 5-го класса по гагаузскому языку и литературе при изучении раздела лексикологии: «Фразеологизмы – это такие словосочетания, которые имеют целостное значение». Говоря о том, что «фразеологизмы похожи на пословицы, но не каждая пословица является фразеологизмом», авторы учебника впервые в гагаузском языкознании делают попытку рассмотреть фразеологизмы отдельно от паремий [32, с. 100].

В появившихся в последнее время исследованиях по гагаузской лексикологии используются в качестве иллюстративного материала примеры включения лексем во фразеологические единицы. В монографии Г. Каранфил констатирует функционирование в гагаузском языке нескольких фразеологизмов с лексемой *сердце*: *ürääm koptu*, *ürääm da yandı*, *bütün ürektän* [36, с. 97]. В работах о бытовой гагаузской лексике В. Копуцу отмечает, что «одной из основных задач лексикологии является исследование значений слов и фразеологизмов» [15, с. 3; 16, с. 8], включая тем самым фразеологический материал в раздел лексикологии. Наряду с изучаемыми названиями мясных блюд и гастрономической лексикой исследователь рассматривает и фразеологические единицы, в состав которых они входят, например: *ekmek imää* – ‘кушать’, *kovrää etişmää* (досл. ‘дожить до бублика’) – разорение, обеднение, *kolaç olmaa* – ‘свернуться калачиком’ [16, с. 37, 43, 93]. Для иллюстрации теоретического материала В. Копуцу апеллирует по большей части к примерам из Русско-гагаузско-молдавского словаря и приходит к выводу, что «названия блюд входят в состав пословиц, поговорок и фразеологических единиц...» [16, с. 93].

Если обратиться к исследованиям, имеющим непосредственное отношение к фразеологии гагаузского языка, то основополагающими можно считать некоторые статьи Е.К. Колца и Л.А. Покровской.

Статья Л.А. Покровской «Черты прежнего быта гагаузов в пословицах, поговорках и устойчивых словосочетаниях» рассматривает слова, обозначающие реалии и понятия старинного быта гагаузов, вошедшие в пословицы, поговорки и устойчивые словосочетания. Анализ паремий и фразеологизмов, «отражающих признаки и характерные черты старого, прежнего быта бессарабских гагаузов (XIX – первой половины XX вв.)», проводится на базе иллюстративного материала Гагаузско-русско-молдавского словаря [23].

Как объект отдельного исследования фразеологические единицы изучались только в одной статье Е.К. Колца «Из предварительных наблюдений над фразеологией гагаузского языка». В этой статье автором делается попытка определить объем фразеологии гагаузского языка, ее особенности и специфичность на базе фактического материала, взятого из печатной литературы, трехязычного Гагаузско-русско-молдавского словаря и собранного автором во время экспедиций полевого материала. По мнению Е.К. Колца, необходимость представить

все богатство гагаузской фразеологии диктует выбор предмета исследования – фразеологии в широком смысле. Автор, опираясь на точку зрения русских учёных и учитывая опыт предшественников, занимающихся вопросами фразеологии того или иного языка, выделяет несколько тематических групп: пословично-поговорочный фонд, устойчивые формулы различного рода пожеланий, клятв, проклятий и др., фольклорные фразеологизмы, составные названия и термины [14]. Включая в состав фразеологии термины и составные названия, Е.К. Колца приходит к выводу, что среди них «преобладают конструкции с прямым номинативным значением компонентов (*халк господарлы/ народное хозяйство, баарышлык савашыжсы/борец за мир*)», «меньше конструкций с фразеологически связанным значением (*шарап филжаны/винный стакан, ракы сабуну* (досл. «водочное»)/туалетное мыло)» [14, с. 313]. Автор статьи высказывает сомнения относительно «идиоматических словосочетаний типа бот. *ал топ* (досл. «алый мяч»/вербена), *кара аач* (досл. «черное дерево»/вяз)», относя их к сложным словам. Предположение, выдвинутое Е.К. Колца, нуждается в дальнейшем тщательном исследовании.

Применяя к фразеологическому материалу гагаузского языка предложенную В.В. Виноградовым структурно-семантическую классификацию фразеологизмов русского языка, Е.К. Колца признает неправомерность ее механического перенесения в гагаузский язык: «Вообще фразеологические сращения и фразеологические единства очень близки и не всегда удастся провести между ними грань» [14, с. 314] и предлагает разделить фразеологический материал на две группы: фразеологические единицы, абсолютно неразложимые и немотивированные (фразеологические сращения, или идиомы, и фразеологические единства); фразеологические единицы ограниченно свободные (фразеологические выражения) [14, с. 317].

В этой же статье проводится и грамматическая классификация фразеологии гагаузского языка по основным грамматическим категориям. Характеризуя фразеологизмы с точки зрения структуры, Е.К. Колца выделяет фразеологизмы, эквивалентные слову, и «фразеологические речения», эквивалентные предложению. Далее в работе рассматриваются именные, глагольные и наречные фразеологические единицы, их синтаксическая функция в предложении. Автор указывает на большое количество глагольных фразеологизмов в гагаузском языке, а также на то, что пока не выявлены адъективные фразеологизмы. В современном гагаузском языке функционируют и адъективные фразеологические единицы, например: *anadan duuta* – в чем мать родила, *kirli çiki* – нечистоплотный, *fırın karaa* – невозмутимый, хладнокровный, *meci işi* – недоброкачественная работа. Несмотря на то, что прошло 50 лет с момента появления первых сведений по фразеологии гагаузского языка, этот раздел языкознания так и не развивается, изучение идет попутно в рамках других дисциплин и ограничивается привлечением фразеологических единиц в качестве иллюстративного материала. Очевидно, что гагаузскими исследователями еще не решен вопрос относительно места фразеологии среди других дисциплин лингвистики. Одни и те же авторы, обращаясь к фразеологии в широком ее понимании, в разных работах рассматривают ее как в рамках лексикологии, так и в разделе синтаксиса [4, 32, 33].

Незначительные сведения по фразеологии в предисловии к некоторым словарям свидетельствуют об определенной работе и в практическом направлении, заключающейся в выявле-

нии и фиксации фразеологического корпуса гагаузского языка. Отсутствие теории фразеологии, следовательно, и твердых теоретических принципов инвентаризации единиц фразеологии можно проследить и при анализе лексикографии гагаузского языка. Систематизация фразеологического материала дается традиционно, без какой-либо научной аргументации и в отдельных частях носит случайный характер.

Л.А. Покровская, описывая первый словарь младописьменного гагаузского языка «Гагаузско-русско-молдавский словарь», отмечает: «Авторы постарались с возможной полнотой отразить богатство гагаузского языка, его фразеологию, идиоматические выражения, пословицы и поговорки» [20, с. 20]. Однако, рассматривая в своей статье «Гагаузские пословицы, поговорки и фразеологизмы» паремии и фразеологизмы, содержащиеся в Гагаузско-русско-молдавском словаре, она указывает на множество примеров неверной подачи фразеологизмов: «... они не выделяются в словаре специальной пометкой или их относят к поговоркам» [22, с. 270].

В школьных двуязычных словарях И.И. Бабоглу и Н.И. Бабоглу «Гагаузско-русском и русско-гагаузском школьном словаре», «Гагаузско-румынском и румынско-гагаузском школьном словаре» «фразеологические и идиоматические выражения даются лишь в тех случаях, когда возникает необходимость более точно донести до читателей смысл основного слова» [5, с. 100; 30, с. 3].

Составители Русско-гагаузско-турецко-румынского словаря, используя устойчивые словосочетания как эквиваленты к русским словам, не обозначают их никакой специальной пометкой [35]. Использование фразеологических единиц гагаузского языка в качестве эквивалентов к словам из румынского языка находим и в Румынско-гагаузском словаре, составленном Т. Ангели: «Словарная статья двуязычного словаря, как правило, имеет следующую структуру: заглавное слово, морфологический класс, эквиваленты в выходном языке, фразеологические единицы и их аналоги в выходном языке» [29, с. 13].

В словаре синонимов гагаузского языка фразеологизмы даются в синонимическом ряду через ромб, как отмечают его составители, для того чтобы показать стилистические особенности функционирования синонимов [34, с. 8]. Например, *şıçannarı sulamaa, yaş dökmää* – плакать, *boş kafalılık* – глупость, *derin fikirli* – умный, *kalpaanı çıkarmaa* – унижаться [34, с. 10, 15, 24].

Отсутствие надлежащей базы для теоретической разработки рассматриваемых языковых феноменов сыграло свою отрицательную роль в процессе формирования системы терминообозначений в исследуемой области, не завершено и по сей день. Отдельные понятия теории гагаузской фразеологии были включены в Словарь-справочник лингвистических терминов, в котором предлагается следующий перечень терминов: *bölünmáz lafbirleşmeleri* – устойчивые словосочетания, *frazeologiya deyimleri* – фразеологические выражения, *frazeologizma* – фразеологизм, *frazeologiya birimi* – фразеологическая единица, *frazeologiya çevirtmesi* – фразеологический оборот, *frazeologiya çatmaları/idiomalar* – фразеологические сращения/идиомы, *frazeologiya bütünnükleri* – фразеологические единства, *frazeologiya birleşmeleri* – фразеологические сочетания [37, с. 35].

Выводы. Обобщая вышеизложенное, можно отметить, что фразеология гагаузского языка до сих пор затрагивалась вскользь, оставаясь вне поля зрения гагаузских ученых. Между

тем исследования по гагаузской фразеологии могут дать ценный материал для общей теории фразеологии, теории слова, словосочетания и синтаксических структур в тюркских языках.

Кроме того, изучение гагаузских фразеологических единиц представляет интерес в практическом отношении – для составления моноязычных и двуязычных фразеологических словарей.

Ждут решения такие аспекты фразеологии, как проблема разграничения фразеологических единиц и других устойчивых словосочетаний, семантика фразеологических единиц и семантические отношения, словарное описание.

Фразеологические изыскания должны восполнить лауну по исследованию гагаузского языка.

Литература:

- Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии / Н.Н. Амосова. – Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1963. – 208 с.
- Амосова Н.Н. Теоретическое и практическое значение фразеологии как особой отрасли языкознания / Н.Н. Амосова // Проблемы фразеологии и задачи ее изучения в высшей и средней школе : тезисы докладов межвузовской конференции. – Череповец, 1965. – С. 3.
- Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка : [учебное пособие для педагогических институтов и факультетов иностранных языков] / И.В. Арнольд. – Москва : Изд-во литературы на иностранных языках, 1959. – 351 с.
- Бабоглу Н.И. Гагоуз дили. Синтаксис 8–9 класслар ичин / Н.И. Бабоглу, И.И. Бабоглу. – Кишинев : Лумина, 1991. – 128 с.
- Бабоглу Н.И. Гагаузско-русский и русско-гагаузский школьный словарь / Н.И. Бабоглу, И.И. Бабоглу. – Кишинев : SRL Vivat, 1993. – 240 с.
- Банкова И.Д. Субстантивные определительные словосочетания в современном гагаузском языке / И.Д. Банкова ; Ин-т Межэтнических исслед. АН Респ. Молдова. Комратский государственный университет – Comrat Univ. de Stat. – Кишинев, 2004. – 200 с.
- Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины / В.В. Виноградов // Труды юбилейной научной сессии. Секция «Филологические науки». – Ленинград, 1946. – С. 45–69.
- Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов. – Москва – Ленинград : Учпедгиз, 1947.
- Виноградов В.В. Из истории изучения русского синтаксиса / В.В. Виноградов. – М. : Изд-во Московского университета, 1958. – С. 393.
- Гайдаржи Г.А. Способы выражения синтаксических отношений в гагаузском языке / Г.А. Гайдаржи, Б.П. Тукал // Ученые записки Бельцкого государственного института. – Вып. 8 «Филологический». – 1967. – С. 49–55.
- Гайдаржи Г.А. Гагаузский синтаксис. Относительное и бессоюзное подчинение придаточных / Г.А. Гайдаржи. – Кишинев : Штиинца, 1973. – 92 с.
- Дмитриев Н.К. Гагаузские этюды / Н.К. Дмитриев // Дмитриев Н.К. Строй тюркских языков / Н.К. Дмитриев. – Москва, 1962. – С. 251.
- Дядечко Л.П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность / Л.П. Дядечко. – Киев : ИПЦ «Киевский университет», 2002. – 294 с.
- Колца Е.К. Из предварительных наблюдений над фразеологией гагаузского языка / Е.К. Колца // Лексикол ши фразеоложия лимбий молдовенешть контемпоране (Лексика и фразеология современного молдавского языка). – Кишинэу : Штиинца, 1981. – С. 316–317.
- Копушу В. Названия традиционных мясных блюд в турецком и гагаузском языках / В. Копушу. – Комрат : Elan Poligraf, 2014. – 48 с.
- Копушу В. Гастрономическая лексика в гагаузском языке: Названия традиционных блюд / В. Копушу. – Комрат : Tipografia Centrală, 2016. – 144 с.
- Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – Москва : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
- Назарян А.Г. Фразеология современного французского языка : [учебное пособие для студентов институтов и факультетов иностранных языков] / А.Г. Назарян. – Москва : Высшая школа, 1987. – 288 с.
- Пауль Г. Принципы истории языка / Г. Пауль ; пер. с нем. А.А. Холодовича ; вступ. статья С.Д. Кацнельсона. – Москва : Изд-во иностранной литературы, 1960. – 500 с.
- Покровская Л.А. Современный гагаузский язык : [курс лекций] / Л.А. Покровская. – Комрат : ГИПП «Типар», 1997. – 191 с.
- Покровская Л.А. Синтаксис современного гагаузского языка (предложение) / Л.А. Покровская. – Санкт-Петербург – Комрат, 1999. – 85 с.
- Покровская Л.А. Гагаузские пословицы, поговорки и фразеологизмы / Л.А. Покровская // Acta linguistica petropolitana : труды Института лингвистических исследований. – Санкт-Петербург : Наука, 2003. – Т. 1. – Часть 3. – 2003. – С. 269–288.
- Покровская Л.А. Черты прежнего быта гагаузов в пословицах, поговорках, и устойчивых словосочетаниях / Л.А. Покровская // Малый диалектологический атлас балканских языков : материалы пятого рабочего совещания, 20 декабря 2002 г. – Санкт-Петербург : Наука, 2003. – С. 71–79.
- Смирницкий А.И. Лексикология английского языка / А.И. Смирницкий. – Москва : Изд-во литературы на иностранных языках, 1956. – 260 с.
- Танасоглу Д.Н. Сложноподчиненное предложение в современном гагаузском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Д.Н. Танасоглу. – Баку, 1965. – 20 с.
- Танасоглу Д. О словосочетаниях в современном гагаузском языке / Д. Танасоглу // Вопросы тюркологии. К 60-летию академика АН Азербайджанской ССР Ширалиева М.Ш. – Баку, 1971. – С. 231–240.
- Танасоглу Д. Ана дили. Грамматика хем литература окумаклары 5-жи класс ичин / Д. Танасоглу. – Кишинев : Лумина, 1990. – 128 с.
- Эмирова А.М. Основы крымскотатарской фразеологии : [учебное пособие для студентов филологических специальностей высших учебных заведений] / А.М. Эмирова. – Симферполь : КРПИ «Издательство «Крымучпедгиз», 2012. – 168 с.
- Angheli T. Dicționar român-gagauz / T. Angheli. – Chișinău : Tipografia Centrală, 2013. – 724 p.
- Baboglu N. Dicționar găgăuz-român român- găgăuz / N. Baboglu, I. Baboglu. – Кишинев : SRL Vivat, 1998. – 240 p.
- Baboglu N.İ. Gagauzçanın gramatikası. Fonetika, leksika, morfolojiya, sintaksis. Eksperimental öğrenmək kiyadı / N.İ. Baboglu, İ.İ. Baboglu – Chișinău : Ştiința, 1999. – 408 s.
- Baboglu İ.İ. Gagauz dili hem literatura okumakları. V-ci klaslara deyni / İ.İ. Baboglu, N.İ. Baboglu, K.K. Vasilioglu ; Min. Educației al Rep. Moldova. – Chișinău : Ştiința, 2000. – 260 s.
- Baboglu İ.İ. Gagauz dili hem literatura: 8 klas / İ.İ. Baboglu, N.İ. Baboglu, K.K. Vasilioglu ; Min. Educației al Rep. Moldova. – Chișinău : Ştiința, 2003. – 304 s.
- Gagauzça sinonimnär sözlüü. 2 720 sinonim sırası / [hazırlayannar T. Marinoglu, L. Baurçulu, G. Karanfil, E. Karamit]. – Komrat : Safin – Grup S. R. L., 2010. – 312 s.
- Ghenov V. Dicționar poliglot. Rus: -găgăuz-turc-român / V. Ghenov, M. Cărmăză. – Ediția întâia. – București. – România, 2005. – 55 p.
- Karanfil G. Gagauz leksikologiyası. II kitap. Yazılar / G. Karanfil. – Ankara, 2013. – 224 s.
- Lingvistika terminleri danışma sözlüü: Gagauzça-rusça-romınca = Словарь-справочник лингвистических терминов: Русско-гагаузско-румынский = Dicționar-îndrumar de termeni lingvistici: Român-rus-găgăuz / alcăt.: Evdokiya Soroçanu, Tatyana Şarşov. – Chișinău : CEP USM, 2015. – 312 p.

Рішілян І. Д. Питання фразеології в історії гагаузького мовознавства

Анотація. Статтю присвячено вивченню наукової розробки проблем фразеології в гагаузькій мові. Розглядаються дослідження з гагаузького синтаксису та лексикології, які побіжно торкаються питань фразеології, а також виконано огляд підручників, навчальних посібників і словників, у яких подано фразеологічний матеріал. Зазначається, що не вирішеним є питання щодо місця фразеології поміж інших лінгвістичних дисциплін. Визначено шляхи дослідження фразеології гагаузької мови.

Ключові слова: історія фразеології, фразеологічна одиниця, гагаузьке мовознавство, фразеологічний корпус гагаузької мови.

Rishilyan I. The Issues of Phraseology in the History of the Gagauz Linguistics

Summary. The article is dedicated to the research of scientific development of the phraseology issues in the Gagauz language. Studies of Gagauz syntax and lexicology which by the way partly highlight the issues of phraseology are under consideration. Manuals, study guides and dictionaries with phraseological material where also examined. It is noted that the issue of the place of phraseology among other linguistic subjects still has not been determined. The following key ways of research of the Gagauz phraseology are chosen in the article.

Key words: history of phraseology, phraseological unit, Gagauz linguistics, phraseological corpus of the Gagauz language.

Садыхова А. А.,

*преподаватель кафедры азербайджанского языка и литературы
Азербайджанского университета языков*

О СМЫСЛЕ ПРОЗВИЩ И ТИТУЛОВ В ДРЕВНИХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ И ИХ ВЗАИМОЗАМЕЯЕМОСТИ

Аннотация. Историко-этимологический анализ показывает, что традиции создания имен у древних тюрков основаны на древних верованиях, религии, нравственно-экономической жизни народа, окружавшей их природной среде, в том числе флоре и фауне. Видный представитель научной филологической мысли XI века Махмуд Кашкари в известном произведении «Дивани-лугати-ит-тюрк» приводит личные имена периода Караханидов, раскрывая их лексико-семантические, генетические и структурные особенности, передавая необходимую ценную информацию. В данном произведении нашли свое отражение имена людей, титулы и прозвища, которые отражали социальный характер эпохи XI столетия, особое место занимают прозвища. Указанный факт свидетельствует о древнем происхождении этих слов.

Ключевые слова: Махмуд Кашкари, вспомогательные имена, псевдонимы, титулы, система имен.

Постановка проблемы. Высокий культурный уровень развития общества в современный период является закономерным следствием исторического развития народов, их языковых систем, в процессе которого были и кровавые столкновения, а многочисленные представители каждого из этих народов были и путешественниками, и миссионерами, эти народы вступали между собой в экономические и другие социальные отношения. Происходило великое переселение народов, что, в конечном счете, нашло свое отражение в языковых процессах. Эти народы использовали разнообразные религиозные источники, распространенные в различных регионах мира, обращались к литературно-художественным и научным переводам, использовали возможности непосредственного общения, в итоге обогащали свой язык заимствованиями в том числе и имен собственных или же создавали свои имена на основе заимствованных аблативов. Азербайджанский народ также в ходе исторического развития стремился постоянно совершенствовать и изменять свой язык. Все это, так или иначе, отражалось и на системе имен этого языка.

Азербайджанский язык обладает богатой антропонимической функцией. Азербайджанские антропонимы тюркского происхождения составляют основу антропонимики в целом. В азербайджанских ономастических источниках существует достаточно большое количество языковых фактов, касающихся антропонимической категории. У собственных именных категорий есть свои источники формирования. Роль и задачи антропонимов в языке неоднозначны. В различные исторические периоды в языке использовались самые разные антропонимы.

Некоторые из русских языковедов так пишут об антропонимах огузской ветви тюркских языков: «У них длительное время использовались в именах по два слова, к примеру, Зияддин Кара Аслан, Фахраддин Арслан Догмуш и пр.» [1, с. 45].

Из истории исламской религии известно, что пророк Мухаммед рекомендовал не давать друг другу унижительные про-

звища. Для устранения этой плохой привычки он рекомендовал давать детям при рождении красивые прозвища, но при этом советовал устранять неподобающие клички и прозвища, которые бы оскорбляли достоинство человека.

Хотим также отметить следующее. Как считают востоковеды, арабская система имен начала формироваться наряду с распространением исламской веры. Здесь стала использоваться многокомпонентная система тюркских имен, по аналогии с которой стала создаваться такая же собственная многокомпонентная система имен. С X века арабская языковая система стала широко распространяться, ею стали пользоваться правящие круги тюркской знати. Получилось так, что арабские и тюркские имена стали использоваться параллельно: Шамсадин Эльдениз, Элаздин Корпе Аслан и т. д. Отметим, однако, что многие герои, как мифические, так и реальные, использовали как собственные имена, так и полученные прозвища, благодаря которым и остались в памяти людей: Кечал Гамза (Плешивый Гамза), Гачаг Наби (Беглец Наби), Тундж Вели (Бронзовый Вели), Молла Нур (Молла Сияние) и др.

Однако не все исследователи согласны с тем, что нужно считать прозвища равнозначными именам собственным: «В древние времена были лишь собственные имена. Не было фамилии, имени, отчества, титулов» [2, с. 89]. С этим в определенной степени можно согласиться. Но не совсем. Для полного прояснения фактов следует обратиться к исторической антропонимике. Так, древние тюрки не жили от рождения до смерти с одним единственным именем, как европейцы. Имена у тюрков обязательно отражали позиции каждого члена общества в социальном сообществе. В детстве у них была кличка, в молодости – чин, а к старости они приобретали уже титул.

Статья посвящена именам собственным в тюркских языках, в частности в азербайджанском, имеющим продолжение в виде прозвищ, чинов и титулов. Рассмотрены вспомогательные имена в качестве категории языка. При этом использованы словари и произведения, где встречаются имена собственные.

Изложение основного материала исследования. Еще с древних времен в системе имен встречались наименования, которые следует отнести к категории вспомогательных имен собственных. В частности, стоит упомянуть прозвища, которые обладали различительными и отличительными качествами. Благодаря этим качествам они схожи в определенной мере с категориями имен, вместе с тем обладают своеобразными отличительными свойствами.

Мы знаем, что каждое прозвище дается со стороны определенного лица, формируется, но принимается сообществом лишь после того, как распространяется и теряется его авторство. Известно, что известный русский языковед А.А. Реформатский взял себе псевдоним Искандер Ислахи и в целом любил давать потешные прозвища свои ученикам и родным [3, с. 174].

В.Е. Стальтмане так писал об этом: «Прозвища, как правило, не бывают долговременными и не всегда регистрируются в ономастиконе. Они бывают известны ограниченному кругу лиц и больше употребляются в разговорной речи, в нормативные словари их не включают. Вместе с тем языковедческая наука проявляет интерес к собиранию и изучению подобного материала, и в этом отношении изучение прозвищ можно уподобить фольклороведению» [4, с. 74].

Прозвища даются в соответствии с индивидуальными особенностями личности, ее внешним видом, местом проживания, рассуждениями и способностями, нравственными качествами, внешними данными и т. д.

При создании прозвищ опираются на ряд причин. О подобных причинах С. Садиев пишет следующее: «В каком-либо квартале города, или на селе, или среди родных следует избегать называния людей одинаковыми именами. Если в доме растет ребенок по имени Солтан, то следует избегать этого имени по соседству или на улице. В подобных случаях зачастую переходят к кличкам или прозвищам» [5, с. 62].

Прозвища и клички – одна из древних языковых категорий, являются источником имен собственных. Уже отмечалось, что пророк Мухаммед советовал арабам избегать унижающих человеческое достоинство кличек. Для того чтобы препятствовать такому нехорошему обычаю, он советовал давать ребенку еще при рождении красивые прозвища, чтобы предупредить в будущем получение неприятных, оскорбительных кличек. Пророк сам вел жесткую борьбу с кличками и прозвищами, данными еще в доисламское время, которые носили уничижительный характер [6, с. 125].

Историко-этимологический анализ показывает, что у древних тюрков имелись традиции имятворчества, когда учитывались древние верования, религиозные убеждения, нравственные ценности и экономический уклад жизни, природа и т. д. В произведении видного мыслителя Махмуда Кашкари «Дивани-люгати-ит-тюрк» изложена концепция имен времен Караханидов, их лексико-семантические, генетические и структурные особенности, даются подробные и разнообразные сведения. В произведении нашло отражение положение с именами, титулами и прозвищами людей в XI веке, в особенности прозвищами. Все это свидетельствует о более давнем происхождении прозвищ в человеческом языке.

Поскольку прозвища отображают социальный смысл своего времени, то они также отражали положение каждой социальной прослойки или группы. Огузы жили в социальной структуре, состоящей из нижнего, среднего и верхнего классов. К тому же различалась высшая, привилегированная прослойка. Был народ, и были рабы. Народ прозывался *черной массой* (*кара будун*). Те из высшей прослойки, которые в свое время вышли из народа, получали кличку *югруш* (*yugruş*). Это прозвище подчеркивало тот факт, что его носитель находится на одну ступень ниже, чем его *хаган*. Носителю этого прозвища вручали черный зонтик, который он должен был держать над повелителем в дождь или солнце [7, с. 245].

После этого следует прозвище *яфгу* (*yafgu*). Его получал тот, кто пришел из народа, но находится на две ступени ниже, чем *хаган*. Было еще прозвище *туксин* (*tüksin*). Это уже была должность для выходца из народа, но на три ступени ниже правителя [7, с. 123].

Прозвище «Хан», согласно точке зрения Махмуда Кашкари, давалось самому большому повелителю тюрков, то есть госу-

дарю. В «Диване» среди некоторых прозвищ, данных повелителям Караханидов, были также слова *кара* (“*kara*”), к примеру, *Бугра Кара Хан* (*Buğra Kara Han*) и т. д. [7, с. 256].

Есть слова однокоренного происхождения “*Хақан*”, “*xan*”, эти слова, то есть *хаган*, *хан* (“*Хақан*”, “*xan*”), и означают тех, кто ниспослан с небес или по велению Бога управлять людьми [8, с. 186].

Другим прозвищем правителей Караханидов было слово *кадыр* (“*kadir*”). Языковед Р. Аскер считает, что так называли *хаганов* с жестоким и трудным характером, известно также, что и представителям, вернее, правителям иных *хаганатов*, *улусов* также давали прозвище или титул *Кадыр хан* (“*Kadir Han*”). Помимо этого, *хаганским* правителя давали и титул *кылыдж* (“*kılıç*”). Это нашло отражение и в письменных источниках: *Это был хаган, который в своих делах и устремлениях резал и устрашал, как меч* [7, с. 364].

Самым высшим чином, народным правителям, как писал М. Кашкарлы, давали титул *бюке*, то есть *дракон* (“*bükə*” или “*əjdaha*”): *Бюке Будрадж*. Это прозвище давалось также самым храбрым воинам.

В указанный период титулы и прозвища присваивались не только мужчинам, но и женщинам. К примеру, таковым было слово «озлук» (“*Özlük*”): его присваивали чистым, порядочным, с незапятнанной репутацией женщинам [7, с. 71]. Жен же правителей величали «хатун» (“*hatun*” (*xatun*)). В XI веке слово “*Hatun*” переименовали и произносили как “*katun*”. Согласно сведениям М. Кашкари об этом слове, им называли не только жен повелителей, но и султанов, входящих в государство. Использовалось также слово «каф/хат» (“*kat/xat*”) в смысле чистоты и прозрачности реки [7, с. 138]. Применялось также слово «кунджуи» (“*kuncu*”) в качестве прозвища. Это была женщина на одну ступень служебного положения ниже, чем *хатун*. Часто использовалось обращение “*katun kuncay*”.

Из русских ученых В.А. Гордлевский так писал о системе антропонимов, присущих языку огузских тюрков: «У них длительное время проявлялось такое правило, как использование мусульманского имени наряду с древним порядковым именем или прозвищем. Например, Зияддин Кара Аслан, Фахраддин Арслан Догмуш и т. д.» [8, с. 156].

В самом деле, у тюрков система двойных имен сформировалась давно. Однако исследователи сферы ономастики иногда называли второе имя или прозвищем, или титулом. А.А. Бакиханов выразил свое отношение к двойным именам. В частности, он подчеркивал, что в системе арабских имен надо говорить не о прозвищах, как в русском языке, а о титулах.

Известно, что титулы используются в официальных источниках, а прозвища лишь в ближайшем окружении носителя этого прозвища или же в неофициальных источниках.

Отметим, что в реальности титулы и прозвища фактически смешиваются. Так, А. Кулиев считает, что слово *алп* (“*Alp*”) означает не прозвище, а титул. Это военный титул означает и «герой, мужественный человек» (“*igid, qəhrəman*”): *героический сын народа, героическое сердце* (*Alp er oğlu, Alp urunu tutuk*). В турецкой армии сословие *алп* составляли особые люди, специально подготовленные. Титул *алп* получали лишь мечом и кровью, то есть его надо было заслужить, и он не передавался по наследству [9, с. 59].

Кроме того, Н. Аскеров пишет о титуле «тархан» у казахов (“*Tarhan*”): *Алп Тархан* [9, с. 281]. Махмуд Кашкарлы это слово обозначает как прозвище (“*Tarhan*”). Это слово близко к

понятию «бек» и существовало задолго до исламского периода в жизни мусульманских народов. Н. Аскеров называет слово *алп* прозвищем, *тархан* – титулом. Видимо, подобный вывод связан со значением, которое носят эти слова.

Вместе с тем в некоторых источниках *тар* (“*tar*”) означает «чистый, нравственный», а *кан* – «хан», вместе используется как тезе хан (“*təzə xan*”) или же саф хан (“*saf xan*”). Вместе это словосочетание означает имя [9, с. 75].

Qədim türk abidələrə də işlənmiş “Bilgə” – ləqəb-titulunun etimologiyası da maraqlıdır. Bu həm müstəqil söz, həm antroponim, həm də antroponim içərisində titul olaraq işlənir. Apeyativini “bilici, ağıllı, müdrik” mənasını ifadə edir: Bilgə alp, Bilgə çuğsi, Bilgə tay sen, Bilgə tutuk və s.

Bilgə leksik vahidi titul olaraq antroponimlərinin sonunda da gözə çarprır: *Öz bilgə, İnançu bilgə* və s.

Следует отметить, что слово «титул» в прежние времена употреблялось как официальный, так и неофициальный титул. Официальные титулы присваивались особыми указами правителей, для того чтобы его получить, велась борьба, проводилась определенная работа. Неофициальные титулы по своему функциональному предназначению близки к прозвищам, в научной литературе их иногда именуют как *почетные прозвища*. Неофициальные титулы, или прозвища, давались для подчеркивания проявляемого почета, уважения. Официальные же титулы носили формальный характер и фактически основывались на особом отношении, к примеру, на уважении. Бывало, что по титулу следовало обращаться и к лицу, которое ненавидишь.

Путаница в отношении прозвищ и титулов постоянно видоизменяла положение официальных и неофициальных титулов и прозвищ. Здесь наблюдалась взаимозаменяемость, когда титул мог выступать и в роли прозвища.

Для обозначения общественных слоев и прослоек использовались слова, связанные с титулами, эти слова были по своему происхождению или арабскими словами (*амир, визирь, султан*), или персидскими (*шах, мирза, годжа*), или же древнетюркскими (*ага, бек, паша, хан*). В различные периоды в Азербайджане, в соответствии с социально-политической обстановкой, с именами происходили определенные изменения. Указанные титульные наименования играли в феодально-патриархальном обществе определенную политико-антропонимическую роль и исполняли определенные функции. Все это предназначалось для обозначения принадлежности лица к определенному сословию.

С течением времени во внутреннем содержании титулов происходили самые разнообразные изменения, вносились различные социальные или лингвистические оттенки.

Как подчеркивает А. Танрывердиев, некоторые титулы (за исключением *сюрбаши, эрбаши, беклербейи*), такие как *бек, хан, тегин*, выполняли функцию подчеркивания высокой значимости и славы лица-носителя этого титула. Именно поэтому эти слова не принимали участия в формировании имени собственного. Такие титулы, как *таджирбаши, мирахурбаши, моллабаши*, могли исполнять и функцию прозвища. Естественно, что титулы, как отмеченные, так и не отмеченные нами, могли стать и прозвищами. Это связано с функциональной принадлежностью титулов, их функциями [12, с. 54].

Выводы. Исходя из вышеуказанного, сгруппируем сходство и различия между титулами и прозвищами следующим образом:

1) титулы и прозвища присоединяются к имени собственно-лица; каждое из этих слов обладает определенной функцией;

2) титулы официально переходят по наследству, прозвища также переходят от человека к человеку по наследству, только неофициально;

3) прозвищ бывает мало, различных титулов же много;

4) титулы присваиваются официально, прозвища бывают неофициальными;

5) титулы не переводятся на другие языки, а прозвища переводятся;

6) титулы играют в своем периоде положительную роль, а прозвища могут играть как положительную, так и отрицательную роль;

7) если титул используется отдельно, то он приобретает окраску прозвища;

8) в отличие от титулов, прозвища имеют более богатую семантику.

Этот список можно продолжить. Однако прозвища не имеют одинаковый смысл с изначальным словом. Термины титулов и прозвищ также не имеют одинаковый смысл с изначальным словом. Следует помнить, что в антропонимии эти термины обязательно следует разграничивать.

Литература:

1. Реформатский А.А. О собственных именах. Псевдонимы / А.А. Реформатский // Семья и школа. – 1963. – № 6 (на азербайджанском языке).
2. Аббасова Ш. Проблемы азербайджанской ономастики, XI, АГПУ / Ш. Аббасова. – Баку, 2003 (на азербайджанском языке).
3. Красильникова Е.В. Прозвища / Е.В. Красильникова, Т.Н. Николаева, А.В. Суперанская // Язык и личность. – М.: Наука, 1989. – С. 174–178.
4. Сталтмане В.Э. Ономастическая лексикография / В.Э. Сталтмане. – М.: Наука, 1989. – 116 с. (на азербайджанском языке).
5. Шадиев С. Как возникли имена / С. Шадиев. – Баку: Гянджлик, 1969. – 72 с. (на азербайджанском языке).
6. Паша А. Азербайджанские личные имена / А. Паша. – Баку: Маариф, 1996. – 205 с. (на азербайджанском языке).
7. Кашкари М. Сочинения / М. Кашкари. – В., 2003 (на азербайджанском языке). – Т. 1. – 2003.
8. Кулиев А. Лексико-семантическая система древней тюркской ономастики / А. Кулиев. – Нахичевань, 2002. – 364 с. (на азербайджанском языке).
9. Аскеров Н. Лингвистические особенности ареала тюркских ономастических единиц / Н. Аскеров. – В., 2007. – 329 с. (на азербайджанском языке).
10. Курбанов А. Основы азербайджанской ономологии / А. Курбанов. – Баку, 2004. – Т. 2. – 2004. – 503 с. (на азербайджанском языке).
11. Танрывердиев А. Азербайджанские антропонимы тюркского происхождения / А. Танрывердиев. – В., 1996 (на азербайджанском языке).

Садигова А. А. Про сенс прізвиськ і титулів у стародавніх писемних джерелах і їх взаємозамінність

Анотація. Історико-етимологічний аналіз показує, що традиції створення імен у давніх тюрків засновані на стародавніх віруваннях, релігії, морально-економічному житті народу, навколишньому природному середовищі, в тому числі флорі й фауні. Відомий представник наукової філологічної думки ХІ століття Махмуд Кашкарі у відомому творі «Дивани-логаті-ит-тюрк» наводить особисті імена періоду Караханідів, розкриваючи їх лексико-семантичні, генетичні і структурні особливості, передаючи необхідну цінну інформацію. У цьому творі відображено імена людей, титули і прізвиська, які відображали соціальний характер

епохи XI століття, особливе місце посідають прізвиська. Зазначений факт свідчить про давнє походження цих слів.

Ключові слова: Махмуд Кашкарі, допоміжні імена, псевдоніми, титули, система імен.

Sadikhova A. On the meaning of nicknames and titles in ancient writing sources and their interchangeability

Summary. Historical and etymological analysis shows that the traditions of name formation of ancient Turks were based on ancient beliefs, religion, moral and economic life of the people, their surrounding natural environment, including

flora and fauna. Mahmud Kashkari, a prominent representative of scientific philological thought of the 11th century explains the personal names of the Karakhanid period in his famous work “Divani-Lughati-Turk”, revealing their lexico-semantic, genetic and structural features, and conveying the necessary valuable information. This work contains the names of people, titles and nicknames, which reflected the social character of the XI century, a special place is dedicated to nicknames. This fact indicates the ancient origin of these words.

Key words: Mahmud Kashkari, auxiliary names, aliases, titles, names system.

Пасинок В. Г.,*доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету іноземних мов**Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна***Самохіна В. О.,***доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської філології**Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

СУБ'ЄКТИВНИЙ АНТРОПОЦЕНТРИЗМ VS ОЦІНОЧНІСТЬ У КОМУНІКАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розкрито сутність суб'єктивності й оціночності в мовленні. У центрі уваги авторів перебуває розумова операція порівняння, уводиться поняття «оцінка мовленнєвого акту». З'ясовано мовні та мовленнєві елементи, які формують оцінку.

Ключові слова: антропоцентризм, оцінний мовленнєвий акт, оцінка, порівняння, суб'єктивність.

*«Оцінні слова... В них, як у дзеркалі,
відбиваються ціннісні пріоритети й уста-
новки, які пронизують світосприйняття і
світорозуміння народу»*
[1, с. 9]

Постановка проблеми. У статті обрано за методологічну основу антропоцентричний принцип, у центрі уваги якого – дві проблеми: як людина впливає на мову і як мова впливає на людину, її мислення та культуру [2, с. 4]. Через вербальні оцінки відбувається відображення мовної особистості в лексико-семантичній системі. Оцінка є власне людською категорією, стосується людини і усього того, що будь-яким способом пов'язано із нею, її фізичною, психологічною і соціальною якістю. Оцінюється те, що необхідно людині, до оцінки цілком і повністю входить сама людина. Оцінка являє людину як мету, до якої звернений світ [3, с. 35]. В антропоцентричному підході до вивчення мови постулюються дві сторони, два аспекти: 1) антропоцентризм «об'єктивний» і 2) антропоцентризм суб'єктивний [4, с. 90–99]. Другий аспект антропоцентризму, або фундаментальної властивості мови, засвідчує той факт, що мова суб'єктивна, оціночна, інтенціональна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність теми зумовлена загальною орієнтацією сучасної мови на дослідження когнітивних процесів, що знаходять відображення в мовленні, й інтересом до мовних засобів оцінки, що зростає. Категорія оцінки цікавить спільноту з точки зору філософії, біокогнітивного підходу, мови (роботи Н. Арутюнової, О. Івіна, І. Нарського, Б. Кислової, О. Бессонової, О. Вольф, А. Berrendonner, С. Kerbrat-Orecchioni та ін.). При всій удаваній простоті, категорія оцінки є однією з найбільш складно влаштованих і важковизначених [4, с. 228]. Питання цінності і ціннісних орієнтацій досліджувалися головним чином у логіці, де під оцінкою зазвичай розуміють судження про цінності.

Метою статті є розкриття поняття суб'єктивності, оціночності в мовленні, виявлення ролі розумової операції по-

рівняння як когнітивної основи продукування оцінки, розгляд структури оцінних суджень, введення поняття «оцінка мовленнєвого акту».

Виклад основного матеріалу. Важливість ціннісного компонента в мовному менталітеті важко переоцінити. «Наявний у колективній свідомості будь-якого етносу національний світопорядок, національний семантичний універсум немислимий без розгалуженої системи оцінок усього сущого, без відображених у мові ціннісних орієнтирів. Саме оцінювання на двох рівнях (емоційному і ціннісному) завершує процес відображення просторово-часового континуума повсякденної людської свідомості, остаточно перетворюючи світ у світ відбитий» [5, с. 281]. Суб'єктивні цінності «служать нормативною формою орієнтації людини в соціальній реальності, такою формою, яка<...>кодує цей зміст у вигляді готових регулятивів і оцінок, дає йому змогу мислити і діяти в складній соціальній дійсності, слідує сформованим стереотипним формулам і установкам» [6, с. 462–463].

Породження оцінного висловлювання зумовлено тим, що в процесі комунікації в людини з'являється потреба висловити своє ставлення до дійсності, яке є водночас оцінним і прагматичним [1, с. 13], тобто суб'єктивним. Суб'єктивність мислення і мови є однією з центральних проблем філософії, психології, логіки, когнітивної семантики, лінгвопрагматики і практично всіх лінгвістичних дисциплін. Логіка оцінок є новою гілкою формальної логіки. Оцінки прийнято вважати висловами про цінності. Під цінністю при цьому розуміється всякий предмет будь-якого інтересу, бажання, прагнення тощо. Як загальна властивість мови, суб'єктивність справедливо визнається центральним фактором у мовній картині світу.

Оцінка – це один із найпряміших і найекономічніших засобів вираження стосунків між людьми, який будується на порівнянні. Порівняння ж відбувається на двох рівнях – внутрішньоособовому (зіставлення дійсності з особовою картиною миру) і зовнішньому. Операція порівняння і цілий ряд порівняльних понять визначають універсальну парадигму пізнання, яке неможливе без порівняння об'єктів, що вивчаються. Це найдавніший різновид інтелектуальної діяльності, що був раніше, ніж люди почали рахувати (Е. Сепір). Відношення тотожності і відмінності дають змогу осмислювати якісне різноманіття світу. Все пізнається в порівнянні – це тип «логічної рефлексії» (І. Кант), за допомогою якої на основі певної ознаки встановлюється тотожність або відмінність об'єктів шляхом їх попарного зіставлення, разом із дедукцією, індук-

цією й аналогією є універсальним дослідницьким інструментом, що виріс, як і весь категоріальний апарат логіки, з природної мови [13, с. 31].

Оцінний компонент лексичного значення слова зазвичай сприймається як той, що виражає позитивну або негативну оцінку. У таких випадках оцінки адресатами можуть бути різними (пор. «Вона гарненька товстунка» – може оцінюватись як позитивно, так і негативно, тобто як комплімент та як образа). Проте оцінки «добре» або «погано» як марковані елементи порівняння сприймаються щоразу в зіставленні з чимось, що не володіє такою оцінкою кваліфікації, а не в зіставленні один з одним. Оцінювальне судження є суб'єктивним, або психологічним, вимірюванням. Виносячи оцінювальне судження, людина класифікує, ранжирує, приписує певні числові значення об'єктам, подіям або людям. Наприклад, на питання про те, чи підходить претендент для роботи на цій чи іншій посаді, можна відповісти «так» чи «ні», можна порівняти його з іншими претендентами, а можна оцінити ступінь відповідності посаді у відсотках. У першому випадку це буде проста класифікація на придатних і непридатних до посади, в другому – процедура ранжирування, а у третьому – приписування числового значення. Але у всіх цих випадках і маємо справу з оцінювальним судженням. (Пор. також: *Розмова подруг (одна склала іспит, інша складає його завтра)*):

A: А тобі добре?

B: Мені – добре!

A: Добре тобі... [16, с. 32].

Об'єкт входить в оцінну структуру, якщо він може бути включений у клас порівняння, тобто в ряд об'єктів, об'єднаних загальною ознакою або групою ознак, за якою вони розрізняються між собою. «Річ може розглядатися як краща порівняно з чим-небудь ще, тільки якщо обидві належать до деякого класу речей, до яких застосуємо однаковий набір критеріїв» [14, с. 189]. Таким чином, властивість, за якою зіставляються об'єкти, утворює основу порівняння, яке лягає в основу градуальної шкали, в центрі якої стоїть відсутність ознаки. Протилежні оцінки знаходяться на одній основі і по різні сторони від нуля. Залежно від вибраної точки зору ми можемо подивитися на бінарну опозицію як на «протилежне» або як на «співвіднесене».

Найважливішою особливістю оцінки є те, що в ній завжди присутній суб'єктивний фактор, що взаємодіє з об'єктивним. Оцінний вислів, навіть якщо в ньому прямо не виражений суб'єкт оцінки, має на увазі ціннісне відношення між суб'єктом судження (тією особою, від якої йде оцінка) і його об'єктом (тим предметом або явищем, до якого оцінка відноситься). «Вираження або приписування цінності (оцінювання) є встановленням певного відношення між суб'єктом або суб'єктами оцінок і її об'єктом» [9, с. 12–13]. «Зрештою мірилом цінності всього сущого є сама людина в сукупності всіх проявів її життєдіяльності. Ця людина, залежно від обставин, може бути представлена «конкретно-історичним індивідом, певною соціальною групою, людським суспільством загалом» [15, с. 5].

Присутність оцінного суб'єкта припускає деякі особливі властивості оцінного міркування і, в першу чергу, можливість суперечки про оцінку, за якої стикаються різні думки. Суб'єктивний аспект визначає також склад аксіологічних предикатів як одного з елементів оцінної структури. Такі предикати, як *вважати, вважатися, здаватися, славитися* та ін., відобра-

жають суб'єктивний характер оцінки. Суб'єктивний компонент припускає позитивне або негативне ставлення суб'єкта оцінки до її об'єкта (іноді його визначають у вигляді відносин «подобатися /не подобатися», «цінувати /не цінувати», «схвалювати /не схвалювати» тощо), що часто спостерігається у гуморі:

«Сидить дівчинка в пісочниці та розриває плюшевого ведмедика.

Підходить чоловік:

– Дівчинка, ти що, не любиш тварин?

– Та знаєте, дядечку, я і людей-то не дуже...» [16, с. 10]

С. Кербат-Оресчіоні у цьому зв'язку важливою властивістю оцінки називає експресивність [17, с. 48]. Також оцінка під час десемантизації втрачає образність і в певній культурі – експресивність. У французькій мові використовуються десемантизовані метафоричні іменники зі знятою образністю в типових контекстах, вільно, в абстрактному значенні – *багато, мало* і т. ін. Так, іменник «*paquet*» – «кипа, зв'язка, пакет» – регулярно вживається в поєднанні з будь-яким конкретним іменником для позначення безлічі – *paquet de hommes* (буквально «пакет людей»), тобто просто «безліч людей»), *paquet de mer* (буквально «пакет моря»), тобто «сильний плескіт води» та ін.).

Важливо підкреслити, що протиставлення суб'єкта/об'єкта в оцінній структурі і суб'єктивності/об'єктивності в семантиці оцінки – це не одне і те саме. І суб'єкт, і об'єкт оцінки припускають існування обох факторів – суб'єктивного й об'єктивного. Так, суб'єкт, оцінюючи предмети або події, спирається, з одного боку, на своє ставлення до об'єкта оцінки («подобається /не подобається»), а з іншого боку, на стереотипні уявлення про об'єкт і шкалу оцінок, по якій розташовані властиві об'єкту ознаки. Водночас в оцінному об'єкті поєднуються суб'єктивні (відношення «суб'єкт–об'єкт») й об'єктивні (властивості об'єкту) ознаки. Наприклад, коли йдеться про те, що вода *тепла/холодна*, маються на увазі і властивості самої води, і відчуття суб'єкта. У висловах природної мови, які приписують об'єкту ті або інші властивості, оцінний і дескриптивний компоненти нерозривно зв'язані і у багатьох випадках нероздільні. Це відноситься як до семантики окремих слів, так і до цілих висловів, що містять оцінку. У структурі оцінки кореляція суб'єкт/об'єкт і суб'єктивне/об'єктивне перебувають у складній взаємодії [18, с. 182].

Зміст інформації, що вербалізується мовною особистістю, багатозаровий. Так, стилістичне забарвлення слова лежить в основі іронічної оцінки (Напр.: Професор – студенту, що приніс курсову роботу: «Ну, давайте ваш *манускрипт*» [16, с. 8]). Оцінка може бути обіграна адресатом, що привносить комічний «штрих» до висловлення адресата: *Встречаються двоє: – Ну ты, братан, молодец! Выглядишь огурцом! – Как иначе? Я же в банке работаю!* [16, с. 31]. У процесі реалізації мовленнєвого акту нами передається цілий набір семантичних і прагматичних значень і змістів. Наприклад, іншомовні включення можуть слугувати індикатором негативної оцінки дійової особи. Намагаючись справити гарне враження на оточуючих і претендуючи на статус високоосвіченої людини, деякі малоосвічені особи включають у своє мовлення іншомовні слова й вирази. Подібні вкраплення часто використовуються як оцінка для характеристики певного персонажа, що створює комічний ефект [19, с. 57–58]. Так, один із малоосвічених персонажів Ч. Дікенса у творі «*The Posthumous Papers of the Pickwick Club*» Сем Уеллер переназначає латинський юридичний термін *habeas corpus* (наказ

про наявність законних підстав для позбавлення волі, прийнятий в Англії в 1679 р.) по-своєму:

"Well, Sam," said Mr. Pickwick, "I suppose they are getting the *habeas corpus* ready".

"I wish they'd bring out the *have-his-carcas*..."

What sort of cumbrous and unmanageable machine Sam Weller imagined a writ of *habeas corpus* to be does not appear... [20, с. 637].

Сем не хоче зганьбити себе й не уточнює у Піквіка значення використаного терміна. Він вимовляє його неправильно, трактує буквально та водночас уявляє, що йдеться про якусь громіздку й незручну споруду. Безумовно, подібний діалог розрахований на гумористичний ефект і відповідну оцінку читача (усмішка, сміх, веселий настрій тощо) [19].

Таким чином, будь-який об'єкт, потрапляючи в сферу оцінної діяльності суб'єкта, може так чи інакше виявитися не байдужим для оцінки, яка залежно від її природи і характеру може бути трьох видів і трьох типів. Виділення трьох видів оцінки (нейтральної, позитивної і негативної) виходить з характеру ставлення суб'єкта оцінки до пізнаваного об'єкта і, отже, з знання оцінки обов'язковим компонентом структури значення слова. Типи оцінки виходять із різних підстав вищезазначених відносин або оцінних класифікацій суб'єкта до об'єкта оцінки можуть бути інтелектуально-логічними, емоційними і емоційно-інтелектуальними. Різноманітність оцінних предикатів відображає потребу мови в засобах співвідношення оцінки з «можливими світами» її суб'єктів. Саме існування протилежних оцінок у різних комунікантів зумовлене суб'єктивністю їх картин світу, в яких один і той самий референтний об'єкт підводиться під різні оцінки. У змістовному плані опозитивні відношення базуються як на інтуїтивному уявленні про схожість і відмінність, за якої один умовний об'єкт протиставляється іншому, асоціативно пов'язаному з першим, на основі відмінності за якою-небудь ознакою, так і на основі логічних висновків.

Вислови, що містять оцінний компонент, вельми різноманітні. Оцінний сенс мають вислови з дієсловами, іменниками і прикметниками, що містять оцінну схему як один з елементів свого значення. Вивчається лінгвальна оцінка пейзажної одиниці [21]. Прецедентні феномени мають яскраву аксіологічність. Вони є носіями соціально санкціонованих оцінок зі знаком «плюс» або зі знаком «мінус». Більшість із них – володарі негативної оцінки: вторинні знаки породжуються найбільш яскравими та незабутніми ознаками. А такими найчастіше виявляються негативні враження. Позитивне сприймається як норма і тому не так сильно розбурхує нашу уяву. «*Де раки зимують*» – про висловлення погрози; «*Курям на сміх*» – зробити що-небудь не так; «*Розводити бодягу*» – займатися балаканиною, порожньою справою [22, с. 295].

Оцінка формує особливий тип мовленнєвого акту (далі – МА). Очевидно, не будь-який вислів з оцінною семантикою можна розглядати як специфічний вид МА. Види оцінних МА майже не досліджені, і віднесення того або іншого вислову до класу оцінних або не оцінних часто буває спірним.

Структура і семантика оцінних МА визначається прагматичною ситуацією, в якій вони реалізуються. Основною для них є ситуація діалогу. У такій ситуації є два основних актанта – адресант (A_1 , він же найчастіше суб'єкт оцінки), і адресат (A_2 , до якого звернено вислів (можливо, хоч і необов'язково, об'єкт оцінки)). Той, що говорить, і адресат іноді збігаються: один із видів діалогу – діалог із самим собою [23].

Для взаємодії адресанта і адресата суттєвими є їх соціально зумовлені ролеві статуси (начальник – підлеглий, дорослий – дитина і т. ін.), але, крім того, на прагматичну ситуацію оцінки впливає ситуативний ролевий статус того, що говорить, – адресанта, відношення, що визначає напрям залежності в певній ситуації: A_1 від A_2 або A_2 від A_1 (яке може і не збігатися з соціально-ролевими залежностями, пор. ситуації прохання, образи тощо), а також емоційний стан учасників діалогу).

Питання про те, чи можна розглядати оцінку як особливий вид ілокутивних сил і, отже, трактувати оцінні МА як вид ілокутивних актів, є вельми складним. Виділяють п'ять основних категорій ілокутивних актів – це асертиви, директиви, комісиви, експресиви та декларативи [див. 24]. Для аналізу оцінки представляють інтерес експресиви, за допомогою яких, як вважає Дж. Серль, виражаються відчуття і відносини: «Їх ілокутивна мета – це вираз психічного стану, специфікованого в умовах щирості» [24, с. 15]. Дж. Серль відносить до експресивів лише такі МА, як вибачення, подяки, співчуття і поздоровлення. Як можна помітити, всі вони орієнтовані на соціальні ритуали. Такого роду МА виражаються певним чином, а саме формулами (подяки, вибачення тощо) і дієсловами, що позначають відповідні дії, які уживаються як перформативи.

Об'єднання «ритуальних» МА в одну групу пояснюється тим, що всі вони мають загальну перлокутивну мету – викликати позитивну реакцію співбесідника щодо адресанта. Якщо вважати, що спрямованість на перлокутивний ефект – емоційна реакція співбесідника входить як обов'язковий елемент в оцінні МА, то стає очевидним, що перерахована вище група мовленнєвих дій є лише окремим випадком висловів, які варто розглядати як МА оцінки. Можна припустити, що кваліфікативних висловів, розрахованих на відповідний перлокутивний ефект, значно більше. Пор.: *What a story it was! What a fool you are! It was a great stupidity!* Не викликає сумніву, що перед нами оцінні МА, в яких діють особливі ілокутивні сили, пов'язані, в першу чергу, з емоційним аспектом оцінки. В емоційному стані слухача, зміненому в результаті мовленнєвої дії, і полягає перлокутивний ефект оцінних МА.

Іншими словами, оцінні вислови можуть розглядатися як особливий вид ілокутивних актів, де діють специфічні саме для них сили, метою яких є викликати у співбесідника перлокутивний ефект – емоційну реакцію. Відразу зазначимо, що ритуальні мовленнєві акти завжди розраховані на позитивну емоційну реакцію (знак оцінки «+»), тоді як індивідуальні оцінки припускають перлокутивний ефект як зі знаком «+» (*Clever boy!*), так і зі знаком «-» (*Rascal!*). Важливо проте підкреслити, що не завжди ілокутивною метою оцінки є емоційна дія на співбесідника і, відповідно, не завжди перлокутивний ефект полягає в зміні його емоційного стану. Оцінки, де превалює раціональний аспект, де висловлюється думка про об'єкт, швидше, ніж емоційне відношення до нього, розраховані на те, щоб адресат погодився з оцінкою адресанта: їх перлокутивний ефект – це згода з думкою (отже, також можна розглядати як психічний стан у рамках концепції, де останнє інтерпретується достатньо широко). Оцінні компоненти включаються в будь-які мовленнєві акти, хоч і з обмеженнями на відзив. Здатність оцінки впливати на когнітивну систему адресата дає нам змогу віднести її до одного з основних типів мовленнєвих стратегій – семантичної, разом із дискредитацією і підпорядкуванням. Метою застосування оцінної семантичної стратегії є формування в когнітивній системі адресата певного оцінного ставлення до

того або іншого мислимого референтного об'єкта. Таке формування має двояку природу. Адресант або повідомляє адресата про свою оцінку, і тим самим формує в його когнітивній системі рефлексію про своє ціннісне ставлення до предмета думки, або ставить за мету сформулювати в адресата ціннісне ставлення до предмета думки. При цьому він може як сфокусувати увагу адресата на його ціннісному ставленні до предмета думки, примусити його вербалізувати свою оцінку, так і зосередити свої зусилля на зміні наявного ціннісного відношення адресата до предмета думки.

Оцінна діяльність сама по собі має прагматичну спрямованість. Оцінні МА впливають на мотиваційну структуру діяльності адресата і тим самим управляють його діяльністю загалом. Використання оцінної семантичної стратегії є одним із прийомів природно-мовленнєвого аргументування. Оцінка володіє аргументативною силою і є одним із видів обґрунтування.

Оцінка включається як один із компонентів у вислови, що мають різні комунікативні цілі, зокрема експресивні. Наприклад, іншомовні включення використовуються для передання індивідуальних рис характеру персонажа. Так, один із героїв роману С. Фіцджеральда американець Томмі говорить французькою, оскільки йому подобається почуватися справжнім європейцем – це підвищує його самооцінку. Відчувши в цьому непотрібну манірність, інші американці невдоволені, оцінюють негативно його мовлення, коли він без потреби заговорює з ними чужою мовою:

He departed at last with a cheery wave and Tommy returned to Dick.

“Elle doit avoir plus avec moi qu’avec vous.”

“Speak English! What do you mean ‘doit avoir’?”

“Doit avoir?” Would have more happiness with me”.

“You’d be new to each other. But Nicole and I have had much happiness together, Tommy.”

“L’amour de famille,” Tommy said, scoffing.

“If you and Nicole married won’t that be ‘l’amour de famille’?” [25, с. 330].

Розмова ведеться практично двома мовами. Томмі стійко не хоче переходити на рідну англійську. Дік оцінює це мовлення як ухилення від прямих формулювань, від ясності й вимагає роз'яснень деяких слів і виразів, в які, на його думку, Томмі вкладає свій прихований зміст. Оцінки, де превалює раціональний аспект, припускають згоду адресата з оцінкою адресанта. Навпаки, емоційні оцінки націлені, швидше, на вираження оцінного ставлення адресанта, ніж на зміну когнітивної системи реципієнта в результаті повідомлення йому якоїсь важливої інформації [26, с. 67].

Суть семантичної стратегії оцінювання безпосередньо пов'язана з дією на адресата, його модель світу, систему цінностей, його поведінку. Ця дія є проявом важливої якості людини – інтенціональності – а саме спрямованості людської суб'єктивності, тобто комунікативного наміру, цілі висловлювання, а часто й оцінки. Таким чином, суб'єктивність мовлення означає, що «Я» адресанта перебуває на верхівці піраміди і визначає всі найбільш значні моменти організації висловлювання [4].

В.І. Карасик справедливо зазначає: «<...> у різних людей те саме явище може викликати різну, часом полярно протилежну оцінку. Разом із тим виявлення причин такого розходження думок приводить нас до визнання наявності в суспільстві різних групових оціночних картин світу та різних типів суб'єктивного оціночного позиціонування» [27].

Проблему суб'єктивності й оціночності у комунікативній діяльності з естетико-літературознавчого погляду піднімав М.М. Бахтін у концепції діалогічності та двоголосся. Він відзначав, що предмет висловлювання є безмежним, проте, коли він стає темою висловлювання, набуває певної завершеності за певних обставин, за певної постановки питання, на певному матеріалі, за певної мети, тобто у рамках певного авторського задуму [28]. Слова мови – нічий, однак ми завжди чуємо їх тільки в певних індивідуальних висловленнях, читаємо в індивідуальних творах, та слова мають яскраво виражену індивідуальну експресію, яка визначається індивідуальним контекстом висловлювання.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що відображення Homo Sentiens як мовної особистості відбувається завдяки оцінці. Тому в статті застосовується антропоцентричний принцип, в якому постулюються два аспекти – об'єктивний і суб'єктивний. Останній принцип антропоцентризму засвідчує факт суб'єктивності, інтертекстуальності та оціночності мови. Виявлено, що оцінка ґрунтується на порівнянні, яке визначає універсальну парадигму пізнання. Найважливіша особливість оцінки – це присутність суб'єктивного фактору, а також експресивності. Підкреслюється фактор різноманітності мовних засобів, що використовуються в оцінному компоненті, який вживається у виділеному в роботі оцінному мовленнєвому акті.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розгляді оцінки як однієї з основних складових частин стилістичної конотації, а також функції оцінки в різних типах дискурсу.

Література:

1. Приходько Г. Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм: [монографія] / Г. Приходько. – Запоріжжя: Кругозір, 2016. – 200 с.
2. Смушинська І. Суб'єктивна модальність французької прози [Монографія] / І. Смушинська. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 255 с.
3. Катермина В. Оценочные номинации в художественном тексте / В. Катермина // Герменевтический круг: текст – смысл – интерпретация [Текст]: сборник научных статей / отв. ред. И. Черкасова. – Армавир: РИЦ АГПА, 2011. – С. 32–37.
4. Радбиль Т. Основы изучения языкового менталитета: учебное пособие / Т. Радбиль. – 3-е изд. – М.: ФЛИНТА: Наука, 2013. – 328 с.
5. Корнилов О. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О. Корнилов – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
6. Философская энциклопедия. – М. – Т. 5. – 740 с.
7. Арутюнова Н. Об объекте общей оценки / Н. Арутюнова // Вопросы языкознания. – 1985. – № 3. – С. 13–24.
8. Арутюнова Н. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт. / Н. Арутюнова – М.: Наука, 1988. – 341 с.
9. Ивин А. Основания логики оценок / А. Ивин – М.: МГУ. – 1970. – 230 с.
10. Бессонова О. Оцінка як семантичний компонент лексичного значення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. Бессонова; Донецький національний університет. – Донецьк, 1995. – 22 с.
11. Вольф Е. Варьирование в оценочных структурах / Е. Вольф // Семантическое и формальное варьирование. – М., 1979. – С. 121–202.
12. Berrendonner A. Elements de pragmatique linguistique / A. Berrendonner. – Paris: Minuit, 1981. – 247 p.
13. Зиновьев А. Комплексная логика / А. Зиновьев // Вопросы филологии. – 2003. – № 1. – С. 29–37.
14. Perry D. What things can be evaluated / D. Perry. – J. Philos., 1964. – Vol. 61. – № 6. – 221 p.

15. Василенко В. Ценность и оценка : автореф. дис. ... канд. филол. наук / В. Василенко – Киев, 1964. – 20 с.
16. SMS на все случаи. – Харьков, 2016. – 64 с.
17. Kerbrat-Orecchioni С. L'enonciation: de la subjectivite dans la language / С. Kerbrat-Orecchioni. – Paris: A. Colin, 1980. – 290 p.
18. Вольф Е. Функциональная семантика оценки / Е. Вольф. – М: Эдиториал УРСС, 2009. – 280 с.
19. Ладиненко А. Персонажно-характерологічні функції іншомовних включень у художньому тексті / А. Ладиненко // Одеський лінгвістичний вісник. – Вип. 6. – Одеса, 2015. – С. 56–60.
20. Dickens Ch. Posthumous Papers of the Pickwick Club / Ch. Dickens. – М., 1949. – 892 p.
21. Левина В. Проблемы современной лингвистической оценки пейзажной единицы в структуре художественного текста [Текст] / В. Левина // Языковая система и речевая деятельность: лингвокультурологический и прагматический аспект. Вып. 1: Материалы международной научной конференции. – Ростов-на-Дону: НМЦ «Логос», 2007. – С. 228–231.
22. Алефиренко Н. Поэтическая энергия слова. Синергетика языка, сознания и культуры / Н. Алефиренко. – М.: Academia, 2002. – 394 с.
23. Fillmore Ch. Pragmatics and the description of discourse / Ch. Fillmore // Radical Pragmatics / Ed. P. Cole. – N.Y. etc., 1981. – 285 p.
24. Searle J. Expression and meaning: Studies in the theory of speech acts / J. Searle. – L. etc, 1979. – 210 p.
25. Fitzgerald F. Tender is the Night / F. Fitzgerald. – М.: Радуга, 1983. – 400 p.
26. Горячева Т. Оценочность как вид семантической стратегии / Т. Горячева // Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції «Ювілейні Четверті Каразінські читання», присвячені 200-річчю ХНУ імені В. Каразіна. – 2004. – С. 66–68.
27. Карасик В. Язык. Матрица культуры / В. Карасик. – М. : Гнозис, 2013. – 320 с.
28. Бахтін М. Висловлення як одиниця мовленнєвого спілкування / М. Бахтін // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів, 1996. – С. 310–317.

Пасинок В. Г., Самохина В. А. Суб'єктивний антропоцентризм vs оціночність в комунікативній діяльності.

Анотація. В статті раскрыта сутність суб'єктивності і оціночності в речі. В центрі уваги авторів знаходиться умствена операція порівняння, вводиться поняття «оцінка речевого акту». Вияснені мовні і речеві елементи, які формують оцінку.

Ключевые слова: антропоцентризм, оціночний речевий акт, оцінка, порівняння, суб'єктивність.

Pasynok V., Samokhina V. Subjective anthropocentrism vs evaluation in communicative activity

Summary. Specific character of subjectivity and evaluation is revealed in the article. The mental operation of comparison, the notion of evaluation in the speech act are in the focus of the authors' attention. Lingual and speech elements which form evaluation are elucidated.

Key words: anthropocentrism, estimated speech act, evaluation, comparison, subjectivity.

Сеньків О. М.,
кандидат педагогічних наук,
в. о. доцента кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА ВЛАСНА НАЗВА В АНГЛОМОВНОМУ ДИТЯЧОМУ ФЕНТЕЗІ

Анотація. У статті розглядаються особливості утворення індивідуально-авторських власних назв в англійському дитячому фентезі (на прикладі творів К. Валенте, Дж.К. Роулінг і Т. Пратчетта). Виокремлено два типи індивідуально-авторських онімів у проаналізованих творах жанру фентезі: оніми-неологізми й оказіональні оніми. Уточнено термін «оказіональний онім» у жанрі фентезі.

Ключові слова: фентезі, онім-неологізм, оказіональний онім, К. Валенте, Дж.К. Роулінг, Т. Пратчетт.

Постановка проблеми. Останніми десятиріччями в лінгвістиці простежується тенденція до вивчення закономірностей індивідуально-авторської мовотворчості. Однак ономастична творчість письменників окремих літературних жанрів досліджена недостатньо. Особливий інтерес становлять семантико-словотвірні особливості власних назв у жанрі фентезі [14]. Це зумовлено специфікою жанру, а саме: наявністю об'єктів, суб'єктів і явищ, які потребують нової номінації. Власне тому в цьому літературному жанрі створюється велика кількість авторських онімів, які несуть велике смислове навантаження, допомагають підкреслити особливості героїв, місця, де відбуваються події. Тому не дивно, що в мовознавчих розвідках активно досліджують **поетичну ономастику** чи **ономатопетику**, зосереджену на лінгвістичному вивченні специфіки та закономірностей функціонування власних назв у художньому тексті.

Актуальність дослідження визначається потребою досліджувати закономірності індивідуально-авторської організації вигаданого ономастикону і фрагментарним дослідженням ономастикону творів жанру фентезі.

Проблема систематизації власних назв не є новою для лінгвістики, а привертала й надалі привертає увагу дослідників. Серед українських лінгвістів, котрі присвятили свої праці дослідженню онімної лексики, варто виділити праці таких учених-лінгвістів, як О. Бажановська [3], Ю. Карпенко [10], Є. Музя [16] та ін. Вагомий внесок у дослідження класифікації й функціонування власних назв зробили радянські мовознавці: В. Бондалєтов [4], В. Жучкевич [8], В. Ніконов [18], О. Суперанська [22] та ін.

Твори жанру фентезі досліджуються досить різнобічно, зокрема, у літературознавстві. Л. Армйтт вивчає походження сучасного фентезі, а також процес сприйняття творів фентезі з погляду психоаналізу З. Фрейда [27]. Д. Д'аммаса уклав енциклопедію наукової фантастики, де також розглядає твори жанру фентезі [30]. Ф. Сінклер аналізує підвиди жанру фентезі [34]. К. Салліван досліджує міфологічне коріння фентезі, зокрема використання валійських міфів у творах Еванджелін Волтон, Алана Гарнера, Кеннета Морріса, Ненсі Бонд, Ллойда Александра та Сьюзан Купер [35]. Ф.Дж. Перрі висвітлює пи-

тання методики викладання фентезі на письменницьких курсах і використання фентезійної літератури в навчальних програмах початкової та середньої школи [33].

У наявних одиничних лінгвістичних дослідженнях проводиться аналіз мовних особливостей окремих творів жанру фентезі. Розглянуто специфіку ономастикону роману Дж.Р.Р. Толкіна «Володар перстнів» [13; 14]; здійснено аналіз концепту «CHILD» у романах про Гаррі Поттера [2]; досліджено когнітивні та мовні механізми творення номінативних одиниць у творах жанру фентезі [1]; розглянуто стилістичні та когнітивно-семантичні механізми творення ігрового абсурду в англійському фентезійному оповіданні [12].

Індивідуально-авторські новотвори, зокрема оказіоналізми в українському мовознавстві, вивчали Ж. Колоїз [11] та О. Турчак [23]. Варто також відзначити радянських дослідників, котрі зробили вагомий внесок у теорію оказіонального словотворення, таких як О. Земська [9], О. Ликов [15], Н. Фельдман [24], Ер. Ханпіра [25] та ін.

Мета дослідження – проаналізувати індивідуально-авторські власні назви у виокремлених творах письменників англійського дитячого фентезі.

Для реалізації поставленої мети виділено такі завдання:

- дослідити ономастикон англійського фентезі на прикладі творів К. Валенте, Дж.К. Роулінг і Т. Пратчетта;
- виокремити і схарактеризувати види індивідуально-авторських власних назв у творах К. Валенте, Дж.К. Роулінг і Т. Пратчетта;
- уточнити термін «оказіональний онім» у фентезійному дискурсі;
- визначити частотність уживання онімних неологізмів та оказіональних онімів у творах письменників англійського фентезі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в художній літературі термін «фентезі» використовують як до дитячої, так і до літератури для дорослих. Він включає в себе різноманіття підвидів. Наприклад, за сюжетно-тематичним принципом виділяють героїчне, епічне чи високе фентезі (Дж.Р.Р. Толкін, Т. Вільямс, Р. Джордан), готичне або темне фентезі (Дж. Бром, Г. Лавкрафт), гумористичне (Т. Пратчетт), християнське (К. Льюїс, Т. Павіс), історичне (М. Стюарт) [36] тощо; за направленістю читачької аудиторії: дитяче (К. Валенте, Р. Дал, Дж.К. Роулінг) і фентезі для дорослих (усі вище перераховані автори). Існує також класифікація фентезі за національним походженням автора і його належністю до певної етнотрансформованої спільноти: англійське, українське, слов'янське фентезі тощо [36].

Для творів жанру фентезі характерне творення промовистих власних назв. Так, дослідниця С. Шамякіна відзначає,

що у творах цього жанру часто використовуються додаткові засоби для творення художньої системи твору: а) *мовні*: створення оригінальних мов, якими розмовляють жителі певного світу (Дж.Р.П. Толкін, Р. Джордан); використання однотипних – побудованих за певним мовними або культурними критеріями імен і назв у творах (Дж.Р.П. Толкін, Джордан, Макс Фрай); б) *графічні*: вигадання алфавітів; наявність глосаріїв, предметних покажчиків імен, назв, географічних об'єктів і культурних понять [26].

За твердженням Ю. Глюздик, своєрідною рисою онімії жанру фентезі є «своєрідна номінаційна градація». Вона відзначає особливість антропомікону творів фентезійного жанру. Герої реального світу наділені незначущими іменами, але персонажі ірреального світу отримують значущі іменування (*оказіоналізми, алюзивні імена, неологізми*) [5, с. 39]. Варіативність назв зумовлена стилістичною вагомістю персонажа: поодинокі випадки вживання імені характерні для епізодичних об'єктів і персонажів, наявність численних іменувань свідчить про бажання автора зосередити увагу читача на певних образах [5, с. 40].

Для надання художньому твору оригінальності, «набуття стилістичного ефекту, соціальної й емоційної атмосфери, а також індивідуалізації зовнішнього вигляду персонажа» письменники-фентезисти часто використовують *оказіоналізми* [19, с. 13]. У цьому контексті вживаються й авторські оніми або, за визначенням Р. Намітокової, *оказіональні оніми*. Цей термін уведений нею в мовознавство після публікації «Оказіональні оніми й антонімічні *оказіоналізми*» [17]. Хоча сьогодні існує інша назва цього поняття – *ономастичний *оказіоналізм** чи *авторський онім*.

Письменники часто використовують *оказіоналізми*, щоб надати авторському тексту експресивності і стилістичної виразності. Як зазначає І. Денисовець, «вони характеризуються високим ступенем креативності, здебільшого контекстуально залежні, не зафіксовані в лінгвістичних словниках, тому нерідко мають непрозору семантику» [7, с. 28]. *Оказіональні оніми* – це дуже специфічна категорія слів, що вживаються для репрезентації одиничного об'єкта [7, с. 29]. Функціонуючи в текстах сучасних художніх творів, вони розширюють власну семантику, додатково збагачуючись низкою інших змістових компонентів вторинної природи. *Оказіональні* власні назви також мають власну специфіку функціонування в тексті, окрему денотатно-номінативну віднесеність, стають елементами загальної лексичної системи художнього тексту, допомагають у розкритті сюжетних ліній, набувають емотивно-експресивного забарвлення.

Оказіональні оніми – одна з характерних ознак авторської манери й художнього стилю письменників жанру фентезі. Письменники-фентезисти використовують *оказіональні оніми* одиниці для позначення вигаданих персонажів і предметів ірреального світу. Послугуючись визначенням Р. Намітокової [17], а також дослідженнями І. Александрук [1] та І. Денисовець [7], *оказіональний онім у жанрі фентезі* можна визначити як індивідуально-авторську власну назву (онім), для якої характерне умотивоване відхилення від літературної, переважно словотвірної норми, може належати до вигаданих мов і потребує пояснення автора й уходять до чинників, які формують індивідуально-авторський стиль письменника.

У розвідці *оказіональні оніми* (ономастичні *оказіоналізми*) розуміються також як індивідуально-авторські власні назви, створені для надання художньому твору експресивного забарвлення.

Дж.Р.П. Толкін розпочав сучасну традицію використання індивідуально-авторських слів у жанрі фентезі. Будучи професійним філологом, він створив не лише назви істот (orc, hobbit), а й вигадані місця (Arda, Mordor) і мови (Khuzdul, Quenya). Його послідовниками стали сучасні представники англійського дитячого фентезі – Кетрін Валенте, Террі Претчетт і Джоан Роулінг. Однак варто зазначити, що Т. Претчетт і Дж. Роулінг належать до письменників британського фентезі, а К. Валенте – американського.

Матеріалом аналізу є 450 індивідуально-авторських власних назв, вилучені методом наскрізної вибірки з творів К. Валенте, Дж.К. Ролінг і Т. Пратчетта.

У ході аналізу творів виявлено такі типи індивідуально-авторських власних назв, а саме: *оніми-неологізми* (власні назви створені за продуктивними словотвірними моделями в сучасній англійській мові) та *оказіональні оніми*.

Згідно з вибіркою онімних одиниць, близько 74,5% *онімів-неологізмів* утворені за продуктивними в сучасній англійській мові словотвірними моделями й належать в основному до творів Джоан Роулінг. Тобто для творення власних імен вона послуговується узуальними способами словотворення. Недарма письменницю називають «лінгвістичним новатором» [21, с. 31].

Виявлено, що найпродуктивнішими словотвірними моделями творення онімів-неологізмів в англійському дитячому фентезі є *словоскладання* (38%), серед яких 75% становлять антропоніми, що належать до творів К. Валенте (Ash-Queen, Bell-Spider, Copperhead-Stars, Cobra-Stars, Djinn-Queen, Dustbelly, Ember-Queen, Grass-Star, Hearth-King, Kindling-King, Tinder-Queen [45]). Джоан Роулінг також часто вдається до словоскладання насамперед для позначення предметів магічної дійсності (хрематонімів). Наприклад, butterbeer, lunascope, quick-quotes, potterwatch тощо, а також фітонімів на позначення флори магічного світу – flitterbloom, gurdyroot, screechsnap, shrivelfig. Хоча вдається до цього словотвірного способу й під час творення антропонімів: Longbottom, Lovegood, Mad Eye Moody, Moaning Myrtle, Padfoot, Wormtail [38–44].

Інший продуктивний спосіб творення онімів-неологізмів – *запозичення* (27%). Основними мовами, з яких запозичені лексичні одиниці, є латинська (accio, diffindo, duro, oppugno, serpensortia (хрематоніми для назв заклинань)), італійська (*chipolata* (хрематонім, одна зі страв у Хогвартсі), Marchesa (антропонім) [37]). Наявні поодинокі запозичення з арамейської, арабської, африкаансу, німецької, санскриту, хінді, японської тощо мов.

К. Валенте використовує антропонім 'Ghassan', що походить із арабської й позначає плем'я та жителів племені, котрі існували до 6 ст. н. е. [1, с. 88].

I developed preferences, as Ghassan did – we both prefer a set of skins to one, and to maintain some of our crow shape in the set [46, с. 460].

Зоонім 'boomslang' – істота, шкіра якої використовується для приготування магічних напоїв:

“Don't lie to me,” Snape hissed, his fathomless black eyes boring into Harry's. “Boomslang skin. Gillyweed. Both come from my private stores, and I know who stole them”. ... Hermione had taken the boomslang skin back in their second year – they had needed it for the Polyjuice Potion... [39, с. 516].

Слово 'boomslang' потрапило в англійську з мови африкаансу. У свою чергу, ця лексична одиниця запозичена з нідерланд-

скої, де вживається на позначення змії, котрі живуть на деревах. До складу слова *'boomslang'* входять два повнозначні слова *'boom'*, що означає «дерево», і *'slang'* – «змія» [1, с. 87].

'Avada Kedavra' є запозиченням з арамейської, де *'adhadda kedhabhra'* перекладається як «нехай річ буде знищена» [1, с. 87]. У чарівному світі Дж. Роулінг слово позначає закляття, що спричиняє смерть людини:

"But there can't be anything worse than the Avada Kedavra curse, can there?" said Ron [40, с. 100].

Слово *'kappa'* вживається як міфонім (житель водойми, схожий на мавпу, покриту лускою, з перетинками на руках):

From Red Caps they moved on to they moved on to kappa-pas, creepy water-dwellers that looked like scaly monkeys, with webbed hands itching to strangle unwitting waders in their ponds [40, с. 115].

У японському фольклорі *'kappa'* – істота з головою мавпи й тулубом черепахи, з рисами обличчя людини [1, с. 87].

Зоонім *Nagini* – назва змії в романі Джоан Роулінг:

Voldemort's red eyes fell upon the continually circling snake, "a potion concocted from unicorn blood, and the snake venom Nagini provided ... [44, с. 656].

Ця лексема запозичена із санскриту, де слово *'naga'* означає «змія». В індуській міфології *'Nagini'* позначає жіноче божество у вигляді великої змії [1, с. 88].

Іншим прикладом запозичення з мови хінді є лексичні одиниці *Patil* і *Padma*. У романі про Гаррі Поттера *Patil Padma* – антропоніми, ім'я учениці школи магії:

"But I had my wand hidden up my sleeve," he assured Padma Patil, who seemed to be a lot keener on Ron now that he was getting so much attention [39, с. 509].

Padma – гідронім (назва річки в Індії). Згідно з міфологічними віруваннями, у цій річці живе богиня, на честь якої річка отримала свою назву [1, с. 89]. Так слово з категорії гідронімів реального світу перейшло в категорію антропонімів магічного світу. У мові хінді слово *'patil'* означає «титул».

Прізвище *Zweiblumen* [37] утворено шляхом словоскладання за моделлю числівник + іменник → іменник. У німецькій *'zwei'* означає «два», а *'blumen'* – «квіти» [1, с. 92].

... they had chosen to sit together on the plane, and he'd promised to show Jack Zweiblumen around when they got back to the States [37, с. 131].

The Wyrnberg – топонім (назва гір) у романі «Колір магії» Т. Пратчетта:

It was called the Wyrnberg and it rose almost one half of a mile above the green valley; a mountain huge, grey and upside down... [37, с. 89].

До складу неологічної одиниці входить староанглійське слово *'wurm'*, що має значення «змії, дракон», і німецьке слово *'berg'* – «гора».

19% неологізмів утворено за допомогою афіксації за моделями: дієслово + **er (or)** → іменник та іменник + **us** → іменник. Серед онімів, утворених за допомогою суфікса **-er (or)**, виявлено хремотоніми (*bludger, revealer*) і міфоніми (*dementor*).

Малопродуктивним словотвірним способом виявилась *конверсія* (6%). Наприклад, *Filch Argus* – наглядач у школі магії з ім'ям і прізвищем, які розкривають його риси характеру:

Even worse than Peeves, if that was possible, was the caretaker, Argus Filch [41, с. 105].

Прізвище героя походить від англійського дієслова *'to filch'*, означає «красти» [1, с. 96]. Слово *'filch'* перейшло з категорії

дієслова в категорію іменника, тобто відбувся процес субстантивізації. Ім'я героя *Argus* є запозиченням із грецької міфології. Як і міфологічний персонаж, Аргус Фільч пильно стежить за всім, що відбувається в Хогвартсі.

Прізвище *Gaunt* утворено від англійського прикметника *'gaunt'* зі значенням «худий через хворобу чи голод»:

"Marvolo, his son, Morfin, and his daughter, Merope, were the last of the Gaunts, a very ancient Wizarding family noted for a vein of instability and violence that flourished through the generations due to their habit of marrying their own cousins ... [43, с. 212].

У цьому прикладі також відбувся процес субстантивізації.

Зоонім *Fluffy* – велетенський триголовий собака:

Three pairs of rolling, mad eyes; three noses, twitching and quivering in their direction; three drooling mouths, saliva hanging in slippery ropes from yellowish fangs. It was standing quite still, all six eyes staring at them [41, с. 128]; Fluffy – Yeah – it's mine – bought off a Greek chappie I met in the pub las' year – I lent him to Dumbledore to guard... [41, с. 154].

Прикметник *'fluffy'*, що означає «пухнастий», перейшов у категорію іменника. Тим самим також відбувся процес субстантивізації.

Виокремлено випадки переходу з лексико-граматичної категорії числівника в іменник і дієслова в іменник. Наприклад, *Seven* – ім'я одного з персонажів Кетрін Валенте:

... and he was the seventh son of a seventh son, so naturally, he was named Seven [45, с. 6].

В англійській мові числівник *'seven'* має значення «сім». Вибір антропоніма обґрунтовується контекстом. У вигаданому К. Валенте світі, згідно з традицією, кожен сьомий син, у якого народжується сьомий син, має дати йому ім'я *Seven*. Тобто відбувся перехід слова з категорії числівника до категорії іменника [1, с. 97–98].

Малопродуктивним способом творення власних імен у проаналізованих творах є *телескопія* (0,9%): *Pigwidgeon* є комбінацією *pigeon* і *widgeon* – перша сова Рона Візлі (орнітонім); *horcrux* → *horrible* + *cross* – предмет, осквернений чорною магією, що містить частинку душі чародія (хремотонім) [41].

У проаналізованих творах англійської дитячої фантастики письменники вигадали оказіональні власні назви для [1, с. 107]: а) номінації людей (антропоніми) – *Upas-which-was-born-by-the-water, the Ixora-which-was-born-burning, the Yoi-who-was-born-in-the-evening, Marrow-That-Was, Orris-My-Benefactor* [45], *Twoflower* [37], *You-Know-Who, He-Who-Must-Not-Be-Named* [41]; б) номінації етносів (етноніми) – *Trobi* [37]; в) номінації географічних об'єктів (топоніми) – *Acanthia Way* [40]; г) номінації предметів магічного світу (хремотоніми) – *rhinu* [37]; д) номінації представників фауни (зооніми) – *A'Tuin* [37], *Leucrotta* [46], *thestral* [40].

У деяких антропонімах наявні компоненти, що вказують на: а) час народження – *Yoi-who-was-born-in-the-evening, Idyll-who-supposes-he-was-born-at-night, Yil-who-supposes-he-was-born-at-night*; б) пору року появи на світ – *Yazo-who-was-born-at-the-bottom-of-winter*; в) погодні умови – *Ostraya-who-was-born-in-the-rain* [45].

Походження й етимологію певних оказіоналізмів практично неможливо визначити, а їх значення не завжди можливо отримати через їх морфемний аналіз. У більшості випадків для того, щоб пояснити значення оказіональних онімів, використовуються текстові описи та визначення.

Оказіональний хремотонім *rhinu* – золота монета, грошова одиниця чарівного світу у творі Т. Претчета «Колір магії»:

Would a rhinu be one of those big gold coins?' said Rincewind [37, с. 18].

Т. Пратчетт, описуючи устрій планети вторинного фентезійного світу, використовує оказіональний зоонім *Great A'Tuin the turtle* (велетенська черепаха, на якій тримається ця планета):

Great A'Tuin the turtle comes, swimming slowly through the interstellar gulf, hydrogen frost on his ponderous limbs, his huge and ancient shell pocked with meteor craters [37, с. 2].

Значення оказіонального зооніма стає зрозумілим із контексту й завдяки лексичній одиниці *'the turtle'*.

Кетрін Валенте вживає зооніми *Leucrotta* для назви представника фауни вигаданого світу:

The Leucrotta is a terrible beast who lives in the Dismal Marshes. He is the color of clotted blood, part stag and part horse, of a size that dwarfs both, a mouth that stretches ear to ear, and instead of teeth it has twin rows of solid bone; ... [46, с. 82].

Письменниця звертає увагу на зовнішній вигляд істоти. Ця тварина схожа й на коня, і на оленя, з яскраво-червоною шкірою, великим ротом і з кістками замість зубів.

Оказіональний зоонім *thestrals* називає представника фауни: *Hagrid looked a little confused. 'Er – thestrals!' he said loudly. 'Big – er – winged horses, yeh know!'* [40, с. 447].

У цьому випадку текстуальний опис також допомагає «ідентифікувати» значення цієї оказіональної одиниці.

Отже, оказіоналізми становлять 25,5% від загальної кількості досліджуваних одиниць. За допомогою оказіональних онімних одиниць письменники жанру фентезі створюють ономастикон вигаданих світів, тому значення певних онімів розкривається лише в контексті твору. Оказіональні оніми, окрім номінативної, виконують і креативну функцію, репрезентуючи фрагменти «вторинного світу». Для таких власних імен характерна ненормативність, тобто свідоме, умотивоване відхилення від літературної, переважно словотвірної норми, функціональна одноразовість, новизна, особлива словотвірна мотивація [7, с. 30]. Усі оказіоналізми мають детальний текстовий опис, який є їх дефініцією, або подається авторська інтерпретація.

За даними з проаналізованих творів, близько 80% оказіональних онімів належать до творів відомої американської письменниці Кетрін Валенте. Тобто для творення власних імен вона послуговується незузальними (оказіональними) способами творення власних імен. Незважаючи на те що обидві письменниці – Джоан Роулінг і Кетрін Валенте – є представницями дитячого фентезі, співвідношення онімів-неологізмів і оказіональних онімів є кардинально полярним. Цей факт, вірогідно, можна пояснити тим, що у творах Дж.К. Роулінг однаково співіснують реальний та ірреальний (вигаданий) світ. Причому вигаданий світ живе мало не за тими самими законами, що й реальний. У К. Валенте домінуючим є ірреальний світ, мабуть, тому у творчості вона використовує незузальні онімні одиниці, так як для «нестандартних світів» потрібні «нестандартні» власні імена.

Отже, у чому ж відмінність оказіональних онімів від інших номінативних одиниць? Так само як й узальні онімні одиниці, оказіональні оніми виконують номінативну функцію в художньому тексті. Проте ідентифікаційна та диференційна функції в оказіональних онімів дещо розмиті, тому деякі назви й потребують пояснення автора. Окрім того, в оказіональних онімах яскраво виражені такі функції онімів у художньому тексті, як креативна, емоційна, експресивна, естетична і стилістична.

Кожен оказіональним онім є своєрідним ключем до створеної автором нової культури, етносу, що розкриває сутність його цінностей, традицій, звичаїв і так дає приховану додаткову інформацію читачеві.

Висновки. Отже, питання ролі онімів у жанрі фентезі є актуальним. Виразальні можливості цих власних назв викликають зацікавленість лінгвістів, оскільки промовисті онімні одиниці цього жанру характеризуються незвичністю форм, оригінальним змістовим наповненням і є своєрідним засобом декодування твору.

Перспективним убачається дослідження ономастикону англomовного фентезі за сюжетно-тематичною спрямованістю.

Література:

1. Александрук І. Вербалізація можливих світів у жанрі фентезі (на матеріалі творів сучасних англійських та американських авторів) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / І.В. Александрук. – Рівне, 2011. – 255 с.
2. Бабарькіна Т. Вербалізація концепта “CHILD” на матеріалі произведений Дж.К. Роулінг : автореф. дисс. ... канд. філол. наук / Т.С. Бабарькіна. – Белгород, 2010. – 22 с.
3. Бажановська О. Спецкурс з англійської ономастики : [методичні вказівки] / О. Бажановська ; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 46 с.
4. Бондалетов В. Русская ономастика / В. Бондалетов. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
5. Глюдзик Ю. Лінгвокультурологічні особливості поетонімії К.С. Льюїса ‘The Chronicles of Narnia’ : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Ю. Глюдзик. – Ужгород, 2015. – 216 с.
6. Денисова І. Оказіональне слово як одна зі стилістичних особливостей жанру фентезі / І. Денисова // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Миколаїв : ЧДУ ім. П. Могили, 2013. – Т. 216. – Вип. 204 «Філологія. Мовознавство». – С. 31–35.
7. Денисовець І. Словотвірні та стилістичні особливості оказіональних власних імен відзоонімного походження в сучасній українській дитячій прозі / І. Денисовець // Лінгвістика: комунікація. Освіта : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. – Луганськ : Вид-во ЛДАКМ, 2014. – С. 28–30.
8. Жучкевич В. Общая топонимика / В. Жучкевич. – Минск : Вышэйшая школа, 1980. – 288 с.
9. Земская Е. Словообразование и текст / Е. Земская // Вопросы языкознания. – М., 1990. – № 6. – С. 17–30.
10. Карпенко О. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження / О. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 68–74.
11. Колоїз Ж. Незузальне словотворення : [монографія] / Ж. Колоїз. – Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. – 156 с.
12. Коляса О. Стилiстичні та когнітивно-семантичні механізми творення ігрового абсурду в англomовному фентезійному оповіданні : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / О.В. Коляса. – Дрогобич, 2015. – 269 с.
13. Лебедева Е. Ономастикон произведения Дж.Р.Р. Толкиена «Властелин колец»: Структурный, функциональный и семантический аспекты : автореф. дисс. ... канд. філол. наук / Е.А. Лебедева. – М., 2006. – 23 с.
14. Луговая Е. Топоним виртуального пространства как культурно-историческая категория (на материале эпопеи Дж.Р.Р. Толкиена «Властелин колец») : дисс. ... канд. філол. наук / Е.А. Луговая. – Ставрополь, 2006. – 219 с.
15. Лыков А. Оказіональное слово как лексическая единица речи / А. Лыков // Филологические науки. – М. : Наука, 1971. – № 5. – С. 70–81.
16. Музя С. Топонімічна лексика і методи її опису в англomовних словниках : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / С.М. Музя. – Одеса, 2007. – 22 с.

17. Намитокова Р. Окказиональная ономастика и ономастические окказионализмы / Р. Намитокова // Эволюция семантических и функциональных свойств русской лексики. – М., 1987. – С. 119–128.
 18. Никонов В. Введение в топонимику / В. Никонов. – М. : Наука, 1965. – 180 с.
 19. Омельченко Л. Англійські окказионалізми-композиції / Л. Омельченко, Л. Соловйова, Т. Мороз // Вісник Київського міжнародного університету. Серія «Іноземна філологія». – К., 2008. – С. 12–24.
 20. Поліщук Л. Проблематика перекладу авторських онімів у фентезійному дискурсі / Л. Поліщук, Л. Рагузіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : deftbc.cu.ua/conf/download/file.php?id=25.
 21. Сеньків О. Індивідуально-авторське словотворення жанру фентези / О. Сеньків // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». – Дрогобич, 2015. – № 3. – С. 238–245.
 22. Суперанская А. Общая теория имени собственного / А. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
 23. Турчак О. Окказионалізми в мові української преси 90-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / О.М. Турчак. – Дніпропетровськ : Б.В., 2005. – 19 с.
 24. Фельдман Н. Окказиональные слова и лексикография / Н. Фельдман // Вопросы языкознания. – М., 1957. – № 4. – С. 64–73.
 25. Ханпира Э. Об окказиональном слове и окказиональном словообразовании / Э. Ханпира // Ханпира Э. Развитие словообразования современного русского языка / Э. Ханпира. – М., 1966. – С. 153–166.
 26. Шамякина С. Литература фэнтэзи: дифференциация понятия и жанровая характеристика / С. Шамякина // Архів Білоруського державного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bsu.by/Cache/pdf/209023.pdf>.
 27. Armitt L. Fantasy fiction: An Introduction / L. Armitt. – London & New York, Continuum, 2005. – 256 p.
 28. Behind the Name. The Etymology and History of First Names [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.behindthename.com>.
 29. Behind the Name. The Etymology and History of Surnames [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://surnames.behindthename.com>.
 30. Don D'Amassa. Encyclopedia Of Science Fiction / D'Amassa Don. – New York, Facts On File, Inc., 2005. – 545 p.
 31. Harry Potter and the Linguistic Innovator [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blog.oxforddictionaries.com/2011/07/harry-potter-linguistic-innovator/>.
 32. Onomastic terminology [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://icosweb.net/drupal/terminology>.
 33. Perry P.J. Teaching Fantasy Novels / P.J. Perry. – Portsmouth : Teacher Ideas Press, 2003. – 187 p.
 34. Sinclair F. Riveting Reads Plus Fantasy Fiction / F. Sinclair. – School Library Association, 2008. – 110 p.
 35. Sullivan C. Welsh Celtic Myth in Modern Fantasy / C. Sullivan. – Westport, CT : Greenwood Press, 1989. – 197 p.
 36. Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.wikipedia.org>.
- Джерела ілюстративного матеріалу:*
1. Pratchett T. The Colour of Magic / T. Pratchett [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <file:///C:/Users/User/Downloads/TheColourOfMagic.pdf>.
 2. Rowling J.K. Harry Potter and the Chamber of Secrets. London: Bloomsbury / J.K. Rowling. – London : Bloomsbury, 1998. – 251 p.
 3. Rowling J.K. Harry Potter and the Goblet of Fire. London: Bloomsbury / J.K. Rowling. – London : Bloomsbury, 2000. – 636 p.
 4. Rowling J.K. Harry Potter and the Order of the Phoenix. London: Bloomsbury / J.K. Rowling. – London : Bloomsbury, 2010. – 956 p.
 5. Rowling J.K. Harry Potter and the Philosopher's Stone / J.K. Rowling. – London : Bloomsbury, 1997. – 223 p.
 6. Rowling J.K. Harry Potter and the Deathly Hallows. London: Bloomsbury / J.K. Rowling. – London : Bloomsbury, 2010. – 831 p.
 7. Rowling J.K. Harry Potter and the Half-Blood Prince. London: Bloomsbury / J.K. Rowling. – London : Bloomsbury, 2010. – 768 p.
 8. Rowling J.K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban. London: Bloomsbury / J.K. Rowling. – London : Bloomsbury, 1999. – 317 p.
 9. Valente C. The Orphan's Tales: in the Cities of Coin and Spice / C. Valente [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.greylib.su/?category=englishengfan&altname=the_orphans_tales_in_the_cities_of_coin_and_spice.
 10. Valente C. The Orphan's Tales: In the Night Garden / C. Valente [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.greylib.su/?category=englishengfan&altname=the_orphans_tales_in_the_night_garden.
- Сеньків О. М. Індивідуально-авторське власне ім'я в англійському дитячому фентезі**
Анотація. В статті розглядаються особливості формування індивідуально-авторських імен в англійському дитячому фентезі (на прикладі творів К. Валенте, Дж.К. Роулінг і Т. Пратчетта). Виділені два типи індивідуально-авторських онімів в проаналізованих творах жанру фентезі: оніми-неологізми та окказиональні оніми. Уточнен термін «окказиональний онім» в жанрі фентезі.
Ключові слова: фентезі, онім-неологізм, окказиональний онім, К. Валенте, Дж.К. Роулінг, Т. Пратчетт.
- Sen'kiv O. Literary proper names in English children's fantasy novels**
Summary. The article highlights peculiarities of creating proper names in the English fantasy literature (in the works of C. Valente, J.K. Rowling and T. Pratchett). In the given research it has been classified two types of literary names: proper names defined as neologisms and occasional onyms. It has been given a more precise definition of the term 'occasional onym' in the fantasy literature.
Key words: fantasy, onym (proper name), neologisms, occasional onym, C. Valente, J.K. Rowling, T. Pratchett.

Строченко Л. В.,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри лексикології та стилістики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

СУБКОНЦЕПТ PRODIGY ЯК СТРУКТУРНА ЧАСТИНА АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ GENIUS

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей вербалізації концепту GENIUS в англійській мові та мовленні, а саме його структурної частини – субконцепту PRODIGY. У роботі наведено основні аспекти дослідження феномена геніальності у філософії та психології; проаналізовано дефініції лексичних одиниць *genius* та *prodigy* в англійських словниках; виокремлено концептуальні ознаки досліджуваного концепту у науково-популярних біографіях Вольфганга Амадея Моцарта.

Ключові слова: вербалізація, концепт, субконцепт, концептуальна ознака, геній.

Постановка проблеми. Феномен геніальності як найвищої творчої здібності у науковій чи художній діяльності здавна привертая увагу дослідників. Нині існує чимало робіт, присвячених розгляді філософських та психологічних аспектів геніальності. Серед основних напрямів трактування і дослідження феномена геніальності відзначимо *іраціональний підхід*, який наголошує на божественній природі геніальності та є тісно пов'язаним з архаїчними і релігійними уявленнями; *раціональний підхід*, у межах якого геніальність розглядається як вроджена якість людини, що дозволяє уточнити геніальність як властивість людського розуму і робить можливим її дослідження різними напрямками в психології, педагогіці і генетиці та визначення біологічних (інстинкти, пам'ять, генетична спадковість, вроджені здібності до творчості) і психологічних (фантазія, уява, натхнення, спонтанність) факторів геніальності; *емпіричний підхід*, з позиції якого геніальність є набутою властивістю людини у процесі її розвитку; *соціокультурний підхід*, який розглядає значимість і водночас проблематичність взаємодії генія і суспільства [10].

Сучасна лінгвоконцептологія має великий доробок праць, присвячених дослідженню споріднених концептів, зокрема, РОЗУМ, ІНТЕЛЕКТ [див., зокрема, 1]. Проте феномен геніальності як найвищого прояву інтелектуальної чи творчої діяльності людини та власне людини-генія зостається поза увагою лінгвістів, що увиразнює актуальність цього дослідження, у якому ми трактуємо GENIUS як антропологічний та аналізуємо його лексикографічне втілення на матеріалі англійських словників різної функціональної спрямованості і мовленнєве втілення на матеріалі англійських біографій Вольфганга Амадея Моцарта.

Мета статті полягає у вивченні особливостей вербалізації субконцепту PRODIGY як складової частини концепту GENIUS в англійській мові та мовленні.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження спирається на теоретичний доробок семантико-когнітивного підходу до вивчення концептів, який досліджує співвідношення семантики мови з концептосферою народу, співвідношення семантичних процесів із когнітивними. Представники цього напрямку

в когнітивній лінгвістиці потрактовують концепт як належність свідомості людини, глобальну одиницю розумової діяльності, квант структурованого знання [1, с. 7–8]. Структуру концепту становить певна кількість інших повноцінних концептів, для позначення яких використовуємо термін *субконцепт* [6].

Ще одним аспектом сучасних лінгвокогнітивних студій є теорія картини світу. Досліджуваний концепт GENIUS є фрагментом концептуальної картини світу, яка знаходить своє відображення у мовній картині світу. Лінгвістичний підхід до вивчення картини світу розрізняє два її типи: наукову, що опосередкована науковим знанням, та наївну, яка формується у свідомості носія мови в ході безпосереднього пізнання реального світу під впливом і в категоріях його національно-мовного, історичного та культурного досвіду. «Наївні картини світу, які складаються зі значення слів різних мов, можуть у деталях відрізнитись одна від одної, тоді як наукова картина світу не залежить від мови, якою вона описується» [7, с. 156–157; 4, с. 63].

Таким чином, саме мова є одним з основних інструментів пізнання та концептуалізації навколишнього світу, оскільки аналіз мовних засобів дозволяє найбільш простим і ефективним способом виявити ознаки концепту та змоделювати його. Склад того чи іншого концепту виявляється через цей концепт, словникові тлумачення мовних одиниць, які репрезентують мовленнєві контексти.

З огляду на зазначене вище цілком логічним першим етапом аналізу складу будь-якого концепту є розгляд словникових дефініцій його мовних репрезентантів, що входить до завдань представленої дослідження.

Матеріалом дослідження слугували англійські тлумачні словники, які репрезентують наївну картину світу, та медичні словники, в яких представлена наукова картина світу.

Насамперед, звернімося до етимології англійської лексичної одиниці *genius*, яка номінує відповідний концепт.

“*L. genius, prop., the superior or divine nature which is innate in everything, the spirit, from genere, gignere, to beget, bring forth*” [11].

Як зазначає Р.О. Будагов, латинське *genius* було маловживаним словом і довго зберігало зв'язки з дієсловами *genere, gignere (народжувати)*. «Геній сприймався як дещо вроджене, властиве людині, сім'ї та навіть місцевості» [2, с. 160]. Таким чином, внутрішня форма цієї номінації актуалізує іраціональний складник відповідного концепту. Саме в такому ракурсі розглядає концепт ГЕНІЙ Ю.С. Степанов. Учений наголошує, що *геній, ангел, іпостась, душа* є частинами одного понятійного поля – *внутрішнього Я людини*. Геній в античності – це дух, божество життєвої сили, яке з народження було властиве лише чоловікам (аналогічним божеством жінок вважалась Юнона) [8, с. 581–584].

І лише у другій половині XVIII століття відбувається перелом у семантиці цієї лексичної одиниці. З того часу *genius* позначає не тільки особливу здібність, а й саму людину, яка має цю якість. Саме тоді з'являються численні трактати Е. Юнга, Д. Дідро, І. Канта, які дають поштовх для подальших досліджень цього феномена [2, с. 160].

Що ж стосується етимології лексичної одиниці *prodigy*, то вона вказує на надзвичайність відповідного феномена:

“prodigy – late 15c., “sign, portent, something extraordinary from which omens are drawn”, from Latin prodigium “prophetic sign, omen, portent, prodigy”, from pro “forth, before” + -igium, a suffix or word of unknown origin, perhaps from the same source as aio “I say”. Meaning “child with exceptional abilities” first recorded 1650s” [12].

Як бачимо, внутрішня форма цієї номінації (пророцький знак, знамення) також актуалізує ірраціональний складник відповідного субконцепту.

Сучасні тлумачні словники англійської мови наводять дефініцію лексеми *genius*, що містить чотири семми, дві з яких актуалізують аналізований концепт:

“1. Genius. A man endowed with uncommon vigor of mind; a man of superior intellectual faculties and creativity; as, Shakespeare was a rare genius” [11].

Перша семма позначає людину з надзвичайними здібностями. Ці здібності стосуються інтелекту людини або її творчих здібностей. Такі описові семми, як *uncommon, superior*, підкреслюють унікальність інтелектуальних та творчих можливостей цієї людини.

“2. Genius. Distinguished mental superiority; uncommon intellectual power; especially, superior power of invention or origination of any kind, or of forming new combinations; as, a man of genius. “Genius of the highest kind implies an unusual intensity of the modifying power” [11].

Друга семма позначає уже саму надзвичайну здібність, власне геніальність. Знову ж таки виокремлюємо описові семми *uncommon, superior, distinguished*, які підкреслюють новизну відкриття чи винаходу.

Слід відзначити, що використані у дослідженні тлумачні словники зазначають еталонні приклади геніальних людей – це Шекспір і Моцарт, що вказує на прототипний характер постатей цих митців. Ще одним прикладом типового представника категорії «геній» є учений Ейнштейн, прізвище якого є синонімом лексичної одиниці «геній». Цей випадок антономазії (*einstein*) закріплений словниками [11].

Використані у дослідженні тлумачні словники англійської мови відображають наївну картину світу. Наукова картина світу представлена у нашому дослідженні медичними словниками, які дефінують номінацію *genius* таким чином:

“Genius (psychology)

– adjective. Referring to a marked superiority in intellectual power.

noun. A highly intelligent person, whose IQ is > 140 and/or in the top 1% of those subjected to IQ testing” [11].

Як бачимо, ця дефініція зараховує номінацію *genius* до термінів психології. Головна відмінність дефініцій тлумачних словників та медичних полягає у тому, що в останніх наголошується виключно на інтелектуальних надздібностях людини-генія, тоді як тлумачні словники зазначають ще й видатний творчий потенціал. Ще однією особливістю наукового тлумачення феномена геніальності є зазначення того, що її можна

визначити за допомогою тесту на IQ: на переконання психологів, людина вважається генієм, якщо рівень її IQ вищий за 140. Згідно з офіційною статистикою, такі люди становлять усього лише 1%.

Отже, проведений компонентний аналіз уможливив виокремлення таких концептуальних ознак досліджуваного концепту GENIUS/ГЕНІЙ: інтелект (вербалізується такими лексичними одиницями: *intellectual faculties, intellectual power, intelligent, mental, vigor of mind*), творчі здібності (вербалізується такими лексичними одиницями: *creative power, talent, creativity*), видатний/найвищий/надзвичайний (вербалізується такими лексичними одиницями: *uncommon, superior, distinguished, highly, exceptional, extraordinary, marked superiority*), новизна/оригінальність (вербалізується такими лексичними одиницями: *power of invention or origination of any kind, or of forming new combinations; original work*).

Розглянемо словникові дефініції лексичної одиниці, яка номінує субконцепт PGODIGY:

“prodigy – a person, esp. a child or young person, having extraordinary talent or ability: a musical prodigy” [12];

“prodigy – an unusually gifted or intelligent (young) person; someone whose talents excite wonder and admiration; “she is a chess prodigy” [12].

Як бачимо, словникові визначення актуалізують такі ознаки, як вік (*a child or young person*), інтелект (*ability, intelligent*), творчі здібності (*talent, gifted*), надзвичайність (*extraordinary, unusually, excite wonder and admiration*).

Мовленнєве втілення досліджуваного концепту розглянуто на матеріалі англійських біографій Вольфганга Амадея Моцарта – видатного музиканта XVIII сторіччя. У сучасному мовознавстві виокремлюють декілька типів біографій, серед яких відзначимо, зокрема, наукову, академічну, художню, документальну та науково-популярну [3, с. 142]. Матеріалом цього дослідження були біографії останнього різновиду – науково-популярні, розміщені на різноманітних біографічних ресурсах мережі Інтернет. Цільовою аудиторією цих публікацій є пересічний «наївний» носій мови, тож аналіз їхніх лінгвістичних особливостей уможливив виокремлення концептуальних ознак субконцепту PRODIGY в англійській наївній картині світу.

Слід вказати на широке використання номінативної одиниці *prodigy* та похідної від неї *prodigious* у проаналізованих біографіях:

*“The composer Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791) led a life that was dramatic in many respects, including his career as a **child prodigy**, his struggles to achieve personal independence and establish a career, his brushes with financial disaster, and his death in the course of attempting to complete his Requiem”* [14];

*“Born in Salzburg, he showed **prodigious ability** from his earliest childhood. Already competent on keyboard and violin, **he composed from the age of five** and performed before European royalty”* [13].

Крім цього, всіяко підкреслюється його вік, у якому він досяг тих чи інших успіхів:

*“Mozart wrote his **first symphony** when he was **eight years old**”* [14].

Таким чином, концептуальна ознака вік досліджуваного субконцепту актуалізується такими лексичними одиницями, як *earliest childhood, the age of five, eight years old*.

Надзвичайність таланту Моцарта підкреслюється, зокрема, у спогадах його сестри, яка зазначає, що їхній батько почав на-

вчати маленького Амадея гри як розваги, а той проявив незвичайні здібності:

“In the fourth year of his age his father, for a game as it were, began to teach him a few minuets and pieces at the clavier... He could play it faultlessly and with the greatest delicacy, and keeping exactly in time... At the age of five, he was already composing little pieces, which he played to his father who wrote them down” [13].

Ознака надзвичайної обдарованості актуалізується ще й тим, що маленький Амадей став композитором ще до того, як зміг сам записувати свої твори, за нього це певний час робив його батько. Успіхи Моцарта стали таким великим сюрпризом для його батька й одночасно вчителя, що той навіть перестав сам писати музику:

“In his early years, Wolfgang’s father was his only teacher. There is evidence that Mozart was keen to progress beyond what he was taught. It came as a surprise to Leopold, who eventually gave up composing when his son’s musical talents became evident” [13].

Подібний приклад гіперболізованої актуалізації концептуальної ознаки надзвичайності творчих здібностей зафіксований нами й у досліджених англійських біографіях Леонардо да Вінчі [9, с. 53].

Висновки. Таким чином, проведений аналіз показав, що англійські науково-популярні біографії Моцарта актуалізують такі ознаки субконцепту *PRODIGY*, як вік та надзвичайні творчі здібності.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розгляді особливостей вербалізації концепту *GENIUS* в англійському різножанровому дискурсі.

Література:

1. Антологія концептів / под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. Т. 1. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 352 с.
2. Будагов Р.А. История слов в истории общества / Р.А. Будагов – М. : Просвещение, 1971. – 270 с.
3. Ефремова Д.А. Типы англоязычных биографий второй половины XX – начала XXI века / Д.А. Ефремова // Филология и культура. – 2013. – № 1 (32). – С. 142–145.
4. Колегаєва І.М. Перцептивне і когнітивне бачення світу: онтологічний аспект / І.М. Колегаєва // Вісник ОНУ імені І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. – Вип. 2(6). – С. 63–69.
5. Колегаєва І.М. Що нам показує картина світу: людський чинник онтологічних процесів / І.М. Колегаєва // Наукові записки НаУКМА. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». – 2014. – Т. 164. – С. 8–11.
6. Минченков А.Г. Концепт *DISRESPECT* и возможности его изучения / А.Г. Минченков, А.А. Горелова // Вестник

Санкт-Петербургского университета. – 2015. – Вып. 2. – С. 122–130.

7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Акад. проект, 2001. – 990 с.
9. Строченко Л.В. Вербалізація концепту *GENIUS* / *ГЕНІЙ* в англійських біографіях Леонардо да Вінчі / Л.В. Строченко // Одеський лінгвістичний вісник. – 2016. – Вип. 8. – С. 51–54.
10. Хомченкова Е.А. Феноменология гениальности: от антропной к социокультурной детерминации / Е.А. Хомченкова : автореф. дис ... канд. филол. наук : спец. 09.00.13 / Е.А. Хомченкова. – Омск, 2007. – 20 с.
11. Genius [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com/genius>.
12. Prodigy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com/prodigy>.
13. Mozart [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Wolfgang_Amadeus_Mozart.
14. Mozart [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.biography.com/people/wolfgang-mozart-9417115>.

Строченко Л. В. Субконцепт *PRODIGY* как структурная часть англоязычного концепта *GENIUS*

Аннотация. Статья посвящена исследованию особенностей вербаллизации концепта *GENIUS* в английском языке и речи, а именно его структурной части – субконцепта *PRODIGY*. В работе указаны основные аспекты исследования феномена гениальности в философии и психологии; проанализированы дефиниции лексических единиц *genius* и *prodigy* в англоязычных словарях; выделены концептуальные признаки исследуемого концепта в научно-популярных биографиях Вольфганга Амадея Моцарта.

Ключевые слова: вербаллизация, концепт, субконцепт, концептуальный признак, гений.

Strochenko L. Subconcept *PRODIGY* as a structural part of the English concept *GENIUS*

Summary. The article is dedicated to the investigation of the peculiarities of verbalization of the concept *GENIUS* in the English language and speech, namely its structural part – subconcept *PRODIGY*. The research presents main aspects of the study of the phenomenon of genius in philosophy and psychology; analyzes definitions of the lexical units “genius” and “prodigy” in the English dictionaries; singles out conceptual features of the analyzed concept in the popular-science biographies of Wolfgang Amadeus Mozart.

Key words: verbalization, concept, subconcept, conceptual feature, genius.

Тарасюк І. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романської філології і перекладу
Запорізького національного університету

РОЛЬ ДІАГНОСТИЧНИХ МАРКЕРІВ У НОМІНАЦІЇ ЖЕСТІВ-УСМІШОК У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглядаються засади комплексного опису номінацій жестів-усмішок на матеріалі художніх текстів із залученням методики контекстуального аналізу. Поняття діагностичного маркера як актуалізатора фізичних, семантичних, комунікативно-прагматичних параметрів жестів-усмішок у їх номінаціях сприяє уточненню мовної класифікації усмішок.

Ключові слова: номінативна одиниця, жест-усмішка, семантичний інваріант, діагностичний маркер.

Постановка проблеми. Усмішки належать до мімічних кінем (жестів), які у процесі комунікативної взаємодії сигналізують про емоційні стани комунікантів або їхнє ставлення один до одного. Як будь-які інші невербальні засоби спілкування усмішки регулюють «протікання процесу спілкування, створюють психологічний контакт між партнерами», збагачують «значення, що передаються словами», скеровують «розуміння словесного тексту» [1, с. 16]. У дослідженнях жестів-усмішок можна виокремити декілька напрямів.

Перший напрям – комунікативно-прагматичний, представлений І.А. Стерніним у [2], де він описав особливості використання усмішок у російській комунікативній культурі. Автор застосовує систему комунікативних критеріїв, за допомогою яких можна описати міжкультурні відмінності у жестовій поведінці комунікантів. У межах другого напрямку, представлено, зокрема, у роботах [3] на матеріалі романів В.В. Набокова і [4] на матеріалі романів Л.М. Толстого, залучаються твори художньої літератури для виведення індивідуально-авторських особливостей використання усмішок із певною екстраполяцією отриманих результатів на весь суспільний контекст.

Третій напрям – номінативно-функціональний, розроблений Г.Е. Крейдліним та Е.А. Чувіліною [5], які, вивчаючи номінативні засоби позначення усмішок, зробили висновок, що за цим жестом приховується цілий жестовий комплекс – вираз очей, усього обличчя, поза мовця, жести його рук тощо. Щоб правильно інтерпретувати значення номінації усмішки у тексті, треба враховувати її мовний контекст, конкретну ситуацію спілкування та коментарі тих, хто спостерігає усмішку [5, с. 90]. Тому, описуючи номінативні засоби жестів-усмішок у французькій мові – повнозначні слова та словосполучення, ми будемо приділяти особливу увагу контексту, вужькому і широкому.

Номінація жестів-усмішок у французькій мові має переважно розчленований вигляд, тобто відбувається за допомогою одиниць малого синтаксису – словосполучень із дієсловом «sourire» (усміхатись) і з утвореним унаслідок непрямої деривації відповідним іменником «le sourire» (усмішка). Так, словосполучення *sourire avec confiance* (довірко усміхатись), *un sourire sans malice* (усмішка без лукавості), *un sourire ingénu* (простодушна усмішка) ми розглядаємо як номінації «щирої

усмішки», а словосполучення *sourire tristement* (сумно усміхатись), *un sourire triste*, *un sourire de tristesse* (сумна усмішка), *sourire amèrement*, *sourire avec amertume*, *un sourire amer* (гірка усмішка) є номінаціями «сумної усмішки».

Класифікація жестів-усмішок у французькій мові можлива стосовно п'яти семантичних інваріантів, які визначаються нами у [6] як сукупність певних змістів, що реалізуються у декількох типах номінацій відповідних жестів.

1. Семантичний інваріант «Je sens / j'éprouve quelque chose d'agréable» (я відчуваю щось приємне) включає: 1) добру усмішку (*sourire avec bonté*); 2) ніжну усмішку (*sourire tendre*); 3) щирю усмішку (*sourire avec confiance*); 4) задоволену, радісну, щасливу усмішку (*sourire d'aise*, *sourire de plaisir*, *un sourire heureux*, *sourire de bonheur*); 5) безпричинну усмішку (*sourire aux anges*, *sourire pour un rien*, *sourire pour soi-même*, *sourire niaisement*).

2. Семантичний інваріант «Je sens / j'éprouve quelque chose de désagréable» (я відчуваю щось неприємне) охоплює: 1) сумну усмішку (*un sourire triste*); 2) розчаровану усмішку (*un sourire déçu*); 3) усмішку відчаю (*un sourire désespéré*); 4) покірну усмішку (*un sourire résigné*); 5) злу посмішку (*un mauvais sourire*).

3. Семантичний інваріант «Je suis bien disposé à l'égard de toi/vous» (я добре до вас ставлюсь) охоплює: 1) дружню усмішку (*sourire d'un air amical*); 2) поблажливу усмішку (*un sourire indulgent*); 3) усмішку жалю (*sourire avec pitié*); 4) привітну усмішку (*sourire gentiment*, *un sourire bienveillant*); 5) розчулену, зворушливу усмішку (*un sourire affectueux*); 6) ввічливу усмішку (*un sourire poli*).

4. Семантичний інваріант «Je suis mal disposé à l'égard de toi/vous» (я погано до тебе/вас ставлюсь) включає: 1) презирливу, зневажливу посмішку (*un sourire méprisant*); 2) хитру посмішку (*un sourire malin, malicieux*); 3) глузливу посмішку (*un sourire moqueur*); 4) посмішку докору (*un sourire de reproche*); 5) образливу посмішку (*un sourire insultant*); 6) недовірливу посмішку (*sourire d'un air incrédule*); 7) іронічну, цинічну посмішку (*un sourire ironique*).

5. Семантичний інваріант «Je sens / j'éprouve quelque chose de désagréable mais j'essaie de le cacher» (я відчуваю дещо погане, але намагаюсь це приховати) структурує: 1) вимушену усмішку (*un sourire forcé*); 2) ніякову усмішку (*un sourire embarrassé*); 3) фальшиву, лицемірну усмішку (*un sourire faux, hypocrite*); 4) відсторонену, двозначну усмішку (*sourire d'un air lointain*, *un sourire ambigu*).

Для аналізу мовленнєвої реалізації номінацій жестів-усмішок ми пропонуємо застосувати термін *діагностичний маркер* у плурачній І.А. Стерніна, М.С. Соломатіної [7] як актуалізатор значення багатозначного слова, за допомогою якого реалізується комунікативна інтенція мовця. У нашому випадку

діагностичні маркери – це відрізки тексту, які актуалізують певні ознаки усмішок у контексті за їх номінації відповідними засобами.

Отже, об'єктом дослідження є діагностичні маркери номінації жестів-усмішок як способи актуалізації їх комунікативно значущих характеристик. Предмет дослідження – засоби вербалізації діагностичних маркерів та їх функції у номінації жестів-усмішок у французькій мові.

Мета статті – класифікувати та описати діагностичні маркери номінації жестів-усмішок у сучасній французькій мові для виявлення комунікативно маркованих ознак самих жестів-усмішок. Матеріалом дослідження слугували художні тексти французьких письменників ХХ – ХХІ століть.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу номінації жестів-усмішок було використано таку класифікацію діагностичних маркерів:

1) *безпосередні діагностичні маркери жесту-усмішки*, які уточнюють параметри усмішки: її складники, інтенсивність, тривалість (про специфіку деяких фізичних ознак усмішок викладено у [8]), також супутні жести, які входять до складу відповідного жестового комплексу;

2) *ситуативні діагностичні маркери* уточнюють параметри ситуації спілкування – місце, час, статус комунікантів, їх відносини, а також включають вербальні інтеракції комунікантів. Особливої уваги заслуговують *діагностичні маркери сприйняття усмішки спостерігачем*, які надають інформацію про тлумачення жесту, реакцію на жест того, кому він адресований.

Перша група діагностичних маркерів, які описують невід'ємні ознаки усмішок, структурується відповідно до типу усмішки. Наприклад, усмішки, що належать до першого інваріанту (щира, добра, радісна усмішки), обов'язково супроводжуються відповідним виразом очей, рухом губ із відкриттям зубів, тривалістю тощо, тому не потребують постійної вербалізації для позначення цих жестів. Якщо така вербалізація відбувається у тексті, це є наслідком активізації відповідного маркера з певною комунікативною установкою. Наприклад, у тексті роману Жана Жіюно "Regain" [9] головний герой спочатку усміхається «очима і губами», дивлячись на свою дружину, а потім повертається і дивиться на скупника пшениці без усмішки з метою підняти ціну на свій товар:

"Celui de derrière les sacs a regardé la petite femme. Et il a fait un sourire avec ses yeux et ses lèvres, et puis il a tourné sa figure vers M. Astruc, sans le sourire, toute pareille à celle qu'il avait tout à l'heure quand il a dit: "Touchez pas" [9, с. 150]. Як бачимо, діагностичний маркер "avec ses yeux et ses lèvres" активізує значення «щира усмішка, сповнена любов'ю» з метою протиставити вираз обличчя без усмішки, який не передбачає поступки своїх інтересів під час ділової розмови.

Ситуативні діагностичні маркери надають більше інформації про відносини між комунікантами. Наприклад, у новелі Франсуа д'Епену "Cent ans et toutes ses dents" [10] діагностичні маркери, які пояснюють появу підозрілої посмішки (un sourire suspect) на обличчі столітньої ювілярки, адресованої родичам:

"Les voilà qui se retrouvèrent à ses pieds, presque prêts à la génuflexion, quémendant l'aumône d'une bague à baiser. Ils furent payés de retour: un sourire suspect les attendait, que démentait la dureté de deux petits yeux posés fixement sur eux. Ils se sentirent aussitôt déshabillés, dépecés, mis en pièce"

[10, с. 55]. У першому реченні виокремлено такі ситуативні маркери: «нерівність положення» (se retrouvèrent à ses pieds), «недостатній рівень шанування» (presque prêts à la génuflexion). Друге речення додає супутній жест – жорсткий погляд (démentait la dureté de deux petits yeux posés fixement sur eux). Третє речення вводить діагностичний маркер – реакцію спостерігача: родичі одразу ж відчули себе «роздягненими, розчленованими» (se sentirent aussitôt déshabillés, dépecés...).

На нашу думку, аналіз діагностичних маркерів різних типів в одному контексті дозволяє зробити семантичний опис кіними, наприклад, «підозріла посмішка» (le sourire suspect) може бути зробленим таким чином: «жест, який зустрічається між комунікантами, які перебувають у нерівних родинних взаєминах (різні покоління, далека рідня, бідна/багата рідня), супроводжується нерухливим поглядом та викликає у спостерігача сильний психологічний дискомфорт».

Опис жестів-усмішок у текстах із дієгетичним оповідачем, який розповідає власну історію і є обмеженим своєю внутрішньою перспективою, торкається тільки тих жестів, які він сприймає і відчуває. Постає оповідача-спостерігача виводить на перший план фактор інтерпретанти жесту-усмішки. Так, у романі Suzanne Prou "Méchamment les oiseaux" [11] оповідач, сидючи за столом із дружиною і дітьми, пояснює, чому він у певний момент усміхнувся:

"L'estomac plein, les pieds chauds grâce aux partouffles du docteur Z chargées d'électricité statique, je me sentais bien. J'ai souri, et les autres se sont réjouis de me voir sourire, sans deviner que ma bonne humeur était sans rapport avec eux, que je me moquais bien de leur faire plaisir" [11, с. 10]. Безпосередній діагностичний маркер (je me sentais bien) дозволяє класифікувати жест як «задоволену посмішку», яка знаходить відповідну реакцію у спостерігачів (les autres se sont réjouis de me voir sourire). Але додавання декількох маркерів від я-спостерігача розкриває хибність інтерпретації іншими його посмішки (sans deviner que ma bonne humeur était sans rapport avec eux) та його байдужого ставлення до рідних (que je me moquais bien de leur faire plaisir). Таким чином, у текстах від першої особи тлумачення й інтерпретація жесту-усмішки лежить у площині індивідуальних установок оповідача-персонажа.

Висновки. Отже, актуалізація безпосередніх діагностичних маркерів у номінації жесту-усмішки у художньому тексті сприяє уточненню тих ознак жесту, які виокремлюють його номінацію від суміжних номінацій у межах певного семантичного інваріанту. Ситуативні діагностичні маркери вписують відповідний жест-усмішку у систему конвенційних комунікативних практик, які відповідають ситуації, описаній у тексті. Наявність діагностичних маркерів декількох типів дозволяє зробити семантичний опис окремих жестів-усмішок, що під час подальшого спостереження за матеріалом стане підставою для утворення суто мовної класифікації жестів-усмішок у сучасній французькій мові.

Література:

1. Ковалинська І.В. Невербальна комунікація / І.В. Ковалинська. – К.: Освіта України, 2014. – 289 с.
2. Стернин І.А. Улыбка в русском коммуникативном поведении / И.А. Стернин // Русское и финское коммуникативное поведение. – Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000. – С. 53–61.

3. Дмитриева Л.Л. Семантико-когнитивное описание концептов «УЛЫБКА/СМЕХ» в русской картине мира / Л.Л. Дмитриева // Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна». – 2012. – Вип. 56. – Ч. 2. – С. 50–55.
4. Стефаненко Т.Г. Улыбка и высококонтекстность традиционной русской культуры / Т.Г. Стефаненко // Национальный психологический журнал. – 2014. – № 2(14). – С. 13–18.
5. Крейдлин Г.Е. Улыбка как жест и слово / Г.Е. Крейдлин, Е.А. Чувилина // Вопросы языкознания. – 2001. – № 1. – С. 66–93.
6. Тарасюк І.В. Номінація жестів-посмішок у сучасній французькій мові / І.В. Тарасюк. // Функціональна лінгвістика / Крымский респ. ин-т последипломного пед. образования. – Симферополь : Изд-во КРИППО, 2012. – № 4. – С. 226–228.
7. Стернин И.А. Семантический анализ слова в контексте / И.А. Стернин, М.С. Соломатина. – Воронеж : Истоки, 2011. – 150 с.
8. Кішубаєва О.Т. Функціонально-семантичні особливості номінації усмішки / О.Т. Кішубаєва // Наукові записки Інституту журналістики. – Т. 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1574>.
9. Jiono J. Regain / J. Jiono. – Paris : Bernard Grasset, 1930. – 240 p.
10. Épenoux F. Cent ans et toutes ses dents / F. Épenoux // 13 à table ! Nouvelles. – Paris : Pocket, 2016. – P. 41–59.
11. Prou S. Méchamment les oiseaux / S. Prou. – Paris : Calmann-Lévy, 1959 p.

Тарасюк І. В. Роль діагностических маркерів при номінації жестов-улыбок в сучасному французькому мові.

Анотація. В статті розглядаються основи комплексного описання номінацій жестов-улыбок на матеріалі художественних текстів з застосуванням методики контекстуального аналізу. Поняття діагностического маркера як актуалізатора фізических, семантических, комунікативно-прагматических параметрів жестов-улыбок в їх номінаціях дозволяє побудувати більш точну мовну класифікацію улыбок.

Ключевые слова: номінативна одиниця, жест-улыбка, семантический інваріант, діагностический маркер.

Tarasiuk I. The role of diagnostic markers in the nomination of gestures-smiles in the modern French language

Summary. The article is dedicated to the description of nominations of gestures-smiles in fiction, with the context analysis as an applied technique. The basic concept of the context analysis is a diagnostic marker which is considered as a text segment that makes evident some characteristics of smiles. The analysis of nominations of gestures-smiles in literature demonstrates the possibility of their language description including their physical, semantic, communicative and pragmatic parameters.

Key words: nominative unit, gesture-smile, semantic invariant, diagnostic markers.

Тищенко О. О.,

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри загального мовознавства,

класичної філології та неоелліністики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЛІНГВО-КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ГРЕЦЬКОГО ТУРИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті розглянуто лінгво-комунікативну специфіку грецького туристичного дискурсу, визначено комунікативну мету грецьких газетних туристичних статей, проаналізовано їхню композиційну структуру.

Ключові слова: туристичний дискурс, газетна стаття, комунікативний аспект дослідження, комунікативна мета.

Постановка проблеми. Грецький туристичний дискурс представлено багатьма різними жанрами, оскільки туризм відіграє вагомий роль для Греції. Проте з лінгвістичного погляду грецький туристичний дискурс є малодослідженим, що й викликає потребу його вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Туристичний дискурс та підходи до його аналізу розглянуто в дослідженні Г.С. Сухомудь [1]. Іспанський туристичний дискурс досліджено в працях Д.П. Кульбіді [2]. В.В. Прима вивчає особливості путівників як різновиду туристичного дискурсу [3]. Французький туристичний дискурс цікавить С.О. Погодаєву [4].

Мета статті полягає у з'ясуванні лінгво-комунікативної специфіки грецького туристичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Згідно з С.О. Погодаєвою, туристичний дискурс поєднує риси рекламного, науково-популярного, дидактичного дискурсів, він також є полікодовим дискурсом, що використовує вербальний, іконічний, графічний коди. Дослідниця порівняла туристичний дискурс із рекламним. Вона стверджує, що за своєю прагматичною спрямованістю (продати турпродукт) і високою інформаційною насиченістю туристичний дискурс зближується із рекламним дискурсом. Однак існують певні особливості, що відрізняють туристичний дискурс від рекламного, а саме: переважання у туристичному дискурсі інформативної функції, надання докладної інформації про реально-потенційну дійсність, домінування культурно-історичного та науково-популярного аспектів, а також загальнолюдських, загальнонаціональних цінностей у представленні інформації [4].

Об'єктом нашого дослідження є грецькі газетні туристичні статті. Л.П. Тарнаєва і В.В. Дацок виокремлюють три підвиди туристичного дискурсу, кожний з яких має специфічний лексичний склад, жанрово-стилістичні особливості, специфічні комунікативні стратегії і тактики: професійний (обслуговує процес ділової діяльності в галузі туріндустрії), академічний (функціонує у сфері підготовки спеціалістів турбізнесу, а також здійснює науковий аналіз практичної діяльності у цій галузі економіки) і публічний (спрямований переважно на поширення інформації про туріндустрію і залучення клієнтів) [5, с. 231]. Саме до публічного підвиду туристичного дискурсу ми зараховуємо газетні туристичні статті.

Матеріалом дослідження було обрано туристичні статті грецької газети *Η Καθημερινή* [6], які публікуються у рубриці

Ταξίδια. Такі статті містять країнознавчу інформацію, практичні поради, маршрути, відомості про визначні місця певного туристичного регіону тощо. Комунікативна мета таких статей – привернути увагу читачів до певної туристичної місцевості та переконати їх відвідати її.

Композиційні елементи грецької газетної туристичної статті сприяють реалізації її комунікативної мети. Заголовки туристичних статей грецьких газет є влучними, вони стисло передають основну інформацію стосовно певної туристичної місцевості (її місцезнаходження або основну характеристику). Крім того, їх створюють такими, щоб вони одразу привертати увагу читачів. Наприклад, заголовок *Νίσυρος: η ανάσα της γης (Η Καθημερινή, 05/05/2017)* / *Νισίρος: подих землі* – за допомогою метафори називає головну особливість цього острова, а саме те, що на острові міститься активний вулкан. Заголовок *Σπέτσες. Κάτι τρέχει (Η Καθημερινή, 18/05/2017)* також стисло відображає суть статті. У цій статті острів Спеце розглянуто з погляду спортивного туризму – ралі, регати, велосипедних змагань тощо.

Грецькі газетні туристичні статті обов'язково під заголовком містять фотографію красивої місцевості туристичного регіону, про який ітиметься у статті. Крім того, фотографії також містяться і в тексті статті. Далі в грецьких газетних туристичних статтях міститься лід (перший абзац). Оскільки він має бути компактним та зацікавити читача, тут переважно подається стислий опис конкретної місцевості зі значною кількістю оцінних прикметників та дієслів, метафор, епітетів та інших засобів, що сприяють створенню прекрасного образу місцевості. Так, у статті *Πάργα: Κарт ποστάλ στο Ιόνιο (Η Καθημερινή, 23/05/2017)* маємо такий перший абзац: *Εξωτικά νερά, απέραντοι ελαιώνες, θρυλικά κάστρα που αγναντεύουν τη θάλασσα. Εκεί όπου η Ήπειρος συναντά το Ιόνιο ανακαλύπτεις έναν κοσμοπολίτικο προορισμό*. Стислі два речення створюють неповторний пейзаж міста. У статті *Σπέτσες. Κάτι τρέχει (Η Καθημερινή, 18/05/2017)* перший абзац *Η εύκολη προσβασιμότητα από στεριά και θάλασσα, η εξωστρέφεια των τελευταίων ετών και μια σειρά από εξαιρετικές διοργανώσεις θεματικού και αθλητικού τουρισμού επεκτείνουν τη σεζόν στο νησί* є ніби рекламою острова, що надає основну актуальну інформацію про нього та наголошує на його перевагах. Подібним є перший абзац статті *Νίσυρος: η ανάσα της γης (Η Καθημερινή, 05/05/2017)*: *Το ενεργό της ηφαιστέιο, τα ιαματικά λουτρά, η αγάπη που τρέφουν γι' αυτήν οι άνθρωποι των τεχνών, οι υπέροχοι οικισμοί, αλλά και το εξαιρετικό δίκτυο των μονοπατιών της την κάνουν μοναδική*. Лід зазвичай є вступом до статті, після якого починається основна частина. Фотографії та лід безпосередньо спрямовані на реалізацію комунікативної мети статті.

Основна частина грецьких газетних туристичних статей містить підзаголовки, що допомагають структурувати статтю,

стисло надаючи інформацію про суттєві характеристики місцевості. Вони також постають у ролі змісту, оскільки читач, проглядаючи статтю, найбільше звертає увагу саме на них. Таким чином, уже з самих підзаголовків він отримує основну інформацію щодо туристичної місцевості. Так, наприклад, у статті *Μέτσοβο: με δύναμη από τα ψηλά* (*Η Καθημερινή*, 16/01/2017) маємо такі підзаголовки: *Η αγάπη και η προσφορά στον τόπο, Οινοτουρισμός: ανάπτυξη-πρότυπο, Τόπος που σέβεται την ιστορία του, Λαϊκή παράδοση, εμπόριο, τέχνες*. Окрім того, наприкінці статті містяться корисні відомості для туристів, оформлені підзаголовками: *Μετάβαση, Διαμονή, Φαγητό* тощо, що дають конкретні поради стосовно того, як дібратися до місця призначення, де зупинитися та де харчуватися. Таким чином, газетна туристична стаття виконує роль путівника для туристів.

В.В. Прима, досліджуючи путівник як різновид туристичного дискурсу, визначає його основні функції, а саме: інформативну (представлення фактуальної інформації) та рекламну (створення позитивного образу певного туристичного об'єкта, що має на меті зацікавити потенційного туриста щодо його відвідання). Проаналізувавши грецькі газетні туристичні статті, ми зробили висновок, що вони також виконують ці функції [3].

С.О. Погодаєва зазначає, що туристичний дискурс має такі основні функціональні характеристики: інформативність, оцінність, спонукальність, персуазивність. На її думку, високий ступінь інформативності туристичного дискурсу досягається за рахунок достовірності, достатності, сприйнятливості і корисності інформації. Енциклопедичність забезпечує повноту і дидактичну спрямованість інформації. Популяризація надає їй цікавий характер і сприяє її кращому сприйняттю [4].

Справді, досліджуючи грецькі газетні туристичні статті, знаходимо значну кількість енциклопедичної інформації: *Το ωραιότερο σημείο της πολιτείας φαίνεται να είναι το κάστρο της... Το έχτισαν οι Ενετοί το 1792 πάνω σε προηγούμενη οχύρωση, εκμεταλλεόμενοι την απόκρημη τοποθεσία του ακρωτηρίου., Μεγάλη υπόθεση για τους ντόπιους το λάδι. Από την εποχή των Βενετών, που φύτεψαν τον ελαιώνα, μέχρι και σήμερα, οι Παργινοί ασχολούνται με την καλλιέργεια της ποικιλίας Λιανολιά Κέρκυρας και την παραγωγή λαδιού. Αυτά και άλλα πολλά θα μάθετε στο παλιό ελαιοτριβείο των αδελφών Λέκκα, το πρώτο μηχανοκίνητο ελαιοτριβείο της Πάργας που ιδρύθηκε το 1929 και σήμερα λειτουργεί ως μουσείο υπό την ονομασία Paragaia (Πάργα: Καρτ ποστάλ στο Ιόνιο, Η Καθημερινή, 23/05/2017)* або *Πρόκειται για ένα ενεργό ηφαίστειο, το νεότερο του τόξου του Νότιου Αιγαίου, με δύο τουλάχιστον μεγάλες εκρήξεις τα τελευταία 45.000 χρόνια και μία ακόμα πιο καταστροφική, που σκέπασε την ευρύτερη περιοχή με τέφρα πριν από 16 χιλιάτες. Τα τελευταία 130 χρόνια το ηφαίστειο λαγοκοιμάται... (Νίσυρος: η ανάσα της γης, Η Καθημερινή, 05/05/2017)*. Таким чином, у статті надаються географічні, історичні тощо відомості стосовно певної туристичної місцевості, що розширюють знання та уявлення читачів (потенційних туристів). Характерним є те, що така інформація надається не суто з наукової позиції, а з науково-популярної. Таким чином, стаття апелює до широкого кола читачів. Крім того, ця інформація не виокремлюється окремими абзацами, зазвичай вона тісно переплетена з іншими відомостями або художнім описом місцевості, або суб'єктивним сприйняттям її автором статті: *Εδώ, λοιπόν, όπου η μέση ετήσια θερμοκρασία δεν ξεπερνά τους 10 C, καταλαβαίνεις πώς ο αγώνας για την επιβίωση, που φόρτιζε*

την καρδιά και τον νου των ανθρώπων, γινόταν παραμύθι, τραγούδι, χορός, κέντημα, υφαντό, τρόπος ζωής (Μέτσοβο: με δύναμη από τα ψηλά, Η Καθημερινή, 16/01/2017), Αυτός ο χαρακτηρισμένος παραδοσιακός οικισμός των 2.000 περίπου κατοίκων απέχει 44 χλμ. από τον Βόλο. Αν και βρίσκεται σε υψόμετρο 550 μ., το χιόνι πιθανόν να συνοδεύει τη χειμωνιάτικη περιήγησή σας, προσδίδοντας απaráμιλλη γοητεία σε μία από τις πιο όμορφες γωνιές της Ελλάδας. Βολτάρετε θαυμάζοντας τα μοναδικής αρχιτεκτονικής αρχοντικά, επισκεφτείτε το Ελληνομουσείο, όπου σπούδασε μεταξύ άλλων ο Ρήγας Φεραίος... (Ζαγορά Μαγνησίας: Πηλιορείτικη αρχοντιά, διαχρονική γοητεία – Η Καθημερινή, 05/12/2016).

Оцінність туристичного дискурсу також допомагає здійснювати позитивний емоційний вплив на адресата. Вираженню оцінності сприяють прикметники в найвищому ступені, оцінні прислівники, ті, що інтенсифікують ознаку, іменники та дієслова з позитивною конотацією, тропи, семантично емотивна лексика, емоційно-експресивний синтаксис [4]. Як уже згадувалося вище, такі художні засоби властиві лідам грецьких газетних туристичних статей. Вони також широко вживані в основній частині статей: *Το ήπιο, εύκρατο κλίμα –γλυκό τον χειμώνα και δροσερό το καλοκαίρι-, η αναλλοίωτη στον χρόνο νοσταλγική ατμοσφαιρικότητα της Παλιάς Πόλης, τα νόστιμα γαστρονομικά καλούδια και, φυσικά, η απλόχερη ζεστασιά των ανθρώπων αποτελούν σταθερές αξίες αλλά και αφορμή για να επιστρέφει κανείς σε τακτική βάση στην παρά θίν' αλός πολιτεία που τόσο ιδανικά ύμνησαν ο Παντελής Πρεβελάκης και ο Γεώργιος Χορτάσης (Ρέθυμνο: Βενετσιάνικη γοητεία, Κρητική φιλοξενία – Η Καθημερινή, 24/11/2016)*. Такі мовленнєві засоби спрямовані на формування позитивного уявлення та сприйняття певної туристичної місцевості. Таким чином, вони сприяють реалізації комунікативної мети туристичних статей.

Спонукальність туристичного дискурсу зумовлено спрямованістю адресанта спонукати адресата відвідати певний об'єкт туризму [4]. У грецьких газетних туристичних статтях для досягнення цього використовуються різноманітні тактики і стратегії.

Туристичний дискурс є персуазивним, оскільки у процесі комунікації у сфері туризму здійснюється спроба впливу на адресата з метою отримати від нього прийняття рішення вирушити в подорож або відвідати той чи інший об'єкт туризму. Для переконання адресата використовуються різні способи впливу, де домінуючим є мовленнєвий [4]. У публічному туристичному дискурсі метою є формування у потенційного туриста позитивного ставлення до запропонованого туристичного продукту і подальша реалізація цього продукту, тому у цьому підвиді туристичного дискурсу використовуються, як правило, маніпулятивні стратегії, які передбачають вплив на адресата з метою спонукання його до здійснення посткомунікативних дій, бажаних для іншої сторони спілкування [5, с. 232].

На нашу думку, кожна з вищенаведених функціональних характеристик вимагає окремого ґрунтовного дослідження.

Висновки. Отже, грецький туристичний дискурс потребує ґрунтовних досліджень із позицій його лінгвістичної, комунікативної та прагматичної специфіки. Комунікативна мета грецьких газетних туристичних статей – зацікавити читачів певною туристичною місцевістю та викликати в них бажання відвідати її. Усі функціональні характеристики туристичного дискурсу сприяють реалізації цієї мети.

Література:

1. Сухомудь Г.С. Туристичний дискурс та підходи до його аналізу / Г.С. Сухомудь // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2015. – Вип. 55. – С. 250–252. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_55_91.
2. Кульбіда Д.П. Тематичні ареали функціонування англіцизмів у сучасному іспанському туристичному дискурсі / Д.П. Кульбіда // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – 2015. – № 19. – Т. 1. – С. 84–87. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v19/part_1/26.pdf.
3. Прима В.В. Англомовний путівник як різновид туристичного дискурсу / В.В. Прима // Записки з романо-германської філології. – 2015. – Вип. 2. – С. 151–156. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/zrgf_2015_2_22.
4. Погодаева С.А. Языковые средства аргументации во французском туристическом дискурсе : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.05 «Романские языки» / С.А. Погодаева. – Иркутск, 2008. – 20 с.
5. Тарнаева Л.П. Туристический дискурс: лингвопрагматические характеристики / Л.П. Тарнаева, В.В. Дацюк // Вестник СПбГУ. – 2013. – Сер. 9. – Вып. 3. – С. 229–235.
6. Η Καθημερινή [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kathimerini.gr>.

Тищенко Е. А. Лингво-коммуникативные особенности греческого туристического дискурса

Аннотация. В статье рассмотрена лингво-коммуникативная специфика греческого туристического дискурса, определена коммуникативная цель греческих газетных туристических статей, проанализирована их композиционная структура.

Ключевые слова: туристический дискурс, газетная статья, коммуникативный аспект исследования, коммуникативная цель.

Tyschenko O. Linguistic and communicative features of Greek tourism discourse

Summary. The article deals with the linguistic and communicative peculiarities of Greek tourism discourse, the communicative purpose of Greek travel newspaper articles is defined, their compositional structure is analyzed.

Key words: tourism discourse, newspaper article, communicative aspect of research, communicative purpose.

Фадеева О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

ФУНКЦІ ТА ЗАСОБИ ПРАГМАТИЗАЦІЇ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКІВ

Анотація. Статтю присвячено вивченню інформативної, оцінної, спонукальної та інтригуючої функцій англо-мовних газетних заголовків, їх мовноактової структури, а також засобам реалізації цих функцій через низку стилістичних засобів прагматизації заголовків на фонологічному, морфологічному, лексико-семантичному та синтаксичному мовних рівнях.

Ключові слова: заголовок, функція, мовленнєвий акт, прагматизація, мовний рівень.

Постановка проблеми. Заголовок англо-мовної газетної статті має спільні функціональні та жанрові характеристики, які визначаються його належністю до текстів масової комунікації. Опосередкований характер комунікації у системі «адресант – адресат» зумовлює основну проблему через наявність спектру функцій, що виконують заголовки газетних статей: інформативну, оцінну, спонукальну та інтригуючу [1, с. 172].

Метою статті є докладне вивчення засобів прагматизації газетних заголовків англо-мовних мас-медіа.

Виклад основного матеріалу. Як правило, заголовки є поліфункціональними, та в більшості випадків можна говорити лише про домінуючу роль тієї чи іншої функції у якомусь конкретному заголовку. Усі ці функції тісно взаємодіють між собою та реально сприяють адекватності процесу комунікації, тобто успішності каналу зв'язку між комунікантами.

Заголовок виконує інформативну функцію, коли у стислій формі дає чітке уявлення про зміст повідомлення. Так, заголовок *How Runaway Slaves Found the Path to Freedom* інформує читачів про те, яким чином раби, які тікали з півдня Америки, знаходили шлях до Канади, щоб звільнитися від рабства. Заголовок *Disaster, But No Deaths* повідомляє про трагедію, яка, на щастя, не спричинила жертв. Заголовки, які виконують інформативну функцію, характеризуються відносною самостійністю. Інформативність і відповідність зазначених заголовків змісту статті зумовлюється наявністю у них опорних елементів, які містяться також і в тексті та забезпечують висвітлення основного змісту повідомлення, однак залишають поза увагою його окремі деталі, що заохочує читача звернутися до всієї статті [2, с. 18].

Оцінне судження – це суб'єктивний образ об'єктивної дійсності, тому що реальна інформація відображається у свідомості суб'єкта оцінки, співвідноситься з його уявленням про гарне/погане, приємне/неприємне і набуває суб'єктивної форми [3, с. 13]. Причиною породження оцінних суджень є потреба людини виразити своє ставлення до означуваного у процесі комунікації. Оцінюючи дійсність, людина виражає свої індивідуальні чи соціальні інтереси, бажання, смаки, пріоритети, що зумовлює активізацію відповідних інтересів, бажань тощо у комунікативних партнерів – членів мовного соціуму. Оцінність

розглядається як мовна категорія, здатна кваліфікувати означуваний предмет із погляду «гарне»/«погане» [4, с. 27]. Оцінність висловлювання визначається взаємодією багатьох факторів: соціальних ролей, соціальних статусів комунікантів, типу мовленнєвої ситуації та ін. [5, с. 8]. Якщо характеризувати оцінність газетних мікротекстів-повідомлень, зокрема заголовків, то можна говорити про те, що їхні основні властивості мають соціально-комунікативну природу [6, с. 222].

Іноді домінуюча інформативна функція може поєднуватися з оцінною. Це здійснюється насамперед за допомогою лексем, які містять у своїй семантичній структурі оцінний компонент, наприклад: *Making the Skies Smilier*. У цьому заголовку експресивність підвищується завдяки морфологічним засобам, зокрема транспозиції: використанню вищого ступеня прикметника *smilier*, що підкреслює також оказіональність ужитку такої форми слова. У більшості випадків такими засобами можуть бути оцінні прикметники, що мають у своїй семантиці компонент позитивної або негативної оцінки і надають усьому заголовку позитивно оцінний або негативно оцінний характер. Наприклад: *A Lousy Diploma; Still More Tawdry Tales; Lucky Duck*. Тут прикметники *lousy*, *tawdry*, надають заголовкам негативної оцінки, а прикметник *lucky* – позитивної, тобто адресант здійснює прямий вплив на сприйняття інформації адресатом, а емотивність досягається шляхом номінативного значення та прагматичного потенціалу цих прикметників.

Функція оцінки виражається також за допомогою вживання дієслів. Дієслово вважається емоційно оцінним, якщо його номінативне значення ускладнюється конотацією емоційно оцінного характеру: зневаги, погорди, презирства, несхвалення, співчуття, іронії тощо. Дієслово, що вживається у певних ситуаціях, починає набувати ситуативно визначеної конотації, яка поступово і закріплюється за його смисловою структурою у вигляді потенційної семи. Ця конотація не вноситься до дієслова зовні, а логічно витікає із його мовної природи, із значення слова: *Cracking Down on His Critics*. У наведеному прикладі фразове дієслово *crack down* передає негативну конотацію, виражаючи негативне ставлення адресанта до Ясіра Арафата. Аналоги, з якими зазначене фразове дієслово співвідноситься у тексті, ще більше підкреслюють його негативну конотацію (*retaliated, arrested, accused them of plotting against "the national interest"*).

Враховуючи настанову на масового читача, деякі заголовки виконують спонукальну функцію, тобто у них виражається заклик до дії [1, с. 171]. Структурно такі заголовки є наказовими реченнями, наприкінці яких може бути знак оклику: *Hurry, Harry!; Don't Look This Tiger in the Eye; Play Freebird!* Найчастіше в ініціальних реченнях тексту пояснюється ситуація і те, чому необхідно виконати дію: *Paint It Black ... No, Pink! No,*

Blue! У наведеному прикладі ініціальне речення пояснює зміст заголовка, тобто інформує про спробу сучасних модельєрів звернути увагу жінок на інші кольори, а не віддавати перевагу чорному.

Інтрига визначається як складне і напружене сплетення дій персонажів, що переслідують свої цілі за допомогою витончених хитрощів і приховання намірів [7, с. 130]. Інтригуючу функцію виконують заголовки, які привертають увагу читача, спонукають його до певного тлумачення змісту, але не дозволяють заздалегідь зробити висновок про зміст повідомлення: *Coke and the Colonel's Wife*; *Mystery Missile*. В ініціальних реченнях після таких заголовків, як правило, пояснюється зміст, а в основній частині повідомлення описується або проблема загалом, або конкретна ситуація: *Coke and the Colonel's Wife*. Заголовок у наведеному тексті інтригує читача, оскільки повідомляє про причетність дружини полковника до наркотиків. Як саме вона пов'язана з кокаїном, однак, стає зрозумілим лише в основній частині повідомлення.

Заголовки газетних статей є здебільшого поліфункціональними. Наприклад, заголовок *Wine With a Twist* водночас виконує такі функції: інформативну, тому що містить тему статті (*wine*), оцінну, оскільки виражає оцінку предмету повідомлення (*with a twist*), та інтригуючу, не дозволяючи читачеві зробити висновок про зміст тексту, що заохочує його звернутися до всієї статті. Інформативна функція є домінуючою, оскільки вона пов'язана з повідомленням про зміст тексту у стислій формі [1, с. 174]. Виконуючи оцінну функцію, заголовок виражає оцінку адресантом подій, про які йдеться у газетній статті. Враховуючи установку на масового читача, заголовок виконує спонукальну функцію, коли в ньому виражається заклик до дії. Інтригуючу функцію виконують заголовки, що привертають увагу читача, спонукають його до певного тлумачення змісту, але не дозволяють заздалегідь зробити висновок про зміст повідомлення.

Отже, заголовки газетних статей виконують цілий спектр функцій: інформативну, оцінну, спонукальну та інтригуючу, а визначення функції, що є домінуючою у кожному конкретному заголовку, дає простір для його інтерпретації. Зокрема, неможливо не відзначити співвідношення функцій газетних заголовків із мовленнєвими актами, тобто прагматичними типами заголовків. Інформативна й оцінна функції тісно пов'язані із заголовком-констативом, спонукальна – із заголовком-директивом та реквестивом, а інтригуюча – із заголовком-директивом та квеситивом. Цей зв'язок реалізується за допомогою мовних засобів, представлених усіма рівнями мови – від фонетичного до синтаксичного.

Аналіз характерних ознак заголовка неможливий без урахування ще одного його прагматичного аспекту – спрямованості заголовка на отримувача інформації. Основний прагматичний зміст заголовка полягає у тому, що він використовується як засіб привернення читачького інтересу. Прагматичність заголовка зумовлюється його спрямованістю у трьох напрямках: орієнтація на подальший текст, автоцентричність і антропоцентричність, які перетворюють заголовок в ефективний засіб прагматичного впливу [8, с. 39].

У процесі спілкування люди не лише будують речення, а використовують ці речення для здійснення таких дій, як прохання, порада, питання, наказ, обіцянка та ін., тобто у вигляді мовленнєвих актів. Тип мовленнєвого акту визначається типом іллокутивної функції, що належить до його складу.

Існує кілька класифікацій іллокутивних актів, кількісний та якісний склад яких є неоднорідним [10, с. 41]. У дослідженні дотримано класифікації, запропонованої Г.Г. Почепцовим [11, с. 271], який вирізняє такі прагматичні типи речень: констативи, менасиви, промісиви, перформативи, квеситиви та директиви.

Характерними для заголовка у його взаємозв'язку з текстом повідомлення під час реалізації прагматичної установки цілого мікротексту є такі прагматичні типи заголовків, як констатив, директив, квеситив та перформатив.

Мета констативних мовленнєвих актів, що вирізняються у лінгвістичній літературі, зводиться, як правило, до однієї загальної – вираження зобов'язань, які приймаються мовцем щодо істинності певного стану справ.

Заголовки-констативи виражаються розповідними реченнями [10, с. 42]. Так, заголовок *How Big Oil Gets Bigger* інформує про розширення Британської нафтової компанії *British Petroleum*. Заголовок *How We'd Try The Terrorists* повідомляє про можливі шляхи покарання терористів, причетних до терактів.

Іншим типом взаємозв'язку між заголовком та текстом повідомлення є такий, за якого заголовок постає директивом [10, с. 43]. Спонування – це мовленнєвий вплив, за якого діяльність однієї людини регулюється іншою через мовлення. У вузькому значенні вплив – це мовленнєве спілкування у системі засобів масової комунікації. Особливість мовленнєвого впливу полягає радше в його інформаційному, а не силовому характері: мовець впливає на слухача не через інтенсивність процесу мовленнєвої діяльності, а за допомогою вдалого поєднання мовних засобів, беручи до уваги позамовні фактори [12, с. 5].

Змістом заголовка-директива є пряме спонування адресата до дії. Як відомо, безпосереднім граматичним засобом вираження директивної комунікативної інтенції є імперативні речення. Наприклад, заголовок *Be Careful Out There* закликає бути обережним. Заголовок *Don't Panic* закликає зберігати спокій і не піддаватися паніці.

Заголовок-директив не лише привертає увагу читача, а й також завуальовує зміст повідомлення. Щоб розкодувати зміст заголовка, читач повинен звернутися безпосередньо до всього тексту.

Наведені приклади заголовків належать до одного з різновидів директивних речень, а саме ін'юнктива, тобто речення-наказу. Також зустрічається й інший різновид директивних речень – реквестив, наприклад: *Please Do Not Touch the Appliance*; *Please Turn On Your Cell Phones*. Лексичним показником реквестивності в наведених прикладах є слово *please*, що знімає імперативність висловлювання.

У наступному типі взаємозв'язку між заголовком і текстом повідомлення заголовок представлений квеситивом [13, с. 214]. Із позицій комунікативного підходу визначення запитання подає О.Г. Почепцов. На його думку, запитання – це формально виражений запит щодо інформації, за якого той, хто ставить запитання, переслідує дві мети: вихідну (заповнення інформаційної лакуни) і кінцеву (здійснення того чи іншого акту). Запитання є особливою формою висловлювання, у якій міститься вихідна, або базисна, інформація, а також вказівка на недостатність цієї інформації і потреба подальшого її поповнення [13, с. 214].

Доцільність виокремлення мовленнєвого акту запитання обґрунтовується таким чином: квеситиву властива спільна риса

з директивом, тому що вони обидва спрямовані на спонукання адресата до певної дії із тією суттєвою розбіжністю, що для директива це будь-які дії (*Drive (please)!*), зокрема й мовленнєві, а для квеситива – це лише мовленнєві дії [14, с. 277].

Заголовок-квеситив містить запитання, відповідь на яке адресат отримає, коли ознайомиться з усім текстом. Цей тип заголовка концентрує увагу відсутністю певної інформації в адресата і створює певний психологічний тиск у спілкуванні, який знімається, коли адресат знаходить відповідь у самому тексті: *Did the Terrorists Try to Cash In on the Mayhem They Caused?* Заголовок у наведеному прикладі є квеситивом, тому що вживається у функції запиту інформації (*Did the terrorists try to cash in on the mayhem they caused?*). Текст містить дані, які призвели до постановки цього запитання (*Just days before the attack, an unusually large number of short sales were placed in Europe and the United States, many of them involving industries hard hit by the attack, like airlines and insurance companies. The Swiss "Terror USA" task force has blocked one account that may be connected to the financing of the attacks on the United States, and in London, several more accounts have been frozen*). Таким чином, у тексті дається відповідь на запитання, що міститься у заголовку.

Заголовки-квеситиви є органічними засобами запитально-відповідної єдності і привносять у текст момент діалогічності, безпосередньої, живої апеляції до адресата [15, с. 7]. Запитання може заінтригувати читача і змусити його прочитати текст.

Наступний тип взаємозв'язку заголовка і тексту повідомлення – це так званий перформатив [6, с. 215]. Як правило, перформативи не несуть інформативного навантаження. Їхня особливість полягає у тому, що дія, про яку повідомляється, збігається із самим актом мовлення, який виявляється тотожним практичній дії: *Goodbye, Lady Di*. Заголовок у наведеному прикладі виражає дію прощання.

Розглянуті вище мовленнєві акти належать до прямих. До них слід додати непрямі мовленнєві акти, які також є досить поширеним явищем в англійських газетних заголовках. Дж. Серль розглядає як непрямі ті мовленнєві акти, в яких окремий іллокутивний акт здійснюється опосередковано через інший [9, с. 196]. Мовець має на увазі не тільки те, про що він каже, а і щось більше. Значення непрямого висловлювання містить його пряме значення. Коли йдеться, наприклад, про іронію, мовець має на увазі дещо протилежне тому, що він каже. Таким чином, значення висловлювання утворюється через прийняття значення, протилежного до прямого значення.

Непрямим мовленнєвим актам властива неоднозначна відповідність між прямим значенням висловлювання та його інтенційним змістом.

Аналіз прагматичних типів заголовків свідчить про те, що більшість представлена констативами (80,8%). Менше поширені заголовки, виражені квеситивами (12,3%), директивами (5,7%) та перформативами (1,2%). Цей факт можна пояснити специфічним призначенням газетних мікротекстів-повідомлень, що полягає у стислому та об'єктивному поінформуванні читачів про події, які відбуваються у світі. Вираження запиту, спонукання або дії не є характерним для інформаційного типу тексту.

Однією із сучасних класифікацій газетних заголовків є прагматилістична, в основі якої лежить аналіз компонентів заголовків, які виражені здебільшого різноманітними стилістичними засобами.

Зважаючи на надзвичайно широкий спектр уживаних для прагматизації заголовків англійських газетних статей стилістичних засобів, доцільно виокремити серед них найбільш типові, які можна вважати домінуючими для досліджуваного жанру. Серед таких є засоби прагматизації заголовків на чотирьох рівнях: фонетичному (римування, алітерація), морфологічному (категорія числа, ступені порівняння прикметників, стилістичні аспекти дієслівних форм), лексичному (іменники та словосполучення, у яких міститься основний зміст статті, власні назви (топоніми/антропоніми), реалії, тропи) та синтаксичному (незакінчене речення, цитування та риторичне запитання).

Фонологічний рівень. Стилiстичне забарвлення фонемі не властиве, але певні комбiнації звукiв можуть створити рiзні специфічні мовні засоби вираження експресії. Загалом порiвняно з українською пресою англійські газети і журнали характеризуються використанням бiльшої кількості фонетичних стилістичних прийомiв та римування, що пояснюється можливостями, які надає фонологічна структура мови на фонi одно- або двоскладової будови бiльшості слiв. Серед таких поширеними є заголовки з використанням рими: – *War... What Is It Good For?; It's super-duper, but definitely not Jilly Cooper*. Прагматичний компонент заголовку *Mad, bad and dangerous* ґрунтується на використанні алітерації: частого вживання дзвінкого приголосного "d", що створює певний емоційний ефект на читача. Аналіз матеріалу дозволив встановити, що найбільш поширеними засобами прагматизації газетних заголовків на фонетичному рiвнi є римування та алітерація.

Морфологічний рівень. Система виразних засобів англійської мови на морфологічному рiвнi доволі бiдна, але це компенсується можливістю широкого використання такого стилістичного прийому, як транспозиція – перенесення словоформи у невласливий їй контекст або сферу вжитку граматичного значення. В англійській мові, як і в бiльшості інших мов, граматична категорія числа утворюється двома значеннями – одниною та множиною. Оскільки форма множини в англійській мові є маркованою, то її використання зi стилістичною метою є поширеним явищем. Задля прагматизації газетного заголовку автор надає форму множини не тільки абстрактним поняттям і власним назвам, а й рiзним частинам мови, наприклад – дієслову: *I Do's and Donts*. У заголовках англійських статей для підсилення експресивного та прагматичного значення часто використовуються ступені порiвняння прикметникiв: *Higher Intoxication*.

Серед прагматилістичних особливостей дієслів найчастіше зустрічаються такі, як категорія часу та способу: *Over 10 000 Stop Work in Docks*. Прагматичний компонент цього заголовка зосереджений на використанні теперішнього часу дієслова, а не минулого, як у статті. Цю особливість можна пояснити тим, що автор навмисне вживає цей засіб прагматизації із метою показати, що минулі події усе ще актуальні.

Використовуючи в газетному заголовку наказовий спiсiб дієслова, автор тим самим висловлює своє ставлення до зображуваних подій та явищ: *Stop the Bloodshed*.

У ході вивчення фактичного матеріалу зафіксовані такі засоби прагматизації морфологічного рiвня, як категорія числа, ступені порiвняння прикметникiв, категорії часу та способу дієслова.

Лексичний рівень. Газетний стиль у сучасних умовах швидко видозмінюється за рахунок поповнення, оновлення лек-

сико-семантичних груп, активних іншомовних запозичень. У вивченні публіцистичного стилю помітне місце посідає опис структури стилістичних функцій газетних заголовків, публіцистичних тропів, конотації яких пов'язані зі зміною суспільних цінностей та активізацією розмовного компонента літературної мови.

Ефективний вплив на читача ЗМІ передбачає обов'язкову апеляцію до його емоцій, оскільки вони завжди «ближче» до сприйняття світу людиною. Природно, що, йдучи до реципієнта через почуття, сучасний мас-медійний дискурс набуває яскравого емоційного забарвлення. Чільне місце у створенні експресії дискурсу мас-медіа посідають стилістично забарвлені мовні одиниці (експресиви). У засобах масової комунікації вони привертають увагу реципієнтів, визначають ставлення автора до певних подій, фактів та ін.

Полісемія є поширеним явищем в англійській мові. Значення багатозначного слова реалізується у контексті. Щоб виокремити необхідне значення полісемічного слова в заголовку, необхідно вийти за межі мовного контексту і звернутись до екстралінгвальної ситуації, тобто ситуації комунікації, предмету комунікації та учасників комунікації.

Використання топонімів та антропонімів є найпоширенішим засобом прагматизації газетних заголовків: *The magnificent Anderson*. Національні реалії також активно використовуються журналістами для прагматизації газетних заголовків: *Uncle Sam Ready to Fight*. Найбільш розповсюдженим стилістичним засобом можна вважати метафору – надання об'єкту якостей, які йому невластиві: *The Golden Years Begin*.

Ще одним широко вживаним засобом у газетному заголовку є метонімія. В англійській мові нерідко метонімічно уподібнюються назва столиці замість уряду, вулиці замість міністерства, яке на ній розташоване, назва організації замість людей, що там працюють, назва матеріалу замість будівлі, побудованої із нього, тощо. Наприклад: *Europe must unit against hooligans*.

В англійській мові газетних заголовках використовується також іронія: *The most important thing in the world is eyebrow design*.

Об'єктом газетних статей є явища всіх сфер життя людини – від картинок побуту до подій історії і світової політики. Звідси – часте вживання у заголовках емоційно забарвлених слів, розмовної лексики. Як стилістично-експресивний засіб розмовна лексика вживається у заголовках на тлі книжної лексики. Інколи вона застосовується як експресивний засіб позитивного спрямування: *Americans are not so cocky after all*.

До найбільш поширених засобів прагматизації на лексичному рівні належать багатозначні слова, використання топонімів й антропонімів, національних реалій, метафор, метонімії та іронії.

Синтаксичний рівень. Кожний функціональний стиль активізує певні синтаксичні структури залежно від комунікативної мети. Проте їхня стилістична маркованість помітна на тлі інших засобів вербалізації думки, а також у контексті змісту цілісного тексту, тобто стилістичне значення синтаксичних одиниць вибудовується як синтез їхніх функцій у мовній системі і в конкретному висловлюванні, у цілісному тексті. Для відповідної стилістичної кваліфікації синтаксичних структур треба враховувати не лише їх формальну синтаксичну структуру, а й лексичне наповнення цієї структури, тобто комунікативну інтенцію висловлення, що охоплює ситуацію спілкування, наміри мовця, оцінку суспільно узвичаєного типу комунікації,

визначеної розвитком літературної мови й виробленими стилями спілкування.

Заголовок – це найважливіший компонент газетної інформації. Він фіксує увагу читача на найбільш цікавому й важливому моменті газетної статті. Але часто він не розкриває суті статті, чим спонукає читача ознайомитись із поданою інформацією більш докладно.

Характерною рисою газетних заголовків є широке використання еліпсису, тобто опущення другорядних, а іноді й головних членів речення, які легко відновити в контексті статті. Короткий заголовок швидше сприймається читачем, його незвичайна форма викликає інтерес і спонукає читача прочитати газетну статтю: *Trump to sign the bill*.

Широко використовуються називні речення, заголовки-одночлени. Вони називають предмети і явища, про які йтиметься далі у газетній статті. Контекст, що йде далі, розвиває тему, уточнює, конкретизує її: *Cultureshock*. Називні речення – це яскравий стилістичний засіб, завдяки своїй лаконічності, стислості вони виражають потрібну думку й збуджують увагу читача.

Із стилістичних прийомів синтаксису в заголовках газетних статей застосовується транспозиція значення синтаксичних структур у контексті – риторичне запитання: *Too much of a good thing?* Транспозиція (тобто прямиї порядок слів у запитаннях) насичує їх іронією і навіть сарказмом із метою привернути увагу, посилити враження, підвищити емоційність вислову: *Stars of the future?*

Цитування висловлень персонажів, про яких ідеться у статті, широко використовується у заголовках статей англійської преси. Функціонуючи в заголовках, цитовані висловлення служать важливим засобом привертання читачької уваги і допомагають вирізнити головну думку статті: *“He made me the writer I am today”*.

Висновки. Заголовок як один із компонентів газетної статті має багато стилістичних особливостей, які властиві всьому стилю загалом. Ці специфічні особливості зумовлені призначенням заголовку зацікавити читача, завданням у скороченій формі викласти зміст повідомлення або виокремити найбільш важливі факти, а також завданням переконати читача, подати основну ідею матеріалу.

Англійським газетним заголовкам властиве використання тих стилістичних засобів прагматизації, які б насамперед виражали і здійснювали той комунікативний ефект, який ставить перед собою автор статті. Виконуючи інформативну, оцінну, спонукальну та інтригуючу функції, заголовок за допомогою певних стилістичних засобів фонетики, морфології, специфічної лексики, структури повідомляє основну ідею, тему статті, привертає читачьку увагу, зацікавлює читача у подальшому прочитанні статті. Подальше вивчення заголовку не втрачає актуальності й відкриває перспективи уточнення його потенціалу і прагматичних особливостей й у інших різновидах мас-медійного обміну інформацією через розповсюдження і широкий попит на комунікацію у соціальних мережах та інших інтернет-ресурсах.

Література:

1. Коваленко А.М. Поліфункціональний характер заголовка журнального мікротексту-повідомлення (на матеріалі тижневика *Newsweek*) / А.М. Коваленко // Філологічні науки. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2002. – С. 168–175.
2. Коробова Л.А. Заглавие как компонент текста (на материале газетной публицистики ГДР) : автореф. дис. ... канд. филол. наук :

- спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л.А. Коробова. – Алма-Ата, 1982. – 20 с.
3. Крысанова Т.А. Высказывания, содержащие отрицательную оценку адресата в современном английском языке (коммуникативно-прагматический аспект) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т.А. Крысанова. – Луцк, 1999. – 18 с.
 4. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В.И. Шаховский. – Воронеж : Воронежск. гос. ун-т, 1987. – 192 с.
 5. Скрипка Г.Н. Структурные свойства речевого жанра «информативная заметка» (на материале немецкоязычной прессы) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Г.Н. Скрипка. – К., 1990. – 23 с.
 6. Коваленко А.М. Комунікативні особливості заголовка журнального мікротексту-повідомлення / А.М. Коваленко // Філологічні науки. – Суми : Вид-во СДПУ ім. А.С.Макаренка, 1999. – С. 209–216.
 7. Литературный энциклопедический словарь / [общ. ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева]. – М. : Советская энциклопедия, 1987. – 752 с.
 8. Бернацкая А.А. Приемы прагматизации заглавия / А.А. Бернацкая // Логико-семантические и прагматические проблемы текста. – Красноярск : Красноярск. гос. пед. ин-т, 1990. – С. 38–47.
 9. Серль Дж. Р. Косвенные речевые акты / Дж. Р. Серль ; пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 17: Теория речевых актов. – М. : Прогресс, 1986. – С. 195–222.
 10. Богданов В.В. Речевое общение. Прагматические и семантические аспекты / В.В. Богданов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1990. – 88 с.
 11. Почепцов Г.Г. Конструктивный анализ структуры предложения / Г.Г. Почепцов. – К. : Вища школа, 1971. – 191 с.
 12. Никульшина Т.Н. Информационная стратегия в побудительном дискурсе (на материале английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т.Н. Никульшина. – К., 1998. – 19 с.
 13. Почепцов О.Г. Семантика и прагматика вопросительного предложения (на материале английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О.Г. Почепцов. – К., 1979. – 17 с.
 14. Иванова И.П. Теоретическая грамматика современного английского языка / И.П. Иванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов. – М. : Высшая школа, 1981. – 285 с.
 15. Второва А.Г. Коммуникативно-функциональное исследование текстов газетных объявлений (на материале немецкоязычной прессы) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А.Г. Второва. – СПб., 1991. – 21 с.

Фадеева Е. В. Функции и способы прагматизации газетных заголовков

Аннотация. Статья посвящена анализу информативной, оценочной, побудительной и интригующей функций англоязычных газетных заголовков, их речеактовой структуре, а также способам реализации этих функций посредством ряда стилистических средств прагматизации заголовков на фонологическом, морфологическом, лексико-семантическом и синтаксическом языковых уровнях.

Ключевые слова: заголовок, функция, речевой акт, прагматизация, языковой уровень.

Fadeieva O. Functions and means of headlines' pragmatization

Summary. The article has been devoted to the analysis of informative, axiological, imperative and intriguing functions of English news-paper headlines, their speech-act structure and means of realizing these functions through the set of stylistic means of headlines pragmatization on phonological, morphological, Lexico-semantic and syntactic linguistic levels.

Key words: headline, function, speech act, pragmatization, linguistic level.

*Циганкова З. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов*

Військового інституту телекомунікацій та інформатизації

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНІВ ЖАНРУ «ЧИКЛІТ»

Анотація. Статтю присвячено висвітленню мовних особливостей романів жанру «чикліт». Розкрито передумови виникнення і поширення сучасного літературного жанру, визначено його характерні риси.

Ключові слова: чикліт, постфемінізм, жанр, феномен, дискурс, стиль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням прози постфемінізму почали займатися відносно недавно. Найбільше зацікавлення ця тема викликала в американських дослідників: Р. Бредфорда (R. Bradford), П. Кембелла (P. Cambell), С. Феріса, М. Янга (S. Ferriss, M. Young.), С. Генца (S. Genz), Л. Гейвуда, Дж. Дрейка (L. Heywood, J. Drake), К. Маззи (C. Mazza), Дж. Маєра (J. Maher), С. Мілза (S. Mills), Р. Манфорда, С. Джіліс, Г. Гові (R. Munford, S. Gillis, G. Howie), А. Філіпса (A. Phillips), Дж.Р. Макмілана (J.R. Mcmillan). Вітчизняне літературознавство лише відкриває для себе це явище світового літературного процесу. Так, у літературознавчому плані це питання висвітлювала Ю.Г. Ремаєва («Постфеміністская проза Британії на рубежі ХХ – ХХІ вв.: феномен «чикліт»). Окремо слід назвати спеціальне дослідження Н.Ю. Степанової «Контраст как средство создания комического эффекта (лингвостилистический аспект)», виконане на матеріалі романів того ж жанру.

Актуальність дослідження підтверджується відсутністю наукових праць, присвячених системному аналізу лінгвістичних особливостей сучасного літературного жанру.

Мета статті полягає у визначенні мовних особливостей романів жанру «чикліт», особлива увага приділяється виявленню дискурсивних характеристик зазначених творів.

Виклад основного матеріалу. Феномен постфемінізму з'явився у 90-ті рр. минулого століття як наслідок цілої низки концептуальних конфліктів і протиріч фемінізму 80-х і 90-х, що спричинили його подальшу фрагментацію як єдиної течії.

Сучасна жінка має справу з суперечливими ідеологіями і намагається бути успішною. З одного боку, вона хоче відстоювати свою жіночність, тобто щоб її сприймали доброю, товариською, вихованою, справедливою і привабливою, з другого – вона прагне рівності з чоловіками, хоче продемонструвати найкращі чоловічі риси, а саме всемогутність, раціональність, впевненість у собі й силу.

На основі названих причин соціологи визначають у сучасному фемінізмі перехід від «фемінізму рівності» до «фемінізму відмінності», тобто від фемінізму до постфемінізму.

У 1995 р. американці Кріс Мазза і Джеффри Де Шелл обрали такий заголовок для антології постфеміністичної прози, художніх творів другої хвилі фемінізму 90-х: Chick lit. Postfeminism Fiction – «Чикліт: Література постфемінізму» [6, с. 113]. Парадоксально, але термін «чикліт», який випадково виник, був помічений критиками та журналістами, і почав активно вживатись у мові на позначення нового літературного

жанру. Після тріумфу перших романів «чикліт» фактично став одним із головних жанрів західної белетристики і наприкінці 90-х закріпив свою популярність вдалими екранізаціями найвідоміших романів – «Щоденник Бріджит Джонс» Х. Філдінг і «Секс у великому місті» К. Бушнелл.

У 2004 р. з'явилася стаття під назвою «Що таке «чикліт»?», у якій було подане таке визначення жанру: «чикліт» – це «сучасний літературний жанр про самотніх жінок, яким зазвичай 20–30 років, які перебувають у пошуку ідеального чоловіка. Жанр «чикліт» відрізняється від класичних жіночих романів тим, що в романах сучасного літературного жанру відображене повсякденне життя молодих працездатних чоловіків та жінок і подано свіжий погляд на їхні стосунки [2, с. 26].

Р. Монтгомері заперечує думку багатьох про те, що «романи жанру «чикліт» – це невдалі, смішні, бездарно написані жіночі романи, які мають негативний вплив на жінок». Вона вважає романи нового жанру «розважальними, цікавими, і багато сучасних жінок ототожнюють себе з їхніми героїнями» [3, с. 26]. Підтвердженням цієї тези є висока популярність романів жанру «чикліт» у світі, яка спричинила розподіл жанру на категорії за цільовою аудиторією: романи, присвячені проблемам жінок із надмірною вагою (Bigger Girl Lit), література для кар'єристок (Career Chick Lit), романи для самотніх жінок, які живуть у мегаполісі (Single City Girl Chick Lit), романи для жінок пенсійного віку (Hen Chick Lit), для шопоголівків (Shopping Chick Lit), для жінок із дітьми (Kids Chick Lit) тощо.

П. Кофі намагається пояснити феномен «чикліт» у такий спосіб: «постфеміністичний роман не надає пояснення тому, якою є або повинна бути сучасна жінка. Насправді постфеміністичний роман заперечує будь-яку конкретику, вичерпність і повномірне значення, чого вимагає визначення». Дослідниця описує жанр, виокремлюючи основні якості його героїнь: «це впевнені, незалежні, навіть відважні жінки, які беруть на себе відповідальність за те, ким вони є, або жінки, які несвідомо засвоїли гендерні норми сучасного суспільства і поводять себе відповідно до цих норм» [5, с. 21].

«Постфеміністична» жінка хоче «все відразу», оскільки вона відмовляється розділяти й обирати між своєю публічною, феміністичною і жіночою ролями. «Постфеміністична» жінка намагається інтегрувати «все» у своє життя: поєднати свою роботу, матеріальні досягнення з бажанням мати побут, поєднати свою феміністичну силу і незалежність із жіночими радощами і романтичними стосунками з чоловіками. «Мати все» означає балансувати між професійним успіхом і власними поразками, між феміністичними і суто жіночими правами і можливостями. Її самотній статус звеличує її гламурний і модний стиль життя так само, як і «патологізує» його як неправильну і дефектну соціальну проблему [4, с. 98–99].

Іноді жанр «чикліт» постає як «шик літ» (англ. chic lit – «шикарна література»). Власне, формула «чикліт» розгляда-

ється сьогодні як один із перспективних напрямів сучасної жіночої прози, як література для молодих жінок. Успіх романів «чикліт» дає змогу зафіксувати нові тенденції у розвитку сучасної масової літератури для жінок, що використовує стратегії феміністської прози, але в дещо спрощеному варіанті. Так, жанр «чикліт» використовує мотиви випробувань і трансформації героїв, узятих із фантастичного казкового сюжету, і співвідносить їх із «популярним фемінізмом». Отже, жанр «чикліт» інкорпорує дискурси традиційної казки та феміністської риторики в контексті сучасної масової культури [1, с. 6].

Дискурс жанру «чикліт» відображає постфеміністичні тенденції сучасного західного суспільства. Жіночі типажі західного жанру «чикліт» міцно ввійшли до парадигми масової культури.

Безпосередній, неформальний стиль викладу романів жанру «чикліт» нагадує епістолярну форму, популярну серед романістів XVIII ст., наприклад Френсіса Берні. У романах широко застосовується техніка «потому свідомості», яку започаткували Вірджинія Вульф та інші модерністи. Усі ці прийоми надають читачеві можливість зануритись у свідомість кожного героя, спостерігати за його сприйняттям [3, с. 67].

Літературознавці зазначають, що «чикліт» як жанр також дуже схожий на жанр сучасних глянцеvih журналів для жінок. Жіночі глянцеvi журнали утримують аудиторію читачів завдяки концентрації уваги на опікуванні їхньою зовнішністю, яку обіцяють покращити, але не завжди пояснюють це правильно. Так само романи жанру «чикліт» занурюють читача у світ, де краса ніколи не зникає. Відмінною рисою «чикліту» є те, що героїні відверто говорять про свої недоліки, навіть глузують із них, підкреслюють, що нічого ідеального не буває [7, с. 61].

Синтаксис жіночих глянцеvih журналів, як і романів постфеміністичного жанру, клаузальний (clausal), тобто часто використовуються вбудовані відступи. Речення починаються дієприкметниковими або прийменниковими конструкціями, включають герундій та інші віддієслівні конструкції. Пасивні конструкції вживаються відносно нечасто. Такий синтаксис звичайно описує дії, думки і почуття, а не конкретні факти [7, с. 4].

Автори романів жанру «чикліт» використовують у своїх творах мовні засоби, якими носії мови послуговуються у повсякденному спілкуванні. Важливою стильовою особливістю мови сучасних жіночих романів стала простота (у деяких випадках вона доходить до примітивності) викладу інформації, так званий «легкий стиль», що спричинило практично повну відсутність складних і розгорнутих синтаксичних конструкцій. Легкість і простота подання матеріалу, з одного боку, дозволяє розширити коло потенційних читачів, із другого – є чітким відображенням зниження загального культурного рівня сучасного читача. Використання сленгових виразів, розмовної (а іноді й ненормативної) лексики стало у наш час нормою, на що змушені зважати автори. Причиною такого вжитку є особливості стилю «чикліту», який «має бути кокетливим, приємним, комічним, смішним, фривольним і легким. Це мова, якою користуються жінки у повсякденному житті» [7, с. 3].

Отже, можна сформулювати основні особливості романів «чикліт»:

- 1) сюжет романів розкривається за допомогою розповіді від першої особи;
- 2) характерною рисою сюжету є формула «хеппі-енд»;
- 3) мова романів значною мірою визначається сучасною масовою культурою;

4) загальний тон оповіді довірливо-нейтральний, що поєднує у собі гумор та іронію;

5) дискурс романів «чикліт» є поєднанням дискурсів традиційної казки і сучасної феміністичної риторики;

6) за генетичною структурою дискурс «чикліту» є інтертекстуальним кодом жіночого сприйняття дійсності. Інтертекстуальність романів «чикліт» підтверджується тим, що жінки-героїні зображені досвідченими споживачами мас-медіної продукції, а саме глянцеvih видань та телевізійних програм, які мають попит на масовому ринку;

7) феномен жіночої героїні романів полягає у репрезентації образу сучасної жінки в епоху постфемінізму у різних сферах її життя. Героїня «чикліт» – це тип сучасної емансипованої жінки, яка відстоює свої соціальні позиції і не боїться вступати у конфлікт із чоловічим, часто ворожим, світом;

8) М.Л. Болонєва стверджує, що романи «чикліт» є однією зі сфер репрезентації гендерних концептів MAN і WOMAN. Дискурс «чикліту» – це прямий дискурс щодо концепту WOMAN і перехресний стосовно концепту MAN. На основі ідеї про те, що будь-яка комунікація заснована на опозиції, можна виокремити опозицію гендерного дискурсу у просторі «чикліт»: прямий гендерний дискурс і перехресний гендерний дискурс. У романах «чикліт» представлено комбінацію обох: прямий дискурс – концепт WOMAN – репрезентується особою його носія – жінкою, яка і є референтом дискурсу; перехресний дискурс – концепт MAN – актуалізується із позиції адресанта-жінки. Як наслідок, залежно від адресанта дискурсу отримуємо різні картини репрезентації концептів MAN і WOMAN. У прямому і перехресному гендерних дискурсах з'являється можливість представити концепт WOMAN у сприйнятті чоловіка і навпаки. Дискурсний простір романів «чикліт» дозволяє простежити реалізацію механізму прямого дискурсу. Зміни в економічному, соціально-політичному і культурному житті суспільства початку XXI ст. знаходять своє відображення як у мові, так і в літературі.

Висновки. Таким чином, «чикліт» – це сучасний літературний жанр, який висвітлює життя сучасної жінки очима самої жінки. Незважаючи на невизначеність суспільства стосовно феномена цього жанру, «чикліт» існує і розвивається, стає об'єктом літературознавчих і мовознавчих досліджень. Основою дискурсу «чикліт» є інтертекстуальне поєднання дискурсів традиційної казки і жіночого роману у просторі масової культури.

Подальша перспектива дослідження полягає у когнітивних розвідках персонажного мовлення у романах жанру «чикліт».

Література:

1. Иванов Д.В. Глэм-капитализм / Д.В. Иванов. – СПб. : Петербургское Востоковедение, 2008. – 176 с.
2. Basow S.A. Gender Influences on Adolescent Development / S.A. Basow, L.R. Rubin // N.G. Johnson, M.C. Roberts, J. Worell (Eds.). Beyond Appearance: A New Look at Adolescent Girls. – Washington, DC : American Psychological Association, 1999. – P. 25–52.
3. Ferriss S. Chick-lit: the New Woman's Fiction / S. Ferriss, M. Young. – N. Y. – L. : Routledge, 2006. – 288 p.
4. Genz S. Singled Out: Postfeminism's "New Woman" and the Dilemma of Having It All / S. Genz. // The Journal of Popular Culture. – New Jersey : Wiley-Blackwell, Feb. 2010. – Vol. 43. – Iss. 1. – P. 97–119.
5. Golpalkrishnan J. eBay: The World's Largest Online Marketplace? / J. Gopalkrishnan, V.K. Gupta // A Case Study. – Indian Institute of Management Kozhikode, May 2007. – P. 543–549.

6. Jespersen O. Modern English Grammar / O. Jespersen // On Historical Principles, Part VI. – L. : G. Allen & Unwin, 1954 – P. 113–183.
7. Litosseliti L. Gender and Language Theory and Practice / L. Litosseliti. – N. Y. – L. : Routledge, 2006. – 224 p.

Цыганкова З. Н. Языковые особенности романов жанра «чиклит»

Аннотация. Статья посвящена исследованию языковых особенностей романов жанра «чиклит». Определены предпосылки возникновения и распространения современного литературного жанра, выделены его характерные черты.

Ключевые слова: чиклит, постфеминизм, жанр, феномен, дискурс, стиль.

Tsygankova Z. Language peculiarities in chick lit novels

Summary. The article is devoted to language peculiarities of chick lit novels. Chick lit background and its dissemination is investigated as well as stylistics features of the genre. Chick lit discourse reflects postfeminist tendencies of modern western society. Female types of western chick lit have become a part of mass culture paradigm.

Key words: chick lit, postfeminism, genre, phenomenon, discourse, style.

Чекарева Є. С.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри історії зарубіжної літератури і класичної філології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ПРИСЛІВНИКИ ПРОСТОРОВОЇ СЕМАНТИКИ В ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглядаються прислівники давньогрецької мови просторової семантики. Прислівники розподілено за групами залежно від їх значення, що охоплює поняття статичної локалізації і динамічного переміщення. Послідовно проводиться думка про те, що специфіка просторових значень прислівників має тісний зв'язок зі способом творення цих одиниць і безпосередньо пов'язана з особливостями світобачення носіїв давньогрецької мови.

Ключові слова: прислівник, частини мови, просторові зв'язки, семантика, семантичні групи, компонентний аналіз.

Постановка проблеми. Дослідники неодноразово підкреслювали вплив на мову різних факторів культурно-суспільного, географічного, біологічного або антропологічного порядку, які зумовлюють її індивідуальність. Можливо, морфологічні, синтаксичні й семантичні особливості конкретної мови, а отже, і закономірності виокремлення частин мови, також зумовлюються подібними факторами. Як зазначає О.С. Кубрякова, мови з розвинутою системою морфології пов'язуються з еволюцією за семантичною або ономасіологічною ознакою. У них переважає тенденція до закріплення в окремих частинах мови їх ономасіологічної значущості, предметної або ознакової сутності, що підкреслюється й експліцитно виражається морфологічними маркерами. Морфологічні категорії тут дозволяють позначити й представити в рельєфній, наочній формі основні ономасіологічні або номінативні категорії – предметність, процесуальність, ознаковість [5, с. 40]. Прикладом і яскравим представником мов такого типу є, зокрема, давньогрецька, в якій морфологічні категорії, властиві різним частинам мови, виявляють і об'єктивують сутність предметних, процесуальних та ознакових значень у їх розмаїтті.

Таким чином, частини мови постають як особливі класи слів, що передають досвід людини в осмисленні світу, представляють певні структури знання про нього й ґрунтуються на універсальних елементарних, базових уявленнях про організацію довкілля і функціонування об'єктів у ньому. Розподіл масиви лексики за частинами мови видається доцільним для виявлення груп слів, що містять інформацію про таку основоположну світоглядну категорію, як простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прислівники як лексико-граматичний клас слів неодноразово вивчалися з різних дослідницьких позицій. Так, синтаксичний критерій оцінки статусу прислівників простежується у роботах О. Потєбні, О. Шахматова [6; 8]. Ф. Фортунатов для аналізу прислівників застосував принцип «абстрактного морфологізму» [7]. У подальших дослідженнях прислівника спостерігається тенденція до залучення усіх критеріїв оцінки частин мови: морфологічного, синтаксичного, семантичного. Таким чином, прислівник постає в усій багатогранності своїх ознак, властивостей і функцій

(В. Виноградов [2, с. 273], І.Р. Вихованець [3, с. 17]). А. Вежицька вважає «опорою» виокремлення частин мови семантичні критерії й осмислює суттєві ознаки прислівника з позицій репрезентації у його семантичній структурі понять певного роду, зокрема, «універсальних концептів ДУЖЕ і ТАК» [1, с. 233].

На матеріалі давньогрецької мови функційні й семантичні характеристики цього класу слів до сьогодні залишаються поза увагою мовознавців, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Прислівники як одна з повнозначних частин мови беруть активну участь в об'єктивації структур знання, що належать до певного роду онтологічних категорій, і реалізують через своїх представників диференціацію сприйнятого, пізнаного та оціненого людиною. У давньогрецькій мові вони мають свою специфіку формування і функціонування.

Мета статті полягає в описі системи просторових прислівників давньогрецької мови, встановленні базових просторових концептів, вербалізованих давньогрецькими прислівниками, виявленні семантичних домінант у системі цих мовних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Аналіз семантичної структури одиниць однієї частини мови доцільно проводити в межах лексико-семантичних груп, які є об'єднанням слів за семантичною спільністю зі встановленими парадигматичними зв'язками. У функційно-семантичному полі простору групування лексем відбувається навколо макроконцептів локативної концептосфери. При цьому самі лексеми постають як репрезентанти мікроконцептів, що відповідають елементарним семантичним ознакам.

У системі просторових прислівників давньогрецької мови (всього 771 одиниця) знайшли вираження основні уявлення про рух і статичне місцеперебування, міру віддаленості, а також межу, стосовно якої визначається рух або локалізація об'єктів. Окремо вирізняється група прислівників, що уточнюють зовнішні властивості об'єктів, а також спосіб і характер дії, руху або розташування у просторі. Залежно від реалізації у семантичній структурі прислівників відповідних макро- й мікроконцептів просторового дейксису формуються лексико-семантичні групи.

1. Статична локалізованість (349 лексем)

1.1. Загальне або конкретне місцеперебування (117 лексем):

ἀγυκάς в обіймах; ποῦ дець, де-небудь; Ἀβυδῶθι в Абідосі; ἀγορήφι на зібранні; Αθήνῃσι в Афінах; αὐτόθι саме тут, у цьому місці; ἄλλοθι в іншому місці; ἐκασταχόθι повсюди; διαρισμένως в обмеженому місці, місцями; ἐνθάδε тут; μηδαμόθι ніде; οἴκοι вдома, на батьківщині; Φθίφι у Фтії; χερσόθι на суходолі; χαμαί на землі; αὐτοβοεΐ на місці злочину; ὄμοῦ у тому самому місці та ін.;

ἡ δ' ἐν γούνασι πίπτε Διώνης δι' Ἀφροδίτη μητρὸς ἑῆς; ἡ δ' ἀγκὰς ἐλάζετο θυγατέρα ἦν (Hom. II. 5.370–371) – богиня Афродіта кинулась у ноги своїй матері, Діоні; вона ж узяла в обійми дочку; λέγεται δὲ καὶ ὡς ἐλαΐαι ἦσαν ἄλλοθι γῆς οὐδαμοῦ κατὰ χρόνον ἐκείνον ἢ ἐν Ἀθήνῃσι (Hdt. Hist. 5.82.2) – говорять, що в ті часи ніде не росли оливи, тільки в Афінах.

1.2. Дистантне розташування (міра віддаленості) (60 лексем):

ἄγχι близько, впритул; ἀποτῆλε далеко від; αὐτοσχεδόν поблизу; ἐγγύς близько, на близькій відстані; ἐκάς далеко, вдалині; πάρεγγυς близько, у безпосередній близькості; πέλας близько; μακρῶς далеко, на великій відстані; συσταδόν поблизу, впритул; ἀπόπροθι далеко, вдалині; ἐκποδῶν вдалині, осторонь; πλησίον поблизу, близько та ін.;

αὐτὰρ Τηλέμαχος προσέφη γλαυκῶπιν Ἀθήνην, ἄγχι σῶν κεφαλῆν, ἵνα μὴ πευθοῖαθ' οἱ ἄλλοι (Hom. Od. 1.156–157) – тут Телемах обережно сказав світлоокій Афіні, близько голову нахиливши, щоб інші не почули; ὡς δ' ὅπῳτ' ἠυγένειος ἀπόπροθι λίς ἐσακούσας, νεβροῦ φθεγξαμένης τις ἐν οὐρεσιν ὠμοφάγος λίς ἐξ εὐνᾶς ἔσπευσεν ἔτοιμοτάταν ἐπὶ δαῖτα (Theoc. 13. 61–63) – як лев благородний, далеко почувши голос оленя, що блукає у гірських хашах, поспішає із лігвища до готової їжі.

1.3. Розташування щодо верхньої межі (34 лексеми):

ἀνά нагорі, зверху; ἄχρῳ поверх, впритул; ἐπιπολαίως на поверхні; ὕψι зверху, у височині; ἀναβάδην високо, на височині; ἐφύπερθεν поверх, зверху; κατάκρηθεν над головою, зверху; ὕψοῦ наверху, вгорі; ἄκρον зверху, поверх; ὄρθιον угору, зверху, поверх та ін.;

ὕψι δ' ἄρ' ἐνθα καὶ ἐνθα μεταστρέψαντες ἐρετμὰ πῆχυιον προύχοντα περὶ σκαλμοῖσιν ἔδησαν (Apol. Phod. 1.378–379) – угору з обох боків корабля підняли вони весла, щоб виступали на лікоть, і до кочетів їх прив'язали; καὶ Κορίνθιοι καὶ Πελλήνης καὶ Φλειάσιοι ὄρθιον ἑτέραν ἐπορεύοντο (Thuc. Hist. 5.58.4) – а коринтяни, пелленці й фліунтці йшли іншим шляхом зверху.

1.4. Розташування щодо нижньої межі (15 лексем):

ὑπό унизу, знизу; ἐνερθεν знизу; ὑπένερθεν унизу, знизу під землею, у підземному царстві; ὑποκάτωθεν знизу, нижче; ἀμφοδῖς із землі, знизу; ὑπόβρυχα під водою; κάταντα згори вниз, під гору та ін.;

τόλμα δ' οὐ γὰρ ἀνάξεις ποτ' ἐνερθεν κλαίων τοὺς φθιμένους ἄνω (Eur. Alc. 985–986) – наважуйся, адже слезами ти ніколи не повернеш мертвих знизу наверх; τῶν ὑψηλῶν εἰς τὰς ἐν τοῖς ὄρεσι νάπας ὅσαι κοῖλαι, τὰς ἐκροᾶς αὐτῶν εἰργοντάς οἰκοδομήμασί τε καὶ ταφρεύμασιν, ὅπως ἂν τὰ παρὰ τοῦ Διὸς ὕδατα καταδεχόμεναι καὶ πίνουσαι, τοῖς ὑποκάτωθεν ἀγροῖς τε καὶ τόποις πᾶσιν νάματα καὶ κρήνας ποιοῦσαι, (Plat. Leg. 6. 761 b) – треба загородити насипами та ровами джерела, щоб там накопичувалися та збиралися дошові води, утворюючи для всіх нижче розташованих полів та місцевостей джерела та струмки.

1.5. Розташування щодо передньої межі (33 лексеми):

ἄντα прямо навпроти, обличчям до обличчя; ἀντιθέτως один проти одного; ἀντικρὺ проти, прямо; ἰθὺς прямо навпроти, обличчям до обличчя; κατάντηστίν прямо навпроти; καταντικρὺ прямо навпроти; πρό спереду, попереду; ἔμπροσθεν спереду, попереду; μετωπηδόν фронтом уперед; πάροθεν спереду, попереду; ἀντίπρωρον носовою частиною

уперед; προπρηνές уперед; πρόπρωμα кормою уперед та ін.; καὶ περαιωθεῖς ἐπὶ τὴν ἠπειρον τὴν ἀντικρὺν κατετόξευσεν ἐπὶ τοῦ Καυκάσου τὸν ἐσθίοντα τὸ τοῦ Προμηθέως ἦπαρ ἀετόν, ὄντα Ἐχίδνης καὶ Τυφῶνος (Apolod. Bibl. 2.5.11) – переправившись на протилежній материк, він застрелив на Кавказі з лука орла (породження Єхидни і Тифона), що з'їдав печінку Прометея; ἀπὸ σημείου ἐνὸς ἄφνω ἐπιστρέψαντες τὰς ναῦς μετωπηδόν ἔπλεον, ὡς εἶχε τάχους ἕκαστος, ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἠλιζόν πάσας τὰς ναῦς ἀπολήψεσθαι (Thuc. Hist. 2.90.4) – за одним сигналом вони розвернулися фронтом уперед і попливли якомога швидше на афінян, сподіваючись перехопити їхні кораблі.

1.6. Розташування щодо задньої межі (16 лексем):

ὀπίσω, ὕστερον, ἐξόπιθεν, μετόπισθεν, κατόπιν ззаду, позаду; παλιμπυγηδόν задом наперед та ін.;

τὴν ἕτερος ὀπίσασκε ποτὶ νέφεα σκιδόντα ἰδνωθεῖς ὀπίσω (Hom. Od. 8.374–375) – він кинув його [м'яч] до хмар, що тінь наводять, відкинувшись назад; οἷς ἕτεροι κατόπιν τὰς ἀσπίδας ἔφερον, ὅπως ἐκείνοι ῥᾶον προσβαίνουεν, καὶ ἔμελλον δώσειν ὅπότε πρὸς τοῖς πολεμίοις εἶεν (Thuc. Hist. 3.22.3) – за ними інші несли щити, щоб їм легше було підніматись, а щити мали передати, як тільки вони наблизяться до противників.

1.7. Розташування щодо внутрішньої межі (20 лексем):

εἶσω, ἐν, ἐνδοι, ἐνδοθι усередині; ἐνδοτάτω у самій глибині; εἶσωθεν зсередини, всередині; μετὰ зокрема, посеред; μεταξύ, μέσον, μεσηγύς посеред, усередині, посередині та ін.;

κασίγνητοι δὲ μιν ἀμφὶς ἴσταντ' ἀθανάτοις ἐναλίγκιοι, οἱ ῥ' ὑπ' ἀπήνης ἡμίονους ἔλυον ἐσθῆτά τε ἔσφερρον εἶσω (Hom. Od. 7.4–6) – вийшли назустріч їй молоді, безсмертним подібні брати, вони розпрягли мулів і віднесли всередину одяг; ὡς δὲ ἐγένοντο κατὰ τὴν μεταξύ κεκλιμένην θάλασσαν Σιγείου καὶ Χερρονήσου, ὤλισθεν εἰς τὸν βυθὸν ἢ Ἑλλη (Apolod. Bibl. 1.9.1) – коли вони опинилися над морем, що лежить посередині між Сігеєм та Херронесом, Гела скотилась у безодню.

1.8. Розташування щодо зовнішньої межі (33 лексеми):

ἐξῆς у ряд, поряд, один біля одного; ἔξω зовні, ззовні; ἐσχάτως скраю, у кінці, на останньому місці; παρὰ поряд, біля, поблизу; παρακειμένως паралельно, слідом за; πάραντα убік; ἀκροθεν наприкінці; διχόθεν з обох боків; ἔκτοσθεν зовні; θύραθεν зовні, збоку; πλευρόθεν збоку; βύζην щільно, впритул; ἐνδέξια з правого боку, справа; ἐπιδέξια справа та ін.;

ὡς δὲ κατὰ νότου ἐγένετο ἰούσης τῆς γυναικὸς ἐς τὴν κοίτην, ὑπεκδύς ἐχώρεε ἔξω, καὶ ἡ γυνὴ ἐπορᾶ μιν ἐξίοντα (Hdt. Hist. 1.10.2) – коли жінка, йдучи до ліжка, повернулася до нього спиною, він одразу ж вийшов назовні, але жінка помітила, як він виходив; πρό δ' ἄρ' οὐρήες κίον αὐτῶν. πολλὰ δ' ἄναντα κάταντα πάραντά τε δόχμιά τ' ἦλθον (Hom. II. 23.114–115) – перед ними йдуть стражники, долаючи шлях то угору, то вниз, то збоку, то впоперек.

1.9. Розташування по колу (21 лексема):

ἀμφὶ довкола, звідусіль, з обох (з усіх) боків; κυκλικῶς по колу, колоподібно; περὶ довкола; περίξ довкола, навкруги; ἐπιστροφάδην в усі боки, довкола (себе); κυκλόθεν довкола, навкруги; περισταδόν (стоячи) довкола, (оточуючи) з усіх боків; κύκλω довкола, навкруги та ін.;

ἡμεῖς δ' ἀμφὶ περὶ κρήνην ἱερούς κατὰ βωμοὺς ἐρδομεν ἀθανάτοισι τεληέσσας ἐκατόμβας (Hom. II. 2.305–306) –

ми довкола криниці на святих вівтарях правили відбірні гекатомби безсмертним богам; οἱ μὲν ἐξ ἐναντίας ἐπιστόμενοι καὶ τὸ ἔρυμα τοῦ τείχεος συγχώσαντες, οἱ δὲ περιελθόντες πάντοθεν περιστάδον (Hdt. Hist. 7.225.3) – одні, переслідуючи еллінів спереду, зруйнували захисну стіну, а інші оточили з усіх боків.

2. Динамічне переміщення (301 лексема)

2.1. Позитивна динаміка (170 лексем):

ἀναντα угору, наверх; ἀπεστραμμένως у зворотний бік; ἔμπαλιν назад, навпаки; ἔνθα туди, сюди; ἐνταῦθα сюди, до цього місця, у це місце; πέραν на той бік, на протилежний бік; πόρρω уперед, далі; πρό уперед; Αθήναζε в Афіни; Αἴγυπτονδε до Єгипту; ἄλαδε у море; αὐτόσε саме туди; ἐκασταχόσε в усі боки, повсюди; νεϊόθι до глибини; νομόνδε до пасовиська; οὐδασδε на землю, додолу; πανταχοῖ повсюди, в усі місця; προβάδην просуваючись уперед, на ходу вперед; σταθμόνδε у своє помешкання; ἀλλαχῆ в інше місце; ἐκποδῶν геть, убік, далеко, вдалечінь; ἰθειῖαν прямо; τῆ у це місце, сюди; πενταχοῦ у п'яти напрямках та ін.;

ὁ δὲ πολλὰ μὲν τῶν μαντίων ἀπαγορευόντων πολλὰ δὲ τῶν φίλων ἐστέλλετο αὐτόσε (Hdt. Hist. 3.124.1) – він, незважаючи на численні попередження вішунів та друзів, сам вирушив туди; πρῶτος δὲ ῥοᾶς ποταμῶν ἀφικάνεις, πρῶτος δὲ σταθμόνδε λιλαίει ἀπρονέεσθαι ἐσπέριος (Hom. Od. 9.450–451) – першим опівдні ти біг до потоку, першим і ввечері повертався в оселю; ταῦτα δὲ πάντ' αὐτοὶ παρεσκευασμένοι καὶ ποιήσαντες φανερὰ τοὺς ἄλλους ἤδη παρακαλῶμεν, καὶ τοὺς ταῦτα διδάξοντας ἐκπέμπωμεν πρέσβεις πανταχοῖ, εἰς Πελοπόννησον, εἰς Ρόδον, εἰς Χίον, ὡς βασιλέα (Dem. 9.71) – ми це самі влаштуємо, звернемося до інших і для роз'яснення справи надішлемо послів усюди – до Пелопоннесу, Родосу, Хіосу, до царя.

2.2. Негативна динаміка (131 лексема):

ἀγορήθεν із зібрання, з площі; ἀγρόθεν із поля, з села; Αθήνηθεν з Афін; ἀλλαχόθεν з іншого місця; ἄνωθεν зверху, з висоти; βυσσόθεν із глибини моря, із морського дна; Γαδειρόθεν із Гадір; γῆθεν із, із-під землі; δαίτηθεν з бенкету; ἵπποθεν з (дерев'яного) коня; κλισίηθεν з намету, з куреня; Κρήτηθεν із Криту; μυκτηρόθεν із носа; νοτόθεν із півдня; ὀλιγαχόθεν із небагатьох місць; οὐρανόθεν із неба; πεδόθεν із землі; πορρωτέρωθεν із більш далекої відстані; τηλόθεν здалеку; Τροίαθεν із Трої; ὑπερωϊόθην із верхнього поверху, зверху; χερσόθεν із суходолу, від берега та ін.;

ἀλλ' αὐτως ἀγορήθεν ἐπαρτίζοντο νέεσθαι σπερχόμενοι (Apoll. Phod. 1. 876–877) – вони пішли із зібрання і швидко почали збиратись у похід; οὗτος Δαρείω προσηίε φόρος ἀπὸ τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Λιβύης ὀλιγαχόθεν (Hdt. Hist. 3.96.1) – ця данина надходила Дарію з Азії та з небагатьох місць Лівії; καὶ μὲν τοῖσιν ἐγὼ μεθομίλεον ἐκ Πύλου ἐλθὼν τηλόθεν ἐξ ἀπίης γαίης (Hom. Il. 1.269-270) – я приєднався до них, прийшовши здалека, покинувши Пілос і землю Апії.

3. Вказівка на форму об'єктів, способів дії (121 лексема):

ἀκλινέως абсолютно прямо; ἀνδιχα навпіл, на дві частини; ἀπαλλάξ попеременно; διαμπερές наскрізь, навиліт; διάτριχα на три частини; δόχημα навскіс, поперек; ἐπιμίξ безладно, без розбору; θολοειδῶς куполоподібно, за куполоподібною кривою; ἰσορροπῶς у стані рівноваги, стійко; κρυσταλλοειδῶς на кшталт льоду, як лід; κυβικῶς у вигляді куба; κυλινδρικῶς у формі валу, циліндрично; μεγαλωστί

широко, на широкому просторі; μίγδα упереміш, разом; πλαγίως криво, навскіс; πυροειδῶς у вигляді вогню, подібно до полум'я; ῥευστικῶς у рідкому стані; φοινικτικῶς у пурпуровому кольорі; ὤχραντικῶς у жовтому кольорі; ἀποτάδην у витягнутому стані; βάδην кроком, пішки; ἰλαδόν натовпами, масами; λογάδην збираючи докупі; ὁμίλαδόν групами, загонами; ὀρθοστάδην стоячи, на ногах; ὀρχηδόν по одному, один за одним; περιβάδην сидячи верхи; περιπλέγδην обвиваючись; πλινθηδόν на кшталт цегли; συνοχηδόν зібравши разом, стискаючи; ὑπονομηδόν через підземний хід, через підкоп; φαλαγγηδόν фалангами, колонами, зімкнутими лавами; φοράδην несучи на носилках; θαμά щільною масою, густо; τύρβα безладно, впереміш; τυτθά дрібно, на дрібні шматочки; ὑπασπίδια прикриваючись щитом та ін.;

οὐ γὰρ ὁμηγερέες μίαν ἄμ πόλιν, ἀλλ' ἀνὰ γαῖαν κεκρικμένοι κατὰ φύλα διάτριχα καιετᾶασκον (Apoll. Phod. 2. 995–996) – адже вони живуть не в одному місті разом, але розділяються у тій землі на три частини за племенами; οἱ δὲ μάχοντο Ἀργεῖοι καὶ Τρῶες ὁμίλαδόν (Hom. Il. 12.2–3) – билися данайці із троянцями всі разом; μόναι δὲ δύο λεγεῶνες οὕτω γὰρ τὰ τάγματα Ῥωμαῖοι καλοῦσιν, ἐπίκλησιν ἢ μὲν Οὐϊτελλίου Ἄρπαξ, ἢ δὲ Ὀθωνος Βοηθός, εἰς πεδίον ἐξελίξασαι ψιλὸν καὶ ἀναπεπταμένον, νόμιμόν τινα μάχην, συμπεσοῦσαι φαλαγγηδόν, ἐμάχοντο πολὺν χρόνον (Plut. Oth. 12.3) – тільки два легіони (адже так римляни називають загони), «Хижак» і «Захисник», якими командували Вітеллій та Отон, змогли розвернутися на гладкій та пласкій рівнині й довго вести бій щільними фалангами.

Просторові прислівники демонструють різноманітні способи оформлення і закріплення за мовним знаком певного типу просторового зв'язку. Так, наприклад, загальне значення статичного розташування, а також опозиції «близько/далеко» виражається здебільшого через систему власне прислівників, що часто корелюють із відповідними формами первинних приєменників (ἐκᾶς далеко; ἵκταρ близько, поряд; ἐγγύς близько, поблизу; παρὰ біля; τῆλε далеко). Протиставлення «верхня/нижня межа», як правило, оформляється за допомогою адвербіальних постфіксів (ἀνέκαθεν зверху, з висоти; ἐπάνωθεν зверху, наверх; καθύπερθεν зверху; ὑψόθι наверху, вгорі; ὑποκάτωθεν знизу, нижче). Опозиція «внутрішня/зовнішня межа» виражається одиницями різних дериваційних моделей: у першому випадку – власне прислівники (ἐνδον всередині; μεσηγύς посеред, усередині, у проміжку; μεταξύ посеред, усередині; εἴσω всередину; ἐν всередині), у другому – лексеми, утворені за допомогою адвербіальних постфіксів (ἀμφοτέρωθεν з обох боків; θύραθεν ззовні, назовні; πλευρόθεν збоку; ἔξωθεν ззовні).

Значення руху, або динаміки, передається здебільшого прислівниками з адвербіальними постфіксами з семантикою наближення або віддалення (ἀλλαχόσε в інше місце; ἄστυδε в місто; ἐκεῖθεν звідти, з того місця, з того боку; Θρηκήνδε у Фракію; Δωδῶναθεν з Додони). Варіанти позначення форми об'єктів, способу дії виражаються прислівниками, що репрезентують різні словотвірні моделі (διαμπερές наскрізь, упритул; ἵκταρ разом; καταμόνας по одному, на самоті; κωμηδόν окремими селами; μονίμως залишаючись на місці; ὀρθοστάδην стоячи, стоячи на ногах; τετραχῆ на чотири частини; φορμηδόν хрестоподібно).

Висновки. Кількісний склад одиниць у розглянутих лексико-семантичних групах дозволяє зробити висновки щодо

домінант у системі просторових опозицій. Так, статичне місцеперебування загалом виражається більшою кількістю одиниць (349), ніж динамічний рух (170 позитивна динаміка й 131 негативна динаміка). У групі статичних прислівників домінантними виявляються концепти «далеко» (пор. «близько»), «верхня межа» (пор. «нижня межа»), «передня межа» (пор. «нижня межа»), «зовнішня межа» (пор. «внутрішня межа»). Такі дані цілком збігаються із висновками щодо кількісного аналізу відповідних лексико-семантичних груп просторових іменників та прикметників.

Таким чином, прислівники давньогрецької мови постають як велика група одиниць, що беруть активну участь у вираженні просторових зв'язків, об'єктивуючи в мові ключові точки у системі координат просторового дейксису. Група просторових прислівників включає одиниці, що уточнюють аспекти статичної локалізації об'єктів щодо меж різних типів, динамічного переміщення та специфічні ознаки способу дії, характеристики форми тощо. Аналіз кількісного складу прислівників різних лексико-семантичних груп виявив типові й для інших лексико-граматичних класів давньогрецької мови закономірності (зокрема, іменників та прикметників). До них належать, зокрема, домінантні позначення статичного місцеперебування порівняно з динамічним, вказівка на далеку відстань порівняно з близькою, особливий акцент на зовнішню межу, зокрема верхню і передню. Така статистика в групах просторових прислівників підтверджує значущість вказаних аспектів просторового дейксису для носіїв давньогрецької мови.

Перспективою дослідження вважаємо подальший аналіз лексико-семантичної системи давньогрецької мови з погляду репрезентації у її елементах різних структур знання, встановлення у цій системі як універсальних, так і етноспецифічних рис, властивих давньогрецькій мовній свідомості.

Література:

1. Вежбицкая А. Семантические универсалии и базисные концепты / А. Вежбицкая. – М. : Языки славянских культур, 2011. – 568 с.
2. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов. – 2 изд. – М. : Высш. школа, 1972. – 614 с.

3. Вихованець І.Р. Части мови в семантико-граматичному аспекті / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1987. – 232 с.
4. Дворецкий И.Х. Древнегреческо-русский словарь / И.Х. Дворецкий. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1958. – Т. 1 : А–Л. – 1028 с.; Т. 2 : М–Ω. – 1905 с.
5. Кубрякова Е.С. Части речи в ономазиологическом освещении / Е.С. Кубрякова. – М. : Наука, 1978. – 115 с.
6. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике / А.А. Потебня. – М. : Учпедгиз, 1958. – Т. 1/2. – 365 с.
7. Фортунатов Ф.Ф. Сравнительное языковедение: общий курс / Ф.Ф. Фортунатов // Фортунатов Ф.Ф. Избранные труды : в 2 т. – М. : Учпедгиз, 1956. – Т. 1. – С. 21–197.
8. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка / А.А. Шахматов. – Л. : Учпедгиз, 1941. – 624 с.

Чекарева Е. С. Наречия пространственной семантики в древнегреческом языке

Аннотация. В статье рассматриваются наречия древнегреческого языка пространственной семантики. Наречия разделены на группы в зависимости от их значения, которое охватывает понятия статической локализации и динамического перемещения. Последовательно проводится мысль о том, что специфика пространственных значений наречий тесно связана со способом образования этих единиц и коррелирует с особенностями мировоззрения носителей древнегреческого языка.

Ключевые слова: наречие, части речи, пространственные отношения, семантика, семантические группы, компонентный анализ.

Chekareva Y. Spatial meaning adverbs in Ancient Greek

Summary. The article represents an analysis of adverbs with the spatial meaning in Ancient Greek. The adverbs are divided in groups depending on their semantics (static localization or dynamic movement) and morphological types. There is an emphasis on the connection between the spatial meanings of adverbs and the way of their composition correlating with the mentality of Ancient Greek owners.

Key words: adverb, parts of speech, spatial meaning, semantics, semantic groups, component analysis.

Шепель Ю. А.,

доктор філологічних наук, професор,
академик АНВО України кафедри перекладу
і лінгвістическої підготовки іноземців

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

О СООТНОШЕНИИ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ЗНАЧЕНИЙ ПРОИЗВОДНЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ И ИХ МОРФОЛОГИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ В РУССКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. В статье затронуты вопросы семантико-функционального описания словообразовательных аффиксов, что позволяет объяснить их роль в деривационных процессах различных типов, решить проблему интерпретации неоднозначности морфем и представление их в грамматиках русского и украинского языков и в словарях, отражающих словообразовательную структуру производного слова.

Ключевые слова: производное слово, словообразовательный ряд, словообразовательное гнездо, словообразовательное значение, формант.

Постановка проблемы. Сопоставляя производные прилагательные по степени обобщенности словообразовательных значений, какие они выражают, можно отметить, что лишь небольшая группа производных направлена на выражение именно общей связи с тем, что называет мотивирующая основа. Соответственно, их словообразовательное значение является более обобщенным и относится к высшей точке иерархии словообразовательных значений. У подавляющего большинства прилагательных тип словообразовательного значения носит конкретизирующий, уточняющий характер. Это объясняется наличием определенной взаимозависимости семантики производного аффиксального слова и его структуры, что есть результатом действия системных закономерностей взаимной избирательности компонентов аффиксальных мотивов. Последнее проявляется, прежде всего, в сочетаемости аффиксов с мотивирующими основами только определенных лексико-грамматических классов. Взаимоизбирательность мотивирующих основ и аффиксов проявляется в разной активности самих мотивирующих основ конкретных лексико-грамматических классов. Для исследуемой в работе подсистемы словообразования наиболее типичным оказывается взаимодействие суффиксов с именными мотивирующими основами. Например, значения «наличия», «подобия», «принадлежности», «возможности/невозможности» и др. предстают как определенный тип отношений. Поэтому они располагаются на более низкой степени в иерархии значений.

Цель статьи – показать принципы соотношения словообразовательных значений производных слов на примере прилагательных и их морфологических показателей в обоих языках.

Объект описания составляют словообразовательные ряды имен прилагательных.

Предметом исследования являются словообразовательные значения и их морфологические показатели в русском и украинском языках.

Изложение основного материала. Среди прилагательных с транспонирующим словообразовательным значением, а именно «наличия», «каузации», «склонности» выделяются такие, что могут быть модифицированы и по линии негации (отрицания), ср.: *комфорт* → *комфортабельный* и *некомфортабельный*. В этом случае транспонирующие словообразовательные значения предстают как **комплексные значения**, которым противостоят значения только наличия, либо только каузации, либо только отрицания (негации).

Особого внимания в определении словообразовательных значений заслуживают, на наш взгляд, производные относительные прилагательные. Невзирая на наличие субстантивной, глагольной, наречной и другой мотивации, эти прилагательные обозначают не сами предметы (процессы, обстоятельства и др.), а статические качества, которые следуют из самой природы предмета. Например, русское слово *рассыпчатый* (*пирог*), на первый взгляд, указывает на отношение к процессу – «такой, что *рассыпается*». Однако слово *рассыпчатый* служит, прежде всего, для выражения особенного качества – структуры пирога, пирожного и пр. Прилагательное *вечерний* (*звон*) через отношение к существительному *вечер* отмечает реальное качество – вечернее время звона. При определении словообразовательных значений следует учитывать то, что мотивация может терять свое самостоятельное предметное значение и отходить на второй план, уступая в этом обозначению конкретного качества, ср. *горный* (озеро, дорога) – «расположенный в горах» – локальное значение, *горный* (лыжи, артиллерия) – «предназначенный для использования в горах» – функциональное значение. Таким образом, обращение к мотивирующему слову (основе) не дает возможности раскрыть всего разнообразия значений прилагательного. Мои наблюдения показывают, что у прилагательных разнообразие словообразовательных значений полностью зависит от лексического значения. Так, лексическое значение качественных прилагательных резко отличается от значения предметных прилагательных, во-первых, отсутствием самого компонента предметности, во-вторых, характером и способом выражения качества. Предметные прилагательные типа *лисий*, *волчий*, *собачий*, *кошачий*, *медвежий* имеют значение «неделимое, диффузное», ср. «такой, как у...». У качественных прилагательных оно аналитическое, расчлененное.

Как отмечает З.А. Харитончик [7], наиболее значительным для системы словообразовательных значений прилагательных является различение ролей субъекта и объекта, которые детерминируют оппозицию значений посессивности и каузации. Так, например, оппозиция производных *осторожный*, *глиня-*

ний, глинистый, магический, государственный, президентский // бережний, глиняный, магичный, глинистый, державний, президентський строится именно на оппозиции субъектно-объективных ролей мотивирующих единиц, в пропозиции, ср.: глина – глинистый (земля, почва) – земля / грунт, что содержит глину; влияние – влиятельный (мужчина) – «мужчина, который имеет влияние»; государство – государственный (структура, подраздел) – «государство имеет структуру, подраздел». Структура пропозиции, которая лежит в основе производных прилагательных, может быть представлена такими пропозициональными формулами: *У имеет X*, где *X* – производное слово (дериват типа *глинистый, магический*); *X имеет (принадлежит) У* (дериват типа *государственный, правительственный* и др.).

Таким образом, словообразовательное значение прилагательных «*который есть*», «*который принадлежит*» связывается с одним типом отношений, и только направленность этого отношения – от субъекта или на объект – детерминирует их отличие один от другого. Поэтому, на наш взгляд, очень правильно и справедливо интерпретирует понятие поссессивности О.Н. Селиверстова: «Сферой поссессивности *X-a* является 1) все то, что распространяется вместо *X-a*, а также 2) то, что несет в себе хотя бы элемент самого *X-a*» [5, с. 26].

Более сильными элементами оппозиции отличаются дериваты со значением наличия или каузации. Это находит отражение в разном объеме соответствующих словообразовательных рядов производных прилагательных.

Разнонаправленная зависимость от отношений в пропозиции сказывается и на значении тождественности (идентичности). Определенная рефлексия пропозициональных отношений наблюдается также в производных прилагательных со значением локативности, темпоральности и др.¹

Проведенный анализ соотношения словообразовательных значений и их морфологических показателей в русском и украинском языках показал, что в сфере деривационной морфологии этих языков царит закон морфологической асимметрии: ни одно из словообразовательных значений не оказывается связанным только с одним способом выражения, с одной стороны; почти все аффиксы демонстрируют способность выступать маркерами нескольких словообразовательных значений, с другой стороны. Если сравнивать формальные средства по числу выражаемых ими словообразовательных значений, то можно отметить существенное различие в классе суффиксальных морфем между транспонирующими и модифицирующими суффиксами. Транспонирующие суффиксы в системе имени прилагательного являются показателем большего числа словообразовательных значений по сравнению с модифицирующими. Отличаются они и от префиксальных аффиксов, так как последние в подавляющем большинстве выступают носителями одного какого-либо определенного словообразовательного значения (например, префиксы *супер=, гипер=, архи=* связаны только со значением увеличительности; *а=, не=, ир=* – только со значением отрицания и т. д.). Проведенные наблюдения в области моделирования словообразовательных рядов позво-

ляют сделать вывод, что подобные ограничения в семантической нагрузке префиксальных морфем объясняется тем, что образование прилагательных – это, в основном, сфера действия суффиксации.

Вполне соглашаюсь с мнением З.А. Харитончик: «Даже создав индекс словообразовательных значений, которые могут быть идентифицированы тем или иным словообразовательным средством, или, наоборот, исчислив все словообразовательные значения, которые может указывать тот или иной аффикс, мы тем не менее далеки от формулировки правил и закономерностей, согласно которым происходит сочетание определенной производящей базы именно с определенной морфемой» [7, с. 63].

Представляется, что одна из трудностей словообразовательного синтеза заключается даже не в исчислении семантических преобразований, которым может подвергнуться та или иная производящая база. Зная семантику производящей базы и естественную логику вещей, вполне можно предсказать, какие смыслы могут быть «приращены» в ходе словообразовательных операций, а сами семантические преобразования в большинстве своем универсальны. Число ономазиологических категорий языка и, соответственно, число общих ономазиологических заданий, выполняемых в ходе словообразовательных операций, ограничено. Сами же семантические преобразования оказываются в основном универсальными.

Вторая трудность заключается в сложности предсказания и формулирования правил выбора из всего разнообразия словообразовательных средств тех из них, сочетание производящих баз с которыми может дать нужный результат – маркированные определенными аффиксами, несущие определенные словообразовательные значения производные слова.

Имеющая место при образовании прилагательных вариативность словообразовательных средств, маркирующих одно и то же словообразовательное значение, диктует постановку ряда теоретических проблем, таких как семантические проблемы тождества/различия суффиксальных морфем, полисемии/омонимии, тождества/различия структурно идентичных производных слов, характеризующихся несколькими словообразовательными значениями, и нескольких других.

Асимметрия суффиксов и словообразовательных моделей ставит вопрос о том, в чем смысл многочисленных словообразовательных средств, если все они направлены на выражение одного и того же словообразовательного значения. Варианты языковой оболочки в словообразовании объясняются избирательностью сочетаний аффиксов и классов производящих баз, в более или менее строгой закреплённости смысловых модификаций того или иного словообразовательного значения за конкретным типом производящих, маркированных определенным аффиксом [1; 6–8].

К сожалению, необходимо констатировать, что до сих пор современная дериватология не имеет исчерпывающей семантической классификации, дающей более или менее полное описание словообразовательных потенций лексических единиц различной семантики, сочетаемостных возможностей аффиксов. «Установление семантических классов, характеризующихся отсутствием словообразовательного потенциала вообще, равно как и определение семантических классов, активно участвующих в словообразовательных процессах и образующих базис системы словообразования, выявление свойств, детерминирующих порождающую способность слов и ее величину, установление законов избирательности семантических классов единиц и определенных

¹ Для производных, значение которых предопределяется типом пропозиции, лежащей в их основе (денотативным, номинативным или сигнификативным), и типом тождественности, что устанавливается между членами предложения (см.: Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы. – М.: Наука, 1976. – 383 с.) релевантным оказывается то, между какими величинами устанавливается тождественность: определяемым и определяющим, двумя определяющими или же двумя определяемыми (см.: Шепель Ю.А. Моделирование словообразовательных рядов слов. – Днепрпетровск: Наука и образование, 2000. – С. 34).

словообразовательных средств или даже групп словообразовательных средств – актуальная задача дериватологии» [3, с. 65].

Отечественная лингвистика объясняет это следующими причинами.

Современной дериватологией не установлены до сих пор принципы, которые определяют выбор словообразующих единиц внутри семантических классов (лицо, деятель, профессия и т. д.).

Остается неясным, какой степени обобщенности или детализации должна быть семантическая классификация производящих баз, чтобы охватить сочетаемость их с аффиксами.

Вопросы семантического моделирования словообразовательных явлений требуют дальнейшего изучения роли потенциальных сем, актуализируемых в определенных ситуациях и определяющих порой словообразовательную активность слова.

В процессе деривации одни и те же единицы могут вступать во взаимодействие с несколькими аффиксами, что приводит к созданию определенных словообразовательных парадигм производных, довольно часто с единым словообразовательным значением.

На семантическом уровне проявляется семантическая парадигма происходящих в языке словообразовательных операций. Парадигматические объединения обнаруживают причины существования многих словообразовательных средств для выражения одного словообразовательного значения, дают разгадку морфологической асимметрии в сфере деривации.

Вместе с тем, именно в таких парадигматических объединениях более четко выявляется причина существования многих словообразовательных средств для выражения одного словообразовательного значения. Более того, именно в них можно, на наш взгляд, найти разгадку морфологической асимметрии в сфере деривации, так как производные в таких парадигмах демонстрируют наиболее четко и явно, однозначно более или менее строгую закрепленность тех или иных модификаций определенных словообразовательных значений за конкретным аффиксальным типом производных. На уровне смысловых модификаций общих словообразовательных значений асимметрия не принимает тех широких масштабов, в которых она присуща более высокому уровню. Модификации словообразовательного значения в том или ином типе производных, маркированных определенным аффиксом, не совпадают, как правило, с модификациями этого же словообразовательного значения в другом структурном типе деривации. То есть, с разной языковой оболочкой связывается разный смысл [3; 4]. В системе имен прилагательных это находит отражение, скажем, в том, что определенные точки шкалы квалификации закрепляются за определенными типами аффиксальных производных, ср., например, негация и отрицание, чрезмерная и/или большая степень наличия признака и недостаточность (*невысокий – высочайший – выше; безразличный – небезразличный, нехороший и небесформенный*). Вместе с тем, следует заметить, что границы между точками на этой шкале могут быть размыты, например, в системе отсубстантивных относительных прилагательных. Это детерминирует количественные различия между производными (*лимоновый – лимонный, каменный – каменистый, ракушковый – ракушечный*), что приводит к возникновению семантического параллелизма и паронимии.

Таким образом, палитра словообразовательных значений и их возможных модификаций есть той основой, на базе которой развивается, с одной стороны, диффузность, а с другой, – неопределенность семантики имен прилагательных, что прояв-

ляется, как показывает практика, в различных коммуникативных ситуациях. Так, для адекативных рядов на *=ительн=*, *=н=* в русском языке и *=н=*, *=лив=* в украинском только 9 рядов имеют по одному общему словообразовательному значению «признак, характеризующийся наличием определенного количества того, что обозначено производящей основой». Все остальные ряды имеют по одному словообразовательному значению. Это наводит на мысль о допущении существования таких рядов, в семантике которых оказываются равноправными и инвариантными несколько общих словообразовательных значений. Так, производные ряда на *=ительн=* в русском языке, скажем, распределяются по 18 семантическим группам; производные ряда на *=н=* – по 16 семантическим группам. В таких случаях в качестве семантического инварианта выступает лишь его грамматико-словообразовательное значение.

Частные словообразовательные значения для семантики рядов в большей мере характеризуются неординарностью: они могут или вообще отсутствовать (ряды со значением негации, противоположности или отрицания), или могут быть представлены в большом количестве (ряды на *=н=*, *=ск=*, *=енн=* и др.).

Поскольку для частного словообразовательного значения определяющим компонентом является семантика производящего слова, оно не может быть инвариантным для целого ряда: частное словообразовательное значение является инвариантным для отдельной группы слов (подряда) внутри словообразовательного ряда. Общее же словообразовательное значение определяется семантикой словообразовательного форманта. При этом чем универсальнее то или иное значение в системе словообразовательного значения, тем больше имеется в наличии формальных средств для его выражения, ср. в языке значение негации широко представлено набором префиксов *a=*, *ne=*, *ni=*, *ni=*, *ip=*, *dez=*; значение увеличения – набором префиксов и суффиксов *-архи=*, *супер=*, *гипер=*, *все=*, *усе=*, *архи=*, *най=*, *цонай=*, *якнай=*, *най=*, *=ейш=*, *=ш=*, *=исеньк=*. Именно на уровне частных словообразовательных значений наблюдается явление расхождения формальной и смысловой производности.

Словообразовательное значение вполне справедливо осознается в дериватологии как значение производности [2, с. 107]. Оно свойственно и ряду однотипно построенных слов. Такое значение заключено в каждом отдельном производном слове. Отношения производного к производящему рассматриваются как отношения лексической мотивации, а отношения производного к однотипно построенным словам – как отношения структурной мотивации. Лексическое и словообразовательное значения производных слов соотносятся как частное и общее. Словообразовательное значение представляет собой обобщен-

² Согласно В.В. Лопатину, словообразовательное значение есть «обобщенное значение, выявляемое в рамках словообразовательного типа и отличающее все мотивированные слова данного типа от их мотивирующих, например, значение «единичности» в образованиях типа *снег – снежинка*. Другими словами, В.В. Лопатин постулирует словообразовательное значение в объеме семантической разности. Следует выделить и другой параметр: «Степень обобщенности словообразовательного значения определяется рамками типа». В этом случае как бы снимается вопрос о выделении и различении общих и частных словообразовательных значений. В соответствии с «разностным» словообразовательным значением его носителем В.В. Лопатин считает формант (в частном случае – аффикс). При этом нельзя не заметить, что словообразовательный тип (в трактовке, принятой В.В. Лопатиным) констатируется как формантом, так и мотивирующей основой, и значение такой формально-семантической схемы производных, т. е. значение типа, не может не иметь бинарной структуры [Лопатин В.В. Способы именного словообразования в современном русском языке (ноль суффиксации, субстантивация): автореф. дис. ... к. филол. н. / 10.02.01 «русский язык» – М., 1966. – 20 с.]. В целом, необходимо отметить, что в современной дериватологии соотношение между объемом словообразовательного значения и его носителем остается не вполне определенным. При изучении семантических аспектов производного слова все исследователи только единодушно отмечают, что данная единица является носителем особого типа языкового значения – словообразовательного значения

ние лексических значений производных слов, объединяющихся в словообразовательные типы². Оно же играет достаточно важную роль в упорядочивании отношений однокорневых слов в словообразовательном ряду.

Необходимо также отметить, что, несмотря на различную интерпретацию понятия словообразовательного значения, оно всегда понимается как обобщенное, типовое, категориальное значение, и данный тип значения отличается от индивидуального значения языковых единиц. Что же касается разногласий в определении носителя словообразовательного значения, они, скорее всего, объясняются разными подходами к выделению словообразовательного значения. При «суммативной» трактовке словообразовательное значение выделяется как «двухкомпонентное» явление, ср.: *driver, digger, borer* – «тот, кто производит действие, названное основой.», а при второй (разностной) трактовке оно рассматривается как «однокомпонентное» значение, как семантическая разность мотивированного и мотивирующего. В связи с этим в литературе по вопросам деривации предлагается двухкомпонентное суммативное значение обозначать термином «словообразовательное значение», а однокомпонентное – термином «деривационное значение».

Наиболее вероятной представляется концепция Е.С. Кубряковой, основанная на ономаσιологических аспектах словообразовательных единиц. В этой концепции, связывающей словообразование с номинативным свойством языка и речевой деятельностью человека, словообразовательное значение определяется равно как с учетом средств деривации, так и источника номинации. Е.С. Кубрякова пишет: «Словообразовательное значение возникает в акте наречения как результат установления определенных отношений между тем фрагментом действительности, которому мы хотим дать название, и тем, с которым мы его сравниваем» [3, с. 108]. Далее уточняется, что словообразовательные значения отражают определенный тип связи «между двумя разнопорядковыми сущностями, а именно: между ономаσιологическим базисом наименования (тем, что рассматривается в качестве основы обозначаемого) и его признаком, а соответственно, между отсылочной и формирующей частями производного, которые, впрочем, могут коррелировать с базисом и признаком не тождественным образом» [3, с. 108]. Перспективность данной концепции объясняется, прежде всего, тем, что формирование семантических параметров производимых единиц рассматривается как динамический акт, как языковой процесс (*language in action*) и во взаимосвязи номинативной и коммуникативной деятельности. Действительно, эти две стороны человеческой деятельности имеют тесную связь, так как всякий акт наречения исполняется в процессе коммуникации и служит коммуникативным целям. Поэтому целесообразно было бы изучать семантические и функциональные особенности производных единиц на фоне их ономаσιологических и коммуникативных характеристик (ср. замечание Н.Д. Арутюновой, что «семантическое содержание слова формируется под влиянием его роли в сообщении»³).

В семантике производных слов выделяются значения, соответствующие значениям основных единиц языковых уровней, а именно: лексическое, категориальное, грамматическое, словообразовательное, коннотативное.

Словообразовательное значение имеет двойной характер, так как создается соотношением составных частей словообра-

зовательной структуры производного, а именно его формантной и мотиваторной частями, которые в слове выполняют разные функции. Формант включает производное в тот или иной класс слов, мотиватор соотносит конкретный предмет, действие или признак с фрагментом действительности. Хотя значение производного может быть синонимично значению перифразы, эти единицы обозначают разные объекты, и их отождествление иногда считается неоправданным. Определение словообразовательного значения производного слова должно быть основано не на произвольно сконструированном соотношении *производное – производящее*, а на анализе структуры производного путём использования «двойного соотношения»: как парадигматического, так и синтагматического. Таким образом, под планом содержания словообразовательного ряда нами понимается совокупность значений всех слов-членов ряда. Формант фиксирует семантическое подобие слов-членов ряда, выражает их смысловую общность, обуславливает семантический инвариант ряда. *Инвариант ряда* – это то общее, стабильное, объективно существующее и существенное, что характеризует множество однородных единиц. В этом мы исходим из того, что инварианты могут быть разной степени абстракции и могут характеризовать как все множество в целом, так и отдельные составляющие его подмножества.

Полимотивация, приводящая к полиструктурности, приводит к *варьированию (вариативности) словообразовательного ряда*.

Формально варьирование ряда наблюдается в его глубинной структуре: внутри словообразовательного ряда группы производных, имеющие идентичную деривационную структуру, составляют подряды данного словообразовательного ряда, или его *структурные варианты*. Наибольшим количеством структурных вариантов, или большей сложностью (по терминологии П.А. Соболевой), характеризуются в русском и украинском языках суффиксальные ряды (47 и 42 соответственно). Вариативность конфиксальных рядов в обоих языках идентична и малорегулярна (всего по 9 вхождений вариантов). Среди суффиксальных рядов наибольшим количеством структурных вариантов характеризуется ряд на =н= (27 вариантов), наименьшим – ряд на =озн= (один вариант). Количество структурных вариантов остальных рядов колеблется от 2 до 18. Количество структурных вариантов префиксальных рядов колеблется от 1 до 13. Полиформия при этом разрешается в 36 случаях (67 полиструктур), не разрешается – в 10 случаях для 16 полиструктур. В 35 случаях словообразовательные ряды несут гомогенный характер, в 46 случаях – гетерогенный.

Количество всех теоретически возможных для того или иного ряда деривационных структур, то есть *предел варьирования словообразовательного ряда*, можно исчислить, прибегнув к формуле суммы членов геометрической прогрессии $S = \frac{a_1 * (q^n - 1)}{q - 1}$, где S – сумма всех членов прогрессии, то есть теоретически возможное количество деривационных структур производных ряда, a_1 – первый член прогрессии, или деривационная структура производных первой ступени деривации, эта величина константна и равна единице; q – знаменатель прогрессии, показывающий, во сколько раз последний член больше предыдущего; данная величина тоже постоянная, равная четырем, так как каждая деривационная структура может модифицироваться за счет прибавления четырех категориально

³ Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы / Н.Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1976. – С. 126 (383 с.).

ориентированных графов: именного, глагольного, адъективного, адвербиального.

Это число членов прогрессии, то есть максимально возможное для того или иного ряда число ступеней производности. Так как величины в формуле остаются постоянными, формула упрощается и принимает такой вид: $S = \frac{4^n - 1}{2}$, где S – теоретически возможное количество деривационных структур производных ряда, составляющих предел, n – максимальное количество ступеней деривации производных ряда, то есть глубина ряда (по терминологии П.А. Соболевой).

Отношение количества реально зафиксированных структурных вариантов ряда к пределу варьирования ряда составляет **показатель степени реализации возможности варьирования словообразовательного ряда**. Максимальным пределом варьирования в исследуемом материале характеризуются несколько рядов: с формантами =н=, =ск=, =ов=, =тельн=, =енн=, =ин=, =ат=, =еньк=, =ичн=, =к=, =аст=, =овит=, =шн=, =т=, =ущ=/=ющ=. Среди них предельной варьированностью отличается ряд на =н=. Остальные ряды отмечаются сравнительно одинаковым пределом. Степень реализации возможности варьирования у них различна.

Выводы.

1. Содержательная сторона моделирования словообразовательных рядов, как и план выражения, может быть интерпретирована путем анализа поверхностной и глубинной структур. Планом выражения рядов есть словообразовательная модель дериватов. Планом содержания есть совокупность значений всех членов, составляющих данный ряд.

2. Инвариант плана выражения ряда обуславливается словообразовательной структурной моделью ряда, то есть поверхностной структурой. Инвариантом плана содержания ряда является сумма словообразовательных лексических значений производных его членов. В целом словообразовательные значения играют достаточно важную роль в упорядочивании этих отношений. Лексическое и словообразовательное значения производных слов соотносятся как частное и общее.

3. Явление вариантности является одним из универсальных свойств живого языка, обусловленное широкими потенциальными возможностями языковой системы, и наблюдается на разных уровнях языка – можно проследить на уровне словообразовательного ряда как макроединицы языка. Один из аспектов структурного варьирования ряда проявляется при анализе текста его характеристики, как глубина. Семантическое варьирование рядов проходит по линии основ, тогда как стабильной, устойчивой, инвариантной остается семантика форманта.

4. Варьирование словообразовательного ряда – один из способов существования этой словообразовательной единицы. Отмеченные нами в исследовании типы варьирования отнюдь не исчерпывают всего многообразия варьирования словообразовательного ряда. Это еще раз подтверждает всю сложность проблемы варьирования словообразовательного ряда и откры-

вает (в дальнейшем) перспективы дальнейших исследований в этой области.

Более детальное рассмотрение теоретически возможных и реально существующих структурных вариантов тех или иных словообразовательных рядов позволит исследователю проследить отношения потенциального и актуального в словообразовании.

Литература:

1. Альтман И. Отглагольные гнезда. Типология и семантика. / И. Альтман // Проблемы структурной лингвистики 1979. – М. : Наука, 1981. – С. 54–60.
2. Аминова А. Глагольные синонимы русского языка : Развитие глагольной синонимии в словообразовательном аспекте / А. Аминова. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1988. – 155 с.
3. Воропай С. Система конфіксального творення іменників в українській мові XIX – XX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. Воропай. – Запоріжжя, 2001. – 22 с.
4. Герман В. Індивідуально-авторські неологізми (оказіоналізми) в сучасній поезії (60-і – 90-і роки) : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Герман. – К. : Київський ун-т ім. Т.Г. Шевченка, 1999. – 22 с.
5. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Пер. с нем. / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.
6. Жаналина Л. Комплексные единицы в словообразовательной системе / Л. Жаналина // Актуальные проблемы русского словообразования: тезисы V респуб. научно-теор. конф., 11–19 сентября 1987 г. – Самарканд, 1987. – Часть 1. – С. 109–111.
7. Земская Е. Активные процессы современного словопроизводства / Е. Земская // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – М. : Языки русской культуры, 2000. – 2-е изд. – С. 90–141.
8. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история / Э. Косериу // Новое в лингвистике. – М., 1963. – Вып. 3. – С. 143–343.

Шепель Ю. А. Про співвідношення словотворчих значень похідних прикметників і їх морфологічних показників в російській і українській мовах

Анотація. У статті порушені питання семантико-функційного опису словотвірних афіксів, що дає змогу пояснити їхню роль у дериваційних процесах різних типів, вирішити проблему інтерпретації неоднозначності морфем і подання їх в граматиках російської та української мов і у словниках, що відображають словотвірну структуру похідного слова.

Ключові слова: похідне слово, словотвірний ряд, словотвірне гнездо, словотвірне значення, формант.

Shepel Yu. On the ratio of word-formation values of adjectives and their morphological indicators in Russian and Ukrainian

Summary. The questions of the semantic-functional description of word-formation affixes are touched upon in this article, which allows to explain their role in derivational processes of various types, to solve the problem of interpretation of ambiguity of morphemes and their representation in grammars of Russian and Ukrainian languages and in dictionaries reflecting the derivational structure of the derived word.

Key words: derived word, word-formation series, word-formation nest, word-formative meaning, formant.

Golovnia A. V.,
*Associate Professor of the English Language and Translation Department
Educational & Scientific Institute for the Humanities
National Aviation University*

MEANS OF EXPRESSIVENESS IN FILM TITLES AND THEIR TRANSLATION FEATURES

Summary. The article is dedicated to investigation of film titles expressiveness means and their translation features. Extensive use of a number of various means of film titles expressiveness is conditioned by increase of expressiveness and intensification of informative and attracting functions. Among the key means of expressiveness there were singled out graphic, phonetic, stylistic, lexical and grammatical as well as syntactic where stylistic ones play the main role.

Key words: feature film, film title, means of expressiveness, pragmatic potential.

Film industry is one of the most developed art directions of our time. At present cinematography is among the most popular and demanded spheres of our life. One can hardly imagine the life of a modern person without visits to the cinema, quite often these visits are commenced by the whole families. Film popularity is often defined by the film names, as an effective name in the majority of cases can attract a viewer's attention much easier than the plot description of this movie.

Researches state that about 80% of newspapers and magazines readers pay attention to the name only. The same tendency is observed regarding film names. A viewer is able to shape his or her opinion and attitude to the film just by the film name; they easily know if they should pay attention to this or that film. A film name is the key to success, and its effective perception can immediately influence the box office sales which is the best index of a movie success. The authors try to label their works with precise and vivid names as a name is called to attract as much audience as possible. Besides, a film name should be clearly understood as it summarizes the whole film plot and should be easily memorized.

Film names abundantly function in mass media, in particular, in modern publicist work and constitute a certain part of lexical and phraseological language bulk of mass media language. Alongside with other names a lot of filmonyms turned to be the set phrases which is the evidence of language preferences and knowledge of our contemporary. It is quite interesting to mention that despite a great amount of films that are released every year and their popularity among the viewers there is a scarce number of works dedicated to creation and especially translation of film names features in comparison to the investigation of the fiction pieces of literature where the essence of a film name is investigated from different perspectives. Film names are mostly investigated by copywriters and marketing specialists who try to do their best in order to coin the best ever names for their movies to get success in the market. Thus the **state of investigation** of film names expressiveness means is not at the proper level from linguistic point of view. However a considerable amount of filmonyms is very active in circulation in mass media, a lot of names took their exclusive niche in lexical and phraseological language fund, and with the course of time depending on the film popularity they can turn into idioms.

Taking into consideration everything mentioned the **topicality** of the investigation is of no doubt, especially in the view of the pragmatic direction growing importance. The **aim** of the research is to find out and investigate the means of expressiveness in modern film titles.

A film name possesses a considerable pragmatic potential which is aimed by film authors to attract the viewers' attention to the film. At the moment in the majority of cases pragmatic potential of the film name is measured by the financial index as the box-office revenue greatly depends on the precision or non-precision of the film name which gives the viewer the first impression of the movie. The original name of a movie as a rule is made up by the creators who, being the representatives of the world of art, try to make it as much image-bearing, symbolic and vivid as possible. At the same time for distribution companies a movie is a product first place; it has to be sold, and the name or the title is one of the most important factors in its promotion in the rollout market.

The first thing a viewer comes across with while dealing with a film is a title. It is the reason why the film authors try to select the title that would coincide with their pragmatic aims best. The titles containing bright and powerful lexical and stylistic means are potentially more influential for the audience: a recipient is more inclined to respond to the text which is full figures of speech [1, p. 224].

One of the tasks while creating a film title is to make it easy to comprehend, more informative and interesting at the same time. As a rule one of two ways of a title composing is chosen: creating "own" new title or selecting a precedent phenomenon. Every precedent text possesses a unique system of associations that arises in the consciousness of the native speakers that is actively used for attention attraction.

The titles created by means of the figures of speech realize their main function – to attract person's attention to the plot of the movie, intrigue and induce a viewer to get acquainted with it. That's the reason authors often use a number of different ways of expressiveness to add expressiveness to the titles, enhancing its attractive function. Among the analyzed films titles there was singled out a number of expressive means that was divided into the following categories:

Graphic means. Various contractions and abbreviations immediately attract viewers' attention. In the majority of the analysed cases graphic means favour creating youth mood. Thus, for example, in the titles of the films *Love & Friendship* (Любов і дружба), *Elvis & Nixon* (Елвіс та Ніксон) [2] there is used a special sign ampersand – & (and) which is usually used in non-formal cases to save time as well as to keep a "foreign character". Avoiding ampersand while translating a translator as if "domesticates" the title making it closer to the viewer.

One more sign # – hashtag is often used in films titles. Hashtag is the character used to separate the messages by the topics in social

nets and blogs. This sign is more directed to the modern youth audience. That's why it is no wonder that the sign is used in the movies titles, i.e., #SelfieParty (*Селфінамі*) [2]. The title itself suggests that the plot of the movie is connected to selfie pictures in a certain social net. However omitting this sign in translation does not favour a complete understanding of the plot just being based on the title.

Another graphic means of imagery in the films titles is the use of abbreviations. Mostly they are used when they are well-known and can be translated without the help of tracing not destroying the author's message, i. e. *I.T. (I.T.)* [2]. In this case a viewer can clearly understand that the movie is connected to IT sphere.

Phonetic means. Using various phonetic means helps create a bright phonetic expressive and emotional colouring. Applying assonance and alliteration often promotes the features of the genre of a movie. For example, in the title *The Legend of Longwood* (*Легенда Лонгвуда*) [2] one can feel the atmosphere of a small quiet village where the events take place. Repetition of the letter "l" remains in Ukrainian translation that helps to produce the same impression on a Ukrainian-speaking viewer.

The analysis showed the extensive use of onomatopoeia in the film titles, e. g. *Knock Knock* [2] which keeps a viewer in suspense and gives a hint regarding the film genre. It is different with the title translation *Хто там* [2], which sounds "softer" and does not predict an exciting plot.

Stylistic means. Metaphoric, symbolic and imagery character are very typical of English film titles. So stylistic means are extremely important for a good film title. First it's necessary to mention a great amount of epithets in film titles. Epithets highlight brightness, figurativeness, make the audience think of the real sense, as the titles with epithets are very polyassociative, i. e.: *Crazy, Stupid, Love* (*Це безглузде кохання*) [2]. In Ukrainian translation the level of emotions is much lower due to the avoidance of one of the epithets. In opposition in the next example the level of emotional tone is much higher in Ukrainian translation due to the addition of one component «дуже»: *Bad Moms* (*Дуже погані матусі*) [2].

In the following example while having the same amount of epithets in the original and translated versions the pragmatic meaning is much higher in Ukrainian variant due to the concretization used in translation thus a viewer understands the conflict of the movie more precise: *Dirty Grandpa – Хтивий віддусь* [2]. There has been selected a number of cases where the translated title loses figurativeness completely: *Dark Summer – Неупокосна* [2].

The use of intertextuality is one of the key issues of modern film discourse and the importance of precedent texts, names etc. is constantly growing [3]. At present there is a tendency to use well-known things; in this case the audience completely understands the author's intention. For example, the title of the film *All Roads Lead to Rome* [2] is translated by its Ukrainian equivalent *Всі дороги ведуть до Риму* [2]: in this case emotional colouring is equal in both versions of the title.

In some cases the change of one certain component is made. In the following example one can easily understand the initial saying *Home, Sweet Home* which is put in the basis of the film title *Home Sweet Hell* [2]. The same meaning is preserved in Ukrainian title: *Дім, миле пекло* [2].

Allusion can also be put in the basis of the film title: a well-known movie *Fifty Shades of Gray* was transformed into *у Fifty Shades of Black* (*50 відтінків чорного*) [2]. However the name of the film presupposes a kind of parody for the original movie.

Lexical grammatical means. These categories play a great role in the effect that is produced on the audience; it is one of the widest categories used in the film titles composing. As it is evident from the analyzed material one of the most used cases is the use of the definite article before nouns. These are mostly one- or two-word names which sense would be lost without the article. The article in the title indicates the importance of the thing that is described, e. g.: *The Forest, The Physician, The Boss* [2] i etc.

It is a rather interesting fact that the use of the definite article can be rendered into Ukrainian in a number of ways: *The Forest – Ліс приви́дів* [2] (addition that explains the essence of the plot), a very abstract title *The Physician* [2] gets more clear while being added *Лікар: учень Авіценни* [2]. The same refers to the title *The Boss* [2], which is translated like – *Леді Бос* [2]. Ukrainian translation evokes more wish to watch the movie than the original title.

Sometimes, to our mind, Ukrainian translation is much more adequate than the original title as the pragmatic force is much better revealed in the translated version. The original film title *The Model* [2] can be understood in a number of different ways, however Ukrainian translation *Тон-модель* [2] suggest the idea of the model business of high level.

Unfortunately translators do not always manage to reveal author's pragmatic intention especially in case of the definite article use. Thus, for example, the title of the film *The Finest Hours* [2] has nothing to do with the Ukrainian translation *Проти шторму* [2], which can hardly give the idea of the film plot.

There are often the cases when the film title combines different means of expressiveness. In the following example emotionally unloaded epithet "nice" in the combination with the definite article help to reveal the "cool" meaning of the jargonism which is adequately translated into Ukrainian: *The Nice Guys – Круті чуваки* [2].

Substantiation example is evident in the following film title *The Magnificent Seven* [66], that is successfully rendered into Ukrainian like *Чудова сімка* [2].

It is common to use digits to inform the audience about the sequel of a movie. It helps the audience clearly define their intention to watch or not to watch the movie: *Now You See Me 2 – Ілюзія обману 2, Zoolander 2 – Зразковий самець 2* [2]. As a rule these figures remain in the Ukrainian translation which is the half of the film success.

Syntactic means. Imperative has a high potential of influence on the addressee. Verb imperative mostly contributes to the realization of the main text aim – influences the addressee to force somebody to do something. Quite often film titles authors use syntactic means of expressiveness that can have a significant pragmatic potential influencing the decision of the audience to watch the movie. Film titles with the verb imperatives can influence the consciousness of a person which help to get high box office results. Imperative is actively used in the names of the films, like: *Kill the Messenger, Pay the Ghost* [2] etc. This imperative intention is rarely kept in Ukrainian translation; instead quite often infinitive constructions are used: *Убити посланця, Заплати приви́ду* [2]. This translation tendency was initiated in 2003 after the release of the film *Kill Bill* [2] that was translated like *Вбити Білла* [2].

Exclamatory sentences are equally used in the film titles with the aim to attract the audience attention, e. g.: *Chic!* [2]. Exclamatory sentences mostly preserve their structure in the translated version: *Шук!* [2]. The titles with increased emotional modality stimulate the wish to watch the movie.

The use of interrogative constructions is a common tendency in the titles composing, however as a rule the interrogative mark is omitted in such titles which makes them similar to the guidance or instructions, e. g.: *How to Make Love Like an Englishman*, *How to Train Your Dragon 2* [2]. Such constructions are more emotionally loaded than a statement or negation. As far as the answer is absent such films tend to keep the audience attention till the end of the film. The translation mostly preserves the sentence structure, e. g.: *Як кохатися по-англійськи*, *Як приборкати дракона 2* [2], however in some cases syntactic structures do not coincide, e. g.: *How to Be Single – В активному пошуку* [2].

To conclude it is necessary to state that in search of expressive translators think of some absolutely unacceptable titles, e. g.: *Before I Wake – Сомнія* [2].

Thus the authors entitle their films with laconic and noticeable names. The title of the film text has to be relatively clear regarding the plot it illustrates and has to be easily remembered by form. All the tricks mentioned influence the way the audience perceives the film, if it will evoke the interest to it. All in all film title composing is a very difficult process; it has to reflect the intention and the main idea of the author. The title has to be not only correctly composed from the language point of view, but with a great help of stylistic means and devices depending on the film genre. Ideal film title is the starting point of everything that is going on the screen, defines the film plot and is the first indication of the film success.

References:

1. Иванова П. О моделях перевода художественных фильмов / П. Иванова // Учен. зап. Ленингр. гос. обл. ун-та им. А.С. Пушкина. – СПб., 2005. – Т. 14, Вып. 3. Вопросы германской и романской филологии. – С. 218–226.
2. КіноПростір.COM – Знайди своє кіно [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kinoprostir.com/>.

3. Левик В. Перевод как искусство / В. Левик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vv100.narod.ru/vl-002.htm>.

Головня А. В. Засоби виразності назв кінофільмів та особливості їх відображення під час перекладу

Анотація. Статтю присвячено дослідженню засобів створення виразності в сучасних англійських кінофільмах та особливостей їх відтворення. Активне використання цілої низки різних засобів виразності в назвах художніх фільмів зумовлене наданням їм більшої експресії та посиленням її інформативної й атрактивної функцій. Серед основних засобів виразності назв кінофільмів було виокремлено графічні, фонетичні, стилістичні, лексико-граматичні та синтаксичні, серед яких стилістичні відіграють найважливішу роль.

Ключові слова: художній фільм, назва кінофільму, засоби виразності, прагматичний потенціал.

Головня А. В. Средства выразительности названий кинофильмов и особенности их отражения при переводе

Аннотация. Статья посвящена исследованию средств создания выразительности в современных англоязычных фильмах и особенностям их отражения при переводе. Активное использование целого ряда различных средств выразительности в названиях художественных фильмов обусловлено повышением их экспрессии и усилением их информативной и атрактивной функций. Среди основных средств выразительности названий фильмов были выделены графические, фонетические, стилистические, лексико-грамматические и синтаксические, среди которых стилистические играют самую важную роль.

Ключевые слова: художественный фильм, название фильма, средства выразительности, прагматический потенциал.

Карабан В. І.,*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Київського національного університету імені Тараса Шевченка***Карабан А. В.,***асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

КОНТЕКСТУАЛЬНІ СЛОВНИКИ З КОРПУСОМ ПАРАЛЕЛЬНИХ ТЕКСТІВ У НАВЧАННІ ПЕРЕКЛАДУ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Анотація. Статтю присвячено методиці використання нового виду заснованих на корпусах паралельних текстів контекстуальних перекладних словників у навчанні перекладу з української мови англійською на прикладі онлайн-багатомовного словника *Glosbe*. У рамках дослідження навчання на основі електронних даних розглядаються види вправ із цим словником, спрямованих на вирішення лексичних, граматичних і стилістичних проблем перекладу. Робиться висновок про значний навчально-методичний потенціал таких словників.

Ключові слова: переклад іноземною мовою, методика дослідницького навчання перекладу, використання контекстуального онлайн-словника *Glosbe*, види вправ.

Постановка проблеми. Майже десятирічний досвід викладання курсу теорії та практики перекладу з української мови англійською мовою в Інституті філології Київського національного університету дозволив виявити труднощі студентського перекладу, пов'язані з недостатнім знанням узусу цільової мови та його особливостей і узусною інтерференцією рідної мови в перекладі. Саме на основі узусу здійснюється переклад, і тому потрібно здійснювати цілеспрямоване навчання узусу іноземної мови, проте це стримується нерозробленістю методик його викладання для студентів-перекладачів із застосуванням, насамперед, сучасних програмних засобів допомоги перекладачам (CAT tools), створених на основі узусів мов.

Бурхливий розвиток інформаційних технологій і, зокрема, комп'ютерних та інтернетних засобів навчання вимагає їх застосування в навчальному процесі у вищій школі, що значно сприятиме індивідуалізації, дослідницькому характеру та підвищенню ефективності навчання перекладу іноземною мовою. Їх використання в забезпеченні навчання перекладу та перекладацького процесу відкриває нові навчально-методичні можливості. На сучасному етапі розвитку таких засобів для перекладу їх розробникам вдалося просунути ще далі на шляху підвищення якості перекладацької роботи. Ідеться насамперед про створення онлайн-ових і офлайн-ових заснованих на корпусах паралельних текстів контекстуальних словників, які значно полегшують роботу перекладача та забезпечують більшу адекватність перекладів і природність перекладацького мовлення, особливо в разі перекладу іноземною (нерідною) цільовою мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтовано вважається, що навчальна робота із зазначеними словниками повинна стати обов'язковою частиною навчання письмового перекладу та програми підготовки перекладачів [1, с. 79]. Їх використання для навчання перекладу у вищій школі цілком вписується в методику навчання на основі використання та до-

слідження електронних даних (*англ.* data-driven learning). Проте методика їх застосування для навчання перекладу, особливо іноземною мовою, опрацьована недостатньо. Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї теми показує, що формування такої методики перебуває на початковому етапі. Робляться окремі спроби формулювання загальних методичних підходів до використання паралельних корпусів текстів і конкордансів на заняттях із перекладачами (див., наприклад, [2] і [3]).

Щодо застосування у викладанні перекладу заснованих на корпусах паралельних текстів контекстуальних словників опублікована лише одна стаття [4], де розглядаються окремі переваги програми Linguee – системи контекстуального пошуку в паралельних корпусах (для підготовки письмових перекладачів), наводяться приклади завдань на визначення відтінків значень і лексичну сполучуваність французьких дієслів *effectuer* – *exécuter* – *exercer*, пропонується створення на основі Linguee тримовного банку шаблонних мовних засобів. Невирішеними залишаються такі методичні питання, як визначення навчально-методичного потенціалу застосування контекстуальних словників, розроблення комплексу вправ для студентів і опрацювання на їх основі методичних прийомів.

Методика навчання деяким аспектам перекладу із застосуванням контекстуальних перекладних словників розроблена ще зовсім недостатньо, а оскільки вони мають значний навчальний потенціал, то викладачам і методистам необхідно опрацьовувати належні методичні прийоми їх використання в навчальному процесі, як в аудиторній, так і в самостійній роботі студентів, тим більше, що такий методичний підхід становить у центр навчання особистість студента як дослідника та майбутнього кваліфікованого перекладача, який уміє користуватися сучасними засобами забезпечення якісного перекладу. Слід зазначити, що використання таких словників передбачається відносно новим методичним підходом, який можна назвати дослідницьким навчанням із використанням електронних даних на основі корпусів паралельних текстів.

Мета статті – проаналізувати контекстуальний словник *Glosbe* щодо його навчально-методичного потенціалу та запропонувати види вправ для навчання перекладу. Слід зазначити, що підхід до вирішення мовних проблем перекладу в українсько-англійському напрямі, заснований на вивченні паралельних корпусів текстів за допомогою контекстуальних словників, є ефективнішим і швидшим, ніж такі традиційні методи, як робота з паперовим підручником або довідником.

Навчальні вправи та методичні прийоми аудиторної й позааудиторної роботи студентів із контекстуальними словниками наразі зовсім недостатньо розроблені, хоча вони становлять

значний навчальний потенціал. Слід наголосити, що «корпусна революція» не повинна обходити стороною викладання практики перекладу, оскільки вона надає викладачеві великі можливості в цьому для розроблення програми навчання та плану занять, а студенту – для плідного дослідницького навчання перекладу.

Особливо важлива навчальна робота з контекстуальними словниками на заняттях із перекладу зі студентами старших курсів, які зможуть глибше зрозуміти, що вони ще не зовсім досягли належного рівня перекладацької майстерності і що ще є значний новий потенціал для вдосконалення їхніх перекладацьких навичок.

Такі словники повинні стати невід’ємним зряддям і викладача перекладу, і студента-перекладача, і професійного перекладача, зокрема якщо це стосується перекладу іноземною мовою. У цій статті ми зосередимося на методичних прийомах використання таких словників на заняттях із перекладу з української мови англійською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі в Інтернеті існує тільки один контекстуальний словник з українсько-англійською й англо-українською комбінаціями мов, а також два словники з російсько-англійською й англо-російською парами мов. Прикладом першого є багатомовний словник *Glosbe* (його українсько-англійську й англо-українську комбінацію можна знайти за адресою: <https://uk.glosbe.com/en/uk>, а два інших словники – це *Reverso Context* (адреса URL – <http://context.reverso.net/перевод/английский-русский>) і *Linguee* (адреса URL – <http://www.linguee.ru>).

Оскільки тільки контекстуальний словник *Glosbe* має українсько-англійську комбінацію мов, то ми зосередимося на деяких методичних аспектах підготовки студентів-перекладачів саме з використанням цього словника. Цей контекстуальний онлайн-словник є проектом шанувальників двомовної та багатомовної лексикографії, мов і перекладу, які самі створюють словникові статті, що потім перевіряються редакторами. Усі словникові статті документовані та мають посилання на вихідні й цільові тексти. Словник містить паралельні корпуси текстів загальним обсягом більше мільярда речень багатьма мовами та постійно доповнюється статтями, які створюються самими користувачами й іншими волонтерами.

Цей словник може використовуватися як окремий методичний матеріал на аудиторних заняттях і в самостійній роботі студентів, але його краще застосовувати разом із посібником із перекладу англійською мовою [5], оскільки він може суттєво доповнювати посібник завдяки наявності в ньому великого ілюстративного матеріалу апробованих перекладів.

Зрозуміло, що студенти й викладачі повинні критично ставитися до наведених перекладів і перевіряти їх на повну адекватність (щоб переконатися у відсутності перекладацьких помилок), аби не приймати не досить точний переклад за еталон для подальших перекладів. Переважно контекстуальні словники можуть ефективно використовуватися для вирішення багатьох лексичних проблем перекладу. Пошук моделей речень доволі обмежений, оскільки в словнику немає відповідних параметрів для пошуку.

За основу розгляду методичних прийомів використання контекстуального словника в навчанні перекладу іноземною мовою ми візьмемо лише частину тих випадків, коли студенти найчастіше роблять перекладацькі помилки, переважно через недостатнє знання узусу англійської мови та володіння ним.

Зазначимо, що наведені нижче види вправ, опрацьовані студентами в аудиторії під контролем викладача, можуть даватися також студентам як домашні завдання (зрозуміло, з іншими словами, словосполученнями або реченнями). Усі оригінали й переклади, наведені як ілюстративний матеріал, узяті зі словника *Glosbe*. Розглянемо деякі запропоновані вправи з перекладу з використанням цього словника.

Першою наведемо вправу на пошук студентами всіх перекладних відповідників певного слова в перекладах (тут наводяться не всі приклади перекладів та їх контексти через обмеження обсягу статті). Наприклад, пошук у *Glosbe* перекладів дієслова «чекати» дав такі результати:

а) найчастіше (частотність визначалася лише стосовно корпусу текстів цього словника) відповідником цього дієслова виступає wait (for): «Мені подобається отримувати листи, і я завжди їх чекаю». – “I love to receive letters and always wait for them”; «Комусь доводилось чекати аж до одинадцятої вечора». – “Some of us had to wait until 11:00 p.m.”;

б) наступним за частотністю відповідником є keep waiting: «Перепрошую, що змусив вас чекати так довго». – “I’m sorry to have kept you waiting so long”;

в) дещо меншою частотністю характеризується в перекладах await: «Звичайно, на них чекали як великі благословення, так і немалі труднощі». – “Of course, greater blessings awaited them – and greater challenges too”;

г) ще менш частотним є відповідник keep in expectation: «Чекай на сповнення видіння». – “Keep in expectation of the vision”; «Чекаємо кінця цієї системи?» – “Are we keeping in expectation of the end of this system of things?”;

ґ) наступним за частотністю виступає expect (be expected): «Цього чекають від нас». – “What is it that is expected of us”; “Esther learned that she was expecting a baby”. – «Естер довідалась, що чекає дитину»;

д) потім за частотністю йде англійський відповідник look forward: «Чекаємо на твої листи». – “I’m looking forward to your letter”;

е) ще меншою частотністю характеризується відповідник look for: «Павло чекав допомоги від Бога». – “Paul looked to God for help”;

є) замикають перелік менш поширених відповідників lie ahead і face: «Де ми можемо знайти достовірну інформацію стосовно того, що нас чекає в майбутньому?» – “Where can we find reliable information about what lies ahead?”; «Тут нас чекали нові випробування» – “There we faced further tests of faith”.

Далі йдуть зовсім нечастотні відповідники, прийоми перекладу лексики й індивідуальні рішення перекладачів, які також не менш важливо й корисно знати майбутнім перекладачам: а) be in for – Але на них чекає вражаюче пробудження! – But they are in for a rude awakening!; б) to come – Це стало початком ще більшого лиха, яке чекало на нас. – This set the stage for more affliction to come; в) look to – ...бо вони визнавали Ісуса своїм Паном і чекали Царства, яке принесе ліпші умови. – ... because they acknowledged Jesus as their Lord and looked to the Kingdom to bring better conditions; г) will feel –... і все це на один день, то вас чекає біганина, і ніщо не принесе вам задоволення. – ...all in one day – you will feel rushed and will likely enjoy nothing; ґ) waiting (як відповідник присудка у підрядному означальному реченні) – Брати й сестри, що чекали на нас, скупчилися під деревом, розпаливши невеличке багаття. – Our waiting brothers and sisters were huddled under a tree with a small

campfire at their feet; д) work for – Треба було відважитись переїхати разом з дітьми, точно не знаючи, що нас чекає. – It took courage to pack up the kids and move, not knowing exactly how things would work out for us.

Особливо слід відзначити англійські відповідники українських словосполучень із дієсловом «чекати»: а) уміння чекати – *Завдяки вмінню чекати ми можемо подумати: «Чи дійсно він помилився, чи, може, я не правий?» – Waiting attitude will allow us to consider; Was he really in error, or am I mistaken?;* б) захотіти чекати: *Однак він не захотів чекати, а пішов і кинув його до в'язниці. – However, he was not willing, but he went and had him thrown into prison.*

Особливо слід також звернути увагу на те, що в українсько-англійському перекладі може застосовуватися й заміна речення (зокрема, підрядного означального речення, як у прикладі нижче, де англійський іменник може виступати відповідником українського підрядного речення, що містить дієслово-присудок «чекати»): *Щотижневе вивчення має проходити радісно й спокійно, воно має бути подією, яку всі з нетерпінням чекають. – It should be a happy, peaceful time and a highlight of the week.*

Перекладачі-початківці можуть знайти в *Glosbe* також зовсім незвичні для студентів переклади, які звичайно намагаються перекласти із застосуванням словникових відповідників майже для кожного слова вихідного речення. Такі переклади особливо повчальні для них з огляду на те, що іноді доводиться відходити від букви оригіналу, аби передати дух (смысл) тексту: *Та сцена лише розбудила апетит глядачів. За хвилину на них чекає головне видовище. – This scene has only whetted the appetite of the spectators for the main event just minutes away.* Тут у перекладі спостерігається об'єднання вихідних речень із застосуванням словосполучення *whet the appetite*, яке в імплікації певною мірою містить значення дієслова «чекати», тому його безпосередній відповідник на кшталт «wait» узагалі не вжитий у перекладі. Зрозуміло, студенти повинні використовувати такі трансформації обережно, зваживши на всі «за» та «проти» їх застосування.

Значний навчальний інтерес із погляду відсутності дослівності в перекладах становить і приклад із *Glosbe*, де також відсутній частотний відповідник дієслова «чекати», тим не менше, переклад передає зміст вихідного речення, де це дієслово не означає буквально «чекати», і тому перекладач його й не перекладав: *Скільки часу Авраам чекав на сповнення Божої обітниці про те, що в нього народиться син? – How much time elapsed between the time that Jehovah promised a son to Abraham and the time that Isaac was born?*

Подібний переклад без прямого відповідника дієслова «чекати» спостерігається й у прикладі, де також іншими засобами (дієслівною формою *will happen* і словосполученням *have yet to be confirmed*) перекладено зміст цього дієслова: *Що чекає цю, здавалося б, беззахисну групу людей? – What will happen to this seemingly defenseless group of people?; Проте висновки цього дослідження ще чекають на підтвердження. – However, the findings of this study have yet to be confirmed.*

Наступною корисною й ефективною в навчальному сенсі вправою зі словником *Glosbe* є аналіз синонімів слів, адже відомо, що в перекладі іноземною мовою розрізнення синонімів і вибір контекстуального синоніма із синонімічного ряду нерідко є для студентів-перекладачів складною перекладацькою проблемою. Для виконання такої вправи можна скористатися вже готовими результатами пошуку різних перекладів певно-

го слова, а можна здійснити пошук перекладних відповідників іншого слова. З метою економії місця ми обмежимося вже наявними результатами пошуку відповідників дієслова «чекати».

Унаслідок раніше здійсненого нами пошуку встановлено 3 частотних прямих відповідники – дієслова *wait, await, expect*. На основі аналізу контекстів їх уживання студенти мають змогу встановити відмінності вживання цих дієслів і відповідні значення: так, дієслово *wait* звичайно вживається тоді, коли потрібно передати в перекладі значення «залишатися десь» або «не робити чогось, доки не відбудеться щось» (*П'ятдесят років ми чекали свободи. – For 50 years we had waited for this freedom*), дієслово *await* – коли відомо, що щось відбудеться, і ми чекаємо цього (*Настав перший день праці, і він із нетерпінням чекає вказівок свого роботодавця. – On his first day at work, he anxiously awaits his employer's instructions*), а дієслово *expect* – коли ми думаємо, що щось має відбутися, тому що воно ймовірне або заплановане (*... було б люб'язно з нашого боку підійти до них, а не чекати, поки вони самі підійдуть. – It would be kind to go to them rather than expect them to come to us*). Така контекстуальна робота студентів над синонімами значно корисніша, ніж просто консультація студента зі словником синонімів, де наводиться лише 2–3 приклади вживання цих дієслів, оскільки різниця між синонімами більше запам'ятовується тоді, коли студент на основі власного аналізу багатьох різних контекстів уживання робить власний висновок про різницю синонімів (як правило, під контролем викладача під час аудиторного заняття).

Важливою для підготовки перекладачів є й вправа на дослідження лівосторонньої та правосторонньої сполучуваності слів у мовленнєвих актах, оскільки проблема правильності сполучуваності слів характерна для більшості студентів, які навчаються перекладу іноземною мовою, адже їхні знання узусу іноземної мови та відповідні навички правильного формування й уживання мовленнєвих актів іноземною мовою відповідно до узусних норм цільової мови гірші, ніж рідної мови.

Порядок роботи студентів над дослідженням зазначеної проблеми сполучуваності може бути таким. Після здійснення пошуку певного слова, сполучуваність якого вивчається, у результатах пошуку студенти самостійно визначають частотну та нечастотну сполучуваність цього слова з іншими сусідніми словами, розташованими ліворуч, а особливо – праворуч від нього. Наприклад, пошук правосторонньої сполучуваності англійського відповідника *protect* українського дієслова «обережити» (у якого ще є такі англійські відповідники, як *guard, safeguard, preserve, keep from, shield from, spare from, prevent from, watch over, save, secure, keep away, restrain from, keep free from, advocate, champion, defend* тощо), які можна знайти під час пошуку та які можуть вважатися певними синонімами й мати іншу сполучуваність, дав такі результати: найчастіше із зазначеним англійським дієсловом сполучаються особові займенники в непрямому відмінку, зворотні та вказівні займенники, іменники (*family, children, people, nation, hearing, skin, head, property, welfare, environment, business, right, the innocent, guest, thinking faculties* тощо) і прийменники (*from, by, with*).

Слід також підкреслити можливість роботи зі студентами вправи на вирішення певних стилістичних проблем перекладу, зокрема, на переклад таких лексичних стилістичних засобів, як епітет, метафора, метонімія, гіпербола, евфемізм, мейозис тощо. Наприклад, пошук перекладних відповідників метафори в словосполученні «промінь надії» дав такі результати: образ-

ні відповідники *ray/glimmer/spark/beam of hope, (find a) silver lining* і необразні відповідники *reason for optimism* і *brighten* (дати промінь надії). Студенти мають можливість вивчити контексти таких відповідників і зорієнтуватися в їх правильному вживанні, а пошук емпатичного слова «зовсім» у сполученні із заперечною часткою «не» дозволив знайти не тільки типові для звичайних словників відповідники цього слова (наприклад, *at all, absolutely, completely, perfectly, utterly*), а й ті, які можна знайти лише в контекстуальному словнику: *Він зовсім не цікавиться, що відбувається у світі. – He is not in the least interested in what is happening in the world; Останнім часом я зовсім не бачив пана Кімуру. – I haven't seen anything of Mr. Kimura lately; У цих будинках було мало, а то й зовсім не було вікон. – They had few, if any, windows; Зовсім не так, як у Світовому банку. – Quite the opposite of the World Bank.*

Слід зауважити, що навчання студентів перекладу з української мови англійською можливе за допомогою словника *Glosbe* не тільки в разі аналізу перекладів у цьому напрямку, а й у зворотному напрямку, коли студенти досліджують і узагальнюють характеристики українських речень, що є відповідниками англійських речень певних лексико-граматичних моделей або містять певні словосполучення.

Подібною вправою може бути пошук і аналіз уживання в англійському мовленні всіх українських відповідників такого сталого словосполучення, як *if anything*. Результати пошуку в *Glosbe* містять, зокрема, такі відповідники: «могти», «чи хоч щось», «чогось», «схоже», «практично», «напевно», «мабуть», «скоріше за все», «найбільше», «а ще», «взагалі», «ж» та «отже». На основі такого матеріалу студенти можуть приймати індивідуальні перекладацькі рішення з перекладу українських речень, що містять зазначені слова та фрази як перекладні відповідники *if anything*.

Хоча пошук у словнику за граматичними ознаками доволі обмежений, у ньому можливо завдяки зворотному (англо-українському) напрямку перекладу знаходити деякі лексико-граматичні моделі англійських речень та їхні відповідники в українській мові й визначати, які українські речення перекладаються за допомогою таких моделей. Вправи на це передбачають знаходження українських речень, які відповідають певній лексико-граматичній моделі в англійському мовленні. Для цього слід задати пошук певних англійських словосполучень, які звичайно розташовуються на початку речень, і проаналізувати українські речення, що є відповідниками англійських речень із шуканими словосполученнями.

Так, пошук у *Glosbe* англійських речень, що починаються зі словосполучення по *matter what/where/how* тощо дозволяє виявити такі українські речення-відповідники: *No matter what the result is, no matter what that magic number is... – Не важливо, яким буде результат, не важливо, яким є чарівне число...; No matter where they go, no matter what calamity they face, they will never be outside the reach of his helping hand. – Хоч би куди вони пішли, хоч би яке лихо їх спіткало, вони ніколи не залишаться без допомоги; Each accomplishment, no matter how small, was celebrated. – Святкували кожне досягнення, хоч би яким маленьким воно було.*

Аналіз українських перекладів і їх порівняння з англійськими оригіналами дозволяє студентам зробити певні висновки щодо характеристики українських речень, які можуть перекладатися англійськими реченнями аналізованої лексико-граматичної моделі. Подібним же чином можна встановити де-

які типові характеристики українських речень, що перекладаються англійськими складнопідрядними реченнями, які містять підрядні підметові, наприклад: *What is important is the message, not the impression you are making on others. – Твоя мета – не справити враження на слухачів, а допомогти їм зрозуміти зміст твоїх слів.* Ретельний аналіз українських речень дозволяє встановити їхні типові характеристики (лексику та синтаксис), що дає можливість студентам правильно використовувати в перекладах з української англійської складнопідрядні речення, до складу яких входять підрядні підметові.

Лише широке застосування комп'ютерно-інтернетних (подібних словнику *Glosbe*) засобів допомоги перекладачам на заняттях із перекладу може дозволити університетській перекладацькій освіті не відставати від швидкого поступу інформаційних технологій, що використовуються в сучасній професійній практиці перекладу. Таке студентоцентричне комп'ютерно-інтернетне навчання перекладу та його аналіз суттєво збагачує й розширює ресурсну базу навчання й сприяє активній взаємодії між викладачем та студентами й між самими студентами, що не тільки підвищує ефективність занять, а й суттєво стимулює позитивне ставлення сучасних студентів до навчання. Саме це і є справжнім навчанням узусу вихідної та цільової мов і перекладу з української мови англійською на основі вибору реальних англійських узусних перекладних відповідників, представлених у словнику *Glosbe*.

Завдяки своїй ефективності в навчанні контекстуальні словники повинні стати одним із головних знарядь у навчанні майбутніх перекладачів якісному перекладу. Серед основних переваг корпусів текстів – їхня відповідність реальному мовленню. Крім того, перевагою такого особистісно орієнтованого навчання є те, що студенти отримують доступ до реальних фактів використання мови.

Чим важливі такі словники в навчанні перекладачів? Насамперед, тим, що вони дозволяють майбутнім перекладачам не тільки самостійно знаходити потрібні для перекладу відповідники, але й бачити й аналізувати контексти їх уживання та перевіряти правильність перекладу фрагментів вихідного тексту на основі корпусу автентичної цільової мови, а також краще орієнтуватися в проблемах перекладу. Цінність таких словників полягає ще й у тому, що вони надають такий значний обсяг інформації для перекладачів, який раніше не був їм доступний у межах доволі короткого часу: різні перекладні відповідники, частотність їх використання в паралельному корпусі, контексти їх уживання в межах речень. Студенти в такому разі навчаються перекладу не стільки на своїх помилках, які виправляє викладач, скільки на якісних зразках опублікованих перекладів, виконаних професійними перекладачами. Це, безперечно, дає надію майбутнім перекладачам на можливість адекватного вирішення складних проблем перекладу й надихає їх на глибше заняття перекладом і його дослідження.

Усе це допомагає студенту ефективніше, швидше та якісніше вирішувати не тільки практичні проблеми перекладу, а й навчатися студентській науковій роботі, передбаченій навчальним планом, оволодіваючи потужними сучасними комп'ютерно-інтернетними методами пошуку матеріалу дослідження та його оброблення. Особливо це важливо для підготовки майбутніх магістрів, які будуть більше навчені здійснювати справжні перекладознавчі дослідження, як передбачено програмою навчання в магістратурі.

У чому ще переваги онлайн-корпусних контекстуальних словників (зокрема *Glosbe*) над іншими комп'ютерними засобами допомоги перекладачам? *Glosbe* як онлайн-словник завжди доступний, причому безкоштовно. Він має різні види пошуку: за основою слова й словотвірними морфемами, а також точний і приблизний пошук. *Glosbe* постійно оновлюється та поповнюється, а пропонувані користувачами переклади в разі необхідності уточнюються редакторами. Словникова база складається з текстів різної тематики та стилів. Цей словник найбільш багатомовний, що дозволяє працювати з ним перекладачам із різними мовними комбінаціями.

Кожна словникова стаття в *Glosbe* має посилання на вихідний і цільовий тексти, які можна переглянути в разі необхідності аналізу ширшого мовного контексту. Робота студентів зі словником значно полегшує навчальний процес, допомагає швидко досягти мети навчання деяким аспектам перекладу з мінімальним часовими та фізичними затратами, дозволяє сформувати й закріпити навички дослідної роботи під час перекладу. Використання *Glosbe* в навчанні може бути доволі індивідуалізоване з огляду на рівень успішності студентів і передбачає широкий спектр їхньої самостійної роботи зі словником як в аудиторії, так і під час виконання домашніх завдань.

Висновки. Навчання перекладу з використанням цього контекстуального словника відповідає встановленому нами факту, що переклад здійснюється не просто на мову (у невідомо якому сенсі вживання слова «мова»), а на узус цільової мови, і саме узусні перекладні відповідники представлені в контекстуальних словниках, тому останні дозволяють студентам краще вивчати узус і вихідної, і цільової мов.

Контекстуальні словники на кшталт розглянутого словника *Glosbe* дають можливість навчатися не тільки на виправлених викладачем перекладах, які іноді далекі від якісних. Використовуючи *Glosbe*, студенти можуть повчитися на прикладі саме опублікованих перекладів, виконаних, як правило, професійними перекладачами та нерідко виправлених професійними редакторами перекладів. Причому студентам доводиться довго шукати приклади певних перекладів, як це буває з друкованими перекладами або їх електронними варіантами, якщо вони не мають такого зручного та швидкого електронного пошуку.

Нарешті, навчаючись практиці та тонкощам перекладу за допомогою заснованих на корпусах паралельних текстів контекстуальних перекладних словників, студенти набувають сталі навички роботи з ними й під час власних перекладів, тим самим ефективно готуючись до використання таких навичок у своїй подальшій перекладацькій діяльності після закінчення вищого навчального закладу. Слід зазначити, що цим зовсім не обмежуються переваги аудиторної та самостійної роботи студентів-перекладачів над перекладом із застосуванням контекстуальних словників. Наприклад, майбутні перекладачі можуть використовувати контекстуальні словники для самостійної перевірки власних перекладів, виконаних в аудиторії та вдома, а також для виправлення можливих помилок у сполучуваності слів, уживанні артиклів, синонімів, певних моделей речень тощо. Слід сподіватися, що викладачів і дослідників перекладу зацікавить методика роботи з контекстуальними словниками, і вони зроблять свій вагомий внесок у підвищення якості перекладацької освіти в нашій країні та розвиток перекладознавства.

Найбільш корисним є навчання за допомогою контекстуальних словників у разі розгляду лексичних проблем перекладу іноземною мовою. Проте контекстуальні словники доцільно

також використовувати для навчання окремих граматичних (переклад словосполучень та деяких лексико-граматичних моделей речень, уживання слів різних частин мови тощо) і стилістичних аспектів перекладу (переклад лексичних стилістичних засобів, стилістичний вибір синонімів тощо).

Отже, онлайн-контекстуальні словники є надійними помічниками-довідниками для професійних перекладачів, особливо в разі перекладу ними нерідною мовою, також вони є сучасним, зручним і потужним навчальним засобом. Перспективою подальших досліджень є поглиблений аналіз навчально-методичного потенціалу контекстуальних словників і опрацювання системи вправ із теорії та практики перекладу.

Література:

1. Kubler N. Working with Different Corpora in Translation Teaching / N. Kubler // *New Trends in Corpora and Language Learning*. – London : Continuum. – 2011. – P. 62–80.
2. Соснина Е. Параллельные корпуса в обучении языку и переводу / Е. Соснина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ling.ulstu.ru/linguistics/resources/literature/articles/corpus_education_translation.
3. Beeby A. Corpus Use for Learning to Translate and Learning Corpus Use to Translate / A. Beeby, P. Rodriguez Inés, P. Sánchez-Gijón // *Corpus Use and Translating*. – Amsterdam : John Benjamins. – 2009. – P. 1–8.
4. Зубкова Е. Система контекстуального поиска Linguee в обучении письменному переводу / Е. Зубкова // *Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики*. – 2010. – С. 94–101.
5. Карабан В. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову / В. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 606 с.

Карабан В. И., Карабан А. В. Контекстуальные словари с корпусом параллельных текстов в обучении переводу на иностранный язык

Аннотация. Статья посвящена методике использования нового вида основанных на корпусах параллельных текстов контекстуальных переводных словарей в обучении переводу с украинского на английский на примере онлайн-многоязычного словаря *Glosbe*. В рамках обучения на основе электронных данных рассматриваются виды упражнений с этим словарем, направленных на исследовательское изучение лексических, грамматических и стилистических проблем перевода. Делается вывод о значительном учебно-методическом потенциале таких словарей.

Ключевые слова: перевод на иностранный язык, методика исследовательского обучения переводу, использование контекстуального онлайн-словаря *Glosbe*, виды упражнений.

Karaban V., Karaban A. Teaching Translation into a Foreign Language with Contextual Corpus-Based Dictionaries

Summary. The article deals with methods of using a new kind of parallel corpora-based contextual translation dictionaries in teaching translation from Ukrainian into English as exemplified by the multilingual dictionary *Glosbe*. Within the framework of data-driven learning, varieties of training exercises with this dictionary are considered that are designed for teaching how to solve lexical, grammatical and stylistic problems of translation. A conclusion is drawn about a significant teaching and learning potential of such dictionaries.

Key words: translation into a foreign language, research translation learning methods, use of contextual online dictionary *Glosbe*, kinds of training exercises.

*Рибачук К. В.,**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та іноземних мов
Європейського університету*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню інтернаціональної лексики текстів журнальних статей, що включають як термінологічні, так і нетермінологічні лексичні одиниці. Оскільки інтернаціоналізми становлять більшу частину слів у журнальних статтях, то можна відзначити позитивну роль інтернаціоналізмів під час перекладу, оскільки нерідко вони сприяють первинному оформленню думки мовою перекладу, навіть якщо й не зберігаються потім як підхожі в цьому випадку мовні перекладні еквіваленти. Показано непоодинокі випадки, коли через невідповідність значень паралельних інтернаціоналізмів виникають суттєві смислові і стилістичні спотворення в разі їх буквального перекладу. А тому інтернаціоналізми можуть виступати в ролі як «справжніх друзів перекладача», так і «хибних друзів перекладача».

Ключові слова: інтернаціональна лексика, інтернаціоналізми, перекладні еквіваленти, вокабуляр, запозичення.

Постановка проблеми. Інтернаціоналізми – це слова, які зустрічаються в низці мов, що мають тією чи іншою мірою фонетичну, граматичну й семантичну схожість [1–4]. Інтернаціональна лексика текстів журнальних статей включає як термінологічні, так і нетермінологічні лексичні одиниці. Інтернаціоналізми становлять більшу частину слів у журнальних статтях. Можна відзначити позитивну роль інтернаціоналізмів під час перекладу, оскільки нерідко вони «сприяють первинному оформленню думки мовою перекладу, навіть якщо й не зберігаються потім як підхожі в цьому випадку мовні перекладні еквіваленти» (В.В. Доленко). Однак нерідкі випадки, коли через невідповідність значень паралельних інтернаціоналізмів виникають суттєві смислові і стилістичні спотворення в разі їх буквального перекладу. Отже, інтернаціоналізми можуть виступати в ролі як «справжніх друзів перекладача», так і «хибних друзів перекладача».

Інтернаціональні слова – лексичні одиниці в різних мовах, мають схоже (звукове й/або графічне) та однакове значення. Очевидно, що вони з'явилися в результаті запозичення цих слів однією мовою з іншої або шляхом запозичення їх обома мовами з якоїсь третьої.

Parliament – парламент, contrast – контраст;
mayor – мер, computer – комп'ютер.

Як правило, переклад таких слів не викликає труднощів, навпаки, вони часто виконують у тексті роль свого роду «підказок»: за їх допомогою легше зрозуміти сенс цілого, навіть якщо не всі слова в тексті знайомі. Проблема виникає в тих випадках, коли в інтернаціональних слів є суто українські синоніми, а вибір між двома синонімами буде залежати від характеру тексту та його адресата.

Injection – ін'єкція – укол;
image – імідж – образ.

Склад інтернаціональних слів формувалася під впливом різних подій і явищ суспільного життя. Велику роль при цьо-

му відіграли такі фактори, як поширення християнства, зміна географічних кордонів, відкриття нових континентів, освіта колоніально залежних країн, розквіт лицарства в Європі, Ренесанс тощо. Велике значення для появи особливого пласту політичних інтернаціональних слів мали політичні події XVII–XIX ст. (наприклад, французькі революції, військові дії в часи Наполеона, поява марксизму в Європі вплинули на виникнення багатьох інтернаціональних слів, зокрема, в галузі політики). Різного роду події XX ст. (Перша і Друга світові війни, масштабне виникнення різних політичних течій, поява й падіння Третього рейху, виникнення та розпад СРСР), процеси глобалізації й далі поповнюють інтернаціональний політичний лексикон. Події, що відбуваються сьогодні на світовій політичній арені, також зумовлюють поповнення політичного вокабуляру інтернаціональними словами, які є соціально значущими одиницями [2]. Вивчення особливостей формування, розвитку й закріплення інтернаціонального та національно маркованого складу мови стає важливим завданням. Це й визначає актуальність роботи.

Стаття присвячена такій актуальній темі в лінгвістиці, як інтернаціоналізми. Ми розглянемо проблеми функціонування, приклади інтернаціоналізмів на основі англійської мови, німецької мови, латинської мови, охопимо доцільність уживання, основні особливості й походження інтернаціональної лексики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Причини іншомовного запозичення слів можуть бути зовнішніми (позамовними) і внутрішньомовними.

Основна зовнішня причина – тісні політичні, торгово-економічні, промислові та культурні зв'язки між народами – носіями мов. Найбільш типова форма впливу, зумовленого такими зв'язками, – запозичення слова разом із запозиченням речі або поняття. Наприклад, із появою в нас таких реалій, як автомобіль, конвеєр, радіо, кіно, лазер і багато інших, увійшли в українську мову їх найменування.

Інша зовнішня причина запозичення – позначення за допомогою іншомовного слова деякого спеціального виду предметів або понять, які до тих пір називалися одним українським (або раніше запозиченим) словом. Наприклад, для позначення чергового адміністратора в готелі в українській мові зміцнилося французьке слово «портє», для позначення особливого сорту варення (у вигляді густої однорідної маси) – англійське слово «джем».

Внутрішньомовні причини запозичення частково пов'язані із зовнішніми. Так, соціально зумовлена потреба в спеціалізації понять підтримується властивою мові тенденцією до все більшої диференціації мовних засобів за змістом. У результаті цієї тенденції значення, що виражається українським словом, може розщеплюватися на два: одне позначається українським найменуванням, а друге закріплюється за іншомовним, запозиченим словом. Наприклад, такі близькі за змістом, але не синонімічні

пари слів: розповідь – репортаж, загальний – тотальний, захоплення – хобі тощо.

Запозичення буває безпосереднім, а також відбувається за допомогою мови-посередника. Мовами-посередниками були, наприклад, латинська (через латинь в англійську потрапило багато грецьких слів) і французька (з якої запозичено багато латинських слів).

У результаті запозичень англійська мова поповнилася інтернаціональними словами. Інтернаціональними називають слова, що зустрічаються в багатьох мовах, але мають незначні фонетичні відмінності, пов'язані з особливостями вимови кожної мови. Наприклад, адреса, address (англ.), adresse (фр.), Adresse (нім.); Telegraph (нім.); соціалізм, socialism (англ.), socialisme (фр.), Sozialismus (нім.).

Інтернаціональні слова є етимологічними дублетами, що утворилися в більшості випадків від грецьких і латинських коренів.

Серед основних способів запозичення інтернаціональної лексики – транскрипція, транслітерація й семантичне запозичення. Транскрипція (фонетичний спосіб) – це таке запозичення словникової одиниці, за якого зберігається її звукова форма (іноді дещо видозмінена згідно з фонетичними особливостями мови, з якої слово запозичується). Таким способом з англійської мови запозичені слова football, trailer, jeanssport, labour, travel, people, castle, fortress тощо. В англійській мові запозичені з французької regime, ballet, bouquet і безліч інших. Такі слова характеризуються тим, що загальний звуковий комплекс виявляється для мови, що запозичує, новим, хоча кожен зі складових їх звуків, за рідкісними винятками, замінюється звуком мови, в яку вони потрапляють.

Транслітерація – це спосіб запозичення, за якого запозичується написання іноземного слова: букви запозичуваного слова замінюються літерами рідної мови. Під час транслітерації слово читається за правилами читання рідної мови. Методом транслітерації з англійської мови українською запозичені слова «круїз» (cruise), «мотель» (motel), «клуб» (club). Транслітерували під час запозичення з англійської мови також багато власних імен: Вашингтон (Washington), Техас (Texas), Лондон (London). В англійській мові багато слів грецького, латинського та французького походження, які зберегли свої графічні особливості, хоча й читаються за правилами англійської мови.

Семантичне запозичення – це запозичення нового значення, часто переносного до вже наявного в мові слова. Слова *pioneer* і *brigade* існували в англійській мові й до проникнення в нього «радянських слів», але значення «член дитячої комуністичної організації» і «трудоий колектив», відповідно, вони отримали під впливом російської мови післяжовтневого періоду.

Семантичні запозичення відбуваються особливо легко в близькоспоріднених мовах. Низку прикладів можна знайти серед скандинавських запозичень. Так, наприклад, давньоанглійське дієслово *dwellan* 'блукати, зволікати' під впливом давньоскандинавського *dveljawan* розвинулося в сучасній англійській мові в *dwel* 'жити'. Отже, у звуковому відношенні *dwel* сходить до англійського, а в семантичному – до скандинавського дієслова.

Випадків семантичного запозичення серед іменників більше, ніж серед дієслів. Іменник *gift* у давньоанглійській означало не подарунок, а «викуп за жінку», потім у результаті асоціації

по суміжності – «весілля». Скандинавське слово *gift* означало «дар, подарунок», і це позначилося на значенні відвічного слова. З скандинавського отримали свої сучасні значення слова: *bread* (в англ. «шматок хліба»), *dream* (в англ. «радість»), *holm* (в англ. «океан, море»), *plough* (в англ. «міра землі»).

Ще до поселення германських племен англів, саксів і ютів на Британських островах між цими племенами та римлянами існували торгові зв'язки, які залишили деякі сліди в їхніх мовах. Запозичення цього періоду, який прийнято називати першим періодом латинських запозичень, відображають характер культурно-економічних і військових відносин римських і германських племен. Нові слова зазвичай висловлюють нові поняття, що виникли у зв'язку з долученням до більш високої культури римського народу цього періоду. До таких запозичень належать слова: *port* (Lat. *portus*), *cusene* (kitchen) від Lat. *coquina*, *pepper* (pepper) від Lat. *Piper* тощо. Припущення, що ці слова запозичені англосаксами ще до переселення на Британські острови, ґрунтується на даних порівняльно-історичного аналізу. Зіставляючи лексичний склад різних германських мов і діалектів, порівняльно-історичне мовознавство встановило спільність багатьох слів латинського походження в цих мовах. Природно, виникло припущення, що ці слова англосакси принесли із собою. Проте наявність багатьох цих слів і в мові кельтів, із якими англосакси зіткнулись на островах, не дає можливості через відсутність пам'яток точно встановити, потрапили ці слова в давньоанглійську мову безпосередньо з латинської мови чи запозичені з кельтської мови вже на території Британії [2].

Основна маса латинських запозичень пов'язана із запровадженням християнства в 597 р. Більшість цих запозичень виражає церковно-релігійні поняття. Загальне піднесення культури, пов'язане з уведенням християнства, спричинило появу нових понять, які потребували відповідного мовного оформлення. З'явилися нові слова з латинської мови, що позначали поняття зі сфери культури й побуту.

Наведемо приклади латинських слів, які потрапили в давньоанглійську мову та збереглися в сучасній англійській мові:

1. Предмети домашнього вжитку, інструменти, знаряддя: *ancor* (anchor) від Lat. *ancora*; *box* (box) від Lat. *buxus*; *cealc* (chalk) від Lat. *calcem*; *paper* (paper) від Lat. *papyrus*; *pyle* (pillow) від Lat. *pulvinus*; *post* (post) від Lat. *postis*; *purs* (purse) від Lat. *bursa*; *sicol* (sickle) від Lat. *secula*.

2. Предмети одягу: *carpe* (cap) від Lat. *cappa*; *socc* (sock) від Lat. *soccus*.

3. Міра ваги й довжини: *circul* (circle) від Lat. *circulus*; *pund* (pound) від Lat. *pondo*; *ynce* (inch) від Lat. *incia*.

4. Назви тварин, птахів, риби: *assa* (ass) від Lat. *asinus*; *camel* (camel) від Lat. *camelus*; *turtle* (turtle) від Lat. *turtur*; *truht* (trout) від Lat. *tructa*.

5. Назви рослин: *palm* (palm) від Lat. *palma*; *pere* (pear) від Lat. *pirum*; *rose* (rose) від Lat. *rosa*; *lilie* (lily) від Lat. *lilium*; *plante* (plant) від Lat. *planta*.

6. Слова, що пов'язані з релігійними поняттями: *engel* (angel) від Lat. *angelus*; *biscop* (bishop) від Lat. *episcopus*; *cyrice* (church) від Lat. *cyriaca*; *munuc* (monk) від Lat. *monachus*; *nunne* (nun) від Lat. *nonna*; *papa* (pope) від Lat. *papa*.

Найбільшу кількість слів, запозичених англійською мовою з латини, являють собою так звані книжкові запозичення. Це слова, які проникли в мову не в результаті безпосереднього, живого спілкування між народами, а за допомогою

письмових документів, книг тощо. Книжкові запозичення якісно відмінні від інших видів запозичень. Насамперед вони менш схильні до всякого роду змін, особливо семантичних. Це логічно пояснити тим, що книжкові запозичення протягом тривалого періоду часу обмежувались сферою свого вжитку – літературною формою цієї мови. Далі ці запозичення зазвичай мають абстрактний або термінологічний характер.

Наступні століття – XVII, XVIII – були свідками книжкових запозичень із латинської мови. У більшості випадків це так звані «вчені слова», нерідко зберігають особливості морфологічного характеру латинських слів, такі як, наприклад, *inertia*, *sanatorium*, *genus*, *radius*, *curriculum*, *datum*, *vacuum*.

Сучасна медицина, хімія, ботаніка, зоологія, філософія, політика, мистецтво досі широко користуються латинськими основами для позначення понять, що виникають. Із латинських слів, які запозичені англійською мовою та є інтернаціональними словами, можна згадати такі слова: *obligation*, *constitution*, *alibi*, *agriculture*, *microscope*, *modern*, *laboratory*, *system*, *socialism*, *communism*, *capitalism*, *climate*, *radius*, *tradition* тощо.

Слова, які належать до періоду запозичення до 800 р., могли потрапити в англійську мову через кельтську мову й бути пов'язані з тривалим, протягом перших чотирьох століть нашої ери, пануванням римлян у Британії, а також потрапити в мову англів і саксів ще на континенті. Як би там не було, вони свідчать про більш високу, ніж у кельтських і германських племен того часу, матеріальну культуру римлян і означають конкретні речі й поняття, раніше англосаксам невідомі.

Е. г.: *port* – лат. *portus*, порт; *wall* – лат. *vallum*, вал; *wine* – англ. *win*, лат. *vinum*, вино; *mile* – англ. *mil*, лат. *milia (passuum)*, тисяча (кроків).

Велика кількість запозичень в англійській мові призвела до утворення великої кількості дублетів. Дублетами називаються два або кілька слів, які мають спільний корінь і спільне походження, але які, розвиваючись різними шляхами, отримують кілька різних звукових оформлень і значень. Е. г. похідні від дієслова *facere*: *factor*, *factory*, *faculty*, *defect*, *defeat*.

Багато латинських назв збереглося в топоніміці. Так, лат. *castrum* «зміцнення, форт» мало множину, *castra* з граматично пов'язаним значенням «табір», звідки англ. *ceaster* і сучасне – *caster*, *Chester* у різних географічних назвах. Наприклад: *Lancaster*, *Dorchester*, *Manchester*, *Winchester*.

Усі слова цієї групи запозичені усним шляхом, повністю асимільовані й увійшли в основний словниковий фонд англійської мови. При цьому вони підкорилися граматичному строю англійської мови, втративши ті граматичні форми, які їм були властиві в латинській мові, а також підкорилися всім тим закономірним фонетичним змінам, які відбулися в словах англійської мови протягом її історії.

Існує ще одна група латинських запозичень: вони здійснюються не усним, а книжковим шляхом і позначають переважно абстрактні поняття: *basis*, *area*, *crisis*, *idea*, *ratio*, *stimulus*. Серед них багато дієслів і прикметників: *operate*, *demonstrate*, *evolve*, *educate*, *admit*, *permit*, *complete*, *accept*, *affect*, *locate*, *separate*, *senior*, *junior*, *minor*, *inferior*, *exterior*, *superior*, *dependant*.

Найважливіші ознаки слів латино-романського походження такі: перевага двоскладових і складних основ із префіксами, причому префікси закінчуються на приголосний: *ab-*, *ad-*, *com-*, *dis-*, *ex-*, *in-*, *im-*, *il-*, *sub-*; подвоєння приголосних: *bb*, *cc*, *ff*, *mm*,

nn, *pp*, *rr*, *ss*, *tt*.

Велика кількість слів, що запозичені з німецької мови й належать до галузі науки, утворена від латинських і грецьких коренів, тобто це насправді слова інтернаціональні, хоча вони й були запозичені з німецьких джерел. Багато грецьких і латинських слів перетворились в інтернаціональні префікси. Наприклад, *anti-*, *counter-*, *inter-*, *sub-*, *ultra-*, в усіх мовах широко уживані грецькі суфікси: *-ist*, *-ism*, *-isk*.

До запозичень із німецької мови передусім належать слова, що виражають поняття суспільно-політичного та філософського характеру близьких споріднених німецькій та англійській мовам мов.

Перші запозичення з німецької мови належать до XVI століття. У цей період запозичені слова, що стосуються торгівлі, військової справи, назви деяких рослин, слова, що характеризують людей, тощо.

Наприклад, *halt* (стії), *kreuzer* (крейцер, назва монети), *junker* (юнкер). У письмових документах ці слова з'являються не раніше XVII століття. Такі терміни гірничорудної промисловості, як *zinc*, *bismut*, *cobalt* тощо, потрапили в англійську мову з німецької.

У XVII столітті з'явилися нові запозичення з галузі торгівлі та військової справи. Наприклад, *groschen* (гріш), *drilling* (тренування), *plunder* (грабіж), *staff* (штаб), *fieldmarshal* (фельдмаршал) тощо.

У XIX столітті сфера запозичень значно розширюється. З'являється низка запозичень із галузі гуманітарних наук, суспільного життя й політики. Запозичується багато термінів із галузі хімії та фізики, філології, мистецтва. Багато із цих запозичень являють собою кальку або є інтернаціональними словами. Словами, що належать до лексикології, є, наприклад, *ibdogermanic* (*Indogermanisch*), *MiddleEnglish* (*Mittelenglisch*), *umlaut*, *ablaut*, *grade* (*Grad*), *breaking*, *folketyymology* (*Folksetymologie*), *loanword* (*Lehnwort*).

Слова, що позначають продукти і предмети побуту: *marzipan*, *kohlrabi*, *schnapps*, *kummel*, *kirsch*, *vermuth*.

Слова з галузі музики: *leitmotiv*, *kapellmeister*, *claviatur*, *humovresgue*.

Висновки. Наявність спільних слів у низці мов викликана певними історичними причинами: спільним походженням деяких мов, побутовим і культурним спілкуванням народів, що говорять різними мовами. Багато європейських мов під час позначення нових понять, що виникають у зв'язку з появою нових суспільних відносин і розвитком науки й техніки, широко використовували слова, запозичені з грецької та латинської мов.

Загальні слова у двох порівнюваних мовах можуть бути майже тотожними за звуковою формою або ж бути схожими графічно, однак відрізнятися за місцем наголосу в слові й за звучанням окремих голосних чи приголосних звуків. Природно, що особливості звукового ладу, які становлять специфіку цієї мови, накладають на «міжнародне» слово, що поповнює її словниковий склад, свій відбиток.

Література:

1. Акуленко В.В. // Питання мовознавства. – 1999. – № 6. – С. 50–63.
2. Дубова Н.М. Роль інтернаціоналізмів у бібліотечній термінологічній системі / Н.М. Дубова // XXVIII герценівські читання. Іноземні мови. Наукові доповіді. – Л., 2014. – С. 56–59.
3. Степанова М.Д. Лексикологія сучасної німецької мови / М.Д. Степанова, І.В. Чернишова. – К.: Академія, 2013. – 256 с.

4. Агапова С.А. Історія фразеологізмів-інтернаціоналізмів з ономастичним компонентом у європейських мовах / С.А. Агапова. – К. : Наука, 2015. – 211 с.

Рыбачук К. В. Особенности перевода интернациональной лексики

Аннотация. Стаття посвящена исследованию интернациональной лексики текстов журнальных статей, включающих как терминологические, так и нетерминологические лексические единицы. Поскольку интернационализмы составляют большую часть слов в журнальных статьях, то можно отметить положительную роль интернационализмов при переводе, поскольку нередко они способствуют первичному оформлению мысли на языке перевода, даже если и не сохраняются в дальнейшем как подходящие в данном случае языковые переводные эквиваленты. Показано, что нередко случаи, когда из-за несоответствия значений параллельных интернационализмов возникают существенные смысловые и стилистические искажения при их буквальном переводе. А поэтому интернационализмы могут выступать в роли как «настоящих друзей переводчика», так и «ложных друзей переводчика».

Ключевые слова: интернациональная лексика, интернационализмы, переводимые эквиваленты, вокабуляр, заимствования.

Rybachuk K. Features of translating international vocabulary

Summary. The article deals with investigating international vocabulary texts of journal articles that include both terminological and none-terminological lexical units. As internationalisms make up most of the words in journal articles, we can note a positive role in translation of internationalisms because they often promote initial design of the idea in the target language, even if they were not saved later as appropriate in this case as translated language equivalents. In the article it was given numerous examples where through parallel internationalisms appear significant semantic and stylistic distortion when they are literally translated. Therefore, internationalisms can act as a “real friends of an interpreter” and as “false friends of an interpreter”.

Key words: international vocabulary, internationalisms, translated equivalents, vocabulary, borrowings.

Шостак У. В.,*кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету***Паславська І. Б.,***асистент кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ПРОЦЕСУ ЯК ОДНОГО З ДОПОМІЖНИХ ЗАСОБІВ ПРИЙНЯТТЯ ПРАВИЛЬНИХ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ

Анотація. Розробка моделей перекладу належить до низки найважливіших завдань перекладознавства. За допомогою моделювання перекладознавці ставлять собі за мету відтворити процес перекладу загалом, розкрити механізми перекладу, описати дії перекладача, його стратегію і тактику у ході перекладацького процесу, вказати послідовні етапи переходу від оригіналу до перекладу для забезпечення цілком успішного акту міжмовної комунікації. Фокус дослідження спрямований на аналіз теорії рівнів еквівалентності, автором якої є В.Н. Комісаров. Запропоновані рівні – це лише засіб опису можливих дій перекладача, модель, що нагадує йому, в яких комунікативних межах він може рухатись і якою частиною змісту тексту оригіналу він вільний або не вільний жертвувати задля успішного результату. Одиниці оригіналу і перекладу можуть бути еквівалентні одна одній на всіх наявних рівнях або тільки на деяких із них. Кінцева мета перекладу полягає у встановленні максимальної міри еквівалентності на кожному рівні.

Ключові слова: переклад, процес перекладу, модель перекладу, моделювання, еквівалентна модель перекладу (теорія рівнів еквівалентності).

Постановка проблеми. Переклад – це міжмовний та міжкультурний комунікативний процес, який є досить творчим, оскільки чітких правил перекладу не існує. Успіх перекладеного тексту залежить від того, які засоби обрав перекладач, які трансформації здійснив, які немовні зміни виконав. Створюючи повідомлення, перекладач завжди стоїть перед вибором, яка інформація є важливою і повинна бути прямо виражена в тексті, а яку слід замінити або видалити задля повного розуміння. До кола інтересів перекладознавства входить як сам процес перекладу, так і його результат, учасники комунікації та всі фактори, які впливають на хід і результат перекладацького процесу. Результат перекладу – забезпечити такий рівень міжмовної комунікації, за якого створюваний текст мовою реципієнта міг би бути повноцінною комунікативною заміною оригіналу й ототожнюватися реципієнтами перекладу з оригіналом у функціональному, структурному і змістовному аспектах [4, с. 18].

Виклад основного матеріалу. Значну теоретичну і практичну зацікавленість викликає розкриття механізму перекладу, опис дій перекладача, його стратегій і тактик у ході перекладацького процесу. Існує дуже багато визначень перекладу як

процесу, однак усі вони мають лише гіпотетичний характер, оскільки реальний процес перекладу здійснюється у свідомості перекладача та безпосередньо не піддається спостереженню та всебічному дослідженню. У лінгвістичній теорії особливу увагу привертає проблема моделювання перекладу, тобто застосування теоретичних моделей для пояснення сутності перекладацького процесу, а також порівняльного аналізу його результатів – реально виконаних перекладів. Моделювання завжди було важливим інструментом у пізнанні реальності, нині метод моделювання отримав украй велике поширення, не існує жодної науки, в якій би не йшлося про моделі [12, с. 3–4]. Лінгвістика не є винятком. За допомогою моделювання перекладознавці ставлять собі за мету відтворити процес перекладу загалом, вказати загальний напрям руху думки перекладача і послідовні етапи переходу від оригіналу до перекладу.

Для того, щоб проаналізувати і дати оцінку процесу моделювання у перекладі, варто дати визначення поняттю «модель». Відповідно до одного із шести визначень із Великого тлумачного словника російської мови під редакцією С.А. Кузнєцова модель – це «спрощена схема, штучно створена для кращого розуміння предмета або явища». Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови під редакцією В.Т. Бусела модель – це «зразок, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта, використовується для одержання нових знань про об'єкт». В.А. Штофф дає таке визначення: модель – це «подумки представлена чи матеріально реалізована система, яка відображає чи відтворює об'єкт дослідження, має здатність замінити його так, що її вивчення дасть нам нову інформацію про цей об'єкт» [12, с. 19]. Отже, можемо зробити висновок, що модель – це подумки представлена схема, яка імітує процес, об'єкт дослідження задля нових знань про цей процес, які можуть допомогти правильно сприйняти та відтворити інформацію, прийняти правильні перекладацькі рішення.

У свою чергу, лінгвістичні моделі перекладу – це гіпотетичні абстрактні схеми представлення процесу перекладу, метою побудови яких є спроба знайти пояснення перетвореного змісту, вираженого засобами однієї мови, на відповідний зміст, виражений засобами іншої мови [9, с. 445]. Термін «модель перекладу» був введений американським лінгвістом Ю. Найдою і позначає умовний опис низки розумових операцій, виконуючи які, перекладач може здійснити переклад усього оригіналу або його окремої частини [6, с. 410]. Умовне відображення про-

цедури здійснення процесу перекладу, якийсь гіпотетичний настрій відображає основні етапи перекладацького процесу і тих дій, які характеризують поведінку перекладача на кожному етапі [8, с. 103]. Описуючи процес перекладу, зазвичай говорять про сприйняття тексту і його відтворення, виокремлюючи тим самим два етапи процесу перекладу: «етапу розуміння та етапу власне перекладу, створення тексту іншою мовою» [5, с. 25]. Деякі дослідники вказують також на третій етап процесу перекладу – контроль готового тексту, або «етап редагування». Перший етап є надзвичайно складним сенсорно-розумовим процесом, оснований на різних видах і формах аналітичної та синтезуючої роботи органів 229 почуттів і мозку [2, с. 31], при цьому слід відзначити, що кожен вид перекладу має власні особливості та характеристики. На другому етапі відтворення у свідомості перекладача відбуваються «складні процеси аналізу та синтезу, пов'язані з передачею із сфери мислення уже в іншу матеріальну словесну форму» [2, с. 34]. Комплекс дій перекладача на кожному етапі перекладу прийнято називати перекладацькою стратегією. Найбільш дослідженим етапом процесу перекладу сьогодні є етап відтворення, переклад як результат, а також ті конкретні засоби, за допомогою яких здійснюється переклад: одиниці перекладу, заміни, трансформації, еквіваленти, відповідності, аналоги [8, с. 224].

Під час моделювання процесів перекладу теоретики виходять із того, що у процесі беруть участь три учасники: творець вихідного тексту, перекладач, який одночасно є і рецептором, і перетворювачем вихідного тексту, та читач перекладеного тексту. Модель перекладу є умовним описом низки операцій мислення зі створення тексту перекладу. У результаті цих дій здійснюється перехід від тексту оригіналу до тексту перекладу. Вибір варіанта не може бути випадковим, оскільки він є результатом професійних напрацювань, вихованої інтуїції самого перекладача. Модель перекладу має умовний характер, оскільки вона не обов'язково відображає реальні дії перекладача у процесі створення тексту перекладу, може допомогти у вирішенні перекладацьких завдань та досягти перекладацьких результатів. Моделям перекладу властива низка особливостей, пов'язаних, зокрема, з тим, що вони намагаються дати опис процесу, який є неможливим для дослідження. Точність функціонування тієї чи іншої моделі можна зрозуміти, намагаючись спрогнозувати результат перекладу на підставі аналізованої моделі, зіставляючи його з текстом перекладу. У разі збігу перекладу із прогнозованим результатом можна сказати, що модель функціонує, хоча це і не означає, що перекладач усвідомлено використовує таку модель [6, с. 126].

Нині відома велика кількість моделей перекладу, серед яких є такі: аналітична модель перекладу, денотативна (ситуативна), когнітивна, комунікативна, контекстна, психолінгвістична, семантична, семіотична, синергетична, трансформаційно-семантична, модель рівнів еквівалентності.

Фокус дослідження у цій роботі спрямований на модель рівнів еквівалентності або теорію рівнів еквівалентності. Аналізуючи різні теоретичні моделі перекладу, В.Н. Комісаров відзначає, що кожна з них відображає якісь окремі аспекти перекладацької діяльності і лише всі разом, у сукупності вони дають досить повну картину тих змістовних компонентів, передача яких забезпечує еквівалентність перекладу. На його думку, роль такої об'єднуючої моделі може зіграти теорія рівнів еквівалентності, вчений виокремлює у ній чотири рівні. В основі цієї теорії лежить уявлення про те, що міра реальної смислової

близькості між оригіналом і перекладом є величиною змінною. Еквівалентна модель перекладу – це така модель, в основі якої у змісті тексту вирізняється низка послідовних рівнів, які відрізняються за характером інформації, яка передається у тексті на двох різних мовах [8, с. 225]. Перекладач, аналізуючи оригінал, послідовно усвідомлює усі рівні змісту оригіналу – від рівня мовних знаків до рівня цілі комунікації. Наведена послідовність рівнів, на думку В.Н. Комісарова, відображає не тільки структуру змісту тексту, а й основні етапи аналізу переданого йому тексту. На першому рівні здійснюється лише збереження мети комунікації. Другий – характеризується спільністю оригінального і перекладеного висловлювання не тільки за цільовими установками, а й за ситуативною орієнтованістю. На третьому – до компонентів змісту другого рівня додається паралелізм у способах опису ситуації [5, с. 67–68]. Значна (хоча і неповна) відповідність лексичного складу висловлювання і його синтаксичних структур у сукупності із характеристиками, визначеними на першому, другому і третьому рівнях, вважається найвищим проявом схожості між текстами оригіналу і перекладу і, за В.Н. Комісаровим, є четвертим рівнем еквівалентності [5, с. 72]. На думку В.Н. Комісарова, для здійснення своєї роботи якісно перекладач повинен знати систему відповідностей, що можуть встановлюватися між компонентами певної мовної пари, прийоми і методи перекладу, вміти обирати необхідний відповідник і найефективніший прийом залежно від умов конкретного контексту, враховувати прагматичні фактори, що впливають на хід перекладацького процесу [5, с. 227]. Норма еквівалентності перекладу не є незмінним параметром і має узгоджуватися з іншими вимогами до нормативного перекладу: жанрово-стилістичною відповідністю; правилами норми, встановленими для певної іноземної мови; забезпеченням прагматичної цінності перекладу; досягненням максимальної близькості перекладеного тексту до оригінального [5, с. 229].

Висновки. Запропоновані В.Н. Комісаровим рівні – це лише спосіб опису можливих дій перекладача, модель, що нагадує йому, в яких межах і якою частиною змісту тексту оригіналу він вільний або не вільний жертвувати. Так, із цієї моделі стає зрозумілим, що за жодних умов не можна жертвувати метою комунікації. Ніякі відповідності на інших рівнях не можуть бути еквівалентними, якщо немає еквівалентності на рівні мети комунікації. Перспективним для подальших пошуків є аналіз та дослідження усіх моделей перекладу, їх порівняльні особливості та характеристики.

Література:

1. Великий глумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. редак. В.Т. Бусел. – К. – Ірпін'я: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В.С. Виноградов. – М. : Изд-во ин-та общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
3. Большой толковый словарь русского языка / глав. ред. С.А. Кузнецов. – СПб. : Нормит, 2000. – 1536 с.
4. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение : [курс лекций] / В.Н. Комиссаров. – М. : ЭТЭС, 1999. – 192 с.
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистический аспект) / В.Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
6. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение / В.Н. Комиссаров. – 2-е изд., испр. – М. : Р. Валент, 2011. – 408 с.
7. Марчук Ю.Н. Модели перевода : [учеб. пособ. для студ. учрежденный высш. проф. образования] / Ю.Н. Марчук. – М. : Академия, 2010. – 176 с.

8. Основные понятия переводоведения (Отечественный опыт). Терминологический словарь-справочник / отв. ред. М.Б. Раренко М.Б. – М., 2010. – 260 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : [термінологічна енциклопедія] / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
10. Федоров А.В. Основы общей теории перевода / А.В. Федоров. – М. : Высшая школа, 1983. – 303 с.
11. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
12. Штофф В.А. Моделирование и философия, 1966 – М. – Л. : Наука. – 303 с.

Шостак У.В., Паславская И. Б. Моделирование переводческого процесса как один из вспомогательных способов принятия правильных переводческих решений

Аннотация. Разработка моделей перевода входит в ряд важнейших заданий переводоведения. При помощи моделирования специалисты в области перевода ставят цель воспроизвести процесс перевода в целом, раскрыть механизм перевода, описать действия переводчика, его стратегию и тактику в ходе переводческого процесса, указать последовательные этапы перехода от оригинала к переводу для обеспечения абсолютно успешного акта межязыковой коммуникации. Фокус исследования направлен на анализ теории уровней эквивалентности, автором которой является В.Н. Комиссаров. Предложенные уровни – это всего лишь описание возможных действий переводчика, модель, которая напоминает ему, в каких коммуникативных пределах он может действовать и какой частью текста оригинала он волен или не волен жертвовать для успешного переводческого решения. Единицы оригинала и перевода могут быть эквивалентными на всех существующих уровнях или только на некоторых из них. Конечным результатом пере-

вода есть достижение максимальной степени эквивалентности на каждом уровне.

Ключевые слова: перевод, процесс перевода, модель перевода, моделирование в переводоведении, эквивалентная модель перевода (теория уровней эквивалентности).

Shostak U., Paslawska I. Modeling of translating process as one of the auxiliary means for making correct translation decisions

Summary. The development of translation models includes a number of most important tasks concerning translation studies. With the help of modeling specialists in translation set goals to recreate the process of translation as a whole, reveal the mechanisms of translating process, describe the translator's actions, his strategies and tactics during the translating process, indicate the consistent stages of rendering the message from the original text to the target text, provide the act of intercommunication in the most successful way. The main objective of the research is aimed at the analysis of the theory of equivalence levels, by V. Komissarov in terms of its practical application. The levels distinguished by the linguist seem to only the describe possible actions of the translator without giving straightforward directions of practical usage. The model that guides the translator as to the communicative limits and semantic as well as structural parts of the text that can be transformed by the translator needs to be revised and modified. The hypothesis that original and target text units may be equivalent at any existing levels or at some of them should be verified. The final result of translation, which is to achieve the peak stage of equivalence at any level, is to be examined.

Key words: translation, translating process, translation model, modeling in translation, equivalent translation model (theory of equivalent levels).

МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

*Алексеева Л. И.,**преподаватель кафедры иностранных языков профессионального общения
Международного гуманитарного университета**Алексеев Н. Э.,**старший преподаватель кафедры иностранных языков № 1
Национального университета «Одесская юридическая академия»**Синева Т. В.,**преподаватель кафедры иностранных языков профессионального общения
Международного гуманитарного университета*

ПОИСК НОВЫХ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ РЕЗЕРВОВ ОПТИМИЗАЦИИ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ СТУДЕНТАМИ–ПЕРЕВОДЧИКАМИ

Аннотация. В статье рассматривается проблема оптимизации обучения иностранным языкам студентов-переводчиков, а также раскрывается новый подход в активизации процессов усвояемости с использованием методик изучения квантовых методов переработки и хранения информации мозгом.

Ключевые слова: оптимизация, активизация, изучение иностранных языков, студенты-переводчики, процесс обучения.

Постановка проблемы. Фундамент психологии обучения иностранному языку закладывался в течение нескольких столетий, накапливая, дополняя и развивая опыт изучения и обучения иностранным языкам (ИЯ) при помощи различных методик, подходов, систем, школ и форм обучения. И хотя даже совсем краткий обзор уже существующей на сегодняшний день литературы по этому вопросу занял бы довольно увесистый по объему том, мы возьмем на себя смелость утверждать, что психологические резервы оптимизации изучения ИЯ до конца еще не исчерпаны.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблемам психологии обучения уже посвящали свои работы множество корифеев языкознания (П.Я. Гальперин, Б.В. Беляев, С.Л. Рубинштейн, А.В. Петровский, А.А. Леонтьев, И.А. Зимняя, В.А. Артемов, Н.А. Горлова, Д.Б. Эльконин и др.), однако вопросов, вызывающих интерес исследователей, с течением времени не становится меньше. Например, кто из нас не задавался вопросом, почему знания, усвоенные в детстве, наиболее прочно укореняются в нашей памяти? И становясь старше и осваивая все более сложные отрасли знаний, профессионально ориентированные, узкоспециализированные, в частности, при изучении ИЯ мы сталкиваемся с трудностями усвоения нового материала и часто жалуемся на память. Что же меняется с возрастом, только ли степень сложности новой информации для усвоения? Чаще всего этим вопросом задаются люди, по роду деятельности напрямую зависящие от успешности обучения, – педагоги, а также медики, поскольку вопрос чаще всего адресуют им: память ведь свойство мозга. В условиях постоянного роста масштабов глобализации все больше возникает потребность в лингвистических посредниках. Всевозрастающий объем переговорного процесса в мировой политике, международном бизнесе, на конференциях с многоязычными аудиториями

делает квалифицированных переводчиков сегодня еще более востребованными, увеличивая актуальность исследования научных принципов качественной всесторонней подготовки студентов-переводчиков.

Целью статьи является определение нового подхода к решению проблемы оптимизации эффективности изучения ИЯ студентами-переводчиками, а именно использование квантовых методов переработки и хранения информации мозгом.

Изложение основного материала. Ни для кого не секрет, что чаще всего наиболее плодотворные идеи и открытия рождаются на стыке наук или отраслей знаний. Так появились биохимия, астрофизика, нейрофизиология, генная инженерия, психолингвистика, квантовая механика, квантовая химия и многие другие вполне жизнеспособные «гибриды». Поэтому кажется вполне логичным обращение к последним научным данным в исследованиях нейрофизиологии мозга, поскольку именно этот орган отвечает за переработку и хранение информации, нормальное функционирование памяти, способность к обучению и использование речи в целом.

В своих работах по психологии обучения И.А. Зимняя обращает внимание на то, что «успешность овладения речевой деятельностью на иностранном языке представляет собой сложное многостороннее явление, обуславливаемое целым рядом факторов, среди которых одно из центральных мест занимают психологические особенности учителя, самого ученика, характер их сотрудничества, общения, общая включенность обучаемых в учебный процесс» [3]. «В современной научной литературе процесс усвоения иностранного языка рассматривается с точки зрения психологического принципа единства сознания и деятельности... Наряду с общими теоретическими проблемами физиологии и психологии изучаются и психологические проблемы, применительные к обучению иностранному языку: *Как осуществляется познавательная деятельность обучающихся с учетом психологического принципа единства сознания и деятельности? Что в современной научной литературе подразумевается под термином способностей к языку? Какие дидактические требования необходимо учитывать в процессе обучения языку?»* [8]. На все эти вопросы уже есть ряд ответов, в большей или меньшей степени отражающих как объективное состояние современной методики обучения иностранным языкам, так и субъективные точки зрения разных авторов, писавших на эту тему.

Однако принципиально новым подходом к решению проблемы оптимизации обучения путем активизации процессов усвояемости можно считать использование квантовых методов исследования переработки и хранения информации мозгом, проведенных американскими нейрофизиологами [5; 14; 9; 12]. «Для объяснения таких базовых явлений, как восприятие, сознание и память, ученым приходится использовать квантовые законы, принципы построения голограмм и прочие сложные теоретические вещи... Ничего удивительного. Было рассчитано, что в мозгу одного человека больше возможных связей, чем атомов во всей Вселенной. Даже маленький мозг птицы способен выполнить невероятную по объему работу: для того, чтобы просчитать задачу, которая стоит перед птичкой, которая усаживается на ветку, что раскачивается на ветру, самому мощному суперкомпьютеру потребуется несколько дней, и нет гарантии, что у него это получится. С точки зрения вычислительного устройства такая задача может быть нерешаемой. А мозг птицы делает это постоянно и в мгновение ока... Это живой, пластичный и гибкий орган, способный к обучению, пониманию и динамичной перенастройке на основании обновляющихся требований» [5].

Современная наука пока далека от полного понимания всех возможностей и способностей мозга, но о нем уже сейчас достаточно много известно. Мы знаем, что мозг координирует любые жизненные проявления нашего тела: поддерживает дыхание, регулирует ритм и количество сокращений сердца, поддерживает нормальную температуру тела, руководит нервными процессами, в том числе и высшей нервной деятельностью – эмоциями, памятью и обучением. Ученые сегодня пока не так много знают о том, как именно он это делает, но уже сумели узнать достаточно, чтобы ответить на многие фундаментальные вопросы, в том числе и на тот, которым мы задавались в начале.

Каждая из миллиардов нервных клеток мозга – нейронов – образует от 1 000 до 10 000 синапсов (связей) с другими нейронами. Те, в свою очередь, формируют комплексы, называемые нейросетями, включающими в себя мысль, память, навык, тематический объем информации. Каждая из таких сетей, в свою очередь, также связана с другими, их взаимосвязь и комбинации создают сложные идеи, ассоциации, воспоминания, эмоции. Американский биохимик в области нейрофизиологии и деятельности мозга Джо Диспенза говорит: «Любое событие в вашей жизни находит отражение в формировании нейросетей вашего мозга», то есть события на уровне нейросетей формируют все наше мироощущение, «формируют неврологически», добавляет доктор Диспенза. И когда перед нами появляется очередной жизненный вызов или стимул, «какие-то комплексы нейросетей включаются, вызывая химические изменения в мозгу». Они вызывают эмоциональные реакции, окрашивают восприятие и обуславливают наше поведение в различных ситуациях.

Нейрофизиология основывается на постулате, что те нейроны, которые используются вместе, обязательно формируют нейросеть. «Если мы делаем что-то снова, снова и снова, сам факт того, что мы повторяем это действие, делает процесс обучения более легким. Действие начинает становиться все более знакомым и понятным, оно начинает ощущаться как привычное. Оно становится естественным и переходит в разряд автоматических», считает доктор Джо Диспенза. Чем дольше используется определенная нейросеть, тем прочнее её отпечаток в мозгу, так сказать, протоптанная тропинка, при многократном

использовании она может быть очень полезна – так происходит процесс обучения. Но со временем она может превратиться в привычку, которую впоследствии очень сложно изменить. На практике мы часто сталкиваемся с неправильно заученным с детства или со школы произношением отдельных слов или позиций, и сколько бы поправок ни прозвучало, в ответ чаще всего мы слышим: «Да я знаю, но я так привык/ла со школы».

Поскольку возможных нейронных связей в мозгу больше, чем атомов во Вселенной, возникает проблема: как найти воспоминания? Как мгновенно вспомнить то, что нужно, и ментально среагировать? Вот тут нам помогают эмоции. Они отчасти являются нейросетями, а отчасти нейрогормонами, которые синтезирует гипоталамус. Эмоции мгновенно оценивают ситуацию, выхватывая из обширного ассортимента нейросетей наиболее близко связанные ассоциации. Они позволяют многократно сокращать время поиска нужной связи, информации и т.п. Другим их предназначением является химическое усиление впечатления для его перевода в долгосрочную память.

«Иностранный язык предъявляет высокие требования к оперативной и долговременной (постоянной) памяти учащихся... Важное значение имеют положительные эмоции, возникающие в процессе изучения иностранного языка» [3]. Такого же мнения придерживаются и Н.В. Витт и М.Г. Каспарова: «для учителя иностранного языка, по мнению студентов, наиболее ценными качествами являются коммуникативные качества, обеспечивающие хороший контакт с группой и положительный эмоциональный фон в коллективе» [1].

И тут мы вплотную подошли к ответу на вопрос, в чем отличие детской способности к запоминанию информации от способности взрослого. Ответ очевиден – эмоциональная окрашенность процесса запоминания, то есть его химическое усиление для перевода в долгосрочную память.

Воспроизведение идей, воспоминаний, поиск информации на клеточном уровне происходит путем ассоциации нейросетей. Чаще всего они основаны на опыте прошлого. А как же быть, если он не имеет в своем арсенале средств, отвечающим потребностям настоящего? Ответ в естественной способности мозга разрывать старые и формировать новые нейронные связи, т.е. в его нейропластичности. А эмоции многократно усиливают нейропластичность мозга.

Так, некоторые американские исследователи пришли к выводу, что «мозг любит удивляться. Благодаря удивлению его нейропластичность возрастает ... и он мгновенно включает самую высокую передачу, чтобы выработать способ поведения в необычной ситуации... Нейропластичность также увеличивается от смеха. А поскольку нейропластичность – важнейший инструмент обучения, смех помогает в учебе!» [5]. Вот так новизна: удивление и смех повышают способность к обучению, а мы сплошь и рядом слышим из уст серьезных до свирепости преподавателей: «Прекратите хихикать, серьезнее, сконцентрируйтесь!». Оглядываясь сейчас на свою студенческую юность, многие из нас, наверное, вспомнят, что приступы неумной веселости нападали как раз на последних парах, когда мозг, защищаясь от перегрузок, пытался таким образом увеличить свою нейропластичность и повысить способность к усвоению сложной информации.

И эти воспоминания нас снова возвращают к эмоциям. По определению доктора Джо Диспензы, эмоции – это «химические процессы, неврологически усиливающие переживание. Вы лучше помните те события, которые вос-

принимались с ярко выраженной эмоциональностью. Именно так оно и должно быть». В статье, опубликованной в *Harvard Business Review*, также отмечается, что на работе мозга и развитии интеллекта положительным образом сказывается и любопытство – причем в отношении любой темы или предмета. Если человек испытывает любопытство, он будет открыт к изучению других тем, это, в свою очередь, позволит развивать интеллект. В полном соответствии со знаменитой фразой Альберта Эйнштейна: «У меня нет никаких особых талантов. Просто я безумно любопытен» [13].

Эту же мысль высказывает Виктория Кебоп: «Порой под влиянием сильных эмоций некоторые события запоминаются на всю жизнь, даже если они в дальнейшем не повторяются. Мы всегда лучше запоминаем то, что хотим выучить, чем такие вещи, которые для нас не представляют никакого интереса» [4]. Эту же мысль немного в другом контексте (в отношении комплекса учебников) высказывает И.А. Зимняя: «(Они должны быть) подчинены ... принципу удовольствия, принципу «эго» (я – фактор) ... ученик говорит только о своей позиции и о себе» [3]. С этим нельзя не согласиться. Человеку всегда интереснее всего высказываться о себе и о своей позиции, если есть заинтересованность, то есть и эмоциональная окрашенность, то есть гарантия перевода этой информации в долговременную память.

Удивительным можно назвать факт обнаружения базовых эмоций у одноклеточных существ. На этом основании многие исследователи приходят к выводу о том, что эволюция в целом, и человеческая в частности, не что иное, как стремление к удовольствию и уклонение от боли. Д.ф. Кэндас Перт говорит: «Наш мозг настроен так, чтобы запоминать приятное и избегать боли. Именно это движет человеческой эволюцией» [12].

Большая группа американских исследователей [5] утверждает, что эмоции обеспечивают нечто большее, чем выживание. Они способствуют развитию. Счастье и радость не могут служить раздражителями. Именно раздражение и боль заставляют нас изменяться, дают повод и толчок к развитию. Американский исследователь мозга Эндрю Ньюберг по этому же поводу говорит следующее: «Мозг способен решать миллионы различных задач... Он не только совершает для нас удивительные вещи, не только помогает нам обучаться, но он также может изменяться и адаптироваться, он может сделать нас лучше, чем мы есть. Он помогает нам превзойти себя».

В ходе исследования, результаты которого были опубликованы в научном журнале *Psychological Science*, выяснилось, что конспектирование, особенно от руки, также улучшает работу мозга, повышает уровень интеллекта и развивает память. Кроме того, исследование показало, что письмо помогает более креативно решать проблемы, создавать новые идеи и концепции, глубже вникать в суть изложенного, легче находить глубинные связи между идеями, а также лучше запоминать информацию [16; 11; 10; 15].

Выводы. Итак, рассмотрев механизмы, запускающие процесс активизации памяти, можно сделать следующие выводы: с целью оптимизации эффективности изучения ИЯ следует на каждом занятии:

– создавать учащимся психологически комфортный климат;
– использовать для работы на занятии ориентированные на «я»-фактор учебные задания и материалы, позволяющие уча-

щимся высказать собственную позицию, используя тематический вокабуляр для отработки;

– соответствующими творческими заданиями стимулировать эмоции любопытства и удивления, подстёгивающие и запускающие механизмы перевода этого материала в долговременное хранение памяти;

– при первых же признаках усталости группы провоцировать у учащихся смех забавными учебными ситуациями, шутками, смешными рассказами или инсценировкой смешных диалогов;

– стараться поддерживать высокий эмоциональный накал и позитивный настрой группы;

– в качестве домашних заданий обязательно использовать ориентированные на «я»-фактор мини-сочинения, написанные в тетради от руки.

Некоторые из этих рекомендаций активно используются нами в течение уже очень длительного времени, хотя их эффективность была нами выведена опытным, а не теоретическим путем.

Практика показывает, что преподаватели, у которых из аудитории чаще слышен смех студентов, добиваются усвоения ими большего объема материала на фоне более высокой успеваемости. Остальные рекомендации еще ждут своей практической оценки, поскольку эффективность их реализации в учебном процессе будет определяться количественными и качественными показателями овладения учебным материалом за определенный период (в нашем случае – учебный год). Но по предварительной оценке уже можно говорить о положительной динамике в скорости накопления лексического запаса, хотя о правилах его речевой реализации пока еще говорить преждевременно.

Дальнейшим поиском новых психологических резервов оптимизации изучения иностранных языков в аузах можно и нужно заниматься в тесном сотрудничестве с исследователями смежных областей знаний, углубляя и расширяя круг рассматриваемых вопросов для дальнейшей еще более эффективной реализации их результатов в учебном процессе.

Литература:

1. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И.А. Зимняя. – М.: Просвещение, 1991. – 222 с.
2. Рожнёва Е.М. Обучение иностранным языкам с учетом психологических, творческих и языковых способностей обучающихся / Е.М. Рожнёва // Ползуновский альманах. – 2005. – № 4. – С. 86–92.
3. Арнтц У. Кроличья нора, или что мы знаем о себе и Вселенной / Уильям Арнтц, Бетси Чейс и Марк Висенте; пер. с англ. А. Степановой. – М.: Изд-во «Э», 2016. – 448 с.
4. Dr. Joe Dispenza. You are the Placebo: Making Your Mind Matter / Dr. Joe Dispenza. – 2016. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://amzn.to/2gbw7KS>.
5. Dr. Joe Dispenza. Breaking The Habit of Being Yourself: How to Lose Your Mind and Create a New One / Dr. Joe Dispenza [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://amzn.to/2gby17o>.
6. Candace B. Pert, Ph.D. Molecules of Emotion / В. Candace [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=17A7aMMlfrE>.
7. Витт Н.В. К вопросу о качествах преподавателя иностранного языка / Н.В. Витт, М.Г. Каспарова // Иностранные языки в высшей школе. – 1974. – Вып. 9.
8. Кебоп В. Свойства человеческой памяти / В. Кебоп [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.onlife.ru/psy.phtml?id=175175>; <http://psy.rin.ru>.

9. Curiosity is as Important as Intelligence. Tomas Chamorro-Premuzic [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://hbr.org/2014/08/curiosity-is-as-important-as-intelligence>.
10. Pam A. Mueller. The Pen is Mightier than the Keyboard / Pam A. Mueller and Daniel M. Oppenheimer // Psychological Science. – Los Angeles : Princeton University and University of California. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : pss.sagepub.com/content/25/6/1159.full.pdf+html.
11. Bretzing В.Н. Notetaking and depth of processing / В.Н. Bretzing, R.W. Kulhavy // Contemporary Educational Psychology. – 1979. – Issue 4. – P. 145–153.
12. Bohay M. Note taking, review, memory, and comprehension / M. Bohay, D.P. Blakely, A.K. Tamplin, G.A. Radvansky // The American Journal of Psychology. – 2011. – Issue 124. – P. 63–73.
13. Michael C. Friedman. Notes on Note-Taking: Review of Research and Insights for Students and Instructors / Michael C. Friedman // Harvard Initiative for Learning and Teaching. – Harvard University. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://hilt.harvard.edu/files/hilt/files/notetaking_0.pdf.
14. Гальперин П.Я. Введение в психологию : [учеб. пособ. для вузов] / П.Я. Гальперин. – М. : Книжный дом «Университет», 1999. – 332 с.
15. Петровский А.В. Общая психология / А.В. Петровский. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1976. – 479 с.
16. Лекции по общей психологии. Феноменология внимания. Лекция 27 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psy.rin.ru/article/1170/Fenomenologija-vnimaniya.html>.

Алексеева Л. Л., Алексеев М. С., Синьова Т. В. Поиск новых психологических резервов оптимизации изучения иностранных языков студентами-перекладачами

Анотація. У статті розглядається проблема оптимізації вивчення іноземних мов студентами-перекладачами, розкривається новий підхід до активізації процесів засвоєння із використанням методик вивчення квантових методів переробки та збереження інформації мозком.

Ключові слова: оптимізація, активізація, вивчення іноземних мов, студенти-перекладачі, процес навчання.

Aleksyeyeva L., Aleksyeyev M., Syn'ova T. Search of new psychological reserves of optimization of foreign language learning by students-translators

Summary. The article considers the problem of optimization of teaching foreign languages translation students, and also reveals a new approach to enhance the absorption process using the techniques of studying quantum methods of processing and storage of information by the brain.

Key words: optimization, activation, study of foreign languages, students-translators, teaching process.

Potenko L. O.,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of Law and Social Sciences and Humanities Department
State Higher Educational Institution
Banking University Cherkasy Institute*

INNOVATIVE ACTIVITY AS A DRIVING FORCE FOR THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL SYSTEM

Summary. The main goal of this scientific research is to highlight the role of applying innovative teaching technologies to the educational process. The article has given a brief overview of the problem of implementation and adaptation of innovative educational technologies as an important professional competence of each teacher or educator. We have placed particular emphasis on the expediency of using different terms to analyse transformations, innovations in education as well as the role of innovative teaching in the process of foreign language learning.

Key words: novation, innovation, innovative teaching, innovative educational technologies.

Statement of the problem. In the modern educational process the problem of innovative teaching methods is sure to be among the most important problems in the field of pedagogical and research activity. One of the key factors of innovative development of any country is the adoption of innovative technologies into the system of education. The Law of Ukraine "On Higher Education" stipulates along with other basic tasks of higher education institutions "ensuring the organic combination of educational, scientific and innovative activity in educational process" [18]. Educational innovations are characterized by novelty in the field of pedagogical, socio-economic and scientific researches aimed at the qualitative improvement of the educational process that comprises also educational technologies, scientific and methodological developments, etc. There is no doubt that the use of modern innovative technologies in higher education contributes to personal development, provides adaptation of the innovative techniques to the European educational standards.

The aim of the article is to investigate the application of innovative educational technologies to the process of teaching and learning; to analyze innovative technologies as a new set of forms, methods and tools which bring substantial changes in the outcome of the pedagogical process.

Background to the research problem. The research problem of applying innovative approaches to teaching and learning has been an object of many scientific papers: G. Baranova, L. Danylenko, I. Dychkivska, V. Kumarin, O. Kuznetsova, M. Lyakhovytskyi, I. Pidlasyi, O. Savchenko, G. Selevko, O. Tamopilskyi, J. Edge, S. Mann, and others. The peculiarities of introducing pedagogical innovations to vocational-pedagogical education are studied by A. Dubasenyuk, V. Gribanov, R. Gurevych, L. Horuzha, V. Khymynets, O. Shapran, S. Vitvytska and others.

Educational innovation spans the areas of learning, teaching, curriculum and time and space configurations. The use of innovative technologies is the opportunity to work and learn collaboratively, explore, analyze, engage in discussion, and otherwise learn in new and innovative ways. We share the standpoint of scientists that

"updating is a law of educational development" where "development is an attribute of the innovative university system of education which is characterized by flexibility, variability, and dynamism" [10, p. 166].

Discussion. The organization of innovative searches is aimed, in our view, at seeking the actual scientific and pedagogical theme, the clear formulation of the purpose and tasks of the creative activity of each teacher. A teacher has to concentrate attention first of all on the pedagogical innovations directed towards updating content, principles and teaching methods. In our experience, the priority pedagogical methods are: a) person-oriented learning; b) developmental training; c) development of critical thinking; d) differentiated instruction; e) integrated training; f) interactive learning; g) modular training; h) informative training [17].

Innovation (from Latin word "innovation" – novelty, change, renovation) is the efforts to create, to develop, to use and to spread something new with the stable task-oriented change that brings new elements into environment and entails changes of the system from one condition to another. **Innovative technologies** in education are the production (invention) of a new component for the system of education. Researchers insist on a clear distinction between the terms "novation" and "innovation" paying attention to the fact that in order to denote the replacement of something new there is the normative English word "novation". Innovation, meanwhile, implies such a novelty, which is carried out in the system at the expense of its own ("in" – inside) resources, reserves. Analysing transformations, innovations in education, scientists advise to determine whether these transformations are made at the expense of internal, not yet used reserves of the pedagogical system, and whether these novelties are innovations in the full sense of the word [16, c. 3]?

Modern native and non-native scholars and educators consider educational innovations as "the process of creating, widening and using new tools to solve those pedagogical problems that have been still solved in a different way (O. Savchenko)" [6]; "the process of updating or improving the theory and practice of education that optimizes the achievement of its goal" [4]; "complex, purposeful process of creating, distributing and using novations" [19]; "current, significant and systemic novations that arise on the basis of various initiatives, and innovations that are becoming perspective for the evolution of education and have a positive effect on its development" [7, p. 21]. Innovation is "an object or practice perceived as new by an individual or individuals, which seeks to introduce improvements in relation to the desired goals, and that is planned and deliberate" [15, p. 13].

We hold the same position that "the basis of the innovative teaching model is common activity of both a student and a teacher in the form of a dialogue, interpersonal interactions and intensive immersion in the subject" [11, p. 116]. In particular, innovative

teaching of a foreign language focuses on creating conditions for students to take an active part and initiative position in educational activities, the rejection of reproductive methods of learning, and the transition to modelling real life situations, the introduction of interactive activities, etc. [10] Productive learning contributes to the formation of students' critical thinking and the ability to apply the knowledge gained in specific situations.

However, in many cases "the learning mode tends to be passive and the learners play little part in their learning process" [14]. It has been found in most universities by many teachers and students that the conventional lecture approach in classroom is of limited effectiveness in both teaching and learning. In such a lecture students assume a purely passive role and their concentration fades off after 15–20 minutes. Some limitations which may prevail in traditional teaching method are:

- Teaching in classroom using chalk and talk is "one way flow" of information.
- Teachers often continuously talk for an hour without knowing students response and feedback.
- The material presented is only based on lecturer notes and textbooks.
- Teaching and learning are concentrated on "plug and play" method rather than practical aspects.
- The handwriting of the lecturer decides the fate of the subject.
- There is insufficient interaction with students in classroom.
- More emphasis has been given on theory without any practical and real life time situations.
- Learning from memorization but not understanding.
- Marks rather than result oriented [3].

In the past two decades the focus of innovation has shifted. It now consists not so much in merely mastering content and perfecting specialised learning but in enabling schools in particular to provide positive learning experiences, to increase willingness and ability to learn, to promote stable personalities and to offer social experiences all with the use of emerging technologies. The function of teaching has become more important than subject-based educational reform [2, p. 270].

One of the key issues confronting policy makers, academics, teacher educators and teachers is how to plan, implement, evaluate and sustain effectively innovation from the policy to the classroom levels [15, p. 13]. There is a viewpoint that a new idea is in itself not an innovation: "Innovation demands concentration on process; it demands that we pay as much attention to how we teach or train as to which topics get covered along the way or the tools that we employ" [5, p. 5]. M. Fullan [8] has viewed innovating to comprise three broad phases:

- initiation (deciding to go ahead with an innovation),
- implementation (attempting to put the innovation into practice), and
- institutionalisation (seeking to achieve sustainability).

The day when education no longer needs to *reframe – redesign – reinvent* itself is certainly not on the horizon; and indeed, that day may never come, as no organisation remains successful when it stops learning, growing and innovating. Being an innovative organisation means much more than acquiring the latest technologies or trying a new approach. It means systematically structuring in programs and practices that promote healthy change, and new and improved approaches and the ongoing creative and productive advancement of both individuals and the organisation as a whole [9, p. 19].

When compared to the more traditional teaching methods, innovative teachers have pushed the pedagogical boundaries with their approach to teaching and learning. The emphasis in innovative teaching with emerging technologies is placed on the learners, their community and the technologies they employ to enable their development. A commonly overlooked trend in education technology is the use of Internet, websites and social media. Basically, computer-assisted instruction improves classroom efficiency and allows for one-on-one attention in larger classrooms.

The use of educational technologies is an important professional competence of each teacher. Innovative teachers have to take into account the infrastructure and resources as specific to their context when planning and executing innovative projects. "The role of educational technologies in teaching and learning has evolved and changed dramatically over time but little is understood of how this knowledge manifests itself in practice and how it is replicated and shared in practice. Pioneering, innovative teachers have developed personal theories that may potentially inform future practice once articulated and disseminated" [2, p. 8].

The innovative process has been linked to senior, well experienced, confident teachers willing to initiate, conceptualize and promulgate new approaches [13]. Technology can help facilitate innovating at the local context by bringing new ideas to educators, documenting and sharing practices, and connecting with other schools and professionals around the globe. There are several key drivers pushing technology as a key component for educational system change, and these serve as central reasons that educators and education stakeholders should consider the growing relevance and implications of technology and technology-based school innovations:

- Technology can perform several key functions in the change process, including opening up new opportunities that improve teaching and learning – particularly with the affordance of customisation of learning to individual learner needs;
- The skills for an adult life include technological literacy, and people who do not acquire and master these competencies may suffer from a new form of the digital divide, which will impact their capacity to effectively operate and thrive in the new knowledge economy;
- Technology is an integral part to accessing the higher-order competencies often referred to as 21st Century Skills, which are also necessary to be productive in today's society [9, p. 1–2].

J. Groff has noted that "first-order" innovations are prevalent among many technology-rich learning environments, being implemented under the notion that by leveraging many of these tools together produces a dramatically different educational climate. Other technologies are more "disruptive innovations", appearing on the periphery of the educational landscape and are just beginning to see their full potential. These "second-order" innovations are slowly gaining attention and traction in the field, and will likely see increased development and application over the next decade [Groff, p. 5]. First-order innovations include blogs, wikis; social networking sites; virtual learning environments (VLE); laptops, netbooks and tablet PCs; interactive whiteboards; Web apps; digital cameras, scanners, projectors; e-Learning; digital portfolios. Second-order innovations include augmented reality (AR); simulations; digital games, console games; remote-response systems; mobile/handheld computing programming applications; pico projectors; electronic books.

While technology alone may be engaging and motivating, deep and lasting learning certainly requires more than just expos-

ing students to such innovations. More and more research is not only demonstrating that student-inquiry leads to lasting learning and higher performance, but it is the pedagogy necessary to access 21st century skills like collaborative problem-solving and critical thinking [1]. Such pedagogies are often also referred to as project- or problem-based learning. While technology is certainly not mandatory in order to access this kind of pedagogy, it most certainly helps, and in three distinct ways: tools, means, and mechanism. Technology and other innovations enable the educational process to be adapted to the needs and environment of students and can also help programs shift to a 'learner-centered' approach to education.

In the past, technology has predominately been used to source and consume information, whereas today's learners have become particularly adept at creating and collaboratively developing content for a wide variety of purposes, for example so-called Web 2.0 tools such as blogs, forums and wikis.

Technology has a significant role to play in enhancing the delivery of English language teaching and learning in the primary sector. More and more, it is a certain type of individual teacher who takes the initiative and implements technology into their classrooms. Generally, these teachers are using readily available, free online tools and are finding out how to use them through social networks and online communities of practice [12, p. 46].

The range of technologies now available can support teachers in a variety of ways both inside the young learner classroom, but also increasingly in the home environment and while learners are on the move about their daily lives. However, creative practitioners will always be able to see the potential for an idea and are particularly adept at customising approaches to meet the individual needs of their learners [12, p. 39].

Conclusions. Most of the educational innovations have been developed as pedagogical innovating technologies. Nowadays there are immense possibilities for greater and wider-spread changes of the quality of education with the use of present-day technological advancements as well as with the implementation of innovative educational programmes. The use of educational technologies is an important professional competence of each teacher. Innovative educational technologies represent a completely new way of teaching and contribute to personal development.

References:

1. Barron B. Prospects and Challenges for Inquiry-Based Approaches to Learning / B. Barron, L. Darling-Hammond // In (eds), *The Nature of Learning : Using Research to Inspire Practice*. – OECD Paris, France, 2010. – P. 199–225.
2. Batchelor J. Innovative Teachers' Pedagogical Efficacy in their Use of Emerging Technologies / J. Batchelor // A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree Doctor of Philosophy (Computer Integrated Education) Faculty of Education, University of Pretoria, 2011. – 323 p. – Available at : repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/24257/Complete.pdf?sequence=9.
3. Damodharan V.S. Innovative Methods of Teaching / V.S. Damodharan, V. Rengarajan // Presented at Learning Technologies and Mathematics Middle East Conference, Sultan Qaboos University, Muscat, Oman, 2011. – Available at : <http://math.arizona.edu/~atp-mena/conference/>.
4. Otsiniuvannia i vidbir pedahohichnykh innovatsii : teoretyko-prykladnyi aspekt : [nauk.-metod. posibnyk] / za red. L.I. Danylenko (Evaluation and Selection of Pedagogical Innovations: Theoretical and Applied Aspect). – K. : Lohos, 2001. – 185 s.
5. Edge J. Innovations in Pre-Service Education and Training for English Language Teachers / J. Edge, S. Mann. – London : British Council,

2013. – 244 p.
6. Entsyklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy ; hol. red. V.H. Kremen. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
7. Ershova N.N. Razvitie social'no-perceptivnoy kompetentnosti v sisteme professional'nogo obshcheniya : diss. ... kand. psih. nauk : 19.00.13 / N.N. Ershova (Development of Social-Perceptual Competence in the System of Professional Communication). – M., 1997. – 169 s.
8. Fullan M. The New Meaning of Educational Change / M. Fullan. – 4th ed. – New York : Teachers College Press, Columbia University, 2007. – 338 p.
9. Groff J. Technology-Rich Innovative Learning Environments / J. Groff. – OECD – CERI Working Paper, Paris, 2013. – Available at : <https://www.oecd.org/edu/ceri/TechnologyRich%20Innovative%20Learning%20Environments%20by%20Jennifer%20Groff.pdf>.
10. Gryshkova R.O. Formuvannya Inshomovnoyi Sotsiokulturnoyi Kompetentnyi Studentiv Nefilologichnih Spetsialnostey : [monohrafiia] / R.O. Gryshkova (Formation of Sociocultural Competence in a Foreign Language of Students of Non-philological Specialities). – Mykolayiv : Vyd-vo MDHU im. Petra Mohyly, 2007. – 424 s.
11. Kozakov V.A. Psykholoho-pedahohichna pidhotovka fakhivtsiv u nepedahohichnykh universytetakh : [monohrafiia] / V.A. Kozakov, D.I. Dzvinchuk (Psycho-Pedagogical Training of Specialists in Non-teaching Universities). – K. : ZAT "NICH LAVA", 2003. – 140 s.
12. Motteram G. Innovations in Learning Technologies for English Language Teaching / G. Motteram. – London : British Council, 2013. – 201 p. – Available at : .OPM. Teachers as Innovative Professionals: Report for General Teaching Council and the Innovation Unit. London: Office for Public Management Ltd. – 2008. – Available at : .
13. Teaching Strategies : A Guide To Better Instruction / [D.C. Orlich, R.J. Harder, R.C. Callahan, H.W. Gibson]. – 9th ed. – Boston : Wadsworth, Cengage Learning, 2009. – 383 p.
14. Pickering G. Innovation in English Language Teacher Education / G. Pickering, P. Gunashekar // Selected Papers from the Fourth International Teacher Educator Conference Hyderabad, 21–23 February, India. – 2014. – 290 p. – Available at : <https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/Tec14%20Papers%20Final%20online.pdf>.
15. Pidlasyi I. Pedahohichni innovatsii / I. Pidlasyi, A. Pidlasyi (Pedagogical Innovations) // Ridna shkola. – 1998. – № 12. – S. 2–4.
16. Potenko L.O. Innovatsiine navchannia yak zaporuka pidvyshchennia efektyvnosti osvityvnykh protsesiv u vyshchii shkoli / L.O. Potenko (Innovative Teaching as a Key to Improving the Efficiency of Educational Process in the Higher School) // Visnyk Universytetu bankivskoi spravy NBU. – 2014. – № 3(21). – S. 20–24.
17. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 1 lyp. 2014 No. 1556-VII (Higher Education: Law of Ukraine on July 1. 2014 № 1556-VII) // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2014. – № 63. – St. 1728.
18. Vashchenko L.M. Upravlinnia innovatsiynymi protsesamy v zahalnyi sereanii osviti rehionu : [monohrafiia] / L.M. Vashchenko (The Innovation Processes Management in General Secondary Education of the Region). – K. : Tyrzh, 2005. – 380 s.

Потенко Л. О. Інноваційна діяльність як рушійна сила розвитку освітньої системи

Анотація. Основною метою наукового дослідження є висвітлення ролі застосування інноваційних освітніх технологій у навчальному процесі. У статті наведено короткий огляд проблеми впровадження та адаптації інноваційних освітніх технологій як важливої професійної компетенції кожного викладача чи педагога. Ми приділили особливу увагу доцільності використання різних термінів для аналізу трансформацій, інновацій в освіті, а також ролі інноваційного викладання у процесі вивчення іноземної мови.

Ключові слова: новація, інновація, інноваційне навчання, інноваційні освітні технології.

Потенко Л. А. Инновационная деятельность как движущая сила развития образовательной системы

Аннотация. Основной целью научного исследования является освещение роли применения инновационных образовательных технологий в учебном процессе. В статье приведен краткий обзор проблемы внедрения и адаптации инновационных образовательных технологий как важной профессиональной компетенции каждого преподавателя

или педагога. Мы уделили особое внимание целесообразности использования различных терминов для анализа трансформаций, инноваций в образовании, а также роли инновационного преподавания в процессе изучения иностранного языка.

Ключевые слова: новация, инновация, инновационное обучение, инновационные образовательные технологии.

Стогній І. В.,

*старший викладач кафедри сучасних європейських мов
Національної академії статистики, обліку та аудиту*

Никонорова Л. І.,

*старший викладач кафедри сучасних європейських мов
Національної академії статистики, обліку та аудиту*

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАПИСАННЯ ДІЛОВИХ ЛИСТІВ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Статтю присвячено аналізу стилістичної організації тексту ділового листа. Ділове листування є важливим елементом ділової комунікації. Саме від ділового листа багато в чому залежить пошук потенційних партнерів для подальшої співпраці, можливість встановлення ділових контактів, пошук нових ринків збуту продукції та надання послуг.

У статті розглядаються основні мовні засоби під час їх написання – стандартність, об'єктивність, логічна послідовність, ясність та чіткість викладу матеріалу, свобода від суперечностей, переконливість та лаконічність.

Ключові слова: діловий лист, документ, ділове спілкування, стилістичні особливості, мовні засоби.

Постановка проблеми. Процеси євроінтеграції охоплюють усе більше сфер суспільно-економічного розвитку України. Зважаючи на прагнення вітчизняних компаній вийти на міжнародний рівень, значна увага приділяється особливостям ділової кореспонденції, яка є важливою складовою частиною бізнесу та необхідним засобом комунікації у сфері ділового спілкування.

Актуальність дослідження полягає у необхідності вивчення стилістичних особливостей ділових листів з огляду на їх активне використання як однієї із найважливіших форм ділового спілкування. Саме вдало обрана форма документа, його стиль, вагомість змісту, протокольна відповідність оформлення, лаконічність, стилістика та інші важливі складники є виразником не тільки самого адресанта, а і його професійного рівня та високої поваги до адресата [1, с. 244].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обраної теми неодноразово ставали об'єктом дослідження учених-мовознавців, які вивчали вітчизняний та зарубіжний досвід із ведення ділової кореспонденції (Н.І. Гончарова, Т.Б. Гриценко, С.П. Бибик, А.Л. Котковець, Л.О. Пустовіт, В.І. Резніченко, В.І. Михно, С.І. Шевчук, С.Ю. Федюрко та ін.). Тому статтю присвячено узагальненню досліджень основних правил та вимог до складання тексту ділового листа.

Метою статті є аналіз стилістичної організації текстів ділових листів, систематизація наявних форм листування, виокремлення основних правил та вимог до форми і стилю ділової кореспонденції. Ділове листування є важливим елементом ділової комунікації. Саме від ділового листа багато в чому залежить пошук потенційних партнерів для подальшої співпраці у будь-якій сфері професійної діяльності, можливість встановлення ділових контактів, пошук нових ринків збуту продукції, надання послуг тощо. Через листи ведеться спілкування перед укладенням договорів, з'ясовуються відносини між підпри-

ємствами, йде обмін взаємовигідною інформацією, робляться пропозиції, викладаються претензії.

Виклад основного матеріалу. У країнах із розвинутою ринковою економікою та сталими традиціями діловий лист є невід'ємною частиною соціально-культурних відносин.

Основною метою ділових листів є досягнення певних домовленостей, але у кожному конкретному випадку автор переслідує певну ціль, що пояснює класифікації листів за функціональними та тематичними ознаками, адже офіційне листування може бути не тільки діловим (комерційним), а й дипломатичним та адміністративним [2].

Інформаційні технології стали необхідністю сьогодення, у сучасному діловому світі практично не існують компанії та фірми, які б не використовували електронне листування. Будь-яка переписка в Інтернеті, зокрема й за допомогою електронної пошти, може стати публічною та існувати у відкритому доступі за бажанням однієї із сторін. Грамотність і стилістика написання листа є однією із складових частин успішної роботи авторитетних фірм та компаній. Саме тому до написання ділових електронних листів висуваються ті самі вимоги, що й до традиційних, написаних на папері.

Автори посібника «Довідник-практикум офіційного дипломатичного, ділового протоколу та етикету» В.І. Резніченко та І.Л. Михно пропонують усі наявні види ділового листування умовно поділити на такі групи:

- внутрішньодержавне (міжвідомче) листування;
- внутрішньовідомче листування;
- інші сучасні форми ділового листування.

Першу групу документів становлять листи та інші форми листування, що циркулюють між різними установами (незалежно від статусу та форми власності): запит, відповіді на запити, супровідні листи, рекомендаційні, рекламні листи, листи-підтвердження, листи-вітання, листи-запрошення, листи вдячності тощо.

До другої групи належать службові записки, доповідні записки, пояснювальні записки, супровідні листи, подання, заяви, заохочувальні та спонукальні листи тощо.

Окрім цього, існує ще одна група листування, що є досить специфічною, умовно її можна визначити як *інші сучасні форми ділового листування*: телеграми, листівки, промови, тости, запрошення, вітання, візитні картки тощо.

Більшість вищезгаданих форм листування мають практично єдину структуру, тому, готуючи відповідний документ, необхідно це враховувати [1, с. 242].

Для виконання необхідного комунікативного завдання відбираються потрібні лексичні, граматичні та синтаксичні засоби

зі стилістичною метою. Але варто зазначити, що автор значною мірою обмежений у виборі таких засобів, оскільки службові листи належать до офіційно-ділового стилю, який є найменш індивідуалізованим [3].

Американський довідник для працівників федеральних служб «Прості листи (мова і стиль службових документів)» дає просту і водночас суттєву пораду: під час складання листів дотримуватися «правила чотирьох слів» – стислість, простота, ефективність, переконливість [4].

Певна річ, у кожній країні мають місце свої особливості оформлення документації, однак основні правила і вимоги до форми та стилю ділових листів мають багато спільного, сучасна ділова людина має вільно ними володіти.

Під час написання ділових листів слід враховувати, що особистий момент у документах має бути зведений до мінімуму (текст такого листа викладається не стільки від власного «я» (англ. I), скільки від власного «ми» (англ. we). Використання займенників «він, вона» (англ. he, she) вимагає особливої обережності, оскільки ці займенники знеособлюють суб'єктів дії, їх використання надає листу відтінок фамільярності.

Розглядаючи ділову кореспонденцію англійською мовою, необхідно зауважити, що під час складання ділових листів досить частими є використання інфінітивних конструкцій:

To understand the importance of this event you should know all the facts. – Для того, щоб зрозуміти важливість цієї події, вам слід знати всі факти;

герундію:

We insisted on the contract being signed immediately. – Ми наполягали на тому, аби контракт був підписаний якнайшвидше; дієприкметникових зворотів:

Having collected all the material we are able to write a full report on the work of the commission. – Зібравши весь матеріал, ми зможемо надати повний звіт роботи комісії, які є засобами мовної економії [5, с. 33].

Щоб зберегти об'єктивність змісту, тон ділового листа в усіх випадках має залишатися доброзичливим і нейтральним. При цьому використовується логічна, а не емоційна оцінка фактів, відсутні розмовні слова та вирази, діалекти, а також вигуки, модальні слова й імена з суфіксами суб'єктивної оцінки.

Під час складання ділових листів слід пам'ятати, що незалежно від змісту не слід підкреслювати значимість власного службового становища. Стиль листа повинен мати доброзичливий, партнерський характер, у якому б поєднувались етика спілкування та інтереси справи. Нетактовність, прояви неповаги до адресата у ділових листах неприпустимі. Водночас надмірна ввічливість також є поширеною помилкою під час складання ділових листів.

Логічна послідовність є однією із вимог до ділового листа. Усі частини ділового листа мають бути логічно пов'язані між собою із чітким дотриманням послідовності викладу основного матеріалу та визначенням порядком розташування змістових частин тексту (*привітання – salutation, вступ – opening paragraph, основна частина – body, заключна частина – closing paragraph, прощання – complimentary close*), поділом його на абзаци, пункти, підпункти. Таким чином, розбивка тексту ділового листа на абзаци показує логічний перехід від однієї думки до іншої, полегшує його сприйняття, дозволяє адресату подумки фіксувати зміст повідомлень, зосереджуватися перед черговою порцією інформації.

Стандартизація мови документів дає змогу скоротити кількість зайвої інформації, швидко та ефективно її опрацювати.

Основними лексичними засобами стандартизації мови ділових паперів (як для української, так і для англійської) є **канцеляризми та мовні кліше для привітання на початку листа**: *шановні пані та панове – Dear Sirs (Ladies and Gentlemen); шановний пане (пані) Браун – Dear Mr. (Mrs., Ms) Brown; шановні колеги – Dear Colleagues* тощо.

У сучасному діловому листуванні прийнято зазначати звання адресата чи вказувати на його професію:

Шановний пане Президенте – Dear Mr. President;

Шановний пане (пані) професоре – Dear Professor;

Шановний учителю – Dear Teacher тощо.

Зміст листа залежить від мети та цілей його написання. Однак у будь-якому випадку перший абзац листа формують **вступні фрази**, у яких висловлюється подяка за отриманий лист, удячність за співпрацю тощо:

дякуємо за лист від... (електронний лист) – thank you for your e-mail of...;

ми раді повідомити Вас про... – we are pleased (glad) to inform you that...;

ми були б раді мати можливість... – we would welcome the opportunity...;

Ділові листи не повинні бути надто довгими, викладати свої міркування слід чітко, по суті, лаконічно, лист також не може містити такого смислового навантаження, коли аргументи суперечать одне одному [6].

Важливою умовою успіху листа є логічність та послідовність викладу. Текст **основної частини** ділового листа має відповідати вимогам доступності, зваженості й однозначності розуміння, поваги до адресата, однак обов'язково мають бути вказані **причини** написання листа:

я пишу, щоб дізнатись... – I am writing to enquire about...;

я пишу Вам, щоб підтвердити... – I am writing to confirm...;

я пишу Вам у зв'язку з... – I am writing in connection with... тощо.

Залежно від змісту і характеру листа він може містити

– **додаткові запитання**:

я трохи не певен у... – I am little unsure about...;

я не зовсім зрозумів... – I do not fully understand what...;

чи не могли б Ви пояснити... – could you possibly explain...;

– **перехід до іншої теми**:

ми також би хотіли повідомити Вас про... – we would also like to inform you about...;

у відповідь на Ваше питання про... – in answer to your question (enquiry) about...;

мене також цікавить... – I also wonder if...;

– **додаткові матеріали**:

у прикріпленому файлі Ви знайдете... – attached you will find...;

ми додаємо... – we enclose...;

Ви знайдете прикріплений файл... – please find attached (for e-mails)...

повідомлення поганих новин:

на жаль... – unfortunately;

боюсь, що... – I am afraid that;

мені жаль повідомити Вам, що... – I am sorry to inform you that;

прохання:

чи не могли б Ви... – could you possibly...;

я був би вдячний, якби Ви... – *I would be grateful if you could...*;

я б хотів отримати... – *I would like to receive...*;

пропонування власної допомоги:

чи можу я зробити...? – *would you like me to...?*;

якщо бажаєте, я з радістю... – *if you wish I would be happy to...*;

повідомте, якщо знадобиться моя допомога... – *let me know whether you would like me to...* тощо.

Вибір **завершальних речень** є також дуже важливим і залежить насамперед від змісту листа. Заклучні речення мають допомогти сформуванню позитивну думку про сам лист та його авторів.

Так, традиційними є **висловлювання сподівання на подальшу співпрацю**, на те, що викладена в листі інформація буде корисною і сприятиме розширенню ділових зв'язків, а також **нагадування про зустріч чи очікування відповіді:**

будемо вдячні за швидку відповідь... – *your early reply will be appreciated...*;

сподіваємось отримати вашу відповідь якнайшвидше... – *we are looking forward to hearing from you...*;

сподіваємось на подальшу співпрацю... – *we would like to maintain cooperation with you...* тощо.

Не слід забувати про **прощальні фрази**. Найчастіше в ділових листах уживаються такі сталі кліше:

з повагою... – *yours faithfully, faithfully yours, yours truly, truly sincerely, sincerely yours...*;

із найкращими побажаннями... – *best regards, best wishes* тощо [7; 8].

Висновки. Таким чином, необхідність виконання вимог до написання ділових листів є очевидною, адже лист засвідчує ставлення його автора до тієї чи іншої проблеми. Особистісний фактор загалом припустимий для прийняття управлінських рішень, але під час письмового їх оформлення, особливо під час інформування зовнішніх організацій чи партнерів слід дотримуватись певних етичних норм ділового стилю, культури письмового спілкування тощо. Звичайно, сфера, в межах якої здійснюється ділове листування, визначає його особливості й основні вимоги до нього. Проте, незважаючи на певну специфіку, ділове листування повинно:

– здійснюватися відповідно до чинного законодавства;

– мати зовнішні ознаки і структуру відповідного жанру ділового спілкування;

– складатися грамотно, ретельно, без виправлень;

– мати офіційно-діловий стиль викладу, включати переконливу аргументацію, точні і зрозумілі характеристики й висновки;

– містити об'єктивні відомості про висвітлені події та факти, супроводжуватись необхідними доказами, поясненнями, допоміжними матеріалами;

– відповідати вимогам і правилам підготовки документів тощо [9, с. 11].

Адже ділове листування сьогодні – це не тільки традиційні паперові документи або їх сучасні електронні аналоги, це ще й діловий імідж установи, який працює на неї не лише під час особистісного спілкування за столом переговорів, а й представляє її на відстані без обов'язкової безпосередньої участі.

Література:

1. Резніченко В.І. Довідник-практикум офіційного, дипломатичного, ділового протоколу та етикету / В.І. Резніченко, І.Л. Михно. – К. : УНВЦ «Рідна мова», 2003. – С. 242–244.
2. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення : [підруч.] / С.В. Шевчук. – К. : Літера ЛТД, 2003. – 480 с.
3. Котковець А.Л. Композиційна структура мовленнєвого жанру «Діловий лист» / А.Л. Котковець // Вісник НТУУ «КПІ». Серія «Філологія. Педагогіка». – 2014. – Вип. 3. – С. 31–36.
4. Гончарова Н.І. Документаційне забезпечення менеджменту : [навч. посіб.]. – К. : Центр навч. літ-ри, 2006. – 260 с.
5. Крисанова Т.А. Лексико-граматичні особливості англійського та українського ділового листа: компаративний аспект / Т.А. Крисанова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки: Мовознавство». – 2009. – Вип. 17. – С. 31–34.
6. Долініна Н.Г. Англійська мова: основи ведення бізнесу для студентів економічних спеціальностей, слухачів магістратури та ВШМБ : [навч. посіб.] / Н.Г. Долініна, І.В. Друзенко, З.М. Сучкова. – Харків : ВД «НЖЕК», 2006. – 320 с.
7. Тіллі Р. Ділове листування / Р. Тіллі. – К. : Знання, 2010. – 160 с.
8. Шух Е. Формули ділового мовлення / Е. Шух. – К. : Знання, 2010. – 160 с.
9. Бабинець М.М. Особливості ділового листування в менеджменті / М.М. Бабинець, І.В. Козубовська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». – 2013. – Вип. 28. – С. 10–12.

Стогний И. В., Никонорова Л. И. Стилистические особенности написания деловых писем на английском языке

Аннотация. Статья посвящена анализу стилистической организации текста делового письма. Деловая переписка является важным элементом деловой коммуникации. Именно от делового письма зависит поиск потенциальных партнёров для дальнейшего сотрудничества, возможность установления чётких деловых контактов, поиск новых рынков сбыта продукции, а также оказания услуг.

В статье рассматриваются основные языковые средства при их написании – стандартность, объективность, логическая последовательность, ясность и четкость изложения материала, свобода от противоречий, убедительность и лаконичность.

Ключевые слова: деловое письмо, документ, деловое общение, стилистические особенности, языковые средства.

Stohniy I., Nykonorova L. Stylistic features of English business letters

Summary. The article is devoted to the stylistic organization of a business letter. Business correspondence is an important element of foreign trade. Potential partners for cooperation, the possibility of establishing business contacts, finding new markets for products and services largely depend on business letter.

The article analyzes the stylistic text of the business letter. The basic language tools in their writing such as standardization, objectivity, logical consistency, clarity and clarity of presentation, freedom from contradictions, concise and convincing are also presented in the article.

Key words: business letter, document, business communication, stylistic features, language tools.

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

*Kraievska O. D.,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Assistant Professor of English Philology Department
Donetsk National University named after Vasyl Stus*

CONCEPTUAL METAPHOR IN INTERCULTURAL COMMUNICATION AND INFORMATION WARFARE

Summary. The article has been devoted to peculiarities of conceptual metaphor influence on intercultural communication and information warfare. The basic concepts and conceptual metaphors of modern intercultural communication and information warfare have been explored, the prospects of cross-cultural communication research by means of cognitive linguistic framework have been outlined.

Key words: conceptual metaphor, intercultural communication, information warfare, propaganda, mental space, unifying concepts.

A theory proves to be truthful and useful in time, judging by its applicability and relevance to preceding and forthcoming challenges of social and scientific nature.

Cognitive linguistics, which studies language as a means of organizing, processing and conveying information, turns out to be especially effective in dealing with modern communication issues as it studies human experience and understanding reflected in language, as well as questions the meaningfulness of human everyday experience.

Intercultural communication is studied by numerous disciplines under different angles for its importance has proved to be vital in the recent decades. The key concepts of this phenomenon are to become the agenda of cognitive linguistics as it deals with world perception and reflection, which is crucial in intercultural communication.

Culture and communication are mutually effected and language is the means and medium of their coexistence. It describes and fixes a wide range of communication processes and possible problems. The social context of the modern global world consists of individuals of different ethnic, religious, social and educational background.

Myron W. Lustig and Jolene Koester emphasize that culture, cultural differences and intercultural communication are among the central aspects of modern life. It is also noted that there are forces which encourage and discourage understanding and accommodation among people who differ from one another [1, p. 1]. The authors claim that there are urgent democratic, technological, economic, peace and interpersonal imperatives for effective intercultural communication [1, p. 3].

By means of cognitive linguistics, it is possible to seek to understand how people of different origin perceive the world around them and behave and talk in their native surroundings and out of their comfort zone in unfamiliar or untypical environment.

Culture and language determine how people encode and decode messages, choose the medium of their transition and interpret the messages. It is crucial to work out the framework for effective cross-cultural cooperation, based on understanding, search for common goals and loyalty to differences.

The purpose of the article is to explore the basic concepts and conceptual metaphors of modern intercultural communication and information warfare, as well as outline the prospects of further re-

search of cross-cultural communication by means of cognitive linguistic framework.

According to the pioneers of cognitive linguistics George Lakoff and Mark Johnsen human ordinary conceptual system, in terms of both thoughts and actions, is fundamentally metaphorical in nature. The scientists prove that concepts govern our thoughts and everyday functioning, structuring perception of the world and relation to it, thus defining people's everyday reality. However it is crucial to realize that human conceptual system is stated to be only partially conscious and one of the ways to examine the system is to study the language they speak. George Lakoff and Mark Johnsen claim that language is an important source of evidence for what the conceptual system is like [2, p. 4].

The practical side of the linguistic study is as follows: most of the things people do are structured by the concept of the objects and phenomena they deal with; modern society has faced a number of complicated challenges in international and intercultural communication and even a very alarming phenomenon of information warfare – these challenges are to be scrupulously studied by a wide range of specialists of different spheres (cognitive linguistics among them) in order to revise concepts and strategies of communication and interactions. On this basis, intercultural and international communication can be viewed, experienced, carried out and talked about differently in future.

Meanwhile, in the context of modern conflicts and information warfare, it is crucial to identify significant concepts and conceptual metaphors which have proven to be a hindrance to peaceful coexistence and understanding.

One of the founders of cognitive semantics, Leonard Talmy in his pioneering work "Toward a Cognitive Semantics" claims that there is a set of crucial conceptual domains, such as motion and location, space and time, attention and viewpoint, causation and force interaction. These are the parameters which structure conception by language and language what shapes and determines concepts [3, p. 12].

One of the key concepts of cognitive semantics, mental space, can become an effective framework for intercultural communication structuring and resistance to information war patterns. Mental space is a construct suggested by Gilles Fauconnier and defined as an idealized cognitive model. The scientist claims that meaning construction processes involve building mental spaces and creating mappings among them. This is the basic idea of Gilles Fauconnier and Mark Turner's blending theory in cognitive semantics [4, p. 6].

On condition that a common mental space is created – based on humane values, appreciation of cultural diversity and understanding that it implies differences – perception of intercultural communication will be dramatically changed, which will automatically put it on another level and solve its urgent problems of hostility, arrogance, intolerance etc.

It has been proved by cognitive linguists that metaphor is not just a matter of language, human thought processes are largely metaphorical. Human conceptual system is largely metaphorical, that is why it is reasonable to talk about metaphorical concepts or conceptual metaphors [2, p. 7]. Conceptual metaphors are set linguistic expressions which constitute a person's conceptual system and predetermine his/her attitude and actions towards an object or phenomena. Since the solution of dramatic and global communicative problems is to be given a high priority in the information era, the research of conceptual metaphors' influence on intercultural communication and information warfare is significant and urgent.

In order to analyze key conceptual metaphors which have proven to be a hindrance to peaceful coexistence and understanding of different social groups and cultures, it is proper to identify them in the information streams of modern information warfare attacks.

Information warfare is a concept involving the use and management of information and communication technology in pursuit of a competitive advantage over an opponent. Modern information warfare includes collection of tactical information, assurance that one's information is valid and spreading of propaganda (or disinformation) in order to demoralize or manipulate [5].

It is important to pay attention to the difference between tactical and strategic information. The strategic information refers to what somebody wants to achieve in the short or long term as it corresponds to one's needs and requirements. The tactical information is actually necessary and sufficient for implementation of a strategy. Strategic information explains what and why somebody wants to do something in the future while tactical information explains how it is possible to implement the strategy [6]. Hence, information warfare includes search of modes of misleading in order to demoralize and manipulate.

It is reasonable to claim that artificial metaphorical concepts are constituents and key ingredients of this misleading process or propaganda. Metaphorical concepts in general are systematic, i.e. they form a conceptual network of metaphorical expressions and dramatically influence people's perception of metaphorical nature of reality and their activity in it. These concepts used to be based primarily on consistent reflection of individuals and common experience. Today, the mechanism of propaganda and aggressive information behavior in combination with the global net of communicative ties enable creation and quick spreading of artificial metaphorical concepts, which are mendacious, false and dangerous. Artificial metaphorical concepts are created by means of purposeful manipulation with truthful and false facts for the sake of dramatic and systematic influence on people's world perception by effecting basic human instincts. The aggressive information behavior is revealed in powerful and constant development of false conceptual networks made of deceitful conceptual metaphors.

A bright example of artificial (created intentionally to mislead) and completely false (without grounding on true facts and experience) conceptual metaphors is "modern fascism in Ukraine". According to its definition, fascism is a form of radical authoritarian nationalism, characterized by dictatorial power, forcible suppression of opposition, and control of industry and commerce. Fascism rejects assertions that violence is automatically negative in nature and views political violence, war, and imperialism as means that can achieve national rejuvenation [7]. Modern Ukraine, on the contrary, has faced military aggression from Russia in the east of Ukraine and in the Crimea, which has been annexed, and has to protect its sovereignty, independence and democratic course.

Informational aggression of Russia against Ukraine is accompanied by propaganda, which, according to its definition, is "information, especially of a biased or misleading nature, used to promote a political cause or point of view. Propaganda is often associated with the psychological mechanisms of influencing and altering the attitude of a population toward a specific cause, position or political agenda in an effort to form a consensus to a standard set of belief patterns. Propaganda is information that is not objective and is used primarily to influence an audience and further an agenda, often by presenting facts selectively (perhaps lying by omission) to encourage a particular synthesis or perception, or using loaded messages or "loaded language" to produce an emotional rather than a rational response to the information that is presented" [8]. Russian propaganda is considerably powerful due to a wide information net of update media resources and a high rate of productivity in providing fake facts and psychologically loaded messages.

Russian propagandist loaded language, which is emotive language based on wording (in Russian and translated in other languages) that is aimed at influence by appealing to emotion and stereotypes and doesn't imply logic and reasoning. Artificial conceptual metaphor of "modern fascism in Ukraine", which has no ground or reason, enables Russian politicians to justify violence, interference into other country's affairs and violation of international agreements. This immoral psychological manipulation concerning Ukrainian nation, whose losses in the struggle against fascism in World War II are claimed to be up to 7 million people, is based on Russian chauvinism and its traditional misrepresentation of historical facts for the sake of political convenience.

Modern problems in intercultural communication and information warfare emphasize the importance of critical thinking approach to conceptual metaphors perception. It is essential to make common human values the basis of world perception and conceptualization.

Among the basic concepts and conceptual metaphors concerning modern intercultural communication are "overcoming barriers", "communication problems", "different social, ethnic, religious and educational backgrounds", which emphasize differences between people from various cultures. It is reasonable to claim that such an approach to the topic of intercultural communication has not proved to be effective in finding common values, following common principles of humanity and appreciating life of every person. To get rid of "barriers" and "problems", based on "different social, ethnic, religious and educational backgrounds", it is crucial to find and intensively discuss a whole set of unifying concepts like "every life appreciation approach", "mutual intercultural respect", "common goals and values", "history truthful analysis and acceptance" etc.

Thus, a common intercultural mental space can become an effective framework for intercultural communication structuring and resistance to information war conceptual systems, propaganda and other destructive phenomena.

References:

1. Lustig M. Intercultural competence: interpersonal communication across cultures/ M. Lustig, J. Koester – Boston : Pearson Education, 2010 – 395 p.
2. Lakoff G. Metaphors we live by / G. Lakoff, M. Johnson. – London : The university of Chicago press, 2003 – 276 p.
3. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics / L. Talmy. – Cambridge : MIT Press, 2000 – 560 p.
4. Fauconnier G. The Way We Think / G. Fauconnier, M. Turner. – New York : Basic Books, 2002 – 440 p.

5. Wikipedia – the free encyclopedia [Electronic resource]. – Mode of access : https://en.wikipedia.org/wiki/Information_warfare.
6. Difference Between Similar Terms and Objects [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.differencebetween.net/language/difference-between-tactical-and-strategic-information/>.
7. Wikipedia – the free encyclopedia [Electronic resource]. – Mode of access : <https://en.wikipedia.org/wiki/Fascism>.
8. Wikipedia – the free encyclopedia [Electronic resource]. – Mode of access : <https://en.wikipedia.org/wiki/Propaganda>.

Красвська О. Д. Концептуальна метафора в міжкультурній комунікації й інформаційній війні

Анотація. Стаття присвячена особливостям впливу концептуальної метафори на міжкультурну комунікацію й інформаційну війну. Вивчено основні поняття та концептуальні метафори сучасної міжкультурної комунікації й інформаційної війни, викладені перспективи дослідження між-

культурної комунікації в рамках когнітивної лінгвістики.

Ключові слова: концептуальна метафора, міжкультурна комунікація, інформаційна війна, пропаганда, ментальний простір, об'єднувальні концепти.

Краевская О. Д. Концептуальная метафора в межкультурной коммуникации и информационной войне

Аннотация. Статья посвящена особенностям влияния концептуальной метафоры на межкультурную коммуникацию и информационную войну. Изучены основные понятия и концептуальные метафоры современной межкультурной коммуникации и информационной войны, изложены перспективы исследования межкультурной коммуникации в рамках когнитивной лингвистики.

Ключевые слова: концептуальная метафора, межкультурная коммуникация, информационная война, пропаганда, ментальное пространство, объединяющие концепты.

Mykhaylenko V. V.,

*Doctor of Philology, Professor Department of Translation and Philology
Ivano-Frankivsk King Danylo Galytskyi University of Law*

A PERFECT FORM TRANSLATION IN CROSS-CULTURAL COMMUNICATION

Summary. In the focus of the present paper there are specific functional semantic features of the English perfect tense forms in discourse and their correspondences in the Russian translation text. A synthesis of discourse and corpus types of analysis has defined the correlation of grammatical, lexical, and contextual means of expressing the past action connected with the moment speaking. The contrastive analysis of the Source Text and the Target Text has revealed regular and irregular formulae of transference the present perfect forms.

Key words: perfect, perfective, verb, tense, aspect, translation, contrastive analysis, discourse, cross-cultural communication.

Preliminaries. In the sciences generally, time is considered an infinitely divisible linear continuum and defined by its measurement: Physics in particular often requires extreme levels of precision in time measurement. Philosophers hold that the flow of time or human advance through time is an illusion. They argue, for example, that words such as *past*, *future*, and *now*, as well as the tenses of verbs, are indexical expressions that refer to the act of their own utterance. Hence, the alleged change of an event from being future to being past is an illusion. Perception of time, its conceptualization and the representation of concepts across cultures are culture dependent, reflecting specific cultural experience. As Bassnett points out, “the translator must tackle the SL text in such a way that the TL version will correspond to the SL version. To attempt to impose the value system of the SL culture onto the TL culture is dangerous ground” [4, p. 23]. Evidently, in translation it is important to consider not only the lexical impact on the TL Reader, but also the manner in which cultural aspects may be perceived. Translation is doomed to inadequacy because of irreducible differences not only between languages and cultures, but within them as well. The view that language itself is indeterminate would seem to preclude the possibility of any kind of adequate translation. Perception of time, its conceptualization and the representation of concepts across cultures are culture dependent, reflecting specific cultural experience. The differences concerning systems of the verb can clearly show grammatical differences. The Russian system of tenses is completely different from that of English. The category of aspect in Russian and other Slavonic languages is based on the binary opposition of Perfective and Non-perfective forms of all verbs [5, p. 115–131; 15, p. 356–357]. The opposition is inherent in the aspectual opossums and uni-aspectual verbs (i.e. either perfective or non-perfective [3, p. 74–75]. English and Russian differ particularly in grammar systems showing significant variations. The English word order is significant for the semantic decoding of a part of the sentence and the sentence itself. The meaning and function of a part of the sentence and the sentence depend mainly on flections in Russian, whose word order is rather flexible. Due to these differences translation of Russian into English and English into Russian present a serious challenge.

The objective of our paper is the investigation of the ways of transferring English present perfect verb forms into Russian retaining their original aspectual meaning based on the evidence of the synthesis of the contrastive, discourse and corpus types of analysis in the SL and TL. The necessary data is retrieved from the novel “The Associate” by John Grisham and its Russian translation “Юрист” (Yu. Kiriak).

State of the art. There is no agreement among grammarians of different schools on the number of English tenses due to their way of perceiving “time” and “tense” on the one hand, and “tense” and “aspect” on the other. Traditionalists, for instance say that there are three basic tenses: present, past, and future and there are 12 tense forms altogether in English, cf. Russian basic tense system [1, p. 9; 2, p. 72; 3, p. 94]. Structuralists differentiate between two main tenses: past and present. This clearly indicates that scholars employ different criteria to classify tenses in English. However, there are various ways of linking tense and aspect to grant or introduce the following contrasts, each of which can be attributed to one of the three ideas of time: present, past and future. A tenseness theory of time (also known as the B-theory, based on McTaggart’s B-series method of ordering events) calls for the elimination of all talk of past, present and future in favor of a tenseness ordering of events using only phrases like “earlier than” or “later than”. The proponents believe that tensed terminology can be adequately replaced with tenseness terminology, for instance, the future-tensed sentence, can be adequately expressed with the help of the Present tense verb form in combination with the future time marker like ‘after the time of utterance’. Therefore, the future tense likewise the past one can be removed, and the present tense verb form becomes logically tenseness. Consequently, from the philosophical point of view the passage of time must be merely an illusion of human consciousness. We support this approach as an efficient method for “Think-Aloudin translation” when the translators give an enumeration of events of the given text not to miss any detail. In the discourse structure the grammatical tense markers seem to be inadequate and the author tries to strengthen the time of event introducing phrases which explicitly quantify the time passage of action. In case of their absence the contextual analysis can decode the the time of action.

Despite critical attacks at the CA [15, p. 127–128] the rationale for undertaking contrastive studies comes mainly from four sources: (a) practical experience of foreign language teachers; (b) studies of language contact in bilingual situations; (c) theory of learning; and (d) translation [see: 7, p. 15–28; 18]. Time is conceptualized differently in different cultures. In a cross-cultural setting a lot of misunderstandings arise from differences in time perception across cultures.

Investigation. Time is not only measured scientifically, but also is perceived on a personal level and on a cultural level. One may object to this, as Lakoff states, “We do not have detectors of time” [12, p. 57]. It is true that time is not a physical object to be perceived

but still we have a sense of time. Time is conceptualized differently in different cultures. In a cross-cultural setting a lot of misunderstandings arise from differences in time perception across cultures. Time is measured by seconds, minutes, hours, days, nights, weeks, months, and so on. But parametrical concepts are culture-specific, starting from the structure of the day and ending with differing conceptualizations of parametrical concepts.

Primarily Charles C. Fries established a contrastive linguistic analysis as an integral component of the methodology of EFL/ESL teaching. Declaring that the most effective materials (for foreign language teaching) are based upon a scientific description of the language to be learned carefully compared with a parallel description of the native language of the learner [10, p. 9] that is also true for translation/interpretation.

The relationship between utterance time and the time of the situation described may be direct represented by absolute tenses (past, present, future) or indirect represented by relative tenses (perfect tenses). The Present Perfect is a stumble block for learners of English as ESL or EFL. Sometimes there is a confusion between the present perfect and the present tense, and at other times with the past. It is sometimes difficult to build exact rules about the situation(s) in which the present perfect is used and the purposes to which it is put [12, p. 174–177; 6, p. 66–71]. As for the translators they have to determine the lexical time markers (time adverbials) to objectively specify the time of an event. The temporal structure of discourse makes use of the verbal tenses and time adverbial modification which together may express the temporal-aspectual concept. In discourse there is a sequence of past-tense assertions linked with the present moment of speaking. For this reason we will focus here on the semantic representation of such assertions in the Source Language (SL) and their transferring into the Target Language (TL).

The English present perfect constitutes a problem for the translator because of the fact that it is marked for present time. The translator will tend to use adverbs of time which denote the past completed action, e.g.:

1. SL Present Perfect + Time Adverbial → TL Past Simple + Time Adverbial, e.g.:

You haven't made a verbal commitment to accept a position with an outfit called Piedmont Legal → Aid, in Winchester, Virginia, beginning September the second of this year? «Но разве ты уже не принял на себя обязательства перед Пидмонтским юридическим центром в городе Уинчестер, Виргиния, пообещав им выйти на работу второго сентября?»

2. SL Present Perfect (Contextually dependent) → TL Past Simple + Time Adverbial, e.g.:

And we've even discussed a deferment. «Мы даже обговорили условия отсрочки».

In the original sentence the time of the action is not limited, while the translator uses the Past Simple underling the completeness of the action and the adverb intensifies it. The present perfect tense is commonly used with the indefinite time adverbs never, ever, before, yet, already in English, on the contrary in Russian they are used to underline the completion of the action.

Consider the following: the English present perfect has numerous detected uses in the theoretical literature on “tense” and “aspect”, most grammarians [8, p. 106–107; 9, p. 24–25] often try to put it against the simple past since both include, to a greater degree, a close semantic relationship to refer to the past in one way or another [16; 18]. But it is clear that the simple past can be used to refer to the completion of the action (a period that ended earlier)

whereas the present perfect is used to display the non-completion of the action i. e., to denote a period from the past up to now.

3. SL Present Perfect (Contextually dependent) → TL Past Simple (Contextually dependent), e.g.:

Our experts have studied the audio. Joey Bernardo says to Baxter Tate, «Is she awake?» «Наши эксперты самым внимательным образом изучили аудиозапись».

In this case the translator uses Russian past of the perfective *изучили*. Thus the semantic component is retained though the English grammatical feature (“before the moment of speaking”) is lost.

Consequently, the present perfect conveys an element of meaning called “current relevance” while the simple past does not [9, p. 25; 4, p. 15–16; 19]. In addition, the present perfect is used with events whose time is invariably indefinite in this sentence. In contrast with the present perfect, it is possible to use the past simple for the purpose of correction an incorrect belief or expectation or to say that it is surely true.

J. Praninskas underlines that the present perfect is of three main uses [13, p. 185] which can be summarized as follows:

(a) An action or state that was repeated in the past and that may be repeated in the future, e.g.:

4. SL Present Perfect (Contextually dependent) → TL Present Simple (Contextually dependent), e.g.:

You boys have tried to forget about Elaine, haven't you? «Пытаетесь вычеркнуть ее из памяти?»

The action occurred in a near past and the situation affects the main character's present situation, like “you still try to forget”. There are also some adverbs (e.g. since) which are compatible with the Present Perfect but not with the simple past. In the Present Perfect, an event predicate is introduced as the presupposition; it is possible for it to hold at a time after the time of speech [6]. The three types (experiential perfect, perfect of result and perfect of recent past) are grouped as Existential (E-Perfect) which conveys the meaning that the predicate holds throughout some interval stretching from a certain point in the past up to the present”.

he action refers to the period of time from the past until the present and may continue to the future, e.g.:

5. SL Present Perfect + Time Adverbial → TL Past Simple + Time Adverbial, e.g.:

I don't remember meeting a Bennie Wright. Could have, but I don't remember that name. It has been, after all, five years since the nonevent did not happen. «Человека по имени Бенни Райт я не помню. Может, мы и встречались, однако в памяти у меня это не отложилось. Видите ли, прошло уже пять лет с того момента, когда ровным счетом ничего не случилось».

Although the Present Perfect Tense is not usually used with adverbs referring to finished periods of time, it is quite common with definite time adverbs. Here (sentence 5) the present perfect tense is used with a very definite time-reference.

(b) An action or state completed at some indefinite time in the past, e.g.:

6. SL Present Perfect + Time Adverbial → TL Past Simple + Time Adverbial, e.g.:

You've just wrecked my life, Bennie, the least you can do is allow me some degree of privacy. «Слушайте, Бенни, если моя жизнь все равно пошла под откос, так что я теряю? Я готов испить чашу до дна».

The perfect tense form may be accompaniment adverbials like “already”, “yet (neg.)”, “recently”, “just”, etc. with sentences of this

type, display that the action was done either immediately before speaking, at some unspecified time in the past or within a short time past.

(c) An action or state which began sometime in the past and has continued up to now. Sometime adverbials like “for” and “since” can often go with this type of sentences, e.g.:

5. SL Present Perfect + Time Adverbial → TL Past Simple + Time Adverbial, e.g.:

I don't remember meeting a Bennie Wright. Could have, but I don't remember that name. It has been, after all, five years since the nonevent did not happen. «Человека по имени Бенни Райт я не помню. Может, мы и встречались, однако в памяти у меня это не отложилось. Видите ли, прошло уже пять лет с того момента, когда ровным счетом ничего не случилось».

Some English grammatical forms and structures have no corresponding counterparts in Russian, others have only partial equivalents. The first group of non-equivalents also includes the Present Perfect Tense whose meaning is usually rendered in Russian by some adverbs of time. The use of “since” refers to the point of time when the action began whereas the use of “for” refers to the duration of time covered by the action.

J.D. McCawley indicates that the present perfect carries four senses: existential, stative, universal and hot news [14, p. 104–107] shown in the following successive sentences, e.g.:

7. SL Present Perfect (Contextually dependent) → TL Past Simple (Contextually dependent), e.g.:

You were born on February 4, 1983, in York, Pennsylvania, third child and only son of John and Patty McAvoy. They divorced in 1989, when you were six years old, neither has remarried, correct? «Ты родился 4 февраля 1983 года в Йорке, Пенсильвания. Третий ребенок и единственный сын Джона и Пэтти Макэвой. В 1989-м отец и мать развелись, тогда тебе было шесть лет. В повторный брак ни один из родителей не вступил. Все верно?»

8. SL Present Perfect (Contextually dependent) → TL Past Simple (Contextually dependent), e.g.:

Though his feet suddenly felt like bricks and his knees were weak, Kyle managed to trudge on as if nothing were wrong. Not only did they find me, he said to himself as he tried to think clearly, but they've done their homework and found my Jeep. Ощувив внезапную слабость в коленях, Кайл сумел все же на почти не гнущихся ногах приблизиться к автомобилю. «Эти типы смогли не только отыскать меня, – подумал он, усилием воли заставив себя рассуждать здраво, – эти всезнайки отлично подготовились и нашли мой джип».

Accordingly, the “universal” meaning inherent in sentence with *has remarried* is used to reveal that a state of affairs dominated throughout some interval stretching from the past up to the present; the “existential” sense represented by sentence (8) is used to refer to the existence of past happenings; the “stative” sense marked by sentence with *(ha) 've done* is used to demonstrate that the direct impact of a past event still continues, e.g.:

9. SL Present Perfect (Contextually dependent) → TL Past Simple (Contextually dependent), e.g.:

Yes, my firm. You see, Kyle, I work for a contractor, a private one, and we've been hired to do a job. «Да, моей фирме. Видишь ли, Кайл, я работаю по контракту на частное лицо, нас наняли выполнить определенное задание».

Often new information can be given by using the present perfect [13; 16], e.g.:

10. SL Present Perfect + Time Adverbial → TL Past Simple + Time Adverbial, e.g.:

Our recruiting has gone very well. You're joining the best freshman class in years. «По-моему, наша система подбора себя оправдывает. Новички, что вольются осенью в дружное семейство «Скалли энд Першинг», – лучшие из лучших».

The present perfect is used to express past actions with some importance for the present moment. Since there is no present perfect construction in Russian, the translator needs to decide which one to use according to context.

11. SL Present Perfect + Time Adverbial → TL Past Simple + Time Adverbial, e.g.: “*Please give the date, time, and place,*” *Kyle said with an air of confidence that surprised even him. “And please state that the interrogation has yet to begin and that no statements have been made before now.”* «Будьте добры назвать сегодняшнюю дату, точное время и место беседы, – произнес Кайл с удивившей его самой твердостью. И не забудьте упомянуть: беседа еще не началась, никаких заявлений не прозвучало».

Despite the action is presented in the past the adverbial phrase *before now* relates it to the present time. According to Nida, a “gloss translation” mostly typifies formal equivalence where form and content are reproduced as faithfully as possible and the TL reader is able to “understand as much as he can of the customs, manner of thought, and means of expression” of the SL context [17, p. 129]. Thus, when translating, it is important to consider not only the lexical-grammatical impact on the TL Addressee but also the manner in which cultural aspects may be perceived and make translating decisions accordingly [see: 20].

The “vertical” or top-down analysis of the SL written text can reveal the Addressor’s time factor and the Addressee’s time factor in their correlation right for the Translator’s right choice.

Findings and perspectives. In this brief survey of time and tense in the SL and its translation into the TL tense, we have discussed a number of conceptions (physical, philosophical, and linguistic) about time and tense. The results of comparing the two languages are necessary to predict the difficulties and errors which will occur in translation practice. As English tense in a given sentence can be rendered into more than one way and vice versa since translation is not a matter of replacing surface forms by rules of correspondence but it contains analysis, transfer and restricting, all of which are governed by linguistic and non-linguistic factors. In Russian, the English present perfect construction functions the same way that the past simple in combination with time adverbials or past simple with the active contextual support though a corpus analysis of the object functioning in various discourses registers of the SL and the TL.

References:

1. Арутюнова Н. Время: модели и метафоры / Н. Арутюнова // Н. Арутюнова, Т. Янко (под ред.). // Язык и время. Логический анализ языка: Посвящается светлой памяти Н.И. Толстого. РАН Ин-т языкознания. – М.: Индрик, 1997. – С. 51–61.
2. Болдырев Н. Категориальное значение глагола. Системный и функциональный аспекты / Н. Болдырев. – Санкт-Петербург: Либроком, 2004. – 176 с.
3. Шелякин М. Функциональная грамматика русского языка / М. Шелякин. – М.: Русский язык, 2001. – 288 с.
4. Bassnett S. Translation Studies / S. Bassnett. – London and New York: Methuen, 1980. – 176 p.
5. Bickel Balthasar. 1997. Aspectual Scope and the Difference between Logical and Semantic Representation Balthasar // Lingua. – 1991. – Vol. 102. – PP. 115–131.

6. Joan B., Perkins R. and Pagliuca W. *The Evolution of Grammar* / Joan B. et al. - Chicago: University of Chicago Press, 1994. - 420 p.
7. Canavan T. *On the English Perfect Tense and Current Relevance Implicatures* / N. Canavan // *Papers and Studies in Contrastive Studies*. - 1990. - Vol. 26. - PP. 15-28.
8. Comrie B. *Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems* / B. Comrie. - Cambridge: Cambridge University Press, 1976. - 156 p.
9. Comrie B. *Tense* // B. Comrie. - Cambridge: Cambridge University Press, 1985. - 152 p.
10. Fries Ch. *Teaching and Learning English as a Foreign Language* / Ch. Fries. - Ann Arbor: University of Michigan Press, 1945. - 153 p.
11. Glodovic A. *Translation as a Means of Cross-Cultural Communication: Some Problems in Literary Text Translations* / A. Glodjovic // *Facta Universitatis. Series: Linguistics and Literature*. - 2010. - Vol. 8. - № 2. - PP. 141-151.
12. Lakoff G. *The invariance hypothesis: Is abstract reason based on image-schemas?* / G. Lakoff // *Cognitive Linguistics*. - 1990. - Vol. 1. - № 1. - PP. 39-44.
13. Leech G. *Meaning and the English Verb* / G. Leech. - London: Longman, 2004. - 141 p.
14. McCawley J. *Tense and Time Reference in English* / J. McCawley // C. Fillmore and J. Langendoen (eds.) *Studies in Linguistics and Semantics*. - New York: Hold, Rinehart and Winston, 1971. - PP. 97-113.
15. Mykhaylenko V. *A Glossary of Linguistics and Translation Studies: English-Ukrainian* / V. Mykhaylenko. - Ivano-Frankivsk: King Danylo Galytskyi University of Law, 2015. - 528 p.
16. Murphy R. *English Grammar in Use* / R. Murphy. - Cambridge: Cambridge University Press, 2013. - 375 p.
17. Nida E. *Toward a Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating* / E. Nida. - Leiden: Brill, 1964. - 170 p.
18. Praninskas J. *Rapid Review of English Grammar: A Text for Students of English As a Second Language* / J. Praninskas. - London: Prentice Hall, 1975. - 370 p.
19. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. *A Comprehensive Grammar of the English Language* / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. - London: Pearson Longman, 2000. - 1792 p.
20. Venuti L. *The Translator's Invisibility* / L. Venuti. - London and New York: Routledge, 1995. - 353 p.

Михайленко В. В. Переклад перфектної форми у міжкультурній комунікації

Анотація. У центрі уваги даної статті – функціонально-семантичні особливості англійських перфектних дієслівних форм та дискурсі їх відповідності у тексті російського перекладу. Синтез дискурсивного і корпусного типів аналізу визначив кореляцію граматичних, лексичних і контекстуальних засобів вираження минулої дії, пов'язаного з моментом мовлення. Контрастний аналіз вихідного і цільового текстів виявив регулярні і нерегулярні формули передачі теперешніх перфектних форм дієслова.

Ключові слова: перфект, дієслово, час, вид, переклад, кореляція, контрастивний аналіз, дискурс, міжкультурна комунікація.

Михайленко В. В. Перевод перфектной формы глагола в межкультурной коммуникации

Аннотация. В центре внимания данной статьи – функционально-семантические особенности английских перфектных глагольных форм в дискурсе и их соответствия в тексте русского перевода. Синтез дискурсивного и корпусного типов анализа определил корреляцию грамматических, лексических и контекстуальных средств выражения прошлого действия, связанного с моментом речи. Контрастный анализ исходного и целевого текстов выявил регулярные и нерегулярные формулы передачи настоящих перфектных форм.

Ключевые слова: перфект, глагол, время, аспект, перевод, корреляция, контрастивный анализ, дискурс, межкультурная коммуникация.

*Соломатова В. В.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри культурно-дозвілєвої діяльності
Київського національного університету культури і мистецтв*

ВІЗУАЛЬНА КУЛЬТУРА ХХ СТОЛІТТЯ У КОНТЕКСТІ ІНТЕРПРЕТАТИВНИХ ПАРАДИГМ СУЧАСНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. У статті визначаються пріоритети діяльнісного, лінгво-семіотичного та візуального поворотів у мистецтвознавчій рефлексії ХХ століття. Особлива увага приділяється візуальному повороту як певній дисциплінарній матриці теоретичних досліджень, що включає соціологічний, неомарксистський, феміністичний та інші виміри аналізу візуальної культури.

Ключові слова: культура, діяльнісний підхід, семіологічний підхід, візуальний поворот.

Постановка проблеми. У контексті розвитку сучасної культури кінця ХХ – початку ХХІ століть відбулися радикальні зміни, що пов'язані із так званим «візуальним поворотом». Це свідчить про те, що виникає нова візуальна реальність культури, а також її нова речовинність оптичного простору, нове бачення складного комплексу проблем ідентифікації художньої реальності. По-перше, це епістемологічна проблема. Проблема зміни наукових, рефлексивних моделей дослідження. Від лінгвістичного, орієнтованого на знакову реальність, семіологію та дискурс підходу відмовляється велика кількість дослідників, які презентують інший підхід, пов'язаний із візуальним поворотом.

Стало очевидним, що новітні візуальні мистецтва є й за собою комунікації, а саме тому стають новітнім виміром культури. Втім, новітні синтети, які виникають у контексті комунікативних, візуальних, аудіальних та інших форм масової комунікації дизайну, реклами, моди, а також екранних видів мистецтв та візуалістики, пов'язані з переосмисленням глобальних процесів культуротворення, які відбуваються на межі тисячоліть. Візуальний комплекс культури викликаний переважно експансією культур – атлантичних та європейських, а також широким пресингом масової культури, масової інформації, яка презентується новітніми формами комунікації.

Цей факт оцінюється надзвичайно по-різному. Так, В. Бичков постулює глобальну кризу культури загалом. Він характеризує культуру як образ духу, духовності як такої й актуалізує проблему заміни всіх онтологічних предикатів духовності, що стає цивілізаційною проблемою, де на перший план виступає проблема споживання, задоволення потреб, презентації, інтерпретації і комунікації. Посткультура, за В. Бичковим, асимілює усі арт-практики, всю сферу сучасного формотворення у рамках візуальних мистецтв, що презентується як регрес культури. Ця трагічна інтонація ускладнюється ще й тим, що нема ані перспективи виходу з цієї кризи, ані бачення новітніх горизонтів реанімації духовності, яку пов'язують із культурністю як такою.

Головними детермінантами соціалізації «художньої реальності» стають такі феномени, як культура повсякдення, культура споживання і масова культура. Також важливим стає поняття

«окуляцентризму», тобто довіри до феномена бачення загалом. Так, філософські моделі концептуалізації проблем бачення та візуального феномена реальності, яку раніше пов'язували з позитивістським підходом, що характеризує правопівкулеві спосіб кодування засобів інформації, стають дієвим інтерпретативним механізмом.

Найважливішим є те, що виникає своєрідний феномен візуальної культури, яка генерує у собі синтетичні та інтегративні взаємодії у різних видах мистецтв, проміжних арт-феноменах, арт-практиках, які пов'язані з постмодерним мистецтвом. Візуальні практики, які презентують поле візуальної культури, – це фото, реклама, кінематограф, ТБ, дизайн, архітектура, мода. Отже, всі вони в контексті сучасного дискурсу візуалізації естетичної реальності підлягають складним процесам осмислення з позиції психоаналізу, неомарксистської критики, семіотики, фемінізму та інших типів культурних досліджень.

Усе це свідчить про новітній еkleктизм, який уже не вписується у постмодерний дискурс, про ті синтетичні й інтегративні тенденції, що потребують спеціального культурологічного та мистецтвознавчого дослідження. Виникають і новітні, віртуальні практики візуальної культури, форми існування віртуального мистецтва: нет-арт, відео-арт, телебачення, а також такі арт-феномени, як інсталяція, перформанс, енвайронмент, хепенінг, що характеризують концептуальність мистецтва постсучасності, яке радикально відрізняється від класичного мистецтва. Змінюються також і рефлексивні моделі дослідження, виникає певна мода на образну ейдетику, яка формується у контексті постмодерністського дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення візуальної культури досліджувалась у роботах Р. Барта, С. Зонтаг, Ж. Дерріда, Гі Дебора, Т. Дж. Мітчелла, Ж. Бодрійяра, Г. Поллак та ін. [2; 10; 3; 9; 7; 18; 5; 16], адже ще мало визначені інтерпретативні межі візуального повороту. Так, відбулась гостра диспозиція протиставлення концепцій теоретиків, які визначають феномен культури, зокрема художньої культури, у просторі візуальних інтерпретацій і візуальних презентацій цієї культури. На Заході залишаються актуальними роботи, присвячені проблемі серійності в культурі В. Беньяміна, а також роботи, присвячені екранному мистецтву А. Базена [4; 1].

Мета статті – визначити еквівалентність інтерпретацій візуальної культури в діяльнісному, семіотичному та візуальних поворотах теоретичної рефлексії ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Життя візуальної культури надзвичайно театралізується, візуальний оптикумум бачення перетворюється на своєрідну надкультуру. Текст відмінюється, але не у традиційному розумінні, адже стає «гештальтом», який

є співмірним патерну, оптичним картосхемам бачення та іншим модулям оптичного зчитування інформації, які не рефлектуються, натуралізують реальність, більш того, мають справу з тотально візуалізованим простором культури, в якому майже не визначається реальність денотату, бо все є «відображенням відображення». Криза референції, про яку Ж. Бодрійяр говорив ще у 70-ті роки, загострюється.

Втрата референції, про яку свідчили теоретики постмодернізму, не дуже помітна. Окуляцентризм стає самодостатньою фігурою візуалізації культури. Більше того, сама довіра до зображення не ставить проблему референції, вона лише ставить проблему візуального простору як самодостатньої реальності, яка є єдиним можливим простором культуротворення. Певною мірою це нагадує виникнення феноменології, коли Е. Гуссерль визначив, що свідомість, норма конститує реальність, а свідомість є самодостатнім виміром для того, щоб осмислити, уявити і побачити світ як такий.

Усувається все, крім свідомості, а свідомість стає конститутивним виміром буття, культури. Дещо подібне виникає у просторі візуальної культури. Віртуальний поворот усуває текстуальну реальність і замінює модулями, патернами, нерелективними картосхемами, які сприймаються за саму реальність, а візуальна оптична реальність, яка визначається у просторі сучасних медіа, стає тим необхідним і достатнім арт-простором, тобто простором тотальної артизації культури і буття загалом. Людина стає не просто актором, діячем, а естетичним суб'єктом, для якого вже не деконструкція (гіперкритичний дискурс), що була тотальною настановою постмодернізму загалом, а окуляцентризм (довіра до оптичної реальності) є тим феноменом, який визначає оптичний статус візуального образу.

Рефлексивний простір із теорії візуальної культури надзвичайно строкатий. Це традиційна семіологічна парадигма, яка еволюціонує у бік наближення до феноменології, трансформується в оптичну естетику і розуміється як рефлексія суто оптична. Важливо також, що соціологія мистецтва у візуальних дослідженнях є новітнім перевиданням соціології мистецтва марксистського зразка. Адже моноцентризм соціуму перетворюється на поліцентризм, де розхитується ієрархія і дихотомічні рамки, які визначають мистецтво в коридорі, що характеризується як образ соціуму, людина соціуму і сама людина позбувається головного привілейованого положення, яке вона мала, починаючи з доби Відродження у контексті антропоцентричної парадигми як оптичного центру Всесвіту.

Так, матриця дисциплінарних досліджень візуальної культури є надзвичайно еkleктичною: від втрати референції, втрати антропоцентричної оптики і визначення оптичного поліцентризму – до новітньої оптики і новітньої візуальності, підміни реальності мистецтвом, характеристики мистецтва повсякдення як вистави, своєрідного комунікативного простору спілкування, який визначається як суспільство вистави (за Гі Дебором).

Фемінізм лише загострив проблему візуальності культури, але не вирішив її. Проте вся ця проблематика здебільшого має характер, якщо не соціологічно-спекулятивний, то орієнтований на позитивістський дискурс, який, знову ж таки, знаходить формульні схеми, модулі, шаблони і своєрідні коридори чоловічого і жіночого як феноменів культури. Отже, за Г. Поллок, можна визначити, що сам витвір мистецтва характеризується як історія споживання у дзеркалі різних естетичних ідеологій, котрі, у свою чергу, детерміновані ідеологією соціальних груп.

Тобто історія мистецтв підміняється історією комунікативних відносин. А за терміном «споживання» ховається більш фундаментальний термін, який можна визначити як «привласнення», «обживання», досвід чуттєвого естетичного простору, який формується як своєрідний екологічний феномен, що є своєрідним замісником «самотності» екзистенційного простору, який було закинуто в мистецтво, починаючи від традиційних екзистенційних пошуків і закінчуючи проблемою «самотнього» суб'єкта в контексті феноменології та структуралізму.

Важливими стають системи опосередкування культурних практик, які пов'язані з арт-критикою, із продюсерським цехом загалом, а також дилерами, галеристами і видавцями, критиками та власниками галерей тощо. Все це певною мірою свідчить про те, що сама форма комунікації, ініціатив творчої діяльності залежить від опосередкування, яке й утворює імена і новітній арт-простір. Візуальна революція, або візуальний поворот, виглядають досить технологічно детермінованими та досить оптимістичними і соціально-презентативними щодо бажання знайти новий синтез та нові інтегративні епіцентри, які відповідають тим глобалізаційним процесам, які відбуваються у сучасному соціумі.

Важливо зрозуміти, що сучасні реалії тотальної візуалізації культури, що пов'язують із візуальним поворотом, не можна вирішити, не виходячи за хронологічні рамки ХХ століття, бо феномен візуалізації є співприродним культурі загалом, починаючи з верхнього палеоліту (гаптічний натуралізм зображального образу), давніх культур – Давнього Єгипту, Месопотамії, Ірану, Індії, Китаю, Японії, Латинської Америки (розгорнуті ієрархічні презентації цілісності світоустрою), Давньої Греції (пластичний візіонізм), Середньовіччя (містичний люмінізм), Відродження (оптичний антропоцентризм), нового та новітнього часу (оптичний поліцентризм). Візуальна динаміка презентації культури сьогодення на новому етапі відображає властивий їй візуальний універсалізм бачення світу, який загострюється із розвитком візуальних (віртуальних) технологій, але не зводиться до них.

Важливо зазначити сам модус зміни парадигм, зміни орієнтації у визначенні поняття «культура». Так, дослідники визначають два плани культури: суб'єктний і об'єктний. Суб'єктний орієнтований на визначення креативного (духовного) потенціалу суб'єкта діяльності, культура характеризується як сфера поведінки, діяльності (сфера продукування) і сфера стану, тобто тих почуттів, настанов, у які потрапляє людина, яка діє, яка є моральною істотою. Утім, дієвий або подієвий аспект, аспект поведінки й аспект стану визначаються такими дисциплінами, як прагматика, етика й естетика. Тобто естетичний, прагматичний і моральний аспекти характеризують суб'єктний модус культуротворення.

Уже в марксистські часи, коли культура визначалася лише в рамках діяльнісного підходу, зокрема, у дослідженнях С. Кримського, В. Шинкарука, В. Іванова, культура також характеризується і як те, в чому людині дається світ [13; 17; 11]. Культура стає тим полем самоздійснення людини, яке дає можливість здійснення цілісності людини, зокрема її світоглядної цілісності. Світ не може даватися поза культурою, тобто він дається – не продукується, не формується, – а дається. Цей феноменологічний аспект «надання світу» (в уяві, почуттях, дії) є не лише діяльним, він є більш широким за своєю сутністю. А саме визначення його як того, що «дається», звичайно, походить ще від німецької класики, від трансценденталізму, а культура ви-

значається як певна трансценденталія, хоча визначається суто імпліцитно, в рамках діяльнісного підходу [11].

Отже, діяльнісну концепцію культури розгортають М. Каган, М. Маркарян, В. Шинкарук та ін. [12; 14; 17]. Діяльність як продукування цінностей, як виробництво цих цінностей, а також виробництво самого суб'єкта культури стає тим висхідним і наскрізним фундаментальним модусом культуротворчості, навколо якого й існує уся марксистська, а потім уже і постмарксистська реальність культуротворення. Проте можна зазначити, що вже в часи суто діяльнісного підходу, який нині визначається як «прагматичний підхід» (такий, що орієнтований на продукування цінностей культури), визначались і протилежні аспекти – «недіяльнісні», які доповнювали марксистську прагматику, але ці аспекти теж визначались як певний паліатив, як певна антитеза діяльності, бо всім зрозуміло, що людина утворює не лише продукт, не лише товар заради обміну цінностей культури як товарів. Ця «прагматика» знов актуалізується наприкінці ХХ століття у сучасній соціологічній критиці і неомарксистських тенденціях дослідження. Але вона (критика) презентує уже вічні, сакральні цінності, які В. Бичков характеризує як категорію «дух» (не лише він) [6].

Варто зазначити, що не лише субстантивізм в оцінці і визначенні культури є однією з її інтерпретаційних парадигм. Протилежним субстантивним визначенням культури є таке її визначення, яке формується на підставі полісистемного підходу, де культура в її об'єктному модусі визначається як синтез, розмаїття тих інституцій, форм, формотворчих настанов, які орієнтовані на здійснення предметного світу і на еквівалентність предметних цінностей, що визначаються у рамках речі, символу, образу, а згодом уже моделі та інших категорій.

Х. Ортега-і-Гассет гостро критикує масову культуру і намагається визначити культуру як певний елітарний простір, який продукується обраними. Якщо культура стає масовою, то вона вже втрачає той елітаризм і ту інтелектуальність, яка потребує виучки, самодисципліни духу тощо. Тобто культура починає визначатись як диференційна, масова культура, зокрема, візуальна культура, матеріальна культура та ін. Проте такий підхід уже відходить від вертикалізму і від субстанційності, він усе більше орієнтований на інституції культури і на об'єктні моделі, на те, що утворює тканину культуротворчості.

Проблема сингулярності, тобто одиничності атомарних складових культурних практик, входить у семіологічне дослідження, де знак, який із самого початку визначався синтетично як єдність означуваного й означального, а також як елементарна одиниця символічного обміну в рамках досліджень Р. Барта, М. Фуко, Ж. Деріда та інших, орієнтує на цілісність культуротворення, що вписується у контекст семіологічного бачення.

Лінгвістичний поворот, який здійснився на межі ХІХ – ХХ століть, був пов'язаний зі зростанням структуралістських і постструктуралістських досліджень. Дослідження У. Еко, К. Леві Строса, Р. Барта та ін. характеризують структуралістський підхід, який У. Еко зазначив досить категорично: за всім структурним перетворенням світу існує те, що не можна структурувати, тобто та субстанція, яка не піддається структурванню. Це дух, платонівська модель світу, що стає запорукою будь-якого структурування. Тобто ми бачимо, що цей рецидив постструктуралістського мислення створює новий субстанціоналізм, який у рамках культуротворчості або досліджень культури підживлює дуже багато дослідників.

Отже, проблема візуальної культури надзвичайно гостро і складно підіймалася протягом усього ХХ століття. Так, уже в дослідженні А. Гільдебрандта «Проблеми форми в зображувальному мистецтві», яку переклав із німецької В. Фаворський, можна побачити складну специфікацію візуального образу, де він визначає у культурі декілька стадій генеалогічного формування образності, зокрема візуальної образності [8]. Це, наприклад, дотичний образ, який виникає як певна поствізуальна фаза презентації дотичного досвіду. А. Гільдебрандт пов'язує цю фазу з монтажем проєкцій у культурі Єгипту. Він вважав, що єгиптянин рухається безкінечно горизонтально й у нього ще немає формування рамок зліва і справа, тобто ще не існує формату рамки як такої. Золотий перетин виникає лише в античності. Образ формується як дотичний, рушійно дотичний, це є певним зчитуванням проєкцій у русі. Згодом виникає оптично рушійний образ, у який включається уже сфера візуальної фіксації дистанції.

Цей візуальний феномен А. Гільдебрандт пов'язує із культурою Візантії, яка є проміжною: саме у цей час виникає зворотна перспектива і виникає та вісь, що стягує кінці лівого і правого боків рамки в певний сферичний простір [8]. Усі ці моделі є видовищними, надзвичайно цікавими. У добу Відродження формується суто оптичний образ, коли візуальна культура стає сучасною за формами її презентації. Тобто пряма перспектива є тим механізмом, що адекватно відображує візуальний простір як вікно у світ, яке потребує точки збігу, а ця точка збігу дає можливість означити вісь «людина – точка збігу» як певну дистанцію «тут і там», що презентує дистантний (далевий) образ, формує те позиціонування, яке можна визначити як антропоцентризм, як світоглядну парадигму візуалізації та імагінації простору загалом.

Зазначимо, що ці візуальні моделі є надзвичайно цікавими з погляду презентації і репрезентації суб'єкта оптичного досвіду. Більше того, В. Фаворський не лише визначає образ як дотичний, рушійно дотичний, оптично рушійний і суто оптичний, а визначає певні суб'єкти візуального досвіду як «дотичний суб'єкт», як «динамічний суб'єкт» і як «оптичний суб'єкт», тобто суб'єкт здатен до дистанціювання, здатен у своєму погляді узагальнювати картину світу. Втім, уся ця механіка є надзвичайно актуальною і нині вписується у візуальну рефлексію художників, вона є світоглядною, філософською за своєю суттю, характеризує саму можливість генетичного формоутворення як образоутворення картини світу і візуальної культури загалом. Більше того, ця проблематика вписується у так звану композиційну проблематику, яка має суто риторичне коріння: композитію, диспозитію, транспозитію – це фігури риторики, що потім розвиваються у певний кодекс. Так, теорія композиції стає однією із висхідних засад художньої педагогіки.

Серед теоретиків візуального повороту слід окремо відзначити дослідження Т.Дж. Мітчелла, який зв'язує візуальний поворот із широким розвитком візуальної культури, із суспільством-виставою, за Гі Дебором, коли візуальність стає номінативною і однією із головних візуальних детермінант будь-якої практики. Візуальна культура визначає коло повсякденного буття людини, бо ця візуальність буквально оточує людину у вигляді екранного світу, стає новим медіацентром своєрідної сакралізації цінностей повсякдення.

Висновки. Для усіх теоретичних конструкцій діяльнісного, семіологічного та візуального повороту характерними є такі наскрізні поняття-універсалії, як «образ», «гештальт», що

розглядаються як конститутивний і конструктивний феномен. Так, такі дослідники, як В. Беньямін, С. Зонтаг постають як конструктивісти, де конструювання «візуальної реальності» створює певну селекцію образів, що призводить до виникнення сингулярності, тобто атомарності особливої, одиничної візуальної агенції.

Утім, візуальність презентується як бачення. Ще М. Мерло-Понті визначав, що бачення, візуальність – це не лише оптичний феномен, а й тілесний, коли тіло створює гаптичні образи або гаптичні моделі, можливість перекодування візуального в тактильне і навпаки. Тобто тілесні імплікації входять у коло візуалізації та досвіду візуального і стають надзвичайно важливим фактором створення гаптичних образів як сугестивних механізмів, що призводить до утворення «машини бажань», за Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі. Усі проблеми, що піднімають теоретики візуального повороту, – це механізми візуальності, виникнення оптичної цілісності світу, що впливає на соціальність. Приріст нового соціального знання пов'язується з експлікацією того, що не можна побачити, тобто феномен сингулярного, одиничного, візуальної презентації, візуального як певного відбитку фотообразу, трактування фотографій у широкому контексті візуалізації як певного механічного фактору єднання людини і світу стає модельною характеристикою саме візуальної оптичності культури повсякдення.

Візуальні комунікації є самостійною сферою дослідження, що позначає межу між дисциплінами, які формують рефлексію візуальної культури. Дослідження із візуального повороту не є гомогенними теоретичними артефактами, намагаються поєднати як марксистські, так і постмарксистські теорії в інтерпретації візуального феномена суспільства. Ця традиція є надзвичайно широкою, поєднує у собі економічні, політичні культурні артефакти. Це пов'язано з тим, що культурні дослідження народжуються у складних умовах культури, яка робить два величезних епіцентри свого визначення: соціум і оптикум. Можна говорити як про культурну, соціальну, так і про художню оптику візуальної культури, що створює поле тяжіння для певних теоретиків, які й намагаються своєю теорією орієнтувати в соціальному, мистецькому і культурному полі.

Література:

1. Базен А. Что такое кино? / А. Базен. – М. : Искусство, 1972. – 383 с.
2. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1994. – 616 с.
3. Барт Р. Camera lucida / Р. Барт. – М. : Ad Marginem, 1997. – 224 с.
4. Беньямин В. Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости // Беньямин В. Избранные эссе. – М. : Аграф, 1996. – С. 6–186.
5. Бодрия Ж. Система вещей / Ж. Бодрия. – М. : Рудомино, 1995. – 174 с.

6. Бычков. В.В. Предельные метаморфозы культуры – итог XX века / В.В. Бычков // Лексикон неклассики. – М. : ОССПЭН, 2003. – С. 555–582.
7. Дебор Ги. Общество спектакля / Ги Дебор. – М. : Логос, 1999. – 224 с.
8. Гильдебрандт А. Проблемы формы в изобразительном искусстве / А. Гильдебрандт. – М. : Изд-во МПИ, 1991. – 137 с.
9. Деррида Ж. О грамматологии / Ж. Деррида. – М. : Ad Marginem, 2000. – 512 с.
10. Зонтаг С. Мысль как страсть. Избранные эссе 1960–70-х годов / С. Зонтаг. – М. : Русское феноменологическое общество, 1997–168 с.
11. Иванов В.П. Человеческая деятельность – познание – искусство / В.П. Иванов. – К. : Наук. думка, 1977. – 252 с.
12. Каган М.С. Человеческая деятельность. Опыт системного анализа / М.С. Каган. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.
13. Крымский С.Б. Запити філософських смислів / С.Б. Крымский. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
14. Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука / Э.С. Маркарян. – М. : Мысль, 1982. – 284 с.
15. Мерло-Понті М. Око и дух / М. Мерло-Понті. – М. : Искусство, 1992. – 63 с.
16. Поллак П. Из истории фотографии / П. Поллак. – М. : Планета, 1983. – 176 с.
17. Шинкарук В.Н. Гуманизм диалектического материалистического мировоззрения / В.Н. Шинкарук, А.Н. Яценко. – К. : Политиздат Украины, 1984. – 255 с.
18. Michell P. *Historiography of Picture Frames* / P. Michell, L. Roberts. – London, 1996. – 136 p.

Соломатова В. В. Візуальна культура XX века в контексте інтерпретативних парадигм сучасних теоретических досліджень

Аннотация. В статье определяются приоритеты деятельности, лингво-семиотического и визуального поворотов в искусствоведческой рефлексии XX века. Особое внимание уделяется визуальному повороту как определенной дисциплинарной матрице теоретических исследований, которая включает социологический, неомарксистский, феминистический и другие измерения анализа визуальной культуры.

Ключевые слова: культура, деятельностный подход, семиологический подход, визуальный поворот.

Solomatova V. The visual culture of the twentieth century in the context of the interpretative paradigms of modern theoretical research

Summary. The article determines the priorities of active, linguistic-semiotic and visual turns in the study of art reflection of XX. The special attention is spared to a visual turn as the certain disciplinary matrix of theoretical researches, which includes sociological, feminist and other measuring of the visual culture analysis.

Key words: culture, effective approach, semiotics approach, visual turn.

ЗМІСТ

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА СХІДНІ МОВИ

<i>Андрійшина К. І.</i> ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЇ АВТОРИЗАЦІЇ.....	4
<i>Бажура Т. А.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСИВНИХ МАРКЕРІВ “YOU KNOW”, “YOU SEE”, “I SAY”.....	8
<i>Батринчук З. Р.</i> ЕЛІПСИС ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ.....	11
<i>Козак І. П.</i> ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ ПЕРЕДВИБОРЧОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ ДОНАЛЬДА ТРАМПА).....	14
<i>Бойко О. О., Козуб Л. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПРЕСИВНИХ ЗАСОБІВ У СУЧАСНОМУ БРИТАНСЬКОМУ КІНЕМАТОГРАФІ.....	17
<i>Бухінська Т. В.</i> ЧАСТОТА ВЖИВАННЯ ТА РОЗМІР РІЗНИХ ТИПІВ СИНТАКСИЧНИХ СТРУКТУР У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ЯК ОДНА З ОЗНАК АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ Г. КАНТА.....	20
<i>Віннічук І. Я., Козуб Л. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНО-НЕЙТРАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ МОВЛЕННЯ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЗМІ.....	24
<i>Герасимів Л. Я.</i> ПРАГМАТИЧНИЙ КОНТЕКСТ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ ЗВИНУВАЧЕННЯ/ВИПРАВДАННЯ В АНГЛОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	27
<i>Грижак Л. М., Приймаченко А. В.</i> ПОВТОР ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ В ПОЕЗІЇ ВІЛЬЯМА БЛЕЙКА.....	31
<i>Дерябіна А. А.</i> СИНОНІМІЧНІ Й ДУБЛЕТНІ ТЕРМІНОСПОЛУКИ В НІМЕЦЬКІЙ ФАХОВІЙ МОВІ ПРАВА.....	35
<i>Покровська І. Л., Емірамзаєва А. С.</i> ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВИ.....	39
<i>Zhaboruk O. A., Zhaboruk I. A.</i> THE GRAMMATICAL CONTENT AND USE OF THE PROGRESSIVE TENSES IN MODERN ENGLISH (LINGUODIDACTIC ASPECT).....	43
<i>Захарова Н. О.</i> ВПЛИВ ІЗОЛЯНТІВ НА ПРАГМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЕГМЕНТОВАНОГО ВИСЛОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ).....	48
<i>Карпусенко М. В., Карпусенко Н. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ У США (НА ПРИКЛАДІ Д. ТРАМПА І Х. КЛІНТОН).....	51
<i>Каціон І. О.</i> СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖПОЛЬОВИХ УТВОРЕНЬ НОМІНАТИВНИХ ПОЛІВ КОНЦЕПТІВ ЖИТТЯ І СМЕРТЬ У ТУРЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ.....	55
<i>Коваль І. І.</i> ЛЕКСИЧНА ПОЛУЧУВАНІСТЬ ЯДРОВИХ ЛЕКСЕМ КОНЦЕПТУ SCHÖNHEIT.....	58
<i>Ковальчук А. К.</i> ДИНАМИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕЧИ БРИТАНСКИХ ШЕФ-ПОВАРОВ В ГЕНДЕРНОМ АСПЕКТЕ.....	62
<i>Kumets Kh. B.</i> EXPLETIVE IT AND TRUTH VALUE IN ACADEMIC WRITING.....	65
<i>Курбанлы Н. Ч.</i> СОВРЕМЕННЫЕ ФАКТОРЫ, ОБУСЛОВЛИВАЮЩИЕ ПРОЦЕСС ВЗАИМНОГО ОБОГАЩЕНИЯ ЯЗЫКОВ.....	68

<i>Лисенко Н. Є.</i> СПОСОБИ КОНСТРУЮВАННЯ ГІПОТЕТИЧНО-ФАНТАСТИЧНОГО МОЖЛИВОГО СВІТУ В ОПОВІДАННЯХ БЕРНАРА ВЕРБЕРА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ "L'ARBRE DES POSSIBLES").....	72
<i>Мельник О. М.</i> МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ КОМУНІКАНТА-ЕГОЇСТА.....	75
<i>Микуляк О. В.</i> МОВНІ ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ ЕТНІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ТЕКСТАХ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ МІГРАНТІВ.....	78
<i>Очковська А. П.</i> ОСОБЛИВОСТІ АРАНЖУВАННЯ КОНСТИТУЕНТІВ РАНЬОНОВОАНГЛІЙСЬКИХ РЕЧЕНЬ ІЗ РЕЙЗИНГОВИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ З ПІДМЕТОМ.....	81
<i>Pashayeva A. A.</i> PECULIAR PROPERTIES OF USE OF DERIVATIVE AND NON-DERIVATIVE POSTPOSITIONS IN SENTENCES IN URDU LANGUAGE.....	84
<i>Передон Н. О.</i> КОМУНІКАТИВНИЙ ВНЕСОК МЕДІАТОРА В ГАРМОНІЗАЦІЮ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У СИТУАЦІЇ ПРИМИРЕННЯ.....	89
<i>П'єтух О. І.</i> ТАКТИКА ОБВИНУВАННЯ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТІВ У СПОЛУЧЕНОМУ КОРОЛІВСТВІ.....	93
<i>Пономарева Л. Ф.</i> К ВОПРОСУ О ПУТЯХ РАСШИРЕНИЯ ПОТЕНЦИАЛЬНОГО СЛОВАРНОГО ЗАПАСА ДЛЯ ЧТЕНИЯ ТЕКСТОВ ПО ЭКОНОМИКЕ НА ПРОДВИНУТОМ ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ.....	96
<i>Раєвська І. В.</i> УЖИВАННЯ ДІАЛЕКТУ НА ПРИКЛАДІ МОВЛЕННЯ МОЛОДІ ІТАЛІЇ В ОБЛАСТІ УМБРІЯ.....	99
<i>Рашидли Вефа Ахмед</i> СИНТАКСИЧЕСКИЕ СИНОНИМЫ В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ И ИХ ЭКВИВАЛЕНТЫ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ.....	103
<i>Ришилян И. Д.</i> ВОПРОСЫ ФРАЗЕОЛОГИИ В ИСТОРИИ ГАГАУЗСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ.....	107
<i>Садыхова А. А.</i> О СМЫСЛЕ ПРОЗВИЩ И ТИТУЛОВ В ДРЕВНИХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ И ИХ ВЗАИМОЗАМЕНЯЕМОСТИ.....	112
<i>Пасинок В. Г., Самохіна В. О.</i> СУБ'ЄКТИВНИЙ АНТРОПОЦЕНТРИЗМ VS ОЦІНОЧНІСТЬ У КОМУНІКАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	116
<i>Сеньків О. М.</i> ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА ВЛАСНА НАЗВА В АНГЛОМОВНОМУ ДИТЯЧОМУ ФЕНТЕЗІ.....	121
<i>Строченко Л. В.</i> СУБКОНЦЕПТ PRODIGY ЯК СТРУКТУРНА ЧАСТИНА АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ GENIUS.....	126
<i>Тарасюк І. В.</i> РОЛЬ ДІАГНОСТИЧНИХ МАРКЕРІВ У НОМІНАЦІЇ ЖЕСТІВ-УСМІШОК У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ.....	129
<i>Тищенко О. О.</i> ЛІНГВО-КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ГРЕЦЬКОГО ТУРИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	132
<i>Фадєєва О. В.</i> ФУНКЦІЇ ТА ЗАСОБИ ПРАГМАТИЗАЦІЇ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКІВ.....	135
<i>Циганкова З. М.</i> МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНІВ ЖАНРУ «ЧИКЛІТ».....	140
<i>Чекарева Є. С.</i> ПРИСЛІВНИКИ ПРОСТОРОВОЇ СЕМАНТИКИ В ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ МОВІ.....	143
<i>Шепель Ю. А.</i> О СООТНОШЕНИИ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ЗНАЧЕНИЙ ПРОИЗВОДНЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ И ИХ МОРФОЛОГИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ В РУССКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ.....	147

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Golovnia A. V.
MEANS OF EXPRESSIVENESS IN FILM TITLES AND THEIR TRANSLATION FEATURES.....154

Карабан В. І., Карабан А. В.
**КОНТЕКСТУАЛЬНІ СЛОВНИКИ З КОРПУСОМ ПАРАЛЕЛЬНИХ ТЕКСТІВ
 У НАВЧАННІ ПЕРЕКЛАДУ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ.....157**

Рибачук К. В.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ.....162

Шостак У. В., Паславська І. Б.
**МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ПРОЦЕСУ ЯК ОДНОГО
 З ДОПОМІЖНИХ ЗАСОБІВ ПРИЙНЯТТЯ ПРАВИЛЬНИХ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ.....166**

МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Алексеева Л. И., Алексеев Н. Э., Синева Т. В.
**ПОИСК НОВЫХ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ РЕЗЕРВОВ ОПТИМИЗАЦИИ
 ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ СТУДЕНТАМИ-ПЕРЕВОДЧИКАМИ.....170**

Potenko L. O.
INNOVATIVE ACTIVITY AS A DRIVING FORCE FOR THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL SYSTEM.....174

Стогній І. В., Никонорова Л. І.
СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАПИСАННЯ ДІЛОВИХ ЛИСТІВ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ.....178

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Kraievska O. D.
CONCEPTUAL METAPHOR IN INTERCULTURAL COMMUNICATION AND INFORMATION WARFARE.....182

Mykhaylenko V. V.
A PERFECT FORM TRANSLATION IN CROSS-CULTURAL COMMUNICATION.....185

Соломатова В. В.
**ВІЗУАЛЬНА КУЛЬТУРА ХХ СТОЛІТТЯ У КОНТЕКСТІ ІНТЕРПРЕТАТИВНИХ ПАРАДИГМ
 СУЧАСНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....189**

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 27 том 2, 2017

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Калабухова С.Ю.

Підписано до друку 10.08.2017 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 25,93, ум.-друк. арк. 22,78.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 1008-17.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.)

Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua